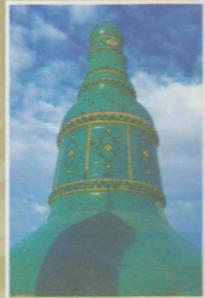
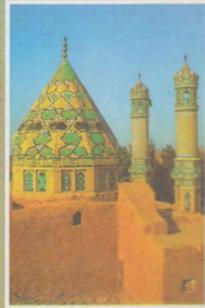
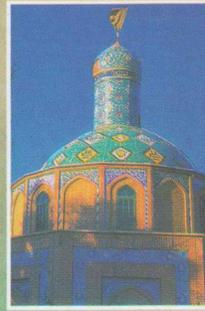

تربت پاکان

شرح حال مدفونین در سرزمین قم

تربت پاکان قم

شرح حال مدفونین در سرزمین قم

تربت پاكان قم

شرح حال مدفونين در سرزمين قسم

جلد سوم

تأليف:

عبدالحسين جواهر كلام

جواهر کلام، عبدالحسین

تربت پاکان قم: شرح حال مدفونین در سرزمین قم/تالیف عبدالحسین
جواهر کلام. - قم: انصاریان، ۱۴۲۴ - ۱۳۸۲.
۲ ج. (۲۵۷۶ ص): مصور، عکس.

ISBN Vol.3: 964-438-552-7

کتابنامه.

۱. مجتهدان و علماء - قم - سرگذشتنامه. ۲. آرامگاهها - ایران - قم (استان).

۳. زیارتگاههای اسلامی - قم. الف. عنوان.

۲۹۷/۹۹۶

ت ۹ ج ۲/ ۵۵۵ BP

۱۳۸۲

تربت پاکان قم جلد سوم

«شرح حال مدفونین در سرزمین قم»

مؤلف: عبدالحسین جواهر کلام

ناشر: انتشارات انصاریان - قم

چاپ اول ۱۳۸۲ - ۲۰۰۴ = ۱۴۲۴

چاپخانه: نگین - قم

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

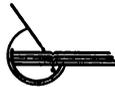
تعداد صفحات ج ۳: ۶۰۸ ص.

قطع: وزیری

شابک ج ۳: ۷-۵۵۲-۴۳۸-۹۶۴

شابک دوره: ۲-۵۴۶-۴۳۸-۹۶۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

انتشارات انصاریان

قم - جمهوری اسلامی ایران

خیابان شهدا - کوچه ۲۲

ص. پ ۱۸۷

تلفن: ۷۷۴۱۷۴۴ (۲۵۱) (۹۸) دورنما: ۷۷۴۲۶۴۷

پست الکترونیک: ansarian@noornet.net

www.ansariyan.org & www.ansariyan.net

شبكة الفکر

اهداء

به یادگاران مکتب تشیع علوی و نگهبانان فقه جعفری و ستیزگران
استعمار و استثمار.

به همه فقها و دانشمندان و بزرگانی که در سرزمین پاک قم، آرمیدند.
به اساتید و آموزگاران خود، که در تربیت و راهنمایی ما، زحمت‌ها
کشیدند، از جمله، حضرات آیات مرحومان:

شیخ محمد طاهر آل شبیر خاقانی، شیخ سلمان خاقانی، شیخ راضی
تبریزی نجفی، سید علی فانی علامه اصفهانی، سید مصطفی صفائی
خوانساری، سید محمد روحانی قمی، شیخ احمد سبط الشیخ انصاری
دزفولی، سید عبدالعزیز طباطبائی یزدی، میرزا علی علیاری تبریزی،
سید مصطفی علم الهدی جزائری و سید عبدالله موسوی شبستری، با
دروود فراوان و طلب رحمت جهت شادی روح آن بزرگان، این اثر را
هدا می‌کنم.

فرزند روحی ایشان
عبدالحسین

فهرست

۲

- ۱۳۴۷ سید مبین و فسی اراکی «همدانی»
- ۱۳۴۸ شیخ مجتبیٰ لنکرانی
- ۱۳۵۰ سید مجتبیٰ نواب صفوی
- ۱۳۵۷ سید محسن حجت کوهکمری
- ۱۳۵۹ سید محسن سریزدی «حاج میرزائی»
- ۱۳۶۰ میرزا محسن شریانی تبریزی
- ۱۳۶۱ شیخ محسن طاهری قمی
- ۱۳۶۲ میرزا محسن مشکینی
- ۱۳۶۳ سید محسن میر غفاری آذرشهری
- ۱۳۷۰ شیخ محمد آل آقا کرمانشاهی
- ۱۳۷۱ شیخ محمد آل آقا کرمانشاهی
- ۱۳۷۲ سید محمد آل رسول شمس آبادی
- ۱۳۷۳ دکتر محمد ابراهیم آیتی بیرجندی
- ۱۳۷۵ شیخ محمد ابراهیم ساوه‌ای

- ۱۳۷۶..... شیخ محمد ابراهیم صاحب الزمانی «خراسانی»
- ۱۳۷۸..... شیخ محمد ابراهیم مقدس رشتی
- ۱۳۷۸..... شیخ محمد ابن جلال «محلّاتی»
- ۱۳۷۹..... شیخ محمد ابن الشیخ قمی
- ۱۳۸۰..... شیخ محمد احمدی فیروزجاهی مازندرانی
- ۱۳۸۳..... سید محمد استرآبادی
- ۱۳۸۴..... شیخ محمد اسماعیل اعلائی ساوه‌ای
- ۱۳۸۵..... محمد اسماعیل بزّاز همدانی
- ۱۳۸۷..... شیخ محمد اسماعیل جابلقی «صادقی»
- ۱۳۸۹..... شیخ محمد اعتضاد رازانی گروسی
- ۱۳۹۰..... سید محمد امامی الیگودرزی
- ۱۳۹۱..... محمد «امیر امنع» یار احمدی بروجردی
- ۱۳۹۲..... شیخ محمد باغدرقی خوئی
- ۱۳۹۳..... سید محمد باقر اشکوری معصومی
- ۱۳۹۴..... سید محمد باقر امام جمعه مازندرانی
- ۱۳۹۵..... محمد باقر تنگستانی
- ۱۳۹۶..... سید محمد باقر رضوی همدانی
- ۱۳۹۷..... شیخ محمد باقر زرنندی ساوه‌ای
- ۱۳۹۸..... شیخ محمد باقر شریعتی دهاقانی
- ۱۳۹۹..... سید محمد باقر شهیدی گلپایگانی
- ۱۴۰۱..... سید محمد باقر قزوینی
- ۱۴۰۴..... شیخ محمد باقر گلپایگانی «امامی»
- ۱۴۰۴..... شیخ محمد باقر محسنی ملایری
- ۱۴۰۷..... شیخ محمد باقر ملکی میانجی

- ۱۴۳۳..... سیّد محمد باقر مولوی عربشاهی «سبزواری»
- ۱۴۳۵..... سیّد محمد بحرالعلوم قزوینی
- ۱۴۳۶..... سیّد محمد برقمی قمی
- ۱۴۳۷..... محمد تحصیلی شمیرانی «خیاط»
- ۱۴۴۳..... شیخ محمد تقی اشراقی قمی
- ۱۴۴۵..... میرزا محمد تقی اشعری قمی
- ۱۴۴۶..... شیخ محمد تقی بافقی یزدی
- ۱۴۴۹..... محمد تقی بیگ قمی «ارباب»
- ۱۴۵۶..... شیخ محمد تقی تاج‌الدین حائری
- ۱۴۵۶..... سیّد محمد تقی ثقة‌الاسلام بروجردی
- ۱۴۵۷..... شیخ محمد تقی جهانگیری ارستانی
- ۱۴۵۸..... سیّد محمد تقی خوانساری
- ۱۴۶۴..... سیّد محمد تقی رودباری گیلانی
- ۱۴۶۷..... سیّد محمد تقی سادات گوشه دزفولی
- ۱۴۶۸..... میرزا محمد تقی سبط شیرازی
- ۱۴۶۹..... شیخ محمد تقی ستوده اراکی
- ۱۴۸۴..... شیخ محمد تقی شریعتمدار مازندرانی
- ۱۴۸۴..... شیخ محمد تقی شریف العلما لنگرودی
- ۱۴۸۵..... سیّد محمد تقی عدنانی مازندرانی
- ۱۴۸۷..... شیخ محمد تقی عندلیب همدانی
- ۱۴۸۷..... سیّد محمد تقی فخر داعی گیلانی
- ۱۴۸۹..... شیخ محمد تقی قمی «باوزئیری»
- ۱۴۹۰..... شیخ محمد تقی گوگدی گلپایگانی
- ۱۴۹۲..... شیخ محمد تقی محقق کاشانی

- ۱۴۹۳..... شیخ محمد تقی مصدرا الامور جاپلقی
- ۱۴۹۴..... سید محمد تقی واحدی «بُدلا»
- ۱۴۹۶..... شیخ محمد تقی هرنندی
- ۱۴۹۷..... سید محمد تنکابنی
- ۱۴۹۸..... شیخ محمد تویسرکانی
- ۱۴۹۸..... شیخ محمد جاپلقی «مصدر الامور»
- ۱۵۰۰..... محمد جعفر مجیر سرتیپی «مجیر السلطان»
- ۱۵۰۱..... شیخ محمد جواد خراسانی «محولاتی»
- ۱۵۰۳..... میرزا محمد جواد عمیدالاسلام تبریزی
- ۱۵۰۵..... شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی
- ۱۵۰۶..... شیخ محمد جواد فیضی بروجردی
- ۱۵۰۷..... شیخ محمد جواد قدسی طالقانی
- ۱۵۰۸..... شیخ محمد جواد قمی
- ۱۵۱۰..... سید محمد حائری گلپایگانی
- ۱۵۱۱..... شیخ محمد حائری مازندرانی
- ۱۵۱۳..... سید محمد حجت کوهکمری
- ۱۵۲۱..... میرزا محمد حجت همدانی «دریائی»
- ۱۵۲۴..... میرزا محمد حجتی میانجی
- ۱۵۲۵..... سید محمد حسن الهی طباطبایی «تبریزی»
- ۱۵۲۶..... شیخ محمد حسن جواهری «آل صاحب جواهر»
- ۱۵۲۹..... شیخ محمد حسن حجتی کرمانشاهی
- ۱۵۲۹..... شیخ محمد حسن سراجی قزوینی
- ۱۵۳۱..... شیخ محمد حسن طالقانی
- ۱۵۳۷..... سید محمد حسن طباطبائی بروجردی

- ۱۵۳۸ شیخ محمد حسن قمی «آقاسی»
- ۱۵۴۰ شیخ محمد حسن قمی «آقا نجفی»
- ۱۵۴۰ شیخ محمد حسن قمی «نادی»
- ۱۵۴۴ شیخ محمد حسن کاشانی «نجفی»
- ۱۵۴۶ شیخ محمد حسن مجتهدزاده تنکابنی
- ۱۵۴۷ شیخ محمد حسن مجتهدگروسی «بیجاری»
- ۱۵۴۹ محمد حسن محقق خلخالی
- ۱۵۵۰ شیخ محمد حسن میانهای
- ۱۵۵۱ شیخ محمد حسن نجفی «مسجد شاهی»
- ۱۵۵۲ شیخ محمد حسن نویسی قمی «الهی»
- ۱۵۵۴ شیخ محمد حسن وزوائی قمی
- ۱۵۵۴ شیخ محمد حسین اثنی عشری قمی
- ۱۵۵۶ شیخ محمد حسین اعلمی حائری
- ۱۵۵۸ محمد حسین امین الضرب «مهدوی»
- ۱۵۵۹ شیخ محمد حسین بروجردی «غروی»
- ۱۵۶۲ شیخ محمد حسین بروجردی «کسرائی»
- ۱۵۶۳ سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی»
- ۱۵۷۱ سید محمد حسین جزائری «ناشر الاسلام»
- ۱۵۷۳ شیخ محمد حسین خراسانی «پائین خیابانی»
- ۱۵۷۶ شیخ محمد حسین دزفولی «خادم الشریعه»
- ۱۵۷۸ شیخ محمد حسین دهاقانی «خرد»
- ۱۵۸۰ شیخ محمد حسین رازانی بروجردی
- ۱۵۸۲ شیخ محمد حسین سبحانی تبریزی
- ۱۵۸۶ شیخ محمد حسین صدقی مازندرانی

- ۱۵۸۸..... سید محمد حسین طباطبائی بروجردی
- ۱۵۸۹..... سید محمد حسین طباطبائی حکیم
- ۱۵۹۰..... شیخ محمد حسین غریب تنکابنی
- ۱۵۹۴..... شیخ محمد حسین فاضل تونی
- ۱۵۹۷..... شیخ محمد حسین قمی «نجار»
- ۱۵۹۹..... شیخ محمد حسین موحد حججی نجف آبادی
- ۱۶۰۰..... شیخ محمد حسین نجفی کلباسی
- ۱۶۱۱..... شیخ محمد حسین واسعی قائینی
- ۱۶۱۲..... محمد حسین وفائی قمی
- ۱۶۱۳..... سید محمد داماد یزدی
- ۱۶۱۸..... شیخ محمد ربیع همدانی «شفیعی»
- ۱۶۲۰..... محمد ربیعی بهشتی همدانی
- ۱۶۲۱..... شیخ محمد رشتی
- ۱۶۲۲..... شیخ محمد رضا آل صادق
- ۱۶۲۴..... شیخ محمد رضا بحر العلوم گیلانی
- ۱۶۲۵..... شیخ محمد رضا برهان رامسری
- ۱۶۲۷..... شیخ محمد رضا چال حصاری «افضل»
- ۱۶۲۹..... شیخ محمد رضا صادقی «لسان المحققین»
- ۱۶۲۹..... شیخ محمد رضا طالقانی
- ۱۶۳۰..... شیخ محمد رضا طبسی
- ۱۶۳۵..... سید محمد رضا کشفی
- ۱۶۳۶..... سید محمد رضا گلپایگانی
- ۱۶۴۲..... شیخ محمد رضا محقق تهرانی
- ۱۶۴۴..... محمد رضا وجدانی

- میرزا محمد رفیع جلالی سردودی ۱۶۴۴
- شیخ محمد رفیعی طالقانی ۱۶۴۶
- سید محمد روحانی قمی ۱۶۴۷
- شیخ محمد زاهد رشتی ۱۶۴۹
- دکتر محمد زهرائی خوانساری ۱۶۵۰
- شیخ محمد زین العابدین ۱۶۵۴
- سید محمد سبزواری ۱۶۵۷
- شیخ محمد سبزواری «عزیزی» ۱۶۵۸
- میرزا محمد سعید سلطان العلماء نائینی ۱۶۵۹
- شیخ محمد سعید گلپایگانی «امامی» ۱۶۶۰
- شیخ محمد سلامی اهوازی ۱۶۶۱
- شیخ محمد سلطان العلماء اردکانی ۱۶۶۲
- شیخ محمد سلطان المحققین کجوری ۱۶۶۳
- سید محمد سلطان الواعظین شیرازی ۱۶۶۵
- سید محمد شریف تقوی شیرازی ۱۶۷۳
- شیخ محمد شریف رازی ۱۶۷۶
- شیخ محمد شریف همدانی ۱۶۸۱
- سید محمد صادق بحرانی حائری ۱۶۸۲
- سید محمد صادق تهرانی لاله‌زاری ۱۶۸۳
- شیخ محمد صادق جعفری اشکوری ۱۶۸۴
- شیخ محمد صادق خوئی ۱۶۸۷
- میرزا محمد صادق صاحب نسق قمی ۱۶۸۹
- شیخ محمد صادق قمی ۱۶۹۰
- شیخ محمد صادق قمی «نعیمی» ۱۷۰۲

- ۱۷۰۳ سید محمد صادق لواسانی تهرانی
- ۱۷۰۴ شیخ محمد صادق مقدس رشتی
- ۱۷۰۵ سید محمد صدرالعلما قمی
- ۱۷۰۶ شیخ محمد طاهر اردبیلی (میرزا محمد ظاهری)
- ۱۷۰۹ شیخ محمد طاهر اشعری قمی
- ۱۷۱۱ شیخ محمد طاهر خاقانی «آل شیبیر»
- ۱۷۱۴ شیخ محمد علی آیت بروجردی
- ۱۷۱۶ شیخ محمد علی اجتهادی اراکی
- ۱۷۱۷ شیخ محمد علی احمدیان نجف آبادی
- ۱۷۲۰ میرزا محمد علی ادیب تهرانی
- ۱۷۲۱ شیخ محمد علی اراکی
- ۱۷۲۵ شیخ محمد علی ارجستانی نائینی
- ۱۷۲۶ شیخ محمد علی انصاری
- ۱۷۲۹ سید محمد علی انگجی تبریزی
- ۱۷۳۱ شیخ محمد علی توحیدی تبریزی
- ۱۷۳۵ میرزا محمد علی چرندابی تبریزی
- ۱۷۳۵ شیخ محمد علی حائری قمی
- ۱۷۳۸ شیخ محمد علی حائری کرمانی
- ۱۷۳۹ شیخ محمد علی حقی سرابی
- ۱۷۴۳ سید محمد علی خسروی همدانی
- ۱۷۴۶ محمد علی روحی اصفهانی
- ۱۷۴۷ شیخ محمد علی شریف طبرستانی مازندرانی
- ۱۷۴۹ شیخ محمد علی صفائی گلپایگانی
- ۱۷۵۰ شیخ محمد علی طبسی

- ۱۷۵۲ محمد علی فروزش خوانساری
 ۱۷۵۳ شیخ محمد علی فقیهی گیلانی
 ۱۷۵۵ شیخ محمد علی کرگیلی
 ۱۷۵۵ شیخ محمد علی کرودی طالقانی
 ۱۷۵۶ سید محمد علی کزازی کرمانشاهی
 ۱۷۵۷ سید محمد علی کشفی بروجردی
 ۱۷۵۸ شیخ محمد علی لواسانی
 ۱۷۵۹ شیخ محمد علی مدرس افغانی
 ۱۷۶۱ میرزا محمد علی مدرس تبریزی
 ۱۷۷۲ میرزا محمد علی مدرس «قراچه داغی»
 ۱۷۷۳ سید محمد علی مرتضوی لنگرودی
 ۱۷۷۶ محمد غفاری کاشانی «اقبال الدوله»
 ۱۷۷۷ شیخ محمد فاضل قائینی
 ۱۷۸۰ سید محمد فاطمی قمی
 ۱۷۸۱ شیخ محمد فکور یزدی
 ۱۷۸۳ سید محمد فیروز آبادی
 ۱۷۸۷ میرزا محمد فیض قمی
 ۱۷۹۲ میرزا محمد قاضی بازنده ای اراکی
 ۱۷۹۴ دکتر محمد قریب اراکی
 ۱۷۹۵ میرزا محمد قلی زاده اردبیلی
 ۱۷۹۶ میرزا محمد قمی «ارباب»
 ۱۸۰۴ شیخ محمد قمی «حاج آخوند»
 ۱۸۰۴ شیخ محمد قوانینی بروجردی
 ۱۸۰۶ سید محمد کاشانی غروی

- ۱۸۱۰ سید محمد کاظم تبریزی «اهری»
- ۱۸۱۱ سید محمد کاظم قزوینی
- ۱۸۱۳ ملا محمد کاظم کیکله‌ای ملایری
- ۱۸۱۴ سید محمد کاظم مرتضوی اصفهانی
- ۱۸۱۷ شیخ محمد کاظم معزی دزفولی
- ۱۸۱۸ شیخ محمد کلباسی حائری
- ۱۸۲۱ سید محمد کماری تبریزی
- ۱۸۲۲ سید محمد کماری تبریزی
- ۱۸۲۲ شیخ محمد گلپایگانی «غروی»
- ۱۸۲۴ میرزا محمد مجاهدی تبریزی
- ۱۸۲۷ پروفیسور محمد مجدزاده کرمانی
- ۱۸۲۹ شیخ محمد محفوظی رودسری
- ۱۸۳۰ سید محمد محقق بهشتی مازندرانی
- ۱۸۳۱ شیخ محمد محقق لاهیجی
- ۱۸۳۳ شیخ محمد «محمدی وند» مرندی
- ۱۸۳۴ میرزا محمد محیط قمی
- ۱۸۳۷ سید محمد مدرسی یزدی
- ۱۸۳۸ سید محمد مشکوة بیرجندی
- ۱۸۴۳ دکتر شیخ محمد مفتاح همدانی
- ۱۸۴۷ شیخ محمد موحدی قمی
- ۱۸۴۹ سید محمد موسوی اردبیلی
- ۱۸۵۰ سید محمد مولوی حیدرآبادی
- ۱۸۵۶ شیخ محمد مهدی امامی مازندرانی «امیرکلائی»
- ۱۸۶۷ شیخ محمد مهدی بیگدلی دزفولی

- ۱۸۶۹ شیخ محمد مهدی ربّانی املشی
- ۱۸۷۰ میر محمد مهدی رضوی قمی
- ۱۸۷۲ شیخ محمد مهدی رئیس نوری
- ۱۸۷۲ سیّد محمد مهدی ضیائیان دزفولی
- ۱۸۷۴ شیخ محمد مهدی کرمانشاهی «فیض»
- ۱۸۷۵ شیخ محمد مهدی محمدی گلپایگانی
- ۱۸۷۶ سیّد محمد میاندهی رامسری
- ۱۸۷۹ محمد نصیری قمی
- ۱۸۸۱ شیخ محمد واصف گیلانی
- ۱۸۸۴ سیّد محمد واعظ گیلانی
- ۱۸۸۵ میرزا محمد وجدانی تفرشی
- ۱۸۸۶ شیخ محمد وحید خورگامی رشتی
- ۱۸۸۷ سیّد محمد وحیدی شبستری
- ۱۸۸۹ سیّد محمد وزوائی قمی
- ۱۸۸۹ شیخ محمد هادی حسام گیلانی
- ۱۸۹۰ سیّد محمد هادی طباطبائی حکیم
- ۱۸۹۱ سیّد محمد هفته‌ای عراقی «غروی»
- ۱۸۹۳ میرزا محمد همدانی «ثابتی»
- ۱۸۹۵ شیخ محمد هیدجی «حکیم»
- ۱۹۰۰ میرزا محمود اصولی ارومیه‌ای
- ۱۹۰۱ میرزا محمود اصولی تبریزی
- ۱۹۰۲ شیخ محمود انصاری قمی
- ۱۹۰۳ شیخ محمود اوحدی لاهیجی
- ۱۹۰۴ محمود تندرلی قمی «شیوا»

- ۱۹۰۷..... شیخ محمود جبرئیلی بروجردی.
- ۱۹۰۸..... سید محمود خضری قزوینی
- ۱۹۱۰..... سید محمود رایگانی بهبهانی
- ۱۹۱۱..... سید محمود روحانی رشتی «بحرانی»
- ۱۹۱۳..... سید محمود روحانی قمی
- ۱۹۱۵..... سید محمود زرندی ساوهای
- ۱۹۱۵..... سید محمود سجاسی قزوینی
- ۱۹۱۶..... شیخ محمود شریعت مهدوی
- ۱۹۱۷..... محمود صالحی اردبیلی
- ۱۹۱۸..... شیخ محمود عابدی خلخالی
- ۱۹۱۹..... شیخ محمود علمی اراکی
- ۱۹۲۰..... شیخ محمود فقهی
- ۱۹۲۱..... میرزا محمود قمی «مدرس کهکی»
- ۱۹۲۲..... میرزا محمود کفیل افشاری مراغه‌ای
- ۱۹۲۴..... میرزا محمود مازندرانی قمی «مشاورالملک»
- ۱۹۲۷..... سید محمود مرعشی شوشتری
- ۱۹۳۰..... شیخ محمود نجم آبادی
- ۱۹۳۱..... شیخ محمود واعظ قمی «زاهدی»
- ۱۹۳۲..... سید محی الدین علوی طالقانی
- ۱۹۳۴..... شیخ مراد علی ممدوح اراکی

م

سید مبیین وفسی اراکی «همدانی»

(۱۳۰۶- ق)

حاج سید مبیین حسینی اراکی، وی اهل « وفس » بلوک « بزجرلو » استان اراک و در منابع به « همدانی » ملقب نمودند، از حافظان قرآن کریم و فضلا و زهاد عصر خود بود.

سید مبیین جهت تحصیل ابتدا به مشهد مقدس رفت و بعداً رهسپار تهران گردید و در مدرسه رجب علی سکونت اختیار نمود.

علامه حاج آقا بزرگ تهرانی در ذیل کتاب «کشکول» الذریعه خود، درباره او چنین می نویسد: (سید مبیین احتمالاً از شاگردان سید محمد صاحب ضوابط و شیخ محمد حسن نجفی «صاحب جواهر» باشد).

از آثار او

۱- الکشکول.

۲- تلخیص الذریعه الی مکارم الشریعه (فی التصوف و العرفان)، که در سال

۱۲۶۷ ق از تألیف آن فارغ شد.

۳- زیادة الأحادیث.

۴- کتاب الدعاء.

۵- مجموعة الأدعية.

نامبرده در ۱۵ / شعبان / ۱۳۰۶ ق در قم درگذشت و در قبرستان شیخان به

خاک سپرده شد.

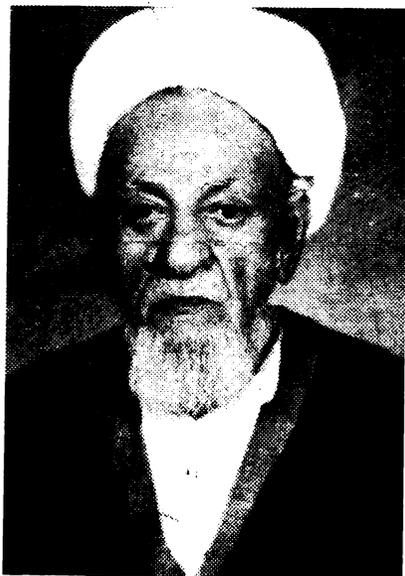
منابع

۱- أعيان الشيعة.

۲- الذريعة ۴/۴۲۲ و ۸/۱۸۳ و ۱۲/۱۶ و ۱۸/۷۷ و ۲۰/۶۷.

شیخ مجتبیٰ لنکرانی

(۱۳۱۵-۱۴۰۶ ق)

شیخ مجتبیٰ حاتمی فرزند آیت الله

شیخ حسن فرزند شکور فرزند حاتم

لنکرانی، از دانشمندان و اساتید به نام

حوزه‌های علمیه بود.

وی در سال ۱۳۱۵ ق در نجف

اشرف متولد گردید.

پدرش از علمای نجف اشرف به

شمار می‌رفت. در نقباء البشر ۱/۴۶۵ به

طور اجمال به شرح حال او اشاره رفته

است.

شیخ مجتبیٰ مقدمات را نزد پدر

ارجمند خود آموخت، سپس دروس سطح را نزد میرزا علی ایروانی و میرزا آقا

اصطهباناتی و رجال را نزد سید ابوتراب خوانساری و تفسیر و کلام را نزد شیخ

محمد جواد بلاغی و حکمت را نزد شیخ عبدالکریم زنجانی و خارج را از محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی و سید ابوالحسن اصفهانی بهره‌مند شد و خود اقدام به تدریس و تشکیل حوزهٔ درسی نمود و جمع کثیری از طلاب نزد ایشان تلمذ کردند. سپس به شهر سامرا مهاجرت کرد و علاوه بر تدریس و ارشاد، حوزهٔ علمیهٔ آنجا را نیز اداره می‌نمود. سپس به نجف مراجعت فرمود و به امور مذکور ادامه داد.

در سال ۱۳۹۱ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران مهاجرت کرد و بر حسب خواهش علما و بزرگان اصفهان در آن سامان سکونت اختیار کرد و صبح‌ها در مدرسهٔ صدر و عصرها در مدرسهٔ جلالیه «احمد آباد» به تدریس اشتغال داشت. در ضمن چند سال بر حسب خواهش حاج رضا عمادزاده، شب‌های ماه مبارک رمضان در حسینیهٔ عمادزاده به مدت یک ساعت، مردم را موعظه و ارشاد می‌فرمود و در موضوع ولایت سخن می‌گفت.

آیت‌الله لنکرانی، فقیهی جامع و مجتهدی بارع بود و در حکمت و کلام و تفسیر و رجال و ادبیات عرب و لغت و تاریخ و شعر صاحب ذوق و اطلاع عمیق بود.

استاد شیخ محمد رازی دربارهٔ ایشان بعد از نقل مطالبی می‌نویسد: (ایشان گذشته از مقام علم و فضل، عالمی پارسا و موصوف به تقوا و دارای ملکات فاضلهٔ اخلاقی و محامد آداب و محاسن اخلاق و مبرا از تظاهرات و بسیار متواضع و خلیق می‌باشد، و از امامت و تعینات روحی دوری می‌نمایند و در اصفهان هر چند علمای اعلام و متدینین اصرار برای نماز جماعت و ادارهٔ مسجدی نمودند، نپذیرفتند. و خود را با آن مقام شامخ علمی و زهد و تقوا لایق این سمت ندانسته و به نماز دیگران شرکت می‌نمایند).

از آثار او

۱- اوفی البیان در شرح قصیدهٔ منجیه، اثر طبع علامه سید محمد فرزند سید

مرتضی کشمیری که به چاپ رسیده است.

۲- دیوان اشعار.

ایشان سرانجام در شب شنبه ۲ / شعبان / ۱۴۰۶ ق مطابق با ۲۳ / فروردین / ۱۳۶۵ ش در سن ۹۱ سالگی در اصفهان دارفانی را وداع گفت. پیکرش روز دوشنبه به قم حمل و پس از تشییعی با شکوه در صحن حضرت معصومه علیها السلام - صحن بزرگ - به خاک سپرده شد.

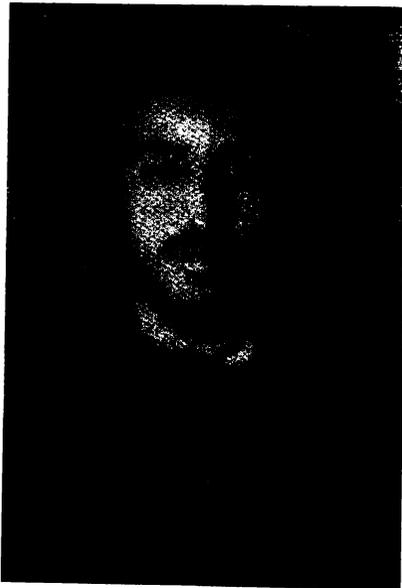
منابع

۱- ارمغان اصفهان

۲- گنجینه دانشمندان ۱۰۶/۳.

سید مجتبیٰ نواب صفوی

(۱۳۴۳-۱۳۷۵ ق)

درست در همان زمانی که رضاخان، رضاشاه می‌شد یعنی در سال ۱۳۰۳ هجری شمسی نوزاد پسری در خانواده‌ای روحانی در خانه محقری در یکی از کوچه‌های خیابان «خانی آباد» در جنوبی‌ترین ضلع جنوب تهران آن روز، تولد یافت. مادر او خانم نواب صفوی علویه‌ای پاکدامن و مؤمن از خاندان اصیل و تربیت یافته بود که فرزندان چندی به دنیا آورده بود و بعد از به دنیا آوردن مجتبیٰ فرزندان دیگری نیز آورد.

پدر مجتبیٰ نیز مردی اصیل و فاضل و غیرتمند از خاندان عترت و طهارت به

نام سید جواد میرلوحی بود که اگر چنانچه تقدیر نبود تا خداوند یک چنین فرزند برومندی به او عنایت فرماید، نام او نیز مانند هزارها روحانی مبارز و غیرتمند دیگر در عصر اختناق رضاشاهی در پهنه بی‌کران تاریخ انبوه انسانها گم شده و از یاد می‌رفت.

سید جواد میرلوحی بعدها زیر فشار مأمورین رضاشاه لباس روحانیت را درآورده و برای احقاق حقوق مظلومان وکیل دعاوی در دادگستری شد. میرلوحی غیرتمند بود و طاقت ستم شاهی رضاشاه و نوکران از خدا بی‌خبر و قلدر او را نمی‌آورد و با داشتن یک چنین روحیه و خونی که در وجود داشت در عصر اوج قدرتمندی دستگاه رضاشاه در سنه ۱۳۱۵ ش (یا ۱۳۱۴ ش) ضمن یک سلسله گفتگوی اعتراض آمیز با علی اکبر داور وزیر عدلیه رضاشاه که هیچ خدایی را بنده نبود و حتی در برخی موارد از خود رضاشاه هم فرمان نمی‌برد، با او در دفتر وزارتی دست به گریبان شده و سیلی آبداری به بناگوش آن همامان زمان می‌نوازد، معلوم است که بی‌درنگ میرلوحی را بازداشت کرده و روانه زندان می‌کنند.

سید جواد میرلوحی سه سال در زندان می‌ماند و در همین موقع بوده که زن و فرزندان او بی‌سرپرست مانده و مرحوم سید محمود نواب صفوی که برادر همسر او و مردی با کفایت و با فضیلت بوده است، کمر همت بسته و با کمال مهر و محبت خانواده عیال‌مند او را تحت تکفل خود درمی‌آورد و در همین سالها بوده که سید مجتبی دوران دبستان را پشت سر نهاده و وارد مدرسه صنعتی آلمانها در تهران می‌شود. و در همین سالها نیز پدرش مرحوم می‌شود.

هم شاگردهای او در دوران دبستان حکیم نظامی و در دبیرستان صنعتی هستند و فوق‌العادگی‌های او را نسبت به تمام دانش‌آموزان هنوز به خاطر دارند و بازگو می‌کنند.

آنها می‌گویند: سید مجتبی علاوه بر فراگیری دروس معمولی خود در مدرسه، در هر فرصت مناسبی که دست می‌داد بچه‌ها را جمع کرده و از اسلام و تعلیمات

اسلامی دم می‌زد و البته محیط و جو زمان رضاخانی طوری نبود که بتوان کاری هم انجام داد. اما همین قدر که کسی جرأت داشت حتی کلمه‌ای هم حرف از اسلام بر زبان آورد خود نموداری از برجستگی و فوق‌العادگی او بود.

نواب صفوی در هفده سالگی نیز مانند مرغ تیزپروازی که در قفسی تنگ اسیرش کرده بودند و اکنون رها شده باشد آزاد گردیده و با آن روح بلند و دید عمیقی که داشت در همان سن و سال نوجوانی، تصمیم مردانه خود را با مشورت مادر و دائی خویش برای شروع دروس دینی گرفت.

او معتقد بود اکنون وقت مبارزه است و برای شروع این مبارزه یک مایه اصلی لازم است و آن مایه را فقط

می‌توان از ماورای این طبیعت جستجو کرد و آن هم دریافتن راه و روش و تعلیمات انبیای الهی و امامان راستین اسلام است، و لذا بعد از کسب اجازه و جلب موافقت اولیای خود تصمیم گرفت با استمداد از یاری خداوند و نیروی جوانی و نشاط خود از آزادیهای حاصل شده، بر اثر فرار یا اخراج رضاشاه از ایران راهی سفر عراق شده و در نجف اشرف که در آن روزگار بزرگترین پایگاه دانش دین و مرجع نشین عالم تشیع بود، گردد.

راهی نجف

با شکسته شدن سد دیکتاتوری و سقوط رضا شاه و اخراج او از ایران با اینکه همزمان با اشغال نظامی سرزمین ایران از جانب نیروهای متفقین بود و این خود

گرفتاری و بدبختی جدیدی می بود، اما از بس که این مردم مسلمان از ستمهای رضاشاه و مأمورین شهربانی او رنج و صدمه کشیده بودند، باز هم خوشحال بودند و جای این بود که بعد از حدود بیست سال نفسی تازه کنند.

نواب صفوی نیز که محیط مدرسه صنعتی آلمانی را برای پرواز روح بلند خود مانند قفسی می دید و دائماً درصدد فرار از آن و پرواز به سوی قله های بلند جهان دانش و بینش و یافتن راهی به سوی ماورای این طبیعت بود، فرصت را غنیمت شمرده و تصمیم گرفت با کسب اجازه از مادر و دائی خود مرحوم سید محمود نواب صفوی برای کسب دانش دین به نجف اشرف عزیمت کند نجف که در آن زمان مرکز بزرگ روحانیت شیعه، تحت زعامت آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی بود، از وجود اساتید بزرگی نیز برخوردار بود که تمام جهان تشیع را تحت الشعاع قرار می داد.

نواب صفوی از طریق خوزستان راهی عراق می شود و در بین راه در آبادان نیز توفقی داشته که همین توقف سبب یافتن دوستان غیرتمندی می شود که بعدها در زمره یاران او قرار می گیرند.

اواخر سال ۱۳۲۰ ش بود که وارد نجف شده و بلافاصله در مدرسه بزرگ آخوند خراسانی حجره ای دست و پا کرده و بدون اتلاف وقت شروع به فراگرفتن دروس مربوطه نموده و با استمداد از نبوغ و استعداد حیرت انگیزی که داشت طولی نمی کشد که ره چندین ساله را طی مدت کوتاهی می پیماید. جالب اینکه چون عشق به اسلام و مکتب آل محمد علیهم السلام مانند شعله فروزانی در باطن وجودش و از طریق تربیت های پدر و مادرش شعله می کشید، از همان القبای دروس فقه اسلام نیز هر چه راکه می خوانده و درس می گرفته است، آتش عشقهای باطنیش را شعله ورتر می ساخته و بی توجه به اینکه در این راه باید دوره هایی را طی کرده و مراحل را پشت سر گذاشته و ریش سفید کرد گویا در مرحله ای می رسد که ذره ای تردید برای او باقی نمی ماند که هر چه حق است در اسلام و در مکتب مقدس آل محمد علیهم السلام خلاصه شده است و این مکتب انسان ساز چکیده تمام تلاش ها و

مبارزات و جانفشانیهای انبیا است و برای جهانی کردن آن جای هیچگونه درنگ و تأملی نیست.

باید راه افتاد، باید کار کرد، باید کوشید، باید دوید. باید این طرف و آن طرف زد و باید دشمنان و مزاحمین را از سر راه برداشت و اگر لازم باشد باید جان عزیز را نیز به صورت تحفه‌ای ناقابل به معشوق خود یعنی آفریدگار جهانیان هدیه نمود. تشخیص آن شهید این بود که وقتی به مرحله یقین رسیدیم که بشریت را گمراه کرده‌اند و حق با اسلام است و باید جهان را نجات داد و به راه راست واداشت. دیگر نباید سر خود را گرم کرد و منتظر چیزی ماند، باید حرکت کرد و از خدا یاری جست و عقیده داشت که خدا هم طبق وعده‌ای که فرموده یاری خواهد نمود و او واقعاً به وعده خدا درباره یک عملکرد صحیح الهی با تمام وجود اعتقاد داشت. نواب صفوی سه سال و اندی در نجف ماند و از دریای موج معارف آسمانی مکتب اجدادش، درسهای بسیاری را آموخت.

علمای غیرتمند نجف که نگران اوضاع ایران بودند. مرتباً اخبار اسف‌بار فسادهای ناشی از اشغال اشغالگران جهانخوار به ایشان می‌رسید و از همه اخبار نگران‌کننده‌تر، سوء استفاده از آزادیهای پس از اختناق و تبلیغات ضد اسلامی گروه‌های دست‌نشانده خارجی و دین‌سازان داخلی و از همه خطرناکتر تبلیغات احمد کسروی بود. از خدا می‌خواستند که فرجی شده و امت مسلمان از این همه شر و گرفتاری نجات یابند.

نواب صفوی راهی تهران می‌گردد و در دادگاه اقدام به ترور کسروی می‌کند که اولین اقدام سیاسی او حساب می‌شود، همینطور مبارزاتش تا آخرین روزهای حیات ادامه پیدا می‌کند.

اینک دفاع دختر ایشان - یعنی خانم فاطمه نواب صفوی - که در روزنامه توس،

شماره ۴۴، مورخ ۲۳ / شهریور / ۱۳۷۷ ش چاپ شده، توجه می‌کنیم:

... متأسفانه در مصاحبه‌ای در صفحه گفت و گوی روزنامه محترم توس گفت و

گویی طرح شده که در آن با بی‌لطفی از دوران روشن انقلاب به عنوان موقعیتی استبدادی یاد شده و نقش روحانیت در حماسه ملی شدن نفت در ایران و دیگر حرکت‌های معاصر، خفیف شمرده شده است. در مورد شخصیت علمی و روحانی شهید نواب صفوی که اظهار شده است «ایشان معمم بوده‌اند و نه روحانی به مفهوم واقع کلمه» باید عرض شود که افتخار شهید نواب در حرکتش به دربر داشتن لباس سربازی امام زمان (عجل‌الله فرجه) است. ایشان در هنگام شهادت (همان گونه که همگان دوست دارند با لباس شهرت خود مطرح شوند)، تنها خواسته‌اش این بوده که با لباس روحانیت که همان لباس سربازی حضرت ولی عصر (ارواحنا له فدا) است به دیدار خداوندش بشتابد.

در هنگام شهادت ایشان، ما فرزندان از نظر سنی در حدی نبودیم که بتوانیم ابعاد شخصیت علمی ایشان را واقعاً بشناسیم، لذا هنگامی که صاحب‌الغدیر مرحوم علامه امینی که از اساتید مورد علاقه شهید بوده‌اند از نجف به ایران آمدند، با مادر به خدمتشان رسیدم و من از ایشان در این مورد سؤال کردم. علامه امینی فرمودند: یک سال که آقا سید مجتبی از من تعلیم گرفت دیگر چیزی نماند که به او نیاموخته باشم.

در ردّ مطالب طرح شده در گفت و گو با آقای [علی اکبر] معین فر باید به عرض برسانم که نواب در همان زمان که هنرجوی مدرسه صنعتی ایران و آلمان بوده، در حوزه علمیه مروی نیز مشغول فراگرفتن علوم اسلامی بوده است و در نجف به تکمیل تحصیلات قبلی خود مشغول بوده‌اند. تظاهراتی که آقای معین فر به سال ۱۳۲۱ ش نسبت می‌دهند، برخلاف نظراتشان به سال ۱۳۱۸ ش باز می‌گردد. آن زمان شهید نواب هنرجوی هنرستان صنعتی بوده‌اند و در سال ۱۳۲۱ ش در نجف اشرف تحصیل می‌کرده‌اند. شهید نواب گذشته از تحصیلات مقدماتی علوم اسلامی در حوزه مروی هفت سال در نجف مشغول به تحصیلات حوزوی بوده‌اند. در باب میزان سواد حوزوی و علمی ایشان اگر صاحب نظری می‌طلبیم باید سراغ

استاد گرانقدر همچون علامه محمد تقی جعفری برویم که در آن دوران همدرس شهید بوده‌اند و از نظر علمی و مناسبات‌شان با آن شهید، واجد شرایط برای اظهار نظر در این مورد هستند.

شهید نواب صفوی، شخصیتی است که تمام اعتبار خود را به فدایی اسلام و اهل بیت علیهم‌السلام بودن، می‌داند. طبق مصاحبه یک روزنامه نگار پاکستانی، مبادی و زیر بنای تفکر «جنبش فدائیان اسلام» از زبان شهید در چهار اصل خلاصه شده بود:

۱. اسلام، نظامی کامل برای زندگی است.
۲. قومیت‌گرایی در میان مسلمانان نباید وجود داشته باشد و باید همبستگی و اتحاد بین شیعه و سنی حفظ شود.
۳. تضادی بین اسلام و وطن خواهی نیست.
۴. یگانگی جهان اسلام فقط در سایه پیروی از اسلام می‌تواند تحقق یابد و مشکلات مسلمانان تنها از این راه حل می‌شود.

در مورد اصل سوم که اشاره‌ای به حرکت ملی‌گرایان نیز دارد، نواب صفوی درباره چگونگی ارتباط فدائیان با دکتر مصدق به روزنامه‌نگار پاکستانی چنین می‌گوید:

ملی کردن صنعت نفت هدف مشترکی بود که اتحاد بین مصدق و فدائیان را ایجاد می‌کرد، و لذا سازمان در کنار مصدق به عنوان تأیید کننده‌ای قدرتمند ایستاد. اما بعدها اتفاقات دیگری روی داد. در هر حال اسلام تضادی با وطن خواهی ندارد، ولی با قومیت‌گرایی و وطن پرستی احمقانه پیکار می‌کند و اگر زمانی برخورداردی بین اسلام و ملیت روی دهد، فدائیان بدون هیچ شک و تردیدی مصممانه در راه اسلام خواهند بود.

به امید رجعتِ حماسه‌سازِ مهدی منتظر (عج).

از آثار قلمی او

- ۱ - ترجمه الغدیر (به فارسی - فقط جلد اول).

سید محسن حجت کوهکمری

(۱۳۳۷ - ۱۳۹۷ ق)

سید محسن حسینی فرزند ارشد
آیت الله سید محمد حجت کوهکمری، که
به زیور علم و متانت و تقوی آراسته و از
فضلائی کوشا و محققان به نام و اساتید
معروف حوزه بود.

روزگار پیشینی در زیر آسمان نیلگون
شهر نجف اشرف کودکی به نام «محسن» در
سال ۱۳۳۷ ق مطابق با ۱۲۹۷ ش چشم به
جهان گشود، و در عالم انسانیت نمایان
گشت، و در آغوش مهر مادر نشو و نما

یافت، و در مهد علم و تقوای والد معظم پرورش یافت، و مشغول فراگرفتن علم و
دانش گردید. تا اینکه به اتفاق پدر بزرگوارش از نجف اشرف به زادگاه پدر مکرم
خود (شهر تبریز) مسافرت، و از آنجا به شهر قم مهاجرت و دروس سطوح را نزد
مدرسین و پدر بزرگوار خود به اتمام رساند. و برای کسب مراتب عالی علم و فضل
در محضر تدریس آیت الله والد گرامی خود حاضر و از رشحات علمی و معنوی اش
استفاده کرد و بهره مند گردید.

این فرزند برومند و ارجمند از همان اوان استعداد فوق العاده لیاقت و نبوغ از
ناصیه اش هویدا بود، لذا بر حسب امر پدر بزرگوار به نجف اشرف در سال ۱۳۶۵ ق
رهسپار شد، و در آن حوزه در درس اساتیدی همچون آیات: میرزا عبدالهادی
شیرازی، شیخ محمد کاظم شیرازی و میرزا محمد طاهر اردبیلی «ظاهری» مشغول
تحقیق مبانی فقهی و اصولی و هیئت بودند، و در همان اوقات حوزه تدریس علم

فقه و اصول داشتند، که فضلا از تدریس ایشان استفاده می نمودند، و در خلال اوقات با قلم شیوای خود مشغول تصنیف و تألیف مطالب علمی بودند.

در سال ۱۳۷۰ ق به قم بازگشت و پس از چند ماه توقف مجدداً به نجف اشرف عزیمت نمود، و از محضر آیات: سید محسن طباطبائی حکیم، میرزا باقر زنجانی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده نمود. و پس از مدتی سرانجام در حدود سال ۱۳۷۳ ق به حوزه علمیه قم منتقل گشت و به تدریس پرداخت.

پاره وقتی هم به ملاقات علما و بزرگان اختصاص می داد و بزرگان نیز از او تجلیل می کردند از جمله آیت الله شیخ عبدالنبی عراقی که از او بسیار احترام به عمل می آورد. کوهکمری مردی کاملاً سالم، زاهد، فاضل و خوش طینت بود.

از جمله آثار قلمی اش

- ۱- الأربعون فی حیاة سلمان الفارسی.
- ۲- تفسیر اوائل سور القرآن المجید.
- ۳- تقریرات الاصول فی مباحث الالفاظ.
- ۴- تقریرات در ولایت فقیه.
- ۵- تقریرات قاعدة الید.
- ۶- تقریرات قاعدة لاضرر و لاضرار.
- ۷- توضیح المقال فی ثقات الرجال.
- ۸- حاشیة علی العروة الوثقی.
- ۹- حیاة الفاطمة (سلام الله علیها)، در باره حضرت معصومه علیها السلام.
- ۱۰- رساله در حقیقت تجری.
- ۱۱- رساله در لباس مشکوک.
- ۱۲- رساله در مسائل فروع علم اجمالی.
- ۱۳- رساله در معنی حرفی.

- ۱۴ - رساله عملیه منتخب الأحكام.
- ۱۵ - رساله فی استحباب لبس السواد فی ایام عزاء الامام الحسین الشهید علیه السلام و سائر الائمة علیهم السلام.
- ۱۶ - رساله فی الاستصحاب.
- ۱۷ - شرح رسائل (از شیخ انصاری).
- ۱۸ - شرح کفایة الاصول.
- ۱۹ - صحابه الرسول الاکرم صلی الله علیه و آله و الائمة علیهم السلام.
- ۲۰ - قصار الکلمات فی الاحکام الصادرة عن النبی صلی الله علیه و آله.
- ۲۱ - مکاتبات الائمة علیهم السلام.
- ۲۲ - نهج الطالب فی الحاشیة علی المکاسب، در سه جلد.
- کوهکمری پس از عمری خدمت و تدریس در روز جمعه ۶ / ذی الحجه / ۱۳۹۷ ق مطابق با ۲۷ / آبان / ۱۳۵۶ ش در سن ۶۰ سالگی در قم چشم از جهان خاکی فرو بست و در کنار تربت پدر در مدرسه حجتیه مدفون گردید.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱/ ۱۴۰ و ۱۹۳ و ۳۶۹/۲.
- ۲ - جزوه ای کوتاه در شرح حال ایشان.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۱۳۰/۲.
- ۴ - مؤلفین کتب چاپی ۲۱۴/۵.

سید محسن سریزدی « حاج میرزائی »

(۱۲۹۲ - ۱۳۸۰ ق)

سید محسن فرزند علامه سید زین العابدین طباطبائی مدرسی سریزدی، معروف به « حاج میرزایی » از فضلا بود.

وی در سال ۱۲۹۲ ق در روستای « سریزد » واقع در چند کیلومتری یزد متولد گردید.

پدرش از علما و تحصیل کرده‌های نجف اشرف بود و دارای «حاشیه علی المکاسب» می‌باشد.

سید محسن، تحصیلات خود را در یزد «مدرسه مصلی» نزد سید احمد مدرس طباطبائی یزدی و شیخ احمد علوم یزدی به پایان برد و مشغول انجام خدمات مذهبی و اجتماعی گردید.

نامبرده در سال ۱۳۸۰ ق برابر با ۱۳۳۹ ش در سن ۸۸ سالگی درگذشت. پیکرش در قبرستان شیخان قم مدفون گردید.

فرزندانش:

- ۱- سید عباس ۲- سید حسین، روحانی است و فعلاً ساکن سریزد می‌باشد
- ۳- سید علی سریزدی، از فضیلتی معاصر که فعلاً در کرج سکونت دارد.

منبع

- ۱- اطلاعاتی از فرزندش آقای سید علی سریزدی، به تاریخ رمضان / ۱۴۱۷ ق.

میرزا محسن شریانی تبریزی

(۱۳۱۰- ح ۱۳۸۵ ق)

میرزا محسن فرزند آیت الله ملا محمد و نوه ملا فضل الله شریانی تبریزی، از فضلا بود.

وی در سال ۱۳۱۰ ق در نجف اشرف تولد یافت. تحصیلات خود را در حوزه نجف به پایان برد، سپس به تبریز رفت و در آنجا مشغول خدمات دینی و اجتماعی شد.

از آثار او: رساله‌ای در زندگی نامه پدر دانشمند خود.

وی در حدود سال ۱۳۸۵ ق درگذشت. پیکرش در قبرستان ابو حسین - مقبره

العلما - به خاک سپرده شد.

فرزندانش: ۱- شیخ عبدالحمید شربیانی، از علمای معاصر و در مشهد مقدس سکونت دارد و در مسجد گوهرشاد امامت جماعت می‌کند. وی در حدود سال ۱۳۴۵ ق تولد یافت. تحصیلات عالی خود را در قم نزد حضرات آیات: سید محمد حجت کوهکمری، سید حسین طباطبائی بروجردی، سید احمد خوانساری و سید محمد رضا گلپایگانی در خارج فقه و اصول و سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی» در حکمت، به پایان رساند. از آثار او: ۱- رساله الامضاء فی القدر والقضاء، ۲- النظر فی الجبر و القدر، ۳- رساله عملیه.

۲- آقا مجید.

منع

۱- اطلاعات متفرقه.

شیخ محسن طاهری قمی

(۱۳۲۸-۱۴۰۰ ق)

حاج شیخ محسن طاهری فرزند
حجة الاسلام شیخ طاهر قمی، از
دانشمندان و معاریف ورامین.

وی در سال ۱۳۲۸ ق برابر با
۱۲۸۹ ش در شهر قم تولد یافت.

پس از رشد و نما و آموختن ادبیات
فارسی از سال ۱۳۴۴ ق (برابر با
۱۳۰۴ ش) به تحصیل علوم دینی
پرداخت. ادبیات عرب را نزد شیخ
محمد علی ادیب تهرانی به پایان رساند

و دروس سطح را از محضر مرعشی و حکمت را از محضر شیخ محمد مهدی

مازندرانی «امیرکلائی» استفاده نمود.

دروس خارج فقه و اصول را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (به مدت سه سال)، سید محمد حجت کوهکمری، سید محمد تقی خوانساری و میرزا محمد فیض قمی بهره‌مند گردید.

هجرت به ورامین

طاهری در سال ۱۳۶۰ ق (برابر با ۱۳۲۰ ش) بنا بر دعوت و اصرار مردم شهر ورامین - واقع در چهل کیلومتری جنوب تهران - به آن سامان رفت و در «مسجد خاتم الانبیاء» به اقامه جماعت و تبلیغ احکام و نشر معارف اسلامی پرداخت. از جمله خدمات ایشان در منطقه: احداث بنای «مسجد خاتم الانبیاء»، تشکیل حوزه علمی ورامین، اعزام مبلغان به سایر نقاط آن سامان و... از آثار او: ۱ - جامع التفاسیر، در تفسیر قرآن کریم، مخطوط.

ایشان در روز چهارشنبه ۲۰ / رجب / ۱۴۰۰ برابر با ۱۴ / خرداد / ۱۳۵۹ ش در اثر ابتلا به بیماری در سن ۷۲ سالگی در ورامین به لقای الله پیوست. پیکرش روز بعد در ورامین تشییع و به قم انتقال و در جوار علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۲/۳۷۶.
- ۲ - روزنامه اطلاعات، مورخ ۱۳۵۹/۳/۱۷ ش، ص ۲.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۴/۶۸۱.

میرزا محسن مشکینی

(۱۳۲۴ - ۱۴۰۷ ق)

میرزا محسن فرزند علامه شیخ هاشم مشکینی، از فضلا و بزرگان معاصر بود. وی در سال ۱۳۲۴ ق در «مشکین شهر» واقع در استان اردبیل دیده به جهان گشود.

پس از طی کردن مقدمات و بخشی از سطح، در سال ۱۳۴۸ ق به قم رهسپار شد و سطح را نزد میرزا محمد همدانی به پایان برد.

دروس خارج را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری و سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود.

از آثار او

۱- تقریرات درس مکاسب «تقریرات آیت الله حجت».

نامبرده در روز دوشنبه ۲۲ / صفر / ۱۴۰۷ ق مطابق با ۵ / آبان / ۱۳۶۵ ش در سن ۸۳ سالگی درگذشت. و پیکرش در قبرستان ابو حسین مدفون گردید.

منابع

۱- آثار الحجة ۱۰۷/۲ (تولدش را در سال ۱۳۲۳ ق دانسته است).

۲- آینه دانشوران ۳۰۵.

۳- گنجینه دانشمندان ۲۶۳/۲.

سید محسن میر غفاری آذرشهری

(۱۳۰۰-۱۳۹۲ ق)

زندگینامه زیر بقلم فرزند دانشمندش علامه سید علی میر غفاری (دام‌ظله) نزیل تبریز، که در مقدمه کتابش (اربعین حسینیة) جلد دوم به چاپ رسیده، تقدیم می‌نمائیم:

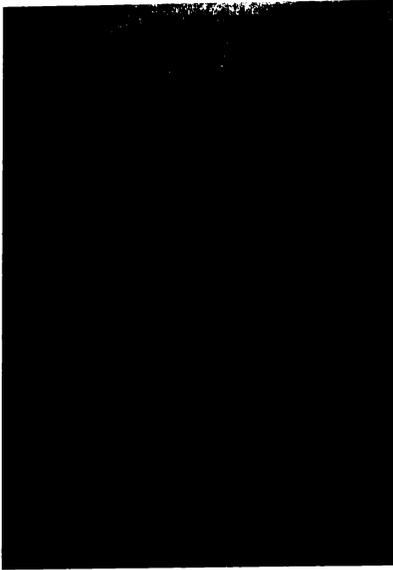
معظم‌له در تاریخ ۱۳ / رجب / ۱۳۰۰ هجری قمری در آذرشهر (۴۵ کیلومتری تبریز) دیده به جهان گشود. پس از تحصیل مقدمات در زادگاه خود، به حوزه علمیه تبریز رهسپار گردید، اکثر متون فقه و اصول را در محضر مبارک شیخ الفقهاء و المجتهدین آیت‌الله آقای حاج میرزا فتاح شهیدی رحمته‌الله‌علیه و سایر بزرگان آن عصر، فراگرفت.

و خارج اصول و فلسفه را در محضر عالم ربانی، جامع معقول و منقول و وحید عصر خود، آقای حاج شیخ ابراهیم بقال اوغلی تبریزی (متوفای ۱۳۳۴ ق) تلمذ و استفاده شایانی نمود.

ایشان بعد از رحلت والد ماجدش جناب مستطاب سید الاعظم و الاشراف آقای حاج میر غفار رئیس السادات حسینی (رضوان الله تعالی علیه)، دوباره به آذرشهر مراجعت کرده، مشغول تدریس و تبلیغ و ارشاد مردم شد، و عمر عزیز و گرانقدر خود را وقف اسلام و مسلمین نمود و لحظه‌ای آسوده خاطر ننشست.

وی به صورت یک چهره شناخته شده علمی، مورد احترام و تکریم حضرات آیات و مراجع همچون: آیت الله یزدی (صاحب کتاب فقهی ارزشمند «العروة الوثقی»، که از بزرگترین مراجع تقلید نجف اشرف بوده و بر سراسر دنیای شیعه از ایران و عراق و هند و افغانستان و دیگر نقاط شیعه نشین، مرجعیت شرعی داشته است، و فتوای تاریخی و شکننده وی - علیرغم مخالفتش با مشروطه - علیه قوای اشغالگر روس و انگلیس و ایتالیا مشهور است) و علامه بزرگوار، مرجع تقلید شیعیان جهان آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی رحمته (که استاد اعظم بسیاری از مراجع عظیم الشان معاصر، و بنیانگذار حوزه علمیه قم بوده است).

او علاوه بر ایجاد این پایگاه دینی و مرکز علمی عظیم شیعه، برای حفظ و صیانت آن از تهاجم عمال دست نشانده انگلیس و نقشه‌های تخریبی آنها، برای

سید محسن میر غفاری آذرشهری
و فرزندش سید علی

اینکه کوچکترین بهانه‌ای برای کوبیدن این حوزه، به دست‌شان ندهد، با نهایت هوشیاری، در تمام مدت زعامت خود، مبارزه منفی را برگزید و دیدیم که این مبارزه منفی و سکوت برنده‌تر از شمشیر، چگونه نقشه خائنانه زیرزمینی دشمن را خنثی کرده و نقش بر آب نمود. و به دین سان، با سیاست «صبر» و «سکوت»، عظمت و کیان حوزه علمیه قم را از متلاشی شدن و سقوط حتمی نجات داد.

تا آنجا که خود دشمن ضمن اعتراف به این شکست تلخ، عملاً بر این سیاست هوشیارانه «علوی» مهر تأیید نهاد، و در حالی که قبر شریف آن مرجع دوران‌دیش و بلند نظر شیعه را با لگد می‌کوبید، می‌گفت:

«... زمان خودش بود!، من هر چه خواستم برای تخریب و متلاشی ساختن این حوزه، حرفی از دهانش بگیرم. هرگز بهانه به دستم نداد و مهر سکوت بر لب نهاد!». بلی: ﴿یریدون لیطفئوا نور الله بأفواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون﴾.

آری: او تنها با یک سکوت، هویت حقیقی مستبدی را (که بنا به فرموده عالم وارسته و مجاهد نستوه آیت‌الله طالقانی: «من وظیفه دارم که دین اسلام را احیاء کنم» آشکار ساخت.

او از خود هفده جلد کتاب و اثر علمی و مذهبی در فنون مختلف به یادگار گذاشته است، که تا این تاریخ شش جلد از آنها، به زیور طبع آراسته شده و بقیه به صورت مخطوط باقی مانده است.

حوزه علمیه آذرشهر در عصر ایشان

در عصر آن مرحوم، در آذرشهر حوزه‌ای تأسیس شده، که قریب پنجاه نفر محصل علوم دینی از شهری و حومه، از مقدمات گرفته تا سطوح عالی از محضر پرفیض وجود ایشان خوشه چینی و استفاضه می‌کردند، و در مدرسه مرحوم «حاج کاظم» محصلین شب خواب وجود داشت، و مخارج اکثر آنها بر عهده ایشان بود. حاصل عمر و حیات پربرکت این عالم وارسته در این شهر کوچک، عده‌ای از

طلاب و علمای برجسته یا چون حجة الاسلام و المسلمین شهید میرزا حسین غفاری و امثال او بودند که برخی در قید حیات و منشأ خدمات مذهبی و برخی نیز پس از عمری خدمت، به سرای ابدی شتافته‌اند، «غفر الله الماضین و ایدالله الباقین منهم».

مجالس علمی ایشان

مجالسی که ایشان حضور می‌داشتند بسی پر بار بود، و غیر از بحث و مذاکره علمی و طرح و نقد و حل مسائل فقهی، چیز دیگری عنوان نمی‌گردید. و همواره از علما و بزرگان دین با کمال احترام یاد می‌کرد و می‌فرمود: «این وظیفه و عاظ و مبلغین اسلامی است که از زحمات طاق فرسای علمای دین، که در راه عزت اسلام و مسلمین متحمل شده‌اند قدردانی کرده و مردم را به این موضوع توجه دهند» و از بدگوئی و غیبت در غیاب علما و دیگران عملاً و به طور جدی اجتناب و احتراز می‌نمود، او به راستی یکی از مصادیق: «کونوا دعاة الناس بغير السنتکم» بود.

خدمات عمرانی آن مرحوم

وی علاقه زیادی بر تعمیر و عمران مساجد داشت، از آثار ایشان تعمیر «مسجد جامع حاج کاظم» آذر شهر است، که در سال ۱۳۵۶ قمری به امر مبارک ایشان و همت اهالی خیر از نو تجدید بنا گردید، و نیز در تاریخ ۳ / ۱۰ / ۱۳۲۷ شمسی مسجد محله «حلوائی» به نام «عبدالله الشهید» توسعه و تعمیر گردید، که وی در زادگاه خود عمر عزیز خود را قریب هشتاد و پنج سال صرف خدمت اسلام و مسلمین و ارشاد آنها نمود.

و نیز به پیشنهاد معظم له و همت مرحوم مغفور عمدة التجار آقای «حاج علی دهخوارقانی» غسلخانه‌ای در جنب گورستان واقع در جنوب شهر بنا گردید، و همچنین غسلخانه و مسجد دیگری در گورستان «خواجه حیران» واقع در شمال شرقی شهر تأسیس فرمود.

در تاریخ غره / شعبان / ۱۳۶۰ قمری مطابق با ۳ / ۶ / ۱۳۲۰ شمسی که متفقین به ایران حمله نموده و آذربایجان را (از طرف شمال) اشغال نمودند، در اثر فشار ایادی بیگانه که علما از شهرها و مخصوصاً تبریز به تهران مهاجرت می‌کردند، او تنها کسی بود که سینه خود را سپر بلا و هدف آماج تیرهای شیاطین دین فروش و بی‌وطن کرد، و حتی به شهرهای دیگر مانند: تبریز و غیره مسافرت نموده، از مهاجرت اشخاص خیر مخصوصاً علما ممانعت می‌کرد، و می‌فرمود: «حالا موقع خدمت است نه فرار!» و همواره در آن شرایط سخت و بحرانی مشغول تبلیغ و بیان احکام الهی بود.

وی وقتی که از طرف خائنان و مزدوران بیگانه (که برای تعقیب اهداف شوم خود در مجالس وی شرکت می‌کردند) تهدید به قتل می‌شد به حکم ﴿و جادلهم بالتی هی احسن﴾ لهجه سخن را عوض می‌کرد و با کمال عطف و مهربانی و خونسردی می‌فرمود:

«من که با کسی غرضی ندارم من به حکم طبیب و پدر مهربان نسبت به شما هستم، عقد پدران و مادران شما را من خوانده‌ام! شما به منزله اولاد من هستید! هرگز فرزند به پدر خود جسارت نمی‌کند! شما جوانید و عاقبت امر را تشخیص نمی‌دهید!».

آری در اثر تلاش و کوشش پی‌گیر آن مرحوم (چه در زمان تسلط اجانب و چه بعد از آنها) در آن ناحیه نه بر مال کسی دست درازی شد و نه بر جانش، و نه هتک حرمتی بر کسی روا رفت. بر خلاف مناطق دیگر که چه مالها که غارت نشد!! و چه جانها و نوامیسی که مورد تجاوز قرار نگرفت!!

او در این دوران سخت و بحرانی در کنار مردم بود، و درد و رنج آنان را عملاً احساس می‌کرد و در آن سالهای قحطی و گرانی با تشکیل نانوائی‌های تعاونی و دعوت مردم به کمک رسانی برای اشخاص بی‌بضاعت و فقیر، جان، آبرو و حیثیت هزاران نفر را از هلاکت و سقوط حتمی نجات داد.

آخرین بازگشت به تبریز

وی در سال یک هزار و سیصد و هشتاد و یک قمری به خاطر یک سلسله مصالح دینی (که روح مقدسش راضی به افشای آن نخواهد بود) برای آخرین بار از موطن اصلی خود «آذرشهر» به تبریز بازگشت. او خود به اجمال در این زمینه می فرمود:

«چون دیدم که وجود من به دلیل کهولت سن در وطن منشأ اثر نیست، خواستم در ضمن عمل به حدیث نبوی مشهور «علیکم بالسواد الاعظم» به تبریز مهاجرت کنم، لذا این بود که از وطن بریدم و به سواد اعظم شهر پیوستم». با وجود این و علیرغم کهولت سن باز در این شهر آرام نگرفت، و شب و روز در اندیشه اصلاح امور و تنویر افکار مردم و تبلیغ احکام و اقامه نماز بود، و با آن ضعف و ناتوانی هر سه وقت جهت اقامه نماز جماعت در مسجد حاضر می شد، و در اغلب شبها بعد از نماز به تفسیر آیات کریمه قرآن می پرداخت.

حافظه نیرومند

وی با اینکه در اواخر عمر به جهت ضعف بصر به طور کلی از مطالعه عاجز بود، در عین حال در اثر حافظه قوی و عجیبی که داشت، هر چه مطالعه کرده بود با صفحات و سطورش به یاد می آورد. و عجیب اینکه در بحث هایش ابداً تکراری وجود نداشت. گاهی به بنده امر می کرد که فلان مجلد بحار یا تفسیر و... را بیاور و فلان موضوع را در صفحه معین برابم بخوان! غالباً علماء به حضورش شرفیاب شده، اشکالات علمی و فروع فقهی را عنوان می کردند، و او جواب همه را فی المجلس با اتکاء به ملکات ذهنی به صورت مستدل و روشن، بیان می کرد. و همه با دامنی پر از گوهرهای دانش از محضر پرفیضشان با کمال شوق و شعف بر می خاستند. دیده نشده که کسی بر حضور پربارش وارد، و بدون چیدن دسته گلی از خرمن دانش او خارج شود.

آثار قلمی او:

- ۱ - تندرستی یا نامه نیک بختی.
- ۲ - علل الغیبة.
- ۳ - مجالس الهدی لأبارب التقی.
- ۴ - مقیاس آداب المتعلمین و میزان اخلاق المحصلین.

سید علی میر غفاری آذرشهری

شیخ نصرالله شبستری

ارتحال ایشان

اسفا!! شمع وجودش که سالها روشنگر محافل و سالکان خسته دل را به مقاصد خود نائل و رهروان وادی حیرت را به مقصدشان رهنمون بود، پس از عمری خدمت، سرانجام در روز یکشنبه شانزدهم / ذی الحجة الحرام / سال یک هزار و سیصد و نود و دو هجری قمری مطابق با اول / بهمن ماه / سال یک هزار و سیصد و پنجاه و یک خاموش گشت!

و محافلش بی فروغ و انجمن هایش بی سرپرست گردید و از غروب این ستاره

آسمان علم و فقاہت، قلوب مؤمنین و همه شیفتگان فضل و دانش داغدارگشت و رخنه جبران ناپذیری در پیکره اسلام پدیدار گردید. تغمده الله فی غفرانه، اللهم احشره مع من يتولاه من محمد ﷺ و اهل بيته الطاهرين عليهم السلام، آمین یا رب العالمین. جسدش به قم انتقال و در قبرستان دارالسلام خاک فرج به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱- سید رضی ۲- رضا ۳- ضیاء ۴- ابوالحسن، روحانی تحصیلاتش در قم بود شاگرد حاج شیخ عبدالکریم حائری دفن در آذرشهر ۵- سید علی میر غفاری، از علمای معاصر تبریز ۶- مرتضی.

۷- سید ابراهیم میر غفاری، تولد ۱۳۴۴ ق از فضلی حوزه علمیه قم بود و از جمله شاگردان آیه الله سید کاظم شریعتمداری و نزدیکان ایشان به شمار می رفت. ایشان در ایام حملات ناجوانمردانه رژیم عراق به شهرهای ایران از قم به مشهد رفت و آنجا در اثر سکنه قلبی درگذشت. جسدش در روز / رجب / ۱۴۰۷ ق در قم تشییع و در قبرستان ابو حسین به خاک سپرده شد.

در مؤلفین کتب چاپی ۲۲۴/۵ نام آثار قلمی اش آمده است.

شیخ محمد آل آقا کرمانشاهی

(۱۳۰۱ ق)

حاج شیخ محمد فرزند آیت الله شیخ محمود و نوّه آیت الله شیخ محمد علی کرمانشاهی بهبهانی، ملقب به «آل آقا» از فقها و مشاهیر علمای تهران بود.

وی همراه پدر ارجمند خود مدتی در نهاوند توقف داشت، سپس در سال ۱۲۴۵ همراه وی از نهاوند به قم مهاجرت کرد و سرانجام رهسپار تهران شدند.

آقا محمد پس از ارتحال پدر خود در سال ۱۲۶۹ ق ریاست روحانی پیدا کرد. در المآثر و الآثار درباره اش می نویسد، (از مشاهیر مشایخ و نبهاء فقهای سلسله

بهبهانی بود، و در مسجد حکیم دارالخلافة امامت جماعت می نمود، و از خاطر عاطر همایونی [یعنی ناصرالدین شاه قاجار] نسبت به آن عالم جلیل و فاضل نجیب اصل، اقبالی زاید الوصف مصروف می افتاد...).

ایشان در سال ۱۳۰۱ ق در تهران درگذشت و جهت خاکسپاری به قم حمل و در صحن حضرت معصومه علیها السلام در مقبره خانوادگی اش - زیر ساعت - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - شیخ فضل الله آل آقا ۲ - شیخ مهدی بحرالعلوم، داماد آیت الله ملا علی کنی بود ۳ - علامه شیخ جمال الدین آل آقا. دامادش هم آیت الله میرزا عبدالرحیم نهاوندی بود.

منابع

- ۱ - المآثر و الآثار.
- ۲ - وحید بهبهانی ۳۵۳.

شیخ محمد آل آقا کرمانشاهی

(۱۳۸۳ ق)

شیخ محمد فرزند حاج آقا نبی و نوه علامه شیخ محمد تقی آل آقا کرمانشاهی، از دانشمندان کرمانشاه بود.

استاد شیخ علی دوانی در کتاب خود «وحید بهبهانی» هنگام معرفی فرزندانش آقا نبی، درباره ایشان می نویسد:

(و فرزند محترم و دانشمند و فقیه وی آقای آقا محمد آل آقا، امروز از علمای درجه اول کرمانشاه می باشند، فقیهی محترم و دانشمندی بزرگوار و از نجبای این خاندان جلیل است).

شیخ محمد پس از طی مقدمات در کرمانشاه، به نجف اشرف مهاجرت کرد و از محضر آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و شیخ الشریعه اصفهانی استفاده نمود، سپس به کرمانشاه بازگشت و در مسجد «عماد الدوله» به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال پیدا کرد.

نامبرده در روز چهارشنبه ۹ / ذی حجه / ۱۳۸۳ ق مطابق با ۲ / اردیبهشت / ۱۳۴۳ ش در کرمانشاه به دیدار حق شتافت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابوحسین به خاک سپرده شد.

❦ منع

۱- وحید بهبهانی ۳۳۸.

سید محمد آل رسول شمس آبادی

(۱۳۳۶-۱۳۹۲ ق)

حاج سید محمد فرزند علامه سید محمد ابراهیم و نوه سید محمد موسوی «آل رسول» شمس آبادی اصفهانی، و داماد آیت الله حاج آقا جمال الدین اصفهانی (مسجد شاهی)، از جمله فضلا و بزرگان بود.
در سال ۱۳۳۶ ق در اصفهان متولد گردید.

در حوزه اصفهان

وی پس از طی مقدمات، وارد مدارس جدید شد و تا سوم دبیرستان تحصیل کرد، و پس از آن وارد «مدرسه صدر» اصفهان شد، و سطوح عالی و دروس خارج را نزد آیات: شیخ محمد حسین فشارکی، سید علی نجف آبادی، سید محمد نجف آبادی و شیخ محمود مفید به انجام رسانید.

نامبرده، پس از فوت پدرش به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت در مسجد آن مرحوم پرداخت، و پس از بازگشت برادر ارشدش آیت الله شهید سید ابوالحسن

شمس آبادی از نجف اشرف، «مسجد اباذر» را به ایشان تفویض نمود، و خود در «مسجد جنب حمام» به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال ورزید. وی مردی فاضل، غیور، کوشا در رفع حوائج مردم، و خوشرفتار و شیرین گفتار بود. اوقات فراغت را به امور زراعی و شخصی می پرداخت.

درگذشت و اعقاب

وی در روز پنج شنبه ۱۳ / ذی حجه / ۱۳۹۲ ق مطابق با ۲۸ / دی / ۱۳۵۱ ش در یکی از بیمارستانهای تهران در پی عمل جراحی، در سن ۵۶ سالگی درگذشت، و جنازه اش به قم حمل و به خاک سپرده شد. از وی اولاد ذکوری باقی نماند و فقط چهار دختر داشت، که جناب آقای حاج جواد شفتی یکی از دامادهایش می باشد.

تذکره منفع

۱ - تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان ۲۵۹/۳.

دکتر محمّد ابراهیم آیتی بیرجندی

(۱۳۳۳ - ۱۳۸۴ ق)

دکتر شیخ محمّد ابراهیم آیتی بیرجندی فرزند علامه شیخ محمّد قائینی، از فضلا و نویسندگان برجسته بود.

آیتی در سال ۱۳۳۳ ق در بیرجند متولد گردید.

ایشان مقدمات و ادبیات را نزد: شیخ غلامرضا فاضل، شیخ محمّد علی ربانی، و ملا محمّد دهکی در حوزه علمیه بیرجند آموخت، و سطوح را نزد آیات: شیخ محمّد باقر بیرجندی و فرزندش شیخ محمّد حسین آیتی تلمذ کرد. در سال ۱۳۵۰ ق به مشهد مقدس عزیمت نمود و مقداری از ادبیات را نزد شیخ محمّد تقی ادیب نیشابوری بیاموخت، آنگاه از محضر آیات: شیخ حسن پائین خیابانی، میرزا

مهدی شهیدی (در حکمت)، میرزا مهدی اصفهانی، میرزا احمد کفائی (در کفایه)، سید حسین فقیه سبزواری و شیخ آقا بزرگ شاهرودی استفاده شایان برد. وی از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۹ ش در بیرجند به وعظ و تدریس و ارشاد اشتغال داشت، سپس در سال ۱۳۳۰ ش به تهران رفت، و از سال ۱۳۳۴ ش در دانشکده الهیات دانشگاه تهران شروع به تدریس نمود، و در سال ۱۳۴۰ ش در رشته فلسفه اسلامی درجه دکترا دریافت داشت.

از آثار او

- ۱- آئینه اسلام (ترجمه).
- ۲- افکار جاوید محمد ﷺ (ترجمه).
- ۳- اندلس یا حکومت مسلمین در اروپا.
- ۴- بررسی تاریخ عاشورا.
- ۵- تاریخ پیامبر اسلام ﷺ.
- ۶- ترجمه البلدان (یا قوت حموی).
- ۷- ترجمه تاریخ یعقوبی، ۲ جلد.
- ۸- تفسیر شریف لاهیجی (جلدهای ۳ و ۴ - تصحیح).
- ۹- خطبه های رسول اکرم ﷺ.
- ۱۰- سخنرانی های آیتی.
- ۱۱- سرمایه سخن، ۲ جلد.
- ۱۲- شهدای اسلام.
- ۱۳- فهرست ابواب و فصول اشعار.
- ۱۴- گفتار عاشورا.
- ۱۵- گفتار ماه (سخنرانی ها).
- ۱۶- مثنوی مقامات الابرار (تصحیح).

۱۷ - مرجعیت و روحانیت (همکاری).

۱۸ - مقولات و آراء مربوط به آن (رسالهٔ دکتر).

وی در روز جمعه ۳ / جمادی الثانی / ۱۳۸۴ ق مطابق با ۱۷ / مهر / ۱۳۴۳ ش

در اثر تصادف درگذشت، و در قبرستان ابو حسین قم - مقبرهٔ العلما - به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - افادات علامه شیخ عباس خالصی (ساکن سرایان).

۲ - دایرة المعارف تشیع ۲۴۲/۱.

۳ - مؤلفین کتب چاپی ۲۶/۱.

شیخ محمد ابراهیم ساوه‌ای

(ح - ۱۳۲۶ ق)

شیخ محمد ابراهیم فرزند علی اکبر ساوجی.

در تهران جزو شاگردان برجستهٔ آیت الله شیخ محمد حسن آشتیانی محسوب

می شد، که پس از تحصیل علوم و معارف به ساوه بازگشت، و به اقامهٔ جماعت و

تدریس و نشر احکام و معارف الهی پرداخت.

وی علاوه بر دانش و فقاہت در نهایت زهد و قدس و ورع بود، و به شدت

فریضهٔ امر به معروف و نهی از منکر را به جای می آورد.

سرانجام در حدود سال ۱۳۲۶ ق در ساوه درگذشت، و در قبرستان شیخان قم

مدفون گردید.

فرزند ایشان شیخ اسدالله مجتهدی، از علمای ساوه بود. تحصیلاتش را در قم

گذرانید، متوفای ۱۳۵۷ ش در ساوه در حدود ۷۹ سالگی.

منابع

۱ - گنجینهٔ دانشمندان ۲۹۳/۵.

۲ - نقباء البشر ۱۹/۱.

شیخ محمد ابراهیم صاحب الزمانی « خراسانی »

(۱۲۹۳ - ۱۳۵۵ ق)

از وعظ نامی ایران بود که تولدش در سال ۱۲۹۳ ق در مشهد مقدس اتفاق افتاد. خبرنگار روزنامه اطلاعات در پی یک حادثه ناگواری که برای صاحب شرح حال رخ داده بود، مصاحبه‌ای انجام داده که قسمت مهم آن را نقل می‌کنیم:

س: ممکن است اسم و شهرت خود را بفرمائید؟

ج: اسم شیخ محمد ابراهیم مشهور به «صاحب الزمانی».

س: فلسفه شهرت صاحب الزمانی چیست؟

ج: چون همیشه کلمه آخر حرف و ختم منبرم عبارت (یا صاحب الزمان) است، به این جهت، به این نام شهرت یافته‌ام.

س: شرح زندگانی خودتان را بفرمائید؟

ج: بله، تولدم در ارض اقدس حضرت رضا علیه السلام و پنجاه و سه سال از عمرم می‌گذرد. اسم پدرم حاجی محمد صباغ (شغلش صباغی بود). بنده هم در اول زندگانی به شغل صباغی و همچنین ترمه بافی و قالی بافی مشغول بودم، تا آنکه تحصیلات مقدماتی خود را در مشهد تمام کرده، و در سال ۱۳۰۹ ق بعد از گردش در بعضی از بلاد خراسان عازم پایتخت (تهران) شدم، پس از چند سال توقف در تهران و ذکر مصیبت خامس آل عبا، شوق اجتهاد به سرم افتاد عزم نجف اشرف کردم. گرچه چند سالی در نجف ماندم، لیکن موفق به اجتهاد نشدم.

نظر به شوق وافری که به منبر و ذکر مصیبت داشتم، کتب مجلسی (اعلی الله مقامه) را خواندم، و آنچه راجع به مصائب آل محمد علیهم السلام بود به مقدار سی جزو قرآن عبارات عربیه جمع‌آوری نموده، و در مدت سی سال که در سفر و حضر بودم حفظ کردم. و از این حیث در این مدت که بلاد معظمه ایران را هم گردش کرده‌ام، در

هر بلدی یا شخص اوّل بودم یا در طراز اوّل اهل منبر، اعمال برجسته من اولاً در مازندران: جلوگیری از یک کار بدی بود که انجام دادم...

مرحوم آیت الله سید احمد شبیری زنجانی در کتاب خود (الکلام یجر الکلام) مطالب و داستانهای سودمندی از وی نقل می کند، و ظاهراً دوستی و الفت با یکدیگر داشتند. در پاورقی کتاب مذکور، وی را چنین معرفی کرده است:

(مرحوم آقا شیخ ابراهیم اصلاً سردرودی تبریز بود، هر روز در پای درس مرحوم حاج شیخ عبدالکریم (حائری یزدی) ذکر مصیبت می کرد. هماندم که مرحوم حاج شیخ در منبر فرار می گرفت. آن مرحوم قبلاً چند کلمه ذکر مصیبت می کرد، بعد آقای حاج شیخ شروع به درس می فرمود. از قضا همانطوری که او در مجلس درس پیشخوان بود، در رفتن از این دنیا پیش قراول شد. ده شب پیش از حاج شیخ وفات کرد. شب چهارشنبه هفتم / ذی القعدة / ۱۳۵۵ ق مطابق با ۳۰ / دی / ۱۳۱۵ ش او وفات کرد، و شب هفدهم همان ماه آقای حاج شیخ «رحمة الله علیهما». باید اضافه کرد که وی در ادبیات عرب نیز دست داشته و اشعاری در زمینه های مختلف سروده، که در یکی از منابع خطی، قصیده ای از نظم مترجم له در رثای آیت الله میرزا صادق آقا تبریزی دیدم.

سرانجام در روز چهارشنبه ۷ / ذی القعدة / ۱۳۵۵ ق مطابق با ۲۰ / دی / ۱۳۱۵ ش در تهران درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ به کد (۲۵۲۳۵) قم به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - الکلام یجر الکلام ۶۲/۲

۲ - روزنامه اطلاعات، سال دوّم، شماره ۴۱۱، صفحه ۲، به تاریخ اوّل / بهمن / ۱۳۰۶ ش.

۳ - شرح حال آیت الله میرزا صادق آقا تبریزی، که به قلم استاد سید احمد اشکوری نگارش یافته و مخطوط می باشد.

شیخ محمد ابراهیم مقدس رشتی

(۱۳۰۸ - ۱۳۵۵ ق)

شیخ محمد ابراهیم فرزند ملا حسین و نوۀ ملا محمد کاظم رشتی گیلانی (مقدس)، در سال ۱۳۰۸ ق در رشت متولد شد.

پس از طی مقدمات به نجف اشرف رهسپار و سطوح را به انجام رسانید، خارج را از محضر آیات: سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، میرزا ابراهیم آقا اصطهباناتی استفاده نمود و به رشت بازگشت، و به ارشاد و هدایت مردم پرداخت. وی مردی فاضل و بسیار اخلاقی بود که مردم به سوی او مجذوب می شدند.

در روز سه شنبه ۲۰ / ذی قعدۀ / ۱۳۵۵ ق مطابق با ۱۳ / بهمن / ۱۳۱۵ ش به سن ۴۷ سالگی در رشت درگذشت، و جسدش در قبرستان حاج شیخ به شماره (۳۵۰۳۳) قم مدفون گردید.

فرزندانش: ۱ - مهدی ۲ - کاظم، و دو دختر.

منع

۱ - افادات حجة الاسلام شیخ محمد هادی مقدس پسر برادر مترجم له.

شیخ محمد ابن جلال «محلاتی»

(۱۳۱۱ - ۱۳۹۰ ق)

شیخ محمد فرزند جلال الدین محلاتی، به سال ۱۳۱۱ ق مطابق با ۱۲۷۲ ش در شهر محلات دیده به جهان گشود. پس از رشد و نمو در یکی از مدارس قدیم محلات (مدرسه خیریه مجد الاطباء) به تحصیل مشغول شد، و ادبیات فارسی و صرف و نحو عربی را فراگرفت. سپس جهت ادامه تحصیل عازم اراک شد. و به علت داشتن ذوق هنری به آموختن نقاشی و طراحی فرش پرداخت و همینطور

ذوق و استعداد خود در این زمینه پرورش می داد، و پس از یادگیری کامل این هنر با شرکت آقا ذبیح الله ابطحی نقاشخانه‌ای در بازار اراک کلبه دایر نمود، و به تولید و تجارت فرش هم پرداختند، و در سال ۱۳۴۵ ش به تهران عزیمت نموده و در آن شهر مقیم شد. او در سال ۱۳۹۰ ق به سن ۷۹ سالگی در تهران درگذشت، و در قبرستان وادی السلام قم مدفون گردید.

فرزندانش: آقا حسین و چهار دختر از او به جای ماندند.

تذ منفع

۱ - حسین واعظ زاده و پیش آمدهای خوانسار و اراک ص ۹۴.

شیخ محمد ابن الشيخ قمی

(۱۳۷۹ - ق)

شیخ محمد فرزند شیخ عباس قمی، معروف به «ابن الشيخ» از فضلا و معاریف قم بود.

نامبرده پس از طی مقدمات و سطوح، دروس عالی را در نزد حضرات آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سید علی یتربی کاشانی در فقه و اصول و سید ابوالحسن رفیعی قزوینی در حکمت استفاده نمود. و پس از ورود آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی از محضر ایشان نیز بهره مند شد. در ضمن اداره مدرسه‌های دارالشفاء و فیضیه را برعهده داشت.

ابن‌الشیخ در سال ۱۳۷۶ ق مطابق با ۱۳۳۶ ش در قم درگذشت. پیکرش در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

تذ منافع

۱ - آینه دانشوران ۲۵۶.

۲ - رجال قم ۱۴۱.

شیخ محمد احمدی فیروزجاهی مازندرانی

(۱۳۸۳ ق)

از چهره‌های علمی منطقه بندپی بابل، عالم جلیل‌القدر و فاضل فرهیخته حاج شیخ محمد احمدی فیروزجاهی می‌باشند.

پدر بزرگوارش حجة الاسلام والمسلمین شیخ حسین احمدی که پس از کسب فیض از اساتید قم، جهت تحصیل و کسب علوم عالی عازم نجف اشرف گشته و به خوشه‌چینی علمی پرداخت. مدتی پس از اقامت در عتبات، همسر مکرمه‌اش دار فانی را وداع گفت و وی با زنی پاکدامن که از خانواده‌های روحانی نجف اشرف بود، وصلت نمود که ثمره این ازدواج در نجف، تولد چهره پرهیزگار منطقه، یعنی شیخ محمد احمدی بوده است.

شیخ محمد در چهار سالگی به همراه والدین بزرگوارش عازم وطن گشته و وارد بندپی شدند. مدتی در وطن اصلی یعنی روستای «فیروزجاه ثابت» و مدتی نیز در قریه «کوپایه سرا» اقامت کرده، سپس در روستای «پادشاه امیر» سکونت نمودند. پدر بزرگوارش در همان روستای پادشاه امیر با تأسیس مدرسه علمیه، طلاب فراوانی را تحت تعلیم و تربیت درآورده و نوجوانان و جوانان مشتاق و تشنه معارف دینی را سیراب ساختند.

شیخ محمد در کنار سایر دانش‌پژوهان با جدیت و تلاش به فراگیری علوم اهل بیت علیهم‌السلام پرداخت. ضمن آنکه در تابستان، در منطقه «شیخ موسی» بندپی و در مدرسه علمیه‌ای که آن نیز به همت پدر ارجمندش دایر شده بود، به علم‌اندوزی و خوشه‌چینی از خرمن پرفیض پدر پرداخت.

ایشان پس از طی مراحل مقدماتی، با تحمل زحمات فراوان و جهت نیل به مراحل بالاتر علمی، عازم شهر مقدس قم گردید و به ادامه تحصیل پرداخت.

وی ادبیات را از میرزا محمد علی ادیب تهرانی و سطح را از محضر میرزا

محمد همدانی و سید شهاب‌الدین مرعشی بهره‌مند شد.

با آنکه ایام حضور وی در قم، مصادف با سختگیری‌های حکومت ظالمانه رضاخان بر علیه روحانیت بود، با این حال وی استقامت فراوانی از خود در تحصیل نشان داد و زحمات زیادی در کسب دانش کشید، تا آنکه در بین دوستان هم دوره خود، نمونه گردید و در امتحان حوزه که از ناحیه اساتید و علمای وقت برقرار شد، شرکت نمود و رتبه ممتاز را حائز گشت و مورد تشویق اساتید وقت فرا گرفت که تشویق‌نامه‌های آن زمان موجود می‌باشد.

معظم‌له در همان ایام، با دختر عموی خود وصلت نمود و صاحب دو فرزند گشت.

اگر چه عشق به خانواده و فرزندان، او را به اقامت در کنار آنان وامی‌داشت، ولی علاقه مفراط به علوم عالیه و شوق نیل به مقام رفیع اجتهاد، او را به هجرت و دوری از خانواده فرا می‌خواند.

از این جهت بود که همسر و فرزندان را به پدر سپرد و با تحمل رنج سفر، راهی نجف اشرف شد و در محضر استوانه‌های علمی شیعه یعنی حضرات آیات: سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ ضیاءالدین عراقی زانوی ادب بر زمین زد و از چشمه جوشان آن فرزندگان و سایر اساتید حاضر، سیراب گشت و بخاطر هوش و ذکاوت و زهد و تقوایش، مورد توجه اساتید خود قرار گرفت.

معظم‌له خاطرات فراوانی را از دوران تحصیل در نجف اشرف برای مؤمنین نقل می‌کردند که تبرکاً به یکی از آنها اشاره می‌شود.

وی می‌فرمودند: مدتی از نظر مالی و اداره معاش، سخت در مضیقه بودم و چاره‌ای جز توسل به ساحت مقدس حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نداشتم. از این رو وارد حرم مطهر شدم و مشغول عرض ادب و خواندن زیارتنامه شدم. ناگهان متوجه شدم که سید ابوالحسن اصفهانی جهت زیارت وارد حرم گردیدند.

من خود را کنار کشیدم که مزاحم زیارت آقا نشوم. یک لحظه دیدم آقا مسیر

خود را تغییر داده و به طرف من می‌آیند، من نیز مجدداً خود را به عقب کشیدم تا راه برای عبور آقا و اطرافیانش باز شود، تا اینکه آقا نزدیک من آمد، دست مبارک خود را به طرف دست من دراز کرد و مقداری پول در میان کف من قرار داد و از من فاصله گرفت و بدون آنکه چیزی بگوید و کسی هم متوجه مطلب شود، رفت.

به هر حال آن بزرگوار مدت هشت سال به کسب دانش پرداخت و چند بار قصد عزیمت به وطن نمود که هر بار با مخالفت جدی آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی روبرو شد و معظم‌له اصرار داشتند که ایشان در نجف اشرف بمانند. تا آنکه از ناحیه پدرشان نامه‌ای دریافت نمودند که از وی خواسته بودند به بابل بازگردند، وی نیز دست خط پدر بزرگوارش را به محضر استاد ارائه نمود. مرحوم اصفهانی با دیدن آن نامه فرمودند: «امر پدر مقدم به امر ماست، می‌توانی به وطن بازگردید».

از این رو، ایشان با اجازه اساتید، پس از اخذ اجازه اجتهاد از محضر حضرات آیات: اصفهانی و عراقی راهی بابل گشت.

بعد از ورود به وطن، به امر پدر تصدی امور مردم منطقه سکونت (بندی) را به عهده گرفت تا آنکه پس از ارتحال پدر بزرگوارش، اداره امور مدارس علمی «پادشاه امیر» و «شیخ موسی» را نیز به دست گرفت و شاگردان فراوانی را تربیت نمود، که هم اینک تعداد زیادی از شاگردان و تربیت یافتگان، وی در پستهای مختلف به خدمات دینی و اجتماعی و سیاسی اشتغال دارند.

آن بزرگوار مردی پرتلاش و پرکار و نسبت به خدمات عمومی و انجام وظایف دینی، جدیت فراوانی نشان می‌داد و تقوا و خلوص و نصایح مشفقانه وی تاکنون زبانزد اهالی منطقه می‌باشد.

معظم‌له نسبت به امور دینی و اقامه سنتهای مذهبی چون نماز جماعت و برپایی محافل سوگواری تأکید فراوان و پای‌بندی شدید داشت.

وی پس از عمری تلاش و خدمات شایان علمی و دینی، در سال ۱۳۸۳ ق

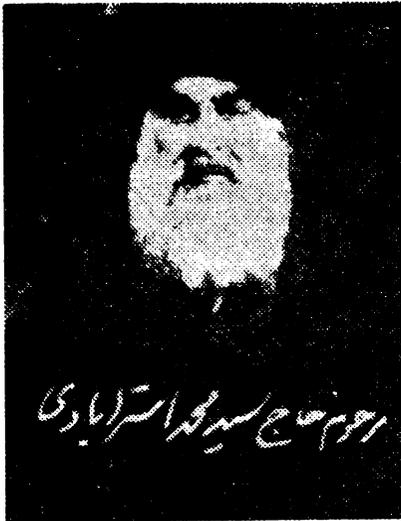
مصادف با بهار سال ۱۳۴۳ ش به علت بیماری قلبی در تهران دار فانی را وداع گفت و در قبرستان ابو حسین شهر مقدس قم مدفون گردید.

منابع

- ۱ - آینه دانشوران ۴۲۲ (نام پدرش را محمّد باقر ثبت کرده است).
- ۲ - آشنائی با فرزندان بابل ۲۴۹.

سید محمّد استرآبادی

(۱۲۹۶ - ۱۳۶۶ ق)

حاج سید محمّد فرزند سید نصرالله حسینی استرآبادی، از علمای سرشناس و معروف تهران بود. در سال ۱۲۹۵ ق در روستای شاه کوه «استرآباد» متولد گردید.

پس از رشد و نمو، مقدمات را در گرگان آموخت، و به مشهد رضوی هجرت کرد و در مدرسه میرزا جعفر مدت یازده سال سایر سطوح نزد شیخ حسنعلی تهرانی و سید عباس شاهرودی

(در منظومه) را به انجام رسانید، و از آنجا در سال ۱۳۲۰ ق به نجف اشرف عزیمت نمود، و از محضر آیات: شیخ محمّد کاظم خراسانی، سید محمّد کاظم طباطبائی، شیخ الشریعه اصفهانی و سید مصطفی کاشانی یزدی خارج فقه و اصول را استفاده نمود، و پس از سال اقامت در سال ۱۳۳۰ ق به ایران مراجعت و رحل اقامت خود را در تهران افکند، و در (مسجد جمعه) واقع در بازار به اقامه جماعت و ترویج مذهب و تدریس در مدرسه محمّدیّه بازار پرداخت.

سید ضیاءالدین استرآبادی

از آثار او:

- ۱- تقریرات خراسانی.
 - ۲- تقریرات فقه یزدی.
 - ۳- أدلة عقلیه در اصول.
- سرانجام در روز سه‌شنبه ربیع اول / ۱۳۶۶ ق مطابق با ۸ / بهمن / ۱۳۲۵ ش به سن ۷۰ سالگی در تهران درگذشت، و در صحن کهنه حضرت معصومه علیها السلام جنب مقبره فتحعلی شاه قاجار به خاک سپرده شد.
- فرزند معظم له حضرت آیه‌الله سید ضیاءالدین استرآبادی نزیل تهران است.

منابع

- ۱- گنجینه دانشمندان ۳۷۲/۴.
- ۲- نقباء البشر (خطی)
- ۳- یادداشتهایی از شیخ محمد رازی.

شیخ محمد اسماعیل اعلائی ساوه‌ای

(ح ۱۳۲۵-۱۴۱۵ ق)

حاج شیخ محمد اسماعیل فرزند میرزا حسن نوبرانی ساوه‌ای ملقب به «اعلائی» از دانشمندان و فضیای معاصر بود.

او در حدود سال ۱۳۲۵ ق در روستای «نوبران» از توابع ساوه - واقع در جاده ساوه و همدان - متولد گردید.

در حوزه علمیة قم

ایشان پس از طی مقدمات در زادگاه خود به قم مهاجرت کرد، و دروس سطح را انجام رسانید، و ابتدا در درس خارج آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی حاضر شد، آن گاه از محضر آیات: سید محمّد حجت کوهکمری و سید حسین طباطبائی بروجردی بهره مند گردید.

وی در اواخر عمر اقدام به تأسیس مسجدی در محله «نیروگاه» قم نمود و در آن به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت پرداخت.

درگذشت

نامبرده در روز پنج شنبه ۱۱ / ذی حجه / ۱۴۱۴ ق مطابق با ۲۳ / اردیبهشت / ۱۳۷۴ ش در حدود سن ۹۰ سالگی در قم درگذشت، و جسدش در قبرستان حاج شیخ - در جوار قبر کربلایی کاظم - به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - آینه دانشوران ۲۹۶.

۲ - اطلاعات متفرقه.

محمّد اسماعیل بزّاز همدانی

(۱۲۹۹ - ۱۳۵۴ ق)

محمّد اسماعیل بزّاز متخلص به «مجمع» فرزند شیرمحمد همدانی، از شاعران معروف و آزادیخواهان مشروطیت بود.

او در سال ۱۲۹۹ ق در شهر همدان تولد یافت و در سال ۱۳۵۴ ق برابر با ۱۳۱۴ ش بدرود زندگی گفت. پیکرش را به قم انتقال دادند و در آن شهر مدفون گردید.

مجمع، با راهنمایی شاطر محمد تسلیم - شاعر همدانی - به محضر علی اکبر

پروین - شاعر بلند پایه - راه یافت و چندی از او کسب فیض کرد. آنگاه به عتبات عالیات رهسپار شد و با شاعر دیگری از مردم همدان، به نام «سراج» در آنجا آشنایی پیدا کرد و میانشان دوستی و الفتی ناگسستنی برقرار گردید.

مجمع، در همدان به پیشهٔ پارچه فروشی که حرفهٔ پدری او بود اشتغال داشت، و اوقات فراغت را به تحصیل علم و مطالعهٔ کتاب می پرداخت. و در نهضت مشروطه طلبی با آزادیخواهان هماهنگ و همگام گردید، و با همکاری آیت الله شیخ محمد بهاری فعالیت چشمگیری کرد، و بر اثر تحریکات و دسایس دشمنان مشروطیت به دستور مظفرالملک زندانی شد، که با فعالیت صنف بزازان و وساطت امیرافخم از زندان رهایی یافت و پس از کودتای ۱۲۹۹ ش به همدان بازگشت و با شاعران معروفی، چون: مظهر، تسلیم، کیوان، غمام، مفتون، و آزاد، معاصر بود و در جلسات ادبی آن شهر شرکت می کرد.

«دیوان کامل اشعار مجمع» که بالغ بر سه هزار بیت است هنوز به چاپ نرسیده، فقط منتخبی از اشعار مذهبی وی به همت فرزندش «احمد مجمع» طبع و منتشر شده است.

اینک نمونه‌هایی از شعر او:

عشق دردیست که با عقل دوا نتوان کرد	به قضا چاره به جز صبر و رضا نتوان کرد
درد هجران تو را چاره چو جستم زطیب	گفت دردیست که جز وصل دوا نتوان کرد
هر که با دیدهٔ دل عارض زیبای تو دید	یادی از جنت و آن سیر و صفا نتوان کرد
با مه چهارده حسن تو قرین می‌نکنم	کان فنایست که نسبت به بقا نتوان کرد
خوش دلیلیست دهانت که از آن رمز نمان	کس دگر شایبه در سر خدا نتوان کرد
قیمت لعل تو با دُر و گهر نتوان دید	نسبت خال تو با مسک ختا نتوان کرد
در ره عشق صفاجوی دلا! زانکه کسی	قطع این مرحله با روی و ریا نتوان کرد
گفتمش بوسه‌ای مرا وعده نمودی، گفتا	بوسه وامیست که بی‌شبهه ادا نتوان کرد

«مجمعا» دامن دلدار گر آری تو به کف با دو صد سعی به بیهوده رها نتوان کرد

*

مصور تا کشیده روی دلریای تو
 بهار حسن، خرم گشته از قد رسای تو
 بخونم می‌کشی ای بی‌وفا، نامش وفا خوانی
 وفای تو اگر این است، چون باشد جفای تو؟
 رضایی گر بمیرم از غم هجرت، به جان منت
 تو می‌دانی که در عالم نجویم جز رضای تو
 گذشتم از جهان یکسر خریدم عشق تو با جان
 گواه من در این سوداست ای مهوش خدای تو
 از این پس با من مسکین جفا کم کن که هر کس
 جفاها می‌کشم ای مه به امید وفای تو
 توان و صبر و طاقت رفت، دارم نیم جان، آن هم
 به امیدی که باز آیی و بنمایم فدای تو
 اگر خوبان عالم را زپا تا سر بیارایند
 دل مسکین «مجمع» را نباشد جز هوای تو

❦ منبع

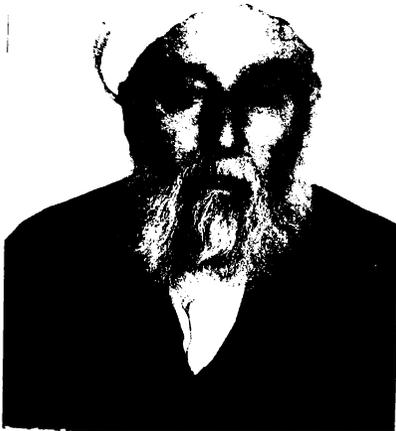
۱ - سخنوران نامی معاصر ایران ۳۱۶۴/۵.

شیخ محمد اسماعیل جاپلقی «صادقی»

(۱۳۱۳ - ۱۳۹۸ ق)

حاج شیخ محمد اسماعیل فرزند محمد صادق جاپلقی عراقی ملقب به

«صادقی» از علما و دانشمندان مبرز تهران بود.

در سال ۱۳۱۳ ق در روستای «رشیدی» جاپلق (مدفن پدر و مادر میرزای قمی) از توابع اراک، متولد گردید.

صادقی پس از طی دوره مقدمات در روستای مذکور، جهت ادامه تحصیل به اراک عزیمت نمود، و سطوح را نزد آیات: میرزا محمد علی خان عراقی، شیخ محمد سلطان العلما و ظاهراً سید نورالدین عراقی تلمذ کرد، و با حضرت آیت الله شیخ محمد علی عراقی رفیق

بحث و شریک تحصیل بود. سپس به درس آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی راه یافت. پس از انتقال آیت الله حائری به قم، مهاجرت به حوزه علمیه نمود و تا سال ۱۳۵۴ ق از محضر آن بزرگوار، و چند ماهی نیز از آیت الله میرزا محمد حسین نائینی (در قم) استفاده نمود.

در سال ۱۳۴۵ ق به تهران عزیمت کرد و در مسجد (صفاری) واقع در خیابان صفاری به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت و مباحثه با آیت الله میرزا محمد تقی تهرانی، و در (مدرسه مروی) به تدریس متون اشتغال ورزید. که از جمله شاگردان وی آقایان: ۱- سید کمال مرتضوی ۲- سید محمد بهشتی ۳- شیخ مصطفی مسجدجامعی ۴- دکتر محمد جواد مناقبی ۵- شیخ علی اصغر وحید تهرانی (اهل فضل و منبر) می توان نام برد.

از آثار قلمی ایشان:

۱- تقریرات اصول حائری یزدی.

۲- تقریرات درس نائینی (قاعدة الید).

۳- تقریرات فقه حائری یزدی.

وی در شب جمعه آخر / ذی حجه / ۱۳۹۸ ق مطابق با ۱۰ / آذر / ۱۳۵۷ ش در تهران به سن ۸۵ سالگی درگذشت، و در جنب قبرستان باغ رضوان - خاکفرج - قم مدفون گردید.

فرزندانش:

۱- محمد ابراهیم ۲- شیخ خلیل الله ۳- شیخ فضل الله (متوفای ۱۴۱۷ ق)

۴- محمد حسن.

تبعه منافع

۱- آثار الحجة ۲/۲۴۴.

۲- آینه دانشوران ۴۹۴.

۳- افادات فرزندش، آقای شیخ خلیل الله صادقی.

۴- گنجینه دانشمندان ۴/۴۱۹.

شیخ محمد اعتضاد رازانی گزوسی

(ح ۱۲۹۹-۱۳۶۹ ق)

از فضلا و رؤسای معارف و اوقاف شهرستان بروجرد بود.

تولدش در حدود سال ۱۲۹۹ ق در گزوس - استان کردستان - اتفاق افتاد.

وی پس از تحصیل مقدمات به امور فرهنگی و آموزشی پرداخت. آنگاه به

بروجرد نقل مکان کرد و در سال ۱۳۴۱ ق مدرسه (اعتضادیه) را در این شهر

تأسیس نمود و به مدیریت و نیز تربیت و تعلیم نوجوانان و جوانان همت گمارد. در

ضمن دروس علمی دینی را از محضر آیات: شیخ محمد حسین غروی و سید

حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود. و سرانجام رسماً ریاست معارف و

اوقاف بروجرد را برعهده گرفت و خدمات شایانی را خود به یادگار گذاشت. مدتی چند نیز در معارف خرم آباد خدمت نمود.

نکته، نامبرده از خاندان معروف و علمی - فرهنگی «رازانی بروجردی» نمی باشد و هیچ گونه انتسابی با آنان ندارد.

وی در روز چهارشنبه ۳ / جمادی الثانی / ۱۳۶۹ ق مطابق با ۲ / فروردین / ۱۳۲۹ ش در بروجرد حدود ۷۰ سالگی درگذشت، پیکرش در وسط قبرستان حاج شیخ قم باکد (۱۶۲۰۱) به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - مرحوم محمد رضا رازانی ۲ - مرحوم علی محمد فقهی رازانی و یک دختر.

منابع

۱ - تاریخ بروجرد ۱/۱۷۷.

۲ - اطلاعات متفرقه.

سید محمد امامی الیگودرزی

(- ۱۳۸۶ ق)

حاج سید محمد امامی فرزند سید عبدالله الیگودرزی.

تحصیلاتش را ابتدا در بروجرد و اصفهان آغاز کرد و در حوزه های نجف اشرف و قم به انجام رسانید، وی از طرف آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی و سایرین نمایندگی تام الاختیاری در خطه الیگودرز داشته، و آثاری در حدیث و اخبار اهل بیت علیهم السلام از وی به جای مانده است.

وی در روز یکشنبه ۴ / جمادی اول / ۱۳۸۶ ق مطابق با ۳۰ / مرداد /

۱۳۴۵ ش الیگودرز درگذشت، و در قبرستان ابو حسین قم مدفون گردید.

فرزندانش:

۱- حجة الاسلام سید محمّد حسن ۲- سید حسین ۳- سید علی ۴- سید کاظم
و دو فرزند دیگر.

تبعه منبع

۱- گنجینه دانشمندان ۱۲۸/۸.

محمّد «امیر امنع» یار احمدی بروجردی

(- ۱۳۶۸ ق)

حاج محمّد «امیر امنع» فرزند احمد و نوه حسین «یار احمدی» بروجردی، از
امرا و بزرگان بروجرد بود.

مرحوم حسین حزین بروجردی در تذکره خود، درباره اش چنین می نویسد:
(امیر امنع، امیری با کفایت و بزرگی با مهابت بود. در بروجرد در خانه شخصی،
رضاشاه با او تماس گرفت و مورد عنایت او و همچنین سپهبد امیر احمدی و
دیگران واقع شد).

امیر امنع در جمادی الاول / ۱۳۶۸ ق مطابق با اسفند / ۱۳۲۷ ش درگذشت و
در قم به خاک آرمید.

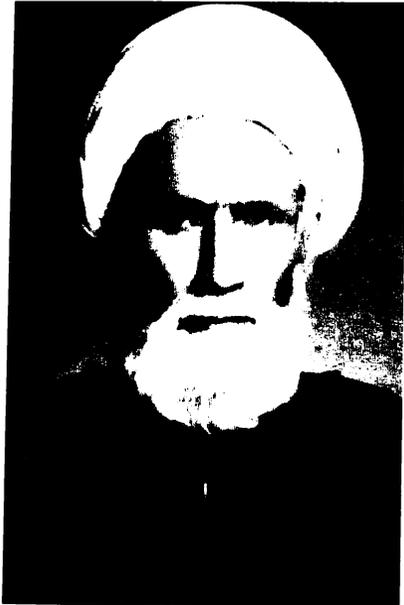
فرزندش: حبیب الله یار احمدی متخلص به «محبوب» (متولد سال ۱۳۳۸ ق)
و مدیر و صاحب امتیاز هفته نامه «قیام لر» که در سال ۱۳۳۱ ش در تهران منتشر
ساخت.

تبعه منبع

۱- تذکره حسین حزین ۶۳۳

شیخ محمد باغدرقی خوئی

(۱۳۱۵ - ۱۳۹۱ ق)

حاج شیخ محمد فرزند ملا احمد و نوه ملا یوسف محمدی باغدرقی خوئی، از فضلا و ادبای خوی بود. در سال ۱۳۱۵ ق در روستای (باغدرق) دو فرسخی شهر خوی متولد گردید.

وی در سن کودکی سایر مقدمات و ادبیات را نزد پدرش آموخت، و جهت ادامه تحصیل به خوی عزیمت و از محضر علامه میرزا علی قلی شهیدی سطح را استفاده نمود، سپس به مدت دو سال در نجف اشرف از محضر

علمای آن سامان بهره برد و مقارن با هجرت آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی به ایران بازگشت و در قم رحل اقامت افکند. و تحصیلات عالی خود را نزد آیات: حائری یزدی و سید محمد حجت کوهکمری به انجام رسانید. پس از هفت سال اقامت به زادگاهش مراجعت کرد و منشاء تحولات بزرگی شدند. مدتی نیز در سلماس به خدمات دینی و تبلیغات اسلامی اشتغال داشت.

وی در علم حساب و ریاضیات کاملاً اطلاع داشته و در خوشنویسی قلمی زیبا دارا بوده، و با کمال مناعت و قناعت زندگی کرده است.

از آثار او

۱ - دیوان اشعار.

۲ - « منظومة فى الارث » منظومه‌ای عربی در ارث، که حاوی ۱۱۲۲ بیت و تمامی فرایض و احکام آن را به نظم کشیده، و در سال ۱۳۸۸ ق در ۸۳ صفحه جیبی به طبع رسیده است.

باغدرقی دارای اجازاتی است از: حائری یزدی، حجت کوهکمری، سید ابوالحسن اصفهانی، سید ابوالقاسم خوئی و دیگران بود.

وی در اواخر عمر در سال ۱۳۸۵ ق از خوی به تهران منتقل شد، و در نزد یک راه‌آهن سکونت و به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت و گفتن درس تفسیر قرآن پرداخت. وی در تابستان سال ۱۳۹۱ ق مطابق با سال ۱۳۵۰ ش در تهران به سن ۷۶ سالگی درگذشت، و جسدش به قم حمل و در قبرستان وادی السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - مرحوم یوسف احمدی ۲ - آقای ابوالقاسم احمدی ۳ - آقای محمد باقر محمدی ۴ - آقای حسین محمدی و دو دختر.

منابع

- ۱ - اطلاعاتی از نواده دختری ایشان.
- ۲ - تذکرة الفضلاء (خطی - جابری خوئی).

سید محمد باقر اشکوری معصومی

(۱۳۰۵ - ۱۳۸۳ ق)

پدرش از شاگردان آیه‌الله میرزا حبیب‌الله رشتی در نجف اشرف بود و در حدود سال ۱۳۱۵ در نجف درگذشت. شرح حالش به صورت مختصر در بزرگان تنکابن آمده است.

سید محمد باقر فرزند آیه‌الله سید جعفر و نوه سید معصوم حسینی معصومی اشکوری، به سال ۱۳۰۵ ق مطابق با ۱۲۶۶ ش در نجف اشرف متولد گردید و

تحصیلات خود را نزد اساتید بزرگ چون: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبایی یزدی گذرانیده، به مقام عالی کمال نائل شده، به گیلان مهاجرت کرده و در رشت سکونت و به ترویج دین و انجام وظائف شرعیه قیام نمود. او دارای تألیفاتی است از جمله: تقریرات درس استادش آخوند خراسانی است. در روز یکشنبه ۲۷ / ربیع ثانی / ۱۳۸۳ ق مطابق با ۲۵ / شهریور / ۱۳۴۲ ش وفات کرد، و جنازه اش به قم حمل و در قبرستان ابو حسین به خاک سپرده شد.

❦ منابع

۱ - بزرگان تنکابن ۲۱۳.

۲ - معجم رجال الفكر و الادب فی النجف ۱/۱۲۷ (تولدش را ۱۳۰۸ ق نوشته که اشتباه است).

سید محمد باقر امام جمعه مازندرانی

(۱۲۸۹ - ۱۳۶۶ ق)

سید محمد باقر بارفروشی معروف به «امام جمعه» از برجستگان بابل بودند.

او در سال ۱۲۵۰ ش در بابل دیده به جهان گشود و از محضر علما و بزرگان حاضر در آن عصر چون: شیخ محمد حسن کبیر مازندرانی و مقدس اشرفی و شیخ محمد حسین شریعتمدار و دیگر اکابر علمی بابل استفاده سرشار نمود و از روحانیون برجسته و شهیر شهر گردید و بعدها خود تصدی مدرسه صدر را عهده دار گشت.

معظم له از علمای ذی نفوذ بابل در میان دستگاههای دولتی و افکار

عمومی بودند، چنانکه پس از رحلت آیت‌الله سید عبدالرّسول صدرایی امامت «مسجد کاظم بیک» را بر عهده گرفت و نیز به «اقامه نماز جمعه» می پرداخت و در همین مدت مسجد مزبور را مقداری توسعه داد و به آن سرو سامانی بخشید.

آن بزرگوار مردی با وقار و شخصیتی متواضع و فکور و در خیرات و مبرات، جدیت فراوان داشت و پناهگاه محرومین و مستمندان بود.

از کلیه مستمندان و محرومین با عطف و مهربانی پذیرایی می کرد. حتی نسخه‌های دارویی افراد بی بضاعت را پرداخت کرده و وسائل درمانشان را فراهم می کرد. همچنین فهرستی از فقرا و محرومین را در اختیار گرفته و ماهانه آذوقه و پوشاک مورد نیاز را برای آنان تهیه و برایشان می فرستاد.

او مردی خوش برخورد بوده و مجالس و محافل حضور ایشان چشمگیر بود. معظم له مورد عنایت علما و بزرگان نیز قرار داشتند، چنانکه مرجع عظیم الشان جهان تشیع حاج آقا حسین طباطبائی قمی در یکی از مسافرتها به بابل، به منزل ایشان وارد شده و علمای شهر در بیت معظم له، با آن مرجع عالیقدر دیدار نمودند. آن بزرگوار، پس از عمری تلاش و خدمت، سرانجام در حدود ۷۶ سالگی و در سال ۱۳۶۶ ق برابر با ۱۳۲۶ ش دارفانی را وداع گفتند و بر حسب وصیت، پیکرش به شهر مقدس قم منتقل و در قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

❦ منع

۱ - آشنائی با فرزندان بابل ۲۰۷.

محمد باقر تنگستانی

(۱۳۰۱ - ۱۳۸۰ ق)

محمد باقر نواده سردار احمد تنگستانی، از نویسندگان و آزادی خواهان و خان زادگان تنگستان بود. به سال ۱۳۰۱ ق در شیراز متولد شد.

وی از بدو ندای آزادی و مشروطه به تهران رفت و نام خود را در زمره احرار و

مشروطه طلبان ثبت کرد، و در سال ۱۳۲۸ ق هفتمنامه (جنوب) را با مساعدت معنوی سید یعقوب انوار اردکانی اداره نمود.

مرحوم محمد حسین رکن زاده آدمیت در کتاب دانشمندان و سخن سرایان فارس (که از دوستان مترجم‌له) بود می‌نویسند: (تنگستانی سالهای دراز است که در تهران سکونت اختیار کرده و هم اکنون ایام شیخوخت را می‌گذرانند. معذالک پیری روشن ضمیر و روشن بین و بسیار خوش محضر و دوست داشتنی است، و سینه بی‌کینه او مملو از اخبار و جزئیات مشروطه ایران است، و خود در تمام وقایع آن حاضر و ناظر بوده است.

در اوان جنگ بین الملل اول با جمع احرار و گروه اخیار به کرمانشاه و اسلامبول مهاجرت کرده، و مدتی در رکاب مرحوم نظام السلطنه مافی با دشمنان ایران سر به سر گذاشته است).

وی به سال ۱۳۲۸ ق هفتمنامه (یادگار جنوب) و در سال ۱۳۲۹ ق (ندای جنوب) را در تهران با مسؤلیت خود منتشر ساخت و در تنویر افکار و اشاعه فرهنگ تلاش و کوشش نمود.

سرانجام در ظهر روز دوشنبه ۱۶ / محرم / ۱۳۸۰ ق مطابق با ۲۰ تیر / ۱۳۳۹ ش در تهران درگذشت و جسدش در جوار علی بن بابویه در قم به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - تاریخ جراید و مجلات ایران ۱۷۶/۲ و ۲۸۳/۴ و ۳۴۳.

۲ - دانشمندان و سخن سرایان فارس ۴۲۶/۱.

سید محمد باقر رضوی همدانی

(۱۲۱۸ - ق)

سید محمد باقر فرزند محمد ابراهیم نوه محمد باقر رضوی همدانی، از بزرگان دانشمندان عصر خود بود، و در عرفان و فلسفه الهی نظیری نداشت.

وی از شاگردان پدرش بود و از محضرش بسیار بهره برده است. شیخ عبدالنبی قزوینی در «تتمیم امل الآمل» که ایشان را درک نموده فرماید: (رأيته قبل خمس و عشرين سنة، و قد اشتهر بالدقة والفهم والاتساع في المعارف والعلوم الحقيقية ادام الله ظله). یعنی: ایشان را ۲۵ سال قبل دیدم، در حالی که به دقت نظر، و دریافتن مطالب، و پژوهش در معارف الهی و علوم باطنی مشهور بود.

از آثار او:

- ۱ - شرح اصول الکافی.
 - ۲ - رساله فی المعاد الجسمانی.
 - ۳ - مثنوی عشق و دل.
- تذکر: ایشان برادرزاده سید صدرالدین رضوی (شارح وافیه) می باشد.
- سرانجام در ۱۸ / صفر / ۱۲۱۸ ق در همدان درگذشت، و در حرم حضرت معصومه علیها السلام قم مدفون شد.

منافع

- ۱ - الکرام البررة ۱/۱۶۸.
- ۲ - تتمیم امل الآمل.
- ۳ - تکملة امل الآمل (از صدر)
- ۴ - روضات الجنات.
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۷/۳۶۸.

شیخ محمّد باقر زرنندی ساوه‌ای

(- ح ۱۲۳۰ ق)

شیخ محمّد باقر فرزند حسن زرنندی ساوجی، یکی از بزرگان و دانشمندان قم بوده، که در مدرسه فیضیه سکونت داشت، و ظاهراً از محضر میرزا ابوالقاسم قمی

میرزای قمی) صاحب «قوانین الاصول» استفاده کرده، و قسمتی از کتاب «معالم الدین» را شرح نموده است.

وی در حدود سال ۱۲۳۰ ق در قم درگذشت.

منابع

۱- الکرام البررة ۱/۱۷۷.

۲- گنجینه دانشمندان ۵/۲۲۴.

شیخ محمد باقر شریعتی دهاقانی

(ح ۱۳۲۲ - ۱۴۰۶ ق)

حاج شیخ محمد باقر فرزند شیخ محمد حسین دهاقانی اصفهانی، ملقب به «شریعتی» از دانشمندان و نویسندگان معاصر.

وی در حدود سال ۱۳۲۲ ق در اصفهان دیده به جهان گشود.

شریعتی پس از آموختن مقدمات رهسپار حوزه علمیه قم شد و سطح را نزد شیخ محمد علی حائری قمی، سید محمد تقی خوانساری و سید محمد رضا گلپایگانی به پایان برد. آنگاه به نجف اشرف عزیمت کرد و درس خارج

را از محضر آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا عبدالهادی شیرازی و سید محمود شاهرودی استفاده نمود. سپس در سال ۱۳۹۱ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران

بازگشت و در قم سکونت اختیار نمود.

از آثار او

- ۱ - ایقاظ البشر.
 - ۲ - خلاصة بحار الأنوار، در چند جلد.
 - ۳ - فهرست جواهر الکلام.
 - ۴ - منتخب المواعظ.
- ایشان در روز یکشنبه ۵ / رجب / ۱۴۰۶ ق مطابق با ۲۴ / اسفند / ۱۳۶۴ ش در حدود سن ۸۴ سالگی در قم بدرود حیات گفت. پیکرش در قبرستان باغ بهشت مدفون شد.

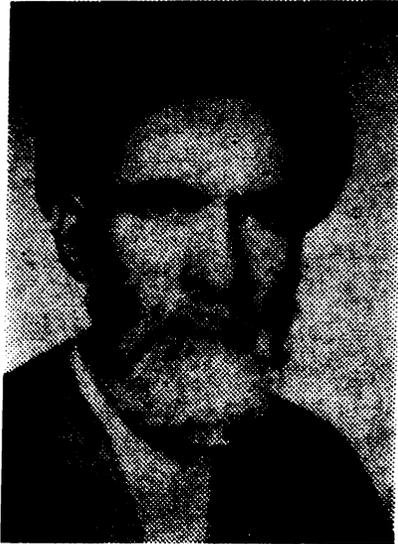
منابع

- ۱ - آینه دانشوران ۴۲۲.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۱۴۷/۲.

سید محمد باقر شهیدی گلپایگانی

(۱۳۱۸ - ۱۳۹۵ ق)

سید محمد باقر فرزند علامه سید هاشم شهیدی گلپایگانی، از علمای نامی تهران بود. تولدش به سال ۱۳۱۸ ق در (اسفرنجان) گلپایگان اتفاق افتاد. مقدمات را نزد اساتید محل فراگرفت، و در سال ۱۳۳۸ ق به نجف اشرف مهاجرت و سطوح را نزد آیت الله میرزا ابوالحسن مشکینی به انجام رسانید، سپس به مدت یکسال و اندی در سامراء بسر برد و از محضر آیت الله میرزا عبدالهادی شیرازی بهره مند گردید. و در سال ۱۳۴۲ ق در پی ارتحال پدر خود به زادگاهش بازگشت و پس از یکسال توقف عازم اصفهان شد، و از محضر آیت الله سید محمد صادق خاتون آبادی استفاده نمود.

در سال ۱۳۴۵ ق مجدداً به نجف اشرف و خارج فقه و اصول را در محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی، و سید ابوالحسن اصفهانی، و رجال را از محضر آیت الله سید ابوتراب خوانساری استفاده نمود. و در رجب / ۱۳۴۹ ق جهت تبلیغ و ارشاد عازم شهر «رانگون» پایتخت برمه شد، و در سال ۱۳۶۱ ق در تهران رحل اقامت افکند، و به اقامه جماعت و ارشاد مؤمنین همت گماشت.

از آثار او:

- ۱- درد و درمان یا امراض جامعه و علاج آن (ترجمه).
- ۲- راهنمای سعادت (ترجمه کشف الحجة).
- ۳- نسیم الصباح در ترجمه و شرح دعای صباح.
- ۴- الأدعية والنهلیلات من الآیات البینات.

او در روز دوشنبه ۱۸ / رجب / ۱۳۹۵ ق مطابق با ۶ / مرداد / ۱۳۵۴ ش به سن ۸۸ سالگی در پی کسالت ممتدی در تهران درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ قم مدفون گردید.

منابع

- ۱- گنجینه دانشمندان ۴/۴۹۴ و ۷/۴۸۴.
- ۲- مؤلفین کتب چاپی ۲/۸۳.

سید محمد باقر قزوینی

(۱۲۹۱-۱۳۶۵ ق)

حاج سید محمد باقر فرزند سید ابوتراب و نوه سید مرتضی حسینی قزوینی، عالمی جلیل و دانشمندی متقی و پارسا، فقیهی عابد و ناسکی زاهد، آیات و از علما محترم حوزه علمیّه قم بوده است.

وی به سال ۱۲۹۱ ق در قزوین متولد شده و پس از خواندن مقدمات و سطوح در سال ۱۳۱۹ ق مهاجرت به نجف اشرف نموده، و از محضر آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، سید

محمد کاظم طباطبائی یزدی و شیخ الشریعه اصفهانی و در اخلاق از محضر شیخ محمد بهاری همدانی و سید احمد کربلایی استفاده نموده و در سال ۱۳۳۲ ق مراجعت به قزوین نموده و قیام به وظائف دینی از اقامه جماعت و تبلیغ احکام و غیره داشته، تا سال ۱۳۴۲ ق که به قم منتقل و با مرحوم آیت الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی در تشیید حوزه علمیّه همکاری و تشویق محصلین علوم دینیه نموده، و در مسجد بالا سر حرم حضرت معصومه علیها السلام و مسجد عشقعلی اقامه جماعت داشته، و هم تدریس بعضی از متون فقهی و تفسیر قرآن نموده تا در عصر روز جمعه ۲۸ / صفر / ۱۳۶۴ ق مطابق با ۱۳ / دی / ۱۳۲۴ ش بعد از کسالت ممتدی بدرود حیات گفته، و در مسجد بالا سر نزدیک قبر مرحوم آیت الله حائری مدفون شده است. آن مرحوم دارای سه فرزند دانشمند و روحانی می باشند که در زیر می نگارم:

۱- مرحوم حاج سید محمد علوی متولد ۱۳۱۷ ق در قزوین و متوفای ۱۱ / صفر / ۱۳۸۷ در آنجا مدفون در آستانه شاهزاده حسین «ع» وی در سال ۱۳۴۲ ق همراه پدرش به قم رفت و از محضر آیات: آخوند ملا علی همدانی (در سطح) و حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (در خارج) استفاده و پس از ۱۰ سال اقامت به قزوین مراجعت نمود.

۲- مرحوم سید علی علوی.

سید علی اصغر علوی قزوینی

مؤلف

۳- سید علی اصغر علوی که هم اکنون در قزوین زندگی می‌کنند وی در ۱۳ / رجب / ۱۳۴۶ ق در قم دیده به جهان گشود پس از رحلت پدرش وارد عالم طبلگی شد و از سال ۱۳۷۵ ق از محضر آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی و سید روح الله خمینی استفاده نمود و در سال ۱۳۸۷ ق به قزوین عزیمت و آنجا اقامت نمود و به تدریس و مباحثه و ارشاد و عبادت اشتغال دارند.

و سه دختر که فاضل متقی میرزا حسین تبریزی (نظزلوئی) یکی از دامادهايش بود وی از شاگردان آیت الله سید محمد حجت کوهکمری و دارای آثاری در علوم غریبه و در حدود سن ۳۰ سالگی در اثر وبا در تهران درگذشت و در این بابویه مدفون شد.

عبادت در آخر شب

علامه سید علی اصغر علوی فرزند کوچک آیه الله قزوینی از زبان پدرش برای نگارنده نقل فرمود:

در سن دوازده سالگی بود که پدرم سید ابوتراب بدرود حیات گفت، دو برادر خودم از مادر جدا بودند و نمی خواستم به آنان پناه ببرم و نمی دانستم چه کاری باید کرد و به چه کسی باید پناه برد؟ بعد از تفکر و اندیشیدن به این راه رسیدم که فقط و همیشه به خداوند متعال پناه باید برد. آنگاه مناسبترین وقت عبادت شب فهمیدم، و از همه ساعات شب بهتر، آخر شب دانستم. به همین خاطر از آن ایام تا آخر زندگی تمام خواسته هایم را در آن ساعات از خداوند متعال خواستم.

آقای علوی درباره همدوره ای های پدرش می فرمایند: سه نفر صیغه اخوت بسته بودند و تا آخر حیات علاقه خاصی به هم داشتند که عبارت بودند از حضرات آیات: حاج آقا حسین طباطبایی قمی و حاج آقا حسین طباطبایی بروجردی و پدر بزرگوارم.

اینان همدوره و همدرس در بحث آخوند خراسانی بودند. روابط پدرم با آیه الله بروجردی هم در نجف اشرف و هم در بروجرد بسیار صمیمی و عمیق بود.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱/۲۱۹.
- ۲ - آینه دانشوران ۱۸۱.
- ۳ - الاجازة الكبيرة ۱۵۲.
- ۴ - المسلسلات فی الأجازات ۲/۱۶۲.
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۶۰/۱۴۶.
- ۶ - نقباء البشر ۱/۱۹۲.
- ۷ - یادداشتی از کوچکترین فرزند مترجم له (تولدش را در منزلی بین مکه معظمه و مدینه طیبه نوشته است).

شیخ محمد باقر گلپایگانی «امامی»

(۱۳۵۲ ق)

حاج شیخ محمد باقر فرزند علامه شیخ محمد علی و نوه آقا سعید گلپایگانی، از دانشمندان و بزرگان گلپایگان بود.

تولدش در گلپایگان اتفاق افتاد.

وی پس از سپری کردن مقدمات رهسپار حوزه علمیه اصفهان شد و دروس عالی را از محضر آیت الله شیخ محمد تقی اصفهانی «آقا نجفی» بهره مند شد. سپس به زادگاهش مراجعت نمود و خود به تدریس و اقامه جماعت اشتغال ورزید. او علاوه بر فقاہت و بیان رسا، در امور دینی در حدّ اعلا حساسیت نشان می داد.

ایشان در روز پنجشنبه ۴ / شعبان / ۱۳۵۲ ق مطابق با ۲ / آذر / ۱۳۱۲ ش در شهر گلپایگان دار فانی را وداع گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ - در یکی از اطاقهای ورودی قبرستان - به خاک سپرده شد. فرزندش فاضل گرانمایه آقا محمد امامی است که در تاریخ ۱۴ / اسفند / ۱۳۶۴ ش درگذشت و در کنار تربت پدر خود مدفون گردید.

منابع

۱ - خورشید آسمان فقاہت و مرجعیت ۳۱.

۲ - نقباء البشر ۱/۲۱۶.

شیخ محمد باقر محسنی ملایری

(۱۳۲۲ - ۱۴۱۶ ق)

حاج شیخ محمد باقر محسنی ملایری یکی از چهره‌های بنام حوزه علمیه قم

به شمار می‌رفت.

وی در سال ۱۳۲۲ ق در بیت علم و تقوا و فضیلت در نجف اشرف، زاده شد.

پدرش مرحوم آیت‌الله میرزا ابوالقاسم ملایری از افاضل شاگردان آخوند محمّد کاظم خراسانی بود.

شیخ محمّد باقر محسنی ملایری شیخ محمّد شاه‌آبادی

فقید سعید در سنین کودکی به همراه پدر خود به ملایر رفت و مقدمات و سطوح را در خدمت پدر خود و مرحوم میرزا هدایت‌الله ملایری (آقا نجفی) آموخت. سپس به حوزه علمیه مشهد مقدس کوچ نمود، و در محضر آیات: حاج آقا حسین طباطبائی قمی، میرزا محمّد آقازاده خراسانی، میرزا مهدی اصفهانی، شیخ حسن فاضل برسی، و سید آقا بزرگ حکیم شهیدی مبانی فقه، اصول کلام، تفسیر، حدیث، حکمت و فلسفه خود را استوار ساخت، و در خلال تحصیل به تدریس نیز اشتغال جست. معظم‌له در آنجا چند سالی مشغول ریاضت و تهذیب و تزکیه نفس بود، به همین خاطر در یک شبی از شبها در خواب خدمت امام رضا علیه السلام رسید.

پس از زمانی چند به حوزه علمیه قم آمد و در مجلس درس آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و آیت‌الله شیخ ابوالقاسم قمی «کبیر» حاضر شد، و پس از ورود آیت‌الله طباطبائی بروجردی نیز در مجالس ایشان شرکت جست و پس از سالیانی چند، برای ترویج دین و بزرگداشت شعائر مذهبی (بنای مسجد، مدرسه،

کتابخانه، تدریس، اقامهٔ جماعت، پاسخگویی مشکلات دینی مردم احیای موقوفات و تألیفات) به ملایر بازگشت و پس از پیروزی انقلاب بود که اقامت مجدد در حوزهٔ علمیهٔ قم را برگزید.

فقید سعید عالمی عابد و شب زنده‌دار، دل‌آگاه بر علوم مختلف به ویژه: حدیث، تفسیر، تاریخ، فلسفه، ادبیات و اهل توسلات و زیارات طولانی و او را و اذکار بود. روزی چند جزو قرآن مجید و ادعیه مختلف را قرائت می‌نمود (و این بیش از پنج ساعت از روز او را تشکیل می‌داد) و اشعار فارسی بسیار - خصوصاً از مثنوی معنوی - از برداشت، و علم او به تعبیر خواب و استخارات زبانزد عام و خاص در داخل و خارج کشور بود. وی از آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی اجازه اجتهاد داشت، و در طول زندگی - حتی در زمان عسرت و تنگدستی - از وجوهات شرعی استفاده نکرد.

شیخ محمد باقر محسنی ملایری / شیخ محمد شاه‌آبادی / سید محمد شاهرودی

از تألیفات وی کتاب «تطبیق الادیان» - در سه مجلد - و از آثار ماندگار خیریه او

در ملایر عبارتند از:

۱ - بنیاد مدرسه باقریه (همراه با مدرس و کتابخانه) ۲ - بنای مسجد حضرت سجاد علیه السلام ۳ - تعمیرات مدرسه و مسجد شیخ الملوکی ۴ - ساختمان مسجد صفی ۵ - احیا موقوفات (که در زمان رضاخان به تصاحب دولت در آمده بود.) و ایجاد مؤسسات و مساجد در روستاهای ملایر از محل موقوفات.

نامبرده دارای اجازاتی بود از حضرات آیات: سید ابوالحسن اصفهانی، سید حسین طباطبائی قمی، سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محسن طباطبائی حکیم، سید ابوالقاسم خوئی، سید محمد هادی میلانی، شیخ عبدالنبی عراقی، سید محمد رضا گلپایگانی و سید شهاب‌الدین مرعشی.

سرانجام آن عالم خدمتگزار دین در تاریخ یکشنبه ۱۹ / جمادی الاول / ۱۴۱۶ ق مطابق با ۲۳ / مهر / ۱۳۷۴ ش در ۹۴ سالگی بدرود حیات گفت، و در روز دوشنبه پس از تشییعی با شکوه در مسجد بالا سر حضرت فاطمه معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۳۵۸/۲.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۲۱۴/۷.
- ۳ - مجله آینه پژوهش، شماره (۳۴)، سال ۱۳۷۴ ش، صفحه ۹۴، به قلم شیخ ناصرالدین انصاری قمی.
- ۴ - یادداشتهای شخصی.

شیخ محمد باقر ملکی میانجی

(۱۳۲۴ - ۱۴۱۹ ق)

تولد

شیخ محمد باقر ملکی میانجی در سال ۱۳۲۴ ق برابر با ۱۲۸۵ ش در شهر «تَرکُ» مرکز بخش کندوان (گرمرو) شهرستان میانه، دیده به جهان گشود.

پدرش حاج عبدالعظیم از شخصیت‌های خوشنام و متدین منطقه به شمار می‌آمد.

آیت‌الله ملکی ایام کودکی و نوجوانی را در دوران ضعف و انقراض پادشاهان قاجار سپری نمود. در آن زمان بر اثر غلبهٔ اشرار و حملهٔ خوانین به شهرها و روستاهای اطراف، غارت اموال و آزار و اذیت مردم به اوج رسیده بود. همچنین در اثر حادثهٔ هولناک دیگر، یعنی خشک سالی ۱۳۳۶ ق هر

روز مردم دسته دسته از گرسنگی در هرکوی و برزن تلف می‌شدند. این مشکلات و فراز و نشیبهای زندگی از وی شخصیتی قوی و با صلابت ساخت که در برابر دشواریها، همواره مقاوم و استوار بود و هرگز از تلاش و کوشش باز نماند و از همان آغاز نوجوانی در کنار پدر، به کار کشاورزی و تأمین مخارج اقتصادی خانواده همّت گمارد.

تحصیلات

حضور علمای بزرگ در منطقه و ارتباط تنگاتنگ پدر با آنان، فضای مذهبی، فرهنگی مناسبی را در محیط خانواده به وجود آورده بود، از این رو آیت‌الله ملکی از دوران نوجوانی علایق مذهبی و دینی ویژه‌ای یافت و به این صفت در میان مردم و همسالانش ممتاز و معروف شد. از طرفی بر اثر علاقه به تحصیل علم، در کنار فعالیت‌های کشاورزی، آموزش مقدمات علوم اسلامی و ادبیات فارسی را در زادگاه خود آغاز کرد.

خواندن و نوشتن را از کتب رایج آن زمان نزد اساتید فن آموخت و خط «مبین

الملك گرومرودی» - حاکم فارس - را به عنوان سرمشق انتخاب کرد و دارای خطی زیبا شد. اساتید این دوره او «ملا محمّد» و «ملا عبادالله» بود. سپس در همان جا از محضر آیت الله «سید واسع کاظمی ترکی» (متوفای ۱۳۵۳ ق) - که از شاگردان برجسته و اعضای جلسه استفتای مرحوم آخوند خراسانی صاحب کفایة الاصول بود - ادبیات عرب، منطق، اصول و فقه (قوانین و ریاض) را فراگرفت.

سپس برای تکمیل آموخته‌ها و سیر در اعماق حقایق تشیع، در سال ۱۳۴۹ ق به مشهد مقدس مشرف شد و در جوار آستان قدس رضوی مسکن گزید. آنگاه سطوح عالی را نزد آیت الله «شیخ هاشم قزوینی» (متوفای ۱۳۸۰ ق) و فلسفه و مباحث اعتقادی را نزد آیت الله «شیخ مجتبی قزوینی» (متوفای ۱۳۸۶ ق) فرا گرفت. بخشی از علم هیدت را نیز در درس آیت الله «شیخ حسنعلی اصفهانی نخودکی» (متوفای ۱۳۶۱ ق) آموخت و همچنین در درس خارج فقه آیت الله «میرزا محمّد آقازاده خراسانی» (متوفای ۱۳۵۶ ق) - زعیم حوزه علمیه وقت خراسان - شرکت جست و در نهایت بخشی از مباحث فقه، یک دوره اصول فقه و یک دوره کامل علوم و مباحث معارفی را از محضر استاد بزرگوارش علامه آیت الله «میرزا مهدی اصفهانی» (متوفای ۱۳۶۵ ق) آموخت و در حدود سال ۱۳۶۱ ق به دریافت اجازه اجتهاد و فتوا و نقل حدیث از وی مفتخر گشت؛ اجازه‌ای که حضرت آیت الله «سید محمّد حجّت کوهکمری تبریزی» (متوفای ۱۳۷۲ ق) نیز آن را تأیید کرده است. این اجازه نامه در یکی از سفرها از دست می‌رود و استادشان در ۱۷ ربیع الاول ۱۳۶۳ ق وی را با اجازه نامه دیگری مفتخر می‌نماید که الآن موجود است و در آن با تعابیر بلندی از ایشان یاد شده است. «... جناب العالم الفاضل العامل عماد العلماء الاعلام و صفوة الفقهاء الكرام فخر العلماء الزیائین و سند الفقهاء و المجتهدین الورع التقی و العدل الزکی الشیخ محمّد باقر التبریزی...».

در بخش دیگری از این اجازه نامه آمده است:

«... ایشان به مرتبه فقیهان رهشناس و مجتهدان دقیق النظر نایل آمدند. باید

خدای سبحان را بر این نعمت و کرامت شکر کنند، زیرا که طالبان بسیاریند، ولی واصلان اندک و من به ایشان اجازه دادم که از من روایت کنند هر چه را من اجازه روایت و نقل آنها را دارم...».

همچنین ایشان قبلاً و به سال ۱۳۱۷ ش در امتحاناتی که از طرف دولت وقت به اجبار برای روحانیون قرار داده بودند، موفق به اخذ گواهی عالی مدرسی از وزارت معارف آن زمان گردید.

این عالم فرزانه هنگام تحصیل در مشهد مقدس، علاوه بر فقر مالی و تحمّل گرسنگی ها و رنج های طولانی با بحرانهای سیاسی، اجتماعی از قبیل: توطئه کشف حجاب، متحدالشکل کردن لباس مردم، خلع لباس روحانیت مواجه بود. این جنایات از سوی رضاخان تا آنجا بر مردم ایران تحمیل می شد که به وقوع قیام مردم مشهد (واقعه مسجد گوهرشاد، یکشنبه ۱۲ / ربیع الثانی / ۱۳۵۴ ق) انجامید. در این دوران بیشتر طلبه های مشهد بر اثر فشارهای مزدوران رضاخان پراکنده شدند و برخی هم، لباس مقدس روحانیت را برای همیشه کنار گذاشته به کارهای دیگر روی آوردند. در این بین تنها عده ای اندک که از ایمان قوی و اراده پولادین برخوردار بودند، مظلومانه در این راه استقامت نموده و از حریم دین و مذهب تشیع دفاع کردند.

مرحوم آیت الله ملکی یکی از همین راست قامتان همیشه سرافراز بود که در برابر تندبادهای برخاسته از سوی سلطه استعمار خارجی و استبداد رضاخانی سرخم نکرد. در آن ایام همه دروس بر اثر شدت فشار و خفقان رژیم به مدّت طولانی تعطیل شده بود، ولی این عالم تلاشگر همچنان با امید، نشاط و پشتکار قوی به مطالعه و تحقیق خود ادامه داد و خلاء تعطیلی دروس را جبران نمود.

او خاطرات این دوران تلخ را چنین نقل می کرد:

«در همان ایام اختناق روزی مرحوم استاد - آیت الله میرزا مهدی اصفهانی - به بنده فرمود: البشارة! البشارة! رفقا را خبر کن می خواهم درس شروع کنم. در این

هنگام من بلافاصله به دوستان که حدود هفت یا هشت نفر بودیم، از جمله: مرحوم آیت الله «میرزا جواد آقا تهرانی» (متوفای ۱۳۶۸ ش) و آیت الله «شیخ حسنعلی مروارید» اطلاع دادم. از همان روزها مدتی شبانه، به صورت مخفیانه و با احتیاط کامل و توأم با ترس و اضطراب در درس استاد حضور پیدا می‌کردیم. روزی یکی از دوستان به هنگام آمدن از درس گرفتار پلیس شد. مرحوم استاد ناراحت شده و دست به دعا و توسل زد و برای رهایی وی دعا نمود و الحمدلله ایشان آزاد شد. در آن زمان مزاحمت و سختگیری برای طلاب و علما به اوج خود رسیده بود. بسیاری از دوستان دیگر و اینجانب گرفتار آزار و اذیت و توهین پلیس شدیم و خاطره‌های بسیاری در این مورد داریم.»

بازگشت به وطن

آیت الله ملکی پس از سیزده سال تلاش شبانه‌روزی در حوزه علمیه مشهد و تحقیق و تفحص پیرامون اصول و فروع مکتب حیات بخش تشیع و الهام از بارگاه علی بن موسی الرضا علیه السلام و دست‌یابی به مراتب والای اجتهاد و علم و معرفت، سرانجام به وطن خود «ترک» بازگشت و با وصلت با یکی از خاندان محترم سادات حسینی آن دیار، به تشکیل خانواده پرداخت و پس از استقرار کامل به تبلیغ دین و ارشاد مردم منطقه توفیق یافت.

او مدتی اندک به طور طبیعی، رهبری مذهبی و سیاسی بیش از صد پارچه آبادی و روستا در منطقه شمال و شمال شرقی شهرستان میانه را برعهده گرفت، البته بخشی از این ایام مصادف با جنگ جهانی دوم بود که حضور فعال این فقیه فرزانه در منطقه، مایه دلگرمی توده مردم و منزل بی‌آلایش وی، پناهگاه مظلومان و محل امن برای ستمدیدگان به شمار می‌رفت.

در آن ایام، فحطی و وگرسنگی همه جا را فراگرفته بود و مردم منطقه در شرف مرگ تدریجی قرار داشتند. آیت الله ملکی در تاریخ هفتم / ربیع الاول / ۱۳۶۲ ق طی

نامه‌ای به محضر مرجع تقلید شیعه حضرت آیت‌الله «سید ابوالحسن اصفهانی» (متوفای ۱۳۶۵ ق)، از ایشان اجازه می‌خواهد تا در جهت رفع مشکلات و گرفتاریهای مردم از وجوه شرعی (سهم امام علیه السلام) استفاده نماید که متن آن به شرح زیر است:

حضرت مستطاب حجة الاسلام والمسلمین آیت‌الله آقای اصفهانی (دام‌الله‌العالی) در بلاد آذربایجان مجاعه شده و غالباً فقراء مشرف به تلف و یا اینکه در غایت مرتبه شدت و عسرت می‌باشند. اجازه می‌فرمایید در این صورت از سهم امام علیه السلام به آنها داده شود یا نه؟

محمد باقر ملکی

حضرت آیت‌الله اصفهانی نیز در جواب چنین مرقوم داشتند:

بسم الله الرحمن الرحيم

بلی بدهند، هر چند بدهند و هر مقدار باشد، اینجانب را قبول است. البته مسامحه نکنند از اوجب واجبات است، بلکه لازم و واجب است از غیر حقوق (نیز) هر متمکن به آنها بدهد و الاً مسئول عندالله خواهد بود.

الاحقر ابوالحسن الموسوی الاصفهانی

همچنین در زیر نامه ارسالی مرحوم «میرزا ابوالفضل صدیقی سرابی» از حوزه علمیه تبریز در پاسخ آیت‌الله ملکی میانجی به تاریخ ۵ / ربیع الثانی / ۱۳۶۲ ق، آیت‌الله «حاج میرزا فتاح شهیدی» از علمای بزرگ تبریز به نیابت از طرف مرجع تقلید وقت، آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی اجازه صرف سهم امام علیه السلام برای فقرا و مساکین جهت جلوگیری از بحران فاجعه بار قحطی و گرسنگی صادر می‌کند.

به هر حال با تلاشهای پیگیر و در سایه مدیریت و درایت آیت‌الله ملکی که مکاتبات فوق نمایشگر بخشی از آن تلاش‌هاست، وضع نابهنجار و آشفته مردم تا حدودی سامان یافته و مردم منطقه به آینده خویش امیدوار می‌شوند که در بخش خدمات، به آن اشاره خواهد شد.

ارتباط با استاد

او پس از اقامت در منطقه، به استاد بزرگوارش، نامه‌ای ارسال، و در مورد محل اسکان دائم خود و پاره‌ای مسائل دیگر طلب بهره‌مندی از راهنمایی‌های استاد می‌شود. در ۲۶ / جمادی الاخر / ۱۳۶۴ ق آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی در پاسخ وی جوابی از مشهد ارسال می‌دارد و ضمن تکریم از مقام علمی و فقهی وی، که با تعابیری این چنین «جناب مستطاب مقتدی الانام مروج الاحکام عمدة العلماء العاملين و زبدة الفقهاء و المجتهدین» همراه است، دستورالعمل‌ها و توصیه‌هایی را در سلوک علمی و اجتماعی و دینی یادآور می‌شود. از آن جمله می‌نویسد: بهتر است که موقتاً در همان منطقه خود، انجام وظیفه نمایی و در فرصت مناسب برای ابلاغ رسالت خطیر و انجام وظایف مهم دینی و نشر فرهنگ شیعی در تبریز اسکان گزینی و سپس زمان مناسب تحقق این مهم را آرامش اوضاع سیاسی کشور و پایان جنگ جهانی دوّم و غائله آذربایجان می‌داند.

استاد به عنوان و وظیفه یک عالم و خادم اهل بیت علیهم‌السلام به شاگردش توصیه نموده است که ضمن نگارش یک دوره فقه و ارایه نظرات فقهی ولو مختصر، مردم را به راه نورانی اهل بیت علیهم‌السلام هدایت کند و با ذکر نام و یاد و شرح حال امام زمان (عج) در محافل و مجالس، نور امید و نشاط را در دل‌های آنان هر چه فروزان‌تر نگه دارد. آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی در بخشی از این نامه به شاگردش دعا کرده و چنین می‌نویسد:

«امیدوارم حضرت ربّ العزّه بواسطه کرامت ولیّ عصر (عج)، انوار علوم فقه و دقایق احکام را به سرکار افاضه فرماید و لباس عزّت و شرافت و سعادت دارین به شما پوشیده شود و اناّ فأنّا بر تأییدات و تسدیدات شما افزوده شود...».

ایفای نقش ماندگار

پایان جنگ جهانی دوّم منتهی به اشغال سرزمین آذربایجان، به دست

کمونیست‌ها شد. در این هنگام آیت‌الله ملکی با استعانت از سوی پروردگار و در ظلّ عنایات حضرت ولی عصر (عج)، به دفاع از دین و حیثیت مردم برخاست و به خاطر حراست از تمامیت ارضی کشور، پرچم مبارزه با عوامل حکومت کمونیستی شوروی را بر دوش کشید و پرده از چهرهٔ خائنان کنار زد.

در این رویداد اغلب گروه‌های مذهبی با جبههٔ مشترک متشکل از: مالکین، خوانین، سلطنت طلبان، دولتمردان و... بر ضد دموکراتها و توده‌ایها همکاری می‌کردند. از جمله تشکیلاتی هم به نام «جمعیت خیریه» را بنا نهاده بودند. ولی آیت‌الله ملکی میانجی به این گروه و دیگر دسته‌ها نپیوست و به عنوان روحانی آزاداندیش از موضعی مستقل و کاملاً اسلامی بر علیه دشمنان دین و استقلال کشور مبارزه کرد و در طول این غائله تاریخی در حفظ جان و مال و دین مردم و هدایت کسانی که از هواداران چپ و راست در دام این فتنه گرفتار شده بودند، با سعهٔ صدر کوشید.

ترویج احکام اسلامی و اجرای عدالت

پس از فرار کمونیست‌ها و ختم غائله نیز در ادامهٔ وظایف دینی، نسبت به جلوگیری از منکرات و ترویج فضائل اخلاقی، رسیدگی به وضع مستمندان، دفاع از حقوق عامهٔ مردم به ویژه ستمدیدگان و زنان و اجرای احکام و شعایر اسلامی، حساسیت ویژه‌ای از خود نشان داد. از همه مهمتر در مقابل زورگویی‌ها و تجاوزات و کارهای خلاف برخی از خوانین و افراد متمول و اشراف‌زادگان، با تمام وجود ایستاد که در این بخش به چند نمونه از آن اشاره می‌شود:

پیش از حضور ایشان در منطقه بعضی از خانها وقتی کسی از دنیا می‌رفت و وارث ذکور نداشت، اموالش را مصادره می‌کردند. ولی آیت‌الله ملکی در چند مورد با شجاعت و صلابت ستودنی جلوی این ظلم و ستم ایستاد و مانع از اجرای این سنت شیطانی شد. بطوری که وی قبل از این که ایادی خانها موقتاً به این کار شوند، در منزل میّت حاضر می‌شد و اموال را میان وارثان زن و دختر تقسیم و برای هر کدام

سند و قبالة تنظیم می‌کرد. روزی در یکی از روستاهای بخش، شخصی از دنیا می‌رود که وارث ذکور نداشت. خان مأمور خود را روانه می‌کند تا اموال میت را به نفع خود مصادره کند. همزمان آیت‌الله ملکی ضمن طی مسیری طولانی خود را به آن روستا رسانده و اموال را میان وارثان زن آن مرحوم تقسیم می‌کند. و این کار را در حضور مأمور خان که قبلاً برای مصادره اموال به آنجا آمده بود، انجام می‌دهد و مأمور خان که خود را در مقابل عمل انجام شده می‌بیند، زیرلب اعتراض می‌کند که من مأمورم و معذور؛ در این هنگام این عالم مجاهد، استکان چای او را از جلوش برداشته و به بیرون پرتاب می‌کند و سیلی محکمی به صورتش می‌نوازد که خبر آن به سرعت در سرتاسر منطقه پخش می‌شود.

در یک مورد دیگر یکی از ملاکین منطقه از تبریز برای مصادره اموال شخصی بدون وارث ذکور، به یکی از روستاهای بخش حرکت می‌کند. آیت‌الله ملکی اهالی آن روستا را بسیج و فتوای مبارزه و جلوگیری از این کار را به هر قیمت ممکن، صادر می‌کند. روستائیان مجهز شده و خود را برای مقابله آماده می‌کنند. این خبر به گوش آن ظالم می‌رسد. از ترسش از میان راه برمی‌گردد و جرأت آمدن به آن روستا را پیدا نمی‌کند.

در سالهای قبل از اجرای قانون «اصلاحات ارضی» قسمت مهمی از اراضی مسکونی مرکز بخش «ترک» محل سکونت هزار خانوار (حدود شش هزار نفر جمعیت) به یک مالک متعهد تبریزی تعلق داشت، برخی از ملاکین ستمگر ناحیه می‌خواستند زمینهای او را با حيله و فریب تصاحب کنند و بر دامنه سلطه و ستم خود بیفزایند. ولی با اقدامات به موقع و درخواست آیت‌الله ملکی این اراضی توسط مالک قانونی آن به مردم ساکن منطقه بخشیده شد و به این وسیله دست تجاوز ظالمان از آن قطع گردید و در راه نیل به اهداف پلیدشان، ناکام ماندند. و این مسئله موجب خشم شدید آنان گردید.

همچنین آیت‌الله ملکی در مبارزه با مفساد اجتماعی از قبیل: قمار، فحشا و

شرب خمر و مجالس لهو و لعب خیلی حساس بود و با شدت مقابله می‌کرد. از این روی حضور حماسی وی در منطقه برای برخی از مالکین، خوانین و افراد شرور و ستمگر ساکن مرکز بخش، سخت گران آمد. آنها تصمیم به اذیت و آزار وی گرفتند. در یک ترفند طراحی شده، دوستداران این عالم فرزانه را با همکاری مأموران دولتی بازداشت، شکنجه و زندانی نمودند، با ایجاد فضای رعب و وحشت و تهدید و سرکوب شدید مردم و ایجاد فضای اختناق، امکان هر نوع فعالیت را از وی گرفتند و او ناچار به قم مهاجرت کرد.

هجرت به قم

اگر چه سرسپردگان خوانین با همکاری رژیم شاه در ژاندارمری، دادگستری و... این وضع را به وجود آوردند و عرصه را بر ایشان کاملاً تنگ کردند. ولی عامه مردم از اعماق قلب به آیت‌الله ملکی ارادت و علاقه فراوان داشتند و هرگز مایل نبودند که ایشان منطقه را ترک کنند. بنابراین خیلی آشفته خاطر و ناراحت بودند و با طرق مختلف سعی داشتند، تا مانع از هجرت آقا بشوند. ولی چه می‌توانستند بکنند زیرا دست تقدیر چنین رقم خورده بود. به هنگام حرکت بعضی‌ها می‌خواستند از حرکت ماشین جلوگیری کنند. آن روز مردم با چشمان گریان و دلی افسرده با رهبر مذهبی خود وداع نمودند. عواطف و احساسات مردم در فراق ایشان در اشعار یکی از زنان منطقه نمودار است. این نوع اشعار را در محفل زنان می‌خوانند که در زبان ترکی به آن «اوخشاماق» گفته می‌شود و بخشی از آن اشعار این است:

متن شعر

سن گدرسن مسجد آغلار	سیدلر قاپسن باغلار
اونین آدن دسم تانیلار	چیننده وار آغر عباسی
چاقزیغ قولسنز عباسی	گز، خانمین حیطینه

قالانمادون اوز ولایتنده اشیدسک غریب اولوبسان
قوشولوخ کاروانه گلیک اولاروخ دلی دیوانه گلیگ و...

ترجمه شعر

با هجرت تو مسجد به عزا و ماتم خواهد نشست.

ساله‌های پیامبر ﷺ خانه‌نشین خواهد شد.

گر ذکر نامش کنم، همه او را می‌شناسند.

کسی که بر دوش عبای سنگینی دارد.

صدا خواهیم کرد حضرت عباس علیه السلام را.

که دو دستش را از دست داده است.

گردش نما در صحن و سرای حضرت معصومه علیها السلام.

تو ناگزیر ولایت و زادگاهت را ترک نمودی.

اگر خبر تنهایی و غربت تو را بشنویم.

همراه کاروان به سویت می‌شتابیم.

دیوانه‌وار به سویت می‌آییم.

در آن زمان یکی از رادیوهای برون مرزی به اخبار این حادثه اشاره کرده بود.

آیت‌الله ملکی پس از ۱۶ سال حضور مسئولانه در زادگاهش «ترک»، در سال

۱۳۷۸ ق برابر ۱۳۳۷ ش به شهر مقدس قم هجرت نمود و با تکریم و احترام رئیس

حوزه و مرجع تقلید جهان تشیع حضرت آیت‌الله بروجردی و دیگر مراجع و علمای

اعلام رویرو گردید. پس از مدت کوتاهی موج نفرت مردم موجب گردید که آن

ظالمین به همراهی مردم، خواهان عودت ایشان به منطقه شوند. اما ایشان برگشت

دائمی را نپذیرفت و قول داد که در ایام مذهبی و فصل تابستان به آنجا رود. و در

اولین بازگشت به وطن خویش، مردم همراه با ذبح چندین قربانی و شور

زاید الوصف از او استقبال نمودند.

آیت‌الله ملکی از آن پس با سکونت در جوار کریمه اهل بیت علیهم‌السلام به تحقیق و تدریس خارج اصول، تفسیر، کلام و معارف تشیع پرداخت و شاگردانی فاضل و دانا تربیت نمود. و ضمن سکونت در قم، همچنان مسئولیت مذهبی منطقه ترک را به عهده داشت و مصدر خدمات فراوانی گردید.

اندیشه‌های علمی

آیت‌الله ملکی در فقه و تفسیر و کلام و معارف صاحب نظر بود به ویژه در معارف و تفسیر تبخّری خاص داشت. روش تحقیق و شیوه استنباطی او همان سیره و اسلوب فقهای اصولی شیعه در طول تاریخ است که به روش اجتهادی موسوم است و از کتاب و سنت و عقل سرچشمه می‌گیرد. وی علاوه بر فقه و اصول در معارف، کلام و اصول دین نیز به اجتهاد و تفقه مبتنی بر این سه اصل، اعتقاد داشت و آن را «فقه اکبر» و بخشی مهم از فقه است می‌دانست و اعتقاد داشت که مکتب تشیع یک مکتب غنی است و در ارائه بنیادهای اسلامی و اعتقادی و غیر آن، محتاج و وام‌دار مکاتب دیگر نمی‌باشد.

گرچه در نظر او علم و عقل جایگاه ویژه‌ای داشت و حتی برخی اوقات به «علم» سوگند یاد می‌کرد؛ ولی هرگز «این همانی» بحثهای عقلانی با فلسفه را قبول نداشت و ترویج دیدگاههای فلسفی و عرفانی متأثر از اندیشه‌های دانشمندان یونانی و... را نوعی حرکت انفعالی و تضعیف اسلام و انحراف از صراط مستقیم تلقی می‌کرد. با توجه به کریمه ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ اعتقاد داشت مکتب راستین اسلام برتر و بالاتر از آن است که در ارایه اصیل‌ترین باورهای اعتقادی عاجز شده، دست تکدی به سوی سایر مکاتب و تمدن‌ها دراز بکند، بلکه دین اسلام محتوای جدید و پویا دارد که همواره در مقابل اندیشه‌های کهن یونانی و ما قبل آن قرار داشته است و اسلام ارزش عقل را چه از بُعد حقیقت آن که دارای عصمت ذاتی و پیامبر باطنی قلمداد شده و چه در قلمرو اصول و احکام عقلی بیش از

دیگران مورد تأکید قرار داده است.

همچنین او بر این باور بود که علاوه بر معارف دینی، مسلمانان در علوم و فنون دیگر مانند: تاریخ، جغرافیا، ریاضیات، علوم تجربی و... با تمام گستردگی اش که محصول مشترک تمدن بشری به شمار می آید، باید به گونه ای ابتکاری، نوآوری و رشد از خود نشان بدهد که هیچ وقت نیازمند بیگانگان نباشند. آیت الله ملکی در دفاع از تفکر خود، اگر چه با مسلک برخی از شخصیت‌های فلسفی و عرفانی مخالف بود و آرای آنها را زمینه «مسخ» قرآن و عقاید دینی می‌پنداشت، اما هیچ وقت گستاخی به ساحت بزرگان را نمی‌پسندید و خود را نیز از تقابل و خودنمایی به دور می‌داشت و همواره شخصیت آنها را محترم می‌شمرد و دیگران را هم به حفظ حریم آنان توصیه می‌نمود و هنگام نقد یا رد افکارشان، محترمانه و یا غیر مستقیم و با کنایه از آنان نام می‌برد. از این روی وقتی، کسی در بین مردم و حضور این عالم بزرگوار به یکی از بزرگان معاصر که مخالف مسلک علمی ایشان بود، اسائه ادب کرد، آیت الله ملکی به اظهارات وی اعتراض نمود و از آن پس رابطه خود را با او قطع کرد.

موقعیت بارز حوزوی

از همان نخستین روزهای ورود آیت الله ملکی به حوزه علمیه قم و شروع درس و بحث جایگاه ممتاز حوزوی ایشان کاملاً جلوه گر شد. آرای کلامی و تفسیری و فقهی او مورد توجه بود. زیرا وی در واقع نماینده و ارائه دهنده اندیشه‌های «مکتب معارفی خراسان» در حوزه علمیه قم به شمار می‌رفت. افزون بر این، مناظرات و مباحثات علمی، بخشی از حیات علمی این عالم تلاشگر را تشکیل می‌داد.

وی با علمای فِرَق و مذاهب غیر شیعی هم، مناظراتی انجام داده بود. ولی بیشترین مباحثاتش در حوزه اندیشه‌های جهان تشیع قرار داشت. گفتمان‌های متعدّد علمی با بسیاری از اهل فکر با اندیشه‌های مختلف، مدتها ادامه پیدا کرد که برخی از چهره‌های طرف گفتگوی ایشان هم اکنون از اندیشمندان و شخصیت‌های

بزرگ معاصر به شمار می آیند.

بیشتر بحثهای وی پیرامون موضوعات معارفی و کلامی دور می زد، ولی در بُعد «فروع دین» هم مناظرات قابل توجهی داشت. از جمله: سالها پیش که یکی از اخباری های مقدّس و بسیار قوی ساکن در جنوب غربی استان اردبیل به روستاهای بخش گرمرود نفوذ کرد و دست به فعالیت علیه تفقه و اجتهاد زد. یک بار هم برای مناظره با آیت الله ملکی به مرکز بخش گرمرود «ترک» آمد، اما در مباحثه با ایشان شکست خورد و سرافکننده از منطقه خارج گردید.

تربیت شاگردان

این فقیه پرتلاش در کنار فعالیت های تحقیقی به تربیت شاگردانی همّت گمارد. حضرات آیات و حجج اسلام آقایان:

مرحوم شیخ اسدالله ربانی سرابی - مرحوم شیخ حسین ربّانی میانجی - مرحوم شیخ محمّد علی حقی سرابی - شیخ محمّد عبّابی خراسانی - میرزا ابراهیم علی زاده ارومیه ای - میرزا احمد ارجمند مشکینی - سید رضا حسینی مرنندی - سید علی اکبر تقوی قزوینی - میرزا ایوب گرمرودی - سید بهاء الدین علوی هشتروندی - محمّد باقر علم الهدی - سید هادی عظیمی ترکی - سید بهلول سجّادی مرنندی - محمّد کاظم انوشیروانی - سید محمّد علی جلیلی - شیخ حسن احمدی ترکی - میرزا رفعت الله حامدی - میرزا عین الله حسینی ارومیه ای - رضا برنجکار - محمّد بیابانی اسکویی - علی ملکی میانجی و... از شاگردان معظم له به شمار می آیند.

ویژگیهای اخلاقی

۱- انس با قرآن

وی اهتمام عجیب به قرائت قرآن داشت. هر روز آیاتی از آن را همراه با تأمل تلاوت می کرد و لحظاتی را با این کتاب آسمانی انس می گرفت. وقتی نور دیدگانش

ضعیف شد، قرآنی به خط درشت تهیه کرد تا از تلاوت آن محروم نماند. ولی در این اواخر آن هم برایشان مقدور نشد، زیرا چشمش خیلی ضعیف شده بود. لذا از حافظه قوی خود در این راه کمک می‌گرفت. او هرگاه به تلاوت آیه مبارکه ﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا﴾ (یونس ۱۰ / ۶۱) می‌رسید، بی‌اختیار اشک از چشمانش سرازیر می‌شد و می‌گفت: خدای رحمان در این آیه از پیامبرش و مؤمنین تشکر و قدردانی می‌کند و می‌فرماید: ای رسول ما! و ای مؤمنان! هر کاری از شما انجام گیرد، چنانکه قرآن تلاوت کنید و یا به خاطر ترویج دین ما هر سختی و مصیبتی را متحمل گردید، ما آنها را هرگز فراموش نمی‌کنیم.

او تلاوت قرآن را به شاگردانش هم توصیه می‌کرد و تأکید داشت، حداقل روزی نیم ساعت بعد از نماز صبح، با حال و توجه ویژه، قرآن تلاوت بکنند.

۲- اهتمام به دعا و عبادت

آیت‌الله ملکی به نماز اول وقت مقید بود. از دوران جوانی به واسطه نذر، نمازهای مستحبی روزانه را به خود واجب کرد و تا آخر عمر آن را به جا آورد. خواندن ادعیه و مناجات و قرائت قرآن همراه با تأمل و حال معنوی به ویژه سحرگهان از کارهای روزانه او به شمار می‌رفت. با توجه به حافظه بسیار قوی که داشت، بسیاری از خطبه‌های نهج البلاغه و دعاهای صحیفه سجّادیه و سایر کتب را حفظ بود و اغلب آنها را در مواقع لزوم زمزمه می‌کرد. هنگام خواندن دعای روز عرفه امام حسین علیه السلام حال عجیبی به وی دست می‌داد.

۳- عشق به اهل بیت علیهم السلام

ایشان به چهارده معصوم علیهم السلام عشق، علاقه و ارادت خاصی داشت. وقتی روضه یکی از آنها خوانده می‌شد، چهره‌اش دگرگون می‌شد و حال معنوی به وی

دست می داد. به روایات و سخنان اهل بیت علیهم السلام ارزش و عظمت ویژه ای قائل بود. این عشق و ارادت خود به خود، ارتباط با ائمه اطهار علیهم السلام در حدّ اعلی و بسیار صمیمی و خودمانی کرده بود. او در مشکلات و پیشامدهای سخت به چهارده معصوم علیهم السلام بویژه حضرت زهرا علیها السلام متوسّل می شد و خواسته اش برآورده می گشت.

نامه به خدمت امام رضا علیه السلام

آن ایامی که در منطقه ترک بود، خوانین و افراد شرور و فاسق وی را بشدت در تنگنا قرار داده بودند، آیت الله ملکی عریضه ای به خدمت حضرت امام رضا علیه السلام می نویسد و آن را توسط یکی از زوّار به مشهد مقدّس می فرستد و به آن شخص تأکید می کند که نامه را به داخل ضریح مقدس بیندازد. بعد از چند روزی حضرت رضا علیه السلام در خواب به او دلداری داده و در جواب نامه می فرماید: هر قدر هم شعله آتش قویتر باشد به مچ پای تو نخواهد رسید.

درخواست منزل از حضرت معصومه علیها السلام

همچنین وقتی آیت الله ملکی به قم هجرت کرد، چون قدرت مالی برای خرید منزل نداشت یک خانه محقری را اجاره می کند و حاضر نمی شود به کسی عرض نیاز کند. یک روز هنگام زیارت حضرت معصومه علیها السلام از آن حضرت درخواست می کند تا زمینه تهیّه یک باب منزل را برایش فراهم آورد. چند روز بعد، این خواسته مورد اجابت قرار می گیرد.

یاری ائمه علیهم السلام

در مورد دیگر از خود آیت الله ملکی نقل شده است که یک شب پیرامون یکی از آیات مشکله قرآن کریم، به مطالعه و تحقیقات گسترده ای پرداخت و به خاطر دشواری بحث خسته شده و به خواب فرو رفت. در خواب یکی از ائمه علیهم السلام به

ایشان می فرماید: شما تلاشتان را بکنید و مشغول تحقیق باشید، ما شما را کمک و یاری می کنیم.

تشرّف به خانه خدا در جستجوی گمشده خود

یکی از شاگردان نقل کرد: در مدت اقامت در قم برنامه ما این بود که شبها به منزل آقای حاج شیخ می رفتیم و نماز مغرب و عشا را به ایشان اقتدا می کردیم. بعد از نماز چند بحث کلامی، تفسیری و فقهی مطرح می شد و از حضورش بهره مند می گشتیم. چندین سال این برنامه ادامه داشت. در یکی از شبهای سال ۱۳۵۶ ش طبق برنامه شرفیاب شدم، ولی این بار آقای حاج شیخ را در نشاط عجیبی یافتیم. از علّت جويا شدم، فرمود: امسال به حج می روم. عرض کردم چطور؟ فرمود: دلم می خواست به مکه معظمه و خانه خدا مشرّف شوم و چون پول نداشتم، لذا به حضرت حجت (عج) عریضه نوشتم و از ایشان خواستم که مقدّمات و وسائل این سفر را برایم فراهم فرماید. تا این که شبی آن حضرت را در خواب زیارت کردم. از من سؤال فرمود: با چه پولی می خواهی مشرّف شوی؟ عرض کردم: آقا با پول شما و حضرت قبول کردند. در اینجا من به حاج شیخ عرض کردم: البته حضرت امسال را که قبول نکردند، زیرا اکنون زمان تهیّه گذرنامه و سایر مقدّمات سپری شده است و امکان پذیر نیست. فرمود: خیر همین امسال را قبول کردند. در همین گفتگو بودیم که زنگ در منزل به صدا درآمد. من خودم رفتم دیدم یک آقای آمده و می گوید: تمام مقدّمات سفر حاج شیخ در تهران مهیّاست و باید هر چه زودتر آماده اقدام شود. بعد مرحوم حاج شیخ به تهران رفتند و در مدّت اندکی وسائل گذرنامه جور شد و همان سال به حج مشرف شدند. هنگام برگشت به حضورشان رسیدم، در این مسافرت از الطاف امام زمان (عج) نسبت به خود صحبت می کرد و می گفت: یک دفعه در منی، حال خوشی به من دست داد به طوری که در پشت خیمه، حضرت بقیه الله (عج) را حس می کردم و به همین مقدار بیشتر اظهاری نداشتند. تا اینکه این

اواخر مریض شدند و بنده برای ملاقات ایشان رفتم و فکر می‌کردند با همان مرض از دنیا می‌روند و دریغ داشتند که این مطلب به همین مقدار گفته شود، لذا فرمودند در آن سفر مکه سعادت فیض تشرف به خدمت حضرت ولی عصر (عج) حاصل گردید و تعبیرشان یادم نیست، ولی می‌فرمودند که حضرت با این عظمت چقدر مهربان هستند و با نهایت مهربانی با من برخورد کرده مرا تشویق فرمودند. رحمة الله علیه و حشره الله مع موالیه.

۴- عزّت نفس و بزرگ منشی

همانطوری که گذشت آیت الله ملکی احتیاجات زندگی خود را تنها با خداوند متعال و ائمه اطهار و اهل بیت علیهم السلام در میان می‌گذاشت و هرگز در رفع آن به افراد و اشخاص معمولی لب نمی‌گشود و این حکایت از بزرگ منشی و عزّت نفس او دارد. به همین خاطر وی همواره به اقل امکانات زندگی قانع شده بود، تا از محتاج شدن به دیگران در امان باشد.

شخصی نقل می‌کرد ما تصمیم گرفتیم برای منزل حاج شیخ قالی بخریم، با خودشان در میان گذاشتیم قبول نکردند. فرمودند: اگر چنین قصدی دارید پولش را در اختیار من قرار دهید برای فقرا خرج کنم. یا در این اواخر جمعی از مردم می‌خواستند بهترین ساختمان زادگاهش را برای او بخرند ولی قبول نکرد.

حاج میرزا علی احمدی میانجی می‌فرمود: «حاج آقای ملکی هیچ وقت در جیب پول کافی برای زندگی نداشت ولی ظاهر خود را آراسته نگه می‌داشت، تا کسی متوجه نشود. وقتی که ایشان در ترک ساکن بود، من هنگامی که به میانه می‌آمدم، برای دیدار با ایشان به آنجا می‌رفتم و می‌دانستم که ایشان با سختی و دشواری زندگی می‌کنند، ولی اصلاً به رونمی‌آوردند و خودشان را نمی‌شکستند، با روئی گشاده و خندان از میهمانان پذیرائی می‌کردند، به فقر اعتنایی نداشتند» عاش سعیداً و مات سعیداً «سر افراز زندگی کردند و سربلند هم از دنیا رفتند».

۵- مراعات تقوا

او سعی می‌کرد که در انجام همه اعمال خدا را در نظر گیرد و بر احتیاط در برداشت از وجوه شرعی و بی‌توجهی به امکانات دنیوی تأکید داشت و از عنوان یابی و تشخّص مآبی جداً دوری می‌جست.

۶- تلاش و نظم

زندگی ساده و بی‌آلایش و در عین حال پر تلاش و پر جنب و جوش او، مورد توجه و زبانزد همگان بود. تا سال ۱۳۷۱ ش با این که ۸۸ سال سن داشت، روزی ۱۲ ساعت کار تحقیقی و علمی انجام می‌داد. که نتیجه همه این تلاشها، تنظیم، تألیف و چاپ چند جلد تفسیر و معارف شد که در بخش آثار و تألیف به آن اشاره خواهد شد. و نیز نظم فوق‌العاده در ابعاد مختلف زندگی از خصوصیات بارز ایشان بود.

۷- احترام به مردم

وی ارزش و احترام ویژه‌ای به توده مردم قائل بود و این سبب شده بود که محبّت وی در اعماق دل و جان مردم رسوخ بکند. او به هر کس می‌رسید با زبان خود آنان، با آنها به گفتگو و احوال‌پرسی می‌نشست که مردم تمایزی میان خود و آن عالم ربّانی احساس نمی‌کردند. خصوصاً نسبت به افراد کم‌بضاعت و کودکان و نوجوانان با انس و محبّت بیشتر با آنها ارتباط برقرار می‌نمود. رعایت حال مردم را بر خود لازم می‌پنداشت. به عنوان نمونه دوست نداشت صدای بلندگوی مساجد جز در اوقات اذان، بلند شود، و هرگز اجازه نمی‌داد صدای سخنرانی خود به بیرون مسجد پخش بشود و آن را موجب اذیت و مزاحمت برای مردم و در نهایت سبک شمردن شعایر مذهبی می‌شمرد.

۸- مبارزه با خرافات و عوام‌زدگی

احترام به مردم غیر از عوام‌زدگی است. این تمایز در وجود آیت‌الله ملکی

ظهور چشمگیر داشت. از نقل روایات مجعول و وقایع تاریخی مشکوک در محافل و مجالس جلوگیری می‌کرد و نسبت به سوء استفاده از احساسات و مقدّسات مذهبی بسیار حسّاس بود. روزی (در سالهای قبل از ۱۳۴۰ ش) شخص ناشناس و دارای محاسن بلند که به منطقه رفت و آمد داشت، ادعا کرد، در هشت کیلومتری مرکز بخش در روستایی به نام «دیزج» امامزاده‌ای کشف کرده است و اظهار داشت: امامزاده در خواب از وی خواسته تا آیت‌الله ملکی هم قبر او را آشکار و بازسازی نماید. او با این ترفند، خواست این عالم تیزبین را هم در کار خود شریک نماید و از وجودش بهره‌برداری کند. ولی آیت‌الله ملکی با شدت با این کار مخالفت کرد و دستور داد او را تنبیه کنند. اما عده‌ای از مردم بدون توجه به واقعیت امر، تحت تأثیر قرار گرفته، دسته دسته از روستاهای اطراف به زیارت امامزاده تازه کشف شده می‌آمدند و گاو و گوسفند قربانی می‌کردند. حتی در همین ایام صاعقه‌ای به منزل یکی از بستگان آیت‌الله ملکی اصابت کرد، بلافاصله شایع شد که امامزاده غضب کرده است و برخی از ایشان خواهش کردند تا دست از مخالفت بردارد، ولی آیت‌الله ملکی طبق وظیفه شرعی به این شایعات و تبلیغات اعتنایی نداشت و با اراده قاطع و با شدت بیشتری و بدون هیچ ترسی به مخالفت خود ادامه داد. سرانجام پس از مدتی معلوم شد آن شخص می‌خواست دختری را بدون عقد شرعی تصاحب کند و اصلاً مسلمان نبوده، بلکه ظاهراً یک فرد یهودی است و برای استخراج اشیاء عتیقه به منطقه رفت و آمد می‌کرد و برخی آثار باستانی گران قیمت را هم از منطقه خارج کرده و خودش هم ناپدید شده است. در پی افشای این موضوع ایمان و احترام مردم به آیت‌الله ملکی راسخ‌تر شد و موجی از کشف آثار باستانی در منطقه به راه افتاد. و دهها اشیاء عتیقه و گرانبها کشف گردید.

۹- مبارزه با سنتهای ناپسند

آیت‌الله ملکی سعی داشت با پاره‌ای از سنتهای غلط که در میان بعضی از مردم

رواج داشت مبارزه کند. برای نمونه با ازدواجهای تحمیلی مخالفت می‌کرد، ازدواجهایی که بدون رضایت دختر و اطلاع او و رعایت برابری و هم کفو بودن طرفین و با تهدید و صلاح دید پدر و اشخاص دیگر به عقد فرد مورد نظر درآورده می‌شد. این عالم دورانیش در عقد ازدواج بایستی حتماً رضایت دختر را به هر طریق ممکن احراز می‌کرد و در این راه وسواس عجیبی به خرج می‌داد و الا از خواندن عقد خودداری می‌کرد.

۱۰- ظلم سنتیزی و مبارزه با فساد

او نسبت به توده مردم بسیار مهربان و متواضع بود، ولی در برابر ثروت اندوزان حرام خوار و افراد فاسق از موضع قدرت و شدت برخورد می‌کرد که نمونه‌هایی از آن در پیش اشاره شد.

بطور کلی این برخوردها متفاوت و مختلف بود چون ایشان مورد علاقه و احترام تمام طبقات حتی بیشتر خوانین و اشراف هم بودند، لذا از راه دور یا با مسافرت به مناطق مختلف و از نزدیک با مدیریت مناسب و با استفاده از وجهه خود و با زبان نرم و احقاق حقوق محرومان و ضعیفان و یا تعظیم شعائر دینی تلاش می‌کرد و به موفقیت‌های خوبی هم دست می‌یافت و اما در مواردی هم به ضرورت با تنبیه اشخاص متظاهر به فسق و یا فرستادن افراد سرشناس صالح به محافل اهل فساد و جلوگیری از تجمع آنها و به اشکال مختلف دیگر انجام می‌گرفت. چنانکه یک وقت خبر آورده بودند که یک برنامه فساد و فحشا با پشتوانه و تشویق پاره‌ای از اشراف منطقه تدارک دیده شده است؛ آیت‌الله ملکی شخصاً همراه با افراد مطمئن دیگری به صورت کشیک و گشت در داخل روستا و باغچه‌ها و باغ‌های اطراف، این نقشه را خنثی می‌کنند.

۱۱- پای‌بندی به قانون

در پای‌بندی به قانون بسیار سختگیر و دقیق بود و در اجرای آن فقیر و غنی و

خودی و بیگانه یکسان بود. در حلّ دعاوی و صدور قبالة و اسناد و وصیت‌نامه امکان نداشت موارد شبهه‌ناک و مشکوک و غیرقانونی بدست ایشان تحریر شود. از این رو اعتبار اسناد تنظیمی ایشان شهره آن دیار بود و در ادارات دولتی به آن همچون یک سند رسمی می‌نگریستند.

۱۲- مدیریت شایسته

وی در مدت اقامت در منطقه، مدیریت خوبی را از خود بروز داد و در رهبری و هدایت مردم کاملاً موفق بود. کسانی که از نزدیک به اوضاع منطقه آشنایی دارند به این حقیقت تأکید می‌کنند. پس از پیروزی انقلاب نیز با این که منطقه آبستن حوادث و رویدادهای مهم منطقه‌ای، سیاسی و مذهبی شد، ولی بر اثر درایت این عالم تیزبین هیچ‌گونه حادثه ناگواری رخ نداد و همه بخوبی و خوشی پشت سر گذاشته شد. در اوائل پیروزی، کمیته انقلاب با اشراف و سرپرستی معظم‌له در قصبه ترک و حومه تشکیل شد و تا پاگرفتن نهادهای حکومتی ادامه داشت و این مسئله در جهت تأمین امنیت منطقه بسیار مؤثر واقع گشت. همچنین از نزدیک شدن به گروهها و جناحهای سیاسی مذهبی به شدت اجتناب نموده و از بروز جبهه‌بندی و صف‌آرایی گروههای فکری مخالف و موافق با قاطعیت جلوگیری کرد و بدین وسیله از کیان اسلام و وحدت ملی در آن دیار دفاع مؤثری نمود و نیز از مداخله در حوزه مسئولیت مدیران منطقه دوری جست و پدروار با راهنمایی مسئولین و مردم در راه کمک و معاضدت به رفع مشکلات و خدمات عمومی عمرانی و فرهنگی و اقتصادی مردم با تمام وجود تلاش نمود.

خدمات مذهبی، فرهنگی و عمرانی

آیت‌الله ملکی در طول اقامت در ترک، علاوه بر فعالیت‌های معمول و ترویج شعایر دینی، اقامه نماز جماعت بسیار باشکوه، تشکیل جلسات سخنرانی به

مناسبت ماه مبارک رمضان و محرّم و ایّام مذهبی دیگر و نشر فرهنگ تشیّع در منطقه و حل و فصل دعاوی مردم به فعالیت‌های عمرانی، فرهنگی نیز اقدام کرد که سهم بسزائی در عمران و آبادی و رشد شعور و آگاهی مردم بر جای گذاشت. در این بخش به مواردی از خدمات وی اشاره می‌شود.

۱- رسیدگی به فقرا و مستمندان

بخش عمده‌ای از وقت خود را صرف خدمت و رسیدگی به فقرا و محرومان منطقه می‌کرد. فعالیت در فقرزدائی دوران جنگ دوّم جهانی که پیشتر به آن اشاره شد و نیز بار دیگر در سال ۱۳۲۷ ش که خشکسالی و قحطی مردم را در آستانه نابودی قرار داده بود، این فقیه درد آشنا، تدبیری اندیشید و با جیره‌بندی آرد و نان مستمندان آن دیار را از پیامدهای ناگوار این پدیده خطرناک در امان نگاه داشت. وی جمعی متشکل از افراد نیکوکار در منطقه تعیین کرده بود که مسئولیت شناسایی خانواده‌های نیازمند را به عهده داشتند و پس از شناسائی به صورت مخفیانه و آبرومندانه به آنها کمک می‌کردند.

۲- احیا چند رشته قنات و چشمه

این موارد در تأمین آب آشامیدنی مردم نقش حیاتی داشته و دارد.

۳- تعمیر اساسی مسجد ترک

این مسجد که یکی از آثار ارزشمند اسلامی و باستانی کشور به شمار می‌آید، چندین بار توسط آیت‌الله ملکی به صورت اساسی تعمیر شد، بدون اینکه نامی از او در کتیبه‌های مسجد حک شود.

۴- تأسیس کتابخانه

این مرکز تحت عنوان «کتابخانه امام جعفر صادق علیه السلام» در سال ۱۳۵۷ ش

تأسیس گردید که کتاب بصورت امانت در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد. و در فصل زمستان که مردم فراغت بیشتری دارند، کلاسهای تعلیم قرآن در محل کتابخانه برای آنان تشکیل می‌شود.

۵- احداث دانشسرا

این مرکز آموزشی در پی تلاش بی‌دریغ ایشان و کمک‌های مردم و مسئولین به مساحت ۶۵۰۰۰ متر مربع تأسیس شد.

۶- کمک و اقدام به کارهای خیر و عام المنفعه

مانند برق کشی، لوله کشی، جاده سازی و تأسیس مراکز و دوایر اداری که هم اکنون در خدمت مردم هست.

تشییع پیکر شیخ محمد باقر ملکی میانه‌ای (در صحن حضرت معصوم «س»)

تألیفات و آثار علمی

آیت‌الله ملکی در کنار فعالیت‌های اجتماعی و عبادی، کار پژوهش و تدریس

- را ادامه داد و کتب ذیل یادگار تحقیقات علمی اوست که به شرح می آید:
- ۱- بدائع الکلام فی تفسیر آیات الاحکام، این کتاب در تفسیر آیات طهارت و نماز است. و نیز شامل تفسیر آیات «شفاعت» می باشد. نخست در سال ۱۴۰۰ ق در بیروت و بار دیگر در سال ۱۴۰۲ ق در قم به چاپ رسیده است.
 - ۲- تفسیر فاتحة الكتاب، کتاب پیرامون تفسیر سوره مبارک «حمد» است که از سوی انتشارات «دارالقرآن الکریم» قم در سال ۱۴۱۳ ق چاپ شده است.
 - ۳- توحید الامامیه، این اثر ارزشمند پیرامون مسأله خداشناسی دینی در شیعه است و در آن موضوعات مهمی مانند: اهمیت شناخت و جایگاه عقل، توحید، علم، قدرت خداوند، معنای عرش، کرسی، مشیت، اراده، جبر، اختیار، قضا و قدر، حدوث عالم و بدا و... مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. کتاب از سوی انتشارات «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» در سال ۱۴۱۵ ق به زور چاپ مزین شد.
 - ۴- تفسیر مناهج البیان (۶ جلد)، شامل جزء ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۲۹ و ۳۰ از قرآن کریم است که هر یک جزء در یک مجلد قرار گرفته است. مسؤولیت چاپ این تفسیر گرانسنگ را انتشارات «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی» برعهده گرفته و به طرز مطلوبی آن را به چاپ رسانده است.
 - ۵- نگاهی به علوم قرآنی، این اثر توسط آقای علی نقی خدایاری به فارسی ترجمه شد و به اهتمام آقای علی ملکی میانجی، از طریق «نشر خرم» در بهار ۱۳۷۷ ش در قم به زور چاپ مزین گردید.
 - ۶- الرشاد فی المعاد، مخطوط.
 - ۷- تقریرات کامل درس اصول آیت الله میرزا مهدی اصفهانی، مخطوط.
 - ۸- رساله ای در حبط و تکفیر، مخطوط.
 - ۹- رساله ای در خمس، مخطوط.
 - ۱۰- رساله ای در احکام میّت، مخطوط.
 - ۱۱- نوشتاری در احکام: صلاة نکاح، طلاق، موارث و اباحتی پیرامون مسائل

متفرقه تفسیر و معارف، که در حال حاضر، مراحل تنظیم، تصحیح و تنقیح را طی می‌کند، تا برای زیور چاپ آماده گردد.

رحلت

این فقیه و مفسر و استاد معارف اهل بیت علیهم السلام پس از ۹۵ سال تلاش بی‌وقفه و زندگی سراسر افتخارآمیز، سرانجام در شب جمعه پانزدهم / خرداد / ۱۳۷۷ ش برابر با دهم / صفر / ۱۴۱۹ ق دعوت حق را لبیک گفت و به سرای باقی شتافت و علاقمندان خود را به سوگ و ماتم نشانند.

پیکر پاک این عالم ربّانی با شکوه خاصی و با شرکت آیات، علمای اعلام و جمع کثیری از مردم و طلاب و فضلالی حوزه علمیه قم و مردمی که از ترک و شهرهای میانه و تهران آمده بودند. در این شهر تشییع و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

تشییع پیکر شیخ محمد باقر ملکی میانه‌ای

همچنین مجالس با شکوه و گسترده‌ای در شهرهای قم، تهران، میانه و ترک بخاطر تجلیل از مقام علمی و معنوی و خدمات ارزنده این فقیه سترک انجام گرفت.

وصیت‌نامه

آیت‌الله ملکی در نوشته‌ای کوتاه ضمن حمد و ستایش به درگاه پروردگار متعال و با سلام و صلوات بر اشرف انبیا و اولاد معصومینش، خانواده و وابستگان خود را وصیت می‌نماید به تقوا و صلاح و سداد و اطاعت از دستورات پروردگار متعال در تمام حالات و دوران زندگی خودشان و فرزندانشان و درخواست نموده که مراسم ترحیم وی را بدون تشریفات و ساده برگزار کنند.

❦ منبع

۱- این مقاله به قلم آقای شیخ عبدالرحیم اباذری نوشته شده که با همکاری فرزند فاضل معظم‌له جناب آقای علی ملکی میانجی که بیش از ۲۰ سال ملازم خدمت پدر بوده و اشراف کامل به شرح حال و مبانی فقهی و تفسیری و کلامی ایشان دارد، تألیف و تنظیم گردید.

سید محمد باقر مولوی عربشاهی «سبزواری»

(۱۳۲۴ - ۱۴۰۴ ق)

حاج سید محمد باقر فرزند سید ابوطالب رئیس الذاکرین سبزواری، معروف به «مولوی عربشاهی» یکی از دانشمندان و اساتید دانشگاه تهران بود. وی در سال ۱۳۲۴ ق مطابق با ۱۲۸۵ ش در سبزواری واقع در استان خراسان متولد گردید.

پس از نشو و نما به تحصیل علوم دینی پرداخت. در سن جوانی به مشهد مقدس رهسپار شد و ادبیات را نزد علامه شیخ عبدالجواد ادیب نیشابوری و حکمت و فلسفه را نزد علامه حکیم شیخ محمد علی فاضل خراسانی و دروس فقه و اصول را نزد علامه میرزا حسین آموخت. آنگاه به تهران مهاجرت کرد و دروس

عقلی را از محضر حکیم الهی میرزا طاهر تنکابنی استفاده نمود. استاد مولوی عربشاهی از آغاز تأسیس دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران به عضویت هیئت علمی آن در آمد. و به تدریس در این دانشکده پرداخت تا این که به درجه استادی رسید. در ضمن ریاست گروه ادبیات عرب را بر عهده گرفت.

از آثار قلمی او

- ۱- الأدب و الدین.
 - ۲- الحکمة و الأدب عند الفرس و العرب.
 - ۳- الرسالة الکمالیة فی الحقائق الالهیة (اهتمام - اثر فخر رازی).
 - ۴- النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی (اهتمام - اثر شیخ طوسی).
 - ۵- ترجمه تلخیص البیان عن مجازات القرآن (از شریف رضی).
 - ۶- ترجمه کتاب البراهین (اثر فخر رازی).
 - ۷- سرمایه سخن (همکاری با دکتر محمد آیتی - ۳ جلد).
- ایشان در روز ۲۱ / شعبان / ۱۴۰۴ ق در سن ۸۰ سالگی در تهران درگذشت و جسدش به قم حمل و در یکی از اطاقهای قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد. استاد سید محمد مولوی عربشاهی، دکترای الکترونیک از آلمان و یکی از نویسندگان دائرة المعارف بزرگ اسلامی، فرزند ایشان است.

منابع

- ۱- تاریخ تولد و فوت، از روی سنگ مزار ایشان یادداشت شده است.
- ۲- سبزواری شهر دانشوران بیدار ۱۶۷/۲ (تاریخ تولد و وفات ایشان را اشتباه ذکر نموده است).
- ۳- مؤلفین کتب چاپی ۹/۲ (تاریخ تولدش را ۱۳۲۵ ق نوشته است).

سید محمّد بحر العلوم قزوینی

(۱۲۹۶ - ۱۳۷۲ ق)

سید محمّد فرزند هبة الله و نوه میرزا رفیع حسینی موسوی قزوینی ملقب به (بحر العلوم)، از علمای معاصر و ساکن مشهد مقدس بود. در اصفهان از شاگردان حاج آقا منیر بروجردی و در نجف اشرف از شاگردان شیخ محمّد کاظم خراسانی بود.

از آثار او:

- ۱ - رساله شریفه ولایت.
 - ۲ - المواهب القدسیة.
 - ۳ - حوادث الایام فی بیان وقایع الایام.
 - ۴ - تلخیص التراجم و تنقیح المعاجم، در رجال.
 - ۵ - جغرافیای عالم.
 - ۶ - رساله فی أعظم کل شیء فی العالم.
 - ۷ - دیوان شعر.
 - ۸ - حل بندی (کشکول).
 - ۹ - حاشیة علی شرح اللمعة الدمشقیة.
 - ۱۰ - رساله فی اوزان البلاد.
- در سال ۱۳۷۲ ق به سن ۷۷ سالگی درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ مدفون گردید.

منابع

- ۱ - مینو در یا باب الجنه قزوین ۲/۳۴۰.
- ۲ - مؤلفین کتب چاپی ۵/۳۳۹.
- ۳ - نقباء البشر (خطی).

سید محمد برقی قمی

(۱۳۵۰ - ق)

میر سید محمد فرزند آیت الله سید عبدالله نوه سید اسحاق رضوی برقی قمی از مشاهیر علمای قم بود.

تولدش در قم اتفاق افتاد.

وی پس از سپری کردن مقدمات و سطح، رهسپار نجف اشرف گردید و از محضر آیت الله آخوند ملا محمد کاظم خراسانی استفاده نمود و در حدود سالهای ۱۳۳۰ ق به زادگاهش بازگشت و مشغول تدریس فقه و اصول و هدایت شد. و پس از ارتحال پدرش در سال ۱۳۳۲ ق مشغول اقامه نماز جماعت در صحن مطهر حضرت معصومه علیها السلام به جای او، گردید.

از آثار او

۱ - تعلیقة علی کفایة الاصول.

مرحوم برقی در روز پنجشنبه ۲۰ / ربیع الثانی / ۱۳۵۰ ق مطابق با ۱۱ / شهریور / ۱۳۱۰ ش در قم دارفانی را وداع گفت، و در مسجد بالا سر حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۱/۲۲۰.
- ۲ - الاجازة الكبيرة ۱۴۷.
- ۳ - تاریخ قم ۲۸۰ (سال مرگش را ۱۳۴۹ ق نوشته است).
- ۴ - رجال قم ۱۴۲.
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۱/۱۴۹.
- ۶ - وفیات علما ۷۰۰ (سال مرگش را در سال ۱۳۴۹ ق دانسته است).

محمّد تحصیلی شمیرانی «خیاط»

(۱۲۹۹-۱۳۸۳ق)

آنچه که در پیش رو دارید زندگینامه مرحوم خیاط است بقلم توانای استاد گرامی آقای شیخ جعفر سبحانی که در مقدمه دیوان خیاط به چاپ رسیده، و ما قسمتی از آن انتخاب نموده و در این مجموعه به چاپ می‌رسانیم.

مؤلف این دیوان مرحوم «محمّد تحصیلی» معروف به «خیاط». در سال ۱۲۶۰ هجری شمسی برابر ۱۲۹۹ هجری قمری در یک خانواده اصیل به نام «حاج ابراهیم» شمیرانی دیده به جهان گشود، و دوران کودکی را پشت سر نهاد، مطابق مقتضای زمان به تحصیل علوم متداول پرداخت و در میان اقران به ذکاوت و هوشیاری و سرعت انتقال معروف بود، و در میان علوم رائج بیش از همه به ریاضیات علاقه فراوان داشت و در علم اعداد و «علم اوفاق» سرآمد روزگار بود، و در حل جداول آن کاملاً مهارت داشت و آثاری که در این قسمت از خود به یادگار نهاده، از نبوغ و عمق ریاضی او کاملاً حکایت می‌کند و شایسته بود که از این شخصیت، افراد زیادی بهره بگیرند، و گروهی به وسیله او در این علوم تربیت شوند.

سنجش شخصیت

سنجش شخصیت هر چند نسبت به محیطها متفاوت است در محیطهای مادی معیار، ثروت و مال است، و در محیطهای دیگر، به گونه‌ای دیگر، اما از نظر اسلام، امیرمؤمنان علیه السلام سخنی دارد که در میان کلمات امام، بسیار کم نظیر است آنجا که می‌فرماید: «قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ مَا يُحْسِنُهُ» «ارزش هر انسانی در گرو چیزی است که کاملاً با آن آشنا است» روی این اساس، مهمترین عوامل ارزش وجودی این مرد الهی را می‌توان در سه بخش خلاصه کرد:

۱- با تمام کمالات علمی و معنوی و شخصیت اجتماعی که داشت، در مقابل

خدمات اجتماعی (که نمونه‌هایی از آن را خواهید شنید) انجام می‌داد، دیناری نمی‌پذیرفت، و در بازار خیاطان تهران به شغل شریف خیاطی اشتغال داشت و «داودوار» با کدّ یمین و «عرق جبین» و به اصطلاح با دسترنج خود امرار معاش و زندگی می‌کرد، آنان که با او آشنائی داشتند می‌گویند؛ یکی از صفات وی در طول زندگی عمل به وعده بود، حتی یک بار هم نشد برای تحویل لباس وقتی را معین کند و در آن خُلف ورزد.

به حق باید گفت این خصیصه اخلاقی که بسیاری از ما نسبت به آن بی‌تفاوت هستیم. یکی از اخلاق برجسته اسلامی است که پیامبر گرامی ﷺ درباره آن فرمود: «عِدَّةُ الْمُؤْمِنِ دَيْنٌ» وفا به وعده دینی است که باید به آن عمل شود. او در میان مشاغل، شغلی را برگزیده بود که نتیجه آن علاوه بر کمک به زندگی مردم در گرما و سرما، پوششی بود بر معایب و نقایص که آن نیز به حکم گفتار امام «و یَسْتُرَعِيبَهُ» از وظایف اسلامی است.

خدمات اجتماعی

او در بازار تهران به درستی و پاکی، و رکّ گوئی شهرت داشت و مردم بسیاری از مشکلات خود را با او در میان می‌نهادند، و به ارشاد و راهنمایی او ارج می‌گذارند و به خاطر علاقه‌ای که به جامعه داشت، مسائل سیاسی مملکت را از دوران جوانی تعقیب کرد، و می‌دانست که در کشور چه می‌گذرد در این جا رشته سخن را به دست یکی از فرزندان ایشان می‌دهیم، تا از پایه آگاهی و صداقت و دلسوزی این مرد به مردم و میهن اسلامی آگاه شویم. اینک در پای گفتار ایشان می‌نشینیم و دو جریان را می‌شنویم:

الف: در دوران استبداد سیاه قاجار یکی از قنادهای بازار تهران با ناراحتی پیش پدرم آمد و گفت: وزیر مالیه برای صنف ما، مالیات جدیدی وضع کرده، پدرم گفت: من اقدام می‌کنم او که می‌دانست این موضوع در مجلس مطرح نشده است، از این

جهت نامه بسیار تندی علیه وزیر مربوطه نوشت، و آدرس خود را نیز داد. چند روز بعد مستخدم آن وزارتخانه پاکتی را به مغازه او آورد و از او امضاء گرفت و رفت. وزیر مربوطه او را احضار کرده بود، و موضوع را به اطلاع دوستان قناد خود رساند و گفت: اگر می ترسید نیائید، آنها گفتند: نه نمی ترسیم و می آئیم، روز موعود به اتفاق به دفتر وزیر رفتند، وزیر پرسید حاج میرزا محمّد خیاط کیست؟ پدرم گفت: من هستم. وزیر با تغییر و با لحن تمسخرآمیز گفت: وزیر این مملکت، برای صنف قناد مالیات وضع کرده، به خیاط این مملکت چه ارتباطی دارد؟

پدرم گفت: اولاً، بنی آدم اعضای یک پیکرند اگر در دور افتاده ترین نقطه مملکت، ظلمی بر پیرزنی وارد شود در اینجا اگر من ایرانی بتوانم، باید برای احقاق حق او بپا خیزم. بنابراین نمی شود گفت: اگر ناراحتی برای صنف قناد پیش آید، به صنف خیاط چه ارتباطی دارد.

ثانیاً: روابط دولت و ملت در سندی که با خون این ملت نوشته شده، توضیح داده شده، که نباید دولت یا ملت بر حق هم تعدی بکنند. وزیر با خشم پرسید آن سند چیست؟

پدرم پاسخ داد: قانون اساسی، در کجای قانون اساسی به وزیر این مملکت حق داده شده که بدون مراجعه به مجلس، مالیات وضع کند. اگر چنین تصمیمی داشتید ابتداء باید در هیأت دولت مطرح می کردید، چنانچه دولت تصویب می کرد به مجلس می داد و بعد از تصویب مجلس قابل اجراء بود، شما این مطلب را می دانی یا نمی دانی، اگر می دانی چرا قانون اساسی این مملکت را زیر پا گذاشته ای؟ و اگر نمی دانی وای به حال ملتی که وزیر آن از قانون اساسی آن مملکت خبر ندارد. وزیر با ناراحتی پرسیده بود که حالا چکار باید کرد؟ پدرم گفت: یا اعلامیه بدهید و این مالیات را نقض کنید، یا شما را به اتهام زیر پا گذاشتن قانون اساسی به دادگستری می کشانم. وزیر با ناراحتی پذیرفته بود که از اخذ مالیات منصرف گردد.

ب: شرکت نفت ایران و انگلیس هر ساله، ترازنامه خود را در روزنامه‌ها انتشار می‌داد، پدرم هر ساله به دقت آن را در روزنامه می‌خواند و پیش خود جمع و تفریق می‌کرد، و در یکی از این سالها در حدود یک میلیون لیره استرلینگ حسابها با هم نمی‌خواند و پدرم با نامه‌ای از شرکت نفت تقاضا کرد که آن یک میلیون لیره را به دولت پرداخت کنند. نماینده شرکت با پدرم وارد مذاکره شد که با پرداخت مبلغی، او را از تعقیب موضوع منصرف کند، ولی مرحوم «خیاط» به ایشان گفت: محال است این کار را بکنم یا پرداخت کنید یا به دادگستری شکایت می‌کنم. شرکت نفت مجبور شد برای سرپوش گذاردن بر موضوع و جلوگیری از انتشار این خبر که ترازنامه‌های نفت آنها تا چه حد فلاپی است یک میلیون لیره را به دولت پرداخت کند، و از آن پس دیگر ترازنامه شرکت نفت منتشر نشد و طبق قانون آن زمان اگر کسی منبع درآمدی برای دولت تأمین می‌کرد ۱۰٪ از درآمد حاصله به او تعلق می‌گرفت، و دولت در صدد برآمد که حدود یک صد هزار لیره به او پرداخت کند، که مرحوم خیاط از گرفتنش امتناع کرد و آن را به وزارت فرهنگ آن زمان هدیه نمود.

یک اثر جاودانی ادبی

دیوان خیاط که هم اکنون نخستین بخش آن تقدیم علاقمندان فرهنگ و هنر و ادب می‌شود، تبلوری است از ابعاد شخصیت آن مرحوم، و امید است که بخش دوم آن نیز به همین زودی منتشر گردد. در این جا با سروده‌های عرفانی، اجتماعی و دینی (مدائح و مراثی) این سراینده توانا آشنا می‌شویم، هر چند اشعار او در تمام زمینه‌ها یک نواخت نیست ولی برخی از آنها در کمال متانت و از امتیاز بالائی برخوردار است.

الهام غیبی

داماد محترم ایشان جناب آقای حاج کریم حسنی نقل می‌کند:

مرحوم خیاط، دچار بیماری ممتدی گردید، در خانه به استراحت پرداخت. در نیمه شعبان که در تهران همه جا را آذین بندی می‌کنند و همچنان در تمام نقاط جهان شیعه به این میلاد اهمیت خاصی می‌دهند، در عالم رؤیا به او گفته می‌شود: برخیز در مدح حجت خدا شعری بگو، او از خواب بیدار می‌شود، ناگهان بالبداهه غزل:

یا رب امشب به جهان شور دگر می‌بینم نور در انجم مه بی‌حد مُر می‌بینم
از قریحه او به نوک قلم تراوش می‌کند.

یکی از فرزندان ایشان نقل می‌کند: شبی به دیدار پدرم رفتم، دیدم در حال گریه مشغول نوشتن است، شرائط را مناسب ندیدم به خانه‌ام بازگشتم، شب در عالم رؤیا دیدم کسی در خانه را می‌زند، رفتم در را باز کردم مردی پاکتی به من داد و گفت: این را به آقای خیاط بدهید، روی پاکت با خط سبز نوشته بود:

«ولاية علی بن ابی طالب حِصْنی فَمَنْ دَخَلَ حِصْنی أَمِنَ مِنْ عَذَابی» فردا صبح به دیدار پدرم آمدم و موضوع را گفتم در پاسخ فرمود: دیشب درباره امیر مؤمنان علیه السلام شعری سروده‌ام، معلوم می‌شود که پذیرفته شده و این نامه مربوط به آن است.

آخرین شعله‌های حیات

مرحوم خیاط پس از یک عمر با برکت مملو از خدمت، در سن هشتاد و سه سالگی روز یکشنبه ۲۰ / ذی حجه / ۱۳۸۳ ق مطابق با در ۱۳ / اردیبهشت / ۱۳۴۳ ش در سن ۸۴ سالگی، دعوت حق را لبیک گفت، و در وادی السلام قم در مقبره ضیائیان به خاک سپرده شد، و از خود سه پسر و چهار دختر به یادگار گذارده، امید است بازماندگان او پویندگان راه او باشند، و تقوی و پیراستگی، خدمت به جامعه، علاقه به خاندان عصمت را از پدر به ارث برند.

نمونه زیر از اشعار اوست:

حضرت عباس علیه السلام

کرد کلکم در محیط خون ورود
 در عروقم خون به جوش آمد چو می
 حس ظاهر شد برون از پیکرم
 کرد در خون غوطه‌ور چون بسملم
 عاشقانه رو به دشت کربلا
 چون مصادف گشته با طوفان عشق
 خواستم تا من کنم پا در رکاب
 پرده اسرار را از هم درید
 بر دو چشمم کربلا شد جلوه‌گر
 کشتی ایمان در آن یَم واژگون
 خفته در خون سر زپیکرها جدا
 بهر ایشان اشک ریزان چون سحاب
 ایستاده نزد فرزند رسول
 مایلم جان در رهت سازم نثار
 رخصتم ده تا روم میدان جنگ
 شهریار عالم امکان حسین (ع)
 عاقبت اذن جدل بر وی نداد
 این جوان از بهر رخصت در تعب
 بر قبول خواهشش کرد از چه زیست
 گشته او تسلیم بر تیغ و سنین
 اذن میدان داد از خورد و کبر

باز بحر فکر ما طغیان نمود
 بند بندم گشت نالان مثل نی
 عقل و دانش گشت خارج از سرم
 لشگر غم خیمه زد اندر دلم
 مفتی عشاق فرمود الصّلا
 بین چه آمد بر سر سلطان عشق
 از پی اجرای امر آن جناب
 دست دل مانند چشم با یزید
 چون حجب را مرتفع کرد از بصر
 دیدمی آن بر شده چون بحر خون
 پاره پاره جسم انصار خدا
 نور چشم مصطفی در پیچ و تاب
 حضرت عباس (ع) با قلبی ملول
 عرض می‌کرد او به آنشاه کبار
 چون نفس در سینه‌ام گردیده تنگ
 بعد از آن مالک رقاب نشأتین
 مدتی اندر تفکر اوفتاد
 من بخود گفتم همی یا للعجب
 امتناع شاه آیا بهر چیست
 از شهادت نیست رو گردان حسین
 بهر چه یاران خود را سر بسر

شیخ محمد تقی اشراقی قمی

(۱۳۱۳-۱۳۶۸ ق)

میرزا محمد تقی اشراقی فرزند آیت الله میرزا محمد (ارباب) قمی، از سخنوران به نام و واعظان معروف ایران بود.

این سخنور بزرگ در سال ۱۳۱۳ ق در شهر مقدس قم در خانواده علم و فضیلت دیده به جهان گشود و در کنار پدر بزرگوارش نشو و نما یافت.

مقدمات اولیه و سطوح را نزد آیت الله شیخ ابوالقاسم قمی «کبیر»

فراگرفت و خارج را نزد والد معظم خود، و آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در فقه و اصول، و معقول را از محضر میرزا علی اکبر حکمی یزدی «تجلی» استفاده نمود. وی دارای مقام اجتهاد بود و در حوزه علمیه قم و فلسفه و حکمت و عرفان و تفسیر و سطوح فقه و اصول را با بیانی رسا تدریس می نموده است.

در فن خطابه و ابتکارات منبر در عصر خودش نظیر نداشته است، علاوه بر این دارای اخلاقی زیبا و پسندیده بود، و حالت تواضع عجیبی داشت. در آن زمان در تمام منابر خود از سیاست مداران و دولت مردان انتقاد می نمود، و وطن فروشان را در منابر خود استیضاح می نمود.

از تألیفات ایشان

۱ - تفسیر سوره یوسف عَلَيْهِ السَّلَام.

- ۲- تفسیر سوره ن و القلم.
- ۳- تفسیر سوره الاعلیٰ.
- ۴- تفسیر سوره یس.
- ۵- الاربعون حدیثاً (خطی).
- ۶- تقریرات فقه مکاسب آیت الله حائری.

داستان درگذشت

اشراقی در سال ۱۳۶۸ ق از تهران دعوتش کردند برای تبلیغ و ارشاد مؤمنین در ماه رمضان در مدرسه صدر جلوخان مسجد سلطانی و مسجد اردبیلی‌ها، از روز اول ماه مبارک رمضان تا روز بیست و چهار رمضان مرتباً انجام وظیفه می‌کرده است. هزاران نفر مردم محترم تهران طبقات حتی علما در این مدت مزبور از بیانات شیوای این بزرگ خطیب جهان تشیع استفاده فراوان برده‌اند.

سرانجام در روز جمعه ۲۵ /
رمضان / ۱۳۶۸ ق مطابق با ۳۱ / تیر /
۱۳۲۸ ش درگذشت.

عده‌ای اعتقاد بر آن دارند که سکنه کرده، عده‌ای دیگر مرگش را مشکوک می‌دانند. بهر حال این مصیبت عظمی برای مردم قهرمان تهران و قم و دیگر شهرهای ایران بسیار ناگوار شد. پیکرش را با تجلیل فراوان از تهران به قم آوردند در مسجد بالاسر حرم حضرت معصومه علیها السلام نزدیک قبر استادش آیت الله حائری به خاک سپردند. از

شیخ سعید اشراقی

باقیات صالحات این عالم با تقوا و فضیلت، فرزند فاضل ایشان شیخ شهاب‌الدین اشراقی است.

منابع

- ۱- آثار الحجة ۱/۱۳۵ و ۲/۱۳۹.
- ۲- آینه دانشوران ۱۹۵.
- ۳- رجال قم ۱۴۸.
- ۴- شهدای روحانیت ۱۹۲.
- ۵- گنجینه دانشمندان ۲/۳۳۷.
- ۶- مؤلفین کتب چاپی ۲/۲۴۵.

میرزا محمد تقی اشعری قمی

(۱۴۰۸ ق)

مرثیه سرای اهل بیت «ع» و متوفای شوال / ۱۴۰۸ مطابق با خرداد / ۱۳۶۷ ش مدفون در باغ بهشت قم.
اشعار زیر از اوست:

<p>نور روی تو زسینای ستان کرد ظهور چشم ناپاک از آن طلعت زیبای تو دور ای حریم تو به از روضه و جنات قصور بود پوشیده بر آن قوم ستم پیشه کور ای تو قرآن و تو انجیل و تو تورات و زبور وای اگر رخ بنمایی و بخوانی به حضور با سر انور تو کرد جسارت به غرور از چه با ریختن خون تو کردند سرور خرد کردند تن پاک تو از سم ستور</p>	<p>ای به سیمای تو مصداق بود آیه‌ی نور تابش نور جمال تو ندیدند حسین ای لب لعل تو خوشتر ز هزار آب حیات گوهر پاک ولایت که تو را بود به کف ای تو موسی و تو عیسی و تو یحیی، تو خلیل قوم جهال چو نشناخته کردند ستم پور مرجانه کافر ز خدا شرم نکرد از چه کشتند ترا تشنه لب اندر لب آب شیعه گر ناله کند تا به قیامت چه عجب</p>
---	--

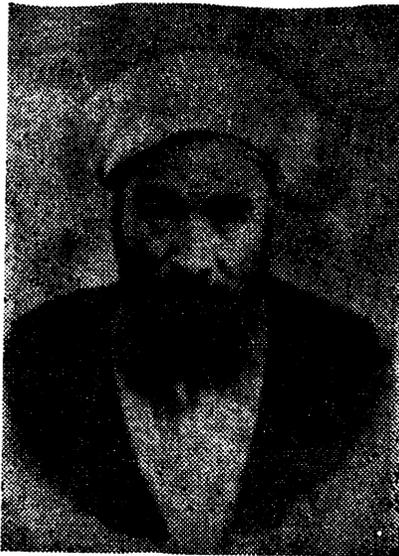
سینه‌ای را که بدی مخزن اسرار خدا گشت آن سینه زپامال ستوران مکسور
 کرده داغ تو سیه صبحگه اهل بصر که کند جلوه سر انورت از کنج تنور
 (اشعری) را نبود قدرت وصف تو شها
 دفتر فضل تو هرگز نتوان کرد مرور

❦ منبع

۱ - تاریخ تکایا و عزاداری قم ۱۶۰.

شیخ محمد تقی بافقی یزدی

(۱۲۹۲-۱۳۶۵ق)

شیخ محمد تقی فرزند محمد باقر
 یزدی، در سال ۱۲۹۲ ق در قریه (بافق)
 از توابع شهر یزد، متولد شد.

در سن ۱۴ سالگی برای ادامه
 تحصیلات خود به یزد رفت، و حدود
 ۱۴ سال نزد اساتید آن سامان چون:
 سید علی مدرس یزدی «لب خندقی» و
 سید یحیی مجتهد یزدی در مدرسه
 مصلی به تحصیل علوم پرداخت.

و در سال ۱۳۲۰ ق در ۲۸ سالگی

به عتبات رفت، به ادامه تحصیل

پرداخت. در نجف اشرف نزد آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد
 کاظم طباطبائی یزدی در فقه و اصول و سید احمد کربلائی در علم اخلاق و چند
 ماهی علم الحدیث را از میرزا حسین نوری به تحصیل پرداخت. و پس از ۱۷ سال

توقف در نجف و تکمیل علوم و اخلاق در سال ۱۳۳۷ ق به قم رفت و در محله باغ پنبه سکونت اختیار کرد. در سال ۱۳۴۰ ق آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی را تشویق به بنیانگذاری حوزه علمیه در قم می‌کند.

مجاهدتهای بافقی

بافقی در دورانی که سراسر مملکت را خفقان گرفته بود، با نوشتن نامه‌های تند و صریح به رضا خان، او را از اعمال زشت و منکر بر حذر می‌داشت، او کوچکترین تعارفات معمول را در نامه‌ها رعایت نمی‌کرد و همیشه آغاز نامه‌اش چنین بود: از آخوند بافقی به فلان

از طرف دولت اعلامیه‌ای در قم منتشر و به دیوارها چسبانده شد که در آن «امر به معروف» قدغن گردیده بود. انتشار این اعلامیه عکس العمل شدید علما و مردم را در پی داشت. شیخ محمد تقی به محض مطلع شدن از مضمون اطلاعیه دولت، همه کسبه و اهالی شهر را دعوت به تجمع می‌کند، پس از اجتماع مردم در صحن مطهر حضرت معصومه علیها السلام، با تلاوت آیه ﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ و بیان اهمیت حیاتی امر به معروف و نهی از منکر، و اینکه اجرای آن بر هر فردی به خصوص بر علما و طلاب واجب است و هیچ کس حق ندارد از اجرای آن جلوگیری کند، دولت وقت را یک دولت جابر و ظالم و جاهل خواند و حکومت رضا شاه را حکومت «فراعنه» نامید. پس از انجام این سخنرانی، دولت عقب نشینی کرد و دستور جمع‌آوری اعلامیه را داد.

امر به معروف

ماه مبارک رمضان سال ۱۳۴۶ ق برابر با نوروز سال ۱۳۰۶ ش بود. زوار بسیاری به زیارت حضرت معصومه علیها السلام رفته بودند تا هنگام تحویل سال در کنار آن مرقد مطهر باشند. اعضای خانواده رضا شاه هم آمده بودند و بدون حجاب کامل در حرم

مطهر، در غرفه بالای ایوان آینه جلب نظر می‌کردند. بافتی پس از مطلع شدن از این حادثه پیامی بدین مضمون فرستاد: (شما چه کسانی؟ اگر از غیر دین اسلامید پس در این مکان شریف چه می‌کنید؟ و اگر مسلمانید پس در حضور چندین هزار جمعیت در غرفه حرم چرا «مکشفة الوجه و الشعر» نشست‌اید؟) پیام مؤثر واقع نمی‌شود، لذا شخصاً به حرم آمد و به خانواده رضا شاه شدیداً اخطار کرد، و این حادثه منجر به قیام مردم شد. رضا شاه شخصاً با یک واحد موتوریزه به قم رفت و با چکمه وارد صحن مطهر شد، و بافتی را مورد ضرب و شتم قرار داد. و پس از دستگیری به تهران آورده شد و با گذراندن پنج ماه حبس در زندان شهربانی مرکز، دیگر به وی اجازه ندادند در قم اقامت گزیند، و مجبور شد در تهران بماند.

قطعاً پس از مراجعت شاه و اسکورتش از طرف عامه عکس العمل شدیدی نشان داده می‌شد، که ممکن بود به انقلاب و بلوایی عام منجر و به خونریزی و قتل نفوس ساری گردد، ولی با عمل و سیاست حاج شیخ عبدالکریم بخاری با حسن تدبیر عاقلانه و خیرخواهانه‌ای، از فساد و خونریزیهای بعدی به کلی جلوگیری شد و مقام روحانیت در قم محفوظ ماند، او اعمال نفوذ به موقعی نشان داد و حکم شرعی بدین شرح صادر نمود: «صحبت و مذاکره در اطراف قضیه اتفاقیه مربوط به شیخ محمد تقی بر خلاف شرع انور و مطلقاً حرام است». این حکم مانند آبی بود که روی آتش ریخته شود، از یک انقلاب و بلوای عام و قتل و غارت‌های بعدی جلوگیری نمود.

پس از ملاقاتی که بین رضا شاه و شیخ عبدالکریم بخاری در قم به میان آمد، شیخ محمد تقی بافتی را به حضرت عبدالعظیم علیه السلام فرستادند، و او این ایام را تحت نظر یک نفر «بازرس آگاهی» به عبادت پرداخت.

در سال ۱۳۱۴ ش، پس از واقعه مسجد گوهر شاد، بافتی از فرط اضطرابی که پس از شنیدن خبر این کشتار به او دست داد، دچار سگته شد و برای مدتی بستری شد. پس از اینکه اندکی بهبودی حاصل کرد، تقریباً سه ماه پس از واقعه، علیرغم

اینکه از جانب دولت ممنوع الخروج بود از تهران به مشهد مقدس حرکت نمود. در زمان اقامت شیخ بافقی در حضرت عبدالعظیم علیه السلام از سوی مردم، شعری سروده شد:

چه خوش بود که بر آید به یک کرشمه، دو کار

زیارت شه عبدالعظیم و دیدن یار

سرانجام در سال ۱۳۲۰ ش برای زیارت به عتبات رفت و پس از مراجعت به شهرری، در روز سه شنبه ۱۳ / جمادی الاول / ۱۳۶۵ ق مطابق با ۲۷ / فروردین / ۱۳۲۵ ش در بیمارستان فیروز آبادی به سن ۷۳ سالگی در پی بیماری وفات یافت، و در کنار مرقد آیت الله حائری در حرم حضرت معصومه علیه السلام در قم مدفون گردید.

منابع

- ۱ - آثار الحجه ۳۱/۱ و ۲۸۰/۲.
- ۲ - زندگینامه رجال و مشاهیر ایران ۱۷/۲.
- ۳ - شهدای روحانیت ۱۵۴.
- ۴ - ظهور و سقوط سلطنت پهلوی.
- ۵ - قیام گوهر شاد.
- ۶ - گنجینه دانشمندان ۱۷۷/۳ و ۶۱۹/۴.
- ۷ - نقباء البشر ۲۴۸/۱.

محمد تقی بیگ قمی «ارباب»

(۱۳۱۱ - ق)

از شعرای عهد ناصری و معاصر و معاشر با میرزا علی اکبر فیض مؤلف «تذکره شعرای قم»، و عبدالله مستوفی مؤلف «شرح زندگانی من» بوده است. عبدالله مستوفی به مناسبت‌های مختلف در کتاب خود از او به نیکی و عظمت یاد کرده، و خاطرات خوشی را که از هم صحبتی با محمد تقی بیگ ارباب و فرزند

ادیب و دانشمندش میرزا محمد مجتهد معروف به «ارباب» و همچنین مرادواتی که با میرزا محمد باقر ربّانی فرزند میرزا محمد مجتهد داشته دقیقاً بر شمرده است، که ما در اینجا به نقل قسمتی از آنها در رابطه با محمد تقی بیک ارباب معروف به «ارباب جان بابا» اکتفا می‌کنیم:

(یکدفعه رفتن زیارت و دیده شدن ما در حرم حضرت معصومه علیها السلام کافی بود که تمام دوستان و آشنایان را از ورود ما مطلع کند و دید و بازدیدها و دعوت‌های آنها شروع شود). بعد تحت عنوان: دریغ از پیر ذی فنون می‌نویسد:

(فقط جای محمد تقی بیک ارباب واقعاً خالی بود. پیر مرد در سال قبل، یک ماهی بعد از مسافرتی که با ما به علی آباد کرده بود به مرض ذات‌الریّه درگذشته، میرزا محمد مجتهد پسرش هم مکه مشرف شده بود. محمد تقی بیک ارباب با داشتن اطلاعات وسیع از فلاح و ساختمان و مقتی‌گری و بازدید خرمن و زراعت سرپا و کول‌پزی که قول و تصدیق او در نزد تمام استادان این فنون برهان قاطع به شمار می‌رفت، ادیب و شاعر و نویسنده و خوش خط و بذله‌گو و مجلس‌آرا هم بود. برای کندن قنات بعد از کندن شدن چاه گمانه و اطمینان از آب داشتن زمین، چنان ترازو می‌کشیده که در همان نقطه‌ای که معین می‌کرد، آب قنات آفتابی می‌شد. زراعت سرپا و خرمن نکوبیده و کوبیده و قبه خرمن گندم و جو و حبوبات را به قدری صحیح بازدید می‌کرد که هیچوقت بیش از یک عشر تقریب نداشت. از دهنه چاه قنات به جریان آب نگاه می‌کرد و اندازه خرابی پشته و تعداد عملاً اصلاح آن را تعیین می‌نمود. با یک نظر به صحرای پنبه و حبوبات کاری، میزان بذر آن را تشخیص می‌داد و حاصل آنها را برآورد می‌کرد. در ساختمان، بازدیدش بسیار دقیق و تا آخرین کلوک کاررفته را تعیین می‌نمود. کثرت عمل و حافظه، قوه غریبی در نظر او ایجاد کرده بود که با یک نظر و بدون مساحت، بذر افکن مزرعه را بی‌کم و زیاد می‌گفت.

اشعار مشکل «نظامی» را که مع الاسف خیلی زیاد است با توجیهاتی که از آنها

کرده‌اند، تماماً در حافظه داشت. شعر را بسیار خوب می‌گفت. در نویسندگی و اسلوب خطّ، سبک «قائم مقام» را پیروی می‌کرد. هم ساده و روان و هم ادیبانه، سهل و ممتنع، چیز می‌نوشت. کمتر اتفاق می‌افتاد که نامه خود را بدون نمک فکاهی ختم کند. هیچ کس نمی‌توانست تصوّر کند که در این قبای راسته و تنبان گشاد رعیتی و کفش پاشنه خوابیده، و اگر تابستان بود، گیوه و کلاه تخم مرغی، با این قامت متوسط و ریش سرخ نوکدار که بوی قنبد قمی می‌داد! اینقدر اطلاع و فضل و ادب باشد.

در اوقاتی که من به قم می‌رفتم یا او به تهران می‌آمد و معمولاً در منزل ما، منزل می‌کرد، بزرگترین کیف من صحبت با این پیر مرد بود. با اینکه سن من با او در حدود هفتاد سال تفاوت داشت، هر وقت به من می‌رسید، به مناسبت حال و درجه فهم من طوری صحبت می‌داشت که هیچوقت از محضر او سیر نمی‌شدم.

ناصرالدین شاه به قم رفته و اعتضاد الدّوله، حاکم، جمعی از اعیان شهر را برای شرفیابی حاضر کرده بود. بعضی از آنها «بیگدلی» و برخی «حاجی حسینی» بودند. بعد از معرفی سران این دو خانواده، نوبت معرفی شدن به محمد تقی بیگ رسید. چون از هیچیک از دو طایفه نبود، اعتضاد الدّوله فقط گفت: محمد تقی بیگ میراب قنات ناصری. ناصرالدین شاه پرسید: بیگدلی است یا حاجی حسینی؟ محمد تقی بیگ مجال به اعتضادالدوله نداد و گفت: ما کان ابراهیم یهودیاً و لانصرانیاً و لکن کان حنیفاً مُسْلِماً!! چاکر، نه آنم و نه این، بلکه از خدمتگزارانم.

از حافظه خود سوء استفاده نکنم و از حاضر جوابیهای این پیر مرد که قمی‌ها به او ارباب جان بابا می‌گفتند، صرف نظر نمایم. ممکن است امروز مطلّعی مانند او در امر زراعت و کارهای مربوط به آن یافت شود. همچنین ممکن است ادیب و نویسنده‌ای مثل او باشد، ولی من در مدّت عمر خود شخصی به این جامعی هیچ ندیده‌ام. حاجی میرزا محمد مجتهد، پسرش هم ملّای جامع خوش محضر تامّ العیاری بود که در عالم خود هیچ دست کمی از پدرش نداشت. پسرهای حاجی

میرزا محمّد، به خصوص میرزا محمّد تقی اشراقی که امروز در قم مرد مبرز است، میرزا باقر ربّانی [یکی از فرزندان حاجی میرزا محمّد مجتهد معروف به ارباب] همه مردمان فاضلی هستند).

میرزا علی اکبر فیض مؤلّف تذکره شعرای قم در شرح حال ارباب می نگارد:

(داهیه الدهر، باقعة الزّمان، ذلیق اللّسان، رشیق البنان، اللّوذعی الألعیّ محمّد تقی بیک ارباب، خلف الصّدق حسنعلی بیک، که در قریحه نظم و سلیقه نثر و انارت رای و کفایت معضلات و کفالت امورات، و خبرت در عمل فلاحت و دانائی به رساتیق و مزارع حومه ولایت و تنقیح حساب و تشخیص جمع و تلخیص فذلک دیوانی این شهر واحدی است بی ثانی... چنانچه هیچیک از حکّام بی مدد یراع سحر ابداعش مؤنت و تمکّن تنقیح حساب مزروعی و تبیین عوارضات دیوانی را ندارند. یک چند حواله و اطلاق مزروعی قم از نقد و جنس مفوّض و مرجوع به او بود که در گرفتن وجوه دیوانی و رسانیدن به ارباب مستمری و مقرّری، کسر و نقصانی راه نیابد و اجحاف و تعدّی نشود. به طرز قسط و عدل جمیع رعایا و برایا و صاحبان وظایف و ادارات از درستی قلمش در مهد امان غنوده بودند، تا اینکه طواف کعبه انس و جان، اعنی مضجع منیف امیر مؤمنان «علیه آلاف السّلام من الرّحمن» را احرام بست. قصیده در عذرخواهی از جرائم ما سبق عرض کرده از اشتغال به امور دیوانی تائب شدند. پس از آن، اوقات را مصروف مراثی جناب سیّد الشّهدا «علیه آلاف من التّحیه و الثّنا» نموده، کتابی در بحر تقارب و قایع شهادت آن شافع محشر را به اسلوب و طرز خوش که هم عوام بهره برند و هم خواص فایده گیرند، در سمط بیان درکشید. الحق سامعین را هنگام استماع، نظم:

بعد ازین عوض اشک دل آید بیرون آب در چشمه چو گم گشت، گل آید بیرون

و چون حضرت شاهنشاه گردون خرگاه، ناصرالدین شاه، محلّ زمین و امحال قوم و جدویت هوای قم را ملاحظه فرمودند، از رأفت کاملی که جبلی ذات اقدس

همایون دارند، سحاب هاطل دست دریانوال برگشاده، مزارع امانی اهالی این ولایت را خرّم و شاداب فرمود و از مصدر جلال، امر به حفر قنواتی جدید که مخصوص و موقوف به محلات شهر باشد، عزّ صدور یافت. گزارش ناتمامی قنوات سرداری را در پیشگاه خلافت به مسامع دولت ابد آیت رسانیدند که اگر رأی بیضای اعلی بر آبادی و اتمام آن قنوات ناتمام پرتو افکند چون محلی قابل است، اقرب به صرفه است. حفر و آبادی آن قنوات را موکول و مرجوع به کفایت جناب سامی (محمّد تقی بیگ اریاب) فرموده، مبلغ سه هزار تومان زر مسکوک معمول هجده نخودی بمصرف آن کار رسید و آبی چنان بر روی کار آمد که آبروی سلسبیل ریخت، اهالی این ولایت (قم) از جهت احداث این ثانی ینبوع خضر و سلسبیل و تالی آنها دجله و نیل در خصیب عیش متنعمند و موسوم است به (قنات ناصری) و هم اکنون از جانب امنای دولت جاوید عدّت مواظبت آن قنوات از تعمیر خرابی و تقسیم بر محلات مرجوع به اوست، و سالی یکصد و پنجاه تومان از دیوان اعلی بجهت مرمتّ خرابی او برقرار است. که همه ساله جداول و انهارش تعمیر شده، تنقیه و لاروب می نمایند).

اینک برای آشنائی با طرز کتابت و هنر نویسندگی او به نقل دو مکتوب از اریاب که در تذکره شعرای قم فیض آمده است، بسنده می کنیم.

نامه ای است که برای نواب «محسن میرزا» امیر آخور حکمران قم نوشته است:
 «قل اعوذ برّب النّاس، من الحاج ملا عبّاس! الذی يأخذ اموال النّاس بالابرام و
 الالتماس! و الذی یفترّ منه الخناس! الذی یوسوس فی صدور النّاس! تصدّقت کردم
 عالیجناب ... پنج شش سطر القاب! عالمی است متبخر و عالمی است متحرّر، در
 ریاضی با حکمت اشراق است و در ریاضت دقوقی و دقاق، علمای نحو را محو
 خود دارد و صرف را در تصرف خود انگارد. در فقه و اصول هزار ادا و اصول دارد!
 امام جماعت «جهرود» است و داماد کدخدای «قمرود» واعظی ست با صوت
 حزین، ناصحی ست با ناله و انین، بهر خطّه زنی خطبه می نماید، بهر حدیث،

احداث فصاحتی دارد. نه از آن احداث که «انس بن مالک» کرد و «ابو هریره» هالک. سالی سه تومان حکام ماضی تخفیف به او می دادند تا از ایشان راضی باشد. تخفیف او معمول است، خواهش او معقول. عرض او را بپذیرید و عرض خود را مبرید! تا ندهی نمی رود! تا نگیرد مالیات نمی دهد! نظم:

من آنچه شرط بلاغ است با تو می گویم تو خواه از سختم پسند گیر و خواه ملال

و این صورت مکتوب ارباب به «محمود بیگدلی» است

(ای نام تو فخر «آل سبکتکین» مملکت هندیانت بزیر نگین. در انتهای هر سال و ابتدای هر کار که حاکمی جدید پدید می آید، در اطاق بیطاق، اجلاس بی پلاس می نمائید! که روزگار گهنه گذشت و زمانه بساط نشاط مردم را در نوشت. در محضر حاکم تازه که راه گنگ را از دروازه فرق نکرده! باید نشست و در به روی بیگانه بست و چنان وانمود کرد که همه خلق قم همج رعاع و غبار هوا هستند (اذا امرنا هم فآتمروا، و اذا نهیناهم لن یجاسروا. لایکون الکدخدا الا من کان بگدلیاً او حاجی حسنیاً! کما قال رب الارباب فی حق اهل الکتاب: لن یدخل الجنة الا من کان هوذاً او نصاری، سر از گریبان تکبر بر آوردن و بندگان خدا را ناچیز شمردن، از تلبیسات ابلیس است نه تدریسات ادیس.)

از آنهمه اسرار ودیعه و تکرار ذریعه نه استاد حسن از میرابی افتاد نه از قصابی، نه خان زند از قله الوند. بنده که خود را با شما یگانه پنداشتم، بیگانه انگاشتید چون لک خریزه و شلغم بیمزه دور انداختید! غافل لطیفه آیه شریف «تُرید أن نمّن علی الذین استضعفوا فی الارض، نجعلهم ائمةً و نجعلهم الوارثین) یا من یرفع المستضعفین و یضع المستکبرین و یهلك ملوکاً و یتخلف آخرین، لله الحمد اگر مایه خود را باختم، کاری ساختیم، امورات به خواهش دوستان است، به نکوهش دشمنان نیست).

از آثار او

- ۱- تاریخ دارالایمان قم.
 - ۲- وقایع شهادت حضرت سیدالشهدا (علیه السلام - اشعار).
- سرانجام ارباب در جمادی اول / ۱۳۱۱ ق در قم درگذشت، و در ایوان بقعه فتحعلی شاه (صحن عتیق) مدفون گردید.

در ستایش حضرت حسین علیه السلام

أَصْبَحْتُ زَائِرًا لَكَ يَا بَضْعَةَ الْبَتُولِ	أَمْسَيْتُ شَاتِقًا بِكَ يَا مَهْجَةَ الرَّسُولِ
تا استخوان من نشود خاک آستان	الشوق فی التزاید و العشق لایزول
شاهها زهمت تو به صحرای کربلا	مهموم گشت همت و مجهول شد عقول
تو خامسی ز آل عبا، خمس حق تست	از خمس خویش، مظلمه ما بکن قبول!
روح الامین که حامل وحی است ز آسمان	برساحت جلال شما می کند نزول

*

جمال مرد خردمند نیست جز به کمال	زنست آنکه کمالش بود به قدر جمال
نظر به جوهر شمشیر کن نه قشر غلاف	که زشت را نفزاید جمال از خط و خال
مراسم در دل غم دیده یک حدیث عجیب	که نفس ناطقه لالست از بیان مقال
تجیرم همه از بیشعوری شعر است	که پای عقل بیستند از جنون به عقال...

*

منابع

- ۱- تاریخ تکایا و عزاداری قم ۲۵۹.
- ۲- تذکره سخنوران قم ۲۷۳.
- ۳- تذکره شعرای معاصرین دارالایمان قم (خطی).
- ۴- شرح زندگانی من ۵۱۷/۱.

شیخ محمد تقی تاج‌الدین حائری

(ح ۱۳۵۸ - ۱۴۱۳ ق)

شیخ محمد تقی فرزند حسن حائری ملقب به «تاج‌الدین»، از خطبا و سخنوران معاصر بود.

در حدود سال ۱۳۵۸ ق در کربلا دیده به جهان گشود.

وی پس از آموختن ادبیات و مقدمات، سطوح را نزد آیات: شیخ محمد علی خلیق شیرازی، سید حسن شیرازی، سید محمد شیرازی و شیخ هادی معرفت به انجام رسانید. در حدود سال ۱۳۹۱ ق در پی فشارهای دولت عراق به ایران مهاجرت کرد، و به وعظ و ارشاد و هدایت پرداخت.

از آثار او

۱ - افشای اعمال حزب بعث عراق.

۲ - تحقیق کتاب خصایص زینبیه (از سید نورالدین جزائری).

۳ - تیمور لنگ.

۴ - دیوان شعر.

وی در روز دوشنبه ۵ / محرم / ۱۴۱۳ ق مطابق با ۱۵ / تیر / ۱۳۷۱ ش در قم

درگذشت، و در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

دارای فرزندان زیادی است که تنها مرحوم شیخ حسن در سلک روحانیت بود

و جناب حجة الاسلام آقای شیخ سعید سعیدی (نویسنده محترم کتابهای درسی)

دامادش می‌باشند.

سید محمد تقی ثقة الاسلام بروجردی

(ح ۱۲۸۸ - ۱۳۵۴ ق)

سید محمد تقی فرزند علامه سید محمد حسین و نوه سید ابوتراب طباطبائی

علوی بروجردی، ملقب به «سلطان العلماء» و معروف به «ثقة الاسلام» از مدرسان حوزه علمیه بروجرد بود.

وی در حدود سال ۱۲۸۸ ق در بروجرد زاده شد.

ثقة الاسلام پس از آموختن مقدمات رهسپار اصفهان شد و با آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی هم‌دوره بود. سپس به نجف اشرف عزیمت کرد و از محضر آیات: ملا محمد کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و شیخ الشریعه اصفهانی بهره‌مند گردید. و پس از مراجعت به بروجرد از سوی مردم به عنوان نماینده به مجلس شورای ملی، دوره‌های: ششم، هفتم، هشتم، نهم و دهم راه یافت.

ایشان در سال ۱۳۵۴ ق مطابق با ۱۳۱۴ ش در حدود سن ۶۶ سالگی بر اثر سکته قلبی در تهران درگذشت. پیکرش به قم حمل و در صحن حضرت معصومه علیها السلام مدفون گردید.

منابع

۱ - اطلاعات متفرقه.

۲ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۴۳.

شیخ محمد تقی جهانگیری ارستانی

(۱۴۱۲ - ق)

حاج شیخ محمد تقی فرزند ماشاء الله « سردار جنگ » جهانگیری، از روحانیون برجسته منطقه دلفان لرستان به شمار می‌رفت.

پدرش از مردان سلحشور و بزرگ منطقه دلفان - واقع در استان لرستان - بود. شیخ محمد تقی پس از آموختن مقدمات در دلفان به شهر خرم‌آباد رفت و سطح را از محضر آیت الله شیخ روح الله کمالوند استفاده کرد. آنگاه به حوزه علمیه قم رهسپار شد و دروس خارج را از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی

بهره‌مند گردید و به منطقه دلفان مراجعت نمود و به ارشاد و هدایت و تنویر افکار
اهتمام ورزید.

جهانگیری در سال ۱۴۱۲ ق مطابق با ۱۳۷۰ ش به علت بیماری قلبی
درگذشت و در قم به خاک سپرده شد.

❦ **منبع**

۱ - مشاهیر لر ۴۹۸.

سید محمد تقی خوانساری

(۱۳۰۵ - ۱۳۷۱ ق)

حاج سید محمد تقی فرزند سید
اسدالله و نوه سید محمد موسوی
خوانساری، از مشاهیر فقها و مدرسان و
زهاد قم بود.

وی در رمضان / ۱۳۰۵ ق در
خانواده‌ای که به علم و فضل و ادب
اشتهار داشت، در خوانسار پا به عرصه
وجود نهاد.

خوانساری تحصیلات ابتدائی را
در مسقط الرأس خود گذراند و در سال
۱۳۲۲ ق در حالی که بیش از هفده سال

نداشت جهت فراگرفتن علوم اسلامی رهسپار نجف اشرف گردید و پس از طی
مراحل سطوح نزد آیت‌الله سید حسین طباطبائی بروجردی، به محضر درس
مرحومین آیتین علمین: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم
طباطبائی یزدی راه یافت و در حلقه شاگردان آن دو بزرگوار درآمد و از دریای

معلومات‌شان استفاده کرد. بعد از فوت آخوند خراسانی، سالها در درس آیات: شیخ الشریعۀ اصفهانی، میرزا محمّد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی شرکت جست و در معقول از افادات شیخ علی قوچانی بهره‌مند گردید.

حضور در صحنۀ نبرد

در سال ۱۳۳۳ ق در جنگ بین‌المللی اول که عراقی‌ها به یاری دولت عثمانی شتافتند و بر علیه استعمار بریتانیا به رهبری روحانیت آگاه، به مبارزه برخاستند، آیت‌الله خوانساری همگام با آیت‌الله میرزا محمّد تقی شیرازی (میرزای دوم) و آیت‌الله سید مصطفی کاشانی (پدر سید ابوالقاسم کاشانی) در این جنگ شرکت داشت. و با توجه به مهارتی که در امر تیراندازی به دست آورده بود همچون رزمنده‌ای کارآزموده و شجاع با دشمن می‌جنگید، یکی از بستگان بسیار نزدیک او از قول آیت‌الله کاشانی نقل کردند که ایشان فرمودند: در سنگر عراق (اراضی بین فرات و دجله) با خوانساری در یک جبهه بودیم و خوانساری در نزدیکیترین سنگرها با دشمن می‌جنگید، وقتی رسید که ما، بعد از مبارزۀ بسیار محاصره شدید و عده‌ای از هم‌زمان قصد فرار داشتند، ولی خوانساری از فرار آنها جلوگیری می‌کرد و فریاد می‌کشید که فرار از زحف (جنگ) گناه کبیره است.

آرام آرام حلقه محاصره تنگ‌تر و تنگ‌تر می‌شد، و رفته رفته امید زنده ماندن در دل هم‌زمان به یأس مبدل می‌گشت، که حضرت آیت‌الله پیشنهادی دادند. پیشنهاد ایشان در این لحظه حساس این بود که: «اکنون که خطر مرگ متوجه ماست، خوب است وضوء را تجدید و به نماز اشتغال یابیم، که در حال نماز خدا را ملاقات نمائیم».

خلاصه ایشان در این جنگ مورد اصابت گلوله دشمن واقع می‌گردند و

مجروح می شوند، و پس از سقوط عراق دستگیر و به هند و چین (که در آن روز از مستعمرات انگلستان به شمار می رفت) تبعید می شوند. چهار سال متوالی در چنگال استعمارگران در تبعید بود، و مدتی در دریا و مدتی هم در «سنگاپور» در اردوگاهی که به وسیله سیم خاردار حصارکشی شده بود نگهداری می شد.

سید محمد تقی خوانساری

سید ابوالقاسم کاشانی

وجه استخلاص

در مورد چگونگی آزادی ایشان یکی از نزدیکان ایشان نقل کرده که: یکی از بزرگان عرب که جزو اسرا بود و در آنجا مدتی از محضر خوانساری حکمت و فلسفه فرا گرفته و متقابلاً ایشان از آن مرد، زبان انگلیسی می آموخته است. و چون آن شخص قبل از خوانساری آزاد می شود، در جهت استخلاص خوانساری تلاش می نماید و در نتیجه خوانساری در سال ۱۳۳۷ ق آزاد گردید و به وطن مألوف خود بازگشت. در رابطه با آنچه که گفته شد یکی از سراینندگان در ضمن اشعار خود گوید:

جهاد کرد و اسارت برفت و حبس نشست
که تا ستون دیانت بیابد استقلال
به حفظ حوزه و در تربیت نموده قیام
در آن زمان که شدی بدر حوزه همچو هلال

شرکت در تأسیس حوزه علمیه قم

وی بعد از اقامت کوتاهی در خوانسار، به سلطان آباد (اراک) رفت و در سال ۱۳۴۰ ق بنا به پیشنهاد آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی به شهر قم آمد و در تأسیس حوزه مقدسه علمیه، حائری یزدی را یاری کرد و از محضرش استفاده کرد. پس از ارتحال آیت الله حائری در سال ۱۳۵۵ ق خوانساری به اتفاق سیدین علمین: آیت الله سید محمد حجت و آیت الله صدرالدین صدر اهداف این استاد گرانقدر را دنبال و با تربیت فضلا، بل علمای وارسته و مبرز، که بعداً از زعما و استوانه‌های علمی حوزه علمیه گشتند، خدمات شایانی به حوزه نمود.

اقامه نماز جمعه

این عالم ربانی در طول عمر سراسر افتخار و با برکت خود دست به اقداماتی زد که از معروفترین آنها دو مورد زیر است:

یکی از اقدامات این مرد بزرگ، اقامه نماز جمعه (به سال ۱۳۶۰ ق) است که سالیان سال اقامه نمی شد، و نظرش در بحث صلاة به احتیاط لازم در فعل آن مؤدب گردید. و از این جهت از همان زمان این سنت سنیه و فریضه الهی را از ظلمت متروکیت و استتار سنین متمادی بیرون آورده و ابتدا در مدرسه فیضیه و سپس (به خاطر کثرت مأمومین) در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام اقامه می فرمودند.

اقامه نماز استسقا

یکی دیگر از اقدامات فراموش ناشدنی این مرد بزرگوار اقامه نماز استسقا است که در سال ۱۳۶۳ ق (مصادف با اشغال متفقین بعض مراکز ایران را) توسط ایشان و انبوهی از متدینین برگزار شد.

در این باره عالم بزرگوار، حضرت آیت الله شیخ محمد علی اراکی نوشته اند:

«در سنه ۱۳۶۲ ق که خشک سالی اتفاق افتاد، اهل بلد (قم) از ایشان تقاضای

صلاة استسقا نمودند، حضرتش امتناع ورزید و پس از اصرار بسیار قبول فرموده، با هیئت عظیمه از رجال اهل علم و فضل و خلق کثیری از سایر طبقات که تقریباً بالغ بر بیست هزار نفوس بودند حرکت فرموده، به مصلاهی خارج شهر تشریف آورده به اقامه صلاة مذکوره پرداختند، و طولی نکشید که باران غریب باریدن گرفته و سیل عجیبی ظاهر گردید و بر احدی مخفی نماند که نیست این، الا از اثر دعاء آن بزرگوار و برکت نماز او».

شایان ذکر است که آیت الله خوانساری در صحنه های سیاسی زمان خویش از پیشتازان بوده، و در نهضت ملی شدن صنعت نفت، و انتخابات مجلس در سنه ۱۳۷۱ ق، و مبارزه بر علیه کشف حجاب و... حضور فعال داشته است.

از آثار او

- ۱ - منتخب الاحکام (رساله عملیه).
- ۲ - حاشیه علی العروة الوثقی.
- ۳ - حاشیه مناسک حج (از شیخ انصاری).
- ۴ - ذخیره العباد (رساله عملیه).
- ۵ - حاشیه رساله تقویم الصلاة.
- ۶ - حاشیه مختصر الاحکام.
- ۷ - تقریرات کتاب طهارت، که به وسیله آیت الله شیخ محمد علی اراکی به رشته تحریر درآمده است. و خود آن مرحوم درباره این کتاب می فرمود که: اگر این کتاب چاپ شود بهتر از کتاب طهارت حاج آقا رضا همدانی خواهد بود.

کسالت و درگذشت

ایشان مدتهای مدیدی مبتلا به کسالت بود و هر روز یک بیماری، بدن شریفش را آزرده می ساخت و معالجات مکرر بهبودی کامل ایشان را فراهم نساخته بود. این

وضع ادامه داشت تا اینکه در سال ۱۳۷۱ ق افسار مختلف مردم همدان از ایشان رسماً دعوت کردند، که تابستان را در همدان بسر ببرند. وی با توجه به کسالت دیرینه، این پیشنهاد را پذیرفتند و روز ۲۲ شوال همان سال، شهر قم را به مقصد همدان ترک گفت ولی با کمال تأسف در این شهر در روز جمعه ۷ / ذی حجه / ۱۳۷۱ ق مطابق با ۷ / شهریور / ۱۳۳۱ ش مبتلا به حمله قلبی گردید، و روح بلندش به ملکوت اعلیٰ پرکشید. پیکر پاکش با شکوه فراوان به قم منتقل و با تشییعی بی سابقه در کنار مرقد آیت الله حائری، در مسجد بالا سر حرم حضرت معصومه علیها السلام مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - سید محمد باقر خوانساری، او در سال ۱۳۴۰ ق در شهر اراک دیده به جهان گشود.

او پس از آموختن مقدمات، سطوح را نزد آیات: شیخ عبد الجواد سدهی جبل عاملی، شیخ حسن فرید گلپایگانی، سید احمد خوانساری و شیخ محمد علی اراکی به پایان برد. و دروس خارج را از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی، پدر ارجمند خود و سید محمد حجت کوهکمری تحصیل نمود. در ضمن علوم عقلی را از محضر سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی» استفاده کرد. وی در سال ۱۳۷۳ ق جهت تکمیل تحصیلات خود به حوزه کهن نجف اشرف عزیمت نمود و حدود ۱۴ سال از محضر آیات: سید جمال الدین گلپایگانی، سید حسین حمّامی، سید محسن طباطبائی حکیم، سید عبدالله شیرازی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده شایان برد.

آنگاه به ایران مراجعت و فعلاً در تهران مشغول فعالیت و خدمات اجتماعی می‌باشند. از جمله آثار او: ۱ - انصاف در امامت، ۲ - دلائل العروة الوثقی، را می‌توان نام برد.

در کتاب فرزندان خوانسار ص ۱۰۹ مختصراً شرح حال ایشان آمده است.

۲ - سید محمد علی خوانساری، از فضلا و سخنوران و ائمه جماعت مسجد امام زمان «عج» واقع در خیابان آزادی است.

۳ - سید احمد خوانساری، دبیر تربیت معلم دانشسرای عالی و رئیس اسبق آموزش و پرورش شهر مقدس مشهد بود. و داماد علامه سید ابوالحسن حافظیان رضوی است که در اوایل / جمادی ثانی / ۱۴۲۰ ق مطابق با اواخر / شهریور / ۱۳۷۸ ش در مشهد مقدس درگذشت.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۱/۱۴۴.
- ۲ - آینه دانشوران ۱۶۸ (تولدش را به ۱۳۰۶ ق دانسته است).
- ۳ - تاریخ قم ۲۵۲.
- ۴ - رجال قم ۱۴۸ (تولدش را ۱۳۰۶ ق نوشته است).
- ۵ - علماء معاصرین، ۲۱۱.
- ۶ - فرزندان خوانسار ۹۹.
- ۷ - گنجینه دانشمندان ۱/۳۲۱.
- ۸ - مشاهیر دانشمندان اسلام ۴/۳۸۵.
- ۹ - مقدمه أحسن الودیعة ص ۱۷.
- ۱۰ - نقباء البشر ۱/۲۴۶.
- ۱۱ - نماز باران و برپاکنندگان آن (خطی - باقری بیدهندی).

سید محمد تقی رودباری گیلانی

(۱۲۸۶ - ۱۳۵۹ ق)

حاج سید محمد تقی فرزند سید یوسف و نوه سید هاشم موسوی رودباری گیلانی، از علمای بزرگ و معروف رشت بود.

رودباری در سال ۱۲۸۶ ق در روستای «دوگانه» که از توابع رودبار گیلان است، متولد گردید.

در حوزه نجف اشرف

ایشان تحصیلات مقدماتی را در فزوین فراگرفت، آن گاه در سال ۱۳۱۰ ق به نجف اشرف عزیمت نمود، و پس از طی سطوح، دروس خارج را از محضر آیات: سید اسدالله اشکوری و شیخ عبدالله مازندرانی (دیوشلی) استفاده نمود، و مدت ۱۵ سال در آن شهر زیست، و پس از رسیدن به مرحله اجتهاد در سال ۱۳۲۵ ق به ایران مراجعت کرد و در رشت اقامت گزید، و مورد توجه سایر مردم قرار گرفت و به اقامه جماعت در (مسجد صفی) و سایر وظایف دینی و روحی پرداخت.

سجایای اخلاقی

استاد شیخ حسن شمس گیلانی وی را چنین توصیف می نماید: (آن جناب به فضایل صوری و معنوی معروف و از برجستگان زمان خود و سلمان عصر خود بود. به غایت به زهد و تقوا نزدیک بود، و تا آخر عمر مشغول به ترویج احکام الهی بود. و با نهایت آرامش و سکون زندگی می نمود. بین خواص و عوام به نیکی عمل و پاکی قلب معروف و مورد وثوق اهالی گیلان بود).

نامبرده دارای اجازاتی از حضرات آیات: شیخ عبدالله مازندرانی، شیخ محمد علی مدرس چهاردهی گیلانی، سید حسین گیلانی، شیخ شعبان گیلانی، میرزا محمد حسین نائینی و شیخ ضیاءالدین عراقی بود.

از آثار او

۱ - اصول الفقه.

۲ - تقریرات درس استادش مازندرانی، در چند جلد.

- ۳ - حاشیة علی الرسائل.
 ۴ - حاشیة علی المکاسب.

درگذشت و اعقاب

وی در روز شنبه ۲۰ / ذی حجه / ۱۳۵۹ ق مطابق با ۲۸ / دی / ۱۳۱۹ ش در سن ۷۳ سالگی درگذشت، و جسدش در یکی از اطاقهای ورودی قبرستان حاج شیخ قم به خاک سپرده شد.

فرزندش آیت الله سید حسین رودباری از علمای معروف رشت بود. وی در ۱۳۲۲ ق در نجف اشرف متولد شد. در سن سه سالگی همراه پدر خود به رشت رفت و مقدمات را در آنجا آموخت، و در سال ۱۳۴۴ ق به تهران رهسپار شد، و در مدت دو سال لمعه رانزد علامه سید محمد کاظم عصار به انجام رسانید.

وی در سال ۱۳۴۶ ق به نجف اشرف رفت، و رسائل را نزد آیت الله میرزا باقر زنجانی، و مکاسب را نزد علامه سید علی مازندرانی، و کفایه و تفسیر را نزد آیت الله شیخ عبدالحسین رشتی تلمذ کرد.

دروس خارج را از محضر آیات: شیخ ضیاء الدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود، و در سال مرگ پدر خود به رشت مراجعت کرد و به وظایف دینی و روحی پرداخت.

از آثار او: ۱ - حاشیة علی المکاسب، ۲ - شرح علی حاشیة ملا عبدالله (در منطق).

آقا سید حسین رودباری در شهریور / ۱۳۶۵ ش در رشت درگذشت، و در کنار «مسجد صفی» - که محل خدمات و فعالیت های مذهبی اش بود - به خاک سپرده شد. فرزندش آقای سید مجتبی رودباری از علمای فعلی رشت می باشد.

منابع

۱ - اطلاعات متفرقه.

۲- تاریخ علماء و شعرای گیلان ۱۲۵.

۳- تراجم الرجال ۱۱۸/۱.

۴- کتاب گیلان ۷۰۴/۲.

سید محمّد تقی سادات گوشه دزفولی

(ح ۱۳۰۸ - ۱۳۹۴ ق)

سید محمّد تقی فرزند علامه سید عبدالله و نوه سید عبدالکریم موسوی دزفولی، ملقب و از خاندان «سادات گوشه».

در حدود سال ۱۳۰۸ ق در دزفول متولد گردید.

وی در سن چهارسالگی همراه پدرش به تهران رفت و پس از طی مقدمات، از محضر آیت الله شیخ علی مدرس استفاده نمود و از حضرات آیات: و شیخ حسین خلیلی تهرانی، شیخ عبدالله مازندرانی، سید ابوالحسن اصفهانی و حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی دارای اجازات علمی بود.

نامبرده در تهران دارای دفتر ازدواج، بود و در مسجد پدرش به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت اشتغال داشت.

درگذشت و اعقاب

ایشان در سال ۱۳۹۴ ق مطابق با ۱۳۵۳ ش درگذشت، و در قبرستان وادی السلام قم به خاک سپرده شد.

فرزندان:

۱- سید یحیی ۲- سید محمّد ۳- سید حسین ۴- سید جلال الدین ۵- سید حسن.

لله منبع

۱- خاندان سادات گوشه ص ۳۴۸ (تاریخ تولدش اشتباه ذکر شده است).

میرزا محمد تقی سبط شیرازی

(ح ۱۳۲۴ - ۱۴۰۴ ق)

میرزا محمد تقی فرزند علامه سید علی محمد و نوه سید ابوالقاسم حسینی شیرازی و سبط آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی (میرزای بزرگ)، از دانشمندان و بزرگان معاصر بود.

وی در حدود سال ۱۳۲۴ ق در سامرا متولد گردید.

پدرش از اجلا و دانشمندان بود که به دامادی آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی نایل گردید. حاج آقابزرگ تهرانی وی را مختصراً در نقباء البشر ۴ / ۱۶۲۱ معرفی نموده است.

آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی (۱۲۳۰ ق در شیراز - ۲۴ / شعبان / ۱۳۱۲ ق در سامرا) از فقهای نامدار و مرجع اعلای شیعیان جهان بود. وی تحصیلات خود را در اصفهان نزد حضرات آیات: شیخ محمد تقی اصفهانی «صاحب حاشیه بر معالم»، سید حسن مدرس بیدآبادی و ملا محمد ابراهیم کلباسی و در نجف اشرف از محضر فقهای چون: شیخ محمد حسن نجفی «صاحب جواهر الکلام»، شیخ مرتضی انصاری، شیخ مشکور حولوی، شیخ حسن کاشف الغطاء و سید علی شوشتری، به پایان رساند.

ایشان در شعبان / ۱۲۹۱ ق به سامرا مهاجرت کرد و مدت بیست و یک سال در آن سامان زیست و کرسی تدریس و افتا را بر عهده گرفت. از جمله آثار قلمی اش:

- ۱- کتاب الطهارة، ۲- رساله فی الرضاع، ۳- المکاسب و المعاملات، ۴- رساله فی اجتماع الامر والنهی، ۵- رساله فی المشتق، ۶- حاشیه علی نجات العباد، کتاب هدیه الرازی الی المجدد شیرازی به قلم آیت الله شیخ آقابزرگ تهرانی در شرح حال ایشان است به زبان عربی و نیز در کتابهای تراجم شرح حالش ذکر شده است از جمله در أعیان الشیعة ۵ / ۳۰۴ آمده.

میرزا محمّد تقی پس از رشد و نما به تحصیلات دینی پرداخت سپس به نجف اشرف مهاجرت کرد و از محضر دائی خود آیت الله میرزا علی شیرازی بهره‌مند شد. در سال ۱۳۴۳ ق به مشهد مقدس رفت، و چند سالی در آنجا توقف نمود و به تدریس علوم فقهی و اصول پرداخت. سرانجام به تهران رهسپار شد، و در مسجد جامع به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت پرداخت.

از آثار او

- ۱ - سموم قتاله در اخلاق.
 - ۲ - شفاء المریض فی الجبر و التفویض.
 - ۳ - العلم و القدرة فی ردّ المادیین.
- وی در ۱۲ / ذی‌الحجه / ۱۴۰۴ ق در حدود سن ۸۰ سالگی در تهران درگذشت و در صحن حضرت معصومه علیها السلام مدفون گردید.

منابع

- ۱ - اطلاعاتی از علامه سید رضی شیرازی (دام مجده).
- ۲ - فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی ۵۳۹/۶.
- ۳ - مؤلفین کتب چاپی ۲۲۹/۲.

شیخ محمّد تقی ستوده اراکی

(۱۳۴۰ - ۱۴۲۰ ق)

شیخ محمّد تقی فرزند حجة الاسلام شیخ رحمت الله و نوه عباس علی قاضی ستوده اراکی، از اساتید و علمای معروف حوزه علمیه قم بود. وی در سال ۱۳۴۰ ق مطابق با ۱۳۰۰ ش در اراک متولد. پدرش از جمله شاگردان: سید نورالدین عراقی و سید مصطفی محسنی در

اراک و میرزا جهانگیرخان قشقائی در اصفهان بود. و در درس قشقایی بود که با آیت الله بروجردی آشنایی و رابطه دوستی برقرار ساخته بود. وی در سال ۱۳۵۳ ق مطابق با ۱۳۱۳ ش در اراک درگذشت و در حیاط مقبره استادش سید نورالدین اراکی - کنار حوض فعلی - به خاک سپرده شد.

خانواده ایشان کم عائله و زندگی آنها ساده و بی تکلف بوده است. و در میان فامیل و اجداد پدری، تنها پدرشان

(شیخ رحمت الله) اهل علم بود، و سایر فامیل غالباً به کار کشاورزی و مشاغل آزاد فعالیت می کردند.

مرحوم والده ایشان علاقه مخصوصی به ایشان ابراز می کرده به طوری که یک بار به ایشان گفته: اگر دستت را زیر خاک کنی، طلا بیرون می آید. و از ایشان کمال رضایت و خشنودی را داشته است.

ایشان قبل از مشغول شدن به تحصیلات علوم قدیمه، مدتی را در مکتب خانه درس خوانده، و نیز مدت زمانی در بازار در مغازه سقط فروشی به نام حاج کریم اجتهادی کار می کرد که بعدها با دختر او ازدواج می کند و ثمره ازدواجشان یک فرزند پسر می باشد به نام حاج محمد حسن ستوده که هم اکنون در تهران زندگی می کنند.

بعد از رحلت همسرشان، با همسر فعلی شان که اهل روستای (سرکان) از توابع شهر تویسرکان هستند، ازدواج کرده و حاصل این ازدواج هم سه پسر می باشد به نام های: حاج شیخ مهدی ستوده که اهل علم هستند، پسر دوم ایشان غلامرضا

ستوده نام دارند که هم اکنون در بخش آسیب‌شناسی و آزمایشگاه بیمارستان سینا در تهران و در رشته مهندسی پزشکی به تحصیل اشتغال دارند و فرزند کوچکتر ایشان آقای رحمة الله ستوده هستند که در دانشگاه کرج در رشته ریاضی مشغول تحصیل می‌باشند.

آغاز به تحصیل

استاد: (در آن وقتی که در بازار مشغول به کار بودیم چون که اشتیاق به تحصیل داشتیم، شبها ادبیات را نزد مرحوم شیخ علی خوانساری و شیخ ابوالقاسم قوچانی درس می‌خواندیم، تا اینکه در سال ۱۳۲۱ شمسی وارد مدرسه حاج محمد ابراهیم شدیم، یادم هست که اساتیدمان در آن موقع چند نفر بودند بنامهای: شیخ فضل الله نصیر الاسلامی (شرح لمعه و قوانین) سید محمد باقر شهیدی گلپایگانی (شرح لمعه و قوانین)، شیخ قنبر رفیعی (ادبیات)، شیخ علی جان واعظی کرهرودی (شرح لمعه) و شیخ محمد امامی خوانساری (شرح لمعه و منظومه و کفایه) سید علی میریحیی اراکی (شرح لمعه و مطول).

یادم هست که در وقتی که مشغول خواندن کتاب معالم الاصول بودیم. آیت الله سید محمد رضا موسوی گلپایگانی کفایه درس می‌گفت، صدای او را به خوبی می‌شنیدم و بیان ایشان را به خوبی متوجه شدم، بعدها یک روزی که به واسطه رفاقت با پدرمان به حجره ما آمد جریان را برایشان نقل کردم. ایشان گفتند: ملاک فهمیدن نیست، ملاک این است که درسها باید به ترتیب خوانده شود.

هجرت به قم

تقریباً تا اواخر سطح را در اراک بودند و در سال ۱۳۲۶ شمسی برای تکمیل تحصیلات به قم می‌آیند و مقداری دیگر از سطح را در نزد آیت الله شیخ مرتضی حائری (مکاسب و کفایه) و شیخ عبدالجواد جبل عاملی اصفهانی (کفایه) و شیخ

محمود علمی اراکی (شرح لمعه) و سید محمد باقر طباطبائی سلطانی (مکاسب) و میرزا محمد مجاهدی تبریزی (رسائل) می خوانند هم بحثهای ایشان در اراک در آن وقت آقایان: شیخ محمد باقر نصیرالاسلامی، شیخ جلال طاهر شمس گلپایگانی و شیخ محمد حسین ابراهیمی دینه کبودی اراکی بودند. بعد از آن مشغول به درس خارج می شوند که اساتید و عنوان درسها عبارتند از:

۱- هفت سال خارج فقه مرحوم آیت الله سید محمد رضا گلپایگانی که عبارت بود از خارج فقه مکاسب و کتاب الحجّ و خارج عروة الوثقی را مباحثه می فرمودند.
۲- یک دوره اصول در نزد حضرت آیت الله سید محمد داماد یزدی که قریب ۷ سال طول کشید.

۳- حدود ۱۳ سال درس خارج فقه حضرت آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی و چون که ایشان درس اصول کم تدریس کردند، مقداری هم درس اصول ایشان رفتم.

۴- قریب ۷ سال درس خارج اصول حضرت آیت الله شیخ محمد علی اراکی.
۵- نزد حضرت آیت الله حاج سید احمد خوانساری (ره) قبل از اینکه به تهران بروند «علم کلام» را آموختم، یعنی کتاب شرح تجرید و شوارق الالهام را و مقداری هم خارج (بحث قضاء و شهادات) ایشان را حاضر شدم.

۶- مقداری از منظومه و دروس حکمت نزد علامه شیخ مهدی حائری یزدی در قم حاضر شدم.

۷- مدتی در درس هیئت سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی» در تکیه خلوص در اوایل ورود ایشان به قم، حاضر شدم.

تدریس

استاد ستوده از بدو ورود به قم، ضمن تحصیل، خیلی مایل به تدریس بود، در این رابطه می فرماید: مشغول به تدریس در سطوح مختلف شدم، درسهایی که تا

کنون به دفعات تدریس کرده‌ام عبارتند از:

- ۱- سه دوره معالم الاصول.
- ۲- پنج دوره شرح لمعه.
- ۳- دو دوره مکاسب محرمه و از اول کتاب البیع تا آخر رساله تقيه و عدالت را هم ۷ دوره گفته‌ام.
- ۴- سیزده دوره کفایه الاصول از مرحوم آخوند خراسانی.
- ۵- شرح باب حادی عشر و شرح تجرید و قوانین الاصول را هم به طور مکرر درس گفته‌ام.

ایشان از سال ۱۳۲۶ تا سال ۱۳۶۹ شمسی به طور مکرر تدریس کرده‌اند یعنی نزدیک به ۴۳ سال رنج تدریس را دیده‌اند. لکن در چهره ایشان، خستگی، ۴۳ سال تدریس را نمی‌توان دید، بلکه چهره‌ای با نشاط همراه با سادگی، صداقت و وقار، که همه را مجذوب خویش می‌کرد، دیده می‌شود.

در آن وقتی که مشغول به تحصیل بودند، حدود ۴۰ ساعت از وقت خویش را در هفته اختصاص به مطالعه و گفتن آنها می‌کردند. سبک و روش تدریس ایشان هم طبق معمول بدین صورت بوده است که ابتدا درس را به طور خلاصه تا آخر از خارج مطرح و روشن می‌ساختند که بعداً آن را با متن کتاب تطبیق می‌کردند، البته ایشان برای رفع خستگی و تنوع، حکایات و لطیفه‌های شیرینی در لابلاي درس مطرح می‌کردند که اکثر کسانی که از محضر ایشان استفاده کرده‌اند معمولاً حکایات و لطیفه‌های زیادی از ایشان فرا گرفته و نقل می‌کنند.

محل تدریس ایشان ابتدا در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام و بعداً در مسجد عشقعلی آنگاه در مسجد فاطمیه - گذرخان - بود.

بسیاری از شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی، یک زمان از شاگردان استاد ستوده بوده‌اند و از محضر ایشان کسب فیض نموده‌اند.

آقایان سید مهدی یربلی (امام جمعه کاشان) و آقای شیخ غلامرضا صلواتی و

شیخ مهدی حائری تهرانی، هم‌بحثی‌های ایشان بودند، و چند سالی هم بحث استدلالی در منزل آقایان: سید محمد رضا سعیدی خراسانی و میرزا علی مشکینی همراه با سید محمد باقر موسوی همدانی و شیخ اسدالله امراللهی داشتند.

همکاری در جامع احادیث الشیعه

استاد ستوده حدود ۵ سال به امر حضرت آیت‌الله بروجردی، هر روز صبح به منزل آقا می‌رفتند و با دوستان خود مشغول جمع‌آوری و تدوین قسمتهایی از این کتاب می‌شدند و در تابستانها، برای همین کار به وشنوه می‌رفتند. ایشان از اعضای جمع‌آوری این کتاب ارزشمند بودند و در مورد انگیزه جمع‌آوری و اقدام به این کار فرمودند:

ابتدا ۲۲ نفر بودند و پس از چند سال به ۱۲ نفر رسیدند.

(شیخ حسین نوری همدانی، تجلیل تبریزی، منتظری، مرحوم ربانی شیرازی، مرحوم شیخ جواد خندق آبادی، مرحوم شیخ عبدالرحیم نوری بروجردی، سید ابراهیم خسروشاهی (ساکن تهران)، مرحوم شیخ محمد علی شیخ‌زاده قمی، شیخ علی محمد نائینی (نظری)، شیخ محسن حرم‌پناهی، شیخ علی پناه اشتهاوردی، شیخ اسماعیل معزی ملابری، سید محمد حسین درچه‌ای (برادرزاده آیت‌الله سید محمد باقر درچه‌ای) سید حسین حائری کرمانی.)

مرحوم آیت‌الله بروجردی چندین نقیصه در وسائل الشیعه ملاحظه فرمودند که برای رفع آنها بر این کار اقدام کردند.

۱- اولین نقیصه این بود که در هر بابی، ابواب زیادی ایشان بیان کرده‌اند و تکثیر ابواب کرده‌اند و حال آنکه چند باب بیشتر لازم نبود.

۲- جای «تقدم» یا «باتی» که در آخر بعضی از روایات ذکر شده مشخص نیست و باید مقدار زیادی گشت تا محل آن را پیدا کرد. آقای بروجردی می‌فرمود: جای جای اینها، باب، روایت و کتابی که از آن نقل شده معین شود.

۳- مرحوم صاحب وسائل الشیعه، روایات را متناسب هر بابی، تقطیع کرده است و تنها محل شاهد را ذکر کرده‌اند و تمام حدیث را یکجا نوشته‌اند، و این کار درست نیست چه بسا صدر و ذیل روایت قرینه می‌شود بر فهم درست جملات حدیث. حدیث باید یکجا نوشته بشود و جلوی فقیه گذاشته شود تا از آن، احکام را استنباط کند.

۴- در وسائل، تکرار اسانید است و می‌توان که این اسانید را تداخل نمود و این چنین نوشت «یب» یعنی تهذیب «عن، عن» «کا» یعنی تهذیب از کافی، آنگاه سند را ذکر کرد.

۵- وسائل، اخبار اهل سنت را نیاورده است و ایشان قصد داشتند با ذکر اخبار اهل سنت آنها را ملزم کنند که به کتب شیعه مراجعه و تمسک کنند، و می‌خواستند به آنها بفهمانند که احکام و فروع را که آنها با قیاس و استحسان می‌فهمند، ما با مراجعه به روایات بدست می‌آوریم. لکن بعداً احتیاط کردند و فرمودند: می‌ترسم، مقدسین ما را هُو کنند. لذا فرمودند: وقتی باب تمام شد بنویسید: «رواه الجمهور» که بدانند که ما از اخبار و فقه آنها اطلاع داریم. روی این مصالح بود که ایشان آن جمع را تشکیل دادند و خودشان گاهی اوقات تشریف می‌آوردند و چون اقدام به این کار، سالهای زیادی وقت لازم داشت. مرحوم آقای ربانی شیرازی، یکی، دو پیشنهاد حضرت آیت‌الله بروجردی را در وسائل آوردند و پس از رفع بعضی از نقایص آنها را به چاپ رسانیدند.

خاطرات استاد

(خاطراتی از مرحوم والد) خود استاد در این زمینه چنین فرمودند:

ابوی ما خیلی اهل صدق بود اصلاً اهل تملق و چاپلوسی نبود، ایشان با مرحوم آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و مرحوم شیخ محمد حسین غروی کمپانی و مرحوم میرزا محمد تقی شیرازی خیلی رفیق بود.

ایشان در نجف و اصفهان آن موقعی که مرحوم آیت الله بروجردی در آنجا بودند تحصیل کرده بودند. در یک مسافرتی که ایشان با مرحوم حاج شیخ به مشهد داشتند، وقتی که از مشهد برگشتند کسی از ایشان پرسیده بود، آیا در مشهد خدمت و همراه آقای حاج شیخ بودید؟ ایشان جواب داده بود: بله، اما هم خرج آقا بودیم. تا خیال نکند که ایشان برای تملق و چاپلوسی دور آقا بوده است. بعد یکی از جالسین می پرسد: این چه حرفی بود که زدی؟ جواب داده بود: تا بدانند من از جیب خودم خرج کردم، خیال نکنند که من پشت سر حاج شیخ سورچرانی کردم. مرحوم آیت الله اراکی نقل کردند که این پدر شما بودند که امور حاج شیخ را رتق و فتق می کردند و مرحوم حاج شیخ، از کارهای او حظ می کرد و خوشحال می شد.

مرحوم والده مان هم اولاً خیلی صبور بود و به علاوه حافظه خیلی عجیبی داشت. و اگر حافظه من قوی است، از ایشان ارث برده ام، ایشان با اینکه خیلی زحمت می کشیدند اما در عین حال زندگی ساده و زاهدانه ای داشتند. حتی وقتی از دنیا رفتند یک انگشتر طلا نداشتند. او در بین فرزندان، به من از همه بیشتر علاقه داشت.

خاطراتی از مرحوم آقای اراکی

من ۷ سال درس اصول آقای اراکی حاضر شدم و قبل از آنکه نماز جماعت را در مسجد امام حسن مجتبی - مدینه العلم - اقامه کنم، نماز جماعت آقای اراکی در فیضیه حاضر می شدم و بعد از آن تا منزل در خدمت ایشان بودم و با ایشان صحبت می کردم. ایشان معمولاً از مرحوم سید محمد تقی خوانساری حکایات و جریاناتی را می گفتند یک بار فرمودند: ما در اراک با مرحوم آقای سید احمد خوانساری به درس مرحوم حاج شیخ عبدالکریم می رفتیم و در بین راه درس ها را مباحثه می کردیم، من چون به ایشان علاقه داشتم، به او خیلی اظهار علاقه و ارادت می کردم، یک بار فرمود: یک سیدی هست که او خیلی خوب است اگر او را ببینی

حتماً خیلی به او علاقمند می‌شوی. این گذشت تا یک بار که به خانه حاج شیخ رفتیم. سیدی را در آنجا دیدم که حاج شیخ هم به او خیلی ارادت داشت. مرحوم سید احمد خوانساری به من گفت: این همان سیدی است که برایت می‌گفتم. بعدها فهمیدم که او سید محمد تقی خوانساری است.

روی همین علاقه و ارادتی که به مرحوم حاج سید محمد تقی خوانساری بود که او دو تا دخترش را به ازدواج او درآورده، یعنی یک دخترش را داد، وقتی او از دنیا رفت، دختر دیگرش را به وی داد. مرحوم شیخ محمد علی اراکی که با مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری باجناق بودند، یعنی مرحوم حاج محمد ابراهیم (صاحب مدرسه در اراک) دو تا دختر داشتند، یکی را به حاج شیخ داد و یکی را به آقای اراکی.

مرحوم آیت‌الله اراکی یک بار می‌فرمودند: یک وقتی من منزل حاج شیخ عبدالکریم در اراک بودم دیدم یک نفر آمد و مسئله‌ای را پرسید و ایشان رفت و یک کتابی را برداشت و بعد از مطالعه آن جواب آن شخص را داد. او هم رفت، بعد به من فرمودند: قدر فراغت را بدان.

وقتی که از اتاق بیرون رفت، من آن کتاب را برداشتم، دیدم رساله‌ای است که نظریات خودش را در آن جمع‌آوری کرده است. یعنی ایشان از همان اول هم صاحب نظر بود و مراجعات داشت.

خاطره‌ای از حضرت آیت‌الله گلپایگانی

همانطور که قبلاً عرض کردم نزدیک ۷ سال درس خارج فقه آیت‌الله گلپایگانی می‌رفتم که در منزل درس می‌فرمودند. یک بار که بحث غنا را می‌فرمودند کسانی که اهل غنا و آلات موسیقی هستند بالاخره آخرش خسته می‌شوند و آنها را به زمین می‌گذارند، ما از همین الان، قبل از اینکه خسته بشویم، آن را زمین می‌گذاریم. مرحوم آیت‌الله گلپایگانی، بعضی وقتها دیر تشریف می‌آوردند و خیلی، منظم

نبود، یک روز آقای سید محمد باقر ابطحی اصفهانی برایشان فرمودند: آقای ستوده در وقت، صحیحی است.

(یعنی اوّل و آخر مباحثه اش معلوم است!) ایشان فرمودند: دعا کنید که من هم چنین باشم، کاری که به دست اهل علم سپرده می شود باید نسبت به آن کار مقید و منظم باشد، آیت الله گلپایگانی گاهی وقت نماز دیر می کرد و خود ایشان فرمودند: آیت الله سید احمد خوانساری از بس که در وقت دقیق و منظم بود مردم را نمازخون کرده بودند.

خاطره‌ای از مرحوم آسید نورالدین اراکی که از شاگردان ملا علی نهانندی صاحب کتاب تشریح الاصول بود.

ما ایشان را درک نکرده بودیم لکن مطالبی درباره ایشان شنیده‌ام، مثلاً شنیدم که وقتی مرحوم شیخ عبدالکریم حائری که تا سال ۱۳۴۰ قمری که به قم آمدند و با ایشان ملاقات کرده بودند درباره ایشان گفته بودند که پول و کاه در نظر این سید یکی است. یکی دیگر از خصائص ایشان که ما شنیدیم حافظه قوی و استعداد زیادشان بوده است، وی بعد از وفات میرزا محمد تقی شیرازی مردم اراک خواستند از ایشان تقلید کنند و هنگامی که از ایشان رساله می خواستند می فرمود: من رساله ندارم، رساله‌ای بیاورید تا من در حاشیه آن نظراتم را بنویسم، رساله را می گرفت و در ظرف یک هفته نظراتش را در حاشیه آن می نوشت. سخاوت طبع ایشان هم زبانه زد بود. وقتی که آقا نورالدین فوت کردند مردم تا چهل روز عزاداری کردند.

خاطره‌ای از مرحوم سید احمد خوانساری

یک بار در حضور ایشان سخن از مرآة العقول اثر علامه مجلسی به میان آمد، ایشان فرمودند: کتاب خوبی است، دوست داشتم آن را داشته باشم.

یک روز در یک کتابفروشی، این کتاب را دیدم که در ۳ جلد با قطع بزرگ و زیبا

آن را چاپ کرده بودند، من خدمتشان رسیدم و به ایشان عرض کردم: کتاب مرآة العقول در فلان کتاب فروشى هست و قيمت آن ۶۰ تومان است. ایشان فرمودند: الآن هيچ پولى ندارم. اين حرف را در زمانى گفتند كه مى توانستند صدها هزار تومان از افراد، تهيه كنند. اين قضيه مربوط به ۴۰ سال پيش است»

يك بار مى فرمودند: دست ما نبايد از علوم روز مانند فلسفه و غيره تهى باشد.

خاطره‌ای از مرحوم آیت‌الله بروجردی

ایشان اولاً خیلی توجه بر اهل علم و طلاب داشتند و به معنای واقعی، طلبه پرور بودند یعنی تمام تلاش را می‌کردند که طلاب، باسواد و ملاً شوند، کسانی را که در این زمینه زحمت می‌کشیدند، مورد تشویق قرار می‌دادند که در این زمینه قضایایی هست) اگر ملاحظه می‌کردند که در جلسه درس، طلبه‌ای، نظر و اشکال خوبی را مطرح می‌کرد و آن را وارد می‌دیدند، آن را قبول می‌کردند و آن طلبه را مورد تشویق قرار می‌دادند. بسیار مقید و منظم بودند در تدریس، یک بار سید مصطفی صفائی خوانساری که از اطرافیان آقا بود، در یک روز سرد زمستانی خدمت آقا رفتند و عرض کردند که آقا، درس تشریف نیاورید. اگر هم تشریف می‌برید یک عباى زمستانی بپوشید. ایشان فرموده بودند: من درس می‌آیم و با یک عباى استرالیایی هم می‌آیم (عبای تابستانی) و من شاهد بودم که همان روز با یک عباى نازک آمده بودند.

بنده ۵ سال مرتب، اول وقت به منزل آقای بروجردی می‌رفتم و در تنظیم کتاب جامع احادیث شیعیه، کمک می‌کردم، یک روز وقتی به منزل آقا رفتم، دیدم یک شخص غریبی در اتاق منزل نشسته است. وقتی آقا تشریف آوردند و با هم مشغول صحبت کردن شدند، از صحبت‌های آنان فهمیدم که آن شخص غریبه فرماندار بروجرد است.

در زمان آقای مصدق، برای عده‌ای از فرمانداران و مسئولین، پاپوش درست

کرده بودند، ایشان هم آمده بودند که آقا وساطت کنند که او را اذیت نکنند. آقا فرمودند: من چون سالهاست که در بروجرد نیستم و از آنجا اطلاع ندارم، نمی‌توانم کاری انجام بدهم، من اگر چیزی بگویم که یک کلمه‌اش خلاف واقع باشد مناسب من نیست. خیلی مقید بودند که کلمه‌ای که احتمال خلاف واقع می‌رود را نزنند، حتی یک بار می‌فرمودند: من از آن وقتی که مکلف شدم تا حالا، نه یک دروغ گفته‌ام و نه یک کلمه غیبت کرده‌ام و این جمله را در سنّ ۷۵ سالگی فرموده بودند، خیلی مراقب زبان خود بودند، و این ارث مادرشان بود چون می‌گفتند: مادرشان زن فوق‌العاده‌ای بوده، به طوری که در هر مجلسی که وارد می‌شدند زنها به احترام او دیگر غیبت نمی‌کردند و پشت سر کسی حرف نمی‌زدند.

از خصوصیات آقای بروجردی توجه به آراء اهل سنت بود و نظر مبارکشان این بود که چون احادیث و آراء اهل سنت، قرینه خارجیّه برای فهم روایات اهل بیت علیهم‌السلام می‌شود و بهتر می‌توان آنها را فهمید. می‌فرمودند که: در بین فقهای ما، چند نفر از نظر فقهی قوی‌تر و ممتاز بودند. شهیدین - علامه - و فرزند علامه فخرالمحققین، محقق ثانی و صاحب شرایع و این دقت به خاطر تسلطشان بر آراء اهل سنت بود.

سال اولی که تابستان به وشنوه برای ادامه کار جامع احادیث شیعه در خدمت آقا بودیم، فرمودند: زمان مرحوم علامه مجلسی، یک نفری از ایشان، در مورد صوفی، تصوف، فلسفه، اجتهاد و تقلید سؤال کرده بود که نظرشان را بفرمایند. مرحوم علامه مجلسی فرموده بود: اما صوفی‌ها، دو دسته هستند. یک دسته از آنها واقعاً به دنبال تهذیب نفس و دوری از هواهای نفسانی بوده‌اند. دسته دیگر که به دنبال اغراض فاسدی بودند و در مقابل اهل بیت علیهم‌السلام جبهه می‌گرفتند. مرحوم علامه فرموده بودند آن اخبار و روایاتی که در مذمت اهل تصوف وارد شده است، ناظر به گروه و دسته دوّم است، و منظور، دسته دوّم بوده است. بعد فرموده بودند که: ووالدی (رحمه‌الله) والشهیدین منهم، یعنی مرحوم پدرم و شهید اوّل و

ثانی جزء دسته اول بودند. و اما فلسفه به تنهایی انسان را نمی تواند به واقعیات برساند، چون اگر می رساند بعث رسل و ارسال کتب لغو و بیهوده می شد. و اما در مورد اجتهاد و تقلید، ایشان فرموده بودند: من تقلید را جایز نمی دانم، اما سبّ علماء را هم جایز نمی دانم (البته این نظر ایشان بدین جهت بود که ایشان اخباری مسلک بودند)

یک بار مرحوم آیت الله بروجردی روی منبر درس فرمودند: آقایان این علمی را که خیلی اثر، بر آن مرتب نیست دنبال نکنند.

خاطره‌ای دیگر از آیت الله سید احمد خوانساری

مرحوم خوانساری (ره) طوری بود که اگر ۵۰ سال با ایشان می نشستیم، یک کلمه، درباره کسی، حرف نمی زد خیلی بر زبانشان تسلط داشتند. زمانی بود که من هنوز به قم نیامده بودم و در اراک سکونت داشتم، مرحوم کاشانی از تبعید آزاد شده بودند، اراک آمدند یک مدت هم اطراف اراک تبعید بودند، بنا بود که از اراک، ابتدا به قم و آنگاه به تهران بروند، وقتی می خواستند که از اراک خارج شوند، مردم و علماء اراک ایشان را بدرقه کردند، مرحوم آیت الله شیخ محمد سلطان العلماء - صاحب حاشیه معروف بر کفایه - هم حضور داشتند، ما هم در خدمت مرحوم کاشانی بودیم، وقتی به ۶ فرسخی قم رسیدیم، راه را به طرف روستایی بنام (قاضی آباد) کج کردیم، در آنجا، مردم آیت الله کاشانی را به نهار دعوت کرده بودند.

باغ مفصلی بود با امکانات مفصل، عده ای از علماء قم هم آمده بودند. وقتی که ظهر شد، دیدم سیدی شنها را هموار می کند که نماز بخواند، من دیدم سید خوبی است به ایشان اقتداء کردم، بعد فهمیدم ایشان آقای سید احمد خوانساری است. اسم ایشان را شنیده بودم، بعد از نماز دیدم که خیلی از علماء به ایشان، و خود آیت الله کاشانی نیز اقتداء کردند، بعد از نماز، کسی از ایشان سؤال کرد: نظر کردن بر وجه و کفین اجنبیه جایز است یا نه؟ مرحوم خوانساری نگاهی به ایشان

کردند و جوابی ندادند (چون نمی‌خواستند خود را بر کسی ترجیح دهند و اظهار فضلی کرده باشند) خلاصه خیلی مراقب زبان خود بودند، آیت‌الله کاشانی به زبان عربی فرمودند، چرا این سؤال را می‌کنید، سؤال دیگری نبود؟

فعالیت‌های اجتماعی و برنامه روزانه

خلاصه برنامه روزانه استاد، مطالعه، تدریس و اقامه جماعت بود. خود ایشان در این مورد می‌فرمایند: من تا قبل از اینکه به جهت کسالت و کوهلت، تدریس و اقامه جماعت را تعطیل کنم، هفته‌ای ۴۰ ساعت را صرف مطالعه و تدریس می‌کردم، حتی پنجشنبه‌ها و جمعه‌ها تدریس داشتم، حدود ۳۰ سال امامت جماعت مسجد رضایی، که الآن بنام مسجد ولی عصر (عج) معروف است و در میدان سعیدی قم واقع است را به عهده داشتم و بعدها که مسجد امام حسن مجتبی علیه السلام ساخته شد تا همین اواخر، در آنجا نماز جماعت اقامه می‌کردم.

در زمان آقای بروجردی، ممتحن دروس سطح بودم که در مدرسه دارالشفاء امتحانات انجام می‌شد، همچنین از طرف آیت‌الله گلپایگانی در مدرسه فیضیه ممتحن بودم و امتحانات سطح خارج و متوسطه (سطح) و از طرف آقای شریعتمداری هم به عهده اینجانب بود، و تا همین اواخر با آقای پایانی و آقای اعتمادی و آقای دوزدوزانی و آقای موسوی تبریزی ممتحن بودم.

آثار تألیفاتی ندارم و تمام تلاشم این بود که آنچه را که خواندم به دیگران یاد بدهم. اکثر تابستانها در قم می‌ماندم و بعضی از تابستانها با آیت‌الله بروجردی برای ادامه کار جمع‌آوری جامع احادیث شیعه به وشنوه می‌رفتم. جزواتی از تقریرات درس آیت‌الله بروجردی و تقریرات درس آیت‌الله داماد یزدی دارم.

از نظر معیشتی، باغی داشتیم و یک مقدار زمین که وقتی می‌خواستیم به قم بیاییم، آنها را فروختیم و بقیه مخرجمان فقط از سهم امام زمان علیه السلام بوده است و بحمدالله خداوند توسعه داد و تاکنون اموراتمان به لطف خداوند گذشته است، و

در این زمینه به آقایان اهل علم سفارش می‌کنم که نگذارند فشارها و سختی‌های زندگی آنها را از تحصیل و کارهای مربوط به اهل علم باز دارد و یاد آورند که در گذشته اهل علم بسیار در عسرت بودند و الآن بحمدالله در عسرت نیستند نقل می‌کنند که یک کسی از مرحوم شیخ مرتضی انصاری سؤال کرده بود که برای نهار چه غذایی دارید؟ شیخ گفته بود: نان و تازه. به ایشان گفتند که نان و تازه دو چیز نیست جواب دادند: نان که نان است و تازه، خورش است.

در زمان گذشته یک نفر از من سؤال کرد که خرج شما در ماه چقدر است؟ عرض کردم: ۱۵۰ تومان. ایشان گفتند: اگر غیر از شما کسی این را می‌گفت، باور نمی‌کردم.

توصیه‌های استاد

من وقتی افرادی از من موعظه‌ای بخواهند و اصرار کنند می‌گویم: زبان! زبان! زبانتان را حفظ کنید، از غیبت و دروغ و... دوری کنید. زبان حفظش خیلی لازم است و در عین حال خیلی مشکل، اما اگر انسان مصمم باشد، خدای متعال او را کمک می‌کند و کار برایش آسان می‌شود. سلیم‌القلب باشند ﴿إِلَّا مَنْ أْتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾.

حسن عاقبت از خداوند بخواهند، بر آقایان اهل علم است که دارای صفات حسنه و حسن خلق و متواضع و فروتن باشند و از نظر اجتماعی، با مردم مدارا کنند. طمع به مال مردم نداشته باشند تا با عظمت باشند، عظمت اهل علم، عظمت قرآن و اسلام است. نسبت به درس علاقمند باشند و زحمت بکشند و از خداوند عالم و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام مخصوصاً حضرت بقیة الله (عج) روحی له الفداء در کارها کمک بخواهند.

منابع

۱ - مصاحبه با ایشان در منزلش در قم به تاریخ عصر روز شنبه ۱۰ / تیر / ۱۳۷۴ ش.

۲ - مصاحبه در تاریخ‌های مختلف با ایشان.

شیخ محمد تقی شریعتمدار مازندرانی

(۱۲۸۶-۱۳۴۶ ق)

شیخ محمد تقی شریعتمدار فرزند علامه شیخ عبدالرزاق هزارجریبی مازندرانی، از بزرگان خطه مازندران بود که در ساری سکونت داشت. تولدش به سال ۱۲۸۶ ق در ساری اتفاق افتاد.

وی پس از طی مقدمات سطوح را نزد پدرش آموخت، سپس به نجف اشرف عزیمت و از محضر آیات: شیخ محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی خارج فقه و اصول را استفاده نمود، و به وطن اصلی خود مراجعت کرد و به ترویج مذهب و دین پرداخت که مورد توجه عامه قرار گرفت.

شریعتمدار در روز دوشنبه ۱۹ / رمضان / ۱۳۴۶ ق مطابق با ۲۱ / اسفند / ۱۳۰۶ ش در سن ۶۰ سالگی در ساری درگذشت. و ابتدا مدتی در آن سامان به صورت امانت مدفون، و پس از آن در قبرستان حاج شیخ قم به شماره (۳۹۱۰۴) مدفون گشت.

منابع

۱- افادات فرزند ایشان دانشمند محترم آقای شیخ عبدالرزاق شریعت.

۲- گنجینه دانشمندان ۱۸۵/۸.

شیخ محمد تقی شریف العلما لنگرودی

(۱۳۸۳ - ق)

شیخ محمد تقی لنگرودی ملقب به « شریف العلما » و نیز « بنی مهد » از علمای معروف لنگرود بود.

از آثار او:

۱- رساله‌ای در جبر و تفویض، چاپ شده.

۲- رسالهٔ ردّ بر تناسخ و احوال بعد از مرگ، چاپ شده.
 نامبرده در روز دوشنبه ۱۵ / مهر / ۱۳۴۲ ش درگذشت و در جوار ابن بابویه قم
 - ابتدای درب ورودی فعلی - به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - مؤلفین کتب چاپی ۲/۲۰۴.

۲ - نامها و نامدارهای گیلان ۵۰۸.

سید محمد تقی عدنانی مازندرانی

(۱۳۰۳ - ۱۳۸۲)

یکی از فرزانتگان و علمای گرانقدر بابل، عالم جلیل القدر، سید وارسته، مجتهد عالمی مقدار حضرت آیت الله حاج سید محمد تقی عدنانی می باشند.
 وی در سال ۱۲۶۴ ش در یک خانواده روحانی، در بابل دیده به جهان گشود.
 پس از پرورش و فراگیری خواندن و نوشتن، مقدمات را در خدمت پدر بزرگوارش فراگرفت. آنگاه از محضر اساتید حاضر در حوزهٔ علمیهٔ بابل چون: شیخ نصرالله جویباری، شیخ اسماعیل بن حداد و شیخ عبدالحسین ابوفاضلی استفاده کرد و برای نیل به مقامات عالی علمی، راهی عتبات عالیات شد و در محضر بزرگانی چون: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ الشریعهٔ اصفهانی زانوی ادب بر زمین زد و از خرمن علم آن استوانه‌های فقه و فقاہت خوشه چینی نمود و به مراتب عالی در علم رسید و از فرزانتگانی چون: آیت الله سید محمد کاظم طباطبائی یزدی به دریافت اجازهٔ اجتهاد در فقه و اصول مفتخر گردید.

معظم له پس از نیل به مقامات رفیع علمی، به بابل مراجعت و به انجام خدمات علمی و دینی اشتغال ورزید و با تکیه بر کرسی امامت مسجد استرآبادی محله، به اقامهٔ جماعت و موعظه خلق پرداخت و تشنگان معرفت را از چشمهٔ زلال

معارف توحیدی سیراب ساخت و از طرفی دیگر، با تکیه بر کرسی تدریس در مدرسه قادریه و صدر بابل، به تربیت و تهذیب طلاب و فضلا پرداختند، و شاگردان فراوانی را تربیت نمودند.

ایشان که مجتهدی مسلم در فقه و اصول بودند، در حدیث و فلسفه و حتی حساب و نجوم و هیئت نیز استادی صاحب نظر بودند و ضمن آنکه در ادبیات عرب و علوم معنی و بیان و بدیع از تسلط کافی در تدریس برخوردار بودند، منظومه ملا هادی سبزواری، سی فصل خواجه نصیرالدین طوسی (در هیئت و نجوم) و خلاصة الحساب و تشریح الأفلاک (شیخ بهائی) را نیز در کنار کتاب مطول، مورد تدریس قرار می دادند.

آن بزرگوار علاوه بر اقامه جماعت و تدریس، در رتق و فتق امور مردم، مراجعات زیادی داشتند و مورد اعتماد علما و مردم در امور مختلف بودند و منشأ خدمات فراوان گردیدند.

چنانکه در «شرح حال رجال معاصر مازندران نوشته عباس شایان، چاپ ۱۳۲۷ ش، ص ۲۵» آمده است، علامه کبیر شیخ محمد صالح علامه حائری از آن بزرگوار با عنوان «سیدالاعلام» نام می برده اند.

معظم له پس از عمری خدمت و تلاش، سرانجام در روز شنبه ۳ / ذی الحجة / ۱۳۸۲ ق مطابق با هفتم / اردیبهشت / ۱۳۴۲ ش در سن ۷۸ سالگی دار فانی را وداع گفتند و به رحمت الهی پیوستند و پس از یک تشییع جنازه با شکوه در بابل، به قم منتقل گردیده و در قبرستان وادی السلام (در مقبره حاجی عتیقه چی) مدفون گردیدند.

منابع

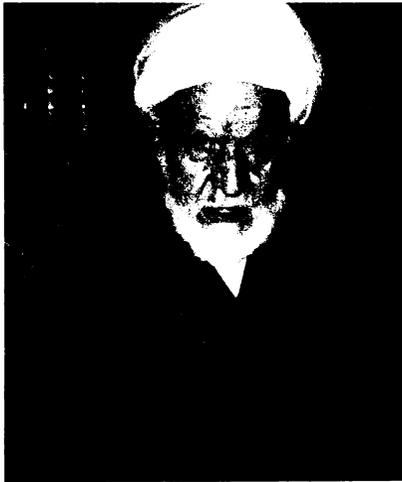
۱ - آشنائی با فرزندگان بابل ۳۴۷.

۲ - مازندران ۲۵.

شیخ محمد تقی عندلیب همدانی

(ح - ۱۳۷۰ ق)

وی از سخنوران با فضیلت بود که جهت ادامه تحصیلات خود به نجف اشرف رفت و پس از چندی به ایران بازگشت. و در شهرهای بسیاری از جمله: همدان، اصفهان و تهران به بیان مناقب اهل بیت: اهتمام داشت و در اثر حسن بیان و داشتن صدایی رسا و زیبا به «عندلیب» ملقب گردید و فرزندان و اعقاب ایشان نیز به همین لقب و «عندلیب زاده» معروف شدند.

شیخ حسین عندلیب زاده همدانی

وی در حدود سالهای ۱۳۷۰ ق در همدان درگذشت، پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ مدفون گردید.

فرزندانش:

- ۱ - حجة الاسلام شیخ محمد حسن قوام الشریعه (ح - ۱۳۲۰ - ۱۳۸۷ ق) - ۲ -
- شیخ حسین عندلیب زاده، از علمای معاصر همدان بود - ۳ - محسن عندلیب، از کارمندان عدلیه تهران بود - ۴ - جواد عندلیب، که در سن جوانی درگذشت.

﴿ منبع ﴾

۱ - گنجینه دانشمندان ۶۸۷/۴

سید محمد تقی فخر داعی گیلانی

(۱۲۹۹ - ۱۳۸۴ ق)

سید محمد تقی گیلانی ملقب به «داعی الاسلام» و «فخر المحققین»، از فضلا

و مترجمان معروف بود.

وی در سال ۱۲۹۹ ق در گیلان متولد گردید.

ایشان جهت تحصیل رهسپار تهران شد و از محضر اساتیدی چون: شیخ محمد طالقانی، میرزا حسن کرمانشاهی، میرزا مسیح سمنانی و فاضل تفرشی در معقول و منقول استفاده کرد. سپس به عتبات عالیات عزیمت کرد و در نجف اشرف از محضر آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ عبدالله مازندرانی بهره‌های فراوان برد.

وی از طرف آخوند خراسانی مأموریت یافت جهت ارشاد دینی و رسیدگی به امور مسلمانان رهسپار بمبئی شود، بی‌درنگ رخت بدانجا کشید و مسؤولیت اداره انجمن «دعوة الاسلام» را برعهده گرفت. در کنار آن به آموختن زبانهای انگلیسی و اردو و مدت چهار سال در «کالج ایندور» به تدریس ادبیات و زبان عرب و فارسی پرداخت.

از آثار او

- ۱- تاریخ ایران، ۲ جلد.
- ۲- تاریخ تمدن اسلام و عرب.
- ۳- تاریخ علم کلام.
- ۴- تاریخ هند.
- ۵- تفسیر قرآن سید احمد خان، در ۳ جلد.
- ۶- رابنسون گروزو.
- ۷- سوانح مولوی.
- ۸- شعر العجم یا تاریخ ایران منظوم، در ۵ جلد.
- ۹- علم کلام جدید.
- ۱۰- کتابخانه اسکندریه.
- ۱۱- مجموعه مقالات شبلی نعمانی.

تذکر: سایر آثار فوق ترجمه از روی کتابهای انگلیسی و اردو می باشند.
فخر داعی پس از بازگشت به ایران، خدمات ارزنده خود را در وزارت فرهنگ
ادامه داد.

استاد سعید نفیسی در مقدمه ترجمه کتاب «شعر العجم» نوشته است:
(ترجمه این گونه کتابها، کار همه کس نیست و مردی می خواهد که خود در این
فن دست داشته باشد و به همان اندازه مؤلف در موضوع محیط باشد. جز آقای فخر
داعی من کسی را نمی شناسم که بدین پایه و مایه از احاطه، رسیده باشد).
استاد فخر داعی در شعبان / ۱۳۸۴ ق مطابق با آذر / ۱۳۴۳ ش در سن ۸۵
سالگی در تهران، حیات را بدرود گفت. پیکرش به قم حمل و در صحن حضرت
معصومه علیها السلام مقابل صحن طلا، کنار مزار میرزا یوسف مستوفی به خاک سپرده شد.
منابع

۱ - فرهنگ فارسی معین ۱۳۱۳/۶.

۲ - کتاب گیلان ۷۱۲/۳.

۳ - مؤلفین کتب چاپی ۲۳۱/۲.

۴ - نامها و نامدارهای گیلان ۳۷۱.

شیخ محمد تقی قمی «باوزئیری»

(- ح ۱۳۰۷ ق)

از دانشمندان و فقهای بزرگ عصر خود بود.

تحصیلات عالی

ایشان جهت طی دوره‌های نهایی دروس عالی حوزه، از قم به نجف اشرف و
سامرا مهاجرت کرد، و از شاگردان دوره‌های اول آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی
به شمار رفت، و از این استاد موفق به دریافت اجازه اجتهاد گردید.

وی از دوستان قدیم میرزا حسین نوری و از همکاران نزدیک ایشان در تصحیح و مقابله کتابهای حدیثی بود.

نامبرده پس از فراغت از تحصیل و کسب معارف در حدود سال ۱۳۰۰ ق به قم مراجعت نمود، و مورد توجه عامه و یکی از معاریف عصر خود گردید.

درگذشت

ایشان در حدود سال ۱۳۰۷ ق در قم درگذشت، و جنازه اش در قبرستان شیخان - مقابل بقعه میرزای قمی - به خاک سپرده شد.
وی برادری دانشمند و فاضل به نام « شیخ علی » داشت، که در سال ۱۳۲۲ ق درگذشت.

منابع

- ۱ - أعيان الشيعة ۱۹۱/۹.
- ۲ - بشارة المؤمنین در تاریخ قم و قمین ۲۱۵.
- ۳ - فوائد الرضویه ۴۳۷.
- ۴ - نقباء البشر ۲۳۸/۱.
- ۵ - هدیه الرازی الی المجدد الشیرازی ۸۰.

شیخ محمد تقی گوگدی گلپایگانی

(- ۱۳۵۳ ق)

از بزرگان و فقها و دانشمندان ساکن اراک بود.
وی در «گوگد» از توابع گلپایگان متولد گردید.

تحصیلات عالی

ایشان پس از طی مقدمات و سطوح در گلپایگان، به نجف اشرف مهاجرت

کرد، و از محضر آیت الله ملا محمد کاظم خراسانی استفاده نمود و یکی از شاگردان قدیمی او به شمار آمد، آن گاه به زادگاه خود بازگشت و منشأ خدمات و مراجعات شرعی و حل و فصل امور شد، و به امر تدریس نیز اشتغال داشت.

وی پس از چند سال اقامت در «گوگد» به حوزه علمیه اراک رفت و آنجا سکونت اختیار نمود و امر تدریس را ادامه داد، و در اواخر عمر به تدریس خارج فقه و اصول پرداخت.

متأسفانه در سالهای آخر عمر، بینایی خود را از دست داد ولی امر تدریس را رها ننمود، و در مدرسه آقا ضیا نماز جماعت داشت.

از آثار او

- ۱ - حاشیه علی الرسائل.
- ۲ - حاشیه علی کفایة الاصول.

درگذشت

نامبرده سرانجام پس از عمری تدریس و خدمت در سال ۱۳۵۳ ق مطابق با آبان / ۱۳۱۳ ش در اراک چشم از جهان فرو بست، و جنازه اش به قم حمل و در یکی از اطاقهای قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

علامه حاج آقا بزرگ تهرانی، سال مرگ ایشان را در سال ۱۳۵۲ ق نوشته، که ظاهراً اشتباه است.

فرزندان و نوادگان او امروزه به لقب «معراجی» شهرت دارند.

منابع

- ۱ - الاجازة الكبيرة ۵۴۳.
- ۲ - الذریعة ۱۸۷/۶.
- ۳ - المصلح المجاهد «الشیخ محمد کاظم الخراسانی» ۱۲۴.

۴ - خورشید آسمان فقاہت و مرجعیت ۲۳.

۵ - گنجینه دانشمندان ۵۱۱/۷.

۶ - نقباء البشر ۲۴۱/۱.

شیخ محمد تقی محقق کاشانی

(۱۳۲۳ - ۱۳۸۶ ق)

شیخ محمد تقی فرزند علامه شیخ احمد بیدگلی کاشانی (محقق)، در سال ۱۳۲۳ ق در بیدگل کاشان متولد شد. مقدمات را از محضر پدرش آموخت، سپس به کاشان رفت و از آیت الله سید علی ینربی و سایرین سطح را تلمذ کرد، و جهت ادامه تحصیل عازم قم گشت، و در مدرسه دارالشفاء حجره ای گرفت، و از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری، و سید محمد تقی خوانساری استفاده نمود.

ایشان چند سالی به کاشان بازگشت و به ارشاد و وعظ پرداخت، ولی در سال ۱۳۶۷ ق مجدداً به قم برگشت و تا آخر در آنجا ماند، و در محله «مبارک آباد» به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال ورزید، و در ضمن از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده می نمود، و به تدریس سایر مقدمات و شرح لمعه اشتغال داشت.

ایشان روز شنبه در ۱۷ / جمادی اول / ۱۳۸۶ ق مطابق با ۱۲ / شهریور /

۱۳۴۵ ش به سن ۶۳ سالگی در قم درگذشت و نماز میت توسط آیت الله گلپایگانی برگزار و در قبرستان ابو حسین مدفون گردید.

فرزندانش عبارتند از:

۱- احمد، کارمند بانک ۲- حجة الاسلام شیخ عباس محقق (متولد ۱۳۲۴ ش) داماد آیت الله گلپایگانی .
و یک دختر که همسر حجة الاسلام شیخ علی عطائی آدریانی اصفهانی می باشد.

شیخ محمد تقی مصدرا لامور جاپلقی

(۱۳۴۹-۱۴۱۸ ق)

شیخ محمد تقی فرزند آیت الله شیخ محمد و نوه ملا محمد علی جاپلقی ملقب به (مصدرا لامور)، از دانشمندان و بزرگان معاصر و ساکن تهران بود.

وی در سال ۱۳۴۹ ق در قم متولد گردید.

او پس از طی مقدمات و سطوح به نجف اشرف مهاجرت کرد و از محضر آیات: سید جمال الدین گلپایگانی، میرزا عبدالهادی شیرازی و سید ابوالقاسم

خوئی بهره مند شد. آنگاه به قم مراجعت کرد و از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود.

وی در سال ۱۳۷۸ ق به امر آیت الله بروجردی جهت ارشاد و هدایت و تبلیغ به

آبادان مهاجرت و سالهای متمادی در آنجا به خدمات اجتماعی و فرهنگی پرداخت. و در سال ۱۴۰۰ ق در پی جنگ عراق و ایران به تهران مهاجرت نمود و در جنوب شهر در مسجد قدس در کنار ترمینال جنوب، به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت پرداخت.

از آثار او

۱- أشعة الفوائد فی قانون لاتعداد.

۲- فلسفه متافیزیک یا جهان پس از ماده.

۳- نثر اللثالی.

۴- القرآن فی کل موضوع.

متوفای روز جمعه ۱۰ / مرداد / ۱۳۷۶ ش در سن ۶۹ سالگی در تهران، جسدش در قم تشییع و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد. وی داماد آیت الله سید احمد مستنبط تبریزی بود.

منابع

۵- گنجینه دانشمندان

۶- معجم رجال الفكر و الادب فی النجف ۱۲۰۸/۳ (سال تولدش را اشتباه نوشته است).

سید محمد تقی واحدی «بُدلا»

(۱۳۲۰ - ۱۴۰۰ ق)

حاج سید محمد تقی فرزند علامه سید محمد رضا واحدی قمی (بُدلا)، از علمای تهران بود. در سال ۱۳۲۰ ق (یا ۱۳۲۴ ق) در کرمانشاه متولد گردید. مقدمات و ادبیات را نزد پدرش و دیگر علمای کرمانشاه آموخت، سپس به نجف اشرف مهاجرت کرد و از محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاء الدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی بهره مند گردید. آنگاه به کرمانشاه بازگشت و به نویسندگی رو آورد، و در سال ۱۳۴۷ ق مطابق

با ۱۳۰۷ ش ماهنامه (دعوت اسلامی) را در کرمانشاه به مدت ۷ سال به مدیریت صاحب امتیازی خود منتشر ساخت.

در سال ۱۳۷۵ ق به تهران عزیمت نمود و رحل اقامت خود را در نارمک انداخت و در مسجد جامع آنجا به اقامه نماز جمعه و جماعت و ارشاد اشتغال ورزید. و در تأسیس کتابخانه مسجد جامع مذکور و توسعه مسجد گامهای مؤثری برداشت.

استاد شیخ محمّد زاری می نویسد: (جناب آقای واحدی که واجد مقام نسب و حسب و عالمی بصیر و دانشمندی روشن ضمیر و بسیار متین و مؤدب می باشند. دارای آثار ارزنده ای است...).

وی در جمادی ثانی / ۱۴۰۰ ق به سن ۸۰ سالگی در تهران در پی بیماری درگذشت، و در قبرستان شیخان قم مدفون گردید.

برادرانش عبارتند از آقایان:

۱ - سید عبدالحسین واحدی عضو فدائیان اسلام.

۲ - سید محمّد واحدی.

۳ - سید جواد واحدی.

منابع

۱ - افادات دانشمند معظم آقای سید حسین بُدلا.

۲ - تاریخ جراید و مجلات ایران ۲/۲۸۷.

۳ - کرمانشاهان «باختران» ۱/۳۳۷.

۴ - گنجینه دانشمندان ۴/۶۶۲.

شیخ محمد تقی هرندی

(۱۳۳۳-۱۴۱۷ ق)

شیخ محمد تقی فرزند شیخ محمد
علی هرندی اصفهانی، متولد سال
۱۳۳۳ در هرنند اصفهان.

پس از طی مقدمات به سن ۱۴
سالگی به اصفهان عزیمت نمود، و
سطوح را از محضر آیات: سید محمد
نجف آبادی، سید علی نجف آبادی، و
آقا رحیم ارباب استفاده نمود، و در
درس خارج آیت الله شیخ محمد رضا
نجفی مسجد شاهی حاضر گردید.

ایشان در سال ۱۳۵۸ ق به نجف

اشرف مشرف شد و خارج را از محضر آیات: سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد
کاظم شیرازی، شیخ موسی خوانساری، و سید جمال الدین گلپایگانی (ابو الزوجه
خود) استفاده نمود و به تدریس همت گماشت.

ذیحجه در سال ۱۳۹۵ ق به ایران مهاجرت و در تهران سکونت اختیار نمود، و
در «مسجد یزدیها» واقع در خیابان خانی آباد به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال
ورزید، مرحوم هرندی به قدس، ورع، زهد، انزوا و فضل معروف بود.

از آثار او:

- ۱ - تقریرات شیرازی.
- ۲ - تقریرات گلپایگانی.

سرانجام در روز جمعه ۲۵ / صفر / ۱۴۱۷ ق در اثر کهولت سن در تهران درگذشت، و جسدش صبح روز شنبه در قم تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱- علامه شیخ مصطفی هرندی، ۲- حجة الاسلام شیخ مرتضی، ۳- مجتبی،
- ۴- محمود، و چند دختر که حجج الاسلام سید صالح طباطبائی تبریزی و شیخ جعفر نطنزی (امینی) از دامادهايش می باشند.

سید محمّد تنکابنی

(۱۳۰۶ - ۱۳۸۵ ق)

سید محمّد فرزند سید صادق و نوه محمّد بن صادق حسینی تنکابنی. او در قزوین به سال ۱۳۰۶ ق متولد گردید. مقدمات را در قزوین و سطوح عالیّه را در تهران تحصیل نمود، و سپس به نجف اشرف مشرف گردید، و مدارج عالی را گذراند و به قزوین بازگشت و به حل و فصل امورات عامه اشتغال داشت. تنکابنی در روز جمعه ۳۰ / شعبان / ۱۳۸۵ ق مطابق با ۳ / دی / ۱۳۴۴ ش وفات کرد و پیکرش به قم حمل و در قبرستان باغ رضوان - که مجاور قبرستان وادی السلام است - به خاک سپرده شد.

نامبرده دارای اجازات اجتهاد و وکالت و امور حسبیه از برخی از اساتیدش و علمای معاصر بوده که از جمله آنهاست حضرات آیات: سید ابوالحسن اصفهانی، سید محمّد حسینی تنکابنی «مؤلف ایضاح الفرائد»، سید حسین حسینی گیلانی غروی و سید کاظم شریعتمداری و دیگران. اجازاتش به صورت تابلو در مقبره اش نصب گردیده است.

له منیع

۱ - بزرگان تنکابن ۳۱۴.

شیخ محمد تویسرکانی

(ح - ۱۳۵۰ ق)

از فضلا بود.

وی در کربلای معلی به مصاهرت آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در آمد. هنگام هجرت پدر خانمش به اراک او نیز به همانجا رفت و همینطور به قم. دروس خارج را از محضر ایشان نیز بهره مند شده است. تویسرکانی در حدود سال ۱۳۵۰ ق در قم درگذشت. پیکرش در مسجد بالا سر، حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - دانشمند و فاضل فرزانه مرحوم شیخ احمد غروی تویسرکانی، و دو دختر که دامادهايش عبارتند از: مرحوم آیت الله سید حسن مدرسی یزدی (که ساکن کرج بود). آیت الله آقای شیخ احمد علی طاهری قمی (که فعلاً ساکن بردسیر - استان کرمان).

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - معجم القبور و وفیات الأعلام (مخطوط - شریف رازی).

شیخ محمد جاپلقی «مصدر الامور»

(ح ۱۳۰۰ - ۱۳۷۳ ق)

حاج شیخ محمد فرزند علامه ملا محمد علی و نوه ملا عبدالله جاپلقی، ملقب به «مصدر الامور»، از فضلا و دانشمندان بود. وی در حدود سال ۱۳۰۰ ق در الیگودرز - جاپلق - از توابع استان مرکزی «اراک» متولد گردید.

پدرش از تحصیل کرده‌های اصفهان بود و با آیت‌الله میرزا محمّد حسین نائینی هم بحث بود، سپس جهت تحصیل به نجف اشرف مهاجرت کرد. شیخ محمّد مقدمات علوم دینی را نزد پدر خودش آموخت و جهت ادامه تحصیل به شهر اراک مهاجرت کرد و دروس عالی حوزه را از محضر آیات: سید نورالدین عراقی و حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی استفاده نمود. او در سال ۱۳۴۰ ق در پی مهاجرت آیت‌الله حائری یزدی به حوزه علمیه قم همراه ایشان به آن سامان رفت و تا آخر عمر آن مرحوم، از نزدیکان و ملازمانش بود.

از آثار او

۱ - تقریرات اصول درس آیت‌الله حائری.

۲ - تقریرات فقه درس آیت‌الله حائری.

جابلقی سرانجام در روز یکشنبه ۱۸ / شوال / ۱۳۷۳ ق مطابق با ۳۰ / خرداد / ۱۳۳۳ ش در حدود سن ۷۳ سالگی در قم دار فانی را وداع گفت. پیکرش در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

فرزندانش

۱ - حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ فخرالدین مصدرالامور، متولد سال ۱۳۴۷ ق، وی از جمله شاگردان آیات: سید محمود شاهرودی و سید ابوالقاسم خوئی در نجف اشرف بود، و فعلاً در قم به خدمات اجتماعی و دینی اشتغال دارند.

۲ - مرحوم علامه شیخ محمّد تقی مصدرالامور، مقیم تهران بود.

۳ - آقا محمّد رضا ۴ - آقا جواد.

تذکر: وی فرزندی به نام « محمّد تقی » نداشت.

منابع

۱ - آثار الحجة ۱۱۲/۲ (تولدش را اشتباه نوشته است).

۲ - آینه دانشوران ۳۸۴.

۳ - افادات آقا فخرالدین مصدرالامور.

۴ - گنجینه دانشمندان ۱۲۰/۲.

محمد جعفر مجیر سرتیپی «مجیر السلطان»

(۱۲۸۸ - ۱۳۵۶ ق)

محمد جعفر مجیر سرتیپی ملقب به «مجیر السلطان» فرزند نجف قلی قاجار، از اساتید هیئت و نجوم بود.

وی در سال ۱۲۸۸ ق در شهر مراغه - استان آذربایجان شرقی - متولد شد. محمد جعفر پس از طی دوران کودکی، تحصیلات مقدماتی را در زادگاه خود به پایان برد. و چون علاقه وافری به ریاضیات و علوم نجوم داشت، جهت ادامه تحصیل به تبریز عزیمت کرد و علوم ریاضی، هیئت، اسطرلاب را از اساتید وقت بیاموخت. و پس از تحمل زحمت و مرارت و مطالعه و پژوهش و سنجش زیج‌های محمد شاه هندی، فرنگی، الغ بیک گورکانی و در نتیجه تجربه و بدست آوردن افق آذربایجان، اقدام به استخراج تقویم از سال ۱۳۰۳ ش لغایت ۱۳۲۰ ش می‌شود و همه ساله با اجازه رسمی وزارت معارف و اوقاف و همکاری کتابفروشی علمیه در تبریز چاپ و در سراسر کشور نشر می‌شد. (بعد از درگذشتش نیز مدت چهار سال تا ۱۳۲۰ ش، تقویم از روی نسخه مستخرجه آن مرحوم چاپ و توزیع می‌شد).

وی علاوه بر اینکه از مشاهیر این فن به شمار می‌رفت، مدت‌ها در مشاغل دیوانی آن زمان مشغول فعالیت و انجام کارهای دولتی بود. مدتی ریاست بلدیه (شهرداری) مراغه را عهده‌دار بود و در عمران شهر و توسعه و احداث اماکن کوشا بود.

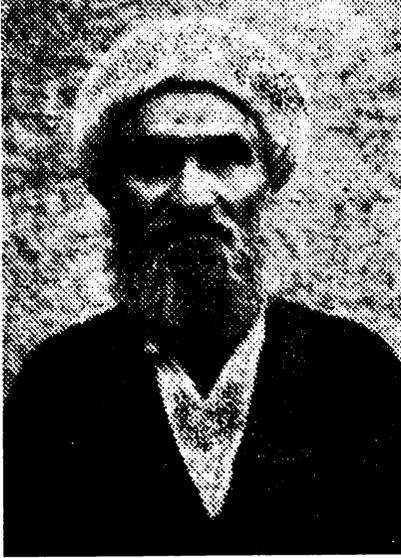
مجیر السلطان در سال ۱۳۵۶ ق مطابق با ۱۳۱۶ ش در سن ۶۸ سالگی درگذشت. پیکرش در جوار مرقد حضرت معصومه علیها السلام در قم مدفون گردید.

منبع

۱ - مراغه (افرازه رود) ۴۸۱.

شیخ محمّد جواد خراسانی «محولاتی»

(۱۳۲۱-۱۳۹۷ ق)

حاج شیخ محمّد جواد فرزند علامه شیخ محسن و نوه ملاحسین محولاتی کاشمیری خراسانی، از علمای پُرکار و مبرز تهران بود، تولدش در ۲۵ / ربیع اول / ۱۳۲۱ ق در مشهد مقدس اتفاق افتاد.

مقدمات و سطوح را نزد علمای مشهد گذرانید، و در سال ۱۳۵۱ ق به نجف اشرف مهاجرت کرد و از محضر آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی، سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا آقا

اصطهباناتی، سید حسین طباطبائی قمی، سید محمّد حسین بروجنی اصفهانی، و سید محمود شاهرودی به مدت ۱۰ سال خارج فقه و اصول بهره‌مند گردید. و در سال ۱۳۶۱ ق به ایران مراجعت و در مشهد مقدس و محولات توقف نمود. و در سال ۱۳۶۳ ق به تهران مهاجرت عزیزت نمود و در (مسجد جوادیه) به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت پرداخت.

آثار او به شرح زیر است:

- ۱- تفسیر القرآن الکریم.
- ۲- کشف الآیات.
- ۳- کشف اللغات.

- ۴- مهدی منتظر (عج).
- ۵- تقریرات اصول.
- ۶- ظواهر الآثار در اخلاق.
- ۷- تقلید اعلم.
- ۸- طلب و اراده.
- ۹- منظومة فی الرجال.
- ۱۰- نخبة القضاء.
- ۱۱- حدیث الاهلیلجه (ترجمه).
- ۱۲- مقتل الامام الحسین علیه السلام.
- ۱۳- تاریخچه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم.
- ۱۴- دیوان اشعار (عربی و فارسی).
- ۱۵- البدعة و التحریف یا آئین تصوف.
- ۱۶- اربعینیات.
- ۱۷- خلاصة علائم الظهور.
- ۱۸- منظومة فی الاصول.
- ۱۹- شرح منظومة الاصول.
- ۲۰- رساله رضوان الله اکبر (در ردّ تصوف).
- ۲۱- معارف الشيعة.
- ۲۲- حجت قوی در ابطال مثنوی.
- ۲۳- معارف الأئمة علیهم السلام (اشعار).
- ۲۴- هداية الامة فی شرح منظومة معارف الأئمة علیهم السلام.
- ۲۵- الامامة عند الشيعة.
- ۲۶- دیوان بینة رحمت در مرآتی قتیل امامت علیه السلام.
- ۲۷- آهی سوزان برای منتظرین امام زمان (عج).
- ۲۸- ارشاد الطالب الی الحجة الغائب (عج).

۲۹ - بازگشت شهید در رجعت.

۳۰ - علائم دوره آخر الزمان.

۳۱ - فتنه‌های آخر الزمان.

۳۲ - کشف مطالب الآیات.

وی در روز دوشنبه ۹ / ربیع اول / ۱۳۹۷ ق مطابق با ۹ / اسفند / ۱۳۵۵ ش به سن ۷۶ سالگی درگذشت، و در قبرستان باغ بهشت قم مدفون گردید.

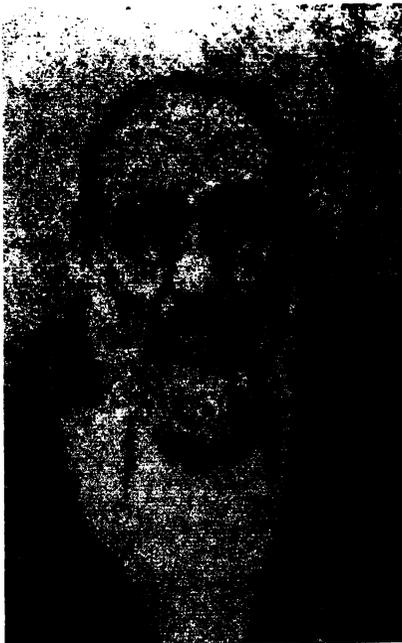
منابع

۱ - گنجینه دانشمندان ۴/۴۳۳.

۲ - مؤلفین کتب چاپی ۲/۴۲۸.

میرزا محمّد جواد عمیدالاسلام تبریزی

(ح ۱۲۹۴ - ۱۳۷۴ ق)

میرزا محمّد جواد فرزند علامه
میرزا احمد «عمیدالاسلام» و نوه علامه
ملاّ علی تبریزی، از دانشمندان و فقهای
بارز تبریز، و برادر استاد دکتر موسی
عمید بود.

در حدود سال ۱۲۹۴ ق در تبریز
دیده به جهان گشود.

در حوزه نجف اشرف

ایشان پس از طی مقدمات و
سطوح در تبریز به نجف اشرف رهسپار
شد، و دروس عالی حوزه را نزد آیات:

شیخ هادی تهرانی و شیخ محمد کاظم خراسانی طی نمود، و به درجه عالی اجتهاد نائل آمد.

اقامت در تبریز

وی پس از اقامت چند سالی در نجف اشرف به تبریز مراجعت کرد، و در مسجد جدّ خود به اقامه نماز جماعت و ارشاد و هدایت، و نیز تدریس کتب علمی و متون درسی حوزه اشتغال ورزید.

عبدالرسول احقاقی هنگام تشریح تاریخچه مسجد حجة الاسلام در تبریز می نویسد: (پس از خاندان بزرگ حجة الاسلام‌ها بنا به تقاضای اهالی، مدتی حکیم فرزانه و عالم یگانه مرحوم میرزا محمد جواد عمید فرزند مرحوم میرزا احمد آقا عمید الاسلام که از علمای بزرگ و دانشمندان بنام آذربایجان بودند، در این مسجد [مسجد حجة الاسلام نیر] امر امام جماعت و وعظ و تبلیغ را عهده‌دار بودند).

از جمله شاگردان ایشان، می توان افراد زیر را نام برد:

- ۱ - برادرش دکتر موسی عمید ۲ - میرزا علی اکبر علمی، که فعلاً ساکن «کنجا آباد» تبریز و از فضیلتی معاصر به شمار می رود، سنش متجاوز از نود سال است ۳ - عبدالرسول احقاقی اسکوئی.

درگذشت

نامبرده در روز چهارشنبه ۶ / ربیع اول / ۱۳۷۴ ق مطابق با ۱۲ / آبان / ۱۳۳۳ ش در حدود سن ۸۰ سالگی درگذشت، و جسدش در انتهای قبرستان حاج شیخ قم باکد (۶۴۲) به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - مقدمه دیوان اشعار حجة الاسلام نیر ص ۴.
- ۳ - نقباء البشر (قسمت خطی).

شیخ محمد جواد فریدنی اصفهانی

(۱۳۱۰-۱۳۸۵ ق)

وی در سال ۱۳۱۰ ق در شهر «فریدن» استان اصفهان متولد شد. او مقدمات را در زادگاه خود آموخت، سپس جهت ادامه تحصیل به قم رفت و سطح را به پایان برد، آنگاه به حوزه علمیة نجف اشرف رهسپار شد و از محضر آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی، سید ابوالحسن اصفهانی، میرزا آقا اصطهباناتی و سید محمود شاهرودی استفاده نمود. ایشان هر چند گاهی به ایران می آمد و در فریدن اقامت می کرد و از احترام بسیاری برخوردار می شد، و در آن سامان به ارشاد و هدایت می پرداخت.

از آثار او

- ۱- تقریرات درس اصطهباناتی.
 - ۲- تقریرات درس عراقی.
 - ۳- رسالۀ عملیه.
- ایشان در پی بیماری و جهت معالجه به تهران رفت و در یکی از بیمارستانها بستری گردید ولی معالجات سودی نبخشید و در تاریخ ۱۳۸۵ ق مطابق با ۱۳۴۴ ش. دارفانی را وداع گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابو حسین (مقبرة العلماء) به خاک سپرده شد.
- وی که داماد آیت الله میرزا آقا اصطهباناتی بود دارای فرزندان زیر گردید:
- ۱- مهندس محمد رضا ۲- دکتر ضیاءالدین و چهار دختر که حجة الاسلام سید هاشم بحرانی دامادش می باشد.

شیخ محمد جواد فیضی بروجردی

(۱۳۲۸ - ۱۴۱۳ ق)

حاج شیخ محمد جواد فرزند
علامه شیخ احمد فیضی و نوه ملا فیض
بروجردی، از علمای معاصر ساکن
تهران بود.

در سال ۱۳۲۸ ق در بروجرد دیده
به جهان گشود. پدرش از علما و
مدرسین حوزه بروجرد بود که در ۷ /
رجب / ۱۳۸۳ ق در بروجرد درگذشت
و در قبرستان عمومی شهر مدفون شد.
شیخ محمد جواد پس از رشد،

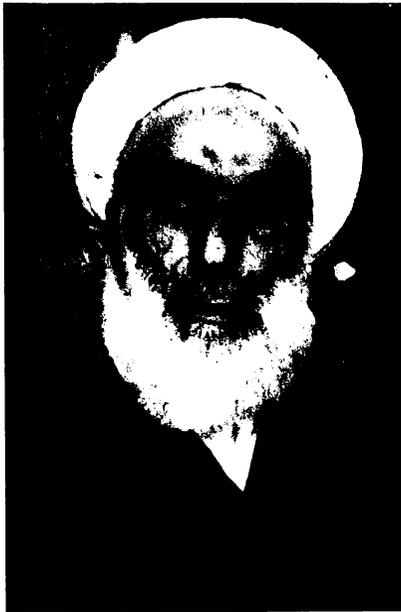
دوره مقدمات را نزد پدر خویش آموخت، و شروع به فراگرفتن سطوح پرداخت. در
سن ۲۰ سالگی به قم عزیمت نمود و مدت دو سال به تحصیل باقی سطوح همت
گماشت.

وی در سال ۱۳۵۰ ق جهت ادامه تحصیل و عتبه بوسی اعتبار مقدسه به
عراق مهاجرت کرد، و در نجف اشرف اقامت گزید و از محضر آیات: شیخ
ضیاءالدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، سید ابوالحسن اصفهانی،
میرزا عبدالهادی شیرازی استفاده شایان برد. و به مصاهرت استاد خود میرزای
شیرازی مفتخر گردید.

نامبرده در سال ۱۳۹۱ ق در پی فشارهای دولت عراق به ایران بازگشت و در
تهران سکونت نمود، و به اقامه جماعت و ترویج دین و مباحثات علمی پرداخت.

فیضی در روز سه شنبه ۴ / صفر / ۱۴۱۳ ق مطابق با ۱۳ / مرداد / ۱۳۷۱ ش در

شیخ احمد فیضی بروجردی

تهران درگذشت و جسدش عصر همان روز در قم تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

تنها فرزند ذکور ایشان جناب حجة الاسلام آقای شیخ محمد حسن فیضی که فعلاً در قم سکونت دارند.

منع

۱ - اطلاعاتی از فرزندش شیخ محمد حسن فیضی.

شیخ محمد جواد قدسی طالقانی

(ح ۱۲۹۰ - ۱۳۷۱ ق)

حاج شیخ محمد جواد ملقب به «قدسی» فرزند آیت الله شیخ علی محمد و نوه عین علی سوهانی طالقانی، از فضلا و معاریف تهران و طالقان بود. وی در حدود سالهای ۱۲۹۰ ق تولد یافت.

پدرش (۱۲۳۳ - ۱۳۱۲ ق) مدفون در قبرستان ابن بابویه شهر ری، از مشاهیر فقها و اساتید در تهران بود. او از جمله شاگردان: شیخ محمد حسن نجفی «صاحب جواهر»، شیخ مرتضی انصاری و شیخ راضی نجفی در نجف اشرف بود.

از آثار قلمی اش: تقریرات درس صاحب جواهر و تقریرات شیخ انصاری است.

به نقباء البشر ۴/۱۶۱۸ و خاطرات من (اثر حسن اعظام قدسی) ص ۱۱ رجوع شود. شیخ محمد جواد در تهران پرورش یافت و دروس دینی را آنجا آغاز کرد، سپس به نجف اشرف رهسپار شد و از محضر آیت الله شیخ ضیاء الدین عراقی و دیگران استفاده نمود و از ایشان موفق به دریافت اجازه اجتهاد گردید. با علامه حاج آقا بزرگ تهرانی «صاحب الذریعه» رابطه دوستی و الفت داشت.

نامبرده هم در تهران و هم در طالقان به انجام وظایف روحانی اشتغال داشت و در میان علمای وقت از موقعیت شایسته‌ای برخوردار بود. در سوهان طالقان به اقامه جماعت و وعظ و ارشاد می‌پرداخت و نیز در روستای «میر» طالقان هم خدمات روحانی داشت. بعدها در مسجد شاهزاده خانم - دختر فتح علی شاه قاجار - تهران که محل خدمت پدرش بود به انجام وظایف دینی و روحی اشتغال ورزید. در رادیو تهران هم به مناجات و قرائت دعای شریف سحر در ماه مبارک رمضان می‌پرداخت. او از موهبت حسن بیان و مهارت در خطابه و اخلاق نیکو و حسن سلوک برخوردار بود.

قدسی در اواسط / ذی القعدة / ۱۳۷۱ ق مطابق با اواسط / مرداد / ۱۳۳۱ ش در تهران درگذشت. پیکرش به قم حمل و به خاک سپرده شد. وی نسل ذکوری نداشت و فقط یک دختر از او به یادگار ماند.

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - یادداشت‌هایی از آقای سید اشرف‌الدین کیانی طالقانی.

شیخ محمد جواد قمی

(۱۲۹۰ - ۱۳۷۳ ق)

شیخ محمد جواد فرزند آیت الله شیخ غلامرضا قمی «حاج آخوند»، از دانشمندان و بزرگان قم بود.

وی در سال ۱۲۹۰ ق در نجف اشرف متولد شد. نامبرده در سن جوانی همراه پدرش به قم رفت و شروع به تحصیل علوم دینی نزد سید محسن قمی و سید احمد طباطبائی و پدر ارجمند خود پرداخت. سپس در سن بیست سالگی عازم تهران شد و علاوه بر تحصیل فقه و اصول نزد آیت الله شیخ محمد حسن آشتیانی نیز رشته های حکمت و کلام را از محضر حکمای بزرگی چون: شیخ علی نوری، میرزا محمود حکمی قمی و شیخ عبدالحکیم سبزواری بهره مند شد. آنگاه در سال ۱۳۱۹ ق به نجف اشرف بازگشت و مدت چهارده سال از محضر آیات: ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی استفاده نمود، و در سال ۱۳۳۳ ق به قم مراجعت کرد، و به ترویج احکام الهی اشتغال ورزید.

از آثار او

- ۱ - آینه حق نما، در ولایت.
 - ۲ - توحید قمی، در اصول عقاید، دو جلد.
 - ۳ - سعادت بشر در اثبات نبوت مطلق و نبوت سید بشر.
 - ۴ - الصراط المستقیم فی معرفة بعض ما يتعلق بالدين القويم من اصول الدين، در چهار جلد.
 - ۵ - کتاب کیمیا، در بحث معاد جسمانی، ۱۳۶۴ ق، تهران، جیبی، ۲۳۹ ص.
 - ۶ - یاقوت، در ردّ مادیین و طبیعین.
- علامه قمی در روز سه شنبه ۱۹ / ذی القعدة / ۱۳۷۳ ق مطابق با ۲۹ / تیر / ۱۳۳۳ ش در سن ۸۳ سالگی در قم درگذشت، و پیکرش در حرم حضرت معصومه علیها السلام - مسجد بالا سر - مدفون گردید.

منابع

۱ - آثار الحجه ۶۶/۲

۲ - الذریعة ۱۸۰/۱۲ و ۳۵/۱۵.

۳ - گنجینه دانشمندان ۱۲۱/۲ (تاریخ تولدش را در سال ۱۲۹۵ ق دانسته است).

۴ - مؤلفین کتب چاپی ۴۲۶/۲.

سید محمد حائری گلپایگانی

(۱۳۲۲ - ۱۴۰۵ ق)

حاج سید محمد فرزند آیت الله میرزا هدایت الله و نوه سید عباس حائری گلپایگانی، از علمای تهران بود. در سال ۱۳۲۲ ق در گلپایگان متولد گردید. پس از رشد و نمو در بیت علم و دانش مقدمات و ادبیات را طی نمود، و جهت ادامه تحصیل به اراک و بعداً به قم مهاجرت کرد و از محضر آیات: سید محمد تقی خوانساری، میر سید علی یثربی کاشانی و سایرین استفاده نمود. وی در حدود سال ۱۳۵۰ ق به

نجف اشرف مهاجرت و از محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی و در کربلا نزد السید حسین العمی و الشیخ علی الشاهرودی خارج فقه و اصول بهره مند گردید، و در سال ۱۳۵۳ ق به ایران بازگشت و در زادگاه خود به مدت ۲۰ سال توقف و به اقامه جماعت و تأسیس مدرسه علمیه و تربیت طلاب و ارشاد مردم پرداخت. و در سال ۱۳۷۳ ق به تهران مهاجرت و در آنجا اقامت نمود و در (مسجد فخر الحاجیه) به اقامه جماعت و بحث و تدریس اشتغال ورزید. سرانجام در روز چهارشنبه ۱۹ / رجب / ۱۴۰۵ ق مطابق با ۲۱ / فروردین /

۱۳۶۴ ش به سن ۸۳ سالگی در تهران درگذشت، و در صحن حضرت معصومه علیها السلام قم به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - حجة الاسلام سید جمال‌الدین حائری، فارغ التحصیل حوزه علمیه قم متوفای ۱۳۸۶ ق در سن جوانی مدفون در قبرستان شیخان قم.
- ۲ - سید مرتضی حائری از علمای فعلی تهران.

شیخ محمد حائری مازندرانی

(۱۲۸۲ - ۱۳۵۰ ق)

حاج شیخ محمد حائری معروف به (ابن الشیخ) سومین فرزند آیت‌الله شیخ زین‌الدین العابدین مازندرانی (شاگرد صاحب جواهر)، مرحوم حائری به سال ۱۲۸۲ ق در کربلا دیده به جهان گشود.

وی نزد پدر علم آموخت و نیز از حضرات آیات: میرزا محمد حسین شهرستانی، شیخ علی بفروئی، سید هاشم قزوینی و شیخ محمد مازندرانی، در حوزه کربلا استفاده علمی نمود و

پس از مرگ پدر در (۱۳۰۹ ق) جزو شاگردان میرزا حبیب‌الله رشتی در نجف اشرف درآمد. و پس از مرگ او در (۱۳۱۲ ق) به خواهش مریدان پدرش به هندوستان رفت، و حدود چهارده سال در آنجا ماند. برخورد با ملت‌های گوناگون او را نسبت به

سیاست استعماری غرب آگاه کرد و به آزادیخواهی کشاند، سپس به ایران رفت و با مشروطه‌خواهان همکاری کرد.

شیخ ضیاءالدین استرآبادی

بعد از کودتای محمدعلیشاه قاجار علیه مجلس شورای ملی و به توپ بستن مجلس (تیر ۱۲۸۶)، وی به نجف رفت و روحانیون آنجا: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ عبدالله مازندرانی را به هواخواهی از مشروطیت تشویق کرد، و هنگام فتح تهران توسط مشروطه‌خواهان (تیر / ۱۲۸۸) و پس از فرار محمدعلیشاه و گشایش مجلس دوم شورای ملی، به

همراه سایر آزادیخواهان به وطن بازگشت. پس از بازگشت به میهن، از طرف دولت ملی در سال ۱۳۲۹ ق به عنوان (رئیس دیوان کشور) منصوب و دو سال در این سمت خدمت کرد، ولی نتوانست با «مسیو پرینی» مستشار فرانسوی عدلیه همکاری کند و از کار کناره گرفت. در جمادی اول / ۱۳۳۹ ق مدتی نیابت تولیت مدرسه سپهسالار به او واگذار شد و از آن نیز در سال ۱۳۴۰ ق کناره گرفت. نامبرده دارای اجازه‌هایی در روایت از پدر خود و میرزا حسین نوری بود.

وی در اواخر سال ۱۳۴۰ قمری به قم رفت، و در روز پنجشنبه ۲۳ / جمادی ثانی / ۱۳۵۰ ق مطابق با ۱۳ / آبان / ۱۳۱۰ ش بر اثر سکت قلبی وفات یافت. و در حرم حضرت معصومه علیها السلام در جوار قبر آیه الله حائری یزدی مدفون گردید.

از جمله آثار قلمی او

۱ - سفرنامه ای خطی.

- ۲- دستور العمل اصول محاکمات حقوقی.
- ۳- رساله تمیزیه (دستور العمل دیوان عالی تمیز).
- ۴- بیان الاوزان فی تطبیق الاوزان المتداوله فی الهند و العراق.

منابع

- ۱- الاجازة الكبيرة ۵۳۹.
- ۲- تاریخ مدرسه عالی سپهسالار ۱۱۸.
- ۳- زندگینامه رجال و مشاهیر ایران ۶۴/۳ و ۷۱.
- ۴- مجله وحید، شماره ۲۴۴، معرفی سفرنامه خطی ابن الشیخ توسط دکتر علینقی منزوی.
- ۵- مکارام/الآثار ۲۳۹۵/۷ (تولدش را به سال ۱۲۸۱ ق دانسته است).
- ۶- مؤلفین کتب چاپی ۴۹۱/۵ (که تولدش را در سال ۱۲۸۳ ق و قبرش را در قبرستان حاج شیخ دانسته است).
- ۷- نقباء البشر (خطی).

سید محمد حجت کوهکمری

(۱۳۱۰ - ۱۳۷۲ ق)

ولادت و تحصیل

مرحوم آیت الله حجت، در ۲۸ / شعبان / ۱۳۱۰ ق قبل از طلوع فجر در شهر تبریز در خانواده‌ای مشهور به علم و فضل دیده به جهان گشود. مقدمات، فنون ادبیه و علوم متداوله را نزد علمای آن شهر و مخصوصاً پدر عالم و وارسته اش سید علی حسینی تبریزی فراگرفت، و در سال ۱۳۳۰ ق در حالی

که بیش از ۲۰ سال نداشت برای تکمیل معلومات رهسپار نجف اشرف گردید، و فقه را از محضر آیت الله سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، و از محضر آیت الله سید ابوتراب خوانساری، رجال و حدیث را استفاده کرد، و در درس آیات: شیخ الشریعہ اصفهانی، سید محمد فیروز آبادی، شیخ علی قوچانی، شیخ علی گنابادی، میرزا محمد حسین نائینی، و شیخ ضیاء الدین عراقی شرکت نموده، در اندک مدتی به درجه عالیۀ اجتهاد نائل گردید. در ضمن علوم ریاضی و فلک را از محضر شیخ حیدرقلی سردار کابلی تلمذ کرد، متأسفانه در این اثناء بیمار شد و بر حسب توصیه پدر بزرگوار خود ناچار به ترک نجف گردیده، و در سال ۱۳۳۵ ق به تبریز مراجعت نمود و بعد از وفات استادین معظمین خود طباطبائی یزدی و شریعت اصفهانی در سال ۱۳۴۰ ق مجدداً به حوزه علمیۀ نجف بازگشت و در درس اکابر وقت حاضر گردید از جمله علامه شیخ اسدالله زنجانی (متوفای ۱۳۵۴ ق) و علامه ذوالفقون شیخ حیدرقلی سردار کابلی در علوم ریاضی و خود به تدریس فقه و اصول پرداخت، و لکن دیگر بار بر اثر اختلال وضع مزاجی در سال ۱۳۴۹ ق ناچار به ترک نجف اشرف شد.

ورود به قم

بعد از آنکه معالجات مکرر، بهبودی کامل مشار الیه را تضمین نکرد به ایران آمد، و در سال ۱۳۴۹ ق رسماً در قم رحل اقامت افکند و ضمن حضور احترامی در درس مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (مؤسس حوزه علمیۀ قم) به

تدریس فقه و اصول پرداخت و شاگردان بسیاری تربیت نمود، و مورد عنایت خاص معظم له قرار گرفت.

تا آنجا که محل نماز جماعت خود را (در صحن مطهر حضرت معصومه علیها السلام و مسجد بالا سر) بدو واگذار کرد و به هنگام وفات، معظم له را یکی از دو وصی خویش قرار داد.

مبارزه بر علیه بی‌حجابی

ایشان که پس از رحلت مؤسس محترم حوزه قم مسؤولیت این حوزه نو پا را با همکاری دو یار صدیق خود بر عهده داشت، برای جلوگیری از امور خلاف شرعی که رژیم انجام می‌داد به آنها هشدار داده و اعلام خطر می‌نمود. از باب نمونه به متن تلگرافی که در رابطه با کشف حجاب به مرحوم آیت‌الله سید محمد بهبهانی در تهران مخابره کرده‌اند تا به سمع متصدیان امر برسد توجه فرمائید:

بسم الله الرحمن الرحيم

به شرف عرض عالی می‌رساند، خیلی مناسب است که حضرت مستطاب عالی به اولیای امور تذکر دهید که در بلاد اسلامی امری که مخالفت آن - از جهاتی - با شریعت مقدسه محرز است، اجراء آن غیر ممکن است و تولید مفاسد خواهد نمود. از مساعی جمیله حضرت عالی تشکر می‌نمایم.

الاحقر محمد الحسینی الکوه کمری

مشایخ اجتهاد و روایت

مرحوم آیت الله حجت، از حضرات آیات: شیخ فتح الله شریعت اصفهانی، میرزا محمد حسین نائینی، آقا ضیاء الدین عراقی، سید محمد فیروز آبادی، اجازه اجتهاد داشته و از شیخ الشریعه و سید حسن صدر و شیخ عبدالله مامقانی و سید ابوتراب خوانساری و شیخ محمد باقر بیرجندی و والد خود (متوفای ۱۳۶۰)، و سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ عبدالکریم حائری یزدی، میرزا محمد عسگری تهرانی، شیخ اسدالله زنجانی، شیخ علی کاشف الغطاء، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء و شیخ احمد کاشف الغطاء، اجازه نقل روایت داشته اند.

شاگردان استاد

اسامی تعداد زیادی از شاگردان معظم له را نویسنده کتاب «آثار الحجة» آورده است، که برخی از آنها از علماء و دانشمندان بزرگ و مفاخر زمان اخیر بوده اند. از تقریرات درس آن مرحوم «کتاب البیع» مشتمل بر دو جلد، جلد اول بقلم حاج شیخ ابوطالب تجلیل تبریزی، و جلد دوم بقلم حاج شیخ یحیی فاضل همدانی در سال ۱۳۷۳ هجری قمری چاپ و منتشر شده است.

شماری از تألیفات معظم له

آثار ذیقیمی از آن مرحوم باقی مانده که نشان دهنده مقام علمی و نبوغ فکری ایشان است، نام برخی از آنان را در ذیل ملاحظه می فرمائید:

- ۱- رساله فی الاستصحاب.
- ۲- کتاب البیع.
- ۳- رساله فی تنقیح المطالب المهمة فی عمل الصور المجسمة.
- ۴- جامع الاحادیث و الاصول أو مجمع الاحادیث.
- ۵- حاشیه علی کفایة الاصول ۲ جلد.

- ۶- کتاب الصلوة.
- ۷- لوامع الانوار الغروية فى مرسلات الآثار النبوية.
- ۸- مستدرک المستدرک فى استدارک مافات عن صاحب المستدرک.
- ۹- رسالہ فى الوقت.
- ۱۰- کتاب الصوم (شرح على صوم شرائع الاسلام).
- ۱۱- رسالہ فيما يعلم به البلوغ.
- ۱۲- تعليقة على متأجر الانصارى.
- ۱۳- فروع العلم الاجمالى.
- ۱۴- تعليقات على رجال المامقانى.
- ۱۵- کتاب الوقف.
- ۱۶- ارشاد المؤمنین الى احکام الدين.
- ۱۷- حواشى عروة الوثقى.
- ۱۸- حواشى وسيله النجاة.
- ۱۹- مناسک حج.
- ۲۰- منتخب الاحکام.
- ۲۱- حواشى على شرح التذكرة النصيرية، فى علم الهيئة.

آثار فراموش نشدنى

از جملہ آثار و باقيات الصالحات معظم له، مدرسه و مسجد و کتابخانہ حجتيہ است کہ مورد استفادہ دانش پژوهان علوم اسلامى در حوزہ علميہ قم مى باشد.

مطالعة مداوم

مرحوم حجت، عشق فراوانى به مطالعة کتب علمى و فقہى داشت، و در اين زمينه احساس خستگى به اوراه نمى يافت و اين علاقه تا حدى بود کہ نقل کرده اند:

حتی در تمام شب‌های زندگیش حد اقل چندین ساعت مطالعه داشت. عادت ایشان چنین بود که: هر سه چهار سال یک بار تمام کتب درسی حوزه را (از مقدمات گرفته تا کفایه) به دقت مطالعه می‌کردند.

برخی از ویژگیهای ایشان

یکی از ویژگیهای آن بزرگوار این بود که از تظاهر و خودنمایی می‌گریخت، و به دوستان و یاوران خود سفارش می‌فرمود که برایش تبلیغ نکنند و اجازه نمی‌داد تا در جرائد و روزنامه‌ها عکسی از ایشان چاپ نمایند و به اهل منبر فرموده بود: راضی نیستم نام مرا بر منابر ببرید.

ویژگی دیگر ایشان این بود که علم خود را به جلم و بردباری آراسته بود، و همه فشارها و تنگ نظریهای مخالفین را نادیده می‌گرفت و شرح صدر بسیاری داشت. استاد مطهری داستانی در رابطه با هجرت از عادت و قدرت تصمیم‌گیری آن مرحوم نقل کرده‌اند، که در ذیر می‌خوانید:

آیت‌الله حجت (اعلی‌الله مقامه) یک سیگاری‌ای بود که من واقعاً هنوز نظیر او را ندیده‌ام، گاهی سیگار از سیگار قطع نمی‌شد. بعضی وقتها هم که قطع می‌کرد مدتش خیلی کوتاه بود ولی طولی نمی‌کشید که مجدداً سیگاری را آتش می‌زد، در اوقات بیماری اکثر وقتشان به سیگار کشیدن می‌گذشت. وقتی مریض شدند، برای معالجه به تهران آمدند و در تهران اطباء گفتند: چون بیماری ریوی دارید، باید سیگار را ترک کنید. ایشان ابتدا به شوخی گفت: من این سینه را برای سیگار کشیدن

می خواهم، اگر سیگار نباشد سینه را می خواهم چه کنم؟
عرض کردند: به هر حال برایتان خطر دارد، و واقعاً مضر است.

فرمود: مضر است؟

گفتند: بله همینطور است.

فرمود: دیگر نمی کشم.

یک نمی کشم کار را تمام کرد. یک حرف و یک تصمیم، این مرد را به صورت
یک مهاجر از عادت قرار داد.

ویژگی دیگر ایشان، علاقه فوق العاده و محبت فراوان ایشان به سید و سالار
شهیدان، حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام بود.

از چپ به راست: سید مرتضی لنگرودی، سید کاظم شریعتمداری،
سید حسین طباطبائی بروجردی، ؟، شیخ محمد علی حائری کرمانی

رحلت

در آخرین روز بیماری خود برای شکستن مهر خویش استخاره کرد، آیه ﴿ له
دعوة الحق ﴾ او را به لقاء الله بشارت داد، چنانکه بر روی سنگ قبر ایشان چنین

حک شده است: (و بعد ما استخار بکلام الحق فی کسر خاتمه و اجیب بقوله تعالی ﴿ له دعوة الحق ﴾ امر به، ثم تناول التربة الحسينية و قال: آخر زادی من الدنيا التربة، فلی دعوته زوال يوم الأثنين ثالث / جمادی الاولى / من سنة ۱۳۷۲ ق) مطابق با ۲۹ / دی / ۱۳۳۱ ش.

در همین رابطه است بیت زیر که یکی از ارادتمندان به آن مرحوم گفته است:

ز خاک کریلا می خورد و می گفت: همین باشد زدنی «آخرین زاد»

به این ترتیب در تاریخ مذکور، در سن ۶۲ سالگی به لقاء الله شتافت. و با ارتحالش جهان علم و فضیلت داغدار شد، به طوری که مرحوم آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی وقتی از این جریان اطلاع حاصل کرد فرمود: کمرم شکست.

به مجرد انتشار خبر رحلت این مجسمه تقوا و دانش در بسیاری از شهرستانها تعطیل عمومی اعلام شد، و پیکر مطهر این عالم بزرگ بعد از تشییع

بی سابقه و نماز حضرت آیت الله بروجردی بر آن، در مدرسه حجتیه مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - علامه سید محسن ۲ - علامه سید حسن ۳ - سید عبدالحسین ۴ - سید علی

اکبر و دامادهای ایشان عبارتند از:

۱ - آیه الله شیخ مرتضی حائری یزدی

۲ - استاد شیخ عباس مصباح زاده.

۳- شیخ عبدالله شهیدی قزوینی.

منابع

- ۱- آثار الحجة ۹۳/۱ و ۱۶۱.
- ۲- آینه دانشوران ۱۶۹.
- ۳- الاجازة الكبيرة ۱۳۵.
- ۴- المسلسلات في الحجازات ۴۲۶/۲.
- ۵- تاریخ قم ۲۸۰.
- ۶- رجال آذربایجان در عصر مشروطیت ۱۸۶.
- ۷- رجال قم ۱۵۰.
- ۸- ریحانة الأدب ۲۳/۲.
- ۹- زندگانی سردار کابلی ۱۷۵.
- ۱۰- علمای معاصرین ۲۱۴.
- ۱۱- گنجینه دانشمندان ۳۰۵/۱.
- ۱۲- گنجینه دانشوران ۱۶۵.
- ۱۳- مؤلفین کتب چاپی ۳۸۶/۵.
- ۱۴- نقباء البشر (خطی) (تاریخ تولد مترجم له را از روی دستخط پدرگرامیش نوشته است).

میرزا محمد حجت همدانی «دریائی»

(۱۲۷۶ - ۱۳۶۱ ق)

میرزا محمد حجت فرزند علامه شیخ محمد حسن جولانی همدانی معروف به (دریائی)، به سال ۱۲۷۶ ق در (محلّه جولان) همدان متولد شد.

پس از فراگرفتن علوم مقدماتی به بروجرود رفت، و از ذخائر علمی مرحوم آیت الله سید محمود طباطبائی (صاحب المواهب السنیة) بهره وافر برد، سپس به اصفهان رفت و نزد شیخ محمد باقر اصفهانی تلمذ کرد و از آنجا به نجف اشرف رهسپار شد و مدت ۸ سال از محضر آیات: سید حسین کوهکمری، ملا محمد

فاضل ایروانی، شیخ لطف‌الله لاریجانی، شیخ حبیب‌الله رشتی، شیخ محمد طه نجف تبریزی، شیخ حسین خلیلی تهرانی، شیخ محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی استفاده نمود و در سال ۱۳۱۰ ق به همدان بازگشت و به تدریس و نشر و اجرای احکام الهی پرداخت.

وی در مسائل و احکام فقهی ماهر و از ریاضیات نیز بهره‌ای وافر داشته، و رسائلی چند در فقه و اصول به رشته تحریر درآورده است.

از جمله آثار او:

۱- حاشیه علی الرسائل (از شیخ انصاری).

۲- حاشیه علی جواهر الکلام.

۳- حاشیه علی بدائع الافکار (از رشتی).

۴- قاعده لاضرر و لاضرار.

۵- قاعده الید.

۶- کتاب القضاء والشهادات.

۷- رساله عملیه که در سال ۱۳۵۹ ق به چاپ رسید.

سرانجام در شب جمعه / ۱۱ ذی قعدة / ۱۳۶۱ ق مطابق با ۲۹ / آبان /

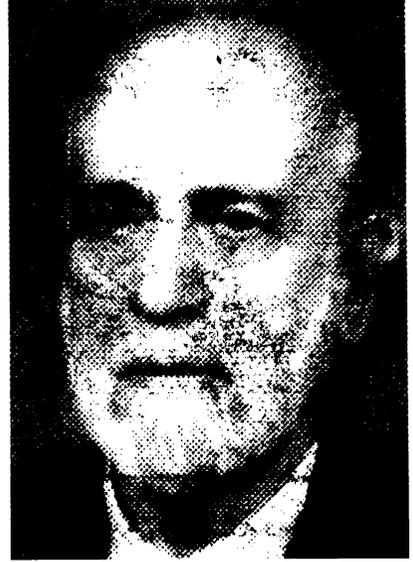
۱۳۲۱ ش به سن ۸۵ سالگی در همدان درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ قم

مدفون گردید.

شیخ اسدالله حجت همدانی

محمود حجت همدانی

فرزندان ایشان:

- ۱ - شیخ اسدالله حجت.
- ۲ - دکتر محمود حجت.
- ۳ - رضا حجت، متولد ۱۳۳۷ ق اهل ادب و شعراست.
- ۴ - شیخ علی شیع العراقین.

منابع

- ۱ - الاجازة الكبيرة ۱۴۳.
- ۲ - المسلسلات فی الاجازات ۲/۲۱۳.
- ۳ - تاریخ بروجرد ۲/۴۵۴.
- ۴ - نقباء البشر (خطی).

*

میرزا محمد حجتی میانجی

(۱۲۹۲ - ۱۳۵۰ ق)

او در قریه «النجارق» به سال ۱۲۹۲ ق تولد یافت. بخشی از مقدمات و سطح علوم دینی را در نزد پدر خود (آخوند ملا محمد علی) آموخت. سپس رهسپار حوزه علمیه تبریز گشت. در آنجا از حضور اساتید معروف استفاده نمود و پس از چندی برای تکمیل اندوخته‌های علمی و اخلاقی خود شهر تبریز را به سوی نجف اشرف ترک کرد، در آنجا با سختی و تنگدستی طاقت فرسایی به تحصیلات عالی خود ادامه داد و از دروس خارج فقه و اصول مراجع بزرگ آن زمان مانند: آیت‌الله شیخ هادی تهرانی (متوفی ۱۳۲۱ ق) استفاده فراوان برد. او همچنین در نجف اشرف با مرحوم آیت‌الله میرزا صادق آقا تبریزی و مرحوم آیت‌الله شیخ فیاض زنجانی هم‌بحث بود. بعد از مدت ۵ سال اقامت، این مجتهد متبحر به زادگاه خود بازگشت، و خویشان را در خدمت هموطنان خود قرار داد.

آن زمانی که او باش و اشرار و مزدوران خان‌ها هر چند گاهی به شهرها و روستاها هجوم می‌آوردند، و به اموال و ناموس مردم دست درازی و تجاوز می‌کردند، این مجتهد جهادگر با ابتکار خود تدبیری به کار انداخت و مردم النجارق و حومه را از گزند آنان برای همیشه آسوده خاطر و در امان ساخت. او با خرید چندین قبضه اسلحه و مسلح کردن مردان روستا، دسته نگهبانی تشکیل داد و مردان و جوانان را به نوبت در اطراف آن محل به طور شبانه روزی به پاسداری گماشت، و خود نیز فرماندهی آنها را به عهده گرفت و به رسالت تاریخی خود این چنین عمل کرد.

آیت‌الله حاج میرزا محمد حجتی بعد از سالها اقامت در روستای النجارق، بنا به دعوت مردم میانه، زادگاه خود را به قصد اقامت در این شهر ترک کرد و در میانه برای همیشه ماندگار شد.

سالهای طولانی بود که این شهر دوران آشفته و سختی را پشت سر می‌گذاشت. مردم از نظر اخلاقی، فرهنگی و مذهبی در وضع ناگواری به سر می‌بردند. در هنگام نماز، نه از صدای اذان خبری بود و نه نشانی از صف جماعت. فرقه گمراه بهائیت فرصت خوبی را برای ترویج عقاید خرافی خود به دست آورده بودند. در این ایام که وارد شهر میانه گشت و سرود نماز سرداد. با تبلیغ و ارشاد توانفرسا، مردم را به مساجد فرا خواند و اولین نماز جماعت را پس از سالها تعطیلی اقامه کرد و صدای دلنشین اذان مؤذنها را در فضای شهر طنین انداز نمود، و جمعی پراکنده را به گرد هم آورد. او زندگی خیلی ساده‌ای داشت و در استفاده از وجوه شرعی بسیار سختگیر بود.

از آثار او:

کتابی در فلسفه که در اختیار فرزندش قرار دارد و بر روی آن تاریخ مرگش به قلم یکی از شاگردانش ۱۳۴۹ ق نوشته شده است.

آن عالم ربانی پس از سالها خدمت سرانجام به سن ۵۸ سالگی، در روز سه شنبه ۲۲ / محرم / ۱۳۵۰ ق مطابق با ۱۸ / خرداد / ۱۳۱۰ ش دارفانی را وداع کرد، و در قبرستان حاج شیخ در شهر مقدس قم به خاک سپرده شد.

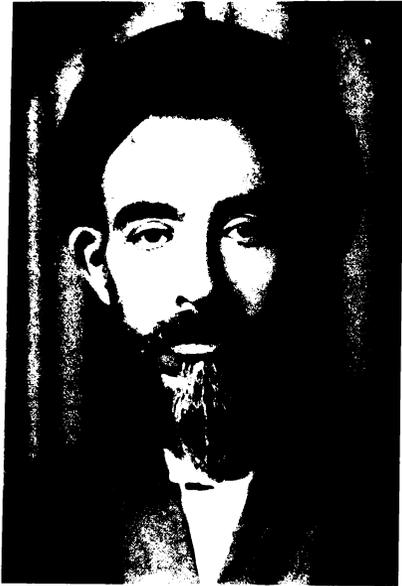
❦ منع

۱ - سیمای میانه ۲۰۲.

سید محمّد حسن الهی طباطبایی «تبریزی»

(۱۳۲۵ - ۱۳۸۷ ق)

سید محمّد حسن معروف به «الهی» فرزند سید محمّد طباطبایی تبریزی، برادر کوچکتر علامه طباطبائی و تحصیلات ایشان همراه برادرش در نجف اشرف بود. ولی بیشتر در امور عرفانی و علوم غریبه سیر می‌کرد، دوری انزوا را

انتخاب می‌کرد چند صباحی در اواخر
عمر به تدریس فلسفه در دارالتبلیغ
اسلامی قم پرداخت.

از آثار او:

- ۱ - یادداشت‌های عرفانی.
 - ۲ - یادداشت‌هایی در علوم غریبه.
- ایشان در سال ۱۳۸۷ ق در تبریز
درگذشت و جسدش به قم حمل و در
قبرستان ابو حسین - مقبره العلماء - به
خاک سپرده شد.

تنها فرزند ذکور ایشان سید محمد

الهی است که فعلاً در تبریز سکونت دارند و نیز سه دختر از او باقی ماند.

منبع

۱ - اطلاعات متفرقه.

شیخ محمد حسن جواهری «آل صاحب جواهر»

(۱۳۲۷ - ۱۴۰۸ ق)

شیخ محمد حسن فرزند آیت الله شیخ محسن و نوه علامه شیخ شریف فرزند
شیخ عبدالحسین فرزند آیت الله مرجع گرانقدر جهان تشیع شیخ محمد حسن نجفی
«صاحب جواهر»، از ادبا و فضیلابی معاصر بود.

وی در ۶ / رمضان / ۱۳۲۷ ق در نجف اشرف دیده به جهان گشود.

پدر دانشمند

پدرش (۱۲۹۵ - ۱۳۵۵ ق) از فقها و ادبای برجسته نجف اشرف بود. وی از

جمله شاگردان برجسته حضرات آیات: شیخ علی بن باقر جواهری، شیخ الشریعة اصفهانی، سید علی شرع و میرزا محمد حسین نائینی به شمار می‌رفت.

از جمله آثار قلمی اش: ۱- شرح نجات العباد، ۲- الفرائد الغوالی فی شرح شواهد الأمالی (اثر سید مرتضیٰ)، ۳- القلائد الغرر فی امامة الاثنی عشر، ۴- شرح منظومة الشهاب الثاقب فی الامامة (اثر سید محمد باقر طباطبائی حجت)، ۵- تعلیقة علی کفایة الاصول، ۶-

تصحیح و شرح دیوان ابن الخیاط الدمشقی، ۷- منظومة فی الموارث و شرحها، ۸- الدرر الحسان فی معرفة أبناء أبناء الزمان، ۹- منظومة فی علم الکلام، ۱۰- منظومة فی التجوید، ۱۱- الردّ علی الشیخیة (کریم خان کرمانی).

جدّش شیخ شریف (ح ۱۲۵۵ - ۱۳۱۴ ق) از فقها و مشاهیر علمای نجف اشرف بود. وی از جمله شاگردان حضرات آیات: شیخ محمد حسین کاظمی، شیخ هادی تهرانی و میرزا حسین خلیلی تهرانی در نجف اشرف بود. سفری به بروجرد (ایران) داشت و مدت چهار سال از محضر آیت الله سید محمود طباطبائی «صاحب المواهب السنّیة» بهره‌مند شده بود. از آثار او: ۱- مثير الأحزان فی أحوال الأئمة الاثنی عشر أمناء الرحمن علیهم السلام، دو جلد ۲- مقتل الامام الحسین علیه السلام، ۳- وفيات أعلام الحق.

تحصیلات دینی

وی در کنف و رعایت پدر ارجمند و نیز عمومی دانشمند خود آیت الله شیخ

عبدالرسول جواهری پرورش یافت. سپس به تحصیل علوم دینی پرداخت. مقدمات و سطح را نزد پدر خویش به پایان رساند. و دروس خارج را از محضر آیات: شیخ محمد رضا آل یاسین، میرزا عبدالهادی شیرازی، سید محمد جواد طباطبائی تبریزی، سید محسن طباطبائی حکیم، شیخ حسین حلی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده نمود و از فضلا و معارف گردید. در زهد و تقوا کم نظیر بود. سفرهایی متعدد به ایران داشت و ماههای طولانی را در استان خوزستان می‌گذراند. به عظ و ارشاد می‌پرداخت. در ادبیات عرب و نظم اشعار مقام بلندی داشت.

در نجف اشرف تا حدی انزوا و عزلت انتخاب کرده بود. ولی هنگام رخنه کردن توده‌ای‌ها به عراق، به مبارزه برخاست و جمعیت «جماعة العلماء» را با عده‌ای از همفکران خود تأسیس نمود. در حدود سال ۱۴۰۰ ق به ایران تبعید شد و در شهر مذهبی قم سکونت اختیار نمود. سالهای آخر عمر در اثر کهولت و بیماری در منزل بستری بود.

از آثار او:

- ۱- بشارة المصطفیٰ لشعبة المرتضیٰ، جمع و تصحیح، ۱۳۶۹ ق، نجف اشرف.
 - ۲- تحقیق و تعلیق علی الفرائد الغوالی فی شرح شواهد الأملی، اثر پدر خود، هشت جلد آن به چاپ رسیده و هشت جلد دیگر آن مخطوط مانده است.
 - ۳- دیوان شعر.
 - ۴- دیوان شعر الشیخ محسن الجواهری (لوالده)، جمع و تعلیق.
 - ۵- شرح قصیده ابن عبدون الحضرمی، در سه جلد.
 - ۶- مجموعه شعریه فی ما قیل باسرة صاحب الجواهر.
- جواهری، در ۲۱ / شعبان / ۱۴۰۸ ق در سن ۸۱ سالگی در اثر شدت بیماری در قم زندگی را وداع گفت. پیکرش عصر روز بعد تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱- شیخ ضیاء ۲- شفیق ۳- شیخ کاظم ۴- محسن ۵- محمد. و سه دختر که دامادهایش عبارتند از آقایان: جعفر و عبدالحسین فرزندان شیخ جواد (برادر شیخ محمد حسن) جواهری، و عباس فرزند عبدالحسین جواهری (پدر نگارنده).

منابع

- ۱- اطلاعات متفرقه.
- ۲- النجم الزاهر فی أعلام آل الجواهر ۳۷.

شیخ محمد حسن حجتی کرمانشاهی

(۱۳۰۴ - ۱۴۰۰ ق)

از عالمان نامی خطه کرمانشاه بود و در نجف اشرف تحصیل کرده بود. ابعاد و آثار خیریه او در کتابی اخیراً به چاپ رسید، که از آن نتوانستیم استفاده کنیم.

از آثار او: ۱- رساله عملیه.

حجتی در روز جمعه ۲۹ / رجب / ۱۴۰۰ ق برابر با ۲۳ / خرداد / ۱۳۵۹ ش در سن ۹۴ سالگی بدرود حیات گفت. پیکرش در قبرستان باغ بهشت قم مدفون شد.

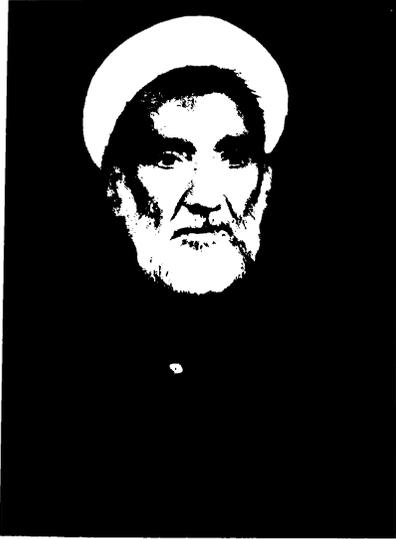
منبع

- ۱- اطلاعات متفرقه.

شیخ محمد حسن سراجی قزوینی

(۱۳۳۳ - ۱۴۰۶ ق)

شیخ محمد حسن فرزند علامه شیخ محمد اسماعیل و نوه شیخ محمد ابراهیم سراجی قزوینی غروی، و برادر دانشمند معظم محقق گرانسنگ شیخ محمد غروی (دام ظلّه) می باشد.

تولدش به سال ۱۳۳۳ ق در
نجف اشرف اتفاق افتاد.

مقدمات را نزد پدرش آموخت و
پس از طی سطوح نزد شیخ محمد
فاضل قائینی، در درس خارج آیات:
میرزا عبدالهادی شیرازی، سید محسن
طباطبائی حکیم، سید محمود
شاهرودی، میرزا باقر زنجانی و سید
ابوالقاسم خوئی حضور پیدا می‌کرد و
استفاده می‌نمود. سپس به وعظ و
ارشاد و هدایت مردم همت گماشت.

وی در سال ۱۳۹۰ ق به ایران مهاجرت کرد و در درسهای آیات: سید
شهاب‌الدین مرعشی نجفی، و سید محمد رضا گلپایگانی شرکت می‌جست.

از آثار او

زندگانی چهارده معصوم علیهم‌السلام در حدود ۷۰۰ صفحه که تاکنون خطی مانده
است.

سرانجام در صبح روز سه شنبه ۲۹ / محرم / ۱۴۰۶ ق مطابق با ۲۳ / مهر /
۱۳۶۴ ش در سن ۷۲ سالگی در قم بدرود حیات گفت و پس از تشییع و ادای نماز
توسط آیت الله شیخ محمد تقی بهجت در قبرستان بقیع مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - محمد ۲ - شیخ علی ۳ - شیخ احمد ۴ - شیخ مهدی ۵ - محسن ۶ - جواد.

شیخ محمد غروی قزوینی

شیخ محمد اسماعیل قزوینی

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه از فرزندان این مرحوم.
- ۲ - معجم رجال الفكر و الادب فی النجف ۹۱۵/۲ (سال مرگش را ۱۴۰۵ ق نوشته که اشتباه است).

شیخ محمد حسن طالقانی

(۱۲۸۷ - ۱۳۶۹ ق)

حاج شیخ محمد حسن فرزند علامه ملا عبدالله و نوه کربلایی علی طالقانی از مشاهیر علماء و معارف دانشمندان تهران بود. وی در سال ۱۲۸۷ ق در روستای (کرود) طالقان متولد گردید.

در سن ۱۰ سالگی همراه پدرش به تهران رفت، و در (مدرسه حاج رجبعلی خان) مشغول تحصیل شد، در سن ۱۶ سالگی به اصفهان مسافرت نمود.

اصفهان در آن زمان به علت وجود اساتید بزرگ و نابغه‌ای چون: مرحوم [سید محمد باقر] دُرچه‌ای و جهانگیرخان قشقایی مورد توجه عموم طالبان علم قرار می‌گیرد. به همین جهت است که اصفهان در آن زمان دارالعلمی بی‌مانند و مورد توجه بوده است. به هر حال پس از چند سال استفاده از محضر درس بزرگان و در پرتو استعداد سرشار و استقامت فکر در زمره فضیلاي حوزه در آمد و مورد توجه قرار گرفت. تا بالاخره قابل درک فیض از محضر استاد بزرگ و اعلم مجتهدین زمان مرحوم دُرچه‌ای می‌گردد و از تحقیقات فقهی و اصولی آن بزرگوار استفاده‌ها می‌کند. در این ایام است که چنان مجذوب درس استاد می‌گردد و تحقیقات فقهی آن بزرگ مرد اسلام، چنان شاگردان خویش را در دریای بیکران علم و دانش غوطه‌ور می‌سازد که ساعتی غیبت از درس را جایز نمی‌شمارد، سالها در پای درس این محقق و متفکر اسلامی زانو زد و پایه‌های تفکر و تحقیقات فقهی و اصولی خویش را بر آن روش پایه نهاد.

روزها و سالها گذشت تا مورد توجه آن حضرت قرار گرفته و از الطاف خاص ایشان برخوردار گردید، تا آنجا که در مجالس خصوصی ایشان شرکت می‌کرد، و در بحث‌های علمی مورد تشویق استاد خویش قرار می‌گرفته و بارها این مرد بزرگ در حجره از ایشان دیدن می‌کرده و این خود مزیتی بوده است که استاد بزرگی چون درچه‌ای، شاگردی را این همه مورد لطف خویش قرار می‌داد.

اما درس معقول، حکمت و فلسفه را نزد فیلسوف بزرگ اسلامی، آن یگانه عارف ربانی مرحوم جهانگیرخان قشقایی تلمذ نموده و چه داستانها از محضر پرفیض این عارف بزرگ و فیلسوف سترک می‌سرود و اعمال او را می‌ستود. چنان غرق در تحقیقات و بیانات علمی این دو استاد بزرگوار شده بود که سر از پا نمی‌شناخت و اصفهان را وطن ثانی خویش می‌خواند. به همین جهت سی و پنج سال در آنجا اقامت گزید و پس از آن به تهران آمده و برای اولین بار به دیدار پدر و مادر و صله ارحام به طالقان مراجعت کرد و در آنجا با استقبال گرمی از طرف آقایان

علما و مجتهدین آن دوره طالقان از ایشان به عمل آمد.

سفر ایشان چند هفته‌ای طول کشید که به تهران بازگشتند و تمام علمای معروف تهران به دیدارشان آمدند، از جمله: مرحوم حاج شیخ عبدالنبی نوری و حاج میرزا ابوالقاسم خوئی که هر دو از علمای بزرگ تهران بودند و در آن مجلس پس از بحث‌های علمی و گفتگوهای بسیار که در حقیقت، همه اینها برای معارفه از ایشان ترتیب یافته بود، معظم‌له را به تدریس در مدرسه دارالشفا در بازار تهران مأمور نمودند. پس از چندی تدریس در این مدرسه و ازدیاد طلاب و تقاضای مکرر آنان مجلس درسی نیز در منزل ایشان تشکیل گردید. این مجالس درس پیش از ظهر و نیز قبل از طلوع آفتاب همچنان دایر بود و مجلس درس دیگری به جهت دوستی خاصی که با مرحوم مجاهد بزرگ مرحوم سید حسن مدرس داشت، در مدرسه عالی سپهسالار سابق (و مطهری امروز) تشکیل گردید. زیرا مرحوم مدرس (رحمة الله علیه) اصرار داشتند که ایشان در این مدرسه تدریس نمایند.

تا اینکه به تقاضای بسیاری از اهالی محل و اصرار علمای تهران بنابر ایفای وظیفه شرعی به ارشاد مردم و اقامه نماز جماعت در مسجد مرحوم سیف‌الدوله - واقع در کوچه ظهیرالاسلام - مشغول شدند. در همین ایام کلیه مراجعات و حل و فصل امور دینی مردم با ایشان بود و دیری نپایید که آوازه علم و تقوایش زبانزد خاص و عام گردید. این نبود مگر در اثر حسن عمل و سلوک خداپسندانه اش با مردم. کسی نبود که حتی یک بار با ایشان ملاقات کند و زبان به مدح و ثنایش نگشاید. خانه اش چون خانه خدا، محل ارباب رجوع و عامه مردم تهران بود. عموم حوائج مردم از بیع و شراء و حل و فصل دعاوی حقوقی و قضاوت در اختلافات زناشویی در این محکمه بر مبنای شرعی به رایگان انجام می شد.

صحت عمل و اعتقاد مردم به قضاوت ایشان بر پایه‌ای بود که دولت وقت، در آن زمان که فاقد محاضر رسمی و محاکم قضایی بود، احکام صادره از ایشان را در باب قضا و کلیه دعاوی و تنظیم اسناد، قطعی و لازم‌الاتباع دانست و این محکمه را

نیز بنام «محکمه شرع» نامید. این همان محاکمی بود که بعداً در اثر مرور زمان و تشکیل وزارت دادگستری و تسلط دولت جائز بر مردم به وضعی درآمد که مسند پیغمبر اسلام و جانشینان گرامی اش، به مردمانی عاری از دین واگذار گردید که به گفته سعدی عاقلان دانند.

ملاقات مرحوم [سید مجتبی] نواب صفوی با ایشان درباره ترور [احمد] کسروی، مطلبی در خور توجه است. نواب صفوی پس از مراجعت از نجف اشرف برای ترور کسروی که مردی مرتد و دشمن خدا و پیغمبر بود، با مرحوم حاج شیخ محمد حسن طالقانی ملاقات سرّی به عمل آورد، پس از آنکه قتل کسروی از نظر شرعی به فتوای اجماع علما مجاز اعلام گردیده بود. مرحوم حاج شیخ مبلغ چهار صد تومان در اختیار نواب صفوی برای خرید یک قبضه اسلحه کمری قرار داد، تا به وسیله آن کسروی ترور شود. پس از گفتگوهای محرمانه و سفارشات لازم مرحوم نواب صفوی برای اجرای این امر مهم، از ایشان جدا شده تا با طرحی که قبلاً پیش بینی شده بود، به اتفاق یارانش در دادگاهی که کسروی را محاکمه می‌کردند وارد شده و به ضرب گلوله، او را در همان جا مقتول نمودند.

این در حقیقت اولین قیام مسلحانه‌ای بود که از مرحوم حاج شیخ محمد حسن طالقانی به وسیله نواب صفوی ریشه گرفت. کمک‌های دیگری در همین رابطه، وسیله ایشان به مرحوم نواب صفوی در مورد ریشه کن ساختن سایر مرتدین که مضر به حال اسلام و مسلمین بودند می‌شد، که هر یک شرح جداگانه‌ای دارد. باید توجه داشت که این ماجرا مطلبی نبود که در آن روزگار همه بدانند، ولی از آنجا که حقیقت هرگز پنهان نخواهد ماند، پس از گذشت ایام و سپری شدن رژیم طاغوت و برقراری حکومت جمهوری برای اولین بار در روزنامه اطلاعات تحت عنوان «فدائیان اسلام آغازگر جنبش مسلحانه در ایران» در تاریخ دهم / اردیبهشت / ۱۳۵۸ ش، صفحه ۴، شماره (۱۵۸۴۳) افشا شد و به چاپ رسید و مرحوم حاج شیخ محمد حسن طالقانی را در آن مقاله زاهدترین علمای تهران و سلمان زمان

نامید و نیز ترور کسروی را بزرگترین مبارزه مسلحانه مذهبی دانست. این نمونه‌ای از تحرک و اهتمام ایشان به امور دینی است که همیشه خود را در این رابطه آماده داشت و از هیچ چیز نمی‌هراسید. مدت چهل و پنج سال پس از مراجعت از اصفهان، در تهران زیست و به ارشاد مردم و ترویج دین همت گماشت و عمر شریفش را وقف مردم نمود و چراغ هدایت برفروخت و پس از خود تربیت شدگانی متعهد و متدین بجای گذاشت، که هر یک نمونه‌ای از مریدان و علاقه‌مندان وی بودند.

ارتباط خاص و روابط معنوی تامی با یگانه زاهد زمان، استوانه علم و تقوا مرحوم حاج شیخ مرتضی طالقانی «دیزانی» داشت. وی که در نجف اشرف با آن وجاهت علمی و تقوایی که بین علمای بزرگ نجف و سایرین در آن زمان داشت، در حجره کوچکی در مدرسه سید می‌زیست. مرحوم حاج شیخ محمد حسن طالقانی در سفری که به مکه معظمه مشرف شد، در همین حجره وارد بر ایشان گردید. این سنخیت و ارتباط معنوی طوری محکم و زمینه انضمام این دو روحانی را ایجاد نموده بود که هرگونه مشکلی را، من جمله تنگی مکان و دیدار آقایان علما از حیث عدم وسعت در این حجره کوچک، چگونه میسر خواهد بود، از فکر همراهانشان زدود و در آن حجره جای گزید و علی‌رغم همه پیش‌بینی‌ها دیدار آقایان علمای اعلام چون آیت‌الله سید ابوالحسن اصفهانی و آیت‌الله ضیاءالدین عراقی و سایر علماء در همان حجره انجام پذیرفت.

فقید سعید نزد علما و مراجع نجف و قم، از احترام خاصی برخوردار بود و چون بر این عقیده بود که حفظ حوزه‌های علمیه و تربیت طلاب علوم دینیه از فرائض است. زیرا نشر احکام و ترویج دین مقدس اسلام در آینده به وسیله همین طلاب علوم دینیه می‌باشد، هر ساله مقادیر قابل توجهی وجوهات شرعی، به خدمت مراجع قم و نجف ارسال و در این باره اهتمام و سعی فراوانی مبذول می‌داشت و در عین حال خود در خانه محقری که هم اکنون موجود است، تا پایان عمر زیست.

سرانجام در عصر سه شنبه ۱۷ / جمادی الاولی / سنه ۱۳۶۹ قمری دعوت حق را لبیک گفته و بسوی حق شتافت. وقتی خبر وفاتش از رادیو تهران منتشر شد، صبح زود علاقه‌مندان چون پروانگان به دور شمع پیکرش در مسجدش برای تشییع گرد آمدند. همه از زن و مرد بر سر و سینه‌زنان می‌گریستند و از فقدانش اشک می‌ریختند. تمام علمای تهران و عموم مردم برای تشییع این عالم بزرگوار در مسجد و خیابان‌های اطراف آن جمع شده و به حال انتظار و تأثر شدید اجتماع نموده بودند. در میان انبوه مشایعین علم‌ها و بیرق‌های عزا که هر یک نماینده دستجات و هیأت‌هایی بودند که در تشییع شرکت داشتند، به چشم می‌خورد.

جنازه آن مرحوم با تجلیل فراوان و با شرکت هزاران نفر از طبقات مختلف مردم تهران تا دروازه حضرت عبدالعظیم علیه السلام تشییع شد. مغازه‌ها و دکان‌ها برای تجلیل از این عالم ربانی در مسیر حرکت جنازه به حالت تعطیل درآمد و بازار تهران نیز به پاس تجلیل از مقام روحانیت تعطیل شد. تا بالاخره از ابتدای جاده حضرت عبدالعظیم با شرکت انبوه کثیری از اهالی تهران به وسیله سی و پنج دستگاه اتوبوس که به همین منظور تهیه و تدارک شده بود، جنازه به قم حمل گردید.

از حوزه علمیه قم نیز عده کثیری از طلاب تهرانی و طالقانی با چند دستگاه اتوبوس تا «باقرآباد» پنج فرسنگی قم به استقبال جنازه آن مرحوم آمده و در آنجا به گروه مشایعین تهرانی پیوستند. در قم نیز طلاب حوزه علمیه که پیشاپیش آنان آیت‌الله بروجردی و آیت‌الله صدر و آیت‌الله حجت و آیت‌الله سید محمد تقی خوانساری و سایر علمای دیگر در حرکت بودند. برای تشییع در مسجد امام حسن تجمع نمودند و از آنجا با تجلیل فراوان به طرف حرم مطهر به حرکت درآمدند و به دستور آیت‌الله بروجردی که عنایت خاص و سوابق ممتدی که در اصفهان با معظم له داشت در مسجد بالا سر - طاق نمای چهارم - به خاک سپرده شد.

استاد شیخ محمد رازی می‌نویسند: (مرحوم آیت‌الله طالقانی مجسمه تقوا و فضیلت، و پیکره زهد و پارسائی و دارای ملکات فاضله و اخلاق حسنه و در تهران

بالاخص محیط شاه آباد محبوبیت خاصی داشته، و مورد توجه و علاقه مردم بودند).

از آثار او:

- ۱- رساله‌ای در لباس مشکوک.
- ۲- رساله‌ای در غضب.

فرزندانش:

- ۱- شیخ یحیی عبادی.
- ۲- شیخ هادی عبادی، که هر دو از علما و فضلا بودند.
- ۳- شیخ مهدی عبادی، ساکن تهران.
- ۴- آقا باقر عبادی، متوفای اوایل / جمادی اول / ۱۴۲۰ ق مطابق با واسط / شهریور / ۱۳۷۸ ش.

منابع

- ۱- آشنایی با مشاهیر طالقان ۲۶۰ (سال مرگش را ۱۳۶۹ ق دانسته است).
- ۲- الاجازة الکبيرة ۱۶۳.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۵۰۶/۴.

سید محمد حسن طباطبائی بروجردی

(۱۳۴۶ - ۱۳۹۷ ق)

سید محمد حسن فرزند آیت‌الله سید حسین طباطبائی و نوه سید علی بروجردی، از فضلا بود.

وی در سال ۱۳۴۶ ق در بروجرد متولد شد.

ایشان مقدمات و برخی از متون کتب درسی را نزد آیت‌الله شیخ اسماعیل عقدائی یزدی و معالم الاصول را نزد پدر فقیه خود در بروجرد تلمذ کرد، آنگاه از محضر پدرش استفاده نمود. در سال ۱۳۶۴ ق در پی مهاجرت پدر به قم او نیز به

ایشان ملحق شد و سایر کارهای آن جناب را اعم از: تنظیم آثار قلمی و مکاتیب و نظارت بر امور مرجعیت و... دخالت مستقیم داشت، با این همه خود مشغول تدریس مقدمات و متون کتب درسی بود.

وی تولیت مسجد اعظم و کتابخانه آن و سایر مدارس پدرش را بر عهده گرفت و به اقامه نماز جماعت در مسجد اعظم پرداخت.

جسدش در روز شنبه غره /

ذی القعدة / ۱۳۹۷ ق در قم تشییع و در

صحن حضرت معصومه علیها السلام (زیر ساعت) به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - حجة الاسلام سید محمد صادق ۲ - سید محمد باقر ۳ - سید محمد رضا و

دو دختر.

منع

۱ - اطلاعات متفرقه

شیخ محمد حسن قمی «آقاسی»

(۱۲۴۱ - ۱۳۰۴ ق)

میرزا محمد حسن فرزند میرزا آقاسی خلیجستانی قمی، از اکابر علما و افاضل

مجتهدین و مشهورین به قدس و زهد بود.

او در سال ۱۲۴۱ ق در قم تولد یافت.

آقاسی پس از نشو و نما در دامن پدری اهل سیاست، وارد حوزه علمیه شد. بر خلاف میل پدر جهت ادامه تحصیل عازم اصفهان گردید، و از محضر آیت الله سید حسن مدرس بهره مند شد و با آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی همدرس گردید، و پس از پنج سال اقامت رهسپار نجف اشرف شد. ابتدا از محضر شیخ محمد حسن نجفی «صاحب جواهر» و بعداً ملازم شیخ مرتضی انصاری گشت، و در سال ۱۲۷۹ ق اجازه‌ای از این استاد دریافت داشت و به زادگاهش بازگشت، و مورد توجه علما و فضلا قرار گرفت و به اقامه جماعت در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام همت گماشت.

مرحوم فیض در تاریخش می نویسد: (میرزا حسن عالمی است عامل و فاضلی است کامل، شخصش به همه صنوف کمال آراسته است و خلقش از جمیع رذایل پیراسته است. از بدو عمرش تاکنون به هیچ مکروهی آلوده نشده است).

از آثار او

۱- کتاب الطهارة.

۲- کتاب الصلاة.

۳- اصول الفقه (مباحث الالفاظ).

۴- الفقه الاستدلالی.

وی در ۸ / ربیع اول / ۱۳۰۴ ق به سن ۶۳ سالگی در قم درگذشت، و در قبرستان شیخان مدفون گردید. فرزندانش عبارتند از: ۱- آیت الله شیخ احمد، از شاگردان میرزا حبیب الله رشتی بود ۲- شیخ محمد، از شاگردان ملا محمد کاظم خراسانی بود ۳- میرزا علیرضا ۴- میرزا ابوالحسن اشعری.

منابع

۱- الذریعة ۲۸۵/۱۶ و ۳۸/۱۹.

۲- تاريخ قم ۲۵۶.

۳- رجال قم ۱۵۱.

۴- زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۲۷۶.

۵- گنجینه دانشمندان ۱۳۴/۱.

۶- مؤلفین کتب چاپی ۶۵۸/۲.

۷- نقباء البشر ۳۸۶/۱.

شیخ محمد حسن قمی «آقا نجفی»

(۱۳۲۱ - ۱۳۶۶ ق)

شیخ محمد حسن ملقب به «آقا نجفی» فرزند آیت الله شیخ ابوالقاسم کبیر و نوه ملا محمد تقی قمی، از فضلا و بزرگان قم بود.

در سال ۱۳۲۱ ق در قم متولد شد.

وی پس از تحصیل مقدمات و سطوح، جهت ادامه تحصیل رهسپار نجف اشرف شد و دروس عالی را طی نمود. و در پی درگذشت پدر خود به سال ۱۳۵۳ ق در چهلم ایشان به قم مراجعت کرد و به ارشاد و هدایت و اقامه جماعت در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام پرداخت.

ایشان در روز سه شنبه ۳ / ربيع الثانی / ۱۳۶۶ ق مطابق با ۶ / اسفند / ۱۳۲۵ ش در سن ۴۵ سالگی در قم درگذشت و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

شیخ محمد حسن قمی «نادی»

(- ۱۳۱۷ ق)

شیخ محمد حسن شیخ الاسلام فرزند شیخ علی نادی قمی، از مدرسین فقه و اصول بوده و در سایر علوم جامعیت و نیز در وعظ و ارشاد مردم، بیانی رسا و نطقی گویا داشته است.

ایشان علوم عربی را در تهران به انجام رسانید سپس عازم نجف اشرف شد، و از محضر شیخ مرتضی انصاری استفاده نمود و به علت هوای نامساعد و گرم نجف و انحراف مزاج وی به قم بازگشت، و به تدریس مشغول گردید و عده‌ای از فضلا از محضرش بهره‌مند شدند.

آثاری که از وی به جا مانده است:

- ۱- ردّ شیخیه، که به خواهش میرزا علی اصغر اتابک (امین السلطان) به رشته تحریر درآورد.
- ۲- تقریرات شیخ انصاری در فقه و اصول.
- ۳- کتابی در معاد.

از جمله شاگردانی که تربیت نمود عبارتند از:

- ۱- شیخ ابوالقاسم کبیر بن محمد تقی قمی (داماد ایشان).
 - ۲- شیخ حبیب‌الله قمی.
 - ۳- میرزا فخرالدین قمی.
 - ۴- سید کاظم (میرزا) اصفهانی.
 - ۵- شیخ محمد علی حائری قمی.
- سر انجام در ذی حجه / ۱۳۱۷ ق در قم درگذشت و در وسط مقبره شیخان مدفون گردید. فرزندش: شیخ علی است.
- استاد مدرسی طباطبائی در تحقیقات خود درباره مترجم له چنین می‌نویسند:
- شیخ محمد حسن قمی - نادای چهار مردانی - از دانشمندان و فقیهان معروف دوره ناصری است، و در بسیاری از مآخذ دوره قاجار و پس از آن آمده و در همه آنها به مقام علمی و مذهبی او اشاره شده است، او از شاگردان برجسته شیخ انصاری بود و بخش مهمی از تقریرات دروس اصول و فقه او را با دقت تمام به رشته تحریر

در آورده، که اکنون اصل آن به خط او در چندین مجلد در اختیار نوادگان اوست. رساله‌ای نیز به خواهش و اصرار میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم در ردّ شیخیه نگاشته که نسخه آن نیز در دست نوادگان او هست و در «ذریعه» نیز یاد شده است. وی گذشته از مراتب مذهبی و علمی در فنون و ظرایف ادبی نیز مقامی والا داشته و منشآت استادانه و از آن جمله است.

شیخ محمد حسن مزبور با حاجی محمد حسن امین الضرب آشنایی و دوستی بسیار نزدیک و صمیمی داشته و باعث و محرک اصلی او برای چاپ مجلدات کتاب «بحار الانوار» بوده است، که بخشی از نامه‌ها و مکاتبات رد و بدل شده میان آن دو در این مورد در خاندان شیخ مزبور هست.

در دورانی که سید جمال‌الدین در تهران در منزل حاج امین الضرب بود، حاجی به گواهی متن اسناد ضمن نامه‌ای به شیخ محمد حسن مزبور، از سید سخن می‌گوید و شیخ در سید جمال‌الدین در کتابخانه مجلس شورا نگهداری می‌شود در مورد سوابق خود با سید توضیح می‌دهد که به نقل بخش مربوط به این بحث از آن دو نامه چون اسنادی معتبر و شواهدی موثق به شمار می‌رود، می‌پردازیم.

از نامه اول:

«... مخصوصاً استدعا دارم خدمت جناب مستطاب جلالت نصاب شریعت و نجابت انتساب آقای حاجی سید جمال‌الدین سعد آبادی (سلمه الله تعالی) عرض سلام داعی را اگر ملاقات می‌فرمایید برسانید. به کمال معرفت احقر را می‌شناسد. داعی هم اخلاص قدیمی دارد و در نجف اشرف خدمت ایشان رسیده، که اگر یاد نمی‌آورند بفرمایید همان آخوندی که هم خانه و هم منزل با جناب شریعت مآب آقای ملا حسین قلی در جزینی (همدانی) بود و جناب عالی با جناب آقای سید احمد (کربلایی) آنجا درس می‌خواندید، و تشریف می‌آوردید و می‌بردید...».

از نامهٔ دوم:

«... مرقوم فرموده بودید که روزها گاهی قلب تاریک خود را به نور جمال جناب مستطاب وحید الدوران آقای حاجی سید جمال‌الدین (دام افضاله العالی) منور می‌فرمایید. همین فقره میزان خوبی است و اسباب کمال امتیاز است. هرگاه جناب مستطاب آقا به قوهٔ مغناطیسیهٔ وجود با بود خود جناب عالی را از مراسم این نشأه‌های بود به صقع وجود اصیل و ظلّ بسیط جلیل و بادی خلّت حضرت خلیل و وادی ایمن حضرت کلیم کشانید، و آثار موت اختیاری را به مفاد «موتوا قبل أن تموتوا» از آن جناب به ظهور رسانید که به حس عیان خود دیدید که دیگر رغبت به این مشاغل ندارید و اگر به زنجیر جناب عالی ببندند پاره می‌کنید، و به جانب جناب حق می‌روید و به این عذرها معذرت نمی‌شوید. خیلی خیلی ملتمس است که اگر آن تصرف از وجود شریف دیدید البته به مخلص فانی اطلاع بدهید که خود را زنجیر کند و میخ طویلهٔ خود را در دولت منزل جناب آقا بکوبد تا بمیرد.

جناب آقا گویا نظر مبارکشان نباشد، سالها در نجف اشرف با جناب ایشان بوده، و با معلم ایشان جناب مستطاب قطب الاقطاب آخوند ملا حسین (قلی) همدانی در جزینی در همهٔ موارد و موافق جلیس و انیس و رفیق بوده و هست. و جناب ایشان با جناب آقا سید احمد (سلمه الله) جلیس و انیس و هم بحث و درس بودند، و به بعضی علوم غریبه گاه گاهی مشغول می‌بودند. کمال اخلاص را به جانب مستطاب آقا دارم و التماس توجه و دعا می‌نمایم».

نویسندهٔ نامه - همان طور که اشاره شد - از مجتهدان و فقیهان بزرگ آن دوره و در قم مسند نشین قضاء و افتاء و حکومت شرعی بوده، و این نوع اظهار خلوص و اعتقاد او گویای آن است که سید در هنگام اقامت در نجف به تقوی و پرهیزگاری و جهات مربوط به سیر و سلوک و تهذیب نفس معروف بوده است و گرنه لحن نامه، علت دیگری نمی‌تواند داشته باشد.

تذ منابع

۱ - المأثر و الآثار.

- ۲- تاریخ قم ۲۵۸.
- ۳- رجال قم ۱۵۱.
- ۴- زندگینامه و شخصیت شیخ انصاری ۲۷۹.
- ۵- گنجینه دانشمندان ۱۳۵/۱.
- ۶- گنجینه دانشوران ۱۶۱.
- ۷- مجله تاریخ و فرهنگ معاصر شماره اول ص ۲۳ بقلم جناب آقای دکتر سید حسین مدرسی طباطبائی.
- ۸- نقباء البشر ۳۷۶/۱.

شیخ محمد حسن کاشانی «نجفی»

(۱۳۳۳-۱۳۸۷ ق)

شیخ محمد حسن فرزند شیخ ابوالقاسم و نوه شیخ عبدالحکیم کاشانی، مشهور به (نجفی) و متخلص به غائبی، که در ۲۰ / جمادی اول / ۱۳۳۳ ق در نجف اشرف متولد شده است.

پس از طی تحصیلات علمی خود نزد پدرش و سایرین، در حدیث از محضر محدث گرانقدر شیخ عباس قمی استفاده نمود، سپس همراه پدرش به بمبئی رفت و پس از درگذشت وی در سال ۱۳۵۱ ق به اقامه جماعت در مسجد خوجه‌ها و ارشاد مردم پرداخت.

استاد شیخ محمد رازی در گنجینه جلد سوم می‌نویسند: (مرحوم حاج شیخ محمد عالم مجاهد و خدمتگذار و دارای محامد آداب و حسن معاشرت بود، گر چه بنده ایشان را زیارت نکردم ولی نوعاً افرادی که از اهل علم و غیره به بمبئی رفته و با ایشان ملاقات نموده‌اند، ایشان را ستوده و به خوبی یاد می‌کنند، و بالأخص حضرت آیه الله مرعشی نجفی که با ایشان صداقت تام و مکاتبه داشتند و بر جنازه ایشان نماز خواندند، بارها آن مرحوم را به بزرگواری یاد می‌کردند

از آثار او

- ۱- ریاض الجنان.
 - ۲- مختصر تاریخ زندگانی صاحب شرع الاسلام (حضرت محمّد «ص»).
 - ۳- احکام الجمعة.
 - ۴- احکام العیدین.
 - ۵- احکام النیروز.
 - ۶- دین الاسلام.
 - ۷- عقاید النجفی.
 - ۸- فلسفه نماز.
 - ۹- قید شرق و آزادی غرب.
 - ۱۰- محرم و عاشوراء.
 - ۱۱- معرفة الامام.
 - ۱۲- مقدمه منطق.
 - ۱۳- مناسک النجفی.
 - ۱۴- نجات الصائمین.
 - ۱۵- جمع آوری اشعار پدر خود به نام (منظومات الشیخ).
- سرانجام در صبح روز چهارشنبه ۲۸ / صفر / ۱۳۸۷ ق مطابق با ۱۷ / خرداد / ۱۳۴۶ ش به سن ۵۴ سالگی در تهران درگذشت، و در صحن حضرت معصومه علیها السلام قم مدفون گردید.
- وی دارای فرزندی بود به نام شیخ محمّد جواد که جای پدرش را پُر نمود، ولی اجل ویرا مهلت نداد و دو الی سه سال بعد از پدرش رحلت کرد.

منابع

- ۱- آینه دانشوران ۴۳۸.
- ۲- گنجینه دانشمندان ۲۱۷/۳ و ۲۵۲/۶.

۳- معجم مؤلفی الشيعة ۳۳۴.

۴- مكارم الآثار ۲۰۹۳/۶.

۵- مؤلفين كتب چاپی ۶۶۰/۲.

۶- نقباء البشر ۳۸۰/۱.

شیخ محمد حسن مجتهدزاده تنکابنی

(۱۳۳۵-۱۴۰۸ ق)

حاج شیخ محمد حسن فرزند علامه میرزا علی نقی مجتهد سلیمانی و نوه میرزا محمد تنکابنی مؤلف «قصص العلماء» و نسبتش از لحاظ مادری به امامزاده «سید قاضی بن علاءالدین» مدفون در روستای سید آباد حسن جون طالقان می‌رسند.

پدرش از جمله علمای مورد وثوق عموم اهالی تنکابن بود. او در سال ۱۲۹۱ ق در سلیمان آباد تنکابن متولد و در سال ۱۳۴۲ ق در تنکابن درگذشت.

تحصیلات عالی خود را در تهران در معقول و منقول نزد سید ابوالحسن جلوه اصفهانی، میرزا احمد حسن آشتیانی، شیخ علی نوری، میرزا هاشم اشکوری و شیخ عبدالرسول فیروزکوهی و در نجف اشرف نزد ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و شیخ الشریعة اصفهانی به انجام رساند. جهت تفصیل بیشتر به «بزرگان تنکابن» صفحه ۱۷۷ رجوع شود.

مجتهد زاده در نجف اشرف به سال ۱۳۳۵ ق متولد شد. در سن کودکی همراه

پدر خود به تنکابن رفت و مقدمات و قسمتی از سطوح را در مدارس علمیّه تنکابن ورشت فراگرفت. سپس به قم عزیمت نمود و مدارج عالی را نزد آیات: شیخ محمّد علی ادیب تهرانی، سید شهاب الدین مرعشی، میرزا محمّد فیض قمی، و سید محمّد حجت کوهکمری تحصیل نمود و از طرف اساتیدش مجاز گردید، و در حدود ۱۳۶۵ ق به تنکابن بازگشت و بنابه درخواست اهالی «شهبسوار» در همان شهر مقیم گردید و به تدریس و امامت جماعت در مسجد «وَلَمَرَز» و قضای حوائج عامه مشغول شد.

اوائل انقلاب، در اثر تحریک بعضی از مغرضین سودجو از موطن خود اعراض، و به قم مهاجرت نمود و به تدریس سطوح مشغول گردید.

از آثار علمی او

۱ - حواشی مختصری بر رسائل.

۲ - حواشی مختصری بر مکاسب، که نزد شاگردش سید اشرف الدین کیائی طالقانی موجود است.

سرانجام در شب ۱۵ / شعبان / ۱۴۰۸ ق مطابق با ۱۴ / فروردین / ۱۳۶۷ ش در سن ۷۳ سالگی در قم وفات کرد و در وسط قبرستان حاج شیخ به شماره (۲۴۱۳۰) به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - افادات سید اشرف الدین کیائی.

۲ - بزرگان تنکابن ۲۲۰.

شیخ محمّد حسن مجتهد گروسی «بیجاری»

(۱۲۹۱ - ۱۳۵۹ ق)

حاج شیخ محمّد حسن مجتهد فرزند علی حیدر گروسی، از دانشمندان و بزرگان

عصر خود و داماد آیت‌الله میرزا
ابوالبشر بیجاری بود.

وی در سال ۱۲۹۱ ق مطابق با
۱۲۵۲ ش در روستای «قزل علی» دو
فرسخی بیجار - استان کردستان - متولد
گردید.

پدرش نجّار آسیاب‌های بادی در
شهر بیجار بود.

شیخ محمد حسن اولیات را در
بیجار آموخت، سپس به نجف اشرف
رفت و سطح را به پایان برد و خارج را از
محضر آیت‌الله ملا محمد کاظم

خراسانی استفاده کرد و پس از بیست و پنج سال اقامت در آن دیار و احراز درجه
اجتهاد به بیجار بازگشت و مشغول تدریس و ارشاد و هدایت گردید.

ایشان، فقیه و مجتهدی سرشناس بوده که علاوه بر مقام علمی در امور سیاسی
و اجتماعی نیز منشاء خدمات بود. در دوره سوم (۱۲۹۳ ش مطابق با ۱۳۳۳ ق) از
سوی مردم بیجار و گروس به سمت نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب گردید.
پس از پایان دوره مذکور به سمت قاضی القضاة همدان منصوب شد و تا آخر عمر
در همین شغل ماند.

دقت نظر و رعایت جنبه‌های احتیاط در مقام صدور حکم، او را شهره‌عام و
خاص ساخته بود. شخصیت بارزش در ارکان دادگستری همدان، گویای خدمت
خالصانه یک روحانی عالی مقام، برای احقاق حق مردم مسلمان آن دیار است.

مجتهد گروسی در محرم / ۱۳۵۹ ق مطابق با اسفند / ۱۳۱۸ ش در سن ۶۸
سالگی در شهر همدان دارفانی را وداع گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان

حاج شیخ باکد (۳۷۲۳۴) مدفون گردید.

فرزندانش:

- ۱ - مرحوم سرهنگ محمود مجتهدی ۲ - مرحوم احمد ۳ - آقای محمد مجتهدی، متولد ۱۲۹۷ ش، ساکن تهران.
- منابع
- ۱ - اطلاعاتی از فرزندش آقای محمد مجتهدی.
 - ۲ - سیمای بیجار.
 - ۳ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۳۵ و ۳۵۸ (نامش را محمد حسین ثبت کرده که اشتباه است).

محمد حسن محقق خلخالی

(۱۲۸۵ - ۱۳۶۹ ق)

مولی محمد حسن فرزند محمد رضی مجتهد محقق خلخالی در سال ۱۲۸۵ ق متولد گردید.

استاد شیخ حسن شمس گیلانی می نویسد: (کان عالماً حکیماً عارفاً عابداً بارعاً، آن جناب از اکابر علمای گیلان و از حکمای آن دیار است. در حکمت و فلسفه ید طولائی داشته، گویا مثل آن بزرگوار فعلاً در گیلان ندارد که مسلط بر علوم عقلیه باشد. مردی زاهد عابد و پرهیزکار و با نهایت آرامش و سکون زندگی می کند. آن جناب به غایت از مادیات دور و بی نهایت به زهد و تقوی نزدیک است. مولانا از مدرسین معقول شهر رشت). استاد مرتضی مدرس گیلانی وی را: از مدرسین زبردست ریاضیات و از جمله شاگردان سید ابوالحسن جلوه اصفهانی در تهران شمرده است.

وی در غروب روز چهارشنبه ۱۷ / محرم / ۱۳۶۹ ق مطابق با ۱۸ / آبان / ۱۳۲۸ ش

در رشت درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ به کد (۱۷۵۵۳) قم مدفون گردید.

منابع

۱- تاریخ علماء و شعرای گیلان ۱۲۶.

۲- تذکرة الحكماء (خطی)

شیخ محمد حسن میانه‌ای

(- ۱۳۴۴ ق)

شیخ محمد حسن فرزند محمد علی میانه‌ای تبریزی، از بزرگان و دانشمندان تبریز بود.
در تبریز متولد گردید.

در حوزه نجف اشرف

وی مقدمات علوم را در تبریز آموخت، و جهت ادامه تحصیل به نجف اشرف مهاجرت کرد، و در محضر آیات: شیخ محمد فاضل ایروانی، شیخ محمد فاضل شریبانی، شیخ لطف الله اسکی لاریجانی و شیخ محمد حسن مامقانی دروس عالی را طی نمود، و به درجه رفیعه اجتهاد نایل گردید. آنگاه به تبریز مراجعت کرد و به رتق و فتق امور و حل و فصل دعاوی و اقامه جماعت و ارشاد مؤمنین پرداخت. در چند سال آخر عمر خود، به قم مهاجرت کرد، و در آنجا سکونت اختیار نمود.

از آثار او

- ۱- الموسعة والمضایقة.
- ۲- تفسیر الآیات الباهرة بأخبار العترة الطاهرة، در چند جلد.
- ۳- تلخیص بحار الأنوار (المجلد السابع و الثامن).
- ۴- کتاب المواعظ.
- ۵- منجزات المریض.

در گذشت

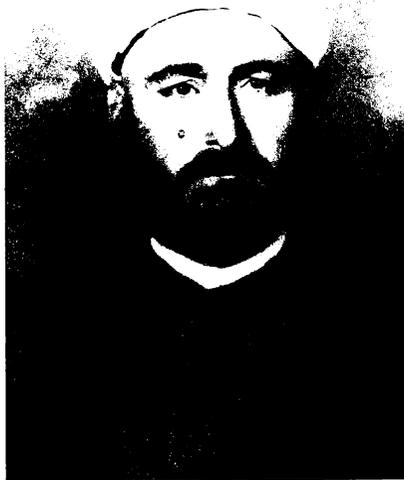
ایشان در سال ۱۳۴۴ ق مطابق با ۱۳۰۴ ش درگذشت، و جنازه اش در صحن مزار ابن بابویه قم به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - الذریعة ۴/۴۲۳.
- ۲ - أعيان الشيعة ۵/۳۲۱.
- ۳ - تراجم الرجال ۲/۶۵۸.
- ۴ - معجم رجال الفكر و الادب فی النجف ۱/۲۸۶ (سال مرگش را ۱۳۳۴ ق نوشته که احتمالا اشتباه چاپی باشد).

شیخ محمّد حسن نجفی «مسجد شاهی»

(۱۳۲۴ - ۱۳۹۹ ق)

حاج شیخ محمّد حسن فرزند
آیت الله شیخ محمّد اسماعیل نجفی و
نوه آیت الله شیخ محمّد باقر اصفهانی
(مسجد شاهی)، از فضیلابی معاصر بود.
او در ۲۴ / صفر / ۱۳۲۴ ق در
نجف اشرف متولد گردید.

تحصیلات عالی

ایشان تحصیلات علوم دینی خود
را در نجف اشرف و اصفهان به پایان
رسانید، از جمله اساتیدش آیت الله سید

علی بهبهانی (رامهرمزی) بود - در سالهایی که به اصفهان می‌رفت - و در حوزه درس ایشان شرکت می‌کرد، و از خواص اصحاب آن مرحوم بود.

درگذشت

نامبرده در شب سه شنبه ۳/ ذی قعدة / ۱۳۹۹ ق مطابق با ۳/ مهر / ۱۳۵۸ ش به سن ۷۵ سالگی در اصفهان درگذشت، و جنازه‌اش به قم حمل و در مقبره «باغ رضوان» مجاور قبرستان وادی‌السلام به خاک سپرده شد.

منبع

۱ - تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان ۳/۳۵.

شیخ محمد حسن نویسی قمی «الهی»

(۱۲۹۱ - ۱۳۷۱ ق)

حاج شیخ محمد حسن فرزند ملا نصیر نویسی قمی، ملقب به «الهی»، از اساتید و دانشمندان معروف قم بود. وی در سال ۱۲۹۱ ق در روستای «نویس» از توابع قم، متولد شد.

نویسی مقدمات را در زادگاهش فرا گرفت، سپس به قم رفت و سطح را نزد آیت‌الله میرزا محمد ارباب آموخت. در سال ۱۳۲۲ ق به نجف اشرف رهسپار شد و از محضر آیات: ملا محمد کاظم

خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی استفاده کرد و در سال ۱۳۲۶ ق

مجدداً به قم بازگشت و به تدریس و هدایت اشتغال ورزید. پس از ورود آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در سال ۱۳۴۰ ق به قم، از نزدیکانش به شمار آمد و از اعضای مجلس استفتای آن مرحوم گردید.

از آثار او

- ۱- المسائل المختلفة الفقهية.
- ۲- رسائل فی: الف - تعارض الأخبار (در ذی القعدة / ۱۳۲۲ ق نوشته است).
- ب - الاجتهاد والتقليد، ج - الأوامر (در سال ۱۳۲۳ ق نوشته است). این سه رساله از تقریرات درس آخوند خراسانی می باشند و نزد آقای شیخ علی فاضل قائینی در قم نگهداری می شود.
- ۳- مقاصد فکریه.

علامه نویسی در صفر / ۱۳۷۱ ق مطابق با آبان / ۱۳۳۱ ش در سن ۸۰ سالگی در قم درگذشت. پیکرش در قبرستان شیخان مدفون گردید. ابوالحسن نویسی متوفای ۱۳۸۴ ق و مدفون در کنار او، فرزندش می باشد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱/۲۲۴ (سال مرگش را اشتباه نوشته است).
- ۲ - آینه دانشوران ۱۷۵.
- ۳ - الاجازة الكبيرة ۱۶۲.
- ۴ - رجال قم ۱۰۶.
- ۵ - فهرست کتابهای چاپی فارسی ۴/۴۸۶۱.
- ۶ - معجم المؤلفین ۳/۲۹۹.
- ۷ - مؤلفین کتب چاپی ۲/۶۶۳.
- ۸ - نامداران اراک ۲۴۲ (سال تولدش را ۱۲۹۲ ق دانسته است).

شیخ محمد حسن وزوائی قمی

(۱۳۱۰ ق -)

اصلش از روستای (وزواء) که در نزدیکی نویس قم واقع است. وی در قم از مدرسین سطوح بود.

در المآثر و الآثار می نویسد: (وزوائی مقیم دارالخلافة، عالمی عادل است، و فقیهی فاضل. او را با خاندان مرحوم حاج ملا محمد کرمانشاهی - که عالمی ربانی بود و با خاقان مغفور فتح علی شاه قاجار معاشرت داشت - ارتباط من القدیم است).

وزوائی در سال ۱۳۱۰ ق درگذشت و در قبرستان شیخان قم به خاک سپرده شد.

فرزندش شیخ محمد از منبریهای فاضل بود.

منابع

- ۱- المآثر و الآثار
- ۲- تاریخ قم ۲۵۷.
- ۳- رجال قم ۱۵۰.
- ۴- گنجینه دانشمندان ۱/۱۳۵.
- ۵- نقباء البشر ۱/۳۷۷.

شیخ محمد حسین اثنی عشری قمی

(۱۳۸۸ ق -)

حاج شیخ محمد حسین اثنی عشری قمی، متخلص به (صفایی) فرزند حاج ملا مهدی، آن مرحوم از خادمین آستانه مقدسه فاطمه معصومه علیها السلام بوده و هم اهل منبر، مقداری از اشعارش در سال ۱۳۷۶ ق در چاپخانه حکمت قم به نام (چرب و

شیرین در کلمات قصار امیرالمؤمنین (علیه السلام) به طبع رسیده است.
 عاقبت در سال ۱۳۴۷ شمسی به مأمن غفران حق تعالی نقل مکان نمود، و
 پیکر پاکش را در صحن مطهر حضرت معصومه (علیها السلام) به خاک سپردند.
 از اوست:

چه خوش است صوت قرآن	زتو دلریا شنیدن
به رخت نظاره کردن	سخن خدا شنیدن
بگو ای هلال زینب	تو چرا غروب کردی
دل خواهرت ببردی	تو از این بلا کشیدن
سر تو به نیزه از چه	بنموده دشمن تو
چه خوش است روحم از تن	زیرای تو پریدن

کوفه

«روز روشن بدو چشم چه شب تار چه شب تار آمد»^۱
 کان زمان زینب مظلومه به بازار آمد
 جبهه بشکسته و بی چادر و بازو به طناب
 همچو نی ناله کنان اشک به رخسار آمد
 از خجالت به رخ از گیسویش افکنده نقاب
 قامت خم شده با حالت افکار آمد
 قد کمان سینه زنان اشک فشان ناله کنان
 اشکش از دیده فرو ریخته یکبار آمد
 زد به سر دست غم و جانب نی کرد نگاه
 دید بر نیزه سر قافله سالار آمد

۱. از جودی علیه الرحمه است.

صوت قرآن زلب و خون زگلویش جاری
امتی را به چنین حال خریدار آمد
دیدماهی سر نی طعنه به خورشید زده
با وجودی که زخاکستر و خون تار آمد
گفت این گونه مصیبت به گمانم نرسید
که سرت ای گل پژمرده چنین خوار آمد
گفت این و سر خود کوفت به چوب محمل
جبهه‌اش نیز به مثل مژه خونبار آمد
لب فرو بند صفایی تو بکن ترک سخن
که دل خون شده از دیده به یکبار آمد

منابع

- ۱ - تاریخ تکایا و عزاداری قم ص ۳۰۰.
- ۲ - مؤلفین کتب چاپی ۶۹۱/۲.

شیخ محمد حسین اعلمی حائری

(۱۳۲۰ - ۱۳۹۳ ق)

حاج شیخ محمد حسین فرزند سلیمان و نوه ولی الله جندقی مهرجانی، ملقب به «اعلمی» از دانشمندان و پژوهشگران نامی بود.
وی در سال ۱۳۲۰ ق در روستای «مهرجان» واقع در جندق و بیابانک، تولد یافت.

او پس از سپری نمودن دوران صباوت، به مشهد مقدس عزیمت کرد و تحصیلات دینی خود را آغاز نمود. در سال ۱۳۴۰ ق به نجف اشرف رهسپار شد و از دروس حضرات آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی، شیخ

محمد حسين غروی اصفهانی و سيد ابوالحسن اصفهانی بهره مند شد.

در سال ۳۶۵ ق به كربلاي معلی رفت و از محضر آیات: حاج آقا حسين طباطبائی قمی، ميرزا هادی خراسانی «بجستانی»، سيد محمد هادی ميلانی، ميرزا مهدی شیرازی و سيد نورالدین جزائری استفاده کرد و خود به تدریس و تربیت طلاب پرداخت، کتابخانه‌ای در مدرسه هندیه كربلا نیز تأسیس نمود.

ایشان در سال ۱۳۷۴ ق به ایران

مراجعت فرمود و در حوزه علمیه قم توقف کرد و در مدرسه فیضیه به تألیف و تصنیف اشتغال ورزید.

از آثار او

- ۱- اعلام النساء، دو جلد.
- ۲- تاریخ ایران.
- ۳- تاریخ ملوک ایران.
- ۴- خلاصه رجال النجاشی.
- ۵- مقتبس الأثر و مجدد مآثر (دائرة المعارف الاعلمی)، در ۳۰ جلد.
- ۶- وسائل الشيعة (تصحیح - همکاری).

اعلمی سرانجام در روز پنجشنبه ۲۳ / ذی الحجه / ۱۳۹۳ ق مطابق با ۲۷ / دی / ۱۳۵۲ ش در سن ۷۳ سالگی در قم بدرود حیات گفت. پیکرش روز جمعه تشییع و پس از ادای نماز میت توسط آیت الله گلپایگانی در صحن حضرت معصومه علیها السلام - ورودی درب میدان آستانه - مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - محمد حسن ۲ - محمد حسین ۳ - محمد محسن.

منابع

- ۱ - تراث کربلا ۳۳۷ و ۳۵۳.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۷۷/۲.
- ۳ - مستدرک اعیان الشیعة ۲۲۹/۳.
- ۴ - معجم المؤلفین العراقیین ۱۵۰/۳.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۷۵۷/۲.
- ۶ - نقباء البشر ۸۹۳/۳.

محمد حسین امین الضرب «مهدوی»

(۱۲۸۹ - ۱۳۵۱ ق)

حاج محمد حسین امین الضرب یگانه پسر حاج محمد حسن امین الضرب اصفهانی مشهور به (کمپانی)، از ملاکین و تجار معتبر، که در دوره اول مجلس شورای ملی (۱۳۲۴ ق مطابق با ۱۲۸۵ ش) و دوره هفتم (۱۳۴۷ ق مطابق با ۱۳۰۷ ش) و دوره هشتم (۱۳۴۹ ق مطابق با ۱۳۰۹ ش) وکالت مجلس را داشت و در دوره اول نایب رئیس مجلس نیز گردید و در سالهای پایانی عمر خویش رئیس اطاق تجارت تهران گردید.

امین الضرب مردی صبور، خلیق، باگذشت و خیلی دارای مبادی آداب بود.

ایشان و پدرش حاج محمد حسن کمپانی از متمولین مشهور ایران بودند. نامبرده در محرم / ۱۲۸۹ ق در تهران دیده به جهان گشود و در روز سه‌شنبه ۱۸ / شوال / ۱۳۵۱ ق مطابق با ۲۵ / بهمن / ۱۳۱۱ ش در اثر سکتۀ قلبی در سن ۶۲ سالگی در تهران درگذشت. و در صحن بزرگ حضرت معصومه علیها السلام قم به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - آقا حسن مهدوی، متوفای اواخر دی / ۱۳۳۰ ش در هامبورگ.
- ۲ - دکتر یحیی مهدوی، از دانشمندان و اساتید معروف دانشگاه تهران و هم اکنون دوران بازنشستگی را می‌گذراند.

کتاب منابع

- ۱ - روز شمار تاریخ ایران ۱۹۲/۱.
- ۲ - شرح حال رجال ایران ۴۲۹/۱.
- ۳ - فرهنگ رجال قاجار ۴۳.
- ۴ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۷۲.

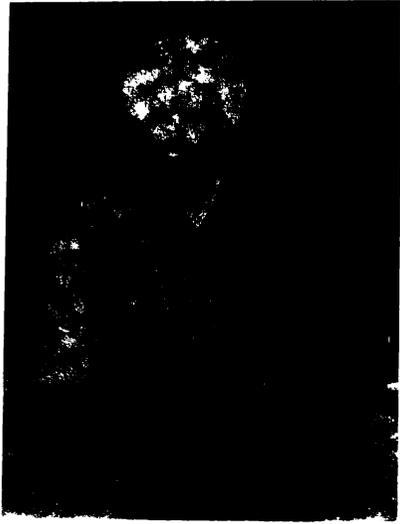
دکتر یحیی مهدوی

شیخ محمد حسین بروجردی «غروی»

(۱۲۷۵ - ۱۳۵۴ ق)

شیخ محمد حسین غروی فرزند ملا عبدالله بروجردی، از فقها و اساتید به نام بروجرد و اخیراً روزگار بود.

نیاکان ایشان از مازندران به بروجرد مهاجرت کردند و در این دیار توقف

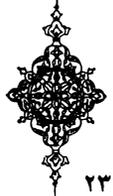

نمودند که سلسله نسب ایشان به فرمودهٔ استاد علامه شیخ ابومحمد آیتی (که از بنی اعمام ایشان می‌باشند) به شرح ذیل است: شیخ محمد حسین فرزند ملاعبدالله فرزند علامه ملاهادی فرزند ملامهدی فرزند ملاعلیرضا هزارجریبی مازندرانی.

وی در سال ۱۲۷۵ ق در بروجرد چشم بر این جهان گشود، و پس از وصول به حد تمیز مبادی و سطوح را از اساتید عصر در همین شهر فراگرفت، و

سپس برای تکمیل بیشتر در سال ۱۳۰۰ ق به عراق رفت و در آن زمان شهر سامرا بر اثر اقامت آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی معروف به (میرزای بزرگ) مرکز علم و مجمع فضلاء شده و به همین علت آیت الله غروی نیز در سامرا اقامت نمود، و از اساطین آن حوزه به ویژه از محضر آیات: سید محمد فشارکی اصفهانی، میرزا محمد تقی شیرازی، و میرزا محمد حسن شیرازی حد اکثر استفاده را نمود.

پس از ارتحال میرزای بزرگ به سال ۱۳۱۲ ق و هجرت علماء از سامرا به نجف اشرف، او نیز در مصاحبت استادش سید محمد فشارکی به نجف رهسپار و از محضر آیات: ملا محمد کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و میرزا حسین خلیلی تهرانی بهره‌ور و مورد توجه آنها قرار گرفت، تا حدی که او را به اقامت در نجف ترغیب نمودند، و لیکن به وسیلهٔ عروض کسالت در سال ۱۳۲۴ ق ناچار شد برای معالجه به ایران مراجعت کرد، و مدتی در تهران به معالجه مشغول گشت. علماء تهران مخصوصاً آیت الله سید مصطفی کاشانی (پدر سید ابوالقاسم کاشانی) اصرار کردند بلکه ایشان در تهران مقیم شود.

و لیکن او قبول نکرد و به قصد مشهد حرکت می‌کند و یک سال و چند ماه در پناه آستان ملک پاسبان رضوی به تدریس و افاضه مشغول و جمعی از شیفتگان فضیلت از ذخائر علمی وی بهره‌ور می‌شوند، و لیکن کسالت معهود عارض شده ناچار برای معالجه به تهران حرکت می‌کند.

پس از چند ماه معالجه به توصیهٔ اطباء مربوطه به بروجرد برمی‌گردد و مساعدت آب و هوای این شهر به اضافه اصرار اهالی او را به اقامت در زادگاهش ملزم می‌نماید، و علماء و طلاب پروانه صفت بر شمع وجودش گرد آمده و از معارف وی استفاضه می‌کنند.

شیخ محمد غروی بروجردی

آیت الله غروی پس از ۲۸ سال زعامت و ریاست در بروجرد بیمار شده و به قصد معالجه و استشفاء به تهران و مشهد حرکت می‌کند، این مسافرت قریب هشت ماه طول می‌کشد و به دستور اطباء بروجرد مراجعت و به فاصلهٔ چند روز، در روز جمعه ۱۹ / ربیع‌الاول / ۱۳۵۴ ق مطابق با ۳۰ / خرداد / ۱۳۱۴ ش در سن ۷۹ سالگی به سرای جاودانی رحلت کرد، و مردم بروجرد را عموماً در سوگ خود داغدار نمود، جنازه‌اش را با تجلیل فراوان به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ در مقبره‌ای اختصاصی مدفون گردید.

آثار قلمی ایشان:

۱ - مجموعه‌ای در اخلاق به نام (هدف من در زندگی)، در شرح صفات و

فضائل یک انسان نمونه می‌باشد.

در این کتاب نظرات فلسفه شرق و غرب از عصر افلاطون تا عصر حاضر، و کلمات بزرگان و تطبیق آنها با آیات و اخبار اهل بیت علیهم‌السلام آمده است.

۲ - مجموعه‌ای در فقه استدلالی.

۳ - مجموعه‌ای در شرح مصائب حضرت سیدالشهداء علیه‌السلام.

از وی فقط یک پسر به نام شیخ محمد غروی که خود یکی از علمای معاصر بروجرد است، و دو دختر به جای ماندند.

منابع

۱ - افادات فرزند معظم آیت الله شیخ محمد غروی.

۲ - الاجازة الکبيرة ۱۱۷۳ (تاریخ رحلتش را اشتباه ذکر نموده است) و ۵۳۹.

۳ - تاریخ بروجرد ۵۶۱/۲.

۴ - نقباء البشر ۴۹۶/۲ و ۸۸۹.

۵ - هدية الرازی الی المجدد الشیرازی ۹۳.

شیخ محمد حسین بروجردی «کسرائی»

(۱۳۲۶ - ۱۴۱۰ ق)

حاج شیخ محمد حسین فرزند علامه شیخ مهدی بروجردی، ملقب به (کسرائی).

در سال ۱۳۲۶ ق در بروجرد دیده به جهان گشود.

تحصیل علوم دینی

ایشان در سن نوجوانی همراه پدر خود به اراک رفت، و پس از انتقال آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی به قم نیز همراه پدر خود به قم عزیمت کرد، و پس از طی مراحل مقدمات و آموختن سطوح، درس خارج را از محضر آیات: سید

محمد حجت کوهکمری، سید محمد تقی خوانساری و سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود.

وی مردی: خلیق، اجتماعی، با دوستان صمیمی، خوش صحبت و نیز مردم‌دار و متواضع، و مورد توجه بزرگان و مؤمنین بود.

ایشان در روز سه شنبه ۱۷ / رجب ۱۴۱۰ ق مطابق با ۲۴ / بهمن / ۱۳۶۸ ش در سن ۸۴ سالگی در پی بیماری در تهران درگذشت، و جسدش در مسجد بالا سر - در جوار تربت پدر

خود - در حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.
دکتر محمود بروجردی، فرزند ایشان است.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۷۸/۲.
- ۲ - آینه دانشوران ۴۰۱.
- ۳ - مجله نشر دانش، سال دهم، شماره (۲)، ص ۸۹.

سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی»

(۱۳۲۱ - ۱۴۰۲ ق)

زندگینامه زیر بقلم خود ایشان است که در مجله «راهنمای کتاب» به چاپ رسیده، و با اندکی اضافه آن را تقدیم می‌کنیم:

نویسنده، محمد حسین طباطبائی [فرزند سید محمد قاضی تبریزی] سال هزار

و دوست و هشتاد و یک شمسی (مطابق با آخر/ ذی حجه / ۱۳۲۱ ق) در تبریز در میان یک خانواده علمی به وجود آمدم. در سن پنج سالگی مادر را و در سن نه سالگی پدر را از دست دادم، و به مناسبت اینکه کم و بیش مایه معاش داشتم سرپرست ما (وصی پدر) وضع زندگی ما (من و برادر کوچکتر از خود که داشتم) را بهم نزد و تحت مراقبت و پرستاری یک نفر خادم و یک نفر خادمه قرار گرفتیم. کمی پس از

درگذشت پدر به مکتب و پس از چندی به مدرسه فرستاده شدیم و بالاخره به دست معلم خصوصی که به خانه می آمد سپرده گشتیم، و باین ترتیب تقریباً مدت شش سال مشغول فراگرفتن فارسی و تعلیمات ابتدائی بودیم.

آن روزها تحصیلات ابتدائی پروگرام معینی نداشت. همینقدر به یاد دارم که در فاصله میان ۱۲۹۰ - ۱۲۹۶ ش که مشغول بودم قرآن کریم را که معمولاً پیش از هر چیز دیگر خوانده می شد، و کتاب گلستان و بوستان سعدی و نصاب و اخلاق مصور و انوار سهیلی و تاریخ معجم و منشآت امیر نظام و ارشاد الحساب را خواندم. سال ۱۲۹۷ ش وارد رشته های علوم دینی و عربیه شدم و تا سال ۱۳۰۴ ش به قرائت متون سرگرم بودم.

در ظرف همین هفت سال در علم صرف: کتاب امثله و صرف میر و تصریف، و در نحو: کتاب عوامل و انموذج و صمدیه و سیوطی و جامی و مغنی، و در بیان: کتاب مطول، و در فقه: کتاب شرح لمعه و مکاسب، و در اصول: کتاب معالم و قوانین و رسائل و کفایه، و در منطق: کبری و حاشیه و شرح شمسیه، و در فلسفه:

کتاب شرح اشارات، و در کلام: کتاب کشف المراد را خواندم و به همین ترتیب دروس متن (در غیر فلسفه و عرفان) خاتمه یافت.

سال ۱۳۰۴ ش برای تکمیل تحصیلات خود عازم حوزه نجف گردیدم و به مجلس درس آیت‌الله آقای شیخ محمد حسین اصفهانی (غروی) حاضر شده، یک دوره خارج اصول که تقریباً شش سال طول کشید و چهار سال نیز خارج فقه معظم له درک نمودم و همچنین هشت سال در خارج فقه آیت‌الله [میرزا محمد حسین] نائینی و یک دوره خارج اصول معظم له حضور یافتم، و کمی نیز به خارج فقه آیت‌الله آقای سید ابوالحسن اصفهانی رفتم. کلیات علم رجال را نیز پیش آیت‌الله [سید محمد حجت] کوهکبری رفتم.

در فلسفه نیز به دروس حکیم و فیلسوف معروف وقت آقا سید حسین بادکوبی موفق شدم. در ظرف شش سال که پیش معظم له تلمذ می‌کردم، منظومه سبزواری و اسفار و مشاعر ملا صدرا و دوره شفای بوعلی و کتاب اثولوجیا و تمهید ابن ترکه و اخلاق ابن مسکویه را خواندم.

بادکوبی از فرط عنایتی که به تعلیم و تربیت نویسنده داشت برای اینکه مرا به طرز تفکر برهانی آشنا ساخته به ذوق فلسفی تقویت بخشد، امر فرمود که به تعلیم ریاضیات پردازم. در امثال امر معظم له به درس آقا سید ابوالقاسم خوانساری که ریاضیدان زبردستی بود حاضر شدم و یک دوره حساب استدلالی و یک دوره هندسه مسطحه و فضائی و جبر استدلالی از معظم له فرا گرفتم.

سال ۱۳۱۴ ش در اثر اختلال وضع معاش ناگزیر به مراجعت شده به زادگاه اصلی خود (تبریز) برگشتم، و ده سال و خورده‌ای در آن سامان بسر بردم که حقاً باید این دوره را در زندگی خود دوره خسارت روحی بشمارم. زیرا در اثر گرفتاری ضروری به معاشرت عمومی وسیله تأمین معاش (که از مجرای فلاح بود) از تدریس و تفکر علمی (جز مقداری بسیار ناچیز) باز مانده بودم، و پیوسته با یک شکنجه درونی بسر می‌بردم.

تا در سال ۱۳۲۵ ش از سر و سامان خود چشم پوشیده زادگاه اصلی را ترک گفتم و متوجه حوزه قم گردیده بساط زندگی را درین شهر گستردم و دوباره اشتغالات علمی را از سرگرفتم، و تاکنون که اوائل سال ۱۳۴۱ ش می باشد روزگار خود را در این سامان می گذرانم.

از راست به چپ: سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی»، میرزا علی اکبر مرندی، سید محمد حسن طباطبائی تبریزی الهی (برادر علامه طباطبائی)

البته هرکسی حسب حال خود در زندگی خود خوشی و تلخی و زشت و زیبائیهایی دیده و خاطره‌هایی دارد، من نیز به نوبه خود و خاصه از این نظر که بیشتر دوره زندگانی خود را با یتیمی با غربت یا مفارقت دوستان یا انقطاع وسائل و تهیدستی و گرفتاریهای دیگر گذرانیدم، در مسیر زندگی با فراز و نشیبهای گوناگون روبرو شده در محیط‌های رنگارنگ قرار گرفته‌ام. ولی پیوسته حس می‌کردم که دست ناپیدائی مرا از هر پرتگاه خطرناک نجات می‌دهد، و جاذبه مرموزی از میان هزارها مانع بیرون کشیده به سوی مقصد هدایت می‌کند.

من اگر خارم و گر گل، چمن آرائی هم هست که از آن دست که می‌پروردم می‌رویم

در اوائل تحصیل که به صرف و نحو اشتغال داشتم علاقه زیادی به ادامه تحصیل نداشتم، و از این روی هر چه می خواندم نمی فهمیدم و چهار سال بهمین نحو گذرانیدم. پس از آن یکباره عنایت خدائی دامنگیرم شده عوضم کرد. و در خود یک نوع شیفتگی و بیتابی نسبت به تحصیل کمال حس نمودم، به طوری که از همان روز تا پایان ایام تحصیل که تقریباً هفده سال کشید، هرگز نسبت به تعلیم و تفکر شیرین حوادث در برابر می پنداشتم. بساط معاشرت غیر اهل علم را به کلی برچیدم. در خورد و خواب و لوازم دیگر زندگی به حد اقل ضروری قناعت نموده، باقی را به مطالعه می پرداختم. بسیار می شد (و بویژه در بهار و تابستان) که شب را تا طلوع آفتاب با مطالعه می گذرانیدم، و همیشه درس فردا را شب پیش مطالعه می کردم، و اگر اشکالی پیش می آمد با هر خودکشی بود حل می نمودم، و وقتی که به درس حضور می یافتم، آنچه استاد می گفت قبلاً روشن بودم، و هرگز اشکال و اشتباه درس پیش استاد نمی بردم.

از آثار مختصری که هنگام تحصیل در نجف تهیه کرده‌ام:

- ۱- رساله در برهان.
- ۲- رساله در مغالطه.
- ۳- رساله در تحلیل.
- ۴- رساله‌ای در ترکیب.
- ۵- رساله‌ای در اعتباریات (افکاری که ساخته خود انسان است).
- ۶- رساله‌ای در نبوات و منامات.

از آثاری که در اوقات اقامت تبریز تألیف شده:

- ۱- رساله‌ای در اثبات ذات.
- ۲- رساله‌ای در اسماء و صفات.

- ۳- رساله‌ای در افعال.
- ۴- رساله‌ای در وسائط میان خدا و انسان.
- ۵- رساله انسان قبل الدنيا.
- ۶- رساله انسان فی الدنيا.
- ۷- رساله انسان بعد الدنيا.
- ۸- رساله‌ای در ولایت.
- ۹- رساله‌ای در نبوت، (در این رساله‌ها میان عقل و نقل تطبیق شده).
- ۱۰- کتاب سلسله انساب طباطبائیان آذربایجان.

*

آثاری که در قم به رشته تحریر درآمده است:

- ۱- تفسیر المیزان که تاکنون چند مجلد آن منتشر شد. در این کتاب با روش بی سابقه‌ای آیه به آیه تفسیر شده است (در ۲۰ جلد به انجام رسید).
- ۲- اصول فلسفه (روش رئالیسم) در این کتاب هر دو فلسفه شرق و غرب بررسی می‌شود (در پنج جلد).
- ۳- حاشیه علی کفایة الاصول.

۴- وحی یا شعور مرموز.

۵- دو رساله در ولایت و حکومت اسلامی (فارسی و عربی).

- ۶- مصاحبه‌های سال ۱۳۳۸ ش با پروفسور کربن مستشرق فرانسوی در یک جلد (به نام شیعه چاپ گردید).
- ۷- مصاحبه‌های سال ۳۹ و سال ۴۰ با معظم له در یک جلد (به نام رسالت تشیع در دنیای امروز چاپ شده است).
- ۸- رساله در اعجاز.

سایر آثار ایشان:

- ۱- حاشیه علی الاسفار، در ۹ جلد.
- ۲- علی عليه السلام و الفلسفة الالهية.
- ۳- شیعه در اسلام.
- ۴- قرآن در اسلام.
- ۵- سنن النبی صلى الله عليه وآله وسلم.

شهید مرتضی مطهری

علامه سید محمد حسین طباطبائی

بود کیش من مهر دلدارها
مهر، بروند زین جرگه هشیارها

همی گویم و گفتم بارها
پرستش به مستی است در کیش

به شادی و آسایش و خوب و خور	ندارد کاری دل افکارها
به جز اشک چشم و به جز داغ دل	نباشد به دست گرفتارها
کشیدند در کوی دلدادگان	میان دل و کام، دیوارها
چه فرهادها مرده در کوهها	چه حلاجها رفته بردارها
چه دارد جهان جز دل مهر یار	مگر توده‌هایی و پندارها
ولی رادمردان و وارستگان	نیازند هرگز به مردارها
مهین مهر ور زان که آزاده‌اند	چه گلهای رنگین به جویارها
بهاران که شایاش ریزد سپهر	به دامان گلشن زرگبارها
کشد رخت سبزه به هامون	و دشت، زندبارگه، گل به گلزارها
نگارش دهد گلبن جویبار	در آئینه آب رخسارها...

سرانجام روز یکشنبه ۱۸ / محرم / ۱۴۰۲ ق مطابق با ۲۴ / آبان / ۱۳۶۰ ش به سن ۸۱ سالگی در بیمارستان آیت‌الله گلپایگانی قم در پی بیماری درگذشت. جسدش روز دوشنبه تشییع و در حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۶۷/۲.
- ۲ - اعیان الشیعة ۲۵۴/۹.
- ۳ - رجال قم ۱۵۱.
- ۴ - فرهنگ شاعران زبان پارسی ۳۷۱.
- ۵ - فهرست کتابهای چاپی فارسی طبری ۸۳۵/۱.
- ۶ - گنجینه دانشمندان ۲۲۶/۲.
- ۷ - مستدرک اعیان الشیعة ۱۶۹/۱.
- ۸ - مفسران شیعه
- ۹ - مؤلفین کتب چاپی ۸۶۳/۲.

۱۰ - نقباء البشر ۶۴۵/۲.

۱۱ - نگین سخن ۵۱۴/۴.

سید محمد حسین جزائری «ناشرالاسلام»

(۱۳۰۵ - ۱۳۹۶ ق)

حاج سید محمد حسین فرزند
سید محمد و نوه سید نعمه الله موسوی
جزائری شوشتری، ملقب به
ناشرالاسلام) از نوادگان علامه سید
نعمت الله جزائری و از بزرگان و مبلغان
معروف بود.

ایشان در رمضان / ۱۳۰۵ ق در
شوشتر دیده به جهان گشود.

تحصیلات عالی

وی پس از آموختن مقدمات و قسمتی از سطوح و اشتغال به وعظ و خطابه، در
سال ۱۳۳۷ ق به عتبات عالیات مهاجرت و مدتی در سامرا اقامت کرد و از آنجا به
نجف اشرف مشرف گردید و از محضر آیات: میرزا علی ایروانی، شیخ محمد تقی
قمشه‌ای و سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود.

سفرهای تبلیغی

وی سفری به هند برای معالجه چشم کرد و بعد از معالجه به آفریقای شرقی
رفت و پس از توقف یکساله به نجف اشرف بازگشت و مجدداً به آفریقا سفر کرد و
چند سال مشغول ترویج و تبلیغ احکام دین و هدایت مردم بود.

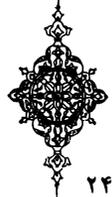
وی از جزیرهٔ ماداگاسکار به زنگبار رفت و یکسال در آنجا توقف نمود. آنگاه به نجف اشرف مراجعت کرد. سفر سوم وی به آفریقا در زمان مرجعیت آیه الله بروجردی و به امر معظم له انجام گرفت و دو سال تمام به تبلیغ اشتغال داشت و بار دیگر به نجف اشرف معاودت نمود. تا اینکه در سال ۱۳۹۱ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران مهاجرت و در قم رحل اقامت افکند و چندی هم در تهران (در دولت آباد) به سر برد.

از آثار او

- ۱- اسلام و دانش در علم الاجتماع (به زبان فارسی).
- ۲- الاربعون الناشریة (چهل حدیث با ترجمه فارسی).
- ۳- الحدیقة الناشریة فی الاخلاق و الاداب و السنن.
- ۴- العشرات الناشریة فی الاحادیث الدینیة و الاخلاقیة.
- ۵- بوستان اسلام در اخلاق (به زبان گجراتی) و به نام «بوستان اثنی عشری» نیز چاپ شده است.
- ۶- ساختمان بشر در شرح حدیث نبوی (من عرف نفسه، فقد عرف ربه).
- ۷- طلب الثار فی احوال المختار (مع ذکر تاریخ میثم التمار).
- ۸- کشکول ناشریه (فارسی - دو جلد).
- ۹- مختار بن ابی عبیده ثقفی (فارسی).
- ۱۰- نور الهدایة در احکام فقه (به زبان گجراتی).
- ۱۱- وسیله ناشریه در عقاید (به زبان گجراتی).

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز چهارشنبه ۱۶ / ذی حجه / ۱۳۹۶ ق مطابق با ۱۷ / آذر / ۱۳۵۵ ش در سن ۹۱ سالگی در بیمارستان تهران درگذشت و در انتهای قبرستان

وادی السلام قم به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱- سید محمد ۲- سید کاظم ۳- سید حسن ۴- سید علی نجفی ۵- سید جعفر
- ۶- سید رضا ۷- سید جواد ۸- سید مهدی ۹- سیدهادی ۱۰- سید جلال

منابع

- ۱- دائرة المعارف علمی ۵۳/۱۳.
- ۲- شجره مبارکه یا برگه از تاریخ خوزستان ۲۲۵/۱.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۲۸۰/۲.
- ۴- مقدمه حدیقه الناشریه به قلم فرزندش سید علی.
- ۵- مؤلفین کتب چاپی ۸۶۸/۲.
- ۶- نقباء البشر ۶۵۲/۲.

شیخ محمد حسین خراسانی «پائین خیابانی»

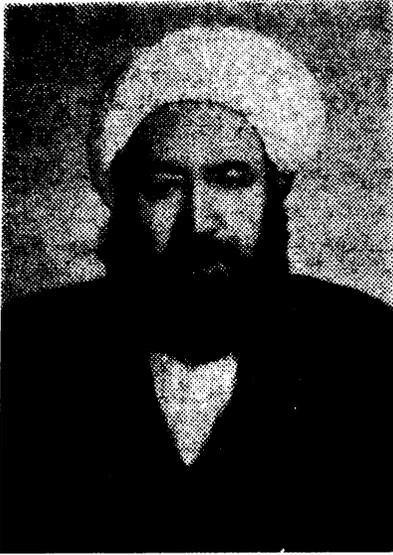
(۱۳۳۶ - ۱۴۰۶ ق)

حاج شیخ محمد حسین خراسانی فرزند شیخ حسن و نوه شیخ اسماعیل پائین خیابانی، از فضلا و اساتید حوزه بود.

وی در ۳ / شعبان / ۱۳۳۶ ق در مشهد مقدس متولد شد.

پدرش از فضلا و اوتاد عصر خود، و ملا صالح جد سوم ایشان دارای کرامت بوده است.

شیخ محمد حسین پس از پرورش، مدت چهار سال در مدرسه پائین پا (که فعلاً اثری از آن نمانده و جزو آستانه شده است) ادبیات را خواند و پنج سال در مدرسه میرزا جعفر اشتغال به تحصیل داشت و مدت یک سال شبها را نخوابیده و غالب ادبیات را نزد: شمس و حاج محقق نوغانی، و رسائل و مکاسب را نزد شیخ حسن

بُرسی، و کفایه را خدمت آیت الله میرزا احمد کفائی، و منظومه را از سید ابوالقاسم حکیم الهی، و اسفار و شواهد الربوبیه را نزد حکیم متأله سید آقابزرگ شهیدی، و مقداری از خارج را خدمت آیت الله میرزا محمد آقا زاده خراسانی، و در این خلال نجوم و هیئت و هندسه را نزد مدرس آستان مبارک حاج غلامحسین زرگر (شاگرد حاج فاضل)، و ادعیه و اوراد و اذکار و ریاضات و مجاهدات را نزد شیخ حسنعلی اصفهانی «نخودکی» آموخته است.

وی در غائله مسجد گوهرشاد در سال ۱۳۵۴ ق، بعد از چهل روز در میان کوهها با لباس مبدل به طور غیر رسمی به تهران رفت و از آنجا به کرمانشاه و بعد از دو ماه توقف از راه غیر رسمی به عتبات عالیات خود را رساند، و اساتید مختلفی را درک و قریب ده سال در مدرسه یزدی «صاحب عروه» اشتغال به تحصیل داشت، و نزدیک یک سالی از میرزا محمد حسین نائینی و مدت شش سال از شیخ موسی خوانساری «صاحب منیه الطالب»، و نیز از سید جمال الدین گلپایگانی و نیز شیخ محمد کاظم شیرازی و شیخ محمد حسین غروی اصفهانی و از همه بیشتر شیخ ضیاء الدین عراقی، و مدت دو سال از فقه سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود. درس اخلاق را از استاد السالکین سید علی قاضی طباطبائی مدت دوازده سال بهره مند شد و قریب سه سال در اواخر اقامت نجف اشرف در مسجد سهله و مسجد کوفه به سر برده است.

ایشان پس از بیست سال توقف با تصدیق و کسب اجازه اجتهاد به ایران

برگشت، و مدت چهارده سال در مشهد اقامت و اشتغال به تدریس و اقامه جماعت در مسجد گوهرشاد نمود، و در رمضان منبر می رفت و برای مردم تفسیر و عقاید می گفت، هزارها نفر از مردم مشهد و زائران از بیاناتشان بهره مند می شدند، تا در اواخر به واسطه بعضی از جهات از توقف در مشهد ممنوع شده ناچار با عائله حرکت به عتبات عالیات نمود، و مدت سه سال در عراق اقامت و در مسجد هندی

به تدریس پرداخت و جمع زیادی از فضلا از درس و محضرش استفاده نمودند، تا اینکه در سال ۱۳۸۸ ق دو مرتبه به ایران مراجعت و مدتی در شهرری توقف و بعداً به تهران منتقل و در «مسجد بازار بزرگ» در ظهرها و شبها در مسجد میدان شاهپور اقامه جماعت داشتند.

آثار مطبوع ایشان عبارت است از:

۱- اسرار الصلوة.

۲- نخبة الکلام فی معرفة الامام.

۳- رساله ای در جبر و تفویض.

۴- شرح دعای عرفه.

۵- خلاصة الاصول.

۶- الاربعون حدیثاً.

۷- مقتل الامام الحسين عليه السلام.

علامه خراسانی سرانجام در غروب روز پنجشنبه عاشورای ۱۴۰۶ ق مطابق با ۴ / مهر / ۱۳۶۴ ش در قم درگذشت و در صحن حضرت معصومه علیها السلام مدفون شد.

له منفع

۱ - گنجینه دانشمندان ۴/۴۳۲ و ۷/۱۹۴.

شیخ محمد حسین دزفولی «خادم الشریعه»

(۱۳۲۰-۱۴۱۶ ق)

حاج شیخ محمد حسین
فرزند شیخ محمد علی
دزفولی ملقب به «خادم
الشریعه»، از علمای کهنسال
حوزه علمیه قم بود.

وی به تاریخ ۱۸ /
اردیبهشت / ۱۲۸۱ ش در
دزفول دیده به جهان گشود.

در حوزه‌های علمیه

پس از طی مقدمات،
سطوح را نزد آیت الله شیخ
محمد رضا معزی دزفولی

تلمذ کرد، و به نجف اشرف عزیمت و از محضر آیات: شیخ ضیاء الدین عراقی و
سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود، و پس از اقامت حدود سه الی چهار سال در
آن دیار به ایران مراجعت، و در زمان ریاست آیت الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی
به قم مهاجرت کرد، و از محضر آن جناب و آیت الله سید محمد حجت کوهکمری

بهره‌مند گردید، و نیز از محضر آیاتی همچون: سید محمد تقی خوانساری، سید صدرالدین صدر و سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود.

ویژگیهای فردی و اجتماعی

وی مردی عالم، زاهد، اخلاقی، دائم الذکر و گوشه‌گیر بود، و نیز در ادبیات عرب مهارت به سزایی داشت، و یکی از مدرسین سطح به شمار می‌رفت، و از دیگر ویژگیهای ایشان حدّت ذهن و محفوظات زیاد بود.

خادم الشریعه با عده‌ای از علما رابطه و الفت داشت، و از جمله آنان حضرات آیات: سید محمد داماد یزدی، شیخ محمد فکور یزدی و شیخ مرتضی حائری یزدی، را می‌توان نام برد.

از راست به چپ: سید محمد رضوی قمی، خادم الشریعه، سید محمد داماد یزدی

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز دوشنبه ۴ / صفر / ۱۴۱۶ ق مطابق با ۱۲ / تیر / ۱۳۷۴ ش در پی

دو سال بیماری و بستری در قم درگذشت، و جنازه اش روز چهارشنبه تشییع و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

فرزندان:

۱ - حجة الاسلام شیخ محمد رضا خادم الشریعه، در سال ۱۳۵۱ ق در ذفول متولد شد، و در سن کودکی همراه پدرش به قم رفت، و نزد ایشان مقدمات را آموخت، و سطح را نزد آیات: سید شهاب الدین مرعشی نجفی و سید محمد باقر طباطبائی سلطانی تلمذ کرد، و دروس خارج را از محضر آیات: مرعشی نجفی، سید محمد رضا گلپایگانی و سید محمد روحانی قمی استفاده نمود. در ضمن ایشان به تهران رفت و از دانشکده ادبیات «لیسانس ادبیات عرب» به سال ۱۳۴۲ ش دریافت داشت.

از آثار او: ۱ - ریشه های دین (چاپ شده) ۲ - مقایسه حق و باطل (خطی).
۲ - شیخ محمد کاظم ۳ - مرحوم آقا محمد باقر ۴ - مرحوم آقا محمد جعفر و پنج دختر.

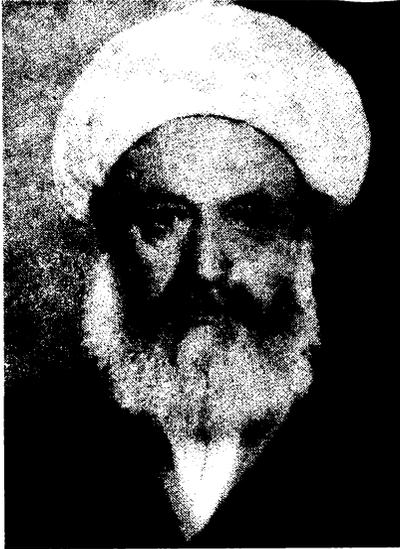
منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱۱۷/۲ (لقبش را «معین الشریعه» ذکر کرده، که اشتباه است).
- ۲ - افادات فرزند مرحوم، جناب آقای شیخ محمد رضا.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۱۳۶/۲.

شیخ محمد حسین دهاقانی «خرد»

(۱۳۲۷ - ۱۴۰۴ ق)

حاج شیخ محمد حسین [ابتدا نامش عباس بود و هنگام سفر به عتبات به محمد حسین مبدل ساخت] فرزند آقا محمد جواد دهاقانی اصفهانی، معروف به (خرد)، یکی از فقها و اندیشمندان معروف حوزه های علمیه بود.

وی در سال ۱۳۲۷ ق در دهاقان اصفهان در خانواده معروف به «اسماعیلیان» دیده به جهان گشود.

در حوزه‌های علمیه

ایشان پس از آموختن مقدمات در زادگاه خود به سال ۱۳۴۳ ق به حوزه علمیه اصفهان رفت و نزد اساتید آن زمان تحصیل کرد. آنگاه به حوزه علمیه قم رهسپار شد و سطوح را نزد آیاتی همچون: سید محمد تقی خوانساری،

سید شهاب‌الدین مرعشی و سید محمد رضا گلپایگانی به انجام رسانید. نامبرده در حدود سال ۱۳۵۲ ق به حوزه علمیه نجف اشرف مهاجرت کرد و دروس عالی حوزه را از محضر فقہائی چون: شیخ ضیاء‌الدین عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی، سید ابوالحسن اصفهانی و میرزا عبدالهادی شیرازی استفاده نمود. آنگاه خود به تدریس متون کتب درسی پرداخت.

وی در فقه و اصول تبحر کامل حاصل نمود و در فروع و اصول حضور ذهنی داشت و امید آن می‌رفت که به زعامت دینی برسد. ولی زهد و تقوای ایشان، او را از قبول آن مسئولیت دور می‌ساخت.

مرحوم خرد، در پی فشارهای دولت عراق و پس از سالها اقامت در جوار مولای متقیان، در سال ۱۳۹۱ ق به ایران بازگشت و در شهر مذهبی قم سکونت اختیار نمود و به تهذیب نفس و عبادت همت گماشت.

ایشان در ۶ / محرم / ۱۴۰۴ ق در سن ۷۷ سالگی در پی بیماری در قم درگذشت و جسدش در صحن حضرت معصومه علیها السلام - در اطافی که مجاور مقبره

آیت الله شیخ فضل الله نوری - به خاک سپرده شد.

مرحوم خرد داماد علامه سید جعفر شیرازی برادر آیت الله میرزا مهدی شیرازی حائری بود.

سید جعفر از جمله شاگردان آیات: برادرش میرزا مهدی شیرازی، میرزا علی آقا شیرازی و برادر همسرش میرزا عبدالهادی شیرازی محسوب می شود. نامبرده در پی بیماری جهت معالجه به تهران رهسپار شد ولی معالجات سودی نبخشید و در سال ۱۳۷۰ ق درگذشت و در جوار حضرت عبدالعظیم حسنی در شهرری - در مقبره ابوالفتح رازی - به خاک سپرده شد. جهت تفصیل بیشتر به اختران فرزندان ری و تهران ۲۲۹ رجوع شود.

تنها فرزند ذکور مرحوم خرد دهاقانی آقا محمد علی خرد که فعلاً در قم زندگی می کند.

منابع

- ۱ - آینه دانشوران ۳۴۶.
- ۲ - اطلاعات شفاهی از فرزند مرحوم.
- ۳ - سراج المعانی در احوالات سید ابوالحسن اصفهانی ۱۳۲.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۱۴۸/۲.
- ۵ - مستدرک اعیان الشیعة ۲۲۸/۳.
- ۶ - معجم القبور و وفیات الاعلام (خطی - رازی).

شیخ محمد حسین رازانی بروجردی

(۱۳۲۲ - ۱۴۱۰ ق)

حاج شیخ محمد حسین فرزند میرزا علی محمد رازانی بروجردی، از بزرگان و فضیلابی معاصر بود.

والد ماجدش از علمای مبرز و معروف عصر خود و از اساتید آیت الله سید حسین

طباطبائی بروجردی بود، که در سال ۱۳۲۴ ق در کربلا به رحمت ایزدی پیوست.

رازانی در سال ۱۳۲۲ ق در بروجرد متولد شد و در دو سالگی پدر را از دست داد و پس از وصول به حد تمیز مبادی علوم ادبیات عرب را از اساتید عصر از جمله شیخ محمّد ابراهیم مدرس فراگرفت، و در سن بیست و دو سالگی (در سال ۱۳۴۴ ق) برای تکمیل تحصیلات خویش به قم عزیمت و

سطوح فقه و اصول را از اساتید فن استفاده کرد، سپس در درس خارج آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی فقهاً و اصولاً شرکت نمود. در ضمن به تدریس سطوح فقه و اصول مشغول تا در سال ۱۳۵۲ ق به بروجرد مراجعت و به افتخار دامادی آیت الله شیخ محمّد حسین غروی بروجردی نایل گردید، و در حوزه علمیه به تدریس مشغول شد. یک سال از محضر آیت الله غروی و سپس از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی استفاضه کرد و پس از مهاجرت آیت الله بروجردی به قم مجدداً به آن دیار رهسپار شد، و در احیای حوزه علمیه قم و تشکیلات منظم مربوط به آن فعالیت به سزائی داشت، و سعی نمود که اضافه بر سامان داشتن حوزه از حیث برنامه تحصیلاتی، شعب مختلفه و عظم و خطابه و تخصص در رشته‌های اصول دین و علم اخلاق و اعزام مبلغ به شهرستانهای داخل و کشورهای خارج دایر شود، و لیکن حوادث و موانع و مشکلاتی مانع از تحقق آمال مذکوره شد و به بروجرد مراجعت کرد و مانند سابق به تدریس و مباحثات دسته جمعی مشغول شد. تا اینکه به تهران مهاجرت کرد و در آنجا خواستاران فضیلت از انوار معارفش

بهره‌ور می‌شدند.

علامه رازانی در روز جمعه ۱۴ / جمادی الثانی / ۱۴۱۰ ق مطابق با ۲۲ / دی / ۱۳۶۸ ش در شیراز درگذشت و در قبرستان حاج شیخ قم - در مقبره آیت الله غروی ابوالزوجه خود - مدفون شد.

لله مناع

۱ - تاریخ بروجد ۵۷۴/۲.

۲ - گنجینه دانشمندان ۴/۴۶۳.

شیخ محمد حسین سبحانی تبریزی

(۱۳۰۰ - ۱۳۹۲ ق)

حاج شیخ محمد حسین فرزند محمد جعفر و نوه فرج الله خیابانی تبریزی (سبحانی)، از علمای مبرز و معروف تبریز بود.

در ۱۹ / رمضان / ۱۳۰۰ ق در شهرستان تبریز متولد گردید.

پس از آموختن مقدمات و ادبیات به تحصیل سایر معارف اسلامی پرداخت، نجوم و حساب استدلالی را نزد علامه میرزا عبدالعلی منجم تبریزی و اشارات ابوعلی را نزد فیلسوف دوران شیخ حسین قراچه داغی، و سطوح فقه

و اصول را نزد آیت الله سید ابوالحسن انگجی تلمذ کرد.

در سال ۱۳۲۷ ق راهی نجف اشرف شد و مدت ۱۲ سال تمام از محضر

اساتید آن دانشگاه بزرگ مانند: سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، شیخ الشریعة اصفهانی و شیخ ضیاءالدین عراقی استفاده نمود. و در سال ۱۳۳۹ ق به ایران مراجعت و در زادگاه خود اقامت نمود و به تدریس و ارشاد و تألیف پرداخت.

از آثار او

- ۱- احکام الصلاة (تقریرات شیخ الشریعه).
 - ۲- المواعظ و الاخلاق.
 - ۳- تحدید الکر و زناً و مساحه.
 - ۴- تعریف البیع و الفرق بین الحق و الحکم.
 - ۵- تقریرات عراقی.
 - ۶- توقف الاجتهاد علی العلم بالرجال.
 - ۷- حاشیة علی کفایة الاصول به نام (نکت الکفایة).
 - ۸- حاشیة علی الرسائل به نام (ارشاد الأفاضل الی مطالب الرسائل).
 - ۹- حاشیة علی کتاب الطهارة (از شیخ انصاری).
 - ۱۰- ملاقی الشبهة المحصورة و حکم المضطر الی ارتکابها.
 - ۱۱- نخبة الأزهار فی بحث الخيار (تقریرات شیخ الشریعه).
- استاد شیخ محمد رازی می نویسد، (مرحوم آیت الله خیابانی در خلق و حلم و تواضع و فروتنی و زهد و تقوا در میان علما و بزرگان شهر تبریز ضرب المثل بود. طرز زندگی و نحوه معاشرت و شیوه سخن گفتن او انسان را به یاد خدا افکنده، در افراد مستعد اثر عمیق و انقلاب خاصی به وجود می آورد).
- شرح حال زیر به قلم خود ایشان است که در کتاب علماء معاصرین آمده،
تقدیم می گردد:

تولد عبد فقیر آثم المفتقر الی رحمة ربّه العاصم محمد حسین بن حاج محمد جعفر تبریزی خیابانی. در تبریز شب ۱۹ شهر رمضان المبارک سنه ۱۳۰۰ ق واقع

شده. و چون به هفت سالگی رسیدم، مشغول تعلم قرآن مجید و بعض کتب فارسیّه. پس از آن به تحصیل مقدمات عربیّه در مدرسه طالبیّه و ریاضیات خدمت استادان فن: مولی میرزا عبدالعلی منجم (طیب الله رسمه) بعد به علم فقه و اصول در حضور جمعی از اجلّه که مراجع شیعه در احکام دینیّه بودند مشغول شده، فرائد و مکاسب و ریاض و مقداری درس خارج را خواندم و در خلال این حال به معقول نیز نزد بعض تلامیذ مولی علی لنکرانی پرداختم، ولی به همین نیز قانع نشده سنه ۱۳۲۷ به نجف اشرف مسافرت کرده، به درس جمله ای از اعلام عظام منهم المولی المحقق العلامة شیخ الشریعة الاصفهانی و آیت الله العلامة السید محمد کاظم الطباطبائی الیزدی و آیت الله آقا ضیاء الدین العراقی حاضر شده و تقریرات اباحت ایشان را در فقه و اصول نوشتم و زیاده از ده سال در خدمت شریعت اصفهانی بودم.

و اجازات عدیده که عمادالدین و رؤسا المذهب نوشته اند، به خطوطهم و خواتیم و امضائهم نزد حقیر موجود است و ایشان حجج الاسلام و آیات الله شیخ الشریعة الاصفهانی و المولی المیرزا محمد تقی شیرازی و السید محمد الفیروزآبادی و الحاج الشیخ عبدالکریم الحائری و الاغاضیاء الدین العراقی و السید ابوالحسن الاصفهانی و غیرهم (اعلی الله مقامهم) هستند.

صورت اجازة میرزا محمد تقی شیرازی رحمته

الحمد لله الذی رفع قدر العلماء و فضل مدادهم علی دماء الشهداء و الصلوة و السلام علی سیدنا محمد خاتم الانبیاء و سید المرسلین و علی آله الأئمة الطاهرين المعصومین.

مخفی و مستور نماند اینکه، جناب مستطاب العالم العامل و الفاضل الكامل مروج احکام دین مبین آقای آقا میرزا محمد حسین آقا التبریزی (دامت توفیقاته) از قبل اینجانب ماذون هستند در تصدی امور حسبیه که جواز و نفوذ آن موقوف باذن

فقیه جامع الشریط است که انشاء الله تعالی اخوان مؤمنین که از اهل آن ولایت از سکنه و اهالی از علما و تجار و غیرهم (وقفهم الله تعالی) وجود آن جناب را مغتنم دانسته و از فواید ایشان محظوظ باشند و احترامات در حق ایشان کما ینبغی مرعی بدارند. و ایضاً ماذون است در اخذ سهم امام علیه السلام و در صرف آن حسب حاجته الشرعیة و در سایر موارد مهمه و لازمه که انشاء الله محسوب است و لازم است بر جنابشان که قبض از اینجانب بر ارباب و جوه برسانند.

الاحقر محمد تقی الحائری

صورت اجازة آقا ضیاءالدین عراقی رحمته الله

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلوة والسلام على محمد و آله الطيبين الطاهرين المعصومين و لعنة الله على اعدائهم اجمعين الي يوم الدين.

و بعد، فان العالم العامل و الفاضل الكامل بحر التقى و علم الهدى جامع المعقول و المنقول حاوى الفروع و الاصول فخر الفضلاء الفخام و افتخار الفقهاء القمقام، شيخنا المكرم و مولانا الاعظم الشيخ محمد حسين التبريزى. قد هاجر عن وطنه الشريف طالباً لتحصيل الكمال و مجدداً في تحصيل العز و الاستقلال فجد و اجتهد الي ان بلغ الي درجة الاجتهاد، فانه منتهى المراد لله در من يعرف قدره و ياتمر بأمره و يحفظ قوله و له التصدى في الامور الحسبية التى شان المجتهدين تصديها و له العمل بما استنبط على الطريقة المعروفة و عليه التجنب عن الشبهات لكى لا يهلك من حيث لا يعلم و اوصيه ان لا ينسانى عن الدعاء فى مظان استجابته.

وانا الاحقر الضعيف ضياء الدين بن محمد العراقى « عفى عنهما ».

الراجى ضياء الدين

ايضاً در حاشیه می فرماید: توضیح اینکه مؤمنین و متدینین که از باب سهم امام (علیه الاف التحية والسلام) بر عهده آنها هست و محل وی را می جویند به جناب

ایشان برسانند خودشان بر طبق تکلیف شرعی خود به مقدار احتیاج سنه صرف نموده و مابقی را به اُعتاب مقدسه برسانند.

ضیاءالدین العراقی

شیخ جعفر سبحانی تبریزی

درگذشت

سرانجام در ظهر روز شنبه ۱۱ / شوال / ۱۳۹۲ ق مطابق با ۲۷ / آبان / ۱۳۵۱ ش به سن ۹۳ سالگی در تبریز درگذشت، و در قبرستان ابو حسین قم - مقبرة العلماء - به خاک سپرده شد.
فرزند برومند و ارجمند ایشان آقای شیخ جعفر سبحانی از علما و مدرسین حوزه علمیه قم می باشند.

منابع

- ۱ - زندگینامه رجال و مشاهیر ایران ۱۶۲/۳.
- ۲ - علماء معاصرین ۳۹۶.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۳/۳۱۴.
- ۴ - مقدمه احکام الصلاة، به قلم آقای سید احمد حسینی اشکوری.
- ۵ - نقباء البشر ۲/۵۵۹.

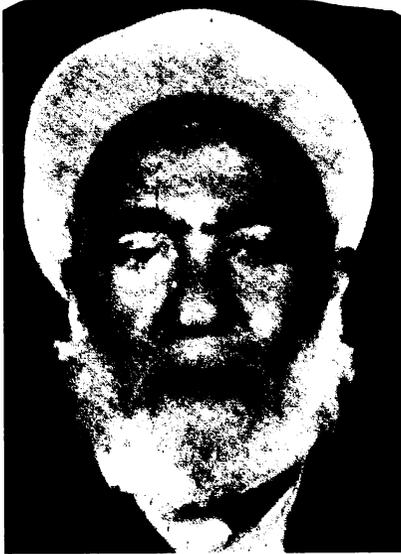
شیخ محمد حسین صدقی مازندرانی

(۱۳۴۴ - ۱۴۱۲ ق)

شیخ محمد حسین فرزند علامه شیخ علی و نوه آیت الله شیخ محمد مازندرانی حائری، ملقب به «صدقی» از دانشمندان و اساتید توانای حوزه بود.

وی در ۱۵ / جمادی اول / ۱۳۴۴ ق
در کربلا دیده به جهان گشود.

در حوزه علمیه کربلا

ایشان مقدمات را نزد پدرش
آموخت و سطوح را نزد آیات: شیخ
محمد جواد محولاتی خراسانی، شیخ
محمد علی سرابی، سید حسن
طباطبائی قمی و شیخ یوسف خراسانی
تلمذ کرد و دروس خارج را از محضر
آیات: حاج آقا حسین طباطبائی قمی،

سید مهدی شیرازی، شیخ محمد رضا جرقوه‌ای اصفهانی و سید محمد هادی
میلانی استفاده نمود، و خود به تدریس کتابهای سطح ورزید و عده‌ای از طلاب و
فضلا را تربیت نمود.

هجرت به قم

در سال ۱۳۹۱ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران مهاجرت کرد و در قم
رحل اقامت افکند و به تدریس خود ادامه داد. البته در سالهای آخر عمر درس
خارج عروه را به طور خصوصی تدریس می‌کرد.

ایشان علاوه بر تسلط بر فقه و اصول در علوم دیگر چون: تفسیر قرآن و
علم‌الحديث مهارت کامل داشت. وی از اجتماع دوری می‌جست و همواره انزوا و
تنهایی را ترجیح می‌داد و گاهی هم تندی بر او حاکم می‌شد. به مجالس
اهل بیت علیهم‌السلام علاقه وافری داشت، و خود در منزلش مجالسی بر پا می‌کرد و معمولاً
بزرگان در آن حضور پیدا می‌کردند. نامبرده داماد علامه شیخ محمود دانش شد.

ولی اولادی از صبیبه ایشان به وجود نیامد. او برادری داشت به نام «شیخ نورالدین» که از فضایی کربلا بود.

از آثار او

۱ - تقریرات درس میلانی.

درگذشت

ایشان بامداد روز دوشنبه ۱۷ / محرم / ۱۴۱۲ ق مطابق با ۷ / مرداد / ۱۳۷۰ ش در قم دچار سکت قلبی شد و به دیدار محبوب شتافت. جنازه اش عصر روز سه شنبه تشییع و در وسط قبرستان حاج شیخ باکد (۲۵۳۴۵) به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - اعلام کربلا (خطی - خوشحالت).
- ۲ - حوادث الایام (خطی - حائری)، تولدش را در سال ۱۳۴۱ ق نوشته است.
- ۳ - نقباء البشر ۴/ ۱۵۳۰ (در پاورقی).
- ۴ - یادداشتهای شخصی نگارنده.

سید محمد حسین طباطبائی بروجردی

(ح ۱۲۶۹ - ۱۳۳۴ ق)

سید محمد حسین فرزند میرزا ابوتراب طباطبائی بروجردی، یکی از فقها و دانشمندان بروجرد بود.

وی تحصیلات عالی خود را در حوزه های اصفهان و نجف اشرف به انجام رسانید. در نجف از جمله شاگردان آیت الله میرزا حبیب الله رشتی بود که موفق به دریافت اجازه نامه مفصلی از او شد. و پس از بازگشت به بروجرد در حوزه علمیه آن دیار به تدریس پرداخت.

نامبرده در سال ۱۳۳۴ ق در حدود ۶۵ سالگی در بروجرد درگذشت و جسدش به قم حمل و در صحن حضرت معصومه علیها السلام - در مقبره خانوادگی - به خاک سپرده شد.

سید محمد حسین طباطبائی حکیم

(۱۳۳۳ - ۱۴۱۰ ق)

حاج سید محمد حسین فرزند سید سعید و نوه سید حسین طباطبائی حکیم، از فقها و اساتید حوزه بود. وی در ۱۰ / ربیع الثانی / ۱۳۳۳ ق در نجف اشرف متولد گردید.

سید محمد حسین مقدمات را نزد پدرش آموخت و پس از سپری کردن دوره سطح، دروس خارج را از محضر آیات: سید محسن طباطبائی حکیم، شیخ حسین حلی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده نمود. البته بیشترین استفاده را از درس آیت الله حلی برد.

سپس خود به تدریس و تربیت طلاب اهتمام ورزید.

ایشان همراه جمع کثیری از خاندان طباطبائی حکیم در شعبان / ۱۴۰۳ ق در بغداد، به زندان افکنده شدند و پس از گذشت چند هفته، شش نفر از فرزندان آیت الله سید محسن حکیم در مقابل چشمانش تیرباران شدند و ایشان را از راه ترکیه به ایران تبعید کردند! و برخلاف میل خود در ایران ماند و در حوزه علمیه قم سکونت اختیار نمود.

نامبرده که با نامالیقات سازگاری می‌کرد و مشکلات را تحمل می‌نمود، سرانجام در شب چهارشنبه ۲۳ / ربیع‌الاول / ۱۴۱۰ ق در قم دچار حمله قلبی شد و در یکی از بیمارستانهای تهران بستری گردید. ولی معالجات سودی نبخشید و در ظهر روز دوشنبه ۲۹ / ربیع‌الاول دارفانی را وداع گفت. پیکرش ابتدا در تهران و سپس در قم تشییع شد و پس از ادای نماز میت توسط آیت‌الله سید شهاب‌الدین مرعشی در حرم حضرت معصومه علیها السلام - مسجد بالا سر - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - مرحوم سید محمد رضا ۲ - مرحوم سید محمد ۳ - مرحوم سید عبدالصاحب
- ۴ - حجة الاسلام سید صالح ۵ - سید عزالدین.

شیخ محمد حسین غریب تنکابنی

(۱۲۷۹ - ۱۳۵۴ ق)

شیخ محمد حسین فرزند حبیب‌الله نوه قربان علی سمایی مشهور به «غریب تنکابنی» از فقها و دانشمندان بزرگ بود.

او در ۲۰ / صفر / ۱۲۷۹ ق در رامسر متولد گردید.

غریب در سن پنج سالگی شروع به خواندن و نوشتن و فراگرفتن قرآن نمود، و در سن هشت سالگی مقدمات را در مدرسه علمیه «نارنج بن» نزد پدرش و مدرسه علمیه «آخوند محله» فراگرفت سپس عازم قزوین شد. و پس از اقامت مختصری در آنجا رهسپار تهران گردید، و سطوح عالیة فقه و اصول را نزد دانشمندان عصر، و حکمت را نزد میرزا ابوالحسن اصفهانی «جلوه» و شیخ محمد رضا قمشه‌ای تلمذ نمود.

وی در آغاز سال ۱۳۰۴ ق به نجف اشرف رفت و تا سال ۱۳۱۹ ق نزد آیات: میرزا حبیب‌الله رشتی، شیخ هادی تهرانی، و میرزا حسین خلیلی تهرانی تلمذ نمود

و به درجهٔ اجتهاد نایل و از اساتید خود اجازهٔ اجتهاد و روایت دریافت کرد، و به اتفاق علامه شیخ محمّد رضا تنکابنی به موطن خود بازگشت و در قزوین از هم جدا شدند. شیخ محمّد رضا به تهران و شیخ محمّد حسین به رامسر رفت، و «مدرسهٔ نارنج بُن» را تجدید بنا نمود و تا آخر عمر در کنار مدرسه به تدریس و تعلیم و قضای حوائج عامه مشغول بود. تابستانها نیز در جورویه به تدریس اشتغال داشت.

سرانجام در روز سه شنبه ۱۲ / جماد اول / ۱۳۵۴ ق مطابق با ۲۱ / مرداد / ۱۳۱۴ ش در جورویهٔ رامسر به رحمت ایزدی پیوست. و بر حسب وصیت جسدش را به قم حمل، و در قبرستان «حاج شیخ» دفن شد.

از تألیفات او

۱ - جوامع الکلم، منظومه‌ای است در اصول فقه به زبان عربی در مدت یک ساعت و نیم به نظم درآورده، چنانکه در آخر آن خود بیان می‌کند:

قد تمت المنظومة فی سلخ صفر	نرجو من الله نجاة من سقر
رقمه الحسين فی حال الالم	ان كان فيه سهو فهو للقلم
نظمتها فی ساعة و نصفها	ذلك فضل الله یؤتی من یشا

در تعریف علم ورد بر تعریف علم میرزا محمّد تنکابنی صاحب قصص العلماء چنین گفته:

والفاضل التنکابنی قد خطب	خطباً عظیماً فاحشاً فقد هبط
قد حمل العلم علی التصدیق	کلامه عار من التحقیق

این منظومه به همت و هزینة «منتظم الملک» وزیر به طبع رسید.

۲ - العشرة الكاملة، ده قاعده در اصول فقه به زبان عربی است. نسخهٔ اصل را منتظم الملک وزیر جهت چاپ از شیخ محمّد حسین گرفت، ولی قبل از شروع به چاپ وفات نمود و کتاب نزد ورثه‌اش باقی ماند. اکنون نسخهٔ اصل در دست

نیست. اوراقی پراکنده از آن در کتابخانه فرید فرزند شیخ محمد حسین به صورت مسوده باقی است.

۳- نان و پنیر، منظومه‌ای است فارسی به روش نان و حلواى شیخ بهائی (رض) اصل کتاب مفقود گردیده اما اوراقی پراکنده در کتابخانه فرزندش فرید موجود می‌باشد.

۴- تقریرات اصول فقه، این تقریرات را در نجف اشرف نوشته است.

قسمت اول در اصول فقه است، آغاز بسمله: «الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهیرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین الی یوم الدین اصل فی تعارض العرف و اللغة و اختلف العلماء».

انجام تا آخر صحیح و اعم: «و بالجمله لاشکال فی اجزاء الاصل منتظم. هذا تمام الكلام فی مقدمة الكتاب و نسأل الله تعالی التوفیق فی المقاصد و الابواب و الخاتمة و صلی الله علی نبینا و عترته الطاهیرین. قد وقع الفراغ من هذا المجلد فی غرة ذی القعدة الحرام من شهور سنة ۱۳۰۴ من الهجرة» در ۹۹ ورقه. قسمت دوم در فقه است (کتاب صلاة).

آغاز بسمله: «الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی محمد و آله الطاهیرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین. المنهج الثانی فی کیفیة الصلاة ای هیئتها...». انجام: «.. و لایکفی الحکمیة فی شیء. قد تمت احکام الصلاة الیومیة و الحمد لله اولاً و آخراً و حشرنا الله مع ائمتنا الطاهیرین و أسکننا معهم فی الجنات، خالدین بحق نبینا محمد و آله الطاهیرین و صلی الله علیهم اجمعین. قد وقع الفراغ فی یوم السبت ۲۷ شوال ۱۳۰۵» در ۱۵۱ ورقه.

۵- شرح و حاشیه بر منطق التجرید، این شرح و حاشیه در هامش کتاب منطق التجرید چاپی به خط نامبرده، در کتابخانه فرزندش فرید می‌باشد.

۶- رساله‌های متعدد و مختصر در بعضی از ابواب فقه از قبیل: نکاح و طلاق و غیره که به صورت مسوده در کتابخانه فرید می‌باشد.

۷- نامبرده دارای قریحه شعری بوده، بالبداهه شعر می‌گفته و اغلب اشعارش

عربی و پراکنده است، که بعضی از آنها در اوراق جداگانه و بعضی دیگر در پشت کتابها نوشته شده، از جمله منظومه‌ای در سال ۱۳۰۲ ق در رثای پدرش سروده، از جمله ابیاتش چنین است:

و انا الذلیل كالاسير المرتهن	سمى المظلوم حسين الممتحن
نجل العليم العالم الاواه	و خدام الشرع حبيب الله
و قد أجاب الله حين قال نم	تحت التراب الطاهرة في ارض قم
قد صار مدفوناً فقلنا ويح ويح	مزاره جوار ابن قولويه

و نیز قصیده‌ای دربارهٔ اوضاع طبیعی جور دیده و اهالی رامسر سروده که از جمله ابیاتش این است:

و قرية مظلمة في الزمن	كانها من برهوت اليمن
يوم كأن قطعة الجنان	يوم كأن مظهر العثمان
نساؤها كالدرة البيضاء	رجالها كالصخرة الصماء
و لا يخاف أهلها من السقر	و منتهى آمالهم اكل البقر

روزی قباله‌ای به خط سید یعقوب سجادی (دامادش) برای تأیید نزد وی آوردند، فی البداهه در حاشیهٔ قباله نوشت:

قد صدر العقد لدا العدل الثقة
ابطاله من المعاصي الموبقه

و هم چنین قباله‌ای نزد او آوردند که تأیید نماید، صاحب قباله نانوا بوده، و کلمه «نبود» را با حک (ن) مبدل به «بود» کرده بود، در ذیل قباله نوشت:

بظاهر صبيح و بباطن زيون
گهی دزد نان و گهی دزد نون

روزی به وی خبر دادند که گاو محمد اناری وارد باغ شما شده و مقداری از درختها را آسیب رسانیده، فی البداهه گفت:

قد سلك محمد الاناری
مسلك الخير فهو لايبالی

و او را از این گونه قضایا بسیار است.

بازماندگان پسری وی عبارتند از:

- ۱ - عبدالوهاب شهیر به «فرید»، متولد ۱۳۲۷ ق و متوفی ۱۴۰۱ ق مدفون در مدخل کتابخانه اش در رامسر.
- ۲ - محمّد شهیر به «غریب»، متولد ۱۳۴۴ ق که به کار آزاد مشغول می باشند و داماد ایشان سید محمّد هادی روحانی رامسری که از علمای مقیم رودسر بود.

منابع

۱ - الاجازة الكبيرة ۱۶۹.

۲ - المسلسلات فی الاجازات ۲۹۱/۲.

۳ - بزرگان رامسر ۱۶۵.

شیخ محمّد حسین فاضل تونی

(۱۲۹۸ - ۱۳۸۰ ق)

استاد عالیقدر فاضل تونی، فیلسوفی برجسته که در عصر حاضر جزو فرهیختگان عرفان و معرفت بود.

ولادت و آغاز تحصیل

وی، روز بیست و پنجم / محرم / ۱۲۹۸ ق در شهر تون (فردوس) جنوب خراسان، در خانواده‌ای از اهل زهد و تقوا پا به عرصه حیات نهاد. تحصیلات ابتدایی را با ذوقی سرشار در مکتب خانه آغاز کرد، و از همان ابتدا هوش و استعداد توانیش نمایان بود. در مدّتی کوتاه دروس مقدماتی را فراگرفت و قرآن را به طور کامل حفظ کرد. با آن که پدر خود را (ملا عبدالعظیم تونی) در آغاز نوجوانی از دست داد، اما با وجود مشکلات معیشتی عزم را جزم کرد و ادبیات عرب (صرف و

نحو و معانی) را نزد ملا محمد باقر تونی و آقا میرزا حسین تونی، در فردوس فراگرفت. سپس راهی مشهد مقدس شد و حدود شش سال با تلاش جدی از محضر استادان حوزه خراسان بهره برد.

در حوزه‌های مشهد و اصفهان

در درس استاد میرزا عبدالجواد ادیب نیشابوری چنان فضلی از خود نشان داد که از جناب استاد برای همیشه به نام «فاضل» خوانده شد. سپس به همراه دوست و هم درس خود، فیلسوف نامی شیخ محمد حکیم خراسانی رهسپار حوزه پُر حکمت و معرفت اصفهان شد. از همان آغاز ورود، در پرتو درس پُرفیض حکیم فرزانه، جهانگیرخان قشقائی قرار گرفت و مرید دلباخته وی شد. به موازات بهره‌مندی از فیض حکمت برای فراگیری فقه، اصول و دیگر معارف اسلامی از استادان بزرگواری مانند: سید محمد صادق خاتون آبادی، آخوند ملا محمد حسین فشارکی، سید علی نجف آبادی، و نیز حاج شیخ عبدالله گلپایگانی (که در آن زمان ناگزیر از نجف راهی اصفهان شده بود) بهره‌مند شد.

توقف تهران

پس از ۱۱ سال تحصیل جدی در اصفهان، به وطن بازگشت و چند ماهی در آن جا ماند. در بازگشت به اصفهان، هنگام عبور از تهران، با شاگرد پُراوازه حکیم میرزا ابوالحسن جلوه زوراهای، میرزا هاشم اشکوری (متوفای ۱۳۳۲ ق) آشنا شد و از این استاد مشهور حکمت، عرفان و فلسفه بهره‌های فراوان برد.

کتابهای گرانسنگ: شرح مفتاح الغیب، اسفار، شفای بو علی، فصوص الحکم و تمهید القواعد را از محضر ایشان فراگرفت. پس از فوت فرزانه حکمت (اشکوری) تدریس را در مدرسه دارالشفاء آغاز کرد. هم زمان در مدرسه سیاسی نیز به تدریس ادبیات عرب پرداخت، و پس از چندی تدریس فقه و منطق به عهده وی نهاده شد.

استاد دانشگاه تهران

در مهر / ۱۳۱۲ ش به دعوت دکتر ولی الله نصر به عنوان استاد ادبیات عرب در دانشسرای عالی به تدریس پرداخت. و در سال ۱۳۱۵ ش به مقام استادی دانشگاه تهران رسید و به تدریس فلسفه در دانشکده ادبیات همت گماشت و شاگردان بسیاری را تربیت کرد.

در سال ۱۳۲۱ ش به استادی دانشکده معقول منقول رسید، و تا سال ۱۳۳۳ ش که بازنشسته گردید رسماً تدریس می نمود، و پس از آن تاریخ به تدریس خود به طور خصوصی ادامه داد.

استاد حسن زاده آملی درباره استاد تونی نگاشته اند:

«... حقاً جناب استاد فاضل تونی، ادیبی به تمام و کمال و قلمی شیوا و رسا داشت. به ویژه قلم فارسی او بسیار دلنشین بود و در انشای نثر فارسی توانا بود... استاد علامه شعرانی رحمته الله علیه فرمودند: من که به سن شما بودم و در تهران درس می خواندم، در همان وقت آقای فاضل تونی از اساتید حوزه علمی اصفهان بوده است، و آوازه ای به سزا داشت و شهرت علمی تمام.»

آیت الله طباطبائی بروجردی که با ایشان در درس میرزا جهانگیر خان شرکت می کرده، درباره ایشان نوشته: «عماد العلماء و المتألهین».

از آثار اوست:

- ۱ - تعلیقه بر شرح فصوص الحکم.
- ۲ - منتخب نهج البلاغه.
- ۳ - صرف، صرف و نحو و قراءت.
- ۴ - منتخب کلیله و دمنه و وفیات الاعیان، با شرح لغات مشکل این دو اثر.
- ۵ - منطق.
- ۶ - حکمت قدیم (تقریرات مترجم له).

۷- ترجمه فنون سماع طبیعی شفا.

۸- الهیات.

۹- حاشیه بر اسفار ملا صدرا.

۱۰- علم رجال.

۱۱- آیات منتخبه قرآن.

۱۲- اصول فقه.

سرانجام این گوهر گرانبها در روز شنبه ۱۸ / شعبان / ۱۳۸۰ ق مطابق با ۱۳ / بهمن / ۱۳۳۹ ش در تهران چشم از جهان فرو بست، و در قبرستان شیخان قم (در یکی از اطاقها) به خاک سپرده شد.

منابع

۱- تاریخ حکماء و عرفای متأخر صدر المتألهین ۶۷.

۲- فردوس تون، تاریخ و جغرافیا ص ۲۵.

۳- فرهنگ عمید ۶۲۹.

۴- فرهنگ فارسی معین ۱۲۹۶/۶.

۵- فهرست کتابهای چاپی فارسی طبعی ۳۱۹/۱.

۶- مجله نگاه حوزه شماره‌های (۱۵ - ۱۶) ص ۳۰.

۷- مؤلفین کتب چاپی ۸۳۲/۲.

۸- نقباء البشر ۸۸۹/۲ (تولدش را به سال ۱۲۹۰ ق نوشته است).

شیخ محمّد حسین قمی «نجّار»

(- ۱۳۵۹ ق)

شیخ محمّد حسین فرزند حسن قمی ملقب به «نجار»، از دانشمندان و فقهای

متقی قم بود.

تحصیل در حوزه نجف اشرف

پس از آموختن مقدمات به تهران رفت و به تحصیل سطوح پرداخت، و در سال ۱۳۱۰ ق به نجف اشرف مهاجرت کرد، و از محضر آیت الله سید محمد کاظم طباطبائی یزدی استفاده نمود، و همواره ملازم ایشان بود.

وی با جدیت تمام تحصیل کرد و از حقوق شرعی دوری می جست، و به همان مقداری که پدرش می فرستاد اکتفا می نمود. در حدود سال ۱۳۱۸ ق به قم مراجعت کرد و به تدریس و افاده اشتغال نمود.

ایشان در صدر مشروطیت به مشروطه خواهان پیوست، و آن را نوعی امر به معروف و نهی از منکر می دانست، و در پی شکست مشروطه خواهان به دستور «اعضادالدوله» حکمران قم به نجف اشرف تبعید شد، و پس از پیروزی مجدد مشروطه خواهان به قم بازگشت، و دیگر در امور سیاسی دخالت نکرد.

درگذشت

ایشان در سال ۱۳۵۹ ق مطابق با ۱۳۱۹ ش در قم درگذشت، و در حرم علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد؛ و از وی فرزندی فاضل به نام «شیخ احمد نجار» (متوفای ۱۳۷۸ ق) بر جای مانده بود.

منابع

- ۱- تاریخ قم ۲۶۶.
- ۲- رجال قم ۱۵۲.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۱۳۹/۱.
- ۴- نقباء البشر ۵۶۸/۲.
- ۵- وفيات علما ۷۰۲.

شیخ محمّد حسين موحد حججی نجف آبادی

(۱۳۴۸-۱۴۱۳ ق)

شیخ محمّد حسين فرزند علی موحد حججی نجف آبادی، به سال ۱۳۴۸ ق در نجف آباد اصفهان متولد گردید.

پس از آموختن مقدمات، به اصفهان رفت و سطوح را به انجام رسانید، و در سال ۱۳۶۹ ق به قم عزیمت نمود و خارج را از محضر آیت الله سید حسين طباطبائی بروجردی بهره مند گردید. و در حدود سال ۱۳۷۲ ق به نجف اشرف رهسپار و از محضر آیات: میرزا عبدالهادی شیرازی، سید محمود شاهرودی، شیخ حسين حلّی و سید ابوالقاسم خوئی در خارج فقه و اصول استفاده نمود، و در سال ۱۳۹۱ ق در پی فشارهای دولت عراق به اهل علم به ایران مهاجرت و در قم سکونت اختیار کرد.

در سال ۱۴۰۴ ق که این جانب (جواهر کلام) به قم مهاجرت نمودم مدتی در منزل مجاور وی (در تکیه خلوص) سکونت گزیدم، مردی بسیار سنگین متین کم حرف و کم معاشرت، و همیشه دائم الذکر و الزیارة بود. از صبیّه دانشمند معظم سید محمود دهرسخی اصفهانی دارای اولاد نشد و همینطور عقیم از دنیا رفت.

از آثار او:

- ۱ - الأولیات من الکافی.
- ۲ - تقریرات الشیرازی (فی الصلاة).
- ۳ - تقریرات الشاهرودی.
- ۴ - تقریرات الحلّی.
- ۵ - تقریرات الخوئی.
- ۶ - تفسیر القرآن الکریم.

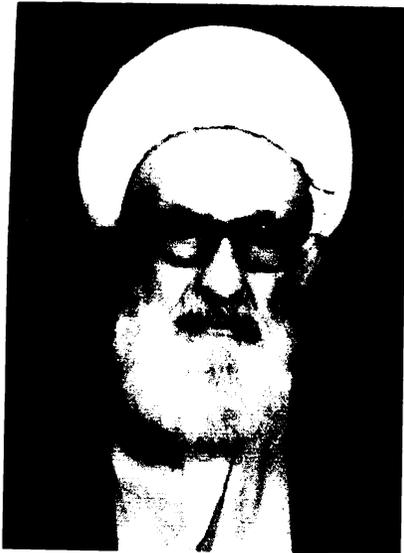
او در روز پنجشنبه ۲۷ / رجب / ۱۴۱۳ ق مطابق با اول / بهمن / ۱۳۷۱ ش به سن ۶۵ سالگی در قم درگذشت.

له منفع

۱ - مستدرک الذریعة (خطی - طباطبائی یزدی).

شیخ محمد حسین نجفی کلباسی^۱

(۱۳۲۳ - ۱۴۱۸ ق)

دقیقاً یکصد سال پیش در سالروز میلاد مسعود سالار شهیدان اباعبدالله الحسین علیه السلام، در یکی از بیوتات عریق و مشهور اصفهان کودکی به دنیا آمد که او را «محمد حسین» نام نهادند.

نسب شریف

علامه^۲ تهرانی نسب ایشان را این گونه آورده: «محمد حسین، بن محمد رضا، بن محمد علی، بن محمد جعفر، بن محمد ابراهیم کلباسی اصفهانی».

پدر بزرگوار

نخستین معمار فکری وی، پدر بزرگوارش «شیخ محمد رضا کلباسی» از عبّاد و

۱. علیرغم ارادت فراوان مؤلف به مرحوم آیت الله کلباسی، شرح حال ایشان هنگام حروفچینی گم شد و تلاش دوستان برای یافتن آن به جایی نرسید، از این رهگذر این نوشتار توسط مصحح کتاب تهیه گردید.

زهد عصر خود، بسیار متواضع، مؤدب، در کسب دانش و فضیلت بسیار کوشا، در ترویج مکتب تشیع پر تلاش، در خدمت به خلق و رفع مشکلات مردم سعی وافر داشت. او پس از یک عمر ارشاد، موعظه و دفاع از حریم حق، در شوال ۱۳۶۶ ق در اصفهان درگذشت و در تکیه مرحوم سید ترک به خاک سپرده شد.

تحصیلات

آیت الله کلباسی مقدمات و سطوح متوسطه را در زادگاه خود در محضر اساتید بزرگواری چون میرزا محمد حسن قاضی عسکر فراگرفت، آثار نبوغ در همان اوان در پیشانی او هویدا بود. تا جایی که پیش از مهاجرت به نجف اشرف، در ایامی که هنوز بیش از ۱۷ بهار از عمر شریفش نگذشته بود، شرح زیبایی بر کتاب «باب حادی عشر» به صورت شرح مزجی تألیف نمود.

مهاجرت به نجف

از سال ۱۳۴۰ ق برای تکمیل معلومات خود به کهن ترین آکادمی بزرگ جهان تشیع، حوزه علمیه نجف اشرف رهسپار شد و از خرمن اساتید بزرگ آن روز خوشه چینی نمود، با کوله باری از دانش و تقوا و فضیلت به زادگاه خود بازگشت. در اصفهان نیز لحظه‌ای از کسب دانش نیا سود و از محضر اساتیدی چون سید صادق خاتون‌آبادی استفاده نمود.

در جوار خانه خدا

در سال ۱۳۶۶ ق مقدمات تشرّف به حرمین شریفین فراهم شد، آیت الله کلباسی به سرزمین وحی تشرّف یافت، فریضه حج را به جای آورد و بیش از یکسال در حرمین شریفین مجاورت نمود، در این مدت علاوه بر عبادت و زیارت حرم مطهر نبوی و ائمه بقیع علیهم السلام از کتابخانه‌های آن دیار، به ویژه کتابخانه «عارف

حکمت» در مدینه منوره استفاده شایان نمود و از آن زمان عشق سوزان به تحقیق و کنکاش در نسخه‌های خطی را پیدا نمود.

از جوار کعبه به سوی مولود کعبه

آیت‌الله کلباسی پس از یکسال و نیم مجاورت در حرمین شریفین، به سوی نخستین قبله مسلمانان «مسجد الاقصی» حرکت نمود، پس از زیارت انبیای عظام مدفون در سرزمین فلسطین به سوی مولود کعبه شتافت، دوازده سال تمام در جوار مولای متقیان به تحقیق، تألیف و تدریس پرداخت، از محضر بزرگان کسب فیض نمود و شیفتگان علوم اهل بیت را از اندوخته‌های فراوان خود سیراب نمود، سرانجام در سال ۱۳۷۸ ق به میهن اسلامی بازگشته، در حوزه علمیه قم رحل اقامت افکند.

اساتید:

مهم‌ترین اساتید آیت‌الله کلباسی در اصفهان عبارت بودند از:

- ۱- میرزا محمد حسن قاضی عسکر (۱۳۸۲ ق) در سطح.
 - ۲- سید محمد صادق خاتون‌آبادی (۱۳۴۸ ق) در فقه و اصول.
- مهم‌ترین اساتید ایشان در نجف اشرف عبارت بودند از:
- ۳- شیخ عبدالحسین رشتی (۱۳۷۳ ق) سطح.
 - ۴- سید ابوتراب خوانساری (۱۳۲۶ ق) رجال.
 - ۵- شیخ محمد جواد بلاغی (۱۳۵۲ ق) کلام.
 - ۶- سید حسین بادکوبه‌ای (۱۳۵۸ ق) کلام.
 - ۷- شیخ مرتضی طالقانی (۱۳۶۴ ق) معارف.
 - ۸- میرزا آغا اصطهباناتی (۱۳۸۰ ق) سطوح عالیه.
 - ۹- آقا ضیاء عراقی (۱۳۶۱ ق) خارج اصول.

میرزا عبدالهادی شیرازی

- ۱۰ - سید ابوالحسن اصفهانی (۱۳۶۵ ق) فقه و اصول.
- ۱۱ - شیخ محمّد کاظم شیرازی (۱۳۶۷ ق) فقه و اصول.
- ۱۲ - شیخ حسین حلی (۱۳۷۵ ق) خارج اصول.
- ۱۳ - میرزا عبدالهادی شیرازی (۱۳۸۲ ق) فقه و اصول.

ویژگیهای اخلاقی

علامه تهرانی آیت الله کلباسی را به عنوان دانشمندی فرزانه، عالمی جلیل القدر و فاضلی پارسا ستوده، همه

افرادی که با ایشان معاشرت داشتند، اخلاق نیکو، تواضع فراوان، تقید به آداب و سنن اسلامی را در ابعاد زندگی ایشان لمس کرده، از آن همه تقید به آداب معاشرت و تلاش کم نظیر در تحقیق و تتبع در شگفت بودند.

حجت تاریخ، علامه بزرگوار، محقق طباطبائی همواره از آن همه تلاش و تحقیق ایشان در آن کهولت سن ابراز شگفت می کردند.

وی همچنین در قضای حوائج مردم، دستگیری از اشخاص و اعمال خیریه پر تلاش بود.

اخلاص در عمل

یکی از صدقات جاریه آیت الله کلباسی، احیا کردن آثار گذشتگان و چاپ و نشر آنها بود، جالب توجه است که ایشان در این کارهای گرانبها نام و نشانی از خود

ثبت نمی‌کرد، زیرا معتقد بود که کرام‌الکاتبین آن‌ها را در نامه اعمالش ثبت کرده‌اند، دیگر نیازی نیست که در روی جلد، داخل جلد، پیشگفتار و یا پایان کتاب نام خود را منعکس کند.

یکی از صدقات جاریه، تهیه، تحقیق، چاپ و نشر کتاب بسیار ارزشمند: «عقد‌الدّرر فی اخبار المنتظر» از یوسف بن یحیی بن علی بن عبدالعزیز مقدسی سلمی شافعی، متوفای ۶۸۵ ق می‌باشد.

آیت‌الله کلباسی برای به دست آوردن نسخه‌های خطی این کتاب، در سال ۱۳۵۶ ش رنج سفر به خود هموار کرده و به کشور آلمان سفر نموده، از کتابخانه سلطنتی برلین غربی، میکروفیلم آن را تهیه کرده، متن کامل آن را استنساخ نموده، به مصر عزیمت کرده، به مدت شش ماه مشکلات غربت و هزینه‌های سرسام‌آور آن را تحمل نموده، دیگر نسخه‌های آن را از کتابخانه «معهد المخطوطات العربیه» تهیه و مقابله نموده، یکی از محققان مشهور الازهر، به نام «دکتر عبدالفتاح محمد حلو» را و داشته که این کتاب را تحقیق نماید.

آنگاه به حروفچینی و تصحیح اغلاط چاپی پرداخته، اجازه نشر آن را از اداره نظارت بر چاپ قاهره گرفته، از سوی «مکتبه عالم‌الفکر» قاهره آن را چاپ و منتشر نموده، فقط یک نسخه با خود به میهن اسلامی ارمغان آورده، و در هیچ موردی نام خود را مطرح نکرده به عنوان صدقه جاریه در دفتر حضرت بقیة‌الله ارواحنا فداه به ثبت رسانیده است.

چاپ اول این کتاب به سال ۱۳۹۹ ق در ۴۶۸ صفحه وزیری در قاهره، چاپ دوم آن به صورت افست در سال ۱۴۰۰ ق در تهران، چاپ سوم آن به سال ۱۴۰۳ ق در بیروت، چاپ چهارم آن در همان سال از سوی دانشگاه ابن‌سعود در ریاض، چاپ پنجم آن به سال ۱۴۰۵ از سوی مکتبه المنار-زرقا-در اردن، و چاپ ششم آن به سال ۱۴۱۶ ق از سوی مسجد مقدس جمکران در قم چاپ و منتشر شده است.

سه چاپ نخستین با تحقیقات دکتر عبدالفتاح محمد حلو، چاپ چهارم و پنجم آن با تحقیقات استاد مهیب صالح عبدالرحمن اردنی، به عنوان رساله دکترا، و چاپ ششم آن با تعلیقات استاد نظری منفرد، با حذف همه فهرس فنی به طبع رسیده است.

این بود یک نمونه کوچک از تلاشهای طاقت فرسا و مخلصانه آن عزیز سفر کرده.

آثار گرانبها

از آیت الله کلباسی آثار ارزشمندی بر جای مانده که قسمتی از آنها به ترتیب زیر است:

- ۱- بشری الطالبین فی الأدعیة و الختومات و بعض العلوم الغریبة.
- ۲- تحقیق دهها نسخه خطی از علمای عامه، به ویژه پیرامون حضرت مهدی علیه السلام.
- ۳- تقریرات اصول آیت الله آقا ضیاء الدین عراقی.
- ۴- تقریرات اصول آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی.
- ۵- تقریرات فقه آیت الله میرزا عبدالهادی شیرازی.
- ۶- شرح بر کفایة الاصول (وسیلة الوصول الی حقایق الاصول).
- ۷- شرح عروة الوثقی.
- ۸- شرح مزجی بر باب حادی عشر.
- ۹- غرائب و قصار الکلم من الکتاب و السنة.
- ۱۰- غریب الحدیث.
- ۱۱- غریب القرآن.
- ۱۲- فضائل اهل البیت.

غالب این آثار گرانبها به صورت مخطوط در کتابخانه آن فقید سعید در نزد فرزند برومندش حجة الاسلام والمسلمین آقا حاج شیخ محمد علی نجفی کلباسی

(متولد ۱۳۶۵ ق) از فضیلت شایسته حوزه علمیه قم محفوظ و به تدریج آماده چاپ و نشر می‌گردد.

*

عنايات شاه سلطانعلی توسط ايشان

نگارنده سطور از سال ۱۳۴۰ ش که برای خوشه چینی از محضر اساتید به حوزه علمیه قم شرفیاب شده، ملتزم است که همه ساله در ایام ربیع برای شادی دل حضرت زهرا - سلام الله علیها - به زیارت ابولؤلؤ در کاشان و حرم با صفای شاه سلطانعلی (فرزند بلا فصل امام باقر علیه السلام) در مشهد اردهال شرفیاب شود. در این رابطه عنايات فراوانی از حرم با صفای آن امامزاده عظیم الشان مشاهده نموده، که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

۱- یکی از دوستان بیش از ده سال بود که ازدواج کرده بود، ولی صاحب اولاد نمی‌شد، پس از صرف هزینه‌های کلان، پزشکان پاسخ منفی دادند، خانواده عروس همواره در نگرانی بودند، روزی در محضر خطیب توانا حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای حاج شیخ عیسی اهری صبحانه را در منزل آن دوست عزیز مهمان بودیم، بعد از صبحانه به مشهد اردهال مشرف شدیم، حاج آقای اهری در ضمن توسل، شاه سلطانعلی را به درگاه خداوند متان شفیع آورده، برای ایشان فرزندی خواست، در اندک مدتی خداوند به او دختری عنایت فرمود.

۲- پس از مشخص شدن آثار حمل در خانواده آن دوست عزیز، در خدمت حاج آقای اهری با گروهی از دوستان به قصد تشکر از آن امامزاده لازم‌التعظیم به مشهد اردهال مشرف شدیم.

در این سفر دوست عزیزمان حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای حاج شیخ

احمد شریعت، از آن بزرگوار تقاضای حج نمود.

ماه ذیقعد بود، پروازها مشخص شده بود و تشرف به حج به جز از طریق

غیر عادی میسر نبود.

هنگامی که آقای شریعت به تهران بازگشتند، تلفنی اطلاع دادند که یکی از روحانیون از رفتن به حج عذر پیدا کرده، مرا به جای ایشان برگزیده‌اند، پرسیدم این جای‌گزینی در چه ساعتی انجام شده؟ گفت: ساعت ۱۱ صبح که ما در حرم آن حضرت بودیم، عده‌ای از دوستان برای تعیین وقت پرواز به سازمان حج مراجعه کرده‌اند، گفته‌اند که روحانی شما امسال به حج نمی‌آید، زود یک نفر پیدا کنید، آنها با یکدیگر مشورت کرده، مرا پیشنهاد کرده‌اند و پذیرفته شده.

۳- یکسال بعد که به آستانه حضرت علی بن باقر علیه السلام مشرف بودم، ساعت ۶ بعد از ظهر بود که در حرم آن حضرت با خود حدیث نفس کردم که این بزرگوار آقای شریعت را به حج فرستاد، به آن دوست عزیز نیز فرزند عنایت کرد، ولی این سوریه دم‌دستی را مدتهاست که من نرفته‌ام.

شب دیر وقت بود که به قم بازگشتم، گفتند: آیت‌الله کلباسی زنگ زده بود، چون نزدیک نیمه شب بود، من زنگ نزدم، صبح بعد از نماز ایشان زنگ زدند و فرمودند: «استخاره کنید، اگر خوب باشد همسفر سوریه باشیم» عرض کردم من بدون استخاره در خدمت شما هستم.

از خانواده پرسیدم: ایشان دیروز چه ساعتی زنگ زده بود؟ گفتند: «ساعت ۶ بعد از ظهر».

معلوم شد هنگامی که من دست در ضریح آن بزرگوار داشته، با خود حدیث نفس می‌کردم، به قلب ایشان افتاده که این افتخار را به اینجانب ارزانی دارند.

هنگامی که خدمتشان رسیدم معلوم شد که ایشان سالها قبل برای تشرّف به سوریه ثبت نام کرده، دو تا فیش به نام خود و به نام فرزند عزیزشان تهیه نموده، آفازده‌شان به جهت معالجه یکی از اعضای خانواده امکان تشرّف نداشته، در نظر گرفته‌اند که حقیر به جای ایشان در خدمت والد معظم ایشان باشم.

همان روز به تهران رفته، جای‌گزینی را انجام داده، در همان هفته به سوریه

مشرف شدم و بدین سان عنایت حضرت شاه سلطانعلی توسط آیت الله کلباسی شامل حال گردید.

یک خاطره به یاد ماندنی

در طول دو هفته ای که در دمشق در محضر آن عزیز از دست رفته بودم، شبها به حرم مطهر عقیلۃ العرب حضرت زینب کبری علیها السلام مشرف می شدیم، نماز صبح را در حرم سفیر سه ساله امام حسین علیه السلام می خواندیم، بعد از زیارت به هتل بازگشته، صبحانه را صرف نموده، از هتل بیرون می آمدیم، به کتابخانه «ظاهریه» و یا «مکتبه الاسد» می رفتیم.

یک روز از هتل خارج شدیم با بارش شدید باران مواجه شدیم، بدون اعتنا به باران، مسیر هتل تا ایستگاه اتوبوس را که در حدود یک کیلومتر بود، پیمودیم، وقتی سوار اتوبوس شدیم، همه لباسهای ما خیس شده بود، چنانکه آن مسیر طولانی را سر پا ایستادیم. چون به «مکتبه الاسد» رسیدیم، معلوم شد که آن روز یکی از روزهای محلّی سوریه بوده و مردم به عنوان پشتیبانی از «حافظ اسد» راه پیمائی دارند و کتابخانه تعطیل است.

با همان وضع برگشتیم، بارش هنوز ادامه داشت، هنگامی که به هتل رسیدیم، پیر مرد از نفس افتاده بود.

گفتم: آقا، خیلی صدمه خوردید! فرمود: نه، هرگز. اگر می دانستی که خداوند برای همین رفتن و دست خالی برگشتن ما چقدر پاداش خواهد داد، هرگز این جمله را بر زبان جاری نمی کردی.

پس از سالیان متمادی هنوز آن نگاه نافذ، قیافه مصمّم، چهره پر صلابت، تعبیر شیوا، لحن گیرا و بیان رسای برخاسته از ایمان قوی و عقیده استوار آن مرد خدا را فراموش نکرده ام.

آیت الله کلباسی تا قدرت تحرک داشت، هرگز از پا نمی نشست و در ترویج

مذهب و دفاع از آئین تشیع از هیچ تلاشی کوتاهی نمی‌کرد، با آن کهولت سنّ به کشورهای مختلف سفر می‌کرد و همه ساعات روز را در بخش مخطوطات کتابخانه‌ها با نسخه‌های خطی کلنجار می‌رفت.

سید موسی شبیری زنجانی
در حال تسلیت به فرزند ایشان

نقش نگین

مرحوم آیت‌الله کلباسی عشقی سوزان به سالار شهیدان داشت، با آن همه اشتغالات علمی، از مجالس عزاداری حضرت سیدالشهداء علیه السلام غفلت نمی‌کرد، به ندرت اتفاق می‌افتاد که در جلسات هفتگی عصرهای جمعه

در منزل محقق طباطبائی (آیت‌الله سید عبدالعزیز طباطبائی) جای ایشان خالی باشد.

از این رهگذر جمله‌ای که برای مَهر خود برگزیده بود، این سخن نغز و پر مغز رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود که: «حُسَيْنٌ مِنِّي وَ أَنَا مِن حُسَيْنٍ».

به سوی جهان ابدی

آیت‌الله کلباسی پس از ۹۵ سال تلاش، تحصیل، تحقیق، تألیف، تدریس، خدمت به خلق، دفاع از حق، تهذیب نفس، تحکیم مبانی عقیدتی، ترویج مکتب تشیع، تعمیم فرهنگ اصیل اسلامی، تربیت شاگردان مخلص و فداکار، و نشر آثار گرانسنگ گذشتگان، سرانجام در روز دوشنبه نهم رجب المرجب ۱۴۱۸ ق (مصادف با سالروز میلاد مسعود باب الحوائج علی اصغر علیه السلام) برابر

۱۳۷۶/۸/۱۹ ش دعوت حق را لبیک گفته، به سوی ملکوت اعلیٰ پرکشید.

سید محمد علی موحد ابطحی در حال تسلیت گفتن به فرزند ایشان

پیکر مطهر ایشان طی مراسم با شکوهی از مسجد امام حسن عسکری علیه السلام تا حرم مطهر کریمه اهلبیت تشییع شده، با حضور هزاران نفر از آیات عظام، فضیلاب کرام و طبقات مختلف از قم، تهران، اصفهان و دیگر بلاد، پس از نماز با شکوهی که توسط آیت الله بهجت انجام یافت، در یکی از حجرات صحن مطهر (در مجاورت شیخ فضل الله نوری) به خاک سپرده شد و مراسم یادبود فراوانی در قم، تهران و اصفهان برگزار شد.

منابع

- ۱- بقایا الأطیاب ۹۶.
- ۲- خاندان کلباسی ۱۸۸.
- ۳- دائرة المعارف اعلمی: ۳۵۰/۱۶.
- ۴- سراج المعانی ۱۷۴.
- ۵- کتابنامه حضرت مهدی: ۵۱۵/۲.
- ۶- گنجینه دانشمندان: ۲۴۳/۲.

۷ - ماضی النجف: ۲۳۶/۳.

۸ - المرشد - مجله - شماره ۱۱ - ۱۲ / ۱۲۹ و ۱۵۶.

۹ - معجم رجال الفكر والأدب: ۱۶۰۹/۳.

۱۰ - مقدمة وسيلة الوصول ۴ - ۶.

۱۱ - المنتخب من أعلام الفكر والأدب ۴۷۵.

۱۲ - نقباء البشر: ۵۸۳/۲.

شیخ محمّد حسین واسعی قائینی

(- ۱۳۸۹ ق)

شیخ محمّد حسین فرزند علامه ملا عبدالواسع قائینی، از علمای ساکن شهر

ری بود.

تحصیلاتش را نزد دای خود مرحوم قاضی شروع نمود، و پس از طی سطوح در مدرسه جعفریه قاین در سن ۱۷ سالگی به درس آیت الله سید حسین فقیه (امام) راه یافت، آنگاه به مشهد مقدس و پس از مدتی به نجف اشرف و سرانجام به قم مهاجرت نمود. و از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی کسب فیض کرد و مورد توجه ویژه ایشان قرار گرفت.

در سال ۱۳۶۸ ق از طرف آیت الله بروجردی به شهر ری عزیمت نمود و در محله حسین آباد (بی بی زبیده) در (مسجد ملک افضلی) به اقامه جماعت و ترویج دین و در ضمن در (مدرسه برهانیه) شهر ری به تدریس فقه پرداخت.

استاد رازی می نویسد: (مرحوم آقای واسعی از علمای متقی و متواضع عصر ما و دارای محامد آداب و محاسن اخلاق بودند، و از بیت المال و سهم مبارک امام علیه السلام کمتر مصرف می نمود. از باقیات الصالحات ایشانست فرزند ارجمند ایشان ثقة الاسلام حاج شیخ محمّد علی واسعی که در جای ایشان به اقامه جماعت و خدمات دینی اشتغال دارند).

وی در روز سه شنبه عید قربان / ۱۳۸۹ ق مطابق با ۲۸ / بهمن / ۱۳۴۸ ش در شهر ری بدرود زندگی گفت، و با تشییع با شکوهی در وادی السلام قم مدفون گردید.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۲/۲۸۵ (ایشان را اشتباهاً به نام عبدالحسین معرفی نموده است).
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۴/۶۵۰.

محمد حسین وفائی قمی

(۱۳۳۲ - ۱۴۰۴ ق)

حاج محمد حسین فرزند آقا علی نقی وفائی قمی، مردی با کمال و شاعر بود. در سال ۱۳۳۲ ق در قم متولد گردید.

ایشان همنامی دارد که گاهی بین این دو اشتباه رخ می دهد. آقای حسین وفائی فرزند غلامعلی خلیجستانی قمی از شعرای معاصر و فعلاً ساکن تهران است. در سال ۱۳۳۷ ق در خلیجستان متولد شد.

خدمات اجتماعی

وی تحصیلات خود را در دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران به پایان رسانید، و به استخدام همان وزارت درآمد، و چندین سال سازمان کشاورزی قم را اداره کرد. طرح و اقدامات اولیه عمرانی در زمینه «سنگلج» تهران (پارک شهر) از اوست. وفائی، ریاست اداره کشاورزی و خالصه جات قزوین و زنجان را بر عهده داشت، و فعالیتها و اقدامات او در آن سامان شایان تمجید و در خور تحسین است.

باغ سپهسالار تنکابنی را که در اثر حوادث ایام و عدم توجه اولیای آن شهر ویران شده بود، به صورت آبرومندی احیا کرد.

باید افزود که ایشان در مسایل اجتماعی نیز آگاه و نویسنده ای توانا بود. مقالات

او در روزنامه‌های قم و تهران درج می‌شد، و در سال ۱۳۳۰ ش هفته نامه «قیام قم» را منتشر ساخت.

سرانجام در روز سه شنبه ۸ / رجب / ۱۴۰۴ ق مطابق با ۲۱ / فروردین / ۱۳۶۳ ش درگذشت، و در قبرستان باغ بهشت قم به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - چهره مطبوعات معاصر ۳۰۶.
- ۲ - رجال قم ۱۵۲.
- ۳ - فهرست روزنامه روزنامه‌های فارسی ۱۷۱.

سید محمّد داماد یزدی

(ح ۱۳۲۲ - ۱۳۸۸ ق)

سید محمّد محقق داماد یزدی، از فقها و اساتید به نام حوزه علمیه قم و زهاد و متقیان واقعی بود.

ایشان در حدود سال ۱۳۲۵ ق در خانواده‌ای روحانی - که در احمد آباد اردکان یزد به فضل و تقوا اشتهار داشت - پا به دنیا نهاد، آن مرحوم مانند جدّ و سمیّ خود پیامبر اکرم ﷺ قبل از ولادت، پدر را از دست داد و در شش سالگی مادر را، و مدت عمر او نیز ۶۳ سال بود.

پدرش حجة الاسلام سید جعفر موسوی از علاقه‌مندان واقعی خاندان اهل بیت ﷺ بود که قبل از تولد فرزندش، با پای پیاده به شوق زیارت عتبات عالیات از وطن خود خارج شد و در همین سفر بود که روح پاکش به ملکوت اعلی پیوست.

آغاز تحصیلات

آن مرحوم مدت کوتاهی در اردکان تحصیل گذراند و سپس به شهر یزد مهاجرت کرد و پیش اساتیدی همچون آیات: سید احمد مدرس، سید یحیی واعظ

احمدآبادی، سید حسین باغ‌گندمی، سید علی‌رضا فیروزآبادی (پسر عموی آیت‌الله سید محمد فیروزآبادی) و سید محمد رضا حائری به تکمیل ادبیات و تحصیل شرح لمعه و قوانین پرداخت. وی مقداری از قوانین را پیش آیت‌الله آقای حاج شیخ غلامرضا یزدی (فقیه خراسانی) خوانده بعد از چندی، چون این استاد بزرگوار در اثر کثرت مشاغل شهری، تدریس خود را برای چنین شاگردی کافی ندانسته و آقای داماد بر حسب صلاحدید ایشان قم را برای ادامه تحصیل اختیار نمود، عنایت خاصی که آن مرحوم موقع بدرقه کردن شاگردش مبذول داشته به قدری جالب است که نظیرش کمتر دیده شده، و طبق آنچه که آیت‌الله حاج سید موسی شبیری زنجانی (دامت افاضاته) نقل می‌فرمودند: آقای داماد وقتی که کیفیت آمدن استادش به گاراژ برای بدرقه و کندن لباس و جوراب و پوشاندن آنها به شاگرد را متذکر می‌شدند، اشک در چشمشان حلقه می‌زد.

ایشان به برکت استعداد شایان خدادادی و ذوق فراوان و نبوغی که داشت توانست در طی نه سال تحصیل در یزد به مراحل والائی نایل آید، و ضمن تحصیل به تدریس و تربیت دیگران پردازد.

مهاجرت استاد به قم

داماد در سال ۱۳۴۱ ق در سن حدود ۱۹ سالگی به حوزه نو بنیاد قم هجرت کرد و برای تکمیل اندوخته‌های علمی و اخلاقی خود در درس استادان بزرگ حوزه، همچون حضرات آیات: میر سید علی یثربی کاشانی، سید محمد تقی خوانساری، میرزا محمد همدانی، حاج شیخ محمود اردکانی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، سید محمد حجت کوهکمری، و سرانجام حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی شرکت جست.

آیت‌الله مؤسس، عنایت خاصی به این تلمیذ خود داشت و با داشتن چنین شاگردانی به آینده حوزه علمیه قم دلگرم و امیدوار بود، و همین عنایت خاص

حائری به ایشان بود که سرانجام به مصاهرت و دامادی ایشان منجر شد، و از این رو به لقب (داماد) معروف گردیدند.

حوزهٔ درسی آن مرحوم

پس از ارتحال استاد خود آیت الله حائری، رسماً تدریس را شروع کرد و در مدت کوتاهی محضر درسش محل تجمع فضلاء بنام حوزه گردید. ایشان آنقدر به امر تدریس اهمیت می داد که نه تنها در ایام تحصیل، بلکه در ایام تعطیلی حوزه نیز به تدریس و تربیت طلاب فاضل و دانشمند می پرداخت.

ویژگیها و خصال روحی

آیت الله داماد علاقهٔ فراوانی به تدریس فقه و اصول و پرورش و تربیت فضلاء داشت و به همین دلیل، غالب اوقات او در شبانه روز صرف مطالعه می شد و از پرمطالعه ترین اساتید حوزهٔ علمیهٔ قم محسوب می گشت، در روزهای آخر عمر که پس از عارضهٔ سکته قلبی از ماه مبارک رمضان به بعد در منزل بستری و همهٔ طبقات مخصوصاً شاگردان او به دیدارش می رفتند، گاهی اوقات که ساعت درسشان فرا می رسید و خود را از شرکت در جلسهٔ درس و در حلقهٔ شاگردان و تلامیذ برجستهٔ خود محروم می دیدند، گریه کرده و این جملات پُرارزش را می فرمودند: (من از مرگ نمی ترسم ولی از این می ترسم که وجود عاطل و باطلی باشم، و نتوانم انجام وظیفهٔ شرعی کنم).

داماد بسیار صریح اللهجه، خوش مجلس، و شوخ و شیرین سخن بود، به مقامات صوری اهمیت نمی داد، و تواضع مخصوصی داشت. او دارای قلبی بسیار رئوف و احساساتی لطیف و کاملاً روحانی بود، می گفتند: در تمام عمرم جز دو مرتبه، نماز میت نخواندم و در هر دو بار نیز منقلب شدم و نتوانستم آن را تمام کنم. گاهی که در مواقع مخصوصی در مسند ارشاد و عظمی قرار می گرفت، سخنان این

روحانی بزرگ در دل‌های شنوندگان اثر بسیار عمیقی می‌گذاشت، و به هنگام دعا و مناجات و مراسم سوگواری هر بیننده‌ای تحت تأثیر حالت روحانی و چشم اشکبار او قرار می‌گرفت.

و باز از خصائص ایشان این خصیصه است که همواره در فکر و اندیشه بود (نسبت به مطالب درسی و غیر درسی) حتی در کوچه و بازار که می‌رفتند، و چه بسیار اتفاق می‌افتاد که در خیابان اگر کسی به ایشان سلام می‌کرد، چون ایشان در اندیشه بود، نمی‌شنید و سلام او به وسیلهٔ همراهان استاد - اگر همراهش بودند - پاسخ داده می‌شد.

آن بزرگوار به هیچ وجه طالب ریاست و مقام نبود، و شاگردان خود را نیز به مناسبت فوت بعضی از بزرگان و مناسبت‌های دیگر، پند و اندرز می‌داد تا مبادا افکار پوچ ریاست طلبی و حب جاه، آنان را بفریبد.

آثار قلمی او

از جمله مهمترین آثار به جای مانده از آن فقید سعید، دهها مجتهد وارسته و مدرس برجسته است که افتخار شاگردی ایشان را دارند. و از میان شاگردان آقای داماد که تقریر بحث‌های محققانه‌اش را نوشته‌اند، چند نفر را نام می‌بریم:

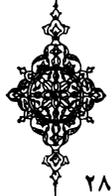
الف - استاد معظم شیخ عبدالله جوادی آملی، مباحث: حج، صلوة، صوم، اعتکاف، خمس و قسمت عمدهٔ زکوة را تقریر و به رشتهٔ تحریر درآورده‌اند، دورهٔ (کتاب الحج) در سه جلد طبع و نشر گردیده و (کتاب صلوة) نیز زیر چاپ است.

ب - استاد معظم آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی (دورهٔ اصول) ایشان را نوشته‌اند.

ج - استاد سید جلال طاهری اصفهانی، مبحث طهارت و دورهٔ اصول ایشان را نوشته‌اند.

د - استاد شیخ محمد مؤمن قمی، بحث صلاة ایشان را نوشته‌اند.

ه - حواشی بر عروة الوثقی، به قلم خود آن مرحوم.

و - استاد سید محمد علی علوی گرگانی، تقریرات درس فقه و اصول ایشان را نوشته است.

فرزندان آن مرحوم

از داماد، فرزندانی به یادگار مانده است که از میان آنان:

۱ - جناب آقای حاج سید علی محقق، که از اساتید حوزه و عضو جامعه مدرسین، می باشد.

۲ - جناب آقای حاج سید مصطفی محقق، رئیس سابق بازرسی کل کشور هستند.

سید مصطفی محقق داماد

وفات و مدفن

آن مرحوم در بامداد چهارشنبه ۲ / ذی الحجّه / ۱۳۸۸ ق مطابق با ۳۰ / بهمن / ۱۳۴۷ ش بر اثر سکته قلبی، پس از ۷۵ روز بیماری دارفانی را وداع کرد و به معبود خویش پیوست.

خبر فوت این استاد بزرگ به فاصله کوتاهی در سراسر قم پخش شد، علماء و فضلاء و سایر اقشار را متأثر ساخت و حوزه های علمیه را در اندوه و تألم فرو برد. هزاران نفر با چشمانی گریان اطراف منزل آن مرحوم اجتماع کرده، و بعد از ظهر همانروز پیکر پاک ایشان را با اندوه فراوان تشییع کرده، و در مقبره ای از مقابر شرقی صحن مطهر حضرت معصومه علیها السلام مقابل ایوان آئینه زیر ساعت به خاک سپردند، و سپس به پاس تجلیل از مقام علمی و زهد و تقوای ایشان از طرف مراجع عالیقدر و

اساتید حوزه و شاگردان آن و مردم متدین شهرها مراسم فاتحه برگزار گردید.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۶۲/۲.
- ۲ - آینه دانشوران ۲۳۰ (که تولدش را در ۱۳۲۱ ق دانسته است).
- ۳ - النجوم التردد بذكر علماء یزد (سید جواد مدرسی - خطی).
- ۴ - رجال قم ۱۵۲.
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۱۴۲/۲.
- ۶ - مجله درسهای از مکتب اسلام سال دهم ش ۴.
- ۷ - مجله نور علم دوره دوم شماره ۵ ص ۹۷.
- ۸ - نشریه سالانه معارف جعفری، سال نهم ص ۳۱۰.

شیخ محمد ربیع همدانی « شفیعی »

(ح ۱۲۵۸ - ۱۳۴۸ ق)

شیخ محمد ربیع فرزند شیخ شفیعی همدانی، از علمای متقی و معروف همدان بود. وی در حدود سال ۱۲۵۸ ق در «حصار خان» که امروزه جزو همدان پیوسته است، تولد یافت.

ایشان مقدمات و سطح را در همدان سپری کرد، سپس به عتبات عالیات رفت و از اساتید آن دیار بهره‌مند شد. پس از انجام تحصیلات به ایران بازگشت و ابتدا مدتی در قم توقف کرد، آنگاه به همدان مراجعت نمود و انجام امور مذهبی از قبیل: اقامه جماعت، تدریس و هدایت و ارشاد اشتغال ورزید. وی از سهم مبارک امام علیه السلام استفاده نمی‌کرد.

علامه حاج آقا بزرگ تهرانی در «نقباء البشر» درباره‌اش می‌نویسد:
(از دانشمندان پارسا و ائمه جماعت مورد وثوق همدان است. وی از شاگردان علامه ملا عبدالله بروجردی همدانی در همان سامان به شمار می‌رود. در شهر

همدان دارای اعتبار بود و مورد تقدیر سایرین می‌باشد، آن هم به خاطر دانش و تقوای شدید و نیکی اخلاق و سلامتی سرشت ایشان است.

او در سال ۱۳۳۸ ق به عراق جهت زیارت عتبات عالیات مشرف شد و این آخرین ملاقات من با او بود. برادرش شیخ شریف نیز از دانشمندان است).

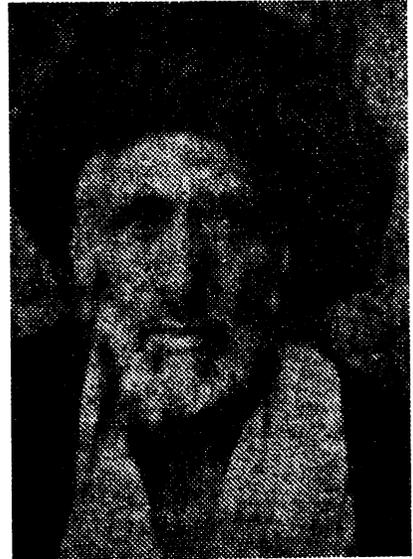
ایشان در حدود سن ۹۰ سالگی در همدان درگذشت. پیکرش ابتدا در همدان به صورت امانت دفن شد. و پس از گذشت هشت سال، و شکافتن قبر ایشان با بدن تر و تازه روبرو می‌شوند. کالبدش به قم منتقل و در وسط قبرستان حاج شیخ مدفون می‌گردد.

فرزندانش:

- ۱ - شیخ ابوطالب، ساکن حصارخان و مردی با فضل و شریف بود ۲ - آقا محمود ۳ - محمّد ربیعی بهستی، معروف به « میرزای همدانی » ۴ - حجة الاسلام شیخ علی اصغر شفیعیان.

آخوند ملا علی همدانی

سید حسن خوانساری

و پنج دختر که دامادهای اهل فضل او عبارتند از: ۱ - آیت الله سید حسن خوانساری، پدر حجج الاسلام سید موسی و سید جواد خوانساری همدانی ۲ - حاج محمد حسین تویسرکانی، پدر حجة الاسلام دکتر قاسم تویسرکانی ۳ - آیت الله آخوند ملا علی همدانی (معصومی) که از این خانم دارای اولاد نشد.

منابع

۱ - اظهارات نواده اش حاج احمد ربیعی بهشتی فرزند آقای محمد، به تاریخ ۱۴۲۰ ق در منزلش در تهران پارس.

۲ - نقباء البشر ۷۲۱/۲.

محمد ربیعی بهشتی همدانی

(۱۳۰۹ - ۱۳۸۳ ق)

آقا محمد ربیعی بهشتی معروف به (میرزای همدانی) فرزند علامه شیخ محمد ربیع و نوه شیخ شفیع همدانی، از فضلا و سالکان راه حقیقت و اصلان متقی بود. ایشان در سال ۱۳۰۹ ق در (حصارخان) که فعلاً جزو شهر همدان در آمد، متولد گردید. و تحت عنایت و سرپرستی پدری دانشمند و عارف پرورش یافت و تعلیمات ابتدائی را از اوان آموخت. و از او جوانی به عرفان و اخلاق علمی و عملی و سیر و سلوک گرایش پیدا نمود به همین خاطر هر چند گاهی به بهار - همدان - رفته به خدمت حضرت آیت الله شیخ محمد بهاری - عارف و عالم نامی که از دوستان پدر خود بود، می رسید.

آقا محمد جهت ادامه تحصیلات خود به حوزه علمیه قم رهسپار شد و دروس فقهی و اخلاقی را محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و میرزا جواد ملکی تبریزی بهره مند گردید و روابط تنگاتنگی با این دو استاد حاصل کرد. و پس از بیست سال اقامت به همدان مراجعت کرد و پس از مدتی به تهران نقل مکان کرد و در اطراف بازار مستقر گردید و در منزل خود به تدریس اخلاق و ارشاد اشتغال

داشت. در ضمن سفرهای متعدد و دائم به قزوین داشت و جمع کثیری را به فیض می‌رساند. وی اهل عبادت و تهجد دایم بود و سفرهای زیادی به صورت پیاده به عتبات عالیات و مشهد مقدس داشت.

مرحوم ربیعی بهشتی در غروب روز دوشنبه ۱۱ / رمضان / ۱۳۸۳ ق مطابق با ۷ / بهمن / ۱۳۴۲ ش در سن ۷۴ سالگی بر اثر سکته قلبی در تهران دارفانی را وداع گفت. و پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - آقا احمد ربیعی بهشتی ۲ - آقا محمود ربیعی بهشتی و سه دختر.

شیخ محمّد رشتی

(- ۱۳۲۲ ق)

حاج شیخ محمّد، فرزند میرزا احمد رشتی، از علمای معروف گیلان بود.

تحصیلات عالی در حوزه نجف اشرف

او پس از طی مقدمات و سطوح، به نجف اشرف مهاجرت کرد، و از محضر آیت‌الله میرزا حبیب‌الله رشتی استفاده نمود، و پس از چند سال اقامت به رشت بازگشت، و از بزرگان آن منطقه به شمار آمد.

از آثار او

۱ - تقریرات میرزای رشتی.

وی در شوال / ۱۳۲۲ ق در رشت درگذشت، و جنازه‌اش در قبرستان شیخان

قم به خاک سپرده شد.

تذ منیع

۱ - نقباء البشر (قسمت خطی)، (تاریخ مرگش را بعد از سال ۱۳۲۰ ق نوشته است).

شیخ محمد رضا آل صادق

(۱۳۶۴ - ۱۴۱۵ ق)

شیخ محمد رضا فرزند علامه شیخ محمد و نوۀ علامه شیخ صادق تنکابنی، ملقب به «آل صادق»، از شعرا و ادبای معروف معاصر بود.

وی در روز دوشنبه ۲۲ / ذی القعدة / ۱۳۶۴ ق مطابق با ۷ / آبان / ۱۳۲۴ ش در نجف اشرف دیده به جهان گشود.

پدرش شیخ محمد آل صادق (۱۳۳۸ - ۱۳۹۷ ق) از فضلا و معاریف حوزه علمیه نجف اشرف بود. وی از جمله شاگردان آیت الله سید محسن طباطبائی حکیم بود. به بزرگان رامسر ص ۱۳۱ رجوع شود.

شیخ محمد رضا، دوره‌های ابتدائی و راهنمایی را در مدرسه علوی در نجف اشرف سپری کرد و دوره دبیرستانی را در دبیرستان «اعدادیه نجف» به پایان رساند. آنگاه در دانشکده فقه (کلیه الفقه) همان دیار به تحصیل پرداخت و در سال ۱۹۶۸ م (۱۳۸۷ ق) فارغ التحصیل شد. در ضمن در جلسات ادبی شاعرگراقتدر شیخ عبدالمنعم فرطوسی و جلسات درس حضرات آیات: سید ابوالقاسم خوئی، سید محمد باقر صدرو سید حسین طباطبائی بحرالعلوم شرکت می‌جست. آنگاه خود به تدریس نحو و علوم ادبی در دبیرستان «تحریر ثقفی» نجف اشرف پرداخت.

وی در امور فرهنگی شدیداً فعالیت می‌کرد و به عضویت انجمن‌ها و کنفرانس‌ها در آمده، از جمله: عضو انجمن نویسندگان عراق، عضو انجمن خوشنویسان عراق، عضو انجمن کارهای فرهنگی (جمعیه التحریر الثقفی) و کنگره نهم شعر (سال ۱۹۶۹ م) و... بود.

سرانجام در سال ۱۴۰۳ ق به ایران تبعید شد و در قم سکونت اختیار نمود و به کارهای فرهنگی خود و تدریس و تألیف و ترجمه اهتمام ورزید.

از آثار او

- ۱- التحکیم بین حکمین الصدوق و المفید، ترجمه.
 - ۲- التفسیر الأمثل، ترجمة تفسیر نمونه (همکاری در ترجمه به عربی).
 - ۳- الزورق و الرياح (اشعار).
 - ۴- الشخصية بین التكامل و الانحلال.
 - ۵- الشيعة.
 - ۶- الصوت و الأصداء (اشعار).
 - ۷- المثنائی الشعرية.
 - ۸- المستغفرون بالأسحار، ترجمه.
 - ۹- الوصف عند النحویین و الاصولیین.
 - ۱۰- أنفاس الشباب (اشعار).
 - ۱۱- أوراق نقدية.
 - ۱۲- ثنائيات (اشعار).
 - ۱۳- دروس اخلاقية.
 - ۱۴- دیوان فی حق النبی ﷺ و الآل علیهم السلام.
 - ۱۵- شرح الصحيفة السجادية (اثر میرزا محمد مشهدی - تحقیق).
 - ۱۶- فی حمی الاسلام (اشعار).
 - ۱۷- للباذلین دم الوریذ (اشعار).
 - ۱۸- ماهی الصلاة؟
 - ۱۹- مدائن الظلال (اشعار).
- ایشان به طور ناگهانی در روز یکشنبه ۳۰ / محرم / ۱۴۱۵ ق مطابق با ۱۹ / تیر / ۱۳۷۳ ش در سن ۵۰ سالگی در اثر ایست قلبی در قم دار فانی را وداع گفت. پیکرش عصر روز دوشنبه اول / صفر تشییع و در قبرستان باغ بهشت - مقبرة العلماء - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - لقمان ۲ - موسی و سه دختر.

کتابهای مناع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - بزرگان رامسر ۱۳۱.
- ۳ - فلسطین فی الشعر النجفی ۸۹.
- ۴ - معجم المؤلفین العراقیین ۱۶۳/۳.

شیخ محمد رضا بحر العلوم گیلانی

(۱۳۳۵-۱۴۰۷ ق)

حاج شیخ محمد رضا فرزند حسن و نوه حبیب الله فقیه حبیبی گیلانی، ملقب به «بحرالعلوم» از دانشمندان و فضیای معاصر.

او در سال ۱۳۳۵ ق مطابق با ۱۲۹۵ ش در رشت متولد گردید.

بحرالعلوم در سن کودکی همراه پدر به نجف اشرف رفت و مقدمات علوم را در نجف اشرف فراگرفت و در سن حدود ۱۴ سالگی به قم مهاجرت

کرد و پس از طی سطوح، خارج را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (مدت کوتاهی)، سید محمد حجت کوهکمری، سید حسین طباطبائی بروجردی و سید کاظم شریعتمداری بهره مند شد و مشغول تدریس سطوح گردید.

از آثار او

- ۱ - درر الصرف.
 - ۲ - درر النحو.
 - ۳ - منظومة فى الاصول.
 - ۴ - منظومة فى الفقه.
 - ۵ - تقریرات الفقه (درس حجت).
 - ۶ - تقریرات الفقه (درس بروجردی).
- ایشان در عصر روز جمعه ۱۴ / محرم / ۱۴۰۷ ق مطابق با ۲۸ / شهریور / ۱۳۶۵ ش در بیمارستان قلب تهران در سن ۷۲ سالگی درگذشت و عصر روز شنبه تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام مدفون گردید.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱۱۷/۲.
- ۲ - اظهارات فرزند آن مرحوم.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۲۲۲/۲.

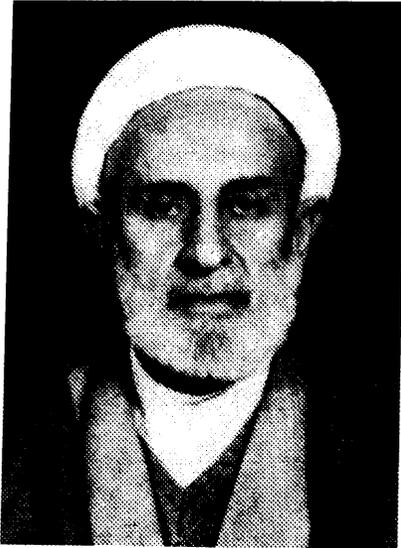
شیخ محمّد رضا برهان رامسری

(۱۳۲۶ - ۱۴۱۳ ق)

حاج شیخ محمّد رضا فرزند شیخ ابوالحسن واعظ و نوه آقا قاسم تنکابنی رامسری ملقب به (برهان)، به سال ۱۳۲۶ ق در «آخوند محله» تنکابن دیده به جهان گشود.

پس از طی مقدمات به قم رفت و ادبیات را نزد میرزا محمّد علی ادیب تهرانی، و سطوح را نزد آیات: میرزا محمّد تقی اشراقی، سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی، و سید محمّد رضا گلپایگانی تلمذ کرد، و حکمت و فلسفه را از محضر: سید ابوتراب ترابی دامغانی، شیخ محمّد علی شاه آبادی، شیخ مهدی مازندرانی (امیر کلائی)،

(امام) خمینی، و میرزا خلیل کمره‌ای استفاده نمود.

و در دروس خارج آیات: حاج
 شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید
 محمد حجت کوهکمری، سید محمد
 تقی خوانساری، سید صدرالدین صدر،
 میرزا محمد فیض قمی، و سید حسین
 طباطبائی بروجردی حاضر گردید و از
 دانش سرشار این بزرگان استفاده‌ها برد.
 و به رامسر مراجعت و در «مسجد نارنج
 بُن» و «لیاسر» به اقامه جماعت و ترویج
 احکام مذهب پرداخت.

از آثار او

- ۱- اسرار دائمیه قرآن (همکاری با برادرش شیخ محمد حسین برهان).
 - ۲- تقریرات بعضی از اساتید خود.
- وی دارای فرزندی به نام (جلال‌الدین برهان) از طلاب حوزه علمی قم بود که در سن جوانی به تاریخ جمادی اول / ۱۳۶۹ ق درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ قم مدفون شد وی کتابی در «اثبات امامت» تألیف نموده بود.
- سرانجام در روز دوشنبه ۱۲ / شوال / ۱۴۱۳ مطابق با ۱۶ / فروردین / ۱۳۷۲ ش به سن ۸۸ سالگی در رامسر درگذشت، و در کنار فرزند مذکور خود در قبرستان حاج شیخ مدفون گردید.

منابع

- ۱- آینه دانشوران ۴۲۷.
- ۲- گنجینه دانشمندان ۱۶۲/۵.

شیخ محمد رضا چال حصاری «افضل»

(۱۲۸۹ - ۱۳۷۳ ق)

شیخ محمد رضا چال حصاری تهرانی معروف به (افضل) فرزند حاج آخوند، در سال ۱۲۸۹ قمری متولد شد.

از علمای آخباری بود و در سالهای آخر عمر خود از تهران (محلّه چال حصار) به قم مهاجرت کرد. در روز جمعه ۲۰ / ذی حجه / ۱۳۷۳ قمری مطابق با ۲۹ / مرداد / ۱۳۳۳ ش به سن ۸۴ سالگی در قم وفات یافت.

آثار به جا مانده از او عبارتند از:

- ۱ - آداب الاطفال.
- ۲ - اصول کلام.
- ۳ - ألف سؤال.
- ۴ - بلغة العقلاء فی غربة سيد الشهداء عليه السلام.
- ۵ - بلغة القصوى مياليد العلياء.
- ۶ - تتمه رساله رشد المسترشد.
- ۷ - تفسير ۲ جلد.
- ۸ - تكملة المواريث.
- ۹ - جهاد اكبر.
- ۱۰ - حجة الله و بلغة الالباب.
- ۱۱ - رشد المسترشد.
- ۱۲ - سبيل الرشده لأهل الزهد.
- ۱۳ - فلتات اهل ايمان.
- ۱۴ - كتاب افضل.
- ۱۵ - لسان الصدق.

۱۶ - موازين الكلام.

۱۷ - مسألان ملحقتان بفريضة الصلاة.

۱۸ - القضاء و الشهادات.

منابع

۱ - زندگينامه رجال و مشاهير ايران ۴۳/۳.

۲ - معجم مؤلفين الشيعة ۱۲۹.

۳ - مؤلفين كتب چاپي ۱۳۶/۳.

دسته گلی که چال حصاری به آب داد :

دانشمند معظم آقای سید حسین مکی خرمشهری برای نگارنده نقل فرمود که: چال حصاری پس از انتقال به قم اقدام به چاپ قرآنی نمود که با قرائتی برخلاف قرائت مشهور و بر اساس روایت ضعیف تنظیم و آنرا به چاپ سپرده بود. آیه الله سید حسین طباطبائی بروجردی را از چاپ این قرآن آگاه می کنند، وی قبل از انتشار دستور می دهد که تمام نسخه های چاپی را بسته بندی کرده و در گونیهای محکم روانه خرمشهر کنند و از مرحوم آیه الله شیخ سلمان خاقانی که در آن سامان مردی مقتدر و متنفذ بود می خواهند که شخصاً آن گونی های پُر از کتاب را در ته رودخانه ریخته با نظارت کامل از بین ببرد.

به همین جهت مرحوم خاقانی شخصاً در قایق سوار شده و پس از آنکه گونیها را پُر از سنگ و آهن کرده بودند تا اینکه در ته رودخانه فرو برونند آنها را در آب رها می کنند و بدین وسیله با تدبیر و سیاست آن مرجع بزرگ از یک فتنه عظیم جلوگیری می شود. عده ای از فضلاء و اصحاب آیه الله بروجردی درخواست تبعید چال حصاری را می کنند ولی آیه الله در جواب می فرمایند: وی اگر در قم باشد بهتر است، همین اینکه نزد عوام الناس نمی تواند تبلیغ عقاید خود کند و هم اینکه کارهای او را زیر نظر داشته باشیم.

آیه الله سید مهدی مرعشی (ساکن قم) برای اینجانب نقل فرمودند که: چال حصاری یکی از فضیله‌های درس آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبایی یزدی در نجف اشرف بود.

و اضافه می‌کنند که بر احادیث و اخبار اهل بیت علیهم السلام تسلط عجیبی داشت و در کتب حدیثی سیر عمیق کرده بود. در مباحثه و مناظره فردی بسیار قوی بود. و با بعضی از علماء و طلاب قم مناظراتی داشته است، که من و اخوی (یعنی سید کاظم مرعشی) سخت با وی مباحثه کردیم و تاحدی بعضی از آرای وی را رد کردیم.

*

شیخ محمد رضا صادقی «لسان المحققین»

(ح ۱۲۹۸ - ۱۳۵۸ ق)

حاج شیخ محمد رضا فرزند ملا محمد علی صادقی تهرانی، از جمله و عاظم و خطبای معروف زمان خود بود، که در اثر حسن بیان و تسلط به مطالب علمی و تحقیقی به «لسان المحققین» ملقب گردید، و در زمینه‌های علم و ارشاد دارای آثار قلمی خطی بود.

صادقی در سال ۱۳۵۸ ق مطابق با ۱۳۱۸ ش در حدود سن ۶۰ سالگی در اثر بیماری استسقا درگذشت، و در صحن حضرت معصومه علیها السلام قم به خاک سپرده شد. وی پدر دانشمند معظم و استاد محترم جناب آقای دکتر محمد صادقی ساکن قم می‌باشد و مطالب فوق از ایشان استفاده شده است.

شیخ محمد رضا طالقانی

(۱۳۰۹ - ۱۳۸۲ ق)

شیخ محمد رضا فرزند ملا ذبیح الله و نوه ملا ابوالقاسم طالقانی، اصالتاً اهل روستای «کرکبود» طالقان می‌باشد.

در سال ۱۳۰۹ ق مطابق با ۱۲۷۰ ش در طالقان متولد گردید.

خدمات اجتماعی در ورامین

وی پس از آموختن مقدمات در تهران به قم مهاجرت کرد، و تحصیلات عالی خود را به پایان رسانید. آن گاه به تهران بازگشت، سپس «ورامین» را جهت سکنا برگزید، و در آن منطقه سمت روحانی مهمی داشت، و سالهای متمادی در «مسجد کهریزک» به رتق و فتق امور شرعی و اقامه جماعت و تأسیس حوزه علمیه و تربیت و پرورش طلاب همت گماشت.

از نامبرده اشعاری پراکنده و نغز به جای مانده، که به همت نواده ایشان آقای علی رضا طالقانی پس از سالها گردآوری گردید.

او سرانجام به سال ۱۳۸۲ ق مطابق با ۱۳۴۳ ش در پی بیماری، در ورامین درگذشت، و جنازه اش به قم حمل گردید و در مقبره خانوادگی در قبرستان وادی السلام به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - آثار الحجة ۲/۲۷۵.

۲ - آشنایی با مشاهیر طالقان ۲۳۷.

شیخ محمد رضا طبسی

(۱۳۲۲ - ۱۴۰۵ ق)

حاج شیخ محمد رضا فرزند شیخ عباس و نوه آقا علی طبسی خراسانی، از علمای بزرگ و پُرکار بود.

در ۱۸ / شعبان / ۱۳۲۲ ق (یا ۱۳۲۴ ق) هنگام زیارت مرقد ثامن الحجج علیه السلام

پدر و مادرش در مشهد مقدس، دیده به جهان گشود.

وی در دامان پدری متقی پرورش یافت، و مقدمات اولیه را، نزد سید محمد

علی معروف به «میرزا جعفر» آموخت.

در مشهد مقدس

در سال ۱۳۴۰ ق به مشهد مقدس رهسپار، و ادبیات را نزد میرزا عبدالجواد ادیب نیشابوری، و معالم الاصول را نزد شیخ محمّد کاظم دامغانی، و قوانین الاصول را نزد میرزا محمّد حسین شهرستانی، و شرح لمعه را نزد سید محمّد باقر مدرس، و نیز نزد حضرات اساتید: میرزا جعفر

شهرستانی، سید مرتضیٰ یزدی و شیخ حسن کاشی تحصیل نمود.

در حوزه علمیة قم

ایشان در حدود سال ۱۳۴۲ ق به قم عزیمت، و سطوح را نزد: سید علی یشربی کاشانی و سید محمّد تقی خوانساری، و قسمتی از ریاض المسائل را نزد میرزا جواد ملکی تبریزی تلمذ کرد. در ضمن دروس حکمت را از محضر بزرگانی چون: میرزا علی اکبر حکمی یزدی (تجلی)، شیخ محمّد علی شاه آبادی و سید ابوالحسن رفیعی قزوینی و دروس خارج را از آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و شیخ محمّد رضا اصفهانی (مسجد شاهی) استفاده نمود.

در حوزه نجف اشرف

وی پس از چند سال اقامت در قم، در حدود سال ۱۳۵۰ ق، به نجف اشرف مهاجرت کرد، و از محضر آیات: میرزا محمّد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین

عراقی، شیخ محمد حسین غروی اصفهانی و سید ابوالحسن اصفهانی در فقه اصول، و نزد علامه شیخ محمد جواد بلاغی در کلام بهره‌مند گردید، و یکی از ملازمان و اصحاب جلسه استفتای آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی شد.

آثار قلمی ایشان به شرح زیر است:

- ۱- اثبات رجعت.
- ۲- أحاديث المسلمین فی فضائل أمير المؤمنين عليه السلام.
- ۳- ازاحة الشكوك فی اللباس المشكوك.
- ۴- الأربعون حديثاً.
- ۵- الامام الغائب (عج).
- ۶- الأنوار اللامعة فی تاريخ سيدة النساء فاطمة عليها السلام.
- ۷- التحفة العلوية.
- ۸- التحفة المحمدية.
- ۹- الدر الثمين فی فضل التختم باليمين.
- ۱۰- السيف المشتهر.
- ۱۱- الشيعة و الرجعة، در دو جلد.
- ۱۲- الصوفية المبتدعة.
- ۱۳- الفوائد الرضوية فی المسائل الاصولية (تقريرات عراقی).
- ۱۴- القول الفصیح فی اصول الدين الصحيح.
- ۱۵- المنية فی تحقيق حکم الشارب و اللحية.
- ۱۶- النجعة فی الرجعة.
- ۱۷- بارقة البصر فی حوادث القرن الثالث عشر.
- ۱۸- تاريخ الملل الثلاث (مناظره بين مسلم و يهودی و نصرانی).
- ۱۹- تبصرة المتعلمين فی عقائد المؤمنین.

- ۲۰- تذکرة الأحبة فی الأدعية و الزیارات.
- ۲۱- ترجمه مصباح الهدی فی الردّ علی القادیانیه (از بلاغی).
- ۲۲- تفسیر سورة عمّ.
- ۲۳- تقریرات درس نائینی.
- ۲۴- تقریرات سید ابوالحسن اصفهانی.
- ۲۵- تنبیه الامة فی اثبات الرجعة.
- ۲۶- حاشیه علی انیس المقلدین.
- ۲۷- حاشیه علی طریق النجاة.
- ۲۸- حاشیه علی وسیلة النجاة.
- ۲۹- خلاصة البیان فی تفسیر القرآن، در چند جلد.
- ۳۰- درر الأخبار فیما يتعلق بحال الاحتضار، در چهار جلد.
- ۳۱- ذخیره الصالحین فی شرح تبصرة المتعلمین، در هشت جلد.
- ۳۲- ذخیره العباد فیما يتعلق بالمعاد.
- ۳۳- ذرایع البیان فی عوارض اللسان، در سه جلد.
- ۳۴- رسالة فی التیمم.
- ۳۵- رسالة فی الحج.
- ۳۶- رسالة فی المعاطات.
- ۳۷- رسالة فی النفاس.
- ۳۸- عقد الفرائد فی مختصر العقائد (فارسی).
- ۳۹- مصباح الظلام فی هداية الأنام (در اصول عقاید).
- ۴۰- مفتاح الجنة فی أعمال مسجدی الکوفة و السهلة.
- ۴۱- مقتل الحسين عليه السلام.
- ۴۲- منية الراغب فی ایمان ابی طالب عليه السلام.

۴۳- نقد الفرائد.

ایشان در سال ۱۳۹۱ ق در پی فشارهای دولت عراق به ایران مراجعت و در قم سکونت اختیار کرد، و به تألیف و تصنیف و ترویج احکام اشتغال ورزید، و در پی کسالتی ممتد در منزلش بستری شد.

درگذشت و اعقاب

سرانجام در شب پنج شنبه ۲۶ / ربیع اول / ۱۴۰۵ ق مطابق با ۲۹ / آذر / ۱۳۶۳ ش در بیمارستان آیت الله گلپایگانی درگذشت، و جنازه اش عصر روز پنج شنبه از مسجد امام حسن عسکری علیه السلام تشییع و پس از ادای نماز میت و توسط آیت الله مرعشی نجفی در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندان:

۱- شیخ محمد علی ۲- عمادالدین ۳- نجم الدین و دیگران.

منابع

- ۱- آثار الحجة ۲/۳۶۶.
- ۲- آینه دانشوران ۴۲۵.
- ۳- الاجازة الكبيرة ۱۸۸.
- ۴- المسلسلات فی الاجازات ۲/۴۶۱.
- ۵- کیهان فرهنگی، سال اول، شماره ۱۱، ص ۳۵.
- ۶- گنجینه دانشمندان ۲/۱۹۳.
- ۷- مستدرک أعيان الشيعة ۳/۲۳۰.
- ۸- معجم المؤلفين العراقيين ۳/۱۶۷.
- ۹- مؤلفين كتب چاپی ۳/۱۷۶.
- ۱۰- نقباء البشر ۲/۸۹۹.

سید محمد رضا کشفی

(۱۳۵۱ - ۱۴۲۱ ق)

سید محمد رضا فرزند علامه سید مهدی و نوه آیت الله سید ریحان الله موسوی کشفی بروجردی، از دانشمندان و اساتید حکمت در تهران بود. وی در سال ۱۳۵۱ ق مطابق با ۱۳۱۱ ش در تهران تولد یافت. او دوران کودکی همراه پدر دانشمند گذرانید و به تحصیل مقدمات پرداخت. آنگاه سطح و حکمت را از محضر: شیخ ابوالحسن شعرانی، میرزا مهدی الهی قمشاهی، سید ابوالحسن رفیعی قزوینی و حکیم شیرازی استفاده کرد. سپس به نجف اشرف عزیمت نمود و فقه و اصول را از محضر آیات: سید یحیی مدرس یزدی، میرزا باقر زنجانی، سید نصرالله مستنبط تبریزی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده کرد و به تهران مراجعت فرمود و به تدریس و هدایت پرداخت.

از آثار او

۱ - چرا آینه‌ها نشان نمی‌دهند - آماده چاپ.

۲ - کنگاش عقل نظری - چاپ شده.

ایشان در ظهر روز دوشنبه ۱۰ / صفر / ۱۴۲۱ ق مطابق با ۲۶ / اردیبهشت / ۱۳۷۹ ش در سن ۶۹ سالگی در تهران در پی بیماری زندگی را وداع گفت. پیکرش صبح روز چهارشنبه در تهران و عصر همان روز در قم تشییع و پس از ادای نماز توسط علامه شیخ عبدالله جوادی آملی، در جوار علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش: ۱ - سید مهدی و یک دختر.

لله منبع

۱ - اظهارات خود ایشان در سال ۱۴۲۰ ق در تهران.

سید محمد رضا گلپایگانی

(۱۳۱۶-۱۴۱۴ ق)

حاج سید محمد رضا گلپایگانی
فرزند سید محمد باقر موسوی
گلپایگانی، از فقها و مراجع گرانقدر
جهان تشیع و اساتید به نام حوزه علمیه
قم بود.

ایشان در ۸ / ذی قعدة / ۱۳۱۶ ق
در قریه «گوگد» (که در شش کیلومتری
گلپایگان واقع است)، متولد شدند.
مرحوم والدشان سید محمد باقر از
سادات محترم و مشهور به زهد و امانت
و اعتماد عمومی بود. هنگامی که

آیت الله گلپایگانی نه سال داشتند از دنیا رفت و ایشان را به مصیبت خود مبتلا نمود.
آیت الله گلپایگانی پس از فوت پدر به تحصیل علوم متدوله به خصوص علوم دینی
پرداخت، و پس از طی تحصیلات مقدماتی نزد علامه سید محمد حسن
خوانساری در خوانسار و تکمیل مقداری از سطوح نزد علمای بزرگان آن دیار، در
اوائل سال ۱۳۳۶ ق به اراک که به مناسبت اقامت آیت الله حائری در آن شهر
مرکزیت علمی یافته بود مهاجرت کردند و پس از تکمیل سطوح نزد آیت الله شیخ
محمد تقی گوگدی گلپایگانی در سال ۱۳۳۷ ق در درس فقه و اصول آیت الله
حائری شرکت کرده و با توجه به استعداد بالا و ذهن بدیع خود یکی از شاگردان
ممتاز آیت الله حائری محسوب شدند.

در شعبان ۱۳۴۰ ق که آیت الله حائری به قم مشرف شد، و به تاسیس حوزه

علمیه مبادرت کردند. شخصاً از آیت‌الله گلپایگانی دعوت نموده و ایشان هم در شوال همین سال به قم مهاجرت کرده، از محضر ایشان و شیخ محمّد رضا اصفهانی (مسجد شاهی) بهره‌مند گردید و تدریس سطوح را آغاز کردند.

آیت‌الله گلپایگانی بعد از وفات مرحوم آیت‌الله حائری به تدریس خارج فقه و اصول پرداخته در سالهای اخیر که درس خارج ایشان در مسجد اعظم قم تشکیل می‌شد، بالغ بر ۸۰۰ نفر از فضلا و طلاب در آن شرکت می‌کردند.

ایشان علاوه بر اشتغالات علمی و مرجع و ملجاء بودن بسیاری از مردم ایران و شیعیان جهان در دفاع از حریم دین و حوزه و حیثیت اسلامی جدیت تام داشته، و در این گونه امور اهل مسامحه و مجامله نبودند.

پس از فوت مرحوم آیت‌الله بروجردی قسمت عمده‌ای از اداره حوزه علمیه به عهده ایشان قرار گرفت، و با اینکه خطرات بزرگی متوجه روحانیت و حوزه علمیه شده بود با یاری خداوند متعال و حسن تدبیر و مجاهدات و مبارزات ایشان و دیگر آیات حوزه علمیه از گزند بدخواهان محفوظ ماند.

تدریس فقه و اصول

آیت‌الله گلپایگانی بیش از هفتاد سال سابقه تدریس داشت، که به فقه و اصول قدرت و تسلط کامل حاصل نمود، لذا درس ایشان در حوزه معروفیت به سزایی کسب کرد. در ضمن درس ایشان از چند ویژگی برخوردار بود:

۱ - مطالعه به طور پیوسته و بدون آن اقدام به تدریس نمی‌کردند، که این روش را تا آخرین ایام عمر خویش دنبال کرد. بنده شاهد این حقیقت نیز بودم. در محرم یا صفر / ۱۴۱۴ ق یعنی آخرین دیدار بنده با ایشان بود (آن هم بوسیله داماد معظم ایشان جناب آقای محقق) که خدمتشان رسیدم، سلام عرض کردم و نزدیک شدم. چند دقیقه‌ای هم نشستیم. متوجه شدم یکی از فضلا یکی از مجلدات جواهر را می‌خواند، و حضرت آیت‌الله گوش می‌دادند. البته جناب آقای محقق بنده را شرمنده

کرده و مرا خدمت آیت الله معرفی کردند، در مقابل آیت الله در حق من دعا فرمودند.

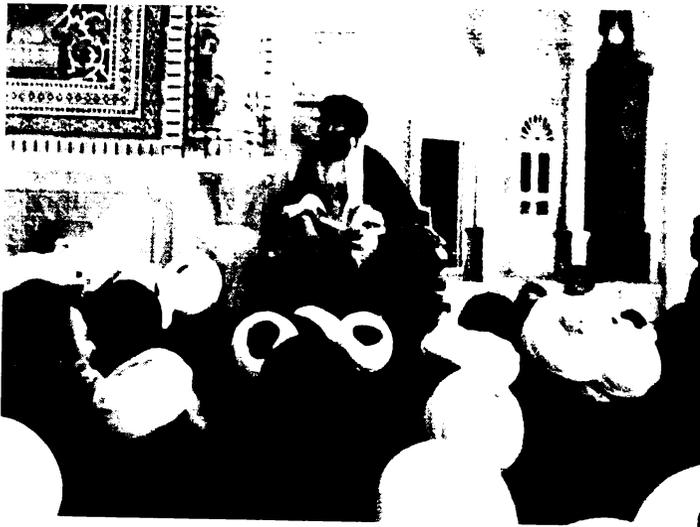
۲- دفتر یادداشتی همراه داشتند که رؤوس مطالب را قبلاً در آن نوشته بود.

۳- به کلمات بزرگان خصوصاً: صاحب جواهر، شیخ انصاری، حاج شیخ عبدالکریم حائری اهتمام داشتند، و بعضی از متن آنها را می خواندند.

۴- اشکالات و ایرادات شاگردان را به طور کامل گوش می دادند، و سعی بر دور ساختن آنها از ذهن شاگردان می کرد.

۵- به جای آوردن مستحبات قبل از درس و رعایت اخلاق اسلامی.

به همین جهت شاگردان بسیار زیادی را تحویل جامعه دادند که بعضی از آنها فوت شدند، و گروه کثیری هم اکنون در مناصب و مراکز حساس به فعالیت اشتغال دارند. البته ایشان علاوه بر تدریس فقه و اصول، مدت زیادی به تفسیر قرآن کریم و خطابه می پرداختند.

مجلس شهادت امام صادق علیه السلام و حادثه فیضیه

از حوادث مهمی که در محضر آیت الله اتفاق افتاد و فراموش ناشدنی است،

حملهٔ مأمورین عمال رژیم و برهم زدن مجلس روضه و اهانت و کتک زدن روحانیون، و جسارت به شخص ایشان بود.

این حادثه به تاریخ ۲ / فروردین / ۱۳۴۲ ش در مجلس سوگواری امام صادق علیه السلام اتفاق افتاد، که شخص آیت الله در جواب علامه میرزا عبدالله تهرانی این طور نوشته است:

(... حادثهٔ فجیعۀ مدرسۀ فیضیه، که در مجلسی که از جانب حقیر به منظور عزاداری تشکیل شد پیش آمد، و خود به چشم دیدم که مأمورین جنایتکار، بی جهت به طلاب و علماء و مسلمانان بی دفاع که از نقاط مختلف آمده بودند حمله برده، و آن اعمال وحشیانه را مرتکب شدند، و بر اضطراب ملت شیعه در داخل و خارج افزودند، و حقیقتاً افکار را به وجود یک توطئهٔ خطرناک برای اضمحلال اسلام و استقلال و موجودیت کشور و حکومت شیعه مشغول کرد).

خدمات و آثار:

- ۱ - تشویق طلاب به تحصیل و تقدیر از طلاب زحمتکش و برقراری امتحانات کتبی و شفاهی به شیوهٔ جدید و مراقبت در وضع اخلاقی آنان.
- ۲ - توجه به وضع طلاب جوان و طرح برنامه‌های جدید مفید برای تغییر و تنظیم روش تحصیلی طلاب و اختصاص چند مدرسه به اجرای آن برنامه‌ها.
- ۳ - تأسیس مدرسه‌ای با شکوه با ساختمان مدرن در خیابان صفائیة قم.
- ۴ - تعمیر مدرسۀ فیضیه در سال ۱۳۴۸ ش پس از خرابی.
- ۵ - احداث ساختمان وضوخانه، حمام و رختشویخانه برای مدرسۀ فیضیه.
- ۶ - احداث ساختمان و سالن بزرگی برای قرائت خانۀ مدرسۀ فیضیه.
- ۷ - حفر چاه عمیق اختصاصی برای مدرسۀ فیضیه و دارالشفاء و لوله کشی آن در مدرسه.

۸ - تأسیس مدرسۀ علوی در خیابان تهران کوچهٔ منوچهری.

۹ - تأسیس مدرسه‌ای با شکوه در خیابان چهارمردان با برنامه‌های مخصوص عربی و فارسی.

۱۰ - تأسیس بیمارستان مجهز برای آقایان طلاب، روحانیون و علماء و تأسیس یک درمانگاه خصوصی با بخش‌های جراحی، داخلی، قلب، رادیولوژی و آزمایشگاه، که کلیه روحانیون در بخش‌های مختلف این بیمارستان بطور رایگان معالجه می‌شوند و غیر روحانیون نیز از درمانگاه و سایر بخش‌های آن استفاده می‌نمایند.

۱۱ - تأسیس مجمع اسلامی جهانی، از مراکز مهم فرهنگی و تبلیغی در (لندن).

۱۲ - تأسیس دار القرآن الکریم، که به زمینه‌های مختلف علوم قرآنی نظر دارد

(در قم).

۱۳ - تأسیس مرکز معجم فقهی، که متون فقهی را نگهداری و نشر می‌کند (در قم).

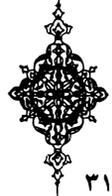
۱۴ - تأسیس کتابخانه عمومی، شامل خدمات در زمینه کتابهای چاپی و خطی

است (در قم) و....

از آثار قلمی ایشان

ایشان با قلمی زیبا و نثری متین مطالب فقهی و اصولی را نوشته و چند اثر ارزشمند برای آیندگان به یادگار گذاشت، البته برخی تقریرات یا بر اساس نظریات ایشان به نام مبارکشان به چاپ رسیده است، که می‌توان از:

۱ - افاضة العوائد فی التعليق علی درر الفوائد ۲ جلد.

- ۲- رساله فی صلاة الجمعة.
- ۳- رساله المحرمات بالنسب.
- ۴- عدم تحریف قرآن.
- ۵- حاشیه علی العروة الوثقی.
- ۶- تعلیقه علی وسیله النجاة.
- ۷- مجمع المسائل (استفتاآت - ۳ جلد).
- ۸- امر به معروف و نهی از منکر.
- ۹- تلخیص احکام الحج.
- ۱۰- هداية العباد (استفتاآت - ۲ جلد).
- ۱۱- الهدایة (در ولایت فقیه).
- ۱۲- تعلیقه علی القضاء من العروة الوثقی.
- ۱۳- توضیح المسائل.
- ۱۴- مناسک حج.
- ۱۵- مختصر الاحکام.
- ۱۶- کتابهای: القضاء، الشهادات و الحدود، را نام برد.

کسالت ایشان و مسافرت به لندن

در سال ۱۳۶۶ ش مطابق با ۱۴۰۷ ق در پی کسالت ممتدی جهت معالجه رهسپار لندن می شوند، و تحت درمان قرار می گیرند. در ضمن شبهای قدر را در مجمع اسلامی جهانی در حضور ایشان برگزار می شد، و در اوائل / خرداد / ۱۳۶۶ به ایران بازگشتند.

ارتحال ایشان

در پی عارضه تنگی نفس شدید (بیماری ریوی)، در شب سه شنبه ۲۱ /

جمادی ثانی / ۱۴۱۴ ق در بیمارستان قلب تهران بستری گردید، و در غروب روز پنجشنبه ۲۴ / جمادی ثانی مطابق با ۱۸ / آذر / ۱۳۷۲ ش به سن ۹۸ سالگی در بیمارستان مذکور درگذشت و جهان تشیع را عزادار ساخت.

جسدش ساعت ۱ بعد از ظهر روز جمعه از بیمارستان قلب در میان جمعیت بی نظیر تشیع شد. و در صبح روز شنبه از مسجد امام حسن مجتبی علیه السلام (جنب مدینه العلم آیت الله خوئی رحمته الله) قم تا حرم حضرت معصومه علیها السلام جسدش تشییع، و در کنار استادش حاج شیخ عبدالکریم حائری به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۷۱/۲.
- ۲ - آفتاب فقاقت، تألیف انصاری قمی.
- ۳ - آینه دانشوران ۱۹۷.
- ۴ - رجال قم ۱۵۲.
- ۵ - مؤلفین کتب چایی ۱۹۵/۳.
- ۶ - نقباء البشر ۷۴۲/۲.

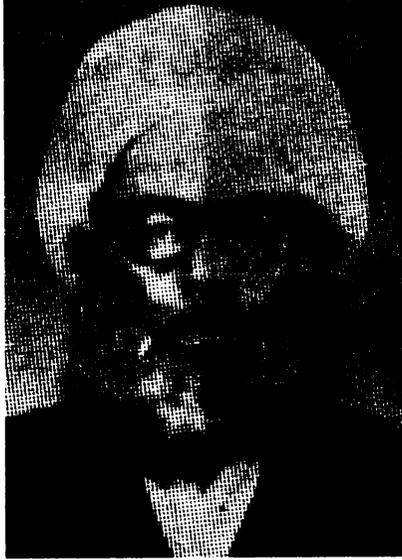
شیخ محمد رضا محقق تهرانی

(۱۳۳۲ - ۱۴۱۵ ق)

حاج شیخ محمد رضا محقق تهرانی فرزند اقا حسین کرمانی یکی از دانشمندان به نام و مجتهدین معاصر تهران بود.

ایشان در سال ۱۳۳۲ قمری در تهران متولد شده، مقدمات و ادبیات را در قم خواند، پس از آن به مشهد مشرف شد و دروس نهائی را از آیات: شیخ هاشم قزوینی، شیخ محمد کاظم دامغانی، و حاج شیخ حسن پائین خیابانی استفاده و تکمیل نموده، در دروس خارج آیات: میرزا محمد آقا زاده خراسانی و حاج آقا حسین طباطبائی قمی شرکت نمود، و دروس معارف را از آیه الله میرزا مهدی

اصفهان‌نی استفاده کرد.

ایشان پس از حادثه مسجد گوهر شاد در سال ۱۳۱۴ شمسی و تبعید آیات خراسان و تعطیلی حوزه علمیه مشهد ناچار به تهران برگشته، و از محضر آیت‌الله شیخ محمد علی شاه آبادی بهره‌مند شد، سپس به قم آمده و از محضر آیات ثلاث: سید محمد حجت کوهکمری، سید محمد تقی خوانساری و سید صدرالدین صدر استفاده نموده، و به تهران بازگشته و

مدتی اقامت و پس از ورود آیت‌الله طباطبائی بروجردی باز به قم برگشته، و مدت نه سال تمام به اتفاق باجنابش حجة الاسلام حاج شیخ محمد جواد خندق آبادی به درس خارج معظم له شرکت و استفاده نمود، سپس به مشهد عزیمت و به مدت دو سال توقف و به تدریس پرداخت، و پس از آن به تهران بازگشت و در مدرسه مروی به تدریس فقه و اصول اشتغال نمود، و در «مسجد خندق آباد» واقع در خیابان مولوی به اقامه جماعت و ارشاد مردم مشغول بود.

از آثار او:

- ۱ - مصباح المقلدین.
- ۲ - حقائق الفقه، در ۴۰ جلد.
- ۳ - خلاصه حقائق الفقه، در چند جلد.

متوفای روز پنجشنبه ۱۱ / اسفند / ۱۳۷۳ ش مطابق با اول / شوال / ۱۴۱۵ ق در سن ۸۳ سالگی در پی بیماری در تهران، جسدش عصر روز جمعه در قم تشییع و

در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

منبع

۱- گنجینه دانشمندان ۳۰/۱/۹.

۲- مؤلفین کتب چاپی ۱۹۸/۳.

محمد رضا وجدانی

(- ۱۳۶۶ ق)

وی فردی دانشمند و سمت « دادستان کل کشور » را برعهده داشت.

از آثار او

۱- اصول محاکمات حقوقی.

۲- اصول محاکمات جزائی، در ۴ جزوه.

وجدانی در روز دوشنبه ۱۵ / جمادی الاول / ۱۳۶۶ ق مطابق با ۱۷ / فروردین

/ ۱۳۲۶ ش دزگذشت، پیکرش در صحن کهنه حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده

شد.

منبع

۱- مؤلفین کتب چاپی ۲۰۶/۳.

میرزا محمد رفیع جلالی سردرودی

(۱۲۹۷ - ۱۳۷۷ ق)

میرزا محمد رفیع فرزند جلیل جلالی سردرودی تبریزی معروف به (میرزا رفیع

آقا)، از دانشمندان و مدرسین سردرود و داماد آیت الله شیخ محمد علی پیشنمازی

سردرودی بود.

در سال ۱۲۹۷ ق در شهر «سردرود» از توابع تبریز دیده به جهان گشود.

در حوزه نجف اشرف و تبریز

ایشان پس از طی تحصیل مقدمات و سطوح به نجف اشرف عزیمت نمود، و پس از اقامت حدود ده سال از محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی استفاده کرد، موفق به دریافت اجازات علمی از آن دو رادمرد شد و به وطن خود مراجعت نمود.

وی ابتدا به تبریز رفت و در مدارس دینی به تدریس و تربیت طلاب اشتغال ورزید، و سرانجام در زادگاه خود «سردرود» اقامت و به اقامه جماعت و تدریس مقدمات و سطوح همت گماشت، و از جمله شاگردان ایشان حضرات اساتید: ۱- میرزا حسن فرهنگ سردرودی ۲- میرزا حسن نصرتی نیا سردرودی ۳- میرزا محمد تقی کلباسی سردرودی ۴- آقای سید اسلام چاووشی (مقیم خلیجان تبریز)، را می توان نام برد.

وی در اواخر عمر نابینا گردید و دچار سکتة مغزی نیز شد، ولی با همین حال به اقامه جماعت و وعظ و ارشاد می پرداخت، ایشان تا آخر عمر به قوت حافظه و سرعت انتقال و زیبایی خط، معروف بود.

درگذشت و اعقاب

نامبرده در روز پنجشنبه ۷/ ربیع ثانی / ۱۳۷۷ ق مطابق با ۹/ آبان / ۱۳۳۶ ش در سردرود در اثر سکتة قلبی درگذشت، و در قبرستان عمومی مدفون گردید، آن گاه پس از چند سال کالبدش به قم حمل و در قبرستان وادی السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱- آقا محمد جلالی ۲- آقا حسین، و پنج دختر از او به یادگار ماند.

❦ منبع

۱- اطلاعاتی از فرزند ارشد ایشان.

شیخ محمد رفیعی طالقانی

(۱۳۳۰-۱۴۰۳ ق)

حاج شیخ محمد فرزند علامه شیخ ابوطالب رفیعی طالقانی، از فضیلابی معاصر بود.

وی در سال ۱۳۳۰ ق در روستای «اردکان» از توابع طالقان متولد گردید. مقدمات را نزد پدرش آموخت، و در حدود سالهای ۱۳۴۵ ق به قم رهسپار شد و پس از طی کردن دروس سطح، خارج را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و شیخ محمد علی حائری قمی استفاده نمود. آنگاه به تهران عزیمت داشت و به ارشاد و هدایت و همکاری با سید مجتبیٰ نواب صفوی پرداخت. در ضمن ایام تبلیغی را در رشت و سایر مناطق استان گیلان و نیز طالقان به خدمت مذهبی و اجتماعی اشتغال پیدا می‌کرد.

رفیعی مجدداً به قم رفت و به تحصیل خود نزد حضرات آیات: سید صدرالدین صدر، سید حسین طباطبائی بروجردی و سید روح الله خمینی ادامه داد و خود به تدریس اهتمام ورزید. و پس از پیروزی انقلاب به طالقان - شهرک - رفت و به اقامه نماز جمعه و جماعت و هدایت پرداخت. او مردی متنفذ و صاحب قدرت بود و در فن خوشنویسی مهارت کامل داشت.

از آثار او

۱- تلخیصی لمعتین.

۲- دژخیمان شاه و مدرسه فیضیه.

۳- رساله‌ای در صلاة.

رفیعی سرانجام در روز جمعه مطابق با ۱۲ / فروردین / ۱۳۶۲ ش در سن ۷۳ سالگی در اثر سکنه قلبی در طالقان درگذشت. پیکرش به قم حمل و در انتهای

قبرستان ابو حنین - مقبرة العلماء - مدفون شد.

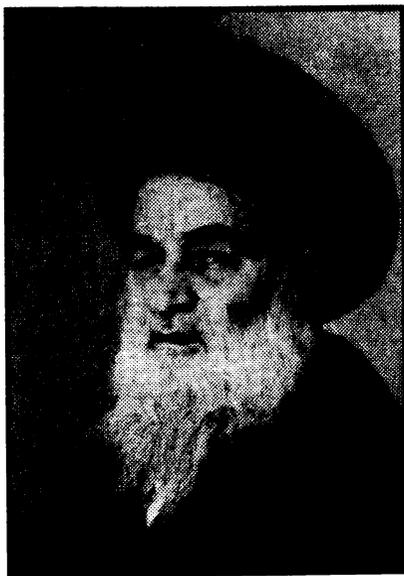
منابع

۱ - آشنایی با مشاهیر طالقان ۲۵۵.

۲ - آینه دانشوران ۳۳۷.

سید محمد روحانی قمی

(۱۳۳۸-۱۴۱۸ ق)

سید محمد روحانی فرزند علامه سید محمود و نوه آیت الله سید صادق حسینی قمی، از فقها و مراجع گرانقدر جهان تشیع به شمار می‌رفت.

وی در شب ۲۳ / شعبان / ۱۳۳۸ ق در قم پا به عرصه گیتی نهاد.

روحانی در خانواده‌ای علمی و اصیل پرورش یافت و پس از طی مقدمات، شرح لمعه را نزد آیات: سید رضا بهاء‌الدینی قمی و شیخ جعفر صبوری قمی (ساکن کاشان) فراگرفت.

جدیت و کوشش مداوم او باعث شد که پدر فرزند خردسالش را روانه عتبات عالیات نماید.

سید محمد همراه برادر کوچکتر خود سید محمد صادق در اواسط / ذی قعدة / ۱۳۵۵ ق رهسپار عتبات عالیات گردید و ابتدا در کربلای معلّا اقامت کرد و سطح را نزد حضرات آیات: سید محمد هادی میلانی، سید حسن قزوینی (حاج آقا میر) و سید زین‌العابدین کاشانی استفاده نمود و مدت کوتاهی در درس خارج آیت‌الله

حاج آقا حسین طباطبائی قمی حاضر گردید.

وی همراه برادرش در اواخر سال ۱۳۵۶ ق به نجف اشرف رفت و کفایه الاصول را نزد آیت الله میرزا باقر زنجانی به پایان برد. و خارج فقه و اصول را از محضر آیات: شیخ محمد حسین غروی اصفهانی (دو سال)، سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد کاظم شیرازی (مدت کوتاهی)، شیخ محمد علی کاظمینی خراسانی (مدت کوتاهی)، میرزا عبدالهادی شیرازی و سید ابوالقاسم خوئی (مدت ۱۵ سال) استفاده کرد.

در ضمن مرحوم روحانی به تدریس سطح اشتغال داشت و از حدود سال ۱۳۷۰ به طور خصوصی درس خارج را شروع نمود و در مدت زمان کوتاهی از معارف مدرسین حوزه نجف اشرف شد، و طلاب زیادی از محضرش استفاده کردند.

نامبرده در سال ۱۴۰۰ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران بازگشت و ابتدا در قم و مدت دو سال در تهران بسر برد و مجدداً به قم مراجعت نمود و به تدریس خارج ادامه داد، و در سالهای آخر عمر درس خود را به حسینیه صفائیه منتقل کرد.

از آثار او

- ۱- القواعد الفقهية.
- ۲- حاشية علی المكاسب.
- ۳- رسالة فی القبلة.
- ۴- شرح کتابی الطهارة و الصلاة من العروة الوثقى.
- ۵- قاعدة لاضرر.

مرحوم روحانی افتخار دامادی شیخ محمد جواد فرزند آیت الله شیخ محمد علی شاه آبادی را داشت. وی از فضلا و برجستگان بود از جمله شاگردان پدر ارجمند خود و آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی به شمار می رفت. ولی متأسفانه در اوایل سال ۱۳۵۶ ق مطابق با ۱۳۱۶ ش در سن ۳۳ سالگی در تهران دار فانی را وداع گفت، و در قبرستان باغ طولی واقع در صحن مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام شهر ری به خاک سپرده شد از او شش پسر و تنها یک دختر به جای ماند.

شیخ محمد زاهد رشتی

(۱۲۹۵ - ۱۳۸۰ ق)

حاج شیخ حسن شمس گیلانی ایشان را در کتاب تاریخ علما و شعرای گیلان چنین معرفی می نماید:

(آن جناب از افاضل علمای گیلان، مردی منزوی و عالم و حکیم و فاضل و صالح و زاهد و عابد است. و تاکنون به طوری در گیلان زندگی کرده که خاطر کوچک و بزرگ را از خود نرنجانیده، او بی نهایت از مادیات دور و به غایت به تقوی نزدیک است. مولانا از شاگردان معتبر شیخ الشریعۀ اصفهانی، و میرزا محمد علی چهاردهی گیلانی (که صبیۀ میرزا عیال آن بزرگوار بود) و در آن زمان از معروفین نجف اشرف بوده است.

بعضی از گیلانیان تقلید از مولانا می کردند، او در تمام تحولات مستقیم بوده، هیچ وقت پای از جاده شریعت گنار نگذارده، مولانا در گیلان به فقاقت معروف است، هنوز هم مشغول به ترویج احکام الهی است، و از مالیه دنیا چیزی جمع ننموده است.

وی در روز شنبه ۲۵ / شعبان / ۱۳۸۰ ق مطابق با ۲۲ / بهمن / ۱۳۳۹ ش درگذشت، و در قبرستان ابو حسین قم مدفون شد و سه فرزند ذکور از خود به جای گذاشت.

تألیفات زیاد دارد که چند تألیف خطی از آن جناب مشاهده شد:

- ۱- جواهر الفقه کتابی در فقه، ۲- کتابی در صلاة، ۳- العناوین فی الاعتقادات،
- ۴- رسائل فی علم الکلام، ۵- مقالات اصولیة، ۶- حاشیه بر رساله علمیه چهاردهی.

وی به سال ۱۲۹۵ ق در رشت متولد گردید. دروس مقدماتی را در زادگاهش فراگرفت، و در سال ۱۳۱۲ ق به نجف اشرف مهاجرت کرد و پس از انجام سطوح نزد آیات: میرزا محمد علی مدرس چهاردهی، سید ابوالقاسم اشکوری و سید اسدالله اشکوری، دروس خارج را از محضر آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی و سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود و در سال ۱۳۲۷ ق پس از اخذ درجه اجتهاد به وطنش مراجعت کرد و به کار تدریس و تربیت طلاب پرداخت.

منابع

۱- تاریخ علماء و شعرای گیلان ۱۱۵.

۲- کتاب گیلان ۷۰۵/۲.

دکتر محمد زهرائی خوانساری

(۱۲۹۰-۱۳۸۳ ق)

دکتر محمد فرزند شیخ رضا بدیع «نظام الشریعه» و نوه ملا محمد خوانساری، ملقب به «زهرائی» از پزشکان و خیرخواهان و خدمتگزاران علم و جامعه بود. وی در سال ۱۲۹۰ هـ. مطابق با ۱۲۵۱ ش در خوانسار دیده به جهان گشود. پدرش «نظام الشریعه» و متخلص به «بدیع» (۱۲۶۸-۱۳۲۹ ق) از اساتید به نام خوشنویسی و ادبا و آزادیخواهان صدر مشروطیت بود. او خط‌های: رفاع، ثلث و نسخ را بسیار زیبا می‌نوشت. از آثار او: مثنوی و مجموعه اشعار است. شرح حالش در تذکره شعرای خوانسار ص ۳۲ آمده است.

تحصیل علوم دینی و پزشکی

دکتر زهرائی مقدمات را نزد پدر ارجمند خود و نیز نزد میرزا حسین قاضی عسکر در مدرسهٔ مریم بیگم گذراند. سپس به اصفهان عزیمت کرد و همزمان دروس سطح و حکمت را نزد ملا عبدالکریم گزی و میرزا جهانگیرخان قشقائی به مدت چهار سال سپری کرد و به خوانسار بازگشت. در آنجا رشتهٔ طب قدیم را از محضر میرزا ابوالقاسم حکیم باشی بهره‌مند شد. سرانجام جهت ادامهٔ تحصیلات پزشکی خود راهی تهران گردید و مدت چهار سال در دارالفنون به تحصیل پرداخت. از اساتید این دوره می‌توان به: علی اکبر ناظم‌الاطبا نفیسی و استاد پولارک اشاره کرد. وی در اثر نداشتن کتاب، مجبور شد که کتاب «لاروس مدیکال» را با خط بسیار زیبای خود (شکسته و لاتین) و با ترجمهٔ فارسی و یافتن اسامی فارسی و عربی و یونانی گیاهان داروئی، از نو بنویسد، که هم اکنون آن نسخه موجود و قابل استفاده است.

در آخرین صفحه لغتنامهٔ مذکور خود ایشان نوشتند که: چون پول برای خرید آن نداشتیم، با خط خودم آن را نوشته و بعداً در ایام پیری مطالبی اضافه کرده، که اینک از خواندن خط خودم ناتوانم.

دکتر زهرائی پس از دریافت دانشنامه به خوانسار مراجعت کرد، و چون خانهٔ پدرش خارج از شهر بود، برای سکونت و طبابت، منزل آیت‌الله سید ابوتراب خوانساری - متوفای ۱۳۴۶ ق - که در نجف اشرف اقامت داشت، اجاره نمود. و پس از دو سه سال به منزل دیگری در همان کوی رئیس‌ان نقل مکان کرد. سپس در کوی لبرود منزلی اختیار نمود، و در حیاط و باغ آن، در ایام و ساعات فراغت به درخت کاری، پیوند زدن، و کاشتن بعضی از سبزی‌ها و میوه‌ها اشتغال داشت.

یگانه پزشک خوانسار و حومه

در ابتدای شروع طبابت ایشان در خوانسار، ادارهٔ دولتی منحصر به یک «نایب

الحکومه» که گاهی از مرکز و گاهی از گلپایگان اعزام می‌شد. او با تصویب مرکز در خوانسار اداره بهداشتی به نام «مجلس حفظ الصحه» ایجاد کرد، و چندی هم با شرکت آقا کمال گلپایگانی و آقا نجفی خوانساری «صلحیه‌ای» تأسیس نمودند، که خودش بعداً کنار گرفت.

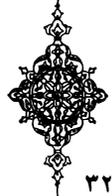
از جمله خدمات آن مرحوم اینست که: سید ابراهیم خان رئیس قشون خوانسار را تشویق به تأسیس مدرسه‌ای به نام (ابراهیمیه) نمود، که شامل چندین کلاس بود، و پس از چندی و مخالفت عوام تعطیل شد. دوران طبابت دکتر زهرائی در خوانسار بیش از پنجاه سال ادامه داشت، که در طول این مدت گاهی مختصر حقوقی به نام تصدی حفظ الصحه (بهداری) دریافت می‌کرد.

ویژگیهای پزشک واقعی

زهرائی، خود را وقف عام مردم کرده بود. همواره در خدمت خلق و بدون مطالبه اجرت (حق و ویزیت) طبابت می‌کرد. این خدمت به طور شبانه‌روزی بود. شبها که مراجعین به واسطه دوری مسافت دالان، از کوبیدن کوبه درب موفق به بیدار کردن او نمی‌شدند، دیوار عریض را به قدری کوبیده‌اند که چند جا سوراخ شده و موفق به مقصود خود می‌شدند.

بیماری مایه کوبی آبله با اصرار و روبرو شدن با مخالفت مردم، در چند مرحله انجام داده، موفق به ریشه کن شدن آن گردید. گری و تراخم را که تقریباً بومی و عمومی شده بود، از میان برد.

نیز چند جوانی تحت تربیت قرار داده و داروسازی را به آنان آموزش می‌داد، و داروخانه‌ها را اداره می‌کردند، و بعداً امتحان داده موفق به کسب جواز شدند. حمامهای خوانسار را به دوش مجهز ساخت، و خزینه‌ها که مرکز بیماری و آلودگی بودند مسدود کرد.

ویژگیهای فردی

ایشان نسبت به سادات بنی الزهرا علیهم السلام و بزرگان و اهل علم فروتن بود و علاقه زیادی اظهار می‌کرد، منزلش به روی همگان باز بود.

نماز شبش ترک نمی‌شد، و همواره و همیشه مشغول خواندن قرآن کریم و دعا‌های مختلف بود، راز و نیاز و اذکار از لبش ترک نمی‌شد. وی علاوه بر معالجات عمومی، کارهای: جراحی، کحالی، دندانپزشکی و... انجام می‌داد، و زیاد مقید به پول نبود.

رفقای ایام تحصیل خود در اصفهان، مانند: میرزا جعفر تیدجانی خوانساری و سید عباس مصطفوی دارائی و دیگران را تا آخر عمر ترک نکرد، و با آنان معاشرت و مراوده داشت.

او یک سفر به خانه خدا رفت و مراسم معمول را به جای آورد، و دو سفر به زیارت مشهد ثامن الحجج علیه السلام موفق شد. بعضی از املاک شخصی خود را وقف طلاب مدرسهٔ مریم بیگم خوانسار نمود، و کتابخانه‌اش از طرف فرزندانش به آستان قدس رضوی اهدا گردید.

ارتحال به سوی معبود

دکتر زهرائی در اثر کهولت سن چند سال آخر عمر خود ضعیف و ناتوان شده بود، و در اثر بیماری مزمن به تهران منتقل شد، ولی معالجات سودی نبخشید و در ذی‌القعدة / ۱۳۸۳ ق برابر با فروردین / ۱۳۴۳ ش به ملکوت اعلیٰ پیوست، و جان به جان آفرین تسلیم نمود، و پیکرش در قبرستان حاج شیخ قم به خاک سپرده شد. او چند فرزند فاضل و دانش دوست، از خود یادگار گذاشت که عبارتند از:

- ۱ - آقا مرتضی، که در نوجوانی فوت شد.

- ۲ - استاد فضل‌الله زهرائی، متولد سال ۱۲۸۴ ش در خوانسار که فعلاً در تهران سکونت دارد. او نویسندهٔ کتابهایی چند دربارهٔ تاریخ شهر خوانسار و چند

کتاب مذهبی می باشد.

۳- دکتر رضا زهرائی، متولد سال ۱۲۹۷ ش در خوانسار، پزشک متخصص که هم اکنون در تهران سکونت دارد و به مردم خدمت می کند.
و سه دختر باقی گذاشت.

تذکره منیع

۱- شرح حال فوق بر اساس یادداشت های فرزندش استاد فضل الله زهرائی، و مصاحبه شفاهی با شخص ایشان تنظیم شده است.

شیخ محمد زین العابدین

(۱۳۴۰-۱۴۲۰ ق)

شیخ محمد فرزند علامه شیخ مهدی و نوه آیت الله شیخ زین العابدین مرنندی، از علما و پارسایان معاصر بود. وی در سال ۱۳۴۰ ق مطابق با ۱۳۰۰ ش در نجف اشرف تولد یافت.

جد و پدر

جدش شیخ زین العابدین فرزند اسماعیل تبریزی مرنندی (۱۲۶۶- ۱۳۴۰ ق) از فقها و بزرگان دانشمندان بود. وی در نجف اشرف از شاگردان

سید حسین کوهکمری و میرزا حبیب الله رشتی و در سامرا از میرزا محمد حسن شیرازی استفاده نمود. رساله علمی اش به نام «منهاج العباد» در سال ۱۳۳۹ ق به چاپ رسید، جهت تفصیل بیشتر به نباء البشر ۷۹۹/۲ رجوع شود.

پدرش از شاگردان پدر خود، میرزا حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی در نجف اشرف و از مشاهیر زهاد و عبّاد بود. از آثار او: الفیه فی مدح اهل البیت علیهم السلام و تواریخ الانبیاء می باشد، وی در سال ۱۳۹۵ ق در حدود ۸۵ سالگی در نجف اشرف درگذشت.

تحصیلات

شیخ محمد، مقدمات را نزد عموی خود آیت الله شیخ هادی زین العابدین و هیئت و حساب را از میرزا محمد اردبیلی و سطح را نیز در نزد عموی دانشمند خود استفاده کرد.

ایشان دروس خارج را از محضر آیات: شیخ حسین حلی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده و تقریرات دروس آنان را یادداشت نمود. وی در نجف اشرف به تألیف و خدمات اجتماعی و اقامه جماعت اشتغال داشت. در سال ۱۴۰۴ ق از راه سوریه به ایران مهاجرت کرد و در حوزه علمیه قم سکونت اختیار نمود. چند سالی در مسجدی که مقابل منزل آیت الله گلپایگانی واقع است، به جماعت و ارشاد اشتغال داشت و دو، سه سال آخر عمر خود، انزوای کامل را برگزید.

از آثار او

- ۱- ادعیه سریعة الاجابة، چاپ شده.
- ۲- الأسرار الرحمانية فی الأدعية والأذکار.
- ۳- الاصول السامية، تقریرات درس اصول شیخ حسین حلی.
- ۴- الاصول الواضحة، تقریرات درس اصول سید ابوالقاسم خوئی.
- ۵- البیان الاوفی فی شرح العروة الوثقی، تقریرات درس حلی «کتاب الطهارة» در چهار جلد.
- ۶- البیان الثاقب فی شرح المکاسب، تقریرات درس شیخ حسین حلی.

- ۷- البيان المعقول فى شرح كفاية الاصول، در چهار جلد.
- ۸- التنبه الجميل فى الفلسفة و الأخلاق، در دو جلد.
- ۹- الفوائد القرآنية فى الأدعية و الأذكار.
- ۱۰- الكشكول فى الفوائد و الحكم.
- ۱۱- بيان الأئمة عليهم السلام للوقائع الغريبة و الأسرار العجيبة، سه جلد از اين مجموعه ابتدا در قم و سپس در بيروت به چاپ رسيد و چهار جلد ديگر آن خطى مانده است.
- ۱۲- تعاريف العلوم، در تعريف علوم گوناگون همراه با توضيح کوتاه درباره آنها.
- ۱۳- توضيح المطالب فى الحواشى على المكاسب، تعليقاتى کوتاه بر مكاسب، آن هم از افادات استاد و عموى خود شيخ هادى زين العابدين.
- ۱۴- حلّ مشكلة الصعود الى السماء، بحث فى الهيئة على ضوء القرآن الكريم.
- ۱۵- رسالة فى احكام الطبابة و الصيدلية و الراديو و التلفزيون و النقود.
- ۱۶- رسالة فى الاجتهاد و التقليد.
- ۱۷- رسالة فى الذكر و الدعاء.
- ۱۸- رسالة فى اليانصيب.
- ۱۹- رسالة فى شركة التأمين.
- ۲۰- رسالة فى صلاة الجمعة.
- ۲۱- رسالة فى علم الحروف و الجفر.
- ۲۲- رسالة فى قاعدة اليد.
- ۲۳- رسالة فى مجهول المالک و اللقطة و ردّ المظالم.
- ۲۴- رسالة فى معاملات البنوك.
- ۲۵- شرح العروة الوثقى، تقريرات درس آيت الله الخوئى كه شامل كتابهاى: صلاة، صوم، زكاة، خمس، حج، اجاره تا نكاح، در چندين جلد.
- ۲۶- فوائد الفلسفة.
- تذکر: بیشتر آثار فوق که ذکر گردید در عراق نزد فامیلش نگهدارى می شود.

نامبرده در بامداد روز سه شنبه ۲ / رجب / ۱۴۲۰ ق مطابق با ۲۰ / مهر / ۷۸ ش در قم دار فانی را وداع گفت. پیکرش عصر روز چهارشنبه از مسجد امام رضا علیه السلام تشییع و در جوار علی بن جعفر علیه السلام دفن گردید.

❦ منع

۱ - شرح حال فوق از زبان خود ایشان در شب ۸ / رمضان / ۱۴۱۶ ق، در منزلش در قم یادداشت گردید.

سید محمد سبزواری

(۱۳۶۴ - ۱۴۱۴ ق)

سید محمد فرزند آیت الله سید عبدالاعلی موسوی سبزواری، از فضیلهای معاصر بود. در ۱۰ / صفر / ۱۳۶۴ ق در نجف اشرف متولد گردید. و در دامن پدری دانشمند و فقیه پرورش یافت و پس از طی مقدمات، سطوح را نزد آیات: شیخ صدرا بادکوبه‌ای، شیخ عباس قوچانی، شیخ محمد صادق سعیدی کاشمیری، و میرزا جواد تبریزی تلمذ کرد.

خارج فقه و اصول را از محضر آیات: میرزا باقر زنجانی، سید ابوالقاسم خوئی، و از محضر پدر خود علاوه بر فقه و اصول در فلسفه و عرفان و کلام استفاده نمود، و اجازه علمی از ایشان دریافت داشت، و به تدریس و سایر خدمات دینی در کنار پدر پرداخت.

در سال ۱۴۱۱ ق در پی قیام مردم عراق و شورش عظیم نجف اشرف، مترجم له به ایران مهاجرت کرد و به

سید عبدالاعلی سبزواری

وظایف دینی همت گماشت.

متأسفانه در ذی قعدة / ۱۴۱۴ ق مطابق با ۱۳۷۳ ش در اثر تصادف در اتوبان قم - تهران درگذشت، و جسدش به قم انتقال و پس از تشییع در صحن حضرت معصومه علیها السلام در حجرهٔ دکتر محمد مفتاح به خاک سپرده شد.
فرزندش: جناب آقای سید حسن سبزواری است.

شیخ محمد سبزواری «عزیزی»

(۱۳۱۸ - ۱۴۰۹ ق)

شیخ محمد فرزند حبیب‌الله سبزواری (عزیزی)، از فضلا و مفسران قرآن کریم بود.

وی به سال ۱۳۱۸ ق در روستای (فرومد) واقع در بین سبزوار - شاهرود دیده به جهان گشود.

در حوزه‌های علمیه

سبزواری پس از آموختن مقدمات، در سنین جوانی به مشهد مقدس

مهاجرت کرد و به تحصیل خود ادامه داد. و یکی از مقربین آیت‌الله حاج سید حسین طباطبائی قمی گردید، و همراه ایشان در سال ۱۳۵۴ ق به عتبات عالیات سفر و در کربلای معلّا اقامت نمود و از محضر آن رادمرد به مدت چند سال نیز استفاده نمود، و پس از ارتحال آیت‌الله قمی به نجف اشرف رفت، و از محضر آیت‌الله میرزا عبدالهادی شیرازی بهره‌مند گردید، و با عده‌ای از فضلا به تدریس و مباحثه پرداخت.

وی در سال ۱۳۸۰ ق به ایران مراجعت و در قم سکونت اختیار کرد، و مسجد «باب الجنة» که در انتهای خیابان چهارمردان واقع است به همت ایشان احداث گردید، و به اقامه جماعت و ارشاد در آن مسجد همت گماشت.

از آثار او

۱ - الجدید فی تفسیر القرآن المجید، در هفت جلد.

۲ - مختصر تفسیر الجدید.

درگذشت و اعقاب

وی در روز چهارشنبه ۲۲ / ذی حجه / ۱۴۰۹ ق به سن ۹۱ سالگی در اثر کهولت سن در قم درگذشت، و جسدش روز پنج‌شنبه تشییع در داخل حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندان:

۱ - حاج حامد ۲ - آقا حسن ۳ - آقا محسن ۴ - آقا معالی ۵ - آقا جواد.

منابع

۱ - المفسرون حیاتهم و منهجهم ۴۱۴.

۲ - مستدرک أعیان الشیعة ۲/۳: ۲۱۲.

میرزا محمّد سعید سلطان‌العلما نائینی

(- ۱۳۴۶ ق)

میرزا محمّد سعید فرزند علامه میرزا محمّد ضیاء‌العلما و نوه سید کاظم نائینی، ملقب به «سلطان‌العلما».

وی در صدر مشروطیت جزو سردسته‌های آزادیخواه اصفهان و نائین بود و

پس از استقرار آن، وارد خدمات قضایی شد و آخرین سمتی که داشت ریاست دادگستری قم بود.

وی در سال ۱۳۴۶ ق مطابق با ۱۳۰۶ ش در قم درگذشت و اولادی از او باقی نماند.

❦ منبع

۱ - انساب خاندانهای مردم نائین ۲۶.

شیخ محمد سعید گلپایگانی « امامی »

(۱۲۷۸ - ۱۳۵۳ ق)

شیخ محمد سعید فرزند علامه شیخ محمد علی و نوه آقا سعید گلپایگانی، از فقها و بزرگان گلپایگان بود.

وی در سال ۱۲۸۷ ق مطابق با ۱۲۳۹ ش در گلپایگان متولد گردید.

او پس از تحصیل مقدمات و سطح رهسپار عتبات عالیات شد و در حدود سال ۱۳۰۵ ق وارد سامرا گردید و از محضر آیات: میرزا محمد حسن شیرازی، سید محمد فشارکی اصفهانی، سید اسماعیل صدر اصفهانی و میرزا محمد تقی شیرازی و چندی در نجف اشرف از محضر میرزا حبیب الله رشتی استفاده نمود و در حدود سال ۱۳۱۰ ق به گلپایگان مراجعت کرد و از سوی مردم آن خطه به مجلس شورای ملی دوره سوم راه یافت.

ایشان در محرم / ۱۳۵۳ ق مطابق با اردیبهشت / ۱۳۱۳ ش در گلپایگان درگذشت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ - در یکی از اطافهای ورودی قبرستان - به خاک سپرده شد.

❦ منابع

۱ - نقباء البشر ۸۱۱/۲.

۲ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۲۲.

۳ - هدیه الرازی الی المجدد الشیرازی ۱۰۸.

شیخ محمد سلامی اهوازی

(۱۳۳۷-۱۴۰۷ ق)

شیخ محمد، فرزند علامه شیخ طاهر و نوه آیت الله شیخ نعمت سلامی (که از جمله شاگردان شیخ مرتضیٰ انصاری محسوب می شد)، از فضلالی معاصر بود. وی در سال ۱۳۳۷ ق در نجف اشرف دیده به جهان گشود.

تحصیلات و ارشاد

وی ابتدا به تحصیلات جدیده پرداخت و به اداره فرهنگ پیوست سپس از جمله محصلین حوزه علمیه

نجف اشرف به شمار آمد، و از طرف آیت الله شیخ محمد حسین کاشف الغطاء به اهواز عزیمت کرد، و به ارشاد و هدایت و انجام امور مذهبی پرداخت. و پس از کاشف الغطاء نماینده آیت الله سید محسن طباطبائی حکیم گردید.

ایشان در پی جنگ عراق و ایران همواره در حال تردد بین اهواز و قم، و مردی فاضل، روشنفکر، حلیم، شجاع، صبور و در امور مذهبی متعصب و غیور بود.

نامبرده در روز شنبه ۹ / جمادی اول / ۱۴۰۷ ق مطابق با ۲۰ / دی / ۱۳۶۵ ش در سن ۷۰ سالگی در قم درگذشت، و در جوار بقعه علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

منابع

۱ - اطلاعات متفرقه.

۲ - مشهد الامام أو مدینة النجف ۱۳۷/۴.

شیخ محمد سلطان العلما اردکانی

(۱۲۸۰ - ۱۳۳۶ ق)

حاج ملا محمد ملقب به «سلطان العلما» و معروف به «سلطان بزرگ» فرزند حاج محمد حسین اردکانی، از دانشمندان و خدمتگزاران اردکان بود. وی در سال ۱۲۸۰ ق در اردکان - استان یزد - متولد گردید. ایشان تحصیلات مقدماتی را در مدرسه علمیه اردکان شروع نمود و پس از پنج سال تحصیل رهسپار حوزه علمیه اصفهان شد و نزد بزرگان آن دیار مراحل عالی علمی را طی کرد و پس از هفت سال اقامت به زادگاه خود مراجعت فرمود و به ارشاد و هدایت اشتغال ورزید.

نمونه‌هایی از مجاهدات سلطان

سال ۱۳۲۱ ق مصادف با حکومت جلال الدوله فرزند ظل السلطان (حاکم یزد) بود و چون بهائیان اردکان خصوصاً صدرالشریعه و نظام الشریعه با وی ارتباط نزدیک داشتند، از موقعیت سوءاستفاده نموده و بنای مخالفت را با علمای اردکان گذاشتند. در جلسه‌ای با حضور جلال الدوله، صدرالشریعه به سلطان توهین می‌کند. سلطان، ما وقع را با بزرگان اردکان در میان می‌گذارد و سپس جهت دفع شر بهائیان عازم تهران گردیده، با جامعه روحانیت تهران تماس حاصل می‌نماید و نامه‌ای خطاب به آیت الله شیخ علی مجتهد اردکانی - روحانی برجسته اردکان - دریافت می‌کند، مضمون آن چنین بود:

«دولت مرکزی به حرف مردم رسیدگی نمی‌کند و ملت باید خود حق خویش را بگیرد». به محض رسیدن نامه سلطان، شیخ علی با کمک مردم نسبت به اخراج بهائیان از اردکان اقدام می‌نماید که در نتیجه مقاومت آنان دوازده نفر به هلاکت می‌رسند و بقیه متواری می‌شوند.

سلطان نیز به اردکان مراجعت می نمود، لیکن از طرف جلال الدوله مورد تهدید و تعقیب قرار گرفت. مأمورین جهت دستگیری به خانه وی ریختند و اموالش را به غارت بردند. اما خود ایشان موفق به فرار گردید و از راه خور و بیابانک، خود را به تهران رسانید.

مأمورین جلال الدوله به تعقیب ایشان می پردازند. گروهی به سلطان می رسند و به یاری ایشان می شتابند و از طریق کویر سمنان، سرانجام خود را به تهران می رسانند. به منزل آیت الله سید عبدالله بهبهانی می رود و در آنجا فجایع حکومت مرکزی و جلال الدوله را بیان می نماید. در نتیجه، شاه مجبور به عزل جلال الدوله می شود و سلطان به اردکان باز می گردد.

نحوه درگذشت

در سال ۱۳۳۶ ق بیماری وبا در اردکان شیوع پیدا می کند و روزانه بیش از یک صد نفر به کام مرگ فرو می برد. اکثر متمولین به کوهستانهای اطراف پناهنده شده بودند، لیکن سلطان از عزیمت به کوهستان خودداری می کند و اظهار می دارد: «اگر من هم از اردکان خارج شوم ترس و واهمه، رعیت را فرا می گیرد».

در نتیجه این ایثار دچار بیماری می شود و در سن ۵۶ سالگی همان سال زندگی را وداع می گوید. جنازه وی ابتدا در امامزاده سید محمد هفتاد به عنوان امانت دفن می شود. سپس کالبدش را به قم منتقل می نمایند.

منع

۱ - تاریخ اردکان ۱/۲۶۰ و ۲/۵۳.

شیخ محمد سلطان المحققين كجورى

(۱۲۶۳ - ۱۳۵۳ ق)

حاج شیخ محمد فرزند ملا اسماعیل و نوه عبدالعظیم كجورى مازندرانی، از

واعظان نامی و معاریف تهران بود. گاهی به «سلطان الواعظین» و گاهی به «سلطان المحققین» و نیز «سلطان المتکلمین» ملقب می‌گردد.

وی در سال ۱۲۶۳ ق تولد یافت.

پدرش (۱۲۲۳ - ۱۲۷۸ ق) از

دانشمندان معروف تهران بود. وی از

جمله شاگردان: شیخ محمد حسن

نجفی «صاحب جواهر» و شیخ

مرتضی انصاری در نجف اشرف بود. از

آثار او: ۱- الفقه (دوره کامله). به الکرام

البررة ۱/۱۴۰ رجوع شود.

سلطان المحققین در عصر خود، از معروف‌ترین خطبا و سخنوران پایتخت

بلکه ایران بود. بیان بسیار بلیغ و شیوا و شیرین داشت، همگان او را مقدم می‌کردند

و از وجاهت و محبوبیت ویژه‌ای برخوردار بود. در موقع ورود آیت‌الله حاج شیخ

عبدالکریم حائری در سال ۱۳۴۰ ق به قم، سلطان همراه جمعی از علما و خطبا در

ایام نوروز، وارد قم شدند و مقدم حاج شیخ را گرامی داشتند و مردم را جهت

خواهش و اصرار به ماندن ایشان در قم، تشویق کردند.

از آثار او

۳- بشارة الامة.

۴- تاریخ ام‌المصائب.

۵- ترجمه موسی مبرقع و اعقاب او.

۶- ذریعة العاصین.

۷- زیده المآثر فی ترجمه المولیٰ باقر (کجوری، برادر دانشمند خود).
کجوری در روز پنجشنبه ۱۴ / شعبان / ۱۳۵۳ ق مطابق اول / آذر / ۱۳۱۳ ش
در سن ۹۰ سالگی در تهران چشم از جهان فرو بست. پیکرش صبح روز جمعه از
مسجد شیخ عیسیٰ لواسانی تشییع و به قم انتقال داده شد و در حرم حضرت
معصومه علیها السلام - مسجد بالا سر - به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - الذریعة ۱۱۲/۳ و ۲۳۶ و ۳۱/۱۰.
- ۲ - روزنامه «اطلاعات»، جلد دوم، به تاریخ اول / آذر / ۱۳۱۳ ش، ص ۳.
- ۳ - معجم القبور و وفیات الاعلام (شریف رازی - مخطوط).

سید محمد سلطان الواعظین شیرازی

(۱۳۱۴ - ۱۳۹۱ ق)

سادات شیرازی در تهران

در اواخر سلطنت فتحعلی شاه
قاجار جد اعلای سلطان الواعظین،
علامه سید حسن واعظ شیرازی - یکی
از برجسته ترین فرزندان سید الفقها
علامه سید اسماعیل مجتهد مجابی
بود - در مراجعت از زیارت مشهد
مقدس رضوی به تهران وارد شد و از
طرف شاه قاجار توقف در آن سامان را
اختیار کرد و به ترویج مذهب و وعظ و
ارشاد پرداخت.

پس از درگذشت سید حسن واعظ در سال ۱۲۱۹ ق، ریاست خاندان به فرزند

ایشان علامه سید علی اکبر ملقب به «اشرف الواعظین» منتقل شد، این رادمرد بیش از نیم قرن پرچمدار توحید بود و باکمال شهامت و از خود گذشتگی با قدرت نفوذ نامتناهی، در پیش آمدهای گوناگون در مقابل اعدای دین و بیگانگان پیوسته به ثبات قدم و استقامت کامل و ترویج دین مبین و نشر معارف اسلامی مجاهدتها نموده، و خدمات در خور تمجید ایشان در ابلاغ حقائق و اشاعه معالِم مورد تصدیق دوست و دشمن انجام داده است.

بیانات سحرآمیز و تأثیر کلام آن بزرگوار أظهر من الشمس، و مورد توجه خاص و عام و علمای اعلام و مراجع تقلید در دوره‌های مختلف بود. مخصوصاً حضرات آیات: میرزا محمد حسن شیرازی، میرزا حبیب‌الله رشتی، شیخ زین‌العابدین مازندرانی، میرزا حسین خلیلی تهرانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، سید اسماعیل صدر، شیخ الشریعه اصفهانی و میرزا محمد تقی شیرازی بیش از حد ابراز لطف و محبت درباره آن مرد بزرگ مراعات داشتند.

سید علی اکبر اشرف الواعظین «مجابی»

تولد اشرف الواعظین در سال ۱۲۶۸ ق اتفاق افتاد و مرگش در ۲۱ / شعبان / ۱۳۵۱ ق در سن ۸۳ سالگی در کرمانشاه رخ داد. و جنازه اش به عتبات عالیات حمل، و در صحن حسینی در جوار مرقد سید ابراهیم مجاب به خاک سپرده شد.

نسب و تولد سلطان الواعظین

چنانکه قبلاً اشاره رفت وی فرزند اشرف الواعظین و نوه سید قاسم بحر العلوم

موسوی است و با ۲۳ واسطه نسبش، به ابراهیم مجاب فرزند محمد عابد فرزند امام موسی کاظم علیه السلام می‌رسد.

پدر و اجداد سلطان الواعظین در تهران سکونت داشتند. و او خود، در ماه ذی‌القعدة ۱۳۱۴ ق در آن شهر متولد گردید و در دامان پدری دانشمند و سخنور پرورش یافت.

تحصیلات مقدماتی و عالی

وی پس از طی دوران کودکی جهت آموختن مقدمات علوم دینی یعنی ادبیات، وارد «مدرسه پامنار» تهران شد و نزد اساتید وقت دروس ادبی را فراگرفت. در سال ۱۳۲۵ ق یعنی اوایل انقلاب مشروطیت همراه پدر خود - که از یاران و همفکران آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری بود - از تهران اعراض و چندی در کرمانشاه توقف و پس از آن به عتبات عالیات عراق مهاجرت کرد. در کربلای معلای مدتی دو سال و اندی، قسمتی از سطوح را نزد آیات: شیخ غلامحسین مرنندی و میرزا علی شهرستانی تلمذ کرد.

در سال ۱۳۲۸ ق در پایان دوره استبداد و پیروزی مشروطه خواهان، او همراه پدر خود به ایران مراجعت و در کرمانشاه در اثر استدعای اهالی و خواهش بزرگان در آن سامان اقامت نمود، که هم پدر و هم پسر به نشر معارف و وعظ و ارشاد اشتغال ورزیدند.

در سال ۱۳۴۵ ق پس از زیارت عتبات مقدسه به هندوستان رفت، و موفق شد که خدمات شایانی به مذهب تشیع نماید.

در سال ۱۳۵۱ ق به قم مقدس رهسپار شد و دروس خارج فقه و اصول را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری و سید محمد تقی خوانساری استفاده نمود.

ایشان دروس عالی حکمت و فلسفه را خدمت استاد دوران و حکیم زمان

شیخ محمد علی شاه آبادی طی نمود، و به درجات عالی در این رشته رسید. ایشان رسماً از سال ۱۳۵۶ ق در پایتخت (تهران) سکونت اختیار نمود و به وعظ و ارشاد و هدایت مردم پرداخت. علاوه بر آن در سایر شهرهای ایران و نیز کشورهای اسلامی چون: عراق، سوریه، فلسطین، اردن و مصر و هندوستان سفرهای متعددی داشت و با طوایف و مذاهب مختلف بسیاری چون: یهود، نصارا و منحرفین از قبیل بهائی ها، قادیانی ها مناظرات و مباحثات مذهبی و اعتقادی بر پا داشت.

آثار گرانبهای سلطان الواعظین

هر چند آثار بسیار کمی از سلطان الواعظین به چاپ رسیده و فقط سه عنوان از کتاب ایشان می شناسیم، ولی هر کدام از آنها دریایی از علم و معرفت و اقیانوسی در علم کلام و ادیان است.

آثار او غالباً در دفاع از اصل تشیع و حریم آن به صورت مباحثات و مناظرات با صاحبان مذاهب و فرق مختلف و رد کتب ضاله و تحریف شده و اثبات حقانیت آیین علوی و معرفی گروه رستگاران می باشد.

شبهای پیشاور

کتاب «شبهای پیشاور» در دفاع از حریم تشیع است که تاکنون چندین بار چاپ شده است. گردآوری مباحث کتاب خود مؤلف در مقدمه کتاب متذکر می شود که ما با رعایت اختصار آن را نقل می کنیم:

در ربیع الاول سال ۱۳۴۵ ق در حالی که مرحله سی ام عمر خود را طی می نمودم، پس از تشرف به عتبات عالیات و فراغت از زیارت قبور ائمه طاهرین علیهم السلام، از طریق هندوستان عازم عتبه بوسی امام هشتم مولانا ابوالحسن الرضا حضرت علی بن موسی علیه السلام گردیده، پس از ورود به کراچی و بمبئی که دو

شهر مهم بندری هندوستان بود، بر خلاف انتظار خبر ورود داعی را جرائد مهمه نشر دادند ...

از جمله مجالس مهم، مناظره‌ای که با علمای هند و براهمه در شهر دهلی با حضور «گانندی» - پیشوای ملی هند - واقع شد، که در جرائد مفصلاً درج گردید، به حول و قوه پروردگار متعال و توجهات خاصه حضرت خاتم الانبیاء (ص) موفقیت با داعی و حقانیت دین مقدس اسلام و مذهب حقه جعفریه را ثابت نمود.

آنگاه از طرف «انجمن اثنا عشریه» شهر سیالکوت به ریاست جناب ابوالبشیر، سید عنایت علیشاه تقوی - مدیر محترم روزنامه هفتگی (دُر نجف) دعوت شده، بدان صوب حرکت نمود ...

چون اکثریت اهالی پیشاور مسلمانند و از برادر اهل تسنن هستند، لذا در مدت سه ساعت که منبر بودم، روی سخن با آنها و در اثبات امامت بیشتر دقت و صرف وقت می نمودم.

لذا، محترمین علمای آنها که حاضر مجلس تبلیغ می شدند تقاضای مجلس خصوصی نمودند. چند شبی تشریف می آوردند در منزل و ساعتی به مباحثات می گذشت ...

داعی، از روی جرائد و مجلات، مقالات و گفتارهای شبانه را یادداشت نموده، اینک آن مقالات و مناظرات است به نظر قارئین محترم می رسد. فلذا این کتاب را موسوم نمودم به «شبهای پیشاور».

اما خلاصه مباحث کتاب عبارت است از: معنی شیعه و تشیع، بیان عقاید فرق و مذاهب مسلمان، اخبار خرافی در صحیحین بخاری و مسلم، بیان اقسام شرک، حدیث منزلت، ردّ اتهامات ابن عبدربه و ابن حزم و ابن تیمیه، حدیث طیر مشوی، معرفی چهره الهی حضرت علی علیه السلام و بیان مظلومیت حضرت زهرا علیها السلام، مطالبی درباره قیام امام حسین علیه السلام، حدیث غدیر و معنی کلمه مولی، فدک و توضیحاتی در این مقام، معرفی کوتاهی از عایشه، ایمان ابوطالب، معرفی برخی از اشتباهات

عمر، اثبات حقانیت مذهب تشیع.

در این مباحث از کتابهای: تفسیری و حدیثی و تاریخی و سنن و صحاح و کتب دیگر ادبی و لغوی و ... از فرقه ناجیه شیعه و مذاهب اربعه اهل تسنن و طوائف دیگر اسلامی، استفاده و اقتباس و استدلال نموده است.

صد مقاله سلطانی

دومین کتاب مرحوم سلطان الواعظین «صد مقاله سلطانی» در ردّ یهود و نصارا و مجوس و کتب منحرفه آنها است. و سومین کتاب ایشان عبارت است از: «گروه رستگاران یا فرقه ناجیه» در دو جلد، که نظیر همان شبهای پیشاور در موضوع امامت و ولایت و ردّ مسلکهای منحرف و کج می باشد.

سلطان الواعظین از دیدگاه بزرگان

۱- آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، در اجازه روایتی برای ایشان، نوشته است:

«استجاز منی السید الجلیل فخر الفضلاء و سید الخطباء، صاحب الاجازة المذكورة الحاج السید محمد سلطان الواعظین الشیرازی (آمنه الله تعالی من سوء الظاهر و الباطن) فانه بعد أن سافر من وطنه الی بلدة قم و توقف فیها مدة طويلة و اشتغل بتحصیل العلوم الدینیة و کسب الكمالات العالیة لدى، و حصل ما ینبغی تحصیله مدة مدیة، فوجدته أهلا لذلك، فأجزته ...»

۲- از دیدگاه آیت الله سید ابوالقاسم طباطبائی غروی تبریزی که از علمای نجف اشرف بود، در اجازه اش به ایشان چنین نوشته است:

«استجاز منی السید السند و الرکن المعتمد، عماد المحدثین و فخر المتکلمین و ذخر المسلمین، السید محمد سلطان الواعظین الشیرازی (ادام الله فضله و اسعد

ایامه) فی روایة ما اروهه عن مشایخی الکرام و اساتیدی العظام ...».

۳- آیت الله شیخ عبدالله مامقانی در اجازه خود به او، می نویسد:

«فقد استجازنی الفاضل الزکی و العالم الالمعی صاحب الفهم الجلی و الاستعداد القوی للعروج الی معارج الفضائل و الکمالات، فخر الخطباء و المحدثین السید محمد سلطان الواعظین ...».

۴- آیت الله شیخ ضیاء الدین عراقی درباره ایشان نوشته است:

«... الجامع لصفات الکمال و العلم و الحائز لانواع المحاسن و الحلم، العالم العامل و الفاضل الکامل، السید الجلیل و البحر النبیل، سمی جده محمد خاتم النبیین ﷺ سلطان الواعظین الشیرازی (دامت برکاته العالی) فاستجاز منی «دام مجده» فاستخرت الله و اجزت له «دام علاه» أن یروی عنی کلما صحت لی روایتہ و جازت لی اجازته ...».

۵- آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی در اجازه خود چنین نوشته است:

«... فان جناب العالم العلام مصباح الظلام، زبده الافاضل الاعلام، الشیرازی (بلغه الله غایة الامال و الامانی) ممن صرف عمره فی تحصیل العلوم الشرعیة و تنقیح مبانیه النظریة، و قد أجزت له أن یروی عنی جمیع ما صحت لی روایتہ، من مصنفات أصحابنا...».

۶- شیخ محمد شریف رازی در «گنجینه دانشمندان» وی را چنین معرفی می نماید:

«مرحوم سلطان الواعظین که با این نگارنده صداقت تام و محبت زیادی داشت و گاه گاهی موفق به زیارتش می شدم، وی را عالمی بلند همت و منیع الطبع و کریم النفس می دیدم. حدود ده سال در اثر کسالت قلبی از منبر ممنوع و به کلی خانه نشین شد و قادر به حرکت نبود. ولی باز در همین بازنشستگی از راه تألیف خدمات ارزنده نمود و آثار مفیدی گذاشت.».

و نیز استاد شریف رازی در «معجم القبور» خطی خود، درباره ایشان چنین

می نویسد:

«حاج سلطان الواعظین، یکی از مفاخر و معاریف این سلسله علمیه و از دانشمندان بزرگوار و خطبای عالیمقدار و مصنفین عظیم الشأن معاصر است و ریاست و سیادت این سلسله جلیله امروز با ایشان است.

این بزرگوار در تهران متولد شده و در مهد عزت و عظمت و حجر تربیت والد ماجدش دوران کودکی را گذرانیده و به تحصیل علم و کمال پرداخت و چندی در قم از محضر مدرسین حوزه استفاده و مدتی هم در نجف اشرف از محضر مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالله مامقانی و اعلام دیگر بهره مند شده و پس از کسب علوم و اطلاع کامل و کافی از اخبار و احادیث و تواریخ و تفاسیر از راه منبر به ترویج دین پرداخته و مسافرتها بنا بر دعوت‌های قبلی به شهرستانهای داخل و کشور هند و پاکستان و غیره نموده تا اینکه مبتلا به عارضه قلبی شده، و از منبر رفتن و حرکت نمودن ممنوع و بستری گردیده، ولی باز با حال کسالت بی‌کارننشسته در منزل از راه قلم خدمت به دین و ترویج آیین فرموده، و آثار گرانبهایی از خود به شرع مبین تقدیم نموده است.»

درگذشت ایشان

چنانکه اشاره رفت آن رادمرد بزرگ مورد حمله دردها و بیماری‌ها قرار گرفت، و سالهای متمادی در منزل بستری بود.

سرانجام در روز جمعه ۱۷ / شعبان / ۱۳۹۱ ق مطابق با ۱۶ / مهر / ۱۳۵۰ ش به سن ۷۷ سالگی در تهران درگذشت. و جنازه‌اش پس از تشییع باشکوه به قم حمل و در قبرستان ابو حسین در یکی از حجرات به خاک سپرده شد، و مجالس متعددی جهت شادی روح و بزرگداشت مقام آن مرحوم در پایتخت و شهرها برگزار گردید.

منابع

۱ - آثار الحجّة ۱۵۰/۲.

۲ - شبهای پیشاور (صفحات مختلف).

۳- گنجینه دانشمندان ۳۷۵/۲.

۴- معجم القبور و وفیات الاعلام (خطی - رازی).

۵- مؤلفین کتب چاپی ۵۰۶/۵.

سید محمد شریف تقوی شیرازی

(۱۲۷۰-۱۳۵۲ق)

سید محمد شریف تقوی ونکی
فرزند سید محمد حسن شیرازی برقی
رضوی، از فقها و اساتید به نام حوزه بود
وی در سال ۱۲۷۰ ق در «ونک»
(که قصبه‌ای از بخش سمیرم بالا
شهرستان شهرضا است) متولد شد.

تقوی در پنج سالگی به مکتب
رفت و در نه سالگی در محضر پدر به
تحصیل مقدمات عربی مشغول شد،
همچنین نزد سایر اساتید: صرف و نحو
و منطق و معانی بیان را آموخت. در ۱۲

سالگی برای تکمیل تحصیلات به اصفهان رفت، و به خواندن فقه و اصول و سایر
علوم متداول پرداخت و سطوح را به پایان رساند. سپس نزد شیخ محمد باقر
اصفهان‌ای «مسجد شاهی» به آموختن درس خارج پرداخت.

ایشان در ۱۷ سالگی به عتبات عالیات رفت و مدت ۱۲ سال به فراگیری علوم
معقول و منقول، نزد حضرات آیات: سید حسین کوهکمری، شیخ لطف‌الله
مازندرانی، شیخ محمد فاضل ایروانی، میرزا حبیب‌الله رشتی و میرزا محمد حسن
شیرازی پرداخت و حدیث را نزد علامه محدث میرزا حسین نوری بیاموخت.

مدتی چند نیز در کربلا نزد آیتین علمین شیخ زین العابدین مازندرانی و سید محمد حسین شهرستانی تحصیل نمود و در پی اصرار طلاب علوم دینی در نجف اشرف به تدریس پرداخت، تا اینکه به مرض قلبی مبتلا و به تجویز پزشکان به ایران معاودت نمود و به شیراز رفت.

اهالی شیراز با احترام از وی استقبال کردند. سپس تشکیل حوزه علمی داد و حدود ۲۵ سال به آموزش امور شرعیه و امر به معروف و نهی از منکر و همچنین تألیف کتب مختلف مشغول شد. و چون ندای مشروطه در ایران بلند شد، با آن گونه مشروطه مخالفت کرد و در نتیجه در شیراز تحت فشار قرار گرفت و به اصفهان و تهران رفت. و پس از قتل شیخ فضل الله نوری بار دیگر به عتبات رفت، و بعد از چند سال اقامت به شیراز بازگشت و مجدداً مجلس درس تشکیل داد.

نامبرده در سال ۱۳۴۲ ق به قصد زیارت به سمت مشهد مقدس حرکت کرد، ولی در اصفهان بیمار و به عسرالبول مبتلا گشت. پس از معالجه، مدتی در مدرسه صدر به تدریس و بحث پرداخت و پس از دو سال اقامت در اصفهان به تهران رفت. در تهران بیماریش شدت یافت و ناگزیر به اقامت برای معالجه گردید، ولی معالجات سودی نبخشید و عاقبت در روز دوشنبه ۲۸ / رمضان / ۱۳۵۲ ق مطابق با ۲۵ / دی / ۱۳۱۲ ش وفات یافت. جنازه اش را به قم بردند و آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی دستور تعطیل عمومی شهر را داد. و بر حسب وصیت در رواق حضرت موسی مبرقع علیه السلام دفن شدند.

آثار به جا مانده از وی عبارتند از:

- ۱- تبصرة الناظرین (در بررسی آئین مسیحیت).
- ۲- کشف المرام فی قانون الاسلام (راجع به مشروطه و معایب آن).
- ۳- کشف البیان فی تریة الانسان.
- ۴- تذکرة المسلمین فی تهیج العامة (در امر به معروف و نهی از منکر).

- ۵- رسالۀ نفلیه (در نوافل و مستحبات).
- ۶- رسالہ در رد طایفہ و ہابیت.
- ۷- مرآة الاصول (در اصول دین).
- ۸- رسالہ عملیہ (محشی بہ حاشیہ خود آن مرحوم).
- ۹- یک دورہ فقہ فارسی (از عبادات تا دیات).
- ۱۰- قانون الہی.
- ۱۱- الناسخ و المنسوخ.
- ۱۲- نسیم السحر.

فرزندانش:

- ۱- علامہ سید ہدایت اللہ تقوی.
- ۲- سید عبدالحمید تقوی (نویسنده).
- ۳- سید جلال تقوی (ادیب و فاضل).
- ۴- سید محمد تقی گلستان، متولد سال ۱۳۱۳ ق در شیراز و متوفای ۱۳۸۳ ق
ایضاً در شیراز. وی روزنامہ «گلستان» را بہ مدت قریب پنجاہ سال در شیراز منتشر
ساخت.
- ۵- سید عبدالمجید تقوی، وکیل پایہ یک دادگستری کہ در اواسط / رمضان /
۱۳۹۹ ق در اهواز درگذشت.

منابع

- ۱- الاجازة الكبيرة ۱۹۱.
- ۲- دانشمندان و سخن سرایان ۳۴/۲.
- ۳- زندگینامہ رجال و مشاہیر ایران ۲۷۴/۲.
- ۴- گنجینہ دانشمندان ۱۹۵/۶.
- ۵- مؤلفین کتب چاپی ۴۲۳/۳.
- ۶- نقباء البشر ۸۳۵/۲.

شیخ محمد شریف رازی

(۱۳۴۰ - ۱۴۲۱ ق)

حاج شیخ محمد شریف رازی
فرزند ملا علی جان و نوه ملا حسین
کاشانی، متخلص به «رازی» از
دانشمندان و نویسندگان نامی حوزه
علمیه قم بود.

وی در رمضان / ۱۳۴۰ ق در
شهری ری (جنوب شهر تهران) دیده
به جهان گشود.

پدرش مردی پرهیزکار و از واعظان
و گویندگان شهر ری بود. وی در سال
۱۲۹۸ ق در کاشان تولد یافت. در سال
۱۳۳۰ ق به مجاورت حضرت

عبدالعظم حسنی رحمته الله علیه در شهر ری نایل گشت، و در ۱۴ / جمادی الاول / ۱۳۵۳ ق
در سن ۵۵ سالگی در شهر ری بدرود حیات گشت و در جوار امامزاده عبدالله همانجا
مدفون گردید.

شیخ محمد، ابتدا در مدارس جدید تحصیل و سپس به آموختن مقدمات علوم
دینی پرداخت. در سال ۱۳۵۷ ق و با صلاح دید آیت الله شیخ محمد تقی بافقی
یزدی - که در شهر ری به حالت تبعید به سر می برد - رهسپار حوزه علمیه قم شد.
ادبیات عرب را نزد علامه شیخ محمد علی ادیب تهرانی به پایان رساند، دروس
سطح را نزد حضرات آیات: سید روح الله خمینی، سید شهاب الدین مرعشی و سید
محمد رضا گلپایگانی فرا گرفت.

در سال ۱۳۶۲ ق به حوزه علمیه نجف اشرف عزیمت کرد و از دروس حضرات آیات: سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ غلامحسین غروی اردبیلی یک سالی بهره‌مند گردید. به ایران که بازگشت، یک سال دیگری در مشهد مقدس از محضر آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی استفاده نمود.

سرانجام در ۱۳۶۴ ق به حوزه علمیه قم بازگشت و خارج فقه و اصول را از محضر آیات: سید محمد حجت کوهکمری و سید حسین طباطبائی بروجردی بهره‌مند گردید. در سال ۱۳۷۴ ق به شهرری عزیمت کرد و در تأسیس حوزه علمیه «مدرسه برهانیه» همکاری بسیار نمود. در مدیریت و تدریس آن، سهم به‌سزایی داشت. این همه، پنج سال به طول انجامید و به قم مراجعت فرمود.

نامبرده در زمان زمامداری دکتر محمد مصدق، بر اثر فعالیت علیه توده‌ای‌ها و دفاع از حریم تشیع زندان و تبعید به کرمان، را تحمل نمود، و پس از چند ماه تبعید رهایی یافت و به قم بازگشت.

وی از دانشمندان و بزرگان بسیاری مجاز به اجازات: علمی، امور حسبه و روایتی، شده بود.

از جمله: از حضرات آیات: میرزا محمد عسکری تهرانی، شیخ علی اکبر

نهاوندی، میرزا آقا اصطهباناتی، شیخ آقا بزرگ تهرانی، سید فخرالدین امامت کاشانی و سید شهاب‌الدین مرعشی، اجازه‌هایی دریافت کرده بود.

شریف رازی، از راه نگارش تاریخ حوزه علمیه قم و احیای نام علمای شیعه، به آیین تشیع خدمت بسیار نمود. در این راه زحمت‌ها، سفرها و حرف‌های بی‌اساس فراوان کشید. دو اثر ارزشمند او، «آثار الحجة» و «گنجینه دانشمندان» در احیای بزرگداشت نام و یاد علمای شیعه، قدمی بلند و گامی ارجمند برداشت. کمتر فردی همانند ایشان به این خدمت اظهار علاقه و حرص می‌نمود. البته تهذیب و خلاصه کردن این دو اثر، چهره‌ای زیباتر و ارزشی بیشتر به آن می‌بخشد.

نیز عضویت در لجنه احیای کتاب «احقاق الحق» اثر شهید مرعشی شوشتری، همکاری بسیار نزدیک در دستگاه مرجعیت آیت‌الله شریعتمداری و آیت‌الله مرعشی، بنیاد نهادن «مسجد امام حسین علیه السلام» در حسن آباد تهران، از جمله خدمات فراموش نشدنی دیگر اوست.

ایشان که به «رازی» تخلص می‌نمود، دارای اشعاری محکم و زیبا در رثای اهل بیت علیهم السلام و مناسبات مختلف اجتماعی بوده است.

فهرست آثار استاد شریف رازی به شرح زیر است:

۱ - آثار الحجة (یا دایرة المعارف حوزه علمیه قم)، دو جلد، ۱۳۷۳ ق، قم، ۲۳۷ + ۴۰۲ ص.

۲ - اختران فروزان ری و تهران (یا تذکرة المقابر فی احوال المفاخر)، چاپ

شده.

۳ - برهان ما (شرح حال آیت‌الله شیخ علی اکبر برهان)، چاپ شده.

۴ - بستان الرازی (شرح الفیه سید محمد حسن آل طیب شوشتری، در علم

کلام و فقه و اخلاق)، ۱۳۸۵ ق.

۵ - تحفه قدسی (در علائم ظهور حضرت امام مهدی «عج»)، ترجمه کتاب

الغیبة (اثر شیخ طوسی)، چاپ شده.

۶- ترجمه «الغدیر» (اثر علامه امینی تبریزی)، فقط دو جلد ۱۱ و ۱۲.

۷- ترجمه تفسیر «مجمع البیان» (اثر شیخ طبرسی)، در پنج جلد.

۸- تعلیق علی «بحار الأنوار» (اثر شیخ محمد باقر مجلسی اصفهانی)، از جلد ۱۰۶ تا ۱۱۰.

۹- تعلیق علی «وسائل الشیعة» (اثر شیخ محمد حرّ عاملی)، از جلد ۱۶ تا جلد ۲۰.

۱۰- تعلیق علی «تنزیه القمیین» (اثر شیخ ابوالحسن فتونی عاملی)، در سال ۱۳۶۳ ق چاپ شده.

۱۱- تعلیق علی «معادن الحکمة فی مکاتیب الأئمة علیهم السلام» (اثر شیخ محمد فیض کاشانی)، دو جلد.

۱۲- چرا شیعه شدم (در اثبات خلافت و حقانیت مذهب تشیع)، چاپ شده.

۱۳- رساله در شجره و نسب امامزاده داوود علیه السلام (در تهران)، ۱۳۶۰ ق، تهران.

۱۴- رساله التقوی و ما أدراک ما التقوی (شرح زندگانی آیت الله بافقی یزدی)،

۱۳۶۷ ق، تهران، جیبی، ۱۳۶ ص.

۱۵- زندگانی آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی، چاپ شده.

۱۶- زندگانی حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام (و امامزادگان مجاور)،

۱۳۶۷ ق، تهران، ۱۵۲ ص.

۱۷- کرامات صالحین، ۱۳۷۴ ش، انتشارات حاذق قم، ۱۸۴ ص.

۱۸- گنجینه دانشمندان (شرح حال علمای ایران و کشورهای دیگر)، نه جلد

آن در قم به چاپ رسید و جلد دهم آن آماده چاپ است.

۱۹- گوهر وزین، ترجمه الدر الثمین (اثر شیخ محمد رضا طبسی)، در قم

چاپ شده.

۲۰- مشاهیر دانشمندان اسلام، ترجمه الکنی و الألقاب (اثر شیخ عباس

قمی)، ۱۳۵۱ ش، انتشارات اسلامیة تهران، ۴۰۰ ص، فقط جلد چهارم.

آثار زیر مخطوط است:

- ۲۱- تاریخ ری و تهران.
 ۲۲- توتیای چشم، ترجمه کحل البصر فی سیره سید البشر ﷺ، (اثر شیخ عباس قمی).
 ۲۳- جلوه ولایت (شرح حال حافظ قرآن کربلایی کاظم).
 ۲۴- خاطرات و نوادر شریف (داستان‌های آموزنده و سازنده).
 ۲۵- علی علیه السلام در قرآن، ترجمه علی علیه السلام فی القرآن، در سه جلد.
 ۲۶- مزارات البلدان.
 ۲۷- معجم القبور و وفیات الأعلام (مدفونین شهر قم)، فقط یک دفتر موجود است.

استاد شریف رازی، پس از هشتاد سال زندگی، که بیش از شصت سال آن در خدمت به جهان تشیع سپری نمود، سرانجام و پس از چهار سال بیماری و بستری شدن در روز چهارشنبه ۷ / محرم / ۱۴۲۱ ق برابر با ۲۵ / فروردین / ۱۳۷۹ ش، در اثر سکتة در قم بدرود حیات گفت. پیکرش بعد از ظهر روز پنجشنبه از مسجد فاطمیه تشییع و از ادای نماز میت توسط آیت الله شیخ محمد تقی بهجت فومنی، در وسط شعار تشییع کنندگان و عزاداران حسینی در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

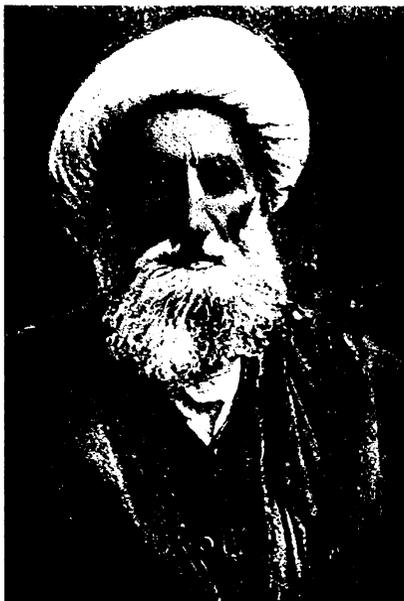
کوچکترین فرزندان ایشان، آقا مسعود رازی از جوانان مذهب و با ایمان است.

منابع

- ۱- اطلاعات متفرقه.
- ۲- فهرست آثار ایشان، در دو صفحه.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۱۴۸/۲.

شیخ محمد شریف همدانی

(۱۳۵۷ ق)

شیخ محمد شریف فرزند شیخ شفیع همدانی، وی اهل (حصارخان) است که امروزه به شهر همدان متصل شده است. از علما و دانشمندان معروف همدان بود. برادر بزرگتر او شیخ محمد ربیع همدانی که خود نیز از علما و مشاهیر بود.

تولدش در (حصارخان) همدان اتفاق افتاد.

تحصیلاتش در اراک بود سپس به همدان برگشت.

آقا بزرگ تهرانی در نقباء البشر

درباره ایشان می نویسد: (عالمی جلیل، و از مشاهیر عصر خود در همدان بود و محل مراجعه مردم در امور شرعی بود و به وظایف روحانی خود اشتغال داشت، وی برادر شیخ ربیع است که خود نیز از علما بود).

وی مردی ساده زیست بود، لوازم و اثاث خانه بسیار معمولی و منزل و سایر مایملک خود را در اختیار عامه قرار می داد و ارث و میراثی برای ورثه باقی نگذارد، و در میان مردم مورد احترام بود و در دو مسجد به اقامه جماعت اشتغال داشت.

وی در سال ۱۳۵۷ ق مطابق با ۱۳۱۷ ش در همدان درگذشت و ابتدا در همدان به طور امانت مدفون شد سپس کالبدش به قم حمل و قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱- مرحوم آقا حسین، سر دفتر در همدان ۲- آقا حسن ۳- آقا محمد ۴- آقا علی سرهنگ ۵- آقا کاظم و سه دختر.
مرحوم علامه شیخ علی اصغر شفیعیان فرزند شیخ محمد ربیع همدانی دامادش بود.

منبع

۱- نقباء البشر ۸۳۵/۲.

سید محمد صادق بحرانی حائری

(۱۳۵۰-۱۴۰۷ ق)

سید محمد صادق فرزند حجة الاسلام سید عبدالله و نوه علامه سید محمد موسوی بحرانی حائری، از فضلاء معاصر بود.

وی در سال ۱۳۵۰ ق در کربلای معلی تولد یافت.

مقدمات را که آموخت، به تحصیل دروس سطح نزد حجج اسلام آقایان: پدر خود، و عموی خود سید محمد طاهر بحرانی، و فرزند عموی خود سید محمد علی بحرانی، شیخ جعفر رشتی، سید علی کاظمی، سید عبدالرضا شهرستانی، شیخ محمد شاهرودی، شیخ علی عیثان، سید مصطفی اعتماد بهبهانی و شیخ یوسف خراسانی به پایان رساند.

در سال ۱۳۹۲ ق به قم مهاجرت کرد و در نهایت زهد و قناعت و دوری از هیاهوی دنیا طلبان زندگی نمود.

از آثار او:

۱- کتابات فی التاریخ، در چند دفتر.

۲- الکشکول.

۳- کتاب فی المواعظ.

بحرانی در ۱۴ / جمادی الأول / ۱۴۰۷ ق هنگام بمباران شهر قم، دچار سکنه قلبی شد و زندگی را پس از ۵۷ بهار وداع گفت. پیکرش در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

منع

۱- اعلام من کربلاء (مخطوط - شیخ احمد خوشحالت).

سید محمد صادق تهرانی لاله‌زاری

(۱۳۰۰ - ۱۳۷۰ ق)

حاج سید محمد صادق فرزند سید ابراهیم و نوه سید علی اصغر حسینی تهرانی (لاله‌زاری)، در سال ۱۳۰۰ ق در سامراء متولد گردید. و در زیر نظر خود پدر پرورش یافت و پس از طی مقدمات سطوح را نزد پدرش و سایرین آموخت و از محضر آیه الله میرزا محمد تقی شیرازی استفاده نمود. در سال ۱۳۲۰ ق به اتفاق والد خود به تهران رفت و به تحصیل خود ادامه داد. و پس از رحلت او به اقامه جماعت در مسجدی که در خیابان لاله‌زار تهران تأسیس نموده پرداخت.

از آثار او: تفسیر قرآن (ناقص).

در دوشنبه ۱۶ / صفر / ۱۳۷۰ ق مطابق با ۶ / آذر / ۱۳۲۹ ش در تهران درگذشت، و در حرم حضرت معصومه علیها السلام در کنار تربت آیت الله حائری یزدی بین

قبر علامه طباطبایی و سید جمال خوئی (مدفون گردید).

فرزندانش:

- ۱ - علامه سید محمد مهدی لاله زاری از بزرگان شهرری بود.
- ۲ - علامه سید محمد حسین.
- ۳ - سید محمد علی، از علمای تهران.
- ۴ - سید محمد حسن (ناصر) ۵ - محمد تقی (مسعود) ۶ - محمد سعید ۷ - محمد رضا ۸ - محمد ابراهیم و ۶ دختر
که سه تن از دامادهايش اهل علم بودند و عبارتند از:
۱ - علامه سید علینقی تهرانی (جلالی).
۲ - سید محمود نوریخس، اهل منبر.
۳ - سید جلال نجفی اصفهانی، از ائمه جماعت تهران بود.

منابع

- ۱ - گنجینه دانشمندان ۵۴۲/۴.
- ۲ - نقباء البشر ۸۵۸/۲.

شیخ محمد صادق جعفری اشکوری

(۱۳۵۴ - ۱۴۱۹ ق)

شیخ محمد صادق جعفری یکی از علمای تهران به شمار می‌رفت. وی در سال ۱۳۵۴ ق مطابق با ۱۳۱۴ ش در بیت علم و تقوا و فضیلت، در نجف اشرف زاده شد.

پدرش آیت الله شیخ نصرالله فرزند محمد رضا اشکوری از جمله بزرگان و فضیلتی نجف اشرف بود. وی در سال ۱۳۰۱ ق در اشکور متولد و در اوّل / شعبان /

۱۳۶۴ ق در نجف اشرف درگذشت.
 شیخ نصرالله تحصیلات عالی خود
 را در نجف اشرف نزد آیات: میرزا
 محمد حسین نائینی، شیخ محمد
 حسین غروی اصفهانی و سید
 ابوالحسن اصفهانی به انجام رسانید. از
 جمله آثار قلمی ایشان می توان به: ۱ -
 تقریرات اصول نائینی ۲ - تقریرات
 صلاة نائینی ۳ - تقریرات مکاسب
 نائینی، اشاره کرد.
 شرح حال ایشان به صورت

مختصر در بزرگان تنکابن، ص ۲۸۲ آمده است.

فقید بزرگوار شیخ محمد صادق، پس از پشت سر نهادن دوران کودکی، در سیزده
 سالگی به فراگیری علوم دینی روی آورد و مقدمات و ادبیات را به خوبی نزد اساتید
 آموخت. سپس در محضر آیات: میرزا علی فلسفی تنکابنی، شیخ عبدالحسین
 رشتی، میرزا کاظم تبریزی، سید علی فانی علامه اصفهانی، شیخ مجتبیٰ لنکرانی و
 شیخ صدرا بادکوبه‌ای زانوی ادب به زمین زد و سطوح عالی را فرا گرفت. در سال
 ۱۳۷۷ ق به درس خارج فقه و اصول حضرات آیات: سید ابوالقاسم خوئی و سید
 محمد روحانی قمی راه یافت و مبانی فقه و اصول و رجال خویش را استوار ساخت
 و همزمان به تدریس: رسائل و مکاسب و کفایه پرداخت و بسیاری از فضلا را
 پرورش داد و مسؤولیت پاسخگویی عربی استفتائات آیت الله خوئی را برعهده گرفت.
 در سال ۱۳۹۱ ق بر اثر فشار رژیم بعثی عراق، به تهران آمد و به تدریس فقه،
 اصول، تفسیر و کلام اسلامی پرداخت و گروه بسیاری از علما و روحانیان و
 دانشگاهیان در این درس ها شرکت جسته و از علوم بسیارش بهره بردند.

وی علاوه بر تدریس، سال‌های فراوان به تبلیغ دین و تعظیم شعایر الهی از راه وعظ و ارشاد در هیئت عزاداران حسینی و هیأت زینبیه پرداخت و گروهی از مردمان متدین را پرورش داد. وی علاوه بر ادارهٔ جلسات متعدد، در سال ۱۳۵۰ ش همراه با گروهی از علمای تهران، مؤسسه جهانی خدمات اسلامی را در جهت ترویج مکتب شیعه بنیاد نهاد که خدمات ارزشمندی را در جهت معرفی شیعه در سطح جهان ارائه داده است.

برخی از تألیفات ایشان، عبارتند از:

- ۱ - تفسیر قرآن کریم، تا اواسط سوره بقره، دو جلد.
- ۲ - بحث امامت (به صورت کپی، تکثیر شده است).
- ۳ - رساله در نماز جمعه.
- ۴ - الفقه والاجتهاد من وجهة نظر الشيعة (در کنگره شیخ مفید به چاپ رسید).
- ۵ - شرح العروة الوثقى - کتاب الطلاق -
- ۶ - رساله در عدالت.
- ۷ - رساله در لباس مشکوک.
- ۸ - رساله در قاعدة لا تعاد.
- ۹ - ضوابط بررسی و تدوین تاریخ اسلام.
- ۱۰ - معنی شناسی در مکتب آخوند خراسانی، درس کفایه ایشان (مباحث الفاظ).
- ۱۱ - المرتقى الى الفقه الارقى، تقریرات درس زکاة آیت الله روحانی در سه جلد به چاپ رسیده است.
- ۱۲ - تقریرات درس اصول آیت الله خوئی.
- ۱۳ - تقریرات درس فقه آیت الله خوئی (طهارت و صلاة).
- ۱۴ - تقریرات درس فقه آیت الله روحانی (خمس، حج، صوم، مکاسب محرمه، بیع و خیارات).

۱۵ - تقریرات درس اصول آیت الله روحانی.

۱۶ - حاشیة علی کتاب الوافی (اثر فیض کاشانی).

آن فقیه بزرگوار در ۶۵ سالگی، در پنجشنبه ۴ / جمادی الاول / ۱۴۱۹ ق مطابق با ۳ / شهریور / ۱۳۷۷ ش بدرود حیات گفت و پس از تشییعی شایسته و نماز آیت الله شیخ حسین وحید خراسانی بر پیکرش، در قبرستان شیخان قم به خاک سپرده شد.

❦ منابع

۱ - بزرگان تنکابن ۲۳۳.

۲ - مجله آینه پژوهش.

شیخ محمّد صادق خوئی

(۱۲۵۸ - ح ۱۳۳۸ ق)

شیخ محمّد صادق فرزند ملا حسین خوئی از طایفه آقا ابراهیم شیخ الاسلام، از بزرگان و علمای عصر خود بود. در سال ۱۲۵۸ ق در خوی متولد گردید.

بنابر نوشته جابری خوئی در تذکرة الفضلای خود که نامبرده (از علمای معروف بوده و در محله « قاضی » خوی سکونت داشته، و علاقجات ملکی هم داشته، و در عرفان دارای مقامی بوده و شخصی سلیم النفس و موجه، و محل

مراجعات مردم و به مرافعات هم رسیدگی می کرده است).

وی در بلوای آسوریهها (حملة ارامنه به آذربایجان و خوی) و همراه مردم خوی علیه آنها، مسلحانه مشغول مبارزه بود.

در کتاب «نابغه علم و عرفان» درباره اش چنین می نویسد: شیخ محمد صادق خوئی از علما و مجتهدین و مورد وثوق و اعتماد اهالی بود.

آقای شیخ عبدالحسین فقیهی خوئی که از فقرا می باشد نقل کرد که: نامبرده در نجف اشرف با جناب حاج شیخ عبدالله حائری مازندرانی آشنایی و مباحثه درسی داشته و بر اثر آشنایی با ایشان متمایل به فقر شده، به گناباد رفت و خدمت جناب حاج ملا سلطان محمد رسیده، راهیابی به فقر شد و مدت سه سال تمام بر اثر محبت و علاقه کامل در آنجا توقف داشته و به استفاضه روحی و استفادة علمی از محضر آن جناب مشغول بود. سپس مأمور مراجعت شده و یک سال در تهران خدمت جناب حاج شیخ عبدالله ماند. بعداً به خوی مراجعت نمود و در آنجا متوقف، ولی علاقه قلبی او به سوی گناباد بود. پس از جناب حاج ملا سلطان محمد به قصد تجدید عهد به طرف گناباد حرکت کرد، ولی در قم به بهشت جاودان شتافت.

در «تاریخ خوی» مهر وی در پای سند تعیین «حسنعلی میرپنجه» به عنوان «حکومت خوی» با مهر بیضوی با سجع (المتوکل علی الله محمد صادق) در ۱۵ / شعبان / ۱۳۳۶ ق و توضیح مؤلف در ذیل مهر بدین عبارتست: (مرحوم آقا شیخ مهر صادق پیشنماز و عالم روحانی محله قاضی).

در تذکره الفضلاء نوشته که: وی در حدود سال ۱۳۳۸ ق با خانواده اش به عتبات رفته و در نجف اشرف وفات نمود و در همانجا مدفون گشت. که محل مهاجرتش به عتبات و محل دفن دچار اشتباه شده است.

و صحیح آن است که ایشان در اواخر عمر به قم رسیده و در همانجا به رحمت ایزدی پیوسته، و در قبرستان شیخان مدفون گردیده است. این مطلب بنابر نقل

نوادگانش که امروزه در خوی و تهران سکونت دارند و با نام فامیلی (مصدقی) معروفند، تأیید می‌شود.

منابع

- ۱ - تاریخ خوی (اثر آقاسی) ۴۰۴.
- ۲ - تذکرة الفضلاء (خطی - جابری خوئی).
- ۳ - نابغه علم و عرفان ۴۴۸.

میرزا محمد صادق صاحب نسق قمی

(ح - ۱۳۴۰ ق)

میرزا محمد صادق فرزند محمد علی صاحب نسق قمی، از معاریف و فضیلتی قمی بود.

در لغتنامه دهخدا در ماده «صاحب نسق» آمده است: یکی از فضیلتی آخر عهد قاجار و از مردم قم، و مترجم شش مجلد کتاب لغت از فارسی به فرانسه، و این کتاب به طبع نرسیده است.

آقای مدرسی طباطبائی در تربیت پاکان می‌نویسد: صاحب نسق آستانه از جمادی الثانی / ۱۲۷۱ تا آغاز سال

۱۳۲۸ ق، او نیز مردی دانشمند بوده و کتابی به نام «گنجینه الجوامع» در لغت عربی به فارسی نگاشته است.

از آثار او

- ۱ - تاریخ مصر قدیم و خدایان مصر و کلد و آشور.

- ۲- کتاب لغت از فارسی به فرانسه (ترجمه).
 ۳- گنجینه الجوامع (فرهنگ لغات عربی به فارسی).
 وی در حدود سالهای ۱۳۴۰ ق درگذشت و بنابر اظهارات یکی از منسوبین ایشان، در مسجد بالا سر حضرت معصومه علیها السلام مدفون شده است.

منابع

- ۱- تاریخ دارالایمان قم ۳۲.
 ۲- تربت پاکان ۱/۲۶۶.
 ۳- فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرعشی نجفی ۳/۲۸.
 ۴- لغت نامه دهخدا ۹/۱۳۰۲۶.
 ۵- مؤلفین کتب چاپی ۳/۴۷۳.

شیخ محمد صادق قمی

(ح ۱۲۲۲-۱۲۹۸ ق)

زندگینامه معظم له بقلم دانشمند معظم آقای دکتر سید حسین مدرسی طباطبائی که در مجله تاریخ و فرهنگ معاصر تحت عنوان (نامه یکی از فقهاء بزرگ قم به ناصرالدین شاه) به چاپ رسیده، که با اندکی اضافه تقدیم می‌گردد: حاج شیخ ملا محمد صادق قمی، از علماء و فقهای بزرگ قرن سیزدهم قم و از مجتهدین متنفذ و مقتدر آن دوره بوده و مورد توجه خاص دربار قاجار قرار داشته است.
 اعتماد السلطنه در المآثر و الآثار درباره او می‌نویسد:

«حاج ملا صادق قمی مجتهدی فحل بود و از مشایخ بزرگ شیعه به شمار می‌آمد، در اخبار و آثار تبعی کامل و استقرائی شامل داشت. از متفردات او آن که: چیدن موی ریش را از بیخ به حدی که شبیه تراشیدن هم باشد - منع نمی‌فرمود، عطرالله تربته».

میرزا علی اکبر فیض در تاریخ قم، که به سال ۱۳۰۳ ق نگارش یافته است،

درباره او می نویسد:

«جامع علوم و بارع همه فنون است، چنان که در هر یک از فنون کمال و رسوم افضال او را قذح معلی بود، در اوائل جوانی رخت به اصفهان کشید. قریب ۱۰ سال به تکمیل علوم مقدمات و ریاضی و کلام و علوم دیگر اشتغال داشت، پس از آن روی به نجف اشرف کرد و در حوزه درس حجة الاسلام شیخ محمد حسن نجفی صاحب «جواهر الکلام» فقه و اصول را تکمیل فرموده، مجازاً مراجعت نمود. فیصل حکومت شرعیة ابن بلد منوط به قلم ایشان بود تا در سنه ۱۲۹۸ ق به دار جنان خرامید.»

صاحب مختار البلاد (تاریخ قم) می افزاید:

«غالب تلمذش در اصفهان نزد مرحوم حاج شیخ محمد تقی اصفهانی صاحب حاشیه معالم بود، و قریب هفت سال در نجف به تکمیل مبانی فقهی اشتغال داشت، سپس به قم آمده، حدود چهل سال حکومت شرعی این شهر با او بود تا در ماه شوال / سال ۱۲۹۸ ق درگذشت و در مقبره شیخان قم کنار زکریا بن ادریس اشعری مدفون گردید. البته روی سنگ قبر او ۱۲۹۶ ق حک گردیده که باید اشتباه باشد. جنابش در تبحر علوم خاصه ادبیات در عصر خود ممتاز بود و همچنین در کثرت حفظ، چنان که اغلب مقامات حریری را محفوظ بوده و در سجلات خود به مناسبت می نگاشته، و نماز (باران که) اهالی از مصلی به منازل خود نرسیده غریق رحمت الهی گردیدند...»

میرزا آقا خان صدر اعظم نوری در دوره صدارت خود به سال ۱۲۷۲ ق مدرسه و مسجدی برای این عالم جلیل در نزدیکی خانه او در محله گذر قاضی قم بنا نهاده است، که وصف بنا و متن کتابه های آن در سلسله مقالات «مدارس قدیم قم» دیده می شود، و وی تا پایان عمر در همان جا تدریس و اقامه جماعت می نموده است. او چنان که گذشت مورد توجه دربار قاجار بوده و ناصرالدین شاه در سفرهای خود به قم به دیدار وی می رفته است. حاجی کتابخانه ای مهم نیز داشته

که پس از مرگ او متفرق شده و از خاندان وی بیرون رفته، و در این میان نوشته‌های او نیز ناشناخته مانده است. برخی از کتابهای کتابخانه او را در قم دیده‌ام که وی به خط خود برای آنها حواشی و تعلیقات نگاشته است.

از حاجی نامه‌ای گلایه‌آمیز و تند در شکوه از مظالم و تجاوزات وزراء و عمال حکومت قاجار خطاب به ناصرالدین شاه، در مجموعه خطی به شماره (۳۶۶۹) کتابخانه مرکزی دانشگاه (صفحات ۷۸-۸۵) و جنگ مخطوط به شماره (۳۷۵) ج دانشکده حقوق (برگ ۵۰ ر- ۵۳ پ) هست، که آن را به سال ۱۲۹۲ ق در حدود هفتاد سالگی در سفر دارالخلافه (تهران) پس از دیدار با شاه نوشته، و با آن که ضمن نامه کوشیده است نسبت به شاه خوش آمدگویی کرده، خشونت نامه را جبران کند، باز هم گویای دلیری قابل تحسین و موقع اجتماعی و نفوذ و اقتدار اوست. حاجی در این نامه از تجاوزات مقرب الخاقان «حاجی میرزا نصرالله» و دیگر عمال حکومت یاد کرده، و از این که هیچ یک از مقامات دولتی به دستخطهای شاه اعتنا نمی‌کنند اظهار تعجب نموده است.

او می‌نویسد: «اگر بعد از قرنی یک نفر پیدا شود که در احقاق حق و رفع ظلم سیف قاطع باشد، او را به فساد عقیده نسبت می‌دهند» و می‌نویسد: «مأموران دولت خانه و هستی رعایای بیچاره را غارت می‌کنند، و کسی نیست به داد مردم برسد، و از آه مظلومان باید ترسید. یا اینکه: اگر از وزیر و امیری به شخص شاه شکایت شود رسیدگی به شکایت به همان وزیر و امیر واگذار می‌شود، و معلوم نیست سرانجام کار مملکت با این بساط به کجا خواهد کشید؟».

بهرحال، از نظر اهمیتی که این نامه در روشن ساختن وضع درهم ریخته و بلبشوی دوره فرمانروائی شاهان قاجار و همچنین دخالت مثبت روحانیون آن عهد در سامان بخشیدن به آشفتگی‌ها و جلوگیری از تعدیات و زورگویی‌های عمال حکومتی سلسله مزبور دارد، نیز از این رو که بهر حال اثری بازمانده از یکی از علما و فقهای عالی قدر و به نام قم در آن دوران است به نشر آن در این مجموعه با آنکه

پاره‌ای از مطالب کسانی که در تاریخ این دوره تحقیق می‌کنند، قابل استفاده باشد. متن این نامه در دو نسخه یاد شده، اختلافات زیادی دارد و گویا در هر یک برخی از مطالب حذف و تلخیص شده است. در اینجا متن بر اساس نسخه کتابخانه مرکزی دانشگاه به چاپ رسیده، و برخی از جاها که در نسخه دانشکده حقوق اضافه‌ای هست افزوده شده، که بیشتر موارد آن با قرار گرفتن میان دو قلاب مشخص است. اینک متن نامه:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي يؤتي الملك من يشاء وينزع الملك ممن يشاء، الذي امر بالعدل والانصاف ونهى عن الظلم والاعتساف، والصلاة على محمد وآله الحائزين لجميل الأوصاف.

و بعد: چون دهقان مشیت ازلی تخم وجود بنی نوع انسان را در صحرای وسیع فضای امکان، جز به جهت تحصیل معارف حقّه نکاشت و نقاش صنّع لم یزلی نقش بدیع انموزج جمیع کلیات را در صفحه صحیفه وجود مگر به جهت تکمیل مکارم اخلاق شرعیه ننگاشت، لذا انبیاء مرسلین رسائل فیوضات غیر متناهیه بودند که از حق و خلق برسانند، و علماء که نواب انبیاء هستند می باید از ظل الله گرفته به رعایا که ودایع الهی و خزاین حضرت ظل الهی می باشند، برسانند.

آن مواهب بی پایان و آن عطایای بی کران که باید به عامه رعایا عاید شود انصاف و عدل است، که هیچ مملکت و هیچ رعیت آرامش و آسایش نداشته و ندارند الا به این خصلت حمیده و این صفت پسندیده. خلفا در این معنی اهتمام تمام داشته اند و پیوسته در مجالس خود علماء و وعاظ را (ملتزم نموده، ایشان را به ذکر مواعظ و نصایح مدح و انصاف)، مأمور بلکه مجبور می نمودند تا از آثار پسندیده که نتاج عدل است همه روزه محفوظ باشند، (و از اختلال مملکت و ملت که نتیجه ظلم و جور است محفوظ مانند) هرگاه به شرح احوال ایشان در کتب سیر

و غيرها رجوع شود صدق عرايض مشهود و معلوم خواهد شد. با اين خصال ايشان را خلفاء جور مي‌گويند در دنيا با اين لقب زشت و در آخرت محروم از بهشت خواهند بود، چراکه در اظهار يك كلمه حقه مضايقه كردند.

از روزي كه اين خادم شريعت مطهر، به آوازه عدل و انصاف و وضع تنظيمات و جعل صناديق عدل مغرور و مشعوف شده به دارالخلافة آمد، چيزها ديده و دانسته‌ام كه در اين مدت هفتاد سال هرگز در خاطر من خطور نداشت، پادشاهي ديدم مؤيد، قلب مبارکش مرآت غيب‌نما، از رأفت و عدالت عدلي مجسم و انصافي مصور، در حفظ ملك و ملت ساعي و جاهد و در رفاه رعيت عاشق و ماييل. علاوه بر اين همه عدل ذاتي و فطري گويا ذات خجسته صفات همايونس خود رهنمائي به عدل و انصاف را فريضه دانسته، و فهميده همه روزه بر اين امناء جور و اولياء ظلم اعلام مي‌فرمايند.

عصري است ضد عصر خلفاء دين «علي بن يقطين» در وجود مسعود همايون است، و جور هارون الرشيد در وجود وزرا (كه اگر ايشان را اوليائى جورگويند خلاف و گزاف نگفته‌اند، چراكه در هر روز هزار كلمه حقه را كتمان مي‌كنند و هزار حكم غير ما انزل الله را عنوان). وقتي در حضرت نوشيروان از عدلش وصف‌ها رانندند، گفته بود: عدلي ندارم ولي كاري كرده‌ام كه غير از خودم در اين ملك كسي قدرت بر ظلم ندارد. و در اين دولت جاويد آيت غير از وجود مسعود همايون همه كس قدرت بر ظلم دارد، بلكه غالباً غير از ظلم پيشه‌اي ندارند و از كلام حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام اندیشه‌اي:

لا تظلمن اذا ما كنت مقتدراً
 تنام عيناها و المظلوم متتبه
 فالظلم مقدره يفضى الى الندم
 يدعو عليك و عين الله لم تنم

مباشرين امور ديواني كه گاهي «امناء» و گاه «اولياء» و گاه «رجال» و گاه «اركان» خوانده مي‌شوند، جمعي كسبه شده‌اند كه ليلاً و نهاراً معامله مي‌كنند، هر حكم كه

درباره هر یک از ایشان می شود اغماض و اهمال را فرض می دانند، و قرض می دهند تا در خوردن مال دویان یا اتلاف جان و مال مسلمانان به اضعاف بلکه به آلف استرداد کنند، چنانکه بر ملا می گویند با فلان امیر یا فلان وزیر یا فلان حاکم چگونه می توان درشتی (کرد و زشتی) نمود، یا فلان دستخط را چگونه می توان مجری داشت؟ (به عقیده ایشان) این همه های و هو (و این همه گفتگو و این زمزمه انصاف و مهمه عدالت مخصوص) حمال و جمال است نه از برای ارکان و رجال. در هر قضیه که متداعین علی السوا باشند رجوع به مرجحات خارجیه می شود. (هر طرف به حسب اوضاع دنیا پیش و بیش است، اگر حق مخض و محض حق با طرف مقابل هم باشد پایمال و مضمحل است) در هر طرف که یک نوکر علاوه از طرف دیگر، پیش است و از بی انصافی و بی اعتدالی اگر در احقاق (حق) مظلومی اصرار یا اظهار بشود می گویند این دستخط ظاهری است، نمی دانم بطون سبعة دستخط از کجا بر ایشان کشف شده که ماها استنباط و استخراج نمی توانیم نمود! به چه دلالت «بگیرند» و «برسانند» راه به «نگیرند» و «نرسانند» توجیه و تأویل می نمایند؟ این خادم شریعت مقدسه که با هزار زحمت این جزیی ملک را فراهم کردم تا مدد معاش خود و عیال باشد و کل بر دولت و دیگران نباشم، با همه تفاسیل از همه گذشتم که دستخط مبارک پادشاه اسلام در مملکت خود در نزد نوکرهای خانه زاد و علمای پایتخت خود زیاده از این بیشتری عظم و قدر نشود. به طور تحقیق بدانند که دسته دسته دستخطهای قطعی بتی در دست مردم مظلوم مانده به هیچ کس دسترسی ندارند. هرگاه ثبتي از دستخطهای مبارک بردارند بعد از مدتی از انجام آنها جويا شوید مشهود خواهد شد که این مظلومین به حالت اولی باقی هستند. ملهوف و مظلوم وارد شدند مأیوس و محروم مانده، مقروض و مغموم مراجعت می کنند. گذشته از این که محض خیالات (هم) که شده در احقاق حقوق مردم در اجراء این دستخطها اعتنا ندارند، به معاذیری معتذر می شوند که نعوذ بالله به مذمت ولی نعمت خود منتهی می شود. می گویند طرف مقابل سخت

است، دستخط مبارک است و ظاهری است. فلان عمله خلوت از باطن خیر دارد، از تلون و تجدد اندیشه داریم، از ناسخ و منسوخ می ترسیم، به خداوند متعال چنین است که می گویند.

ضبط ضیاع و عقار و حفظ جلال و وقار و اصلاح امورات و توجه به دهات و قنوات خود، مجال نمی دهد اعانت مظلومی یا اغاثت ملهوفی کنند. به عرض کسی گوش نمی دهند، بدهند ملتفت نمی شوند، بشنوند جواب نمی گویند (نا حساب می گویند) ای کاش به این نا حساب هم مستعد باشند. مزیت انسان به «نطق» است، سکوت و خموشی چرا ممدوح شده؟ اعلاء کلمه حقه فضیلت داشته کتمان حق چرا «الحال» محمود و ممدوح است.

اگر بعد از قرنی یک نفر پیدا شود که در احقاق حق و رفع ظلم سیف قاطع باشد، او را به فساد عقیده و سوء طریقه نسبت می دهند. ای کاش قدری از این فساد عقیده برای ایشان پیدا می شد که این همه عدالت ها و انصاف مهمل و معطل نمی ماند. در مجلس قدری را که رایحه عدل به مشام مظلومین رسیده بود، مخرب نشاط خود دیده طی آن بساط کردند، نعوذ بالله الجبار من شر الاشرار.

این همه عداوت با شرع از چه بابت است؟ مگر نه این شرعی است که ایشان را از تمجّس و تنصّر و تهوّد خلاصه کرد؟ مگر نه احکام و عقود و مواریث و حلّیت ازدواج و اموال است که علما از قبل انبیاء فرموده اند. فوالله لقد اصبحنا الشریعة واهیه القوی، منفضمة العری، مهدومة الأركان، معدومة الأعوان. احکام خدا را افسانه می دانند، دین و جماعت را دکان داری می شمارند، مرافعات شرعیه را مدد معاش می گویند، صیغ شرعیه را مکر و حیل می نامند. هرگاه چندی از پیش علمای اعلام و ائمه دین را که مخازن احکام سید المرسلین می باشند، با عوام کالانعام توفیری می دادند و توفیری می کردند، این اوقات به جبران ما مضمی در تزییع آن عظیم و احترام سعی و اهتمام تمام دارند، اگر کار بر این نسق بگذرد و عقاید باطنه ایشان بر ملا شود بر اسلام سلام باید گفت و وداع باید کرد.

لیک علی الاسلام من کان باکیاً و قد ترکت اعلامه و ودائعہ

العیاذ باللہ اگر صیغ شرعیہ محل استہزاء شود، زنہای جوان در حبالہ پیران (بدان دو کلمہ عقد و نکاح چگونه از زنا و سفاح احتراز خواهند داشت) و ہرج و مرجی بشود کہ اصلاً اصلاح پذیر نباشد. گویا میل دارند کہ این اسم بی مسمی و این رسم بی اصل را ہم از میان بردارند تا بہ کلی آسودہ شوند ﴿یریدون لیطفؤا نوراللہ بافواہم و اللہ متّم نوره و لو کرہ الکافرون﴾.

ہر دقیقہ داعی را حیرت بر حیرت افزودہ می شود کہ کار این مردم با این وزراء چہ خواهد شد. اگر عرض کنم فلان شخص بہ دستخط مبارک و توقیع ہمایون واقعی نگذاشت و مجری نداشت باز بہ همان وزیر رجوع می شود. «کّر علی مافرّ» ہمین فی الحقیقہ محظوری بہ محظوری مبدل می شود.

شتان ما یومی علی کورہا و یوم حیان اخی جابر

این اُمنا غیر از کارہای خود ہیچ امر را کار نمی دانند و بہ درد احدی نمی رسند، محض تصدیق عرایض داعی و اطلاع از حالت رعایا، جویا شوید کہ عرایض داعی چہ بودہ و چہ واقع شدہ؟ در منزل جناب امام جمعہ چہ قسم صلح شدہ و چہ نحو صیغہ محکمہ شرعیہ جاری نمودہ کہ مجال خیاری و خیالی باقی نماندہ؟ صورت مجلس را مطالبہ فرمایند مشہود رأی عدالت پیرا شود کہ هنوز تفصیل عرایض داعی و آن مصالحہ نامچہ را... نکرده چرا کلمات لاطائل بگویند؟ چرا حکم شرعی و سلطان را بہ مزخرفات باطل کنند! بر این مشت رعایا رحم کنید، از دست رفتند، فریادرس ندارند، چیزی برای ایشان باقی نماندہ است، بضاعت و سرمایہ کہ ہزار رعیت بہ آن تعیش می کنند اسباب یک اطاق شد و ملکی کہ ہزار نفر بہ آن نان می خورند بہ خرج طویلہ امیری و وزیری رفت، چہ بلائی شدند بر جان و مال مسلمین.

بہ صاحب شریعت قسم است کہ داعی قبلہ عالم را از نوشیروان عادل تر

می دانم چرا که در اطراف او اینگونه، اگر این وجود همایون مؤید نبود، و دست غیب او را نگاهداری نمی کرد، کار این مردم به کجا می رسید.

اگر چه می دانم بعد از این عریضه که محض رضای خدا و اطلاع سایه خدا خود را مکلف و مأمور دانسته بی ملاحظه به عرض رسانیدم، دیگران از جانب مقرب الخاقان حاجی میرزا نصرالله وکیل مطلق بلاعزل خواهند بود. هست و نیست مرا بر باد خواهند داد.

محض قوام دولت و نظام ملت و دعای وجود مسعود همایون که دقیقه ای از خیال خجسته مآل عدالت غافل نیست باز عرض می کنم با این حالت ها، مردم تمام خواهند شد و خراب می شوند (آبادی عباد و عمارت بلاد و رفع فساد نخواهد شد) از عمر دعاگو چیزی باقی نمانده است.

فردا از این شهر و عنقریب از دنیا خواهم رفت، در شهری که احکام و ارکان دین را افسانه می شمارند، و دستخط مبارک پادشاه اسلام را که مثل اولی الامر است محل اعتناء نمی دانند و توقف حرام است. هر قدر زودتر برویم دیر شده است. باید برون کشید از این ورطه رخت خویش. بر این خادم شریعت مطهر محقق شده است که دفع ظلم حاجی میرزا نصرالله برای داعی مقدور نخواهد شد، و با این وزرا و امنای خائن که از هزار راه از او خوف و بیم و تمنای زر و سیم دارند هیچ حکم و دستخطی از پیش نخواهد رفت، و الا اسناد شرعی و احکام عرفیه از این بیشتر نمی شود که چند نفر عالم و مجتهد اهل تقوی و فطانت مطلب را تمام کنند و صیغه شرعی بخوانند، و علماء دیگر که ارکان اسلام هستند تصدیق کنند. ناچار به ارض مقدسه قم معاودت می کنم و اگر در آنجا هم بر اولیای دولت گران و ناگوار است، به عتبات عالیات ائمه هدی پناه می برم و تظلمات خود را در آنجا می کنم.

عرض می کنم هفتاد سال است در نشر احکام شرعی خودداری نکردم جوانی را به پیری رساندم، بر من ظلم کردند به پادشاه اسلام تظلم کردم، هشت دستخط آکید محض عدل و انصاف صادر فرمودند، رجال دولت اعتنا نکردند از من رفع ظلم ننمودند.

اولاً: انتقام پادشاه اسلام را از این رجال صوری که در حقیقت خائن دولت هستند و بر خلاف میل و ضد اراده ولی نعمت خود کمر بسته‌اند می‌خواهم. خواهند داد، خواهید دید.

ثانیاً: در انتقام این پیر غلام شریعت که در نشر احکام و ترویج شریعت مطهره عمری گذرانیدم تعجیل می‌طلبم، الظلیمة الظلیمة، العجل العجل، یا رسول الله و اوصیاء الله.

غیرت اسلام این عرض را هم بر داعی فرض کرده است که به جسارت عرضه دارم که عزت دستخط‌های مبارک که عزش خدا داد است نگاه دارید، و اگر بر حسب لزوم و وجوب صادر خواهید فرمود به عهده اشخاصی باشد که امتثال حکم همایون را فرض بدانند، شنیده‌ام جناب سپهسالار اعظم و جناب علاء الدوله و بعضی از رجال دیگر حالت اعتنائی دارند و احقاق حقوق مظلومان می‌کنند. لاحول و لاقوة الا بالله العلی العظیم.

ای کاش این وزراء بقدر الضیف از این خادم شریعت مطهره، رعایتی منظور می‌داشتند، خدا را به شهادت می‌طلبم که در نهایت یأس و دل‌تنگی از حقوق خود صرف نظر کردم و از این شهر رفتم. فردا به حضرت عبدالعظیم و به دعای وجود آن عدل محض مشغول و بعد از آن در حضرت معصومه علیها السلام یا سایر عتبات عالیات، دعاگو خواهم بود. از خداوند عزّاسمه استدعا می‌کنم برای ظل الله، اعوان و انصار دولتخواه و نوکر دلسوز و ناصر ملت و دولت که موجب نیکنمایی و ازدیاد عمر و دولت و شوکت باشد، برساند... از فضل خداوند متعال و حضرت ذوالجلال که ثانی و تالی آن ذات خجسته صفات همایون باشد تا از آن منبع عدل و انصاف عدالت‌ها را اخذ نموده مجری دارند.

الله الله من هؤلاء الامناء و الوزراء، (الله) الله فی الرعايا فانهم ودایع الرحمن و خزائن السلطان، و ما علينا الا البلاغ، اعدلوا هو اقرب للتقوی. می‌ترسم این مظلومین از این درگاه مأیوس شوند و (رو) به درگاه قاضی الحاجات ببرند. نمی‌دانند

که حضرت اقدس شهریاری تمام اوقات لیل و نهار خود را صرف رفاهیت عامه رعایا و قاطبه برایا کرده، لیکن جمعی از بطالت و اغراض فاسده و خیالات کاسده در عهده تعویق می اندازند. از آه مظلومین باید ترسید. خداوند وجود اقدس شهریاری را در همه حال از آفات و بلیات محافظت فرماید.

خادم الشریعة: الحاج محمد صادق قمی

دکتر علی اکبر صادقی (استاد دانشگاه تهران) درباره جد امجد خود ملا محمد صادق، و برخورد وی با فرهاد میرزا چنین می گوید:

در یکی از سالها که (فرهاد میرزا) به شهر قم رفته بود، بر حسب عادت اظهار علاقه کرده بود که با علما و فضلائی قم دیداری داشته باشد. بدین منظور (اعتضاد الدوله) حاکم قم جمعی از اهل علم را دعوت می کند، در این جلسه جد ما مرحوم حاجی که جوان هم بود، حضور داشته است.

همانطور که مشهور است (فرهاد میرزا) دوست داشته معضلات الکلم را مطرح سازد، تا هم مراتب دانش خود را به رُخ دیگران بکشد و هم مراتب علمی دیگران را بیازماید.

در آن مجلس نیز شاهزاده دو سؤال لغوی و علمی را مطرح می کند که مرحوم جد ما به سؤال اول جواب می دهد. در این بین قهوه می آورند، فرهاد میرزا سؤال دوم را که مربوط به قصیده ای بزبان عربی از (شیخ بهائی) بوده، و در آن لغزی را درباره مناسک حج مطرح ساخته بوده است، در میان می گذارد.

چون سؤال اول را هم کسی به جز (حاجی ملا محمد صادق) پاسخ نداده بوده، طبعاً روی سخن شاهزاده در مورد سؤال دوم هم با او بوده است.

مرحوم حاجی می گوید: حضرت والا اجازه می فرمایند قهوه را بنوشم و پاسخ عرض کنم یا خیر؟

فرهاد میرزا جواب می دهد: خیر، قهوه را میل نفرمائید، یک هفته هم وقت

دارید که جواب بدهید. حاجی می گوید:

پس با اجازه حضرت والا قبل از صرف قهوه پاسخ را عرض می کنم. و بلافاصله نصف صفحه از کتاب قاموس را از حفظ می گوید و مقصود شیخ را توضیح می دهد. (فرهاد میرزا) به قدری از این قوت حافظه و احاطه مرحوم حاجی لذت می برد، که خطاب به (اعتضاد الدوله) و سایر حاضران که در میان آنان مقامهای عالی هم حضور داشته اند می گوید:

(شنیده ام ایشان با این مراتب فضل با قناعت هم زندگی می کنند، چرا باید شما وسائل رفاه و آسایش او را فراهم نسازید که بتواند با فراغ خاطر به کسب علم و تکمیل فضائل خود پردازد؟).

در نتیجه در همان مجلس رئیس خاندان (بیگدلی) یک حبه از قریه معروف به (جمکران) را به مرحوم حاجی هبه می کند، و اعتضاد الدوله نیز آن قسمت را مدت پنج سال از دادن مالیات معاف می سازد، و از آن تاریخ گشایش شایان توجهی در خاندان ما بوجود می آید.

فرزندانش:

۱ - آیت الله میرزا ابوالحسن والد علامه شیخ مصطفی صادقی ۲ - نفی ۳ - حسین آقازاده ۴ - محمود.

کتابهای منافع

۱ - الکرام البررة ۶۳۲/۲ (تاریخ مرگش را به سال ۱۲۹۷ ق دانسته است).

۲ - المائر و الآثار ۱۵۳.

۳ - تاریخ قم ۲۷۰.

۴ - تاریخ قم (فیض) خطی.

۵ - جنگ مخطوط به شماره (۳۷۵) دانشکده حقوق، برگ ۵۰.

۶ - رجال قم ۹۹.

۷ - شرح حال فرهاد میرزا «معمد الدوله» ص ۲۸۹.

- ۸- گنجینه دانشمندان ۱/۱۴۰.
- ۹- لباب الالقباب فی ألقاب الاطیاب ۱۰۰.
- ۱۰- مجله تاریخ و فرهنگ معاصر شماره ۵ ص ۱۱۰.
- ۱۱- مجموعه خطی شماره (۳۶۶۹) کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، صفحات ۷۸ - ۸۵.

شیخ محمد صادق قمی «نعیمی»

(-۱۳۷۲ق)

حاج شیخ محمد صادق قمی معروف به «نعیمی»، از دانشمندان و فضیالی حوزه علمیه قم بود.

ایشان تحصیلات عالی خود را در قم نزد آیات: شیخ ابوالقاسم قمی «کبیر»، حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سید محمد حجت کوهکمری به انجام رسانید.

خدمات دینی

وی مردی فاضل، پارسا، مبارز، مروج دین و مبلغ احکام، و آمر به معروف و ناهی از منکر بود. چندین سال در نراق و جاسب - از توابع قم - بر علیه دعوی فرقه ضاله بهائیت مبارزه نمود، و بعضی افراد را از انحراف و ضلالت به راه راست هدایت کرد. ایشان در سال ۱۳۷۰ ق از طرف آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی به شهر تویسرکان جهت سرپرستی حوزه علمیه و ارشاد و هدایت مردم آن سامان به آنجا عزیمت نمود، و به تدریس و اقامه جماعت و سایر وظایف دینی و روحی اشتغال ورزید.

نامبرده در سال ۱۳۷۲ ق در تویسرکان درگذشت، و جسدش به قم حمل و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

منع

سید محمّد صادق لواسانی تهرانی

(۱۳۲۲-۱۴۱۱ ق)

حاج سید محمّد صادق فرزند
علامه سید ابوالقاسم و نوّه سید محمّد
لواسانی، از علما و معاریف تهران بود.
وی در صفر / ۱۳۲۲ ق در نجف
اشرف دیده به جهان گشود.

او مقدمات را همانجا آموخت و در
سال ۱۳۳۹ ق همراه پدر خود به ایران
آمد و مدتی در همدان و اراک به سر
برد. در سال ۱۳۴۱ ق وارد حوزه علمیه
قم شد و سطح را از محضر آیات: میرزا
محمّد علی ادیب تهرانی، میرزا محمّد

همدانی و شیخ محمود مجد اردکانی و حکمت را از میرزا جواد ملکی تبریزی تلمذ
کرد. در سال ۱۳۴۸ ق به نجف اشرف عزیمت نمود و از محضر آیات: میرزا
ابوالحسن مشکینی، شیخ ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی بهره‌مند شد
و مجدداً به قم مراجعت کرد و از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی،
سید محمّد حجت کوهکمری و سید محمّد تقی خوانساری و از دروس فلسفه شیخ
محمّد علی شاه‌آبادی استفاده نمود.

وی تولیت مدارس: فیضیه، دار الشفا و عبدالله خان در قم، را برعهده داشت.
لواسانی در سال ۱۳۶۴ ق به تهران منتقل شد و در مسجد آیت‌الله لواسانی،
واقع در بازارچه نایب السلطنه به اقامه جماعت و ارشاد و خدمات مذهبی و
اجتماعی اشتغال داشت.

نامبرده در روز یکشنبه ۹ / ربیع الاول / ۱۴۱۱ ق مطابق با ۸ / مهر / ۱۳۶۹ ش در سن ۸۹ سالگی در تهران درگذشت. پیکرش صبح روز دوشنبه از مسجد ایشان در بازارچه نایب السلطنه تشییع و عصر روز سه شنبه در قم تشییع و در حرم حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزنداننش:

۱ - حجة الاسلام سید محمد رضا، ساکن تهران و به امر قضاوت و جماعت در مسجد پدر خود، اشتغال دارند ۲ - مهندس سید محمد تقی، استاد دانشگاه امیرکبیر تهران.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۲/۲۵۶.
- ۲ - آینه دانشوران ۲۴۱.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۴/۵۵۰.
- ۴ - مجله تاریخ و فرهنگ معاصر، شماره اول، ص ۲۶۷.

شیخ محمد صادق مقدس رشتی

(ح ۱۲۸۱ - ۱۳۴۲ ق)

شیخ محمد صادق فرزند ملا حسین و نوه ملا محمد کاظم رشتی گیلانی (مقدس)، در حدود سال ۱۲۸۱ ق در رشت متولد شد.

پس از طی مقدمات و سطح رهسپار نجف اشرف گردید، و از محضر آیات: شیخ محمد کاظم خراسانی، و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی در فقه و اصول استفاده نمود و به گیلان بازگشت و به ارشاد و هدایت مردم پرداخت، وی مردی متنفذ و مقتدر بود.

در سال ۱۳۴۲ ق در رشت درگذشت و جسدش به قم حمل و در قبرستان

شیخان مدفون شد، از وی پسری باقی نماند و فقط یک دختر داشت.

منبع

۱ - افادات حجة الاسلام شیخ محمد هادی مقدس پسر برادر مترجم له.

سید محمد صدرالعلما قمی

(۱۳۰۲ - ۱۳۷۲ ق)

سید محمد صدرالعلما (میرزائی) فرزند سید نورالدین و نوه میرزا محمد رضا بن سید ابوطالب حسینی (داماد میرزای قمی)، از دانشمندان و مدرسان حوزه علمیه قم بود. به سال ۱۳۰۲ ق در قم متولد شد.

تحصیلات عالی

ایشان ادبیات را نزد ملا محمد تقی آموخت، و سطح را از محضر آیات: میرزا محمد ارباب، شیخ مهدی حکمی قمی (پائین شهری) و ملا حسین نجار

تلمذ کرد، در سال ۱۳۳۹ ق به اراک رفت و از محضر آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی استفاده نمود، و هنگام مهاجرت آن بزرگوار به قم او نیز به قم مراجعت کرد و از محضر ایشان بهره مند شد، وی پس از ورود آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی از نزدیکان و اصحاب استفتای ایشان محسوب شد.

بنابر نوشته آقای مقدس زاده در رجال قم: آن مرحوم به نجف اشرف مهاجرت کرد، و از محضر آیات: سید محمد کاظم طباطبائی و سید ابوالحسن اصفهانی استفاده نمود.

از آثار او

یادداشت‌هایی در فقه از او مانده است.

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز دوشنبه ۱۷ / جمادی اول / ۱۳۷۲ ق مطابق با ۱۳ / بهمن / ۱۳۳۱ ش به سن ۷۰ سالگی درگذشت، و در ایوان طلای صحن کهنه حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزنداننش:

۱ - سید حبیب‌الله ۲ - سید علی محمد ۳ - سید صدرالدین ۴ - سید مهدی ۵ - سید حسین ۶ - سید ابوالفضل.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۲۲۸/۱.
- ۲ - آینه دانشوران ۲۳۹.
- ۳ - رجال قم ۱۵۳.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۳۳۹/۱.

شیخ محمد طاهر اردبیلی (میرزا محمد ظاهری)

(۱۳۰۸ - ۱۳۸۴ ق)

شیخ محمد طاهر فرزند آیت‌الله شیخ عبدالظاهر و نوه حاج محمد علی کلخورانی اردبیلی، وی به «میرزا محمد ظاهری» شهرت داشت، از علما و اساتید معروف حوزه‌های علمیه بود.

وی در ذی الحجه / ۱۳۰۸ ق در اردبیل پا به عرصه گیتی نهاد.

پدری دانشمند

پدرش معروف به « حاجی آخوند » بود. در حدود سال ۱۲۶۱ ق در اردبیل متولد شد و همانجا در سال ۱۳۳۶ ق درگذشت و در جوار مقبره صفی‌الدین اردبیلی به خاک سپرده شد. تحصیلات علمی ایشان از این قرار است: مقدمات را نزد میر صالح مجتهد اردبیلی (عطار) فراگرفت، سپس به قزوین رفت و سطح را از محضر سید علی قزوینی (صاحب حاشیه القوانین) و ملا علی اکبر سیادهنی استفاده کرد. آنگاه در حدود ۱۳۰۰ ق به نجف اشرف عزیمت کرد و دروس خارج را از محضر آیات: میرزا حبیب‌الله رشتی و شیخ عبدالله مازندرانی بهره‌مند گردید، و سرانجام به اردبیل مراجعت فرمود و خود به تدریس و تألیف اهتمام ورزید.

از آثار او

- ۱ - رساله فی أحكام القضايا البساط و المركبات.
- ۲ - الحاشیه علی الرسائل.
- ۳ - الجوابات لبعض المسائل الصرفیه المشکله.

تحصیلات عالی

میرزا محمّد ظاهری برخی از دروس ادبی را نزد پدر ارجمند خود آموخت. و چون در برابر قشون « شاه سون » در سن نوجوانی به مبارزه برخاست، اردبیل را به سوی مشهد مقدس ترک گفت. در سال ۱۳۲۴ ق به مشهد مقدس رسید. باقی دروس ادبی را نزد میرزا عبدالجواد ادیب نیشابوری به پایان رساند. آنگاه در ۱۳۲۶ ق به اصفهان عزیمت داشت و مدت ده سال از محضر آیات: ملا عبدالکریم گزی (معقول)، سید محمّد باقر درچه‌ای (فقه)، ملا محمّد کاشی (علوم ریاضی و نجوم) و حاج رحیم اریاب بهره‌مند گردید و خود حوزه درسی تشکیل داد. تذکر: نظر به اینکه مرحوم ملا محمّد کاشی همسری اختیار نکرده بود و دوران

پیری را می‌گذرانند، شاگردان به او خدمت می‌کردند، به همین خاطر مرحوم اردبیلی مدت شش ماه ملتزم خدمت این استاد بود.
در سال ۱۳۳۶ ق به اردبیل بازگشت و همان وقت پدرش رحلت فرمود، و به وعظ و ارشاد اهتمام ورزید.

هجرت به نجف اشرف

سرانجام، اردبیلی به حوزه علمیة نجف اشرف در سال ۱۳۴۳ ق عزیمت می‌نماید و در جوار بارگاه علوی مدت ۲۸ سال مشغول تحصیل فقه و اصول می‌گردد. اساتید این دوره عبارت بودند از حضرات آیات: شیخ عبدالله مامقانی، میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی. ایشان در آن سامان به تدریس متون کتب درسی و علوم هیئت و ریاضی شد و شاگردان بسیاری تحویل داد.

در سال ۱۳۷۱ ق نجف را به سوی ایران ترک گفت و مدت پنج سال در قم توقف کرد و به تدریس و هدایت اشتغال داشت. سرانجام در سال ۱۳۷۶ ق به زادگاهش بازگشت و تا آخر عمر همانجا زیست.

از آثار او

- ۱- ایماآت فی معرفة التقویم (در تقویم و نجوم)، در اصفهان تألیف کرده است.
 - ۲- آیین الهیة و الاسلام فی نقد کتاب الهیة و الاسلام (اثر شهرستانی).
 - ۳- تقریرات دروس الاصفهانی.
 - ۴- تقریرات دروس العراقی.
 - ۵- تقریرات دروس النائینی.
 - ۶- حویشة الکفاية (حاشیة علی کفاية الاصول).
 - ۷- کالشرح للصمدیه، فی النحو، در اصفهان تألیف نموده است.
- علامه ظاهری سرانجام در روز پنجشنبه ۲۶ / شعبان / ۱۳۸۴ ق مطابق با ۱۰ /

دی / ۱۳۴۳ ش در سن ۷۶ سالگی در اردبیل دارفانی را وداع گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابو حسین - مقبرة العلماء - به خاک سپرده شد.

وی داماد شیخ زین العابدین خوانساری، کتابفروش مقیم اصفهان (پدر حاج محمد حسین کوشانپور) بود و دارای اولاد ذیر شد، ۱ - آقا احمد ۲ - آقا محمود ۳ - آقا یحیی ۴ - حجة الاسلام شیخ ابوالقاسم ظاهری، مقیم قم ۵ - مهندس حمید ۶ - دکتر مجید ۷ - مرحوم عبدالحسین و سه دختر که دامادهایش عبارتند از:
 ۱ - آیت الله سید احمد فرزند سید جمال الدین گلپایگانی ۲ - سید جعفر هاشمی درچه ای اصفهانی معروف به «محلل» ۳ - آقای علی اصغر امامی یزدی می باشند.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۷۰/۲.
- ۲ - اظهارات فرزندش حجة الاسلام شیخ ابوالقاسم ظاهری، به تاریخ صبح چهارشنبه ۱۲ / صفر / ۱۴۲۱ ق.
- ۳ - تاریخ اردبیل ۷۸/۲.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۶۵/۲.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۵۸۵/۳.

شیخ محمد طاهر اشعری قمی

(۱۲۶۱ - ۱۳۵۱ ق)

آخوند ملا محمد طاهر فرزند علامه ملا عبدالله و نوه ملا محمد باقی اشعری قمی، از فقها و پارسایان قم بود. وی در سال ۱۲۶۱ ق در قم متولد گردید.
 ملا محمد طاهر تحصیلات مقدماتی و سطح را در قم آموخت، سپس راهی عتبات عالیات شد و از محضر آیت الله شیخ محمد تقی هروی (متوفای ۱۲۹۹ ق) فقه و اصول استفاده کرد. آنگاه به قم بازگشت و مشغول تدریس و ارشاد گردید. وی در تقوا و زهد از اوتاد عصر خود به شمار می رفت. علوم ادبی و متون سطح و نیز

دروس هیئت و علوم ریاضی تدریس می‌کرد. در اواخر عمر در اثر ناملایمات سیاسی به زرنند ساوه رفت و آنجا مشغول عبادت و تبلیغ بود.

شیخ محمد تقی طاهری (نوه ملا محمد) / شیخ احمد علی طاهری قمی (فرزند ملا محمد)

از آثار او

- ۱- تقریرات فقه هروی.
 - ۲- حاشیه بر منتخب اللغات (اثر شاه جهانی).
 - ۳- حاشیه علی اللعة الدمشقیة.
- سایر آثار فوق نزد تنها فرزندش که در قید حیات است، آقای شیخ احمد علی طاهری نگهداری می‌شوند.
- نامبرده در روز سه‌شنبه ۳ / جمادی الثانی / ۱۳۵۱ ق مطابق با ۱۲ / مهر / ۱۳۱۱ ش در سن ۹۰ سالگی در زرنند ساوه درگذشت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

فرزندان:

- ۱- میرزا محمد علی (پدر میرزا علی اصغر اشعری) ساکن قم بود و در سن ۶۸

سالگی درگذشت و در قبرستان حاج شیخ مدفون شد ۲ - میرزا علی اکبر، ساکن خرقان قزوین بود. او در سن ۶۵ سالگی درگذشت و در قبرستان حاج شیخ مدفون گردید ۳ - آیت الله شیخ احمد علی طاهری، امام جمعه فعلی بردسیر کرمان است. و سه دختر که شیخ عبدالحسین معین قمی، از دامادهايش بود.

منابع

۱ - اظهارات فرزندش شیخ احمد علی طاهری.

۲ - تاریخ قم ۲۷۳.

۳ - رجال قم ۱۶۱.

شیخ محمد طاهر خاقانی «آل شُبَیر»

(۱۳۲۸ - ۱۴۰۶ ق)

آیت الله شیخ محمد طاهر فرزند علامه شیخ عبدالحمید، و نوه ملا عیسی آل شُبَیر خاقانی، یکی از استادان بسیار علمی و مشهور منطقه خوزستان و سایر حوزه های علمی بود.

وی در ۹ / ذی قعدة / ۱۳۲۸ ق در خرمشهر (محمرة) دیده به جهان گشود (بر خلاف بعضی از نویسندگان که تولدش را به سال ۱۳۲۹ ق نوشته اند).

مقدمات علوم دینی را در زادگاه خود نزد پدر بزرگش شیخ عیسی

خاقانی آموخت و در سال ۱۳۴۳ ق به نجف اشرف مشرف گردید و سطوح را از محضر آیت الله میرزا ابوالحسن مشکینی فراگرفت و خارج فقه و اصول را از محضر

آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ ضیاء الدین عراقی، سید ابوالحسن اصفهانی و فلسفه و حکمت را از محضر: سید حسین بادکوبه‌ای و شیخ محمد حسین غروی اصفهانی بهره‌مند گردید.

بعضی از فضیلتی معاصر اظهار نمودند که ایشان در درس آیات: شیخ موسی خوانساری، شیخ محمد رضا آل یاسین، و میرزا عبدالهادی شیرازی نیز حضور پیدا می‌کرد، و اجازات اجتهادی از اساتید خود دریافت داشت.

وی در عرفان و تهذیب نفس از محضر عارف گرانقدر سید علی قاضی طباطبایی بهره‌ها برده بود. و به زادگاه خود بازگشت و به ارشاد و تدریس همت گماشت.

ایشان در اوایل انقلاب نقش اساسی در خوزستان ایفا کرد ولی در پی حوادث و درگیریهای مختلف به تاریخ ۲۶ / تیر / ۱۳۵۸ ش به قم مهاجرت و تا آخر عمر در آنجا می‌زیست، و به تدریس خود ادامه داد.

شیخ محمد طاهر خاقانی «آل شبیر» (پدر)

شیخ محمد کاظم خاقانی (فرزند)

از آثار او:

۱ - انوار الوسائل، ۳ جلد.

- ۲ - المثل الاعلیٰ فی الفلسفة در دو جلد
- ۳ - المثل فی القواعد الاصولیة.
- ۴ - الکلم الطیب.
- ۵ - رسالۃ الهدی (رسالۃ عملیہ).
- ۶ - کتاب القضاء.
- ۷ - کتاب النکاح.
- ۸ - شرح الموارث من کتاب الحدائق.
- ۹ - مناسک الحج.
- ۱۰ - موجز الرسالة.
- ۱۱ - انوار الوحی فی تفسیر سورة الحمد و الاخلاص.
- ۱۲ - العقل البشری فی تفسیر القرآن الکریم، ۲ جلد.
- ۱۳ - شرح خطبة الصدیقة الزهراء علیها السلام.
- ۱۴ - منطق المثل الاعلیٰ.
- ۱۵ - النظام العلوی فی شرح العهد لمالک الاشر (رض).
- ۱۶ - الاقتصاد الاسلامی.
- ۱۷ - المثل النوریة فی فنّ الحکمة.
- ۱۸ - الاصول اللفظیة و العملیة.

تقریراتی کہ از ایشان به چاپ رسید است:

- ۱ - المحاکمات بین الکفایة و الاعلام، در ۳ جلد.
- ۲ - کتاب الطلاق.
- ۳ - کتاب القضاء.
- ۴ - مبانی الاصول.

او در سحرگاه روز چهارشنبه ۱۸ / جمادی اول / ۱۴۰۶ ق مطابق با ۹ / بهمن /

۱۳۶۴ ش به سن ۷۸ سالگی پس از یک دوره بیماری بسیار کوتاهی در منزلش در قم درگذشت، جسدش صبح روز ۲۰ / جمادی اول تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

تشیع پیکر شیخ محمد طاهر خاقانی «آل شبیر»

فرزندانش:

۱- شیخ محمد ۲- شیخ محمد کاظم؛ که هر دو اهل فضلند.

منابع

۱- الاجازة الكبيرة ۱۹۶.

۲- گنجینه دانشمندان ۳۲/۵.

۳- معجم المؤلفین العراقيين ۱۹۸/۳.

شیخ محمد علی آیت بروجردی

(۱۳۱۳ - ۱۳۴۰ ق)

شیخ محمد علی فرزند شیخ حسن آیتی بروجردی، به سال ۱۳۱۳ ق در

بروجرد تولد یافت. در سن ۶ سالگی به خواندن و نوشتن پرداخت و در ظرف سه ماه قرآن کریم را فراگرفت و با شوق فراوانی به تحصیل ادب و زبان عرب مشغول، و در سن ۱۵ سالگی در تحریر و نویسندگی و نوشتن انواع خطوط استاد شد. در خلال تحصیل ادبیات به سرودن شعر به زبان عربی و فارسی پرداخت. طبعش موزون، و در سایر علوم ادبی گوی سبقت را از همگان ربود. او در بروجرد شاگرد شیخ محمد حسین غروی بروجردی در سطوح بود.

سرانجام جهت ادامه تحصیل و طی دروس عالی فقه و اصول عازم نجف اشرف شد، و از محضر آیات: سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، شیخ الشریعه اصفهانی و میرزا عبدالهادی شیرازی و در ضمن از محضر آیات: و شیخ علی شاهرودی، میرزا تقی شیرازی در کرمان نیز استفاده نمود.

در سال ۱۳۳۴ ق به امر آیت الله طباطبائی یزدی به ایران بازگشت و یک سالی در دزفول محضر آیت الله شیخ محمد رضا دزفولی را درک کرد، و در سال ۱۳۳۵ ق به بروجرد بازگشت و از محضر آیات: شیخ محمد حسین غروی و سید حسین طباطبائی بروجردی به مدت سال بهره ور گردید.

در سال ۱۳۳۷ ق در پی حسد حاسدان و تیر زهرآلود حاقدان، نتوانست در زادگاهش زیست کند، بار سفر را بسته و به اراک برد. در آنجا جزو شاگردان آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی قرار گرفت، و مورد توجه لطف و عنایت آیت الله سید نورالدین عراقی گشت.

نامبرده در نوشتن انواع خطوط مهارت داشت و خط بسیار زیبایی داشت و به ساختن معما و آغاز علاقه فراوانی داشت.

از جمله آثار او:

- ۱- مدامع العین فی مصیبة الحسین علیه السلام.
- ۲- الدرر واللاکی فی تلخیص الامالی.

۳- اللؤلؤ الفريد، منظومة فى المنطق.

۴- رساله فى الاسطرلاب فرغ منها عام ۱۳۳۰ ق وهى عند اخيه.

۵- الفوائد المرضية فى شرح القواعد النحوية و الصرفية توجد نسخه منه عند اخيه الشيخ ابو محمد آيتى.

ولى افسوس كامى از جهان نديده به سال ۱۳۴۰ ق در سن ۲۷ سالگى به مرض قولنج درگذشت، و به روايت تاريخ بروجرد همانجا در ورودى مقبره سيد نورالدين عراقى دفن شد. از وى اولادى باقى نماند و اصلاً همسرى انتخاب نكرده بود. اما در مؤلفين كتب چاپى و به نقل مقدمه يکى از كتابهاى مترجم له، ايشان در اواخر عمر به قم مقدس مهاجرت كرد، و در قم درگذشت (اين مطلب توسط برادر مرحوم آيتى اشتباه اعلام شد).

منابع

۱- تاريخ بروجرد ۵۳۲/۲.

۲- مؤلفين كتب چاپى ۱۸۵/۴.

شيخ محمد على اجتهادى اراكى

(۱۳۵۰-۱۴۱۴ ق)

حاج شيخ محمد على اجتهادى فرزند آيت الله ميرزا ابوالحسن مجتهد اراكى، از دانشمندان و بزرگان حوزه علميه قم بود. در سال ۱۳۵۰ در اراك متولد شد.

در حوزه‌هاى اراك و قم

وى پس از فراغت از مكتب خانه به شوق تحصيل علوم دينى وارد حوزه علميه شد، و در مدارس «سپهدار» و «حاج محمد ابراهيم» اراك مقدمات را فراگرفت. در سال ۱۳۶۷ ق به حوزه علميه قم کوچ نمود، و در دروس سطح را از محضر

آیات: سید محمّد داماد یزدی، سید احمد زنجانی، میرزا محمّد مجاهدی تبریزی، شیخ محمّد صدوقی یزدی، و شیخ ابوالقاسم نحوی قمی فراگرفت. و در درس خارج آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی و سید محمّد رضا گلپایگانی حاضر گردید و استفاده شایان برد.

از آثار او

- ۱- تقریرات کتاب القضاء (از درس گلپایگانی).
- ۲- رساله فی أحكام الصلح.
- ۳- قضاء الأحكام فی شرح قضاء شرائع الاسلام.
- ۴- کشکول، در چند دفتر.
- ۵- نهاية المأمول فی شرح کفایة الاصول، در پنج جلد.

درگذشت

وی در روز پنجشنبه ۷ شعبان / ۱۴۱۴ ق مطابق با آخر / دی / ۱۳۷۲ ش در سن ۶۴ سالگی درگذشت، و جسدش صبح روز شنبه از مسجد امام حسن عسکری علیه السلام تشییع و در قبرستان باغ بهشت به خاک سپرده شد.

منبع

- ۱- مجله آینه پژوهش، سال چهارم ۱۳۷۲ ش، شماره (۲۳) ص ۱۰۹، به قلم شیخ ناصرالدین انصاری.

شیخ محمّد علی احمدیان نجف‌آبادی

(۱۳۴۰-۱۴۱۷ ق)

حاج شیخ محمّد علی فرزند حاج رمضان نجف‌آبادی اصفهانی، ملقب به «احمدیان» از دانشمندان و فضیلاي معاصر حوزه علمیه قم بود.

وی در سال ۱۳۴۰ ق مطابق با ۱۳۰۰ ش در شهر نجف آباد (استان اصفهان) تولد یافت.

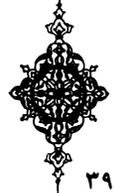
احمدیان پس از تحصیل فارسی و مقدمات در آن شهر، در سال ۱۳۱۵ ش رهسپار اصفهان شد و بقیه دروس مقدماتی از قبیل: سیوطی، مغنی و مطول نزد اساتید آن دیار آموخت. در سال ۱۳۱۶ ش (۱۳۵۷ ق) به حوزه علمیه قم منتقل شد و شرح لمعه را نزد میرزا محمد علی ادیب تهرانی، سید شهاب الدین مرعشی و سید مرتضی علوی فریدنی و قوانین الاصول را نزد شیخ عبدالرزاق قائینی و مکاسب را نزد سید محمد رضا گلپایگانی و دروس تفسیر نیز نزد آقای گلپایگانی و سید محمد باقر قزوینی حاضرگشت.

ایشان در ذی الحجه سال ۱۳۶۰ ق به حج مشرف شد و در راه بازگشت (در سال ۱۳۶۱ ق) در حوزه علمیه نجف اشرف توقف کرد. و سطوح عالی را به مدت سه سال خدمت آیت الله شیخ عبدالحسین رشتی به پایان برد. از سال ۱۳۶۴ ق به بعد در دروس خارج آیات نجف حاضر شد، از جمله در درس حضرات آیات: میرزا عبدالهادی شیرازی (فقه و اصول)، سید جمال الدین گلپایگانی (خارج مکاسب)، شیخ عبدالرسول جواهری (خارج عروه)، سید محسن طباطبائی حکیم (فقه)، میرزا باقر زنجانی (اصول فقه) و سید ابوالقاسم خوئی (اصول فقه) شرکت نمود و از اعضای جلسه استفتای میرزا عبدالهادی شیرازی بود و در فرصتهای مناسب به تدریس منطق و ادبیات و سطح فقه و اصول می پرداخت.

نامبرده در سال ۱۳۹۳ ق در اثر فشارهای دولت عراق به ایران بازگشت و در قم سکونت اختیار نمود و در طول سال، در مناسبات مختلف به نجف آباد می رفت و مشغول خدمات دینی و اجتماعی می شد.

از آثار او

۱- الأربعون حدیثاً.

- ۲- الصحابة الكرام، در سه جلد.
- ۳- المعمرون، حدود ۵۰۰۰ نفر معرفی کرده است.
- ۴- المكاسب المحرمة (تقریرات درس میرزا عبدالهادی شیرازی).
- ۵- بحث الاستصحاب (تقریرات درس میرزا عبدالهادی شیرازی).
- ۶- حاشیه و مستدرک علی نقد الرجال.
- ۷- حواشی علی مجمع البحرين (فی اللغة).
- ۸- رساله فی الخمس.
- ۹- رساله فی الديات.
- ۱۰- رساله فی القضاء.
- ۱۱- زبدة التفاسیر، اثر کاشانی، تحقیق.
- ۱۲- طبقات المفسرین، من الصدر الاول للاسلام حتى الآن من مفسری الشيعة.
- ۱۳- فهرست الاصول الستة عشر.
- ۱۴- فهرست أمالی الشيخ الطوسی.
- ۱۵- فهرست حاشیه المكاسب (اثر غروی اصفهانی).
- ۱۶- قاعدة لا ضرر.
- ۱۷- مسالك الافهام، اثر شهید ثانی، تحقیق و شرح.
- ۱۸- منتخب الأشعار و المطالب، انتخابی از تفسیر و تاریخ و حدیث و ادبیات و... به عربی و فارسی).

علامه احمدیان در شب یکشنبه ۲۶ / ذی القعدة / ۱۴۱۷ ق مطابق با ۱۶ / فروردین / ۱۳۷۶ ش در سن ۷۷ سالگی در نجف‌آباد دارفانی را وداع گفت. پیکرش به قم حمل و در روز دوشنبه تشییع و پس از ادای نماز میت توسط آیت‌الله میرزا احمد دشتی در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد. از او اولاد باقی نماند.

منابع

- ۱- شرح حال فوق به تاریخ ۲۷ / شوال / ۱۴۱۴ ق از ایشان در قم یادداشت گردید و در تاریخ ۱۳

/ جمادی‌الثانی / ۱۴۱۵ ق توسط خود ایشان بازنگری شد.

۲- شرح حالی که در دو صفحه به خط ایشان تنظیم شده و نزد منسوبان او نگهداری می‌شود.

میرزا محمد علی ادیب تهرانی

(۱۳۰۲-۱۳۶۷ ق)

حاج میرزا محمد علی فرزند شیخ محمد تقی حکیم باشی معروف به (ادیب تهرانی)، از علما و بزرگترین اساتید دوره مقدمات و سطح حوزه بود. وی در سال ۱۳۰۲ ق در تهران متولد گردید.

پس از طی دوره مقدمات، در سن ۲۰ سالگی نزد میرزا کوچک ساوجی و برادرش شیخ آقا بزرگ (محمد حسن) ساوجی به تحصیل علوم ادبی پرداخت، و در علوم و فنون ادبی مرتبه والائی کسب نمود، مدتی هم خدمت آیت‌الله شیخ عبدالحسین رشتی تحصیل کرد. سپس به اراک عزیمت و از محضر آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و پس از مهاجرت استاد خود به قم به آنجا رفت و از محضر وی نیز کسب فیض نمود. و خود به تدریس ساینده ادبی و سطوح فقه و اصول پرداخت و شاگردان بسیاری تربیت نمود.

در سال ۱۳۶۳ ق به تهران مراجعت نمود و در آنجا به وظایف دینی و روحی اشتغال ورزید.

علامه شیخ آقا بزرگ تهرانی وی را: از مردان فضیلت و اهل کمال و از ادبای برجسته و محققین توانا و از زهاد نامی و متقین روزگار، معرفی نموده است.

از آثار او

- ۱- تصحیح مفاتیح الجنان.
- ۲- تعلیقه علی مغنی اللیب.
- ۳- صرف الصرف در علم صرف.

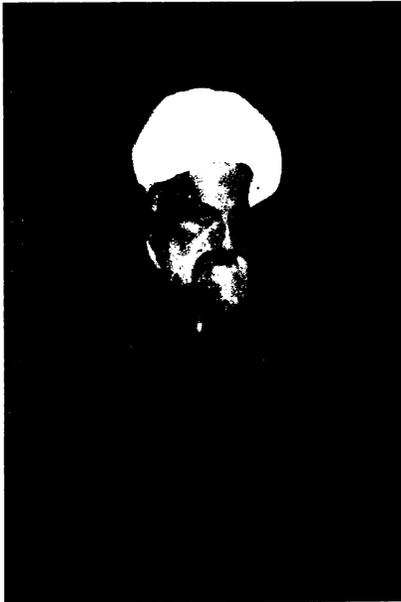
وی در روز چهارشنبه ۹ / ذی حجه / ۱۳۶۷ ق مطابق با ۲۱ / مهر / ۱۳۲۷ ش در سن ۶۵ سالگی در تهران درگذشت و جسدش به قم حمل و در یکی از اطافهای قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

تذّ مفاہع

- ۱ - آثار الحجّة ۱/۲۲۷.
- ۲ - آینه دانشوران ۲۰۹.
- ۳ - دایرة المعارف تشیيع ۲/۴۴.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۲/۶۲.
- ۵ - نقباء البشر ۴/۱۳۵۷.
- ۶ - وفیات علما ۷۱۱.

شیخ محمّد علی اراکی

(۱۳۱۲ - ۱۴۱۵ ق)

حاج شیخ محمّد علی اراکی، از فقها و اساتید به نام حوزه علمیّه قم بود که در سالهای آخر عمر هم به زعامت و مرجعیت نیز رسید.

ایشان در سال ۱۳۱۲ ق در شهر عالم پرور «اراک» - سلطان آباد پیشین - دیده به جهان گشود.

پدرش حاج میرزا آقا فرزند ملا فتح الله فراهانی - که از علما و اوتاد و ابرار و مادرش از اعقاب امامزاده سید حسن واقف که در اطراف «نطنز»

بارگاهی بسیار مجلل دارد - بوده است.

تحصیلات

آیت الله اراکی یازده ساله بود که به شوق فراگیری دانش اسلامی به محضر سید جعفر اراکی (که از اوتاد خاص بود) شتافت و ادبیات و سطح را نزد ایشان فراگرفت. پس از یادگیری سطوح به محضر آیت الله شیخ محمد سلطان العلماء (صاحب حاشیه معروف بر کفایه) حاضر شد و مدتها از دانش سرشار وی بهره مند شد. همزمان با آن آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در اراک حوزه علمیه تأسیس فرمود و ایشان نیز به درسشان حاضر گردید و مدت هشت سال از فقه و اصول آن مرد بزرگ بهره ور شد، و در این مدت با حضرات آیات: سید محمد تقی خوانساری و سید احمد خوانساری به مباحثه علمی پرداخت.

به هنگام مهاجرت آیت الله حائری به قم و تأسیس حوزه علمیه در این شهر مقدس (۱۳۴۰ ق) ایشان نیز به همراه دوستانش به قم کوچ نمود و در مدرسه فیضیه ساکن گردید. استاد با مشاهده فهم و استعداد و نبوغ شاگرد تیزهوش خویش بدو سخت علاقمند شده و او را جزو اصحاب خاص خود قرار داده، و بازبینی و اصلاح «کتاب الصلاة» خویش را به او و آیت الله گلپایگانی واگذار کرد.

مرجع بزرگوار تا پایان زندگی استادش (ذی القعدة / ۱۳۵۵ ق) به درس ایشان حاضر شد و مجموعاً مدت ۲۳ سال از درس آن دریای دانش استفاده برد، و لذا قدیمی ترین شاگرد حائری به شمار می روند. پس از آیت الله حائری، از سر فروتنی و استفاده از مقامات معنوی شریک بحث خویش، آیت الله سید محمد تقی خوانساری به درس ایشان رفت و در علم اخلاق از محضر میرزا جواد ملکی تبریزی بهره ها برده بود.

تدریس

پس از وفات آیت الله خوانساری بود (شوال / ۱۳۷۱ ق) که ایشان به

درخواست عده بسیاری از فضلای شاگردان خوانساری بر منبر تدریس تکیه زده و به ادامه مباحث خارج نکاح پرداخت و در مدت بیش از ۳۵ سال تدریس فقه و اصول بسیاری از اساتید و بزرگان حوزه‌های علمیه را پرورش داده، که هم اکنون از دانشمندان به شمار می‌روند.

کیفیت مباحث تدریس

آیت‌الله اراکی در طول بیش از ۳۰ سال تدریس مداوم فقه و اصول مباحث: نکاح، مکاسب محرمه، بیع، خیارات (دو دوره)، طهارت و حج را در علم فقه و سه دوره کامل علم اصول را بحث فرموده و دهها جویندگان دانش را از آبشخور زلال خویش سیراب ساخت.

از ویژگیهای آشکار درس ایشان عدم تکرار و پرهیز از اطناب بود. کلام را گزیده و پرمعنی ادا می‌کرد. اعتقادشان بر آن بود که طلبه باید قبل از حضور در درس مواضع اشکال را مطالعه و حل نموده، سپس در بحث حاضر شود و لذا درس ایشان برای افراد مبتدی سنگین بود و برای مجتهدین زحمت کشیده سودمند واقع می‌شد. در حقیقت بحث حضرت ایشان «خارج خارج» حساب می‌شد. پیچیده‌ترین مباحث علمی را با گفتاری شیوا و بیانی زیبا مطرح می‌نمود و آنها را به آسانی تفهیم می‌کرد.

احیای آیین نماز جمعه

اراکي، را به حق باید احیاکننده مراسم عبادی نماز جمعه در حوزه علمیه قم دانست. این مرد بزرگ پس از وفات آیت‌الله خوانساری، نماز جمعه ایشان را بیش از سی سال در مدرسه فیضیه اقامه نمود و روح و جان صدها عالم و دانشمند متقی را با بیان شیرین خویش معطر ساخت و با استفاده از خطبه‌های نهج البلاغه، با دلی سوزان و زبانی آتشین برق خوف الهی را در قلب شرکت‌کنندگان برمی‌افروخت، و

اشک از دیدگان ایشان جاری می ساخت.
در حقیقت روزهای جمعه مدرسه فیضیه
شاهد سخن گفتن واعظی متعظ و عالمی
عامل بود، که سخنانش از دل بر می آمد و
بر دل می نشست.

تألیفات

این مرد بزرگ در طول بیش از سه
ربع قرن (۷۵ سال) تحصیل و تدریس
آثار بسیاری را اعم از تألیف و تقریر بر
جای نهاد که عبارتند از:

- ۱- تقریرات بحث آیت الله سلطان العلماء.
- ۲- تقریرات فقه آیت الله حائری، شامل: طهارت و ارث.
- ۳- تقریرات اصول آیت الله حائری (سه دوره).
- ۴- رساله فی الاجتهاد و التقليد (تقریر بحث حائری) (در ضمن «درر الفوائد»
استادش به چاپ رسید).
- ۵- رساله فی الولاية (تقریر بحث آیت الله حائری) (در جلد اول «القرآن و
العقل» به چاپ رسیده است).
- ۶- رساله استفتات.
- ۷- حاشیه بر عروة الوثقی.
- ۸- توضیح المسائل.
- ۹- مناسک حج.
- ۱۰- حاشیه بر درر الاصول، اثر آیت الله حائری.
- ۱۱- المكاسب المحرمة.

۱۲ - کتاب الخیارات.

۱۳ - رسالتان فی ارث و نفقة الزوجة.

۱۴ - کتاب البیع.

۱۵ - کتابی النکاح و الطلاق.

۱۶ - شرح مفصل عروة الوثقی، کتاب طهارت.

۱۷ - کتاب الطهارة، تقرير بحث آیت الله خوانساری.

ایشان در اول / آبان / ۱۳۷۳ ش در پی کسالت در بیمارستان قلب تهران بستری گردید. و پس از ۳۸ روز سرانجام در ساعات آخر روز سه شنبه ۸ / آذر / ۱۳۷۳ ش مطابق با ۲۵ / جمادی ثانی / ۱۴۱۵ ق در بیمارستان مذکور درگذشت. پیکرش عصر روز چهارشنبه در تهران تشییعی با شکوه شد و صبح روز پنجشنبه در قم تشییع و در کنار مرقد استاد خود آیت الله حائری در حرم حضرت معصومه علیها السلام قم مقارن ظهر مدفون گردید.

منابع

۱ - آثار الحجة ۶۸/۲.

۲ - آینه دانشوران ۱۷۲.

۳ - رجال قم ۱۵۳.

۴ - روزنامه اطلاعات، چهارشنبه اول / دی / ۱۳۷۲ ش، بقلم شیخ ناصرالدین انصاری.

۵ - سیمای اراک ۹۱/۴.

۶ - گنجینه دانشمندان ۶۳/۲.

شیخ محمّد علی ارجستانی نائینی

(- ۱۳۳۰ ق)

شیخ محمّد علی فرزند حسین و نوه علی ارجستانی کچوئی نائینی، از فضلا و

محققان ساکن قم بود.

وی در قم تحصیل کرد و دروس عالی خود را از محضر آیت الله شیخ غلامرضا قمی «حاج آخوند» استفاده کرد و به پژوهش پرداخت.

از آثار او

۱ - أنوار المشعشعین فی أخبار قم و القمیین، در سه جلد.

۲ - رساله ای در توحید.

۳ - رساله در ردّ صوفیان.

۴ - منور القلوب.

ارجستانی در اواخر سال ۱۳۳۰ ق (یا اوائل سال ۱۳۳۱ ق) در قم زندگی را بدرود گفت. پیکرش در قبرستان شیخان مدفون شد.

منابع

۱ - آتشکده اردستان ۲/۲۹۶.

۲ - کتابشناسی قم.

شیخ محمد علی انصاری

(۱۳۲۹-۱۴۰۵ ق)

دانشمند بزرگوار و ادیب عالی مقام مرحوم حجة الاسلام حاج شیخ محمد علی انصاری قم در سال ۱۳۲۹ ق در قم زاده شد. خاندانش در تقوا و پرهیزکاری شهره بودند و نسب به شیخ الطائفه سعد بن عبدالله اشعری قمی (متوفای ۲۹۹ ق) می بردند.

فقید سعید پس از پشت سر نهادن دوران کودکی و آموختن دروس اولیه، به مدرسه علمیه رضویه شتافت و ادبیات و سطوح را از آقا سید عبدالله اشتهاوردی فرا گرفت. در هفده سالگی پدر خود را از دست داد و سرپرستی خانواده اش را بر عهده گرفت و سیر تحصیلی اش متوقف ماند، اما با این همه با شور بسیار به خواندن

کتابهای تاریخ، تفسیر، حدیث، شعر و تراجم پرداخت و با حافظه قوی خویش، تمامی مطالب را به ذهن می سپرد.

او یک غزل ده بیتی را با دو مرتبه خواندن و یک قصیده سی بیتی را با سه مرتبه مرور از حفظ می نمود و در سینه اش، اشعار و احادیث و تواریخ فراوانی موج می زد و در معانی و بیان، عروض و قافیه، لغت و تاریخ، حدیث و سیره، دستی توانا داشت.

از سنین نوجوانی به سرودن شعر پرداخت و قدیمی ترین شعری که از او به چاپ رسیده، در ۲۰ سالگی اش سرده شده است. در برگرداندن متون عرب به نظم پارسی بسیار توانا بود و در این راستا احادیث و اشعار عربی بسیاری را به فارسی درآورد (مانند: قصیده تائیه ابن فارض، قصیده جلجلیه عمرو بن عاص، قصیده رائیه ملا مهر علی خوئی، قصیده میمیه فرزددق و قصیده نونیه ابوالفتح بستی و ...)، اما مشهورترین کارش که نام او را در جهان شیعه جاودان ساخت، ترجمه و شرح نهج البلاغه به نظم و نثر فارسی (در ۱۰ جلد) بود که تقریظهای بسیار از علمای ایران و عراق و لبنان بر آن نوشته شد. (شمار آنها به ۳۰ تقریظ می رسد).

آثار وی عبارتند از:

- ۱- نهج البلاغه منظوم (۱۰ جلد).
- ۲- ترجمه نهج البلاغه.
- ۳- ترجمه غررالحکم و دررالکلم (۲ جلد).

- ۴- درج گهر یا دریای نور (ترجمه و شرح وصیتنامه پیامبر ﷺ به ابوذر به نظم و نثر).
- ۵- آیین جهانداری (ترجمه و شرح عهدنامه امیرالمؤمنین ﷺ به مالک اشتر، به نظم و نثر).
- ۶- خورشید روشن (ترجمه و شرح وصیتنامه علی ﷺ به امام مجتبیٰ ﷺ به نظم و نثر).
- ۷- دیوان اشعار (مدایح، مراثی، مواعظ، قصاید، غزلیات و تخمیسات).
- ۸- اختران ادب (۲ ج)، گزیده اشعار فارسی در ۶۵ موضوع.
- ۹- آینه دل (۲ ج)، آیات، روایات، حکایات و اشعار در ۵۲ موضوع اخلاقی.
- ۱۰- دفاع از اسلام و روحانیت (۲ ج)، نقد آثار دکتر علی شریعتی.
- ۱۱- دفاع از حسین ﷺ شهید، نقد کتاب «شهید جاوید».
- ۱۲- محمد ﷺ پیغمبر شناخته شده، نقد کتاب «محمد پیغمبری که از نو باید شناخت».
- ۱۳- انتقادات تاریخی، نقد کتاب‌های: پیامبر، عایشه بعد از پیامبر، محمد پیامبر و سیاستمدار، حیات محمد.
- ۱۴- پاسخ به بداندیشان، نقد نوشته‌های مردوخ کردستانی.
- ۱۵- تاریخ خلفا، و تحلیلی از وقایع پس از رحلت رسول خدا ﷺ.
- ۱۶- خزائن المراثی یا آذرستان، سیر قیام اباعبدالله الحسین ﷺ، از آغاز تا پایان، به نظم.
- ۱۷- شکوفه‌های معطر، گردآوری اشعار فارسی پیرامون قیام امام حسین ﷺ، مخطوط.
- ۱۸- شرح زندگی علی اکبر ﷺ، مخطوط.
- ۱۹- مقدمه و پاورقی «اسئلة القرآن المجید و اجوبتها».
- ۲۰- بازگشت خورشید، پیرامون حدیث ردّ الشمس، مخطوط.

۲۱- نوادر تاریخ، مخطوط.

فقید سعید پس از ۷۶ سال زندگی در هفتم / صفرالخير / ۱۴۰۵ ق سالروز وفات امام مجتبی علیه السلام و ولادت امام کاظم علیه السلام چشم از جهان فرو بست و پیکر پاکش پس از یک تشییع با شکوه و نماز مرحوم آیت الله نجفی مرعشی بر آن، به خاک سپرده شد و مجالس یادبودش در قم، تهران و شهرهای دیگر تا مدت ها ادامه یافت.

خون

این جهان از خون هایل قتل	مدتی نوشید آب سلسیل
خون یحیی ریخت چون در طشت زر	کرد ملک کین همه زیر و زیر
هست خون سرخی روی شفق	روی مغرب گشته سرخ از خون حق
غنازه رخسار عشاق الست	بوده از خون تا جهان بوده است و هست
خون به روی مصطفی چون بر دوید	کاخ کفر و کینه را پی بر کشید
خون ز فرق مرتضی تا روی خاک	ریخت، شد رخساره دین تابناک
چون ز قلب مجتبی خون سر کشید	پیکر اسلام در زیور کشید
حالیا وقت است کانمرد غیور	از رخ آیین کند، زنگار دور
زنگ این آینه با خون بسترد	گرچه در دریای خون غوطه خورد

سید محمد علی انگجی تبریزی

(ح ۱۳۱۸-۱۴۰۴ ق)

حاج سید محمد علی فرزند آیت الله سید ابوالحسن حسینی انگجی تبریزی، از دانشمندان و معاریف تبریز بود.

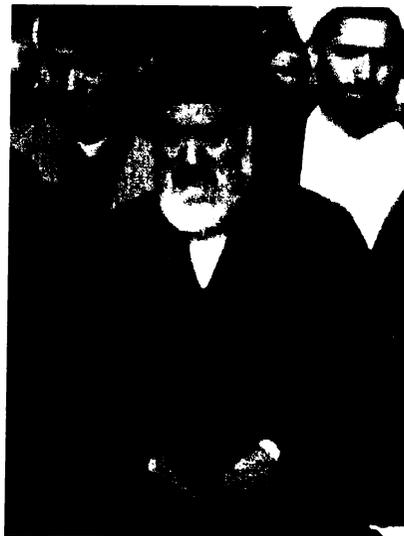
وی در حدود سال ۱۳۱۸ ق در تبریز تولد یافت.

او پس از آموختن مقدمات، دروس سطح را نزد پدر ارجمند خود و سایر اساتید به پایان برد. آنگاه به حوزه علمیه قم منتقل شد و از دروس خارج حضرات

آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سید محمد حجت کوهکمری بهره‌مند شد و مجدداً به زادگاهش مراجعت نمود.

سید ابرالحسن انگجی

سید محمد علی انگجی

ایشان در دوره هفدهم از سوی مردم تبریز برای نمایندگی مجلس شورای ملی، نامزد شد. و با رأی بالایی انتخاب و راهی تهران گردید و پس از پایان دوره به تبریز بازگشت، و یکی از معاریف و محل رجوع عموم مردم بود.

انگجی در ۱۵ / خرداد / ۱۳۶۳ ش در حدود سن ۸۵ سالگی در اثر سکنه قلبی در تبریز به جوار حق منتقل شد. پیکرش به قم حمل و در حرم حضرت معصومه علیها السلام - مسجد بالا سر - به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۳/۲۰۲.
- ۳ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۰۵.

شیخ محمد علی توحیدی تبریزی

(۱۳۴۴ - ۱۳۹۵ ق)

حاج شیخ محمد علی فرزند شیخ علی و نوه شیخ آقا فرزند حسن تبریزی، ملقب به «توحیدی» از دانشمندان و فقهای معاصر بود.

وی در محرم / ۱۳۴۴ ق مطابق با ۶ / تیر / ۱۳۰۴ ش در روستای (تول قاسم) از توابع بستان آباد تبریز، دیده به جهان گشود.

توحیدی پس از فراگیری برخی از مقدمات در زادگاه خود در سن ۱۴ سالگی (۱۳۵۸ ق) به حوزه علمیه

تبریز پیوست و در مدت چهار سال مقدمات را به پایان رسانید و قسمتی از سطوح را فراگرفت. در سال ۱۳۶۲ ق به حوزه علمیه قم مشرف شد و پس از انجام سطوح، مدتی چند از محضر آیت الله سید محمد حجت کوهکمری بهره مند گردید.

سرانجام در سال ۱۳۶۵ ق جهت طی دوره عالی اجتهاد عازم حوزه کهن نجف اشرف گردید و دروس خارج فقه و اصول را از محضر آیاتی چون: شیخ محمد کاظم شیرازی، سید محسن طباطبائی حکیم، سید محمد هادی میلانی، سید محمود شاهرودی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده شایان نمود. البته عمده تحصیلاتش را نزد آیت الله خوئی سپری کرد و پس از نیل به درجه اجتهاد خود اقدام به تدریس سطوح پرداخت و عده ای از محضرش بهره ها بردند.

علامه توحیدی پس از ۲۶ سال اقامت و افاده و استفاده در اثر فشارهای دولت

عراق در سال ۱۳۹۱ ق به ایران رهسپار شد و در حوزه علمیه قم سکونت اختیار گزید، و به تدریس فقه و اصول اشتغال ورزید که برخی از فضلاء معاصر حوزه از او استفاده کردند.

از آثار او

- ۱ - تفسیر قرآن کریم.
- ۲ - حاشیه علی کفایة الاصول.
- ۳ - رساله فی الخمس.
- ۴ - رساله فی الطهارة.
- ۵ - رساله فی العلم الاجمالی.
- ۶ - شرح العروة الوثقی (تا کتاب صلاة).
- ۷ - مصباح الفقاهة (از تقریرات درس آیت الله خوئی در مکاسب که در ۷ جلد به چاپ رسید و مورد توجه علما و فضلا واقع شد).

ویژگیهای فردی و اخلاقی

مطالب زیر به قلم یکی از شاگردان ملازم ایشان به خواهش نگارنده نوشته شده که بنا بر تقاضایش، از او اسم نمی برم.

آیت الله استاد توحیدی در چندین سالی که در محضرش بودم، نماز واجب یومیه را در اوّل وقت می خواند و به آن عمل تقیّد داشت. هر شب زیارت جامعه را می خواند. و در نجف اشرف که بود هر هفته شب های چهارشنبه به مسجد سهله مشرف می شد. شب های جمعه مقید به زیارت امام حسین علیه السلام بود و در ایام زیارتی یک سفر پیاده می رفت. به مسایل اجتماعی، دید و بازدید بی نهایت اهمیت می داد. هر کس با ایشان ملاقات می کرد از ادب و حسن برخورد ایشان تمجید می نمود. این تقیّد را هم داشت که حتی در بین رفقای صمیمی و خصوصی خود با عبا و قبا و

عمامه باشد. در خرید و فروش کالا نهایت دقت و احتیاط و صرفه‌جویی را مراعات می‌نمود قناعت و کم مصرف کردن از ویژگیهای دائمی اش بود.

مدت مدیدی با ایشان مراوده داشتیم، با این همه اسرار خود و زندگی مشترک خویش را کتمان می‌کرد. اگر کسی از مریدان خود در ملاء عام مبلغی یا چیزی به او تقدیم می‌کرد، قبول نمی‌کرد و در حفظ شوون روحانیت و بزرگواری مقام طلبه نهایت احترام را قایل بود. در خاطر دارم، فرش خوب را در اطاق میهمانی انداخته بود و اندرون را با گلیم یا فرش‌های کهنه، فرش کرده بود. به خاطر دارم روزی سفری به تهران کردند، پس از مراجعت ساواک ایشان را چند روزی به زندان قم افکند. پس از واری تمام کتابهای ایشان، از زندان رهایی یافت. بعد از آزادی خصوصی علت را از ایشان سؤال کردم، فرمودند: احتیاج به پول داشتم، یک دوره بحارالانوار چاپ قدیم داشتم. در تهران به یکی از کتاب فروشی‌ها بردم. ۲۴ یا ۲۵ هزار تومان فروختم. ساواک خیال کرد که مبلغی به نماینده یکی از آقایان بردم. این شایعه کم لطفی رفقا بود.

یاد دارم که می‌فرمودند: در نجف اشرف در آن ایامی که مشغول نوشتن کتاب مصباح الفقاهه بودم، با آن گرمای بی‌نهایت حتی پنبکه هم نداشتم. عرق می‌کردم، خیس عرق می‌شدم و می‌نوشتیم. از شدت گرما خوابم نمی‌برد. لنگ را با آب خیس می‌کردم و همانطور روی خودم می‌کشیدم، تا خوابم ببرد. در همین مصباح الفقاهه نوشته است که این روایت را ده روزگشتم تا اینکه پیدا کردم. او به صدقه دادن و آثار آن بی‌اندازه عقیده داشت.

ایشان می‌فرمود: سه دوره اصول آیت‌الله خوئی حاضر شدم و تمام دوره‌ها را نوشتم و هر دوره را با دوره قبل تطبیق می‌دادم و اضافات را در آن اولی درج می‌کردم. ایشان علاوه بر فقه و اصول، در تفسیر و فلسفه مبرز بود. هر کسی مصباح الفقاهه را ملاحظه فرماید، قوت ادبی و حسن سلیقه‌شان برایش آشکار می‌گردد. نوعاً تکرار جملات و کلمات ندارد.

در تصرف وجوه شرعیه نهایت دقت و احتیاط را داشت. حتی یک روزی فرمودند که: چه کنم درباره خواهرم که زیاد به من علاقه و خدمت کرده و می‌کند، و من چیزی به غیر وجوهات ندارم تا در مقابل خدمات و محبت‌های ایشان انجام دهم. ارادت فراوانی به اهل بیت علیهم‌السلام و ولایت قرصی داشت. حتی می‌فرمود: نوار مصیبت اهل بیت علیهم‌السلام با صدای یکی از وعاظ و خطبا دارم، و در ایام مناسب و مصیبت و گرفتاری به آنها گوش می‌دهم. ایشان با آن مقام علمی و عملی و اخلاقی که داشت، گاهی بعضی از رفقا به برخی امور به ایشان تذکر می‌داد، با کمال خوش روئی، استقبال و قبول می‌کردند و تشکر می‌نمودند که مرا مطلع نمودید. بعد از فوت حدود ۳۰ هزار تومان به بانک مقروض و خانه فعلی اش ناتمام مانده بود. در امر به معروف و نهی از منکر از کسی ابائی نداشت و حتی از خویشان خود مراتب را ملاحظه نمی‌کرد و اگر مقتضی هم بود، رابطه را قطع می‌کرد.

در گذشت

استاد توحیدی سرانجام در اثر سکتۀ قلبی در روز سه‌شنبه ۹ / رمضان / ۱۳۹۵ ق مطابق با ۲۵ / شهریور / ۱۳۵۴ ش در سن ۵۱ سالگی در قم چشم از جهان فرو بست. پیکرش در قبرستان حاج شیخ (زیر زمین) به خاک سپرده شد. وی داماد علامه شیخ محمد عمادی معروف به (مغزی) که از تحصیل کرده‌های نجف اشرف بود و سالهای آخر عمر خود را در شاهرود زیست. مرحوم توحیدی دارای دو فرزند پسر شد که عبارتند از آقایان: ۱ - محمد رضا ۲ - مرتضی.

منابع

- ۱ - اطلاعاتی از فرزندش آقا محمد رضا توحیدی.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۱۱۲/۲.
- ۳ - معجم المؤلفین العراقین ۲۰۹/۳.
- ۴ - مؤلفین کتب چاپی ۱۵۷/۴ (سال تولدش را ۱۳۴۶ ق نوشته که اشتباه است).

میرزا محمد علی چرندابی تبریزی

(ح ۱۳۳۴ - ح ۱۳۹۵ ق)

وی در حدود سال ۱۳۳۴ ق در محله «چرنداب» تبریز متولد شد. ادبیات و سطوح را در حوزه علمیه تبریز فراگرفت، سپس به قم مهاجرت کرد و از محضر آیت الله سید محمد حجت کوهکمری استفاده نمود. آنگاه به نجف اشرف رهسپار شد و از محضر آیت الله ابوالحسن اصفهانی بهره‌ها برد. مجدداً به قم مراجعت فرمود و از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی شایان استفاده را برد. در پی تقاضا و اصرار جمعی از مؤمنین تبریز به وطن خویش بازگشت به سایر امور مذهبی و امر تدریس اهتمام ورزید.

در سال ۱۳۷۶ ق بنا بر دلایلی از تبریز به تهران منتقل شد و به اقامه جماعت و هدایت عامه و سایر وظایف روحی اشتغال پیدا کرد.

چرندابی در حدود سال ۱۳۹۵ ق در تهران درگذشت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابوحنسین - مقبره العلماء - به خاک سپرده شد.

منع

۱ - گنجینه دانشمندان ۴/۴۲۵.

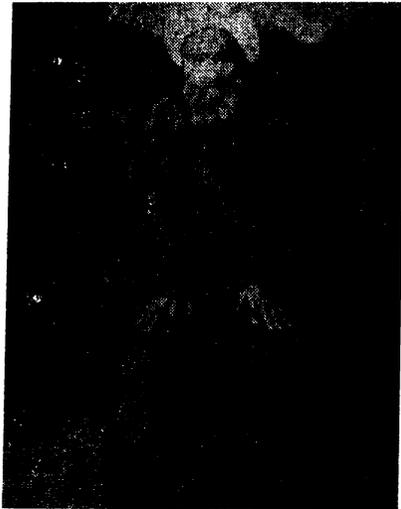
شیخ محمد علی حائری قمی

(۱۲۹۱ - ۱۳۵۸ ق)

حاج شیخ محمد علی حائری فرزند ملا محمد جعفر قمی، از دانشمندان و مدرسان معروف حوزه علمیه قم بود.

وی در سال ۱۲۹۱ ق (در سال ۱۲۹۹ ق نیز نقل شده که اشتباه است) در شهر قم تولد یافت.

مقدمات را همانجا فراگرفت. دروس سطح را هم از محضر آیات، شیخ محمد

حسن وزوائی، شیخ محمد حسن نادی، شیخ علی اکبر حکمی یزدی (رسائل)، سید صادق حسینی قمی، میرزا محمد ارباب قمی و میرزا ابوالقاسم قمی «کبیر» بهره‌مند شد. در سال ۱۳۱۳ ق به تهران رفت و سطوح را نزد حضرات آیات: شیخ محمد حسن آشتیانی و میرزا ابوطالب زنجانی به پایان رساند. در سال ۱۳۱۸ ق راه نجف اشرف را در پیش گرفت و در آن دیار، ابتدا

مدتی چند از محضر شیخ هادی تهرانی، و شیخ رضا همدانی و سپس از آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی بهره‌مند گردید.

در سال ۱۳۲۴ ق به سامرا رفت و از محضر آیت الله میرزا محمد تقی شیرازی استفاده علمی نمود. پس از پایان جنگ بین الملل اول (یعنی ۱۳۳۵ ق) به شهر کاظمین، سپس بنا بر دعوت آیت الله شیرازی به کربلای معلی رفت و به امر تدریس ارشاد پرداخت. از آیت الله سید حسن صدر اجازه روایت دریافت داشته است.

در سال ۱۳۴۹ ق پس از زیارت مرقد مطهر ثامن الحجج امام رضا علیه السلام و دیدار اقوام خود در قم، و پس از امر آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی در آن دیار مقدس توقف نمود و به امر تدریس سطح و خارج پرداخت.

تجدید بنای «مسجد نو» واقع در مقابل قبرستان شیخان و احداث پارک ملی قم را به وسیله ایشان انجام گرفت.

از تألیفات ایشان:

۱ - الفقه الاستدلالی، در چند جلد.

- ۲- المختارات فی الاصول، دو جلد.
 - ۳- تقریرات الاصول (درس آیت الله خراسانی).
 - ۴- حاشیة علی کفایة الاصول، دو جلد.
 - ۵- رساله ای در ردّ وهابیت.
 - ۶- رساله فی الاجتهاد و التقليد.
 - ۷- رساله فی التعادل و الترجیح.
 - ۸- رساله فی الرضاع.
 - ۹- رساله فی العدالة.
 - ۱۰- رساله فی الوقف.
 - ۱۱- رساله فی بطلان الترتب.
 - ۱۲- شرح تبصرة المتعلمین.
- آیت الله حائری قمی در صبح روز دوشنبه ۲۲ / ربیع الثانی / ۱۳۵۸ ق در سن ۶۷ سالگی در پی بیماری در قم دیده به جهان فرو بست. پیکرش در حرم حضرت معصومه علیها السلام - نزدیک قبر آیت الله حائری یزدی - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱- مرحوم علامه شیخ عباس صفائی حائری ۲- مرحوم استاد عبدالصاحب صفائی حائری.
- 📖 **منابع**
- ۱- آثار الحجة ۱/۱۱۵.
 - ۲- آینه دانشوران ۷۸.
 - ۳- الاجازة الكبيرة ۲۰۵.
 - ۴- أحسن الودیعة فی تراجم علماء الشيعة ۱/۱۶۱.
 - ۵- تاریخ قم ۲۸۲.
 - ۶- رجال قم ۱۵۳.

- ۷ - ریحانة الأدب ۴۱۰/۶.
- ۸ - زندگینامه رجال و مشاهیر ایران ۷۰/۳.
- ۹ - فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی ۱۱۳/۶.
- ۱۰ - گنجینه دانشوران ۱۵۴.
- ۱۱ - گنجینه دانشوران ۳۳۵/۱۱.
- ۱۲ - معجم المؤلفین ۳۶/۱۱.
- ۱۳ - مؤلفین کتب چاپی ۱۶۲/۴.
- ۱۴ - نقباء البشر ۱۳۶۸/۴.

شیخ محمد علی حائری کرمانی

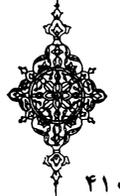
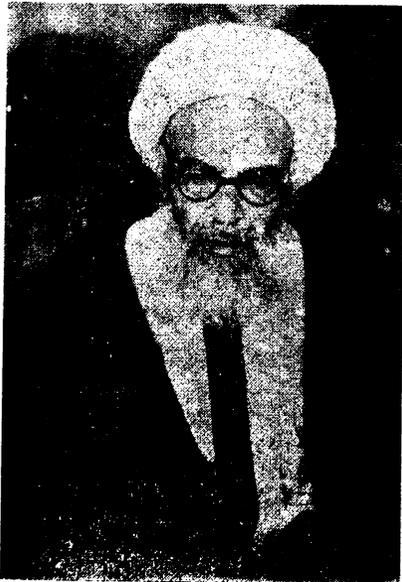
(۱۳۰۸ - ۱۳۷۹ ق)

حاج شیخ محمد علی فرزند قاسم کرمانی، معروف به «حائری» از اساتید و معاریف حوزه علمیه قم بود.

وی در سال ۱۳۰۸ ق در کرمان تولد یافت.

او در کرمان پرورش یافت، سپس به تحصیل علوم دینی پرداخت. در سال ۱۳۳۵ ق به مشهد مقدس رفت و سطح را نزد حضرات آیات: میرزا محمد آقازاده خراسانی و حاج آقا حسین طباطبائی قمی به پایان رساند.

در سال ۱۳۳۹ ق به نجف اشرف رهسپار شد و از دروس حضرات آیات: میرزا محمد حسین نائینی، شیخ

ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی به مدت هشت سال بهره‌ها برد. در سال ۱۳۴۷ ق به کرمان مراجعت نمود و در مسجد جامع به اقامه جماعت و ارشاد و هدایت اهتمام ورزید.

سرانجام در سال ۱۳۵۶ ق در حوزه علمیه قم سکونت اختیار کرد و از مدرسان معروف سطح گردید. وی با حضرات آیات: سید صدرالدین صدر، سید احمد زنجانی و شیخ مصطفی صادقی قمی مباحثه کمپانی داشت. پس از ورود آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی به قم از ملازمان نزدیک و مقربان مشاورش شد.

از آثار او

۱ - تقریرات درس اصول عراقی.

حائری سرانجام در سال ۱۳۷۹ ق در سن ۷۱ سالگی در شهر قم به دیدار معبود شتافت. پیکرش در حرم حضرت معصومه علیها السلام - کنار مزار حاج شیخ عبدالکریم حائری - به خاک سپرده شد.

دامادهای ایشان عبارتند از حضرات آقایان: علامه سید حسین حائری کرمانی و علامه سید محمد حسن مرتضوی لنگرودی می‌باشند.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۶۹/۲.
- ۲ - اطلاعات متفرقه.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۱۲۳/۲.

شیخ محمد علی حقی سرابی

(۱۳۴۸ - ۱۴۱۹ ق)

حاج شیخ محمد علی حقی سرابی، یکی از افاضل علما و مدرسین حوزه علمیه قم به شمار می‌رفت.

وی در هشتم / ذی الحجة /
۱۳۴۸ ق در بیت علم و فضیلت دیده به
جهان گشود.

پدرش، میرزا عبدالله سرابی
(۱۲۹۵ - ۱۳۷۶ ق) عالم فرزانه و
محترم سراب بود. وی بارفتار و گفتارش
- که از ورع و تقوایش برمی خاست -
اثری ژرف بر دل‌های مردم نهاده و در
زمان اشغال آذربایجان و حکومت
پیشه‌وری به خوبی از مرزهای عقیده و
ایمان دفاع می‌کرد و سدّی استوار در
برابر آنان به شمار می‌رفت. نیای

مادری اش نیز میرزا جلیل واعظ از مدرسان فقه و اصول و از شعرای زبردست و
آشنا به زبانهای: ترکی، فارسی و عربی بوده است.

شیخ محمد علی پس از فراگیری خواندن و نوشتن و قرآن کریم، به تحصیل
علوم دینی روی آورد و مقدمات را نزد پدرش و دیگران فراگرفت. سپس در چهارده
سالگی (۱۳۶۲ ق) به مدرسه طالبیه تبریز رفت و به آموختن ادبیات و مطول و
حاشیه و شرح باب حادی عشر نزد اساتیدی چون: میرزا علی اصغر باغمیشه‌ای
پرداخت. در ۱۳۶۴ ق به حوزه علمیه قم آمد و سطوح را نزد حضرات آیات: میرزا
محمد مجاهدی تبریزی، سید محمد باقر سلطانی طباطبائی، شیخ موسی زنجانی
«عباسی»، سید حسین قاضی تبریزی، میرزا صادق طاهباز و شیخ مرتضی حائری
یزدی فراگرفت.

وی در سال ۱۳۷۰ ق به نجف اشرف مهاجرت کرد و در دروس آیات: سید
محمود شاهرودی، سید محسن طباطبائی حکیم، میرزا باقر زنجانی و سید

ابوالقاسم خوئی شرکت جُست و مبانی فقهی و اصولی اش را استوار ساخت و همزمان از محضر آیت الله شیخ محمد علی سرابی عقاید و مبانی اخلاق را فرا گرفت و این همه، دو سال به طول انجامید. سپس در پی بیماری پدر و تقاضایش، به سراب باز آمد و به تدریس و منبر پرداخت و این تا سال ۱۳۷۶ ق ادامه یافت. پس از درگذشت پدرش به قم آمد و در درس فقه و اصول آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی، سید کاظم شریعتمداری و سید روح الله خمینی حاضر شد و بهره های فراوان علمی کسب نمود و همزمان به درس تفسیر آیت الله شیخ محمد باقر ملکی میانجی شرکت کرد و با مکتب تفکیک و مبانی علمی تفسیر قرآن آشنا گشت و در کنار آنها به تدریس سطوح (رسائل، مکاسب و کفایه) و تفسیر پرداخت.

در سال ۱۳۹۷ ق بود که به تهران مهاجرت کرد و در مسجد امام حسین علیه السلام که یکی از معروف ترین مساجد پایتخت و واقع در میدان امام حسین علیه السلام است - به امامت جماعت و وعظ و ارشاد پرداخت و در جوار آن، حوزه علمیه امام حسین علیه السلام را بنیاد نهاد و خود به تدریس فقه و اصول و پرورش بیش از یکصد طلبه اشتغال جُست. پس از پیروزی انقلاب به ریاست یکی از شعبه های «دیوان عالی کشور» (برای دو سال) و نمایندگی مجلس شورای اسلامی از سراب (چهار سال) و نمایندگی مجلس خبرگان از آذربایجان شرقی (برای هشت سال) برگزیده شد و تا پایان عمر بر این سمت بود.

از ویژگی هایش احاطه بر تفسیر قرآن و چیرگی بر اخبار و احادیث اهل بیت علیهم السلام اکرام و احترام بسیار نسبت به علما و خطبا بود (که گاه برای زیارت علمای اصفهان، بدان شهر می رفت و هر ساله برای تجلیل از خطبای تهران، مجلسی مفصل در ماه مبارک رمضان تشکیل می داد)، به دیگران دستور نمی داد و کارهایش را خود انجام می داد و در سلام به دیگران، پیشقدم بود. از سر تقصیرات و آزارهای دیگران در می گذشت و به دل نمی گرفت. وی از علمای بسیار مانند آیات: سید محسن حکیم، سید محمود شاهرودی، سید ابوالقاسم خوئی و سید محمد

حجت کوهکمری اجازه اجتهاد داشت.

برخی از تألیفاتش عبارتند از:

- ۱- رساله فی الرشوة.
 - ۲- رساله فی العدالة.
 - ۳- رساله فی الوجود و الماهیه و نقد نظریه وحدة الوجود.
(این هر سه به چاپ رسیده است).
 - ۴- حاشیه علی الأسفار.
 - ۵- حاشیه علی فصوص الحکم.
 - ۶- راه و چاه در تفسیر معوذتین.
 - ۷- رساله فی اعجاز القرآن (آماده چاپ).
 - ۸- رساله فی الاجتهاد و التقليد (آماده چاپ).
 - ۹- رساله فی أحكام البسملة و أسماء الله تعالی.
 - ۱۰- رساله فی أهمية علم الاخلاق.
 - ۱۱- رساله فی تفسیر آیات الصوم (آماده چاپ).
 - ۱۲- رساله فی لباس المصلی.
 - ۱۳- رساله فی مباحث صفات الله تعالی لصفات مخلوقاته.
 - ۱۴- رساله فی معنی التفسیر و التأویل.
 - ۱۵- شرح تجرید الاعتقاد.
 - ۱۶- شرح دعای افتتاح.
 - ۱۷- شرح دعای مکارم الاخلاق.
 - ۱۸- صحنه های خوش منظر در تفسیر سوره کوثر.
 - ۱۹- یگانه پرستی، تفسیر مفصل سوره توحید.
- او که در اوایل ۱۳۷۶ ش از تهران به حوزه علمیه قم باز آمد و به تدریس خارج

فقه و اصول و تفسیر پرداخت و در روز جمعه ۲۷ / رمضان المبارک / ۱۴۱۹ ق برابر با ۲۵ / دی / ۱۳۷۷ ش در ۷۱ سالگی بدرود حیات گشت و پس از تشییع شایسته و نماز آیت الله سید موسی شبیری زنجانى بر پیکرش، در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

سید محمد علی خسروی همدانی

(۱۲۷۳-۱۳۵۳ ق)

سید محمد علی فرزند سید خسرو موسوی همدانی، ملقب به (خسروی)، از فضلا و مدرسان و اطبای معروف همدان بود.

وی در سال ۱۲۷۳ ق در همدان زاده شد.

ایشان فقه و اصول را نزد علامه ملا کاظم و ملا فتحعلی انصاری همدانی (پدر میرزا جواد انصاری) و طب قدیم را نزد استاد علی اکبر طبیب آموخت.

خسروی در علوم: طب قدیم، رمل، جفر، تشریح ابدان، اسطرلاب و نجوم مهارت کامل داشت و سایر علوم و فنون را تدریس می نمود. و طلاب بسیاری را تربیت کرد. کتاب نفائس الفنون را کاملاً دو دوره تدریس کرده بود.

نامبرده در سال ۱۳۵۳ ق مطابق ۱۳۱۳ ش در سن ۸۰ سالگی در همدان

درگذشت و پیکرش در وسط قبرستان حاج شیخ قم به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - سید احمد علی خسروی
همدانی از فضلا و اطبای معاصر همدان
است.

وی در سال ۱۳۲۱ ق در همدان
متولد گردید.

خسروی نزد پدرش ادبیات و علوم
غریبه و فقه و اصول را فرا گرفت و نیز
نزد میرزا عبدالرزاق طب قدیم آموخت.
وی مدت شش ماه در اوایل
سلطنت رضا خان جهت ادای امتحان و
دریافت مدرک پزشکی به تهران رفت و
موفق به دریافت مدرک پزشکی گردید و

سید احمد علی خسروی همدانی

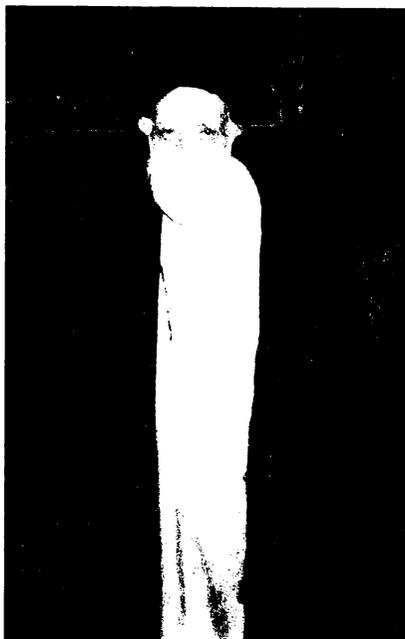
به طبابت اشتغال ورزید و تا کنون به همین شغل شریف اشتغال دارد. وی در
مدرسه سربخچال حجره‌ای داشت و به طلاب درس می‌گفت، بعدها مدرسه در
خیابان افتاد و تخریب شد.

از آثار او: ۱ - داروهای تندرستی (یا ادویه مجربه)، ۲ - رسائلی در جفر،
۳ - رسائلی در رمل، ۴ - کتابی مفصل در طب، ۵ - کفایة العلاج، در علم طب،
۶ - محکّمات و متشابّهات قرآن کریم.

۲ - سید حسین خسروی همدانی (۱۳۳۳ ق - معاصر) از فضلا و دانشمندان
معاصر تهران است.

وی در ۳ / رجب / ۱۳۳۳ ق در همدان دیده به جهان گشود.

سید حسین خسروی همدانی

ایشان پس از سپری کردن دوران کودکی، مقدمات و ادبیات و خلاصه الحساب و علوم غریبه را نزد پدر ارجمند خود (سید محمد علی) و برادر ارشد خود علامه سید احمد علی خسروی - ساکن همدان - فراگرفت. در سال ۱۳۵۶ ق به حوزه علمیه قم رهسپار شد و به مدت پنج سال از محضر آیت الله سید شهاب الدین مرعشی بخشی از کتابهای: شرح لمعه، مکاسب و کفایة الاصول را تلمذ کرد. و سایر دروس سطح را از محضر اساتیدی چون: سید محمد رضا گلپایگانی

(مکاسب)، شیخ عبدالوهاب قائینی (رسائل)، شیخ شهاب الدین مصطفوی همدانی (رسائل) و شیخ نعمت الله قزوینی (مکاسب) به پایان رسانید. و مدت دو سال در دروس خارج حضرات آیات: سید محمد حجت کوهکمری (فقه و اصول) و سید محمد تقی خوانساری (خارج مکاسب) شرکت جست.

خسروی در سال ۱۳۶۳ ق و پس از هفت سال اقامت در قم به زادگاهش بازگشت و مدت ۱۴ سال در دروس خارج آیت الله آخوند ملا علی همدانی (معصومی) شرکت جست. در ضمن دروس مختلفی از قبیل: شرح منظومه و کشف المراد را نزد میرزا ابوالقاسم شاهنجرانی و طب قدیم را نزد سید عبدالحسین خسروی (پسر عموی خود) فراگرفت، در ضمن خود در مدرسه آخوند شرح منظومه تدریس می کرد.

خسروی در سال ۱۳۸۵ ق مطابق با ۱۳۴۴ ش همدان را به سوی تهران رها

ساخت و مدتی هم به تدریس اشتغال داشت و در مسجد قدس رضوی واقع در خیابان بلورسازی - خیابان قزوین، به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال دارد.

از آثار او: ۱ - حاشیه علی العروة الوثقی، ۲ - حاشیه علی الکفایة الاصول (که شرح مانند است)، ۳ - رساله هائی در جفر، ۴ - رساله هائی در رمل.

۳ - سید حسن ۴ - سید مرتضی و ۹ دختر.

منابع

۱ - مصاحبه با آقای سید حسین خسروی به تاریخ ظهر روز سه شنبه ۲۶ / ذیحجه / ۱۴۱۹ ق مطابق با ۲۴ / فروردین / ۱۳۷۸ ش در مسجد قدس رضوی تهران از زبان ایشان یادداشت گردید.

۲ - مصاحبه با آقای سید محمد علی خسروی.

محمد علی روحی اصفهانی

(ح ۱۳۲۸ - ۱۳۷۳ ق)

محمد علی روحی، در حدود سال ۱۳۲۸ ق در اصفهان متولد شد. وی ضمن شغل روزانه اش که نقاشی بود به تحصیل علوم قدیمه اشتغال جست، و در فهم مقدمات و سطح زحمتهای کشید و خصوصاً ادبیات عرب را به خوبی آموخت. چند سال آخر عمر خویش را در تهران ساکن بود، و در مدرسه مروی به تدریس: مغنی و مطول و شرح نظام و غیره مشغول بود و الحق نیکو از عهده تدریس آنها بر می آمد.

روحی در روز دوشنبه ۱۱ / محرم / ۱۳۷۳ ق مطابق با ۳۰ / شهریور / ۱۳۳۲ ش

در تهران وفات یافت و در قبرستان حاج شیخ قم با کد (۸۲۱۷) مدفون شد.

این اشعار اثر طبع اوست:

یا آل خیر من بعث قلبی الیکم نبذا
 عن غیر کم منصرفا فاتقذوا المستقذا
 صبری علی ما ترکوا صبر و فی العین
 بحبه مالم اطق و لا اقول کیف ذا
 خطب الوصی احتجبا و ذاک امر اشخذا
 لیلۃ غدرا و حذوا مالم یکن لیتحذی
 علیهم و قدر قضر بعض و عجلا اخذا
 فی حبه حتی غلا قلیلا بما لن یؤخذا
 نکر کقوم جلسوا عن خیر ناس بکذا
 ثم یدی من ارتضی بغیر صهر من بذی

یا سادتی و حبذا من سادۃ فحبذا
 اتیتکم معترفا عن بحرکم مغترفا
 انسی لقوم هلكوا سبیل غی سلکوا
 قولی عدل و یحق و فی تکلیف خلق
 حسبت کھفا عجباً ثم دریت اعجبا
 یوم غدیر نبذوا وراثهم و اتخذوا
 حب الوصی مفترض هرون قوم معترض
 ما بان بین من خلا عنه و من حر علا
 قوم ابن عمران نسوا ما ذکروا فالتمسوا
 اوصی الیهم و قضی علی الوصایا بالتضا

منع

۱ - تذکره شعرای معاصر اصفهان، ۴۲۴ (سال مرگش را ۱۳۷۲ ق ثبت کرده که اشتباه است).

شیخ محمد علی شریف طبرستانی مازندرانی

(۱۳۱۵ - ۱۳۹۶ ق)

حاج شیخ محمد علی شریف طبرستانی، وی فرزند آیت الله حاج شیخ محسن شریف از علمای بابل بود.

وی در ۵ / ماه مبارک رمضان / ۱۳۱۵ قمری پا به عرصه گیتی نهاد، پس از رسیدن به سنین نوجوانی وارد حوزه علمیه گردیده و به تحصیلات علوم دینی مشغول شد. دروس مقدماتی را از محضر اساتید بزرگوار بابل به خصوص حضرات آیات: شیخ محمد صالح حائری (علامه سمنانی)، سید ابراهیم تاقبی و سید احمد استاد فراگرفت، آنگاه به قم مهاجرت کرد.

نکته جالب توجه اینکه در حال حرکت ایشان، فقیه فرزانه آیت الله شیخ محمد

حسن معروف به «شیخ کبیر» بابلی در حضور علمای شهر، مراسم دعای سفر را برای ایشان بجای آوردند.

پس از ورود به قم، سطوح مقدماتی فقه را از محضر آیت‌الله سید محمد تقی خوانساری و جلدین کفایه را از آیت‌الله حاج آقا روح‌الله کمالوند خرم‌آبادی فرا گرفتند. سپس مدتی در درس خارج فقه و اصول آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی شرکت نمود.

در سال ۱۳۴۶ ق و در ماه مبارک رمضان دچار بیماری شدیدی گردیده و بالاجبار به بابل بازگشت، پس از درمان بیماری برای نیل به مقامات عالی در ربیع‌الاول / ۱۳۴۷ ق عازم نجف اشرف گشته و در مدرسه آخوند خراسانی ساکن گردید.

معظم‌له چهار سال در عتبات عالیات در محفل علمی حضرات آیات: میرزا محمد حسین نائینی، سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ ضیاءالدین عراقی حاضر گشته و استفاده سرشار نمود و به درجات بلند علمی نائل گشت و در سال ۱۳۵۱ قمری با اخذ اجازه اجتهاد از اساتید مذکور و حاج شیخ عبدالکریم حائری وارد بابل گردید و به ترویج مبانی دین تعلیم و تربیت و ارشاد مردم مشغول گشت.

بعد از پدر بزرگوارش، برکرسی تدریس در مدرسه صدر تکیه زده و به تربیت طلاب اشتغال ورزید، ضمن آنکه در مسجد «حصیر فروشان» جانشین پدر گردید و از طریق وعظ و خطابه، مردم را به سوی معارف عالی توحید و تخلُّق به اخلاق حسنه هدایت کرد.

معظم‌له بسیار متعبّد و در مستحبات ید طولایی داشت و به شب‌زنده‌داری و تهجّد، مشهور و در کلیه ادعیه به خصوص زیارت عاشورا و دعای جوشن کبیر همیشه کوشا و موفق بود و در سال آخر عمر، هر روز دعای طولانی جوشن کبیر را قرائت می‌کرد و هنگام احتضار، در حال زمزمه دعای جوشن کبیر رحلت نمود.

آن بزرگوار از زندگی بسیار زاهدانه‌ای برخوردار بود و همواره از زخارف دنیا پرهیز می‌کرد. ضمن آنکه از بیانی جذاب و شیوا برخوردار بود و در حسن سلوک و

تواضع شهرت داشت.

همه این امور باعث شد که آن بزرگوار مورد ارادت و توجه جمع زیادی از مؤمنین بابل و حومه قرار گیرد، تا آنکه مسجد ایشان و مجلس موعظه و خطابه‌اش همواره مخصوصاً در ماه مبارک رمضان مملوّ از جمعیت مشتاق و مؤمنین بزرگوار بوده است.

وی پس از عمری تلاش ارزنده، در غروب روز یکشنبه ۲۰ / ذی‌الحجّة / ۱۳۹۶ ق برابر با ۲۱ / آذر / ۱۳۵۵ ش در تهران دارفانی را وداع گفت و جنازه‌اش پس از انتقال به قم در باغ بهشت قم مدفون گردید.

منابع

۱ - آشنائی با فرزندان بابل ۲۹۳.

۲ - گنجینه دانشمندان ۱۶۵/۳.

شیخ محمد علی صفائی گلپایگانی

(- ۱۴۰۷ ق)

از فضلا و روحانیون فعال تهران بود.

تولدش در گلپایگان واقع شد.

وی پس از فراگرفتن مقدمات و سطوح در آن سامان به حوزه علمیه نجف اشرف مهاجرت و سالها از محضر آیات: سید جمال الدین گلپایگانی، سید محمود شاهرودی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده شایان نمود.

ایشان جهت تبلیغ و نشر اسلام مدتی در کشور آلمان و غیره مسافرت و خدماتی برجسته نمود، سپس به ایران مراجعت و در تهران اقامت نمود و کاروان حج را برعهده داشت.

صفائی در شب ۱۲ / ربیع‌الثانی / ۱۴۰۷ ق مطابق با ۴ / دی / ۱۳۶۵ ش

درگذشت و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

شيخ محمد علي طبسي

(۱۳۵۹ - ۱۳۸۲ ق)

شيخ محمد علي فرزند علامه
شيخ محمد رضا و نوه عباس طبسي
خراساني.

وي در ۳۰ / جمادى الثانى /
۱۳۵۹ ق در نجف اشرف دیده به جهان
گشود.

مقدمات را نزد پدر خود و شيخ
عبدالله تبريزى آموخت. از نوجوانى
پُرکار و با نشاط و پژوهشگر واقعى بود.

از آثار او

- ۱ - الاسلام و المبدء الشيعى.
- ۲ - الشيعية مسيرها و مصيرها.
- ۳ - المبعث النبوى.
- ۴ - تاريخ الروضة الحيدرية.
- ۵ - تاريخ طبس.
- ۶ - تصحيح و اشراف على كتاب «أنوار البدرين» فى تراجم علماء القطيف و الأحساء و البحرين.
- ۷ - تلامذة الشيخ الانصارى.
- ۸ - حياة ابوطالب (رض).
- ۹ - ذكرى شيخنا الانصارى.

۱۰ - عید الغدیر.

۱۱ - لمحة من حياة الامام علی عليه السلام.

۱۲ - مولد النور فی ۱۵ شعبان (حول الامام المهدي «عج»).

طبسی در روز چهارشنبه ۲۲ / صفر / ۱۳۸۲ ق مطابق با ۳ / مرداد / ۱۳۴۱ ش در سن ۲۳ سالگی در پی بیماری در تهران درگذشت و در وادی السلام قم مدفون گردید. اینک به خواندن نوشته برادر ایشان، جناب حجة الاسلام شیخ نجم الدین طبسی که به درخواست نگارنده در سال ۱۴۱۸ ق نگارش یافته، دعوت می‌کنیم: اندیشمند فرزانه و فاضل گرانمایه شیخ محمّد علی فرزند حضرت آیت الله حاج شیخ محمّد رضا طبسی نجفی در سال ۱۳۵۹ هجری قمری در مهد علم و فضیلت، نجف اشرف دیده به جهان گشود.

دوران کودکی او با تربیت پدر سپری گشت و او به دلیل هوش و استعداد سرشار خدادادی به سوی فراگیری علوم اسلامی روی آورد و به سرعت و جدیت مقدمات و سطح را فراگرفت و از اساتید فرهیخته‌ای چون شیخ محمّد حسین ادیب (در کربلائی معلّماً) و والد و الامقامش دانش و معرفت آموخت. او در دهه دوم عمر خویش به یاری پدر شتافت و آثار گرانقدر وی را همچون کتابهای «الشیعة و الرجعة» و «در الاخبار (ج ۱)» را، پس از تصحیح به زیور طبع آراست.

آن جوان پرتلاش و سخت کوش از نعمت نویسندگی برخوردار بود و در این راستا با توجه به نیاز زمان و شرایط جامعه قلم زد تا خدمتی به جامعه دینی کرده باشد و گره از مشکلات فرهنگی گشوده باشد.

آثار قلمی (چاپی، مخطوط و مفقود) او از این قرار است:

۱ - الاسلام و المبدء الشیوعی (چاپی).

۲ - ذکرئ شیخنا الانصاری (چاپی).

۳- احادیث المسلمین فی فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام (چاپی).

۴- احادیث المسلمین فی فضایل الحسن و الحسین علیهما السلام (مفقود).

۵- الشیوعیة مسیریها و مصیریها (چاپی).

۶- شرح حال شاگردان شیخ انصاری (مفقود).

۷- تاریخ طبس (مفقود).

۸- تعلیقه بر کتاب انوار البدرین فی علماء البحرین (چاپی).

۹- تعلیقه بر کتاب قاعده لاضرر (چاپی).

و چند اثر مفقود شده دیگر.

مقالات: شیخ محمد علی طبسی همچنین در برخی از مجلات آن دوره به

چاپ رسید که عمر رضا کحاله بدان اشاره کرده است.

او در سنین جوانی مبتلا به بیماری شد و به منظور معالجه راهی تهران گشت تقدیر

الهی زندگی او را متحول ساخت و آن کبوتر سبکبال را از قفس دنیا رها کنید. آری او در

شب ۲۲ صفر ۱۳۸۲ هجری قمری در بیمارستان بوعلی تهران در سن ۲۳ سالگی به

سوی حق برگشود. پیکر او پس از انتقال به شهر قم و اقامه نماز توسط حضرت آیت الله

گلپایگانی در - مقبره عزیزی قزوینی واقع - در وادی السلام به خاک سپرده شد.

آیت الله طبسی از فقدان فرزند دل‌بند خویش بسیار متأثر گشت و بر مشیت الهی

تسلیم بود. ایشان برای تقدیر از خدمات شایسته فرزند با فضیلت خویش در کتاب

«در الاخبار» (ج ۲) و «المنیة فی حلق الشارب و اللحیة» از او یاد کرده و از ایزد

متعال علو درجات او را طلب نموده است.

محمد علی فروزش خوانساری

(۱۳۳۶ - ۱۳۸۹ ق)

محمد علی فرزند محمد رضا فروزش خوانساری، از شعرای معاصر بود.

وی در سال ۱۳۳۶ ق تولد یافته بود.

نمونه اشعارش در کتاب «نگین سخن» به چاپ رسیده است.
 فروزش در روز شنبه ۲۸ / ربیع الاول / ۱۳۸۹ ق برابر با ۲۴ / خرداد / ۱۳۴۸ در
 سن ۵۳ سالگی بدرود حیات گفت. پیکرش در قبرستان ابو حسین قم مدفون
 می‌گردد.

منابع

۱ - فرهنگ شاعران زبان پارسی ۴۳۴.

۲ - نگین سخن ۲۸۲/۵.

شیخ محمد علی فقیهی گیلانی

(۱۳۴۳-۱۴۱ ق)

حاج شیخ محمد علی فرزند
 حجة الاسلام شیخ ابوالحسن آیت الله
 زاده و نوه آیت الله شیخ شعبان گیلانی،
 ملقب به «فقیهی» از فضلا و نویسندگان
 معاصر حوزه بود.

وی در ۱۲ / مرداد / ۱۳۰۳ ش در
 نجف اشرف قدم به عرصه گیتی نهاد.
 محمد علی دوران کودکی را در
 نجف سپری کرد و در حدود دوازده
 سالگی همراه پدر و مادر به شهر رشت
 (گیلان) رفت. دوره مدارس جدید
 خواند و دیپلم رشته ادبی دریافت
 داشت. در کنار آن به تحصیل مقدمات

نزد: شیخ علی اکبر فیکوهی، شیخ محمد وحید خورکامی و شیخ ابوالقاسم لشت

نشائی اشتغال داشت.

در سال ۱۳۶۵ ق (برابر با ۱۳۲۵ ش) به حوزه علمیه قم ملحق شد و دروس سطح را نزد: شیخ محمد تقی امینی املشی، شیخ جواد افتخاری گلپایگانی و شیخ عبدالحسین فقیهی گیلانی (عموی خود) به پایان رساند. دروس خارج را هم از محضر آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محمد تقی خوانساری و شیخ عبدالنبی عراقی استفاده نمود.

سپس به مشاغل فرهنگی روی آورد و رسماً به خدمت وزارت فرهنگ (آموزش و پرورش) درآمد. پس از ۲۴ سال خدمت و انجام وظیفه در اسفند / ۱۳۶۰ ش به افتخار بازنشستگی نایل گشت. سالها هم سردفتر ازدواج در خیابان باجک برعهده داشت. از جمله مشاغل و خدمات او می توان به: ریاست دبیرستان محمدیه قم، مسؤلیت نشریات اداره آموزش و پرورش و نیز مسؤلیت امور طلاب دینی از طرف مراجع وقت، اشاره کرد.

فقیهی از حضرات آیات: سید صدرالدین صدر، سید محمد تقی خوانساری، شیخ عبدالنبی عراقی، شیخ عباس علی شاهرودی و شیخ آقا بزرگ تهرانی، مفتخر به اجازات گردید.

از آثار او

- ۱ - زنان بزرگ اسلام.
- ۲ - غروب آفتاب در کربلا، در چهار جلد.
- ۳ - ناخدای کشتی رستگاری (یا امام علی بن ابی طالب علیه السلام).
- ۴ - هزار لغت «گیلانی».

منع

۱ - شرح حال فوق در عصر روز جمعه ۲۵ / فروردین / ۱۳۷۴ ش در منزل ایشان در قم و از زبان

خودش یادداشت گردید.

شیخ محمّد علی کرگیلی

(ح ۱۳۴۰-۱۴۱۳ق)

شیخ محمّد علی فرزند عبدالکریم کرگیلی کشمیری، در حدود سال ۱۳۴۰ ق در کرگیل به دنیا آمد.

پس از طی مقدمات و سطح عازم نجف اشرف گردید، و از محضر آیات: سید ابوالحسن اصفهانی، سید محمود شاهرودی و سید محمّد تقی بحر العلوم و سائرین استفاده نمود، سپس به کرگیل بازگشت و پس از چند سالی به ایران هجرت کرد، و در قم رحل اقامت افکند و رو به نویسندگی و پژوهش آورد. حقیر ایشان را مکرر در مکرر در منزل آیت الله سید محمّد شاهرودی می دیدم. مردی آرام با شخصیت و با فضل بود، قدی خمیده و رنگی تیره داشت. و در تنگدستی کاملاً محاصره گردیده و اواخر عمر هم گرفتار بیماری شده بود.

از آثار او:

۱- الرّد علی الوهابیة.

۲- الاقتباس فی العقائد الاسلامیة.

او در روز شنبه ۲۸ / شعبان / ۱۴۱۳ ق مطابق با اول / اسفند / ۱۳۷۱ ش در پی بیماری در حدود سن ۷۳ سالگی در قم درگذشت، و روز بعد تشییع و در باغ بهشت مدفون گردید.

شیخ محمّد علی کرودی طالقانی

(ح ۱۳۲۰-۱۴۰۳ق)

حاج شیخ محمّد علی فرزند علامه ملا عبدالله کرودی طالقانی «عبادی»، از علمای تهران بود.

در سال ۱۳۲۰ ق در (فشافویه) تهران متولد شد. و پس از خواندن مقدمات و ادبیات در تهران، در سال ۱۳۴۰ ق به قم مهاجرت نمود و از محضر آیات: شیخ ابوالقاسم کبیر، شیخ مهدی حکم قمی (پائین شهری)، شیخ محمد علی حائری قمی، حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری و سید محمد تقی خوانساری فقهاً و اصولاً استفاده و مدارج کمال را طی نمود. و در سال ۱۳۶۴ ق به تهران مراجعت و در (مسجد اکباتان) به اقامه جماعت و خدمات دینی پرداخت.

از آثار او:

۱- تقریرات فقه و اصول حائری یزدی.

۲- تقریرات فقه کبیر قمی.

او در روز چهارشنبه ۹ / شوال / ۱۴۰۳ ق مطابق با ۲۹ / تیر / ۱۳۶۲ ش به سن

۸۳ سالگی در تهران درگذشت، و در قبرستان ابوحمسین مدفون شد.

منابع

۱- آثار الحجة ۲/۲۶۸.

۲- آشنایی با مشاهیر طالقان ۲۳۴.

۳- آینه دانشوران ۲۹۸ (نام پدرش اشتباه ذکر شده است).

۴- گنجینه دانشمندان ۴/۵۰۷.

سید محمد علی کزازی کرمانشاهی

(۱۳۰۴ - ۱۳۵۰ ق)

حاج سید محمد علی کوچکترین فرزند علامه سید حسن و نوه سید اسماعیل

حسینی کزازی، از فضلا و معاریف کرمانشاه بود.

وی در سال ۱۳۰۴ ق در کرمانشاه دیده به جهان گشود. و در یک خانواده

علمی و دانا پرورش یافت.

تحصیلات اولیه اش در کرمانشاه نزد پدر خود و دیگران گذراند، سپس به نجف اشرف رهسپار شد و به تحصیلات عالی خود نزد اساتید برجسته آن سامان پایان داد و پس از چند سال اقامت به درجه علمی نایل آمد و با تنها دختر علامه حاج سید محمد علی تنکابنی (متوفای ۱۳۱۷ ق) ازدواج نمود. و مجدداً به زادگاه خود مراجعت نمود و از معاریف و بزرگان شهر گردید.

وی در سال ۱۳۵۰ ق مطابق با ۱۳۱۰ ش در سن ۴۶ سالگی بدرود حیات گفت و پیکرش به قم حمل و در جوار علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

❦ منع

۱- از منسوبین ایشان، مطالب فوق یادداشت گردید.

سید محمد علی کشفی بروجردی

(ح ۱۳۴۱-۱۴۱۶ ق)

حاج سید محمد علی فرزند علامه سید مصطفی موسوی کشفی بروجردی، از واعظان معروف خطه لرستان بود. وی در «الشر» واقع در استان لرستان در حدود سال ۱۳۴۱ ق، تولد یافت.

پدرش از علمای معروف «الشر» بود.

سید محمد علی در جوانی به بروجرد رفت و مشغول تحصیل علوم دینی شد. سپس به حوزه علمیه قم پیوست و از محضر آیت الله سید حسین طباطبایی بروجردی استفاده نمود و به الشتر بازگشت و به وعظ و ارشاد و خدمات دینی پرداخت.

نامبرده در رمضان / ۱۴۱۶ ق در حدود ۷۵ سالگی در قم بدرود حیات گفت.

پیکرش در جوار علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - سیّد حسن، ۲ - سیّد حسین، ۳ - سیّد محمد رضا، و یک دختر.

تذکره منفع

۱ - اطلاعات متفرقه.

شیخ محمد علی لواسانی

احقر را شرح حال بطور اجمال بدین منوال است: روز یکشنبه سیزدهم ذی‌الحجه سال ۱۲۹۸ ق در تهران متولد شدم. پس از ایام کودکی به رسم معمول آن زمان در منزل خدمت چندین نفر استاد درس خوانده و در سن چهارده سالگی تا حدی از کتب معموله عربیه فارغ و در مدرسه مروی مشغول به تکمیل تحصیل علوم ادبیه گردیدم و نظر به علاقه بسیار که به اشتغال علمی داشتم، جد مبرورم عالم حاجی ملا شکرالله رحمته و پدر مغفور بزرگوارم مرحوم حاجی شیخ عیسی «قدس سرهما» که شرح حال و تألیفات آن دو در کتاب المآثر والاثار و کتاب «ذریعه» علامه بزرگوار تهرانی ثبت و ضبط است، مرا با عدم قابلیت سنی از درس خود مشمول لطف و ترشحات علمیه می فرمودند.

در چهاردهم / صفر / ۱۳۱۲ ق خدمت مرحوم والد برای تحصیل به نجف اشرف مشرف و به کتب سطوح فقهیه و اصولیه مشغول گردیدم. کتاب قوانین را خدمت مرحوم نحریر بزرگوار آقای حاجی سید آقا قزوینی که تخصص به سزا در این کتاب داشت و در محضر نادره زمان مرحوم آقا سید علی قزوینی «صاحب حاشیه» تلمذ فرموده بودند، فراگرفتم. کتاب فصول را خدمت حکیم صمدانی مرحوم حاجی شیخ احمد شیرازی «صاحب حاشیه فصول» تلمذ نمودم. سپس از محضر آیات آن اعوام مرحومین علامه خراسانی «صاحب کفایه» و سید طباطبائی یزدی «صاحب عروة الوثقی» و شیخ شریعه اصفهانی «قدس الله اسرارهم» به قدر

استعداد استفاده و استمداد نمودم و پس از هفت سال تشرّف در ربیع الاول / ۱۳۱۹ ق به تهران بازگشتم.

چون شوق معقول را هم تا اندازه‌ای داشتم و سنوات معدوده از محضر درس حکیمین بارعین مرحومین حاج شیخ علی نوری «صاحب حاشیه شوارق» و حکیم الهی ثانی مرحوم میرزا شمس‌الدین (شاگرد مرحوم حکیم جامع و متکلم بارع حاجی سبزواری) حاضر و از کتب مشهوره حکمت و کلام مستفید گردیدم و در مدرسه مروی به تدریس مطول و سطوح فقهیه و اصولیه مشغول شدم و در شعبان ۱۳۴۱ ق در مدرسه عالی سپهسالار به تدریس رسمی مشغول و سه رساله فقهیه و قضائیه در درایه حدیث را در آن مدرسه تألیف و تدریس نمودم و تا حال بیست و نه سال است به ادای وظیفه تدریس منقول مشغول و از خداوند ترقی و تعالی این جامع اعظم روحانی را خواهانم.

شیخ محمّد علی مدرس افغانی

(۱۳۲۹-۱۴۰۶ ق)

شیخ محمّد علی ملقب به (مدرس) فرزند مراد علی صابری غزنوی افغانی، به سال ۱۳۲۹ ق در قریه (خاریبید) از توابع بخش «میتو» غزنین به دنیا آمد. در سن کودکی همراه پدرش به مشهد مقدس رفت و پس از نشو و نما به تحصیل مقدمات پرداخت، شرح نظام را خدمت شیخ عبدالجواد ادیب نیشابوری و سایر کتب دیگر ادبی را نزد شیخ محمّد تقی ادیب نیشابوری آموخت. در سال ۱۳۴۹ ق به نجف اشرف به طور پیاده از مشهد تا آنجا عزیمت نمود که مدت یک سال طول کشید، پس از ورود به شهر امامت و ولایت، سطوح را نزد: شیخ حسن رشتی، شیخ نصرالله رشتی، شیخ محمّد بن محمّد جعفر گورجی رشتی و شیخ صدرا بادکوبی تلمذ نمود.

خارج فقه و اصول را از محضر آیات: میرزا محمّد حسین نائینی، شیخ

ضیاء الدین عراقی، سید ابوالحسن اصفهانی، شیخ محمد علی کاظمی خراسانی، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، میرزا آقااصطهباناتی، سید محسن طباطبائی حکیم، و سید ابوالقاسم موسوی خوئی استفاده نمود، و اجازاتی از آنان دریافت داشت. و رو به تدریس ادبیات و مقدمات و گاهی سطح و چندی هم عقاید آورد و شاگردان بسیار زیادی را تربیت کرد.

حقیر مکرر در مکرر ایشان را

زیارت می کردم، مردی کوتاه قد، چهره گندمی، چشمان ریز، سیگار از دستش دور نمی شد، همینطور ذهن خود را مشغول تکرار و مطالعه قرار می داد، کمی شوخ طبع هم بود. در مجالس عمومی شرکت می کرد و در گوشه ای می نشست، و از صدور مجالس دوری می جست، به دیدار بزرگان و علما و گاهی حتی از شاگردان خود زیارت می کرد و به عیادت آنان می رفت. چنانکه معروف است بابت درس خود شهریه دریافت می کرد، ولی از افراد بی نوا و ضعیف هیچ دستمزدی تقاضای نمی کرد، درس وی از حلاوت و طراوت خاصی برخوردار بود، به همین جهت تا حدی پُر جمعیت و پُر سر و صدا بود، در ماه مبارک رمضان به تدریس شرح باب حادی عشر و کتب دیگر اعتقادی اشتغال داشت. خلاصه آنکه حالت درویشانه و ساده زیستی بر خود گرفته بود.

از آثار او:

۱ - المدرس الأفضّل فیما یشار الیه فی المطول، در ۷ جلد.

- ۲- مکررات المدرس فی شرح السیوطی، ۴ جلد.
- ۳- الکلام المفید للمدرس و المستفید فی شرح الصمدیة.
- ۴- حواشی علی جامع المقدمات (به طور مفصل) در دو جلد.
- ۵- رفع الغاشیة عن غوامض الحاشیة (از ملا عبدالله).
- ۶- اعراب سورة الفاتحة (وی در نظر داشت که تمام قرآن مجید را اعراب کند، ولی به این کار توفیق نیافت. به همین جهت هم در گنجینه دانشمندان و هم در المؤلفون الافغانیون اشاره به همچو کتابی نمودند ولی خودم از ایشان پرسیدم، گفتند: همچو کتابی ننوشتیم).
- ۷- الشواهد المنتخبة من السیوطی.
- سرانجام در بامداد روز چهارشنبه ۲۱ / ذی حجة / ۱۴۰۶ ق مطابق با ۵ / شهریور / ۱۳۶۵ ش به سن ۷۷ سالگی در قم درگذشت و پس از تشییع باشکوهی و در باغ بهشت مقبره روحانی مدفون گردید.

منابع

- ۱- المؤلفون الافغانیون المعاصرون ۴۸.
- ۲- کیهان فرهنگی، سال سوم شماره هفتم ص ۴۲.
- ۳- معجم المؤلفین العراقین ۲۰۷/۳.

میرزا محمّد علی مدرس تبریزی

(۱۲۹۶ - ۱۳۷۳ ق)

میرزا محمّد علی فرزند میرزا محمّد طاهر و نوه نادر محمّد خیابانی تبریزی، ملقب به «مدرس» از فحول علما و مشاهیر مورخان بود.

وی در سال ۱۲۹۶ ق در محله «خیابان» تبریز، دیده به جهان گشود.

مدرس، ادبیات و اولیات را در مدرسه طالبیه تبریز آموخت. معقول را از میرزا علی لنکرانی و ریاضیات را از میرزا عبدالعلی منجم و منقول را از حضرات آیات:

میرزا حسن مجتهد تبریزی، سید ابوالحسن انگجی و میرزا صادق تبریزی استفاده کرد. مشایخ روایتی ایشان عبارتند از حضرات آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی، شیخ عبدالحسین رشتی، شیخ محمد حسین کاشف الغطاء، سید هبةالدین شهرستانی، شیخ آقا بزرگ تهرانی، میرزا محمد علی شاه آبادی و سید محمد حجت کوهکمری می باشند.

آثار قلمی اش به شرح زیر است:

۱- حیاض الزلائل فی ریاض المسائل - که در رجب ۱۳۲۴ هجری قمری یعنی در ۲۸ سالگی تألیف آن را تمام کرده است. این کتاب اولین تألیف آن مرحوم و به زبان عربی و در شرح کتاب طهارت از ریاض معروف: به شرح کبیر سید علی طباطبائی و به قطع وزیری بزرگ در ۴۲۸ صفحه می باشد و هنوز طبع نشده است.

۲- غایة المنیٰ فی تحقیق الکنیٰ - که در شعبان سال ۱۳۳۱ هجری قمری تألیف آن تمام شده است.

این کتاب که شاید دومین تألیف او باشد به زبان عربی و در بیان کنیه های مستعمله در غیر انسان در زبان عرب است و هنوز به طبع نرسیده است.

۳- قاموس المعارف - که تألیف آن در ربیع الثانی سال ۱۳۴۵ هجری قمری در شش جلد به قطع وزیری بزرگ طی (۴۰۰۷) صفحه خاتمه یافته است. این کتاب به زبان فارسی بوده و حاوی چهل و پنج هزار لغت عصری معمولی و شاهکار مؤلفات آن مرحوم است که علاوه بر استیفای لغات فارسی اکثر لغات عربی و پاره ای از لغات بیگانه را هم که معمول فارسی زبانان عصر حاضر می باشد داراست و بلکه شرح اجمالی از عقائد مذاهب مختلفه و اکثر اصطلاحات دینی و فنون متنوعه نجومی و ریاضی و عروضی و تاریخی و غیر آنها را هم مشتمل می باشد، که متأسفانه تا کنون وسائل طبع آن فراهم نگردیده است و در اوّل آن کتاب رساله مستقلی در دستور زبان فارسی نگارش داده اند که جا دارد مستقلاً چاپ و مورد استفاده قرار گیرد که این رساله نیز به قطع وزیری بزرگ در (۱۸۳) صفحه می باشد.

۴- فرهنگ نوبهار- در لغت فارسی به فارسی حاوی بیش از نوزده هزار لغت که در سال ۱۳۴۸ هجری قمری در تبریز طی دو مجلد چاپ سری شده است.

۵- فرهنگ بهارستان- در مترادفات زبان فارسی که به اسلوب سرالادب ثعالبی نسبت به زبان عربی است و در شعبان (۱۳۴۸) هجری قمری در تبریز چاپ شده است.

۶- الدر الثمین او دیوان المعصومین- در اشعار و کلمات منظومه منسوبه به حضرات معصومین علیهم السلام که جلد دوم آن در تبریز چاپ سنگی شده و در رشته خود بی سابقه است.

۷- کفایة المحصلین فی تبصرة احکام الدین- در شرح مزجی تبصرة علامه حلی به عربی در دو مجلد که جلد اولش از طهارت تا احیای موات در تبریز چاپ سنگی شده است.

۸- نثر اللئالی در شرح نظم اللئالی- در تجوید که شرح نظم اللئالی معروف میرابوالقاسم قاری (عهد شاه عباس ثانی صفوی) است.

این کتاب به فارسی و خطی آن ۱۷۲ صفحه به قطع وزیری بوده و تألیف آن در سال ۱۳۶۳ هجری تمام شده است و اخیراً به خط جناب آقای میرزا طاهر خوشنویس نوشته شده و فعلاً با مراقبت و توجهات استاد معظم میرزا عبدالوهاب شعاری دامت افاضاته تحت طبع است.

۹- فرهنگ نگارستان- در لغت فارسی به فارسی طب، پنج مجلد به قطع وزیری بزرگ و دارای قریب پنجاه و پنج هزار لغت مفرد و مرکب که جمعاً ۳۳۱۵ صفحه می باشد و در محرم سال ۱۳۵۹ ق تألیف آن خاتمه یافته و هنوز توفیق طبع این کتاب مفید و نفیس حاصل نشده است.

۱۰- امثال و حکم ترکی آذربایجانی که به زبان ترکی آذربایجانی است و به قطع وزیری بزرگ در ۳۰۷ صفحه می باشد که هنوز چاپ نشده و نواقصی دارد.

۱۱- ریحانة الادب فی تراجم المعروفین بالکنیة او اللقب- شامل شرح حال

اجمالی اکثر علما و فقها و فلاسفه و حکما و اطبا و عرفا و شعرا و ادبا و بعضی از اهل حدیث و اصحاب ائمه هدی علیهم السلام که معروف به کنیه یا لقب هستند می باشد و به جهت تکثیر فایده بعضی از مذاهب مصطلحه در علم رجال نیز با اشاره اجمالی به عقاید، ایشان مانند: اسماعیلیه و فطحیه و نظائر آن در محل ترتیبی خود نگارش داده شده و همچنین برخی از عناوین جامعه متداوله در آن فن که کنایه از چند تن از رجال و اکابر است. مثل ارکان و اوتاد و مشایخ و اصحاب اجماع و مانند آنها نوشته شده است.

تألیف این کتاب در سال ۱۳۶۴ هجری قمری مطابق ۱۳۲۴ هجری شمسی شروع شده و تا حین وفات مؤلف مرحوم ادامه داشته است. متأسفانه قبل از اینکه موفق بشوند مستدرکی که آرزو داشتند و وعده داده بودند برای آن مرقوم دارند، اجل مقدر فرارسید و بین ایشان و آمالشان فاصله شد. عده کسانی که در این کتاب ترجمه حال آنان نوشته شده جمعاً (۴۶۲۴) نفرند که اگر شرح قبائل و خانواده های مصدر به (آل) و (بنی) راهم که (۲۲۵) فقره است علاوه کنیم به (۴۸۴۹) شماره بالغ می گردد.

این کتاب از چندین جهت کم نظیر بلکه در نوع خود بی نظیر است؛ از لحاظ فارسی بودن، چاپ شدن عکس ها و خطوطی که در دسترس مؤلف بوده، به عناوین متعدد نوشته شدن بعضی از اکابر، رعایت ترتیب حروف کامل حتی در مؤلفات صاحبان ترجمه، قید محل بعضی از نسخه های خطی چاپ نخورده و درج مدارک خصوصی هر شرح حالی در ذیل آن که مؤلف مرحوم این مزایا را در مقدمه یا خاتمه بعضی از مجلدات آن به تفصیل بیان فرموده اند.

اجمالاً باید گفت ریحان ظریفی که مؤلف جلیل القدر آن کتاب به عالم علم و دانش اهدا فرموده است، تا جهان هست عطرشانی خواهد کرد و از نکته آن فضای روزگار عنبر آگین خواهد بود و همانطور که در مجله (فرهنگ ایران زمین) نوشته شده است (تألیف بسیار مفید است و در مدت کوتاهی مورد استفاده اکثر

اهل تحقیق و تاریخ قرار گرفته است).

و مجموعة فیها علوم کثیرة تقر بما فیها عیون الافاضل
ألذ من النعمی و احلی من المنی و احسن من وجه الحیب المواصل

این کتاب مشتمل بر پنج باب و یا خاتمه است باب اول شامل شرح حال معروفین به لقب و نسب بوده و چهار باب دیگر نیز در ترجمه حال معروفین به کنیه و مصدرین به الفاظ (اب) - (ابن) - (ام) - (بنت) به ترتیب می‌باشد. پایان و خاتمه هم که شامل دو فصل است، عبارت است از شرح و بیان خانواده‌ها و قبائل مصدر به لفظ (بنی) و (آل).

باب اول (القاب) طی چهار مجلد اولی و تمامی باب دوم (مصدرین به لفظ «اب») و یک قسمت از باب سوم (از مصدرین به لفظ «ابن» تا آخر ابن سینا) نیز طی جلد پنجم در زمان حیات مؤلف مرحوم رحمه الله به طبع رسیده است. آن مرحوم چنانکه قبلاً اشاره شد از این همه زحمات شبانه‌روزی طاقت فرسا و مواجهه با هزاران مشکلات در شرائط نامساعده زمان هوس جاه و مقام و آرزوی مال و منال نداشت، نمی‌خواست نتیجه زحمات و حاصل مجاهدات خود را اصلاً به روی مردم بکشد و مقام و منصبی تحصیل کند حتی توقع شنیدن «دو تا بارک‌الله و سه تا آفرین» را نیز از هیچ کس و هیچ مقامی نداشت؛ یک عمر با مناعت طبع و عزت نفس و سربلندی و سرفرازی زندگی کرد و در دوازده سال آخر عمرش با وجود فراهم بودن همه نوع وسایل آسایش در حجره‌ای از مدرسه سپهسالار قدیم تهران منزوی شد و به کفاف قناعت کرده و با حداقل وسایل از لحاظ کم و کیف زندگی نمود و به حال صاحبان مقامات ظاهری و ثروت غبطه هم نکرد، همتی بلند و عزمی راسخ و نظری وسیع و روحی بزرگ و زبانی شاکر و قلبی راضی داشت، بر موانع و مشکلات غلبه می‌کرد؛ جامع معقول و منقول و دارای ذوق عرفان بود و در غالب علوم زمان خود از هیئت و نجوم و فلسفه و ریاضیات و تاریخ و جغرافی

و معانی و بیان و بدیع و دیگر علوم ادبی فارسی و عربی مطالعات و تحصیلات کافی داشت و در اکثر این علوم حواشی و تعلیقاتی دارد که ضمن تألیفات ذکر نشده است؛ از هر دری که سخن گفته می‌شد، چون دریا موج می‌زد و بحر ذخاری بود. مملو از درر و گوهرهای گرانبهای علوم و معارف متنوعه و با وجود مراتب فضل و کمال بسیار متواضع و فروتن و مؤدب بود. حتی با اولاد و زیردستان خود نیز با نهایت ادب رفتار می‌کرد و میل آنان را بر میل و اراده خویش ترجیح می‌داد؛ به دانشمندان و ارباب فضیلت احترام فراوان می‌کرد و دارای سعه صدر و حضور ذهن و طبعی کریم و دست و دل باز و عاشق محبت و تقوا و دانش بود؛ هر جا صحبت علمی می‌شد همه چیز را فراموش می‌کرد، در برابر شدائد و ناملایمات از صابرین و در مقابل نعمت از شاکرین بود. در مدت عمرش هیچ‌گاه از وضع و قسمت و تقدیر شکایتی از وی شنیده نشد و درست مصداق این کلام حکیم دانشمند جلیل‌القدر مولانا سبزواری بود:

و بهجة بما قضی الله رضا و ذو الرضا بما قضی ما اعترضا
 عن عارف عمر سبعین سنه ان لم یقل راسا لا شیئا کائنه
 یالیت لم تقع و لا لما ارتفع مما هو المرغوب لیته وقع

یادداشتی از روضاتی

در اینجا بی‌مناسبت نیست از مقاله شیوائی که دانشمند محترم و فاضل ارجمند جناب آقای سید محمد علی روضاتی (دامت افاضاته) در روزنامه «چهل ستون» اصفهان به مناسبت وفات آن مرحوم درج فرموده‌اند ضمن سپاسگزاری از این عاطفه عالی ایشان جملاتی را عیناً نقل کنم:

اوائل سال ۱۳۲۸ ش بود که آگهی انتشار جلد اول و دوم کتابی نفیس به نام «ریحانة الادب در شرح حال معروفین به کنیه و لقب و نسب» در شماره ۹-۸ سال پنجم مجله یادگار با تعریف و توصیفی بلیغ از مؤلف بزرگوار آن مشاهده شد.

اینجانب بلافاصله نسخ آن را تهیه کرده پس از مطالعه اجمالی، با اعجابی تمام بی نهایت خوشحال شدم از آن رو که چنین کتابی با آن همه مزایا و شرح و بسط و خصوصیات برای کمتر کسی فراهم آمده و عمری طویل و حوصله فوق العاده باید تا با خون دل مطالب عالی و متفرقات نفیسی در مثل ریحانة الادب گرد آورده و به چاپ رسانید، دو سه ماهی گذشت به تهران رفتم و از فرط ارادت غائبانه که به مؤلف ریحانة الادب پیدا کرده بودم، به سراغ او رفته و در یکی از حجره های مدرسه قدیمه سپهسالار (محل سکونت آن مرحوم در تهران) به خدمتش رسیده و مدرس تبریزی را فوق آنچه تصور کرده بودم یافتم؛ ملکات و صفات عالی و نیکوی آن مرد بزرگ به قدری مرا جذب نموده بود که غالب ایام توقفم در تهران به خدمتش می رسیدم... صرف نظر از همه جهات کمالی و مقامات علمی که برای وی فراهم شده بود، تواضع و فروتنی بی نظیری که نسبت به علما و فضلا در مرحوم مدرس یافتم، در کمتر کسی دیده ام و حقاً بزرگ مردی فوق العاده بود. تمام اوقاتی که در تهران بسر می برد غیر از ساعات ضرورت به کارهای علمی می پرداخت... در هر یک از رشته های دانش دارای فضلی جلی و براعتی آشکار بود و از هر مقوله که سخن به میان می آمد، حدیث طویلی میراند و این بنده مواقعی که در محضرش می بودم، از فنون فقه و اصول و حدیث و فلسفه و تاریخ و درایه و تراجم و ادبیات عربی و فارسی و ترکی تکلم می کرد و به خوبی نتیجه زحماتی که در اصناف مختلف علوم و کمالات ظاهری و باطنی تحمل کرده بود آشکار می نمود و مورد تعجب و شگفتی مستمع واقع می شد...).

در کتاب علماء معاصرین چنین می نویسد (عالم بارع جامع ما من علم من العلوم الا و قد حل فی اعماقه و ما من فن من الفنون الا و قد شرب من عذبه و زعاقه... کتبش حقاً از نفایس سفائن علمای عصر و ذخایر افاضل عالم به شمار می آید. در علم معقول و منقول و ادب بهره کامل و نصیب وافر دارد و امروز در حل مشکلات و معضلات مسائل هیئت و حساب از عظامای علمای عصر معدود می گردد الی آخر).

چون اگر سعادت‌تی در این جهات تصور شود و لو بطور نسبی فقط در رضا به قضا و تسلیم شدن به مقدرات و اظهار وجد و شغف و تشکر از خداوند منان در هر حال و مقام است بدین جهت به ضرس قاطع و با کمال اطمینان می‌توانم بگویم که آن مرحوم سعادت‌مند بود عاش سعیداً و مات حمیداً.

تنها هدفی که در زندگی داشت و در راه وصول به آن شب و روز آرام نمی‌گرفت، همانا درس و بحث و افاده و استفاده و مطالعه کتاب و تألیف و تصنیف بود که همان اندازه که به زندگی مادی و عادی بی‌اعتنائی نشان می‌داد، نسبت به این قسمت ولع و حرص فراوان داشت. شبها مرتباً وقت سحر و قبل از طلوع صبح بیدار می‌شد، پس از ادای نوافل و فریضه صبح با پشتکار عجیب کم نظیری به مطالعه می‌پرداخت و برای اینکه از تألیف و مطالعه باز نماند، باب معاشرت و رفت و آمد را حتی الامکان به روی خود بسته بود. جز در مواقع ضرورت از منزل و حجره بیرون نمی‌رفت. چه بسا در همان حجره نیمه تاریک روزها را به شب می‌آورد و شبها را به روز می‌پیوست و کسی از حال او و او از حال کسی خبردار نمی‌شد.

کسانی که در طریق تألیف و تصنیف قدم برداشته‌اند، بهتر واقفند که سالکان این سبیل پرمشقت چه مشکلات و موانعی در سر راه دارند و «عاشقان گوهر مقصود که در دریای ریاضت غوطه‌ورند با چه امواج بی‌کرانی» مواجه هستند و «راه بردن به سر منزل عنقا به صرف ادعا و آرزو میسر نیست، بلکه قطع این مرحله را با مرغ سلیمان باید کرد» و در طی منازل کمال و گذشتن از وادی‌های سیر و ارتقا و جهاد به نفس از ره بینی و رهبری او هدایت طلبید و در ظلمات حیرت برای راه یافتن به آب حیات جاودانی از خضر طریقت همت خواست.

آری ایجاد آثار علمی و معنوی و ارتقا به مقام خدمتگزاری و طیران در آسمان بشریت واقعی با خور و خواب و خوش‌گذرانی و استفاده مادی و عیش و نوش و هوسرانی و تبعیت از منطق شهوت منافات دارد. بلکه همتی مردانه می‌خواهد و عزمی راسخ و فتور ناپذیر توأم با شب زنده‌داری‌ها و فداکاری‌ها و پشت پا زدن به

لذات فانی و ترک شهوات نفسانی و گذشتن از تمنیات دنیوی.

به هوس راست نیاید به تمنا نشود اندرین راه بسی خون جگر باید خورد
واقعاً راست گفته‌اند:

هر که سخن با سخنی ضم کند قطره‌ای از خون جگر کم کند

و به قول بیهقی «مرد آنگاه داند که نبشتن گیرد» و به گفته بعضی از اهل قلم: از صد کلمه معلومات، یکی را نمی‌توان نوشت و از صد نوشته یکی را نمی‌توان به چاپ داد و منتشر نمود.

عجب‌تر اینکه علاوه بر جمع تألیف و تهیه مآخذ و منابع چاپی و خطی و عکس و خط قدما که با نبودن وسائل لازم در تهران خود از مشکلات است. تمامی کارهای منزل و امور مربوطه به چاپ را از تهیه مسوده و پاکنویس و کلیشه و تصحیح و تطبیق و مقابله و مرتب کردن اوراق چاپ شده و غیرها شخصاً انجام می‌داد و حتی الامکان در احتیاجات شخصی جزاً و کلاً از کسی استمداد نمی‌کرد.

یکی از اسباب سعادت ظاهری‌شان هم صحت و استقامت مزاج بود که کمتر مریض می‌شد و باصره و سامعه و دیگر قوای جسمانی تا آخرین روزهای حیات در اطاعت و اختیار او بودند. اتلاف وقت را گناه عظیم می‌شمرد و عدم استفاده از آن را خسارت جبران‌ناپذیر می‌پنداشت و با اینکه مرض اخیر آن مرحوم مرض قلبی تشخیص داده شد و از مطالعه ممنوع بود از راه دیگری به بحث و تحقیق می‌پرداخت و آنی بیکار نبود، تا جان خود را هم پروانه‌وار فدای شمع فروزان دانش و معرفت نمود و آنچه از خود به ارث گذاشت یک دنیا نام نیک و افتخار بود و آنچه با خود برد، توشه تقوا و عمل صالح - افاض الله علیه شایب الغفران - بالاخره کسی که تاریخ حیات بزرگان را می‌نوشت مقدر شد که بعد از این خود جزو تاریخ قرار گیرد و دیگران برای وی تاریخ حیات نویسند. آری این است حقیقت ناگوار و چنین است راه و رسم روزگار.

لا زلت تكتب في التاريخ مجتهداً حتى رأيتك في التاريخ مكتوباً

متأسفانه قلم نگارنده از تحریر فضائل و کمالات و مراتب فضلی و اخلاقی و صفای باطن و صحت عمل و استغنائی طبع و سادگی و آزادگی و وارستگی از قید و تکلف و انداختن پرده‌های عجب و پندار و انزجار شدید از تظاهر، بالاخره از بیان لطائف و اسرار و حقایق و معنویاتی که در زوایای روح آن مرحوم مخفی و مکنون بود عاجز است.

نمی‌دانم با چه بیانی عَشْر مِعْشَار آنچه را که دیده‌ام و فعلاً در عالم خیال و تصور دارم ادا کنم. زیرا همان اندازه که شرح وقایع زندگی و سوانح حیاتی شخصی از تاریخ تولد و وفات و تحصیلات و امثال آنها آسان است، بیان طرز تفکر و ملکات نفسانی و خصوصیات اخلاقی و اوصاف اختصاصی و معنویات و روحیات و نظائر آنها دشوار قریب به محال است. آن بهتر که به عجز خویش مقرر باشم و به قصور خود معترف و از این مقوله بگذرم و از روح پاک و بزرگ ایشان از قصور در انجام وظیفه خطیر خود، پوزش طلبیم.

من چه گویم یک رگم هشیار نیست شرح آن یاری که او را یار نیست
شرح این هجران و این خون جگر این زمان بگذار تا وقت دگر

مدرس سرانجام در روز دوشنبه اول / شعبان / ۱۳۷۳ ق مطابق با ۱۶ / فروردین / ۱۳۳۳ ش در سن ۷۷ سالگی در تبریز درگذشت. پیکرش ابتدا در قبرستان طوبائیه دفن شد، سپس کالبدش به قم حمل و در وسط قبرستان شیخان مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - استاد علی اصغر مدرس (۱۳۳۲ ق - معاصر)، از اساتید حقوق و فضلی معاصر می‌باشد. وی در سال ۱۳۳۲ ق مطابق با ۱۲۹۳ ش در تبریز تولد یافت.

مدرس ابتدا دوره ابتدائی را سپری کرد، سپس در دبیرستان «متوسطه دولتی» تبریز تحصیل نمود. آنگاه در سال ۱۳۱۲ ش (۱۳۵۲ ق) به تهران رفت و در رشته‌های قضائی و سیاسی به تحصیل خود ادامه داد و در سال ۱۳۱۵ ش فارغ‌التحصیل گردید.

وی پس از انجام وظیفه سربازی در دانشکده افسری، وارد تشکیلات دادگستری گردید و یکی از قضات عالی مرتبه شد. ولی این کار را رها ساخت و از سال ۱۳۱۸ ش به کار اسناد رسمی یک در تبریز پرداخت.

ایشان در دوره هفدهم مجلس شورای ملی از سوی مردم تبریز به نمایندگی انتخاب شد و راهی تهران شد. در همین دوره از طرف هیئت وزیران به عضویت شورای عالی شرکت ملی نفت انتخاب و به خدمت اشتغال ورزید. پس از پایان دوره مجدداً به تبریز بازگشت و تاکنون در آن دیار دوره بازنشستگی را می‌گذراند.

از آثار او: ۱- اصول اجتماعی عرب قبل از اسلام، ۲- پنج گفتار در فطرت، ۳- حجیت عقل یا دلیل عقلی، دو جلد، ۴- حقوق فکری یا مبانی حقوق بشر، ۵- عقل از دیدگاه‌های مختلف، ۶- هفت گفتار اصولی.

شرح حال استاد علی اصغر مدرس در تاریخ عصر روز پنجشنبه ۱۰ / خرداد / ۱۳۷۵ ش در منزل خود ایشان در تبریز یادداشت گردید.

۲- شاعر توانا استاد میرزا محمد مدرس، وی در سال ۱۳۴۴ ق مطابق با ۱۳۰۴ ش در تبریز زاده شد.

در دامان پُر مهر و خانواده علمی پرورش یافت. سپس در مدارس جدید مشغول تحصیل شد. آنگاه به کسب و تجارت پرداخت.

وی به ادبیات و اشعار گذشتگان بسیار علاقه‌مند است و از ادب و کمال بالایی برخوردار می‌باشد. از سال ۱۳۶۱ ش به طور غیر مستمر در تهران بسر می‌برد و در سال ۱۳۶۹ ش به طور دایم در جردن سکونت اختیار نمود. و فعلاً مشغول پژوهش در زمینه «لغات دخیل ترکی در فارسی و ریشه‌یابی آن» می‌باشد.

شرح حال ایشان در عصر روز شنبه ۲۹ / صفر / ۱۴۲۱ ق یادداشت گردید.
 ۳ و ۴ - دو دختر.

منابع

- ۱ - رجال آذربایجان در عصر مشروطیت ۲۰۴.
- ۲ - ریحانة الأدب ۵۰۶/۳.
- ۳ - علماء معاصرین ۴۰۴.
- ۴ - فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی ۶۵۷/۶.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۳۹۴/۴.
- ۶ - نقباء البشر ۱۴۵۷/۴.

میرزا محمد علی مدرس «قراچه داغی»

(ح ۱۲۶۵ - ۱۳۵۳ ق)

حاج شیخ محمد علی فرزند
 ملاعلی مدرس قراچه داغی تبریزی، از
 فضلا و اساتید حوزه علمیه تبریز به
 شمار می‌رفت.

او در حدود سال ۱۲۶۵ ق در
 «اوانسرا» از توابع تبریز متولد گردید.
 وی پس از آموختن مقدمات در
 سن ۱۴ سالگی همراه پدرش به تبریز
 رفت و در مدرسه طالبیه به تحصیل
 سطوح اهتمام ورزید و در سن ۲۵
 سالگی به تحصیل خارج نزد آیات:

میرزا محمد علی قراچه داغی «صاحب حدیقه الروضة» و میرزا حسن مجتهد

تبریزی پرداخت، و به دستور اساتید مذکور به تدریس ادبیات، فقه و اصول در حوزه تبریز اشتغال نمودند، و عده‌ای از محضرش تلمذ کردند.

مدرس در روز شنبه ۱۴ / رمضان / ۱۳۵۳ ق مطابق با اول / دی / ۱۳۱۳ ش در تبریز درگذشت، و بنابر وصیت خود به قم انتقال و در جوار شاهزاده ابراهیم علیه السلام به خاک سپرده شد.

وی دارای شش فرزند، که از جمله آنها: ۱ - میرزا محمود مدرس، اهل منبر
۲ - میرزا محمد مدرس، فرهنگی ۳ - میرزا علی، از فضلا که فعلاً مقیم مشهد مقدس می‌باشد.

له منبع

۱ - گنجینه دانشمندان ۲۴۰/۸.

سید محمد علی مرتضوی لنگرودی

(۱۳۵۴ - ۱۴۱۶ ق)

زندگینامه زیر به درخواست اینجانب به تاریخ روز جمعه ۱۲ / ذی حجه / ۱۴۱۰ ق به قلم خود ایشان تحریر شده که اینک تقدیم می‌گردد:

بسم الله الرحمن الرحيم

مختصری از شرح حال اینجانب که به درخواست بعضی از فضلاء معاصر خواسته شده، به قرار ذیل است:

اینجانب سید محمد علی مرتضوی لنگرودی فرزند مرحوم آیت الله العظمی حاج سید مرتضی لنگرودی رحمته الله علیه.

طبق خط شریف والد معظم که در پشت قرآن مرقوم داشته‌اند، در شوال ۱۳۵۴ ق برابر ۱۳۱۴ شمسی متولد گردیدم. پس از طی مراحل مقدماتی در تهران در مدرسه حاج ابوالفتح «مدرسه فتحیه» واقع در خیابان ری میدان قیام «میدان شاه سابق» که تحت نظارت و سرپرستی مرحوم والد بود، به تحصیل علوم دینی اشتغال

و قسمتی از لمعه و قوانین را در مدرسهٔ مزبور خواندم و در سال ۱۳۷۳ ق در ملازمت والد معظم رحمته به اعتاب عالیہ مشرف شدم و پس از مراجعت با اصرار فرزندان و خواست قلبی معظم له رحل اقامت در قم افکندند، اینجانب سطوح را نزد اساتید وقت به پایان رساندم و در درس پر فایدهٔ مرحوم زعیم حوزهٔ علمیه و مرجع عالیقدر آیت الله العظمی بروجردی (مرحوم حاج آقا حسین بروجردی) رحمته به مدت سه سال افتخار حضور داشتم و همزمان در درس فقه و اصول خارج والد معظم شرکت می نمودم، و پس از رحلت آیت الله العظمی بروجردی اختصاصاً در درس فقه و اصول والد معظم شرکت می نمودم و به درس الهیات اسفار مرحوم علامه طباطبائی که در «مسجد سلماسی» می فرمودند شرکت می کردم و بهره مند می شدم. تا اینکه سه سال بعد از فوت آیت الله العظمی بروجردی رحمته در شب جمعه ۱۹ / صفر الخیر / ۱۳۸۳ ق در بحبوحهٔ مبارزات و حکومت نظامی والد معظم دار فانی را وداع نمودند و در روز اربعین حسینی (سلام الله علیه) در تربت پاک قم در صحن کوچک نزد ساعت، در یکی از حجرات مدفون گردیدند (رضوان الله تعالی علیه و اسکنه بحبوحهٔ جنانه).

پس از فوت والد معظم رحمته در بحث فقه آیت الله العظمی گلپایگانی (مد ظله) و بحث فقه و اصول آیت الله العظمی حاج میرزا هاشم آملی (مد ظله) حدود ۱۲ سال شرکت نمودم، و از بعضی اساتید مفتخر به اجازهٔ اجتهاد گردیدم، و احياناً نه بنحو مستمر در بحث آیات عظام: خمینی، داماد و شریعتمداری شرکت می نمودم، و بعد خود در مدرسه‌ای که به نام مرحوم والد رحمته است و اکنون بالغ بر شصت نفر طلبهٔ مشتغل دارد، به سرپرستی و تدریس عالی اشتغال دارم و در مسجد عشقعلی که یکی از مساجد با برکت و با سابقه می باشد و سالیانی والد معظم در آن به اقامهٔ جماعت و تدریس اشتغال داشتند و مراجع بزرگ چون آیات عظام به ترتیب: حائری، بروجردی، شیخ ابوالقاسم کبیر و شیخ عبدالنبی عراقی، و والد معظم حاج سید مرتضی مرتضوی لنگرودی در آن به تدریس و اقامهٔ جماعت می نمودند،

امامت می‌نمایم و به ارشاد و تهذیب اخلاق خصوصاً در ایام ماه مبارک رمضان شخصاً صحبت می‌نمایم، و با همت مؤمنین تجدید بنا نمودم، و اکنون یکی از مساجد بزرگ و با عظمت حوزه علمیه قم به شمار می‌رود.

اکنون علاوه بر تدریس اشتغال به بعضی از تألیفات دارم، تألیفات اینجانب به قرار ذیل است:

- ۱ - تقریرات بحث خمس آیت‌الله العظمی بروجردی.
 - ۲ - قسمتی از بحث طهارت آن مرحوم.
 - ۳ - مختصری از کتاب قضاء که موفق به اتمام آن نشدند و اجل مهلت نداد.
 - ۴ - تقریرات اصول و فقه بعضی از مراجع.
 - ۵ - رساله‌ای در عدالت.
 - ۶ - تعلیقه ناتمام بر رسائل.
 - ۷ - شرح فارسی مکاسب شیخ انصاری.
 - ۸ - تاریخ را بررسی کنیم در امامت، که به نحو مناظره بدون تعصب به رشته تحریر درآمده.
 - ۹ - تکه‌های تاریخی.
 - ۱۰ - مجموعه‌ای از آثار و روایات، که به صورت کشکول است.
 - ۱۱ - شرح فارسی بر تجرید الکلام، از علامه حلی.
 - ۱۲ - ترجمه الطرائف (از ابن طاووس).
 - ۱۳ - مجموعه اشعار اینجانب و شعرا.
 - ۱۴ - جزوات متفرقه در موضوعات مختلف که هنوز تنظیم نشده.
- متأسفانه ایشان در روز جمعه ۳ / ربیع ثانی / ۱۴۱۶ ق مطابق با ۷ / مهر / ۱۳۷۴ ش به سن ۶۰ سالگی در پی چند سال بیماری درگذشت، و جسدش عصر روز شنبه در قم تشییع گردید و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

محمد غفاری کاشانی «اقبال الدوله»

(۱۲۶۴-۱۳۴۲ ق)

محمد غفاری فرزند میرزا هاشم امین الدوله و نوه میرزا مهدی کاشانی.

آقا محمد در سال ۱۲۶۴ ق در تهران متولد شد.

وی پس از سپری نمودن تحصیلات، به مشاغل دولتی پرداخت و کم‌کم جزو رجال بزرگ درآمد. وی در فنون ادب خاصه در نظم اشعار مهارت کامل داشت و خط تحریر را نیز زیبا می‌نوشت.

ایشان ابتدا در دربار ناصرالدین شاه قاجار شروع به خدمت کرد و به ترتیب مشاغل زیر را عهده‌دار نمود: ریاست تفنگداران خاصه شاهی، دریافت لقب امین خلوت، ریاست خلوت همایونی، دریافت لقب اقبال الدوله و به دست گرفتن وزارت فلاحت و خالصه جات و حکومت کاشان.

او در دوره سلطنت محمد علی شاه قاجار به حکومت اصفهان رسید و بعداً به حکومت کرمانشاه تعیین گردید.

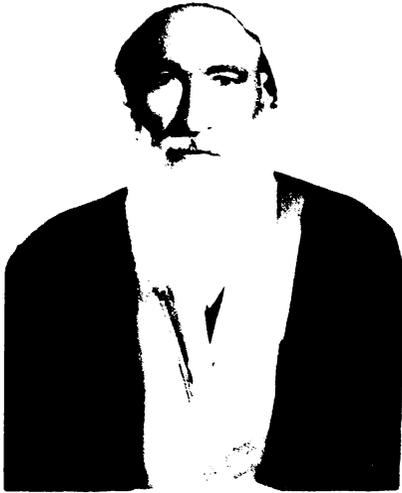
غفاری در سال ۱۳۴۲ ق مطابق با ۱۳۰۲ ش در سن ۷۸ سالگی درگذشت و جسدش در صحن حضرت معصومه علیها السلام - آرامگاه فرخ خان امین الدوله - قم به خاک سپرده شد. وی یک دختر داشت که در سن کودکی درگذشت و اولادی از او باقی نماند.

منابع

- ۱ - تاریخ شیبانی ۵۹.
- ۲ - خاندان شیبانی (کاشان) ۲۳۵.
- ۳ - خاندان غفاری (کاشان) ۲۶.
- ۴ - شرح حال رجال ایران ۲۱۴/۳.

شیخ محمد فاضل قائینی

(ح ۱۳۱۵ - ۱۴۰۵ ق)

آیت الله شیخ محمد فرزند ملا عبدالکریم قائینی معروف به (فاضل)، در روستای «خَرَمَنَچ»، (که امروزه به فضل آباد موسوم است) از توابع قاین (جنوب خراسان) در حدود سال ۱۳۱۵ ق دیده به جهان گشود. و در دامان پدری بافضل و تقوی پرورش یافت و شروع به تحصیل مقدمات نمود. در سن نوجوانی به شهر قاین رفت و در (مدرسه جعفریه) به تحصیل سطوح پرداخت. پس از آن مدتی چند در مشهد مقدس و تهران بسر برد، و

سرانجام به عتبات عالیات عزیمت کرد و در نجف اشرف سکونت اختیار نمود و پس از وصلت با صبیۀ آیت الله شیخ علی همدانی (داماد آقا رضا همدانی صاحب مصباح الفقیه) به تحصیل خود و تکمیل مبانی نزد آیات: شیخ الشریعۀ اصفهانی، میرزا محمد حسین نائینی، سید ابوالحسن اصفهانی، و میرزا آقا اصطهباناتی ادامه داد. و اجازات بسیاری در اجتهاد و روایت از سایر اساتید خود دریافت داشت.

از امتیازات فاضل ممارست و جدیت او در حوزه علمیۀ نجف اشرف به تدریس فقه و اصول بود، که در خلال سالهای متمادی صبح و عصر به این امر مقدس اشتغال داشته و جمع زیادی از محضرش استفاده نمودند. و در ماه رمضان و شبهای تعطیلی حوزه به تدریس علم کلام و معارف اسلامی اشتغال داشتند.

متأسفانه بعضی از مغرضین و افراد کم خرد از صراحت مترجم له و صلابت و ایمان راسخ او و دفاع از افراد ضعیف و بی نوا آنهم در بحبوحهٔ هجوم حزب توده (الشیوعیة) در عراق، کمال سوء استفاده را نموده و سعی بلیغ در انزوای ایشان کردند. البته هر چند حقیقت مسأله روشن بود ولی از هیاهو و های و هوی این و آن نمی توان جلوگیری کرد. و شاید به همین علت معظم له عزم سفر به ایران نمود و رحل اقامت خود را در تهران افکند، و تا آخر عمر به اقامهٔ جماعت و انجام وظایف دینی اشتغال داشت.

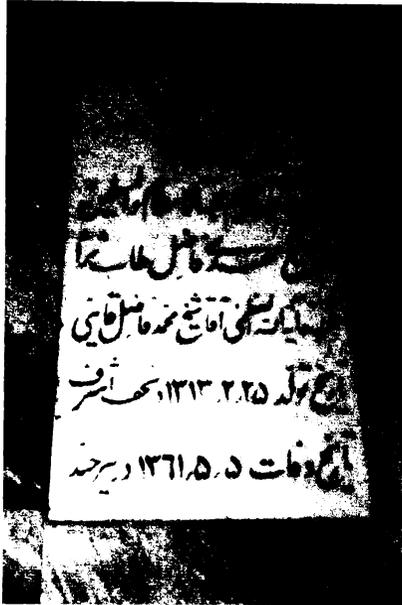

شیخ محمدعلی فاضل قائینی / شیخ مهدی فاضل زاده / سید عبدالله قاهانی «صدر عراقی»

آثار قلمی ایشان به شرح زیر است:

- ۱- الدرّة النجفیة فی الفقه.
- ۲- تعلیقة علی تبصرة المتعلمین.
- ۳- مختصر الدر الثمین فی اصول الدین.
- ۴- الوجیزة فی مسألة الضد.
- ۵- کتاب الطهارة.

لوح مزار شیخ مهدی فاضل در بیرجند

- ۶- کتاب الصلاة.
 - ۷- کتاب المتاجر.
 - ۸- کتاب الحج.
 - ۹- کتاب الوصیة.
 - ۱۰- کتاب النکاح.
 - ۱۱- کتاب القضاء و الشهادات.
 - ۱۲- رساله فی الرضاع.
 - ۱۳- کتاب الارث.
 - ۱۴- شرح العروة الوثقی.
 - ۱۵- اصول الفقه، ۴ جلد.
 - ۱۶- اثبات المبدأ و النبوة و الإمامة و المعاد و العدالة و الاختیار.
 - ۱۷- مبحث الترتب.
 - ۱۸- حاشیة علی زاد المقلدین (کاشف الغطاء).
 - ۱۹- شرح تبصرة المتعلمین.
 - ۲۰- گوهر دین در علم کلام.
 - ۲۱- ناظم الشتات.
- سرانجام در ساعت ۳ بعد از ظهر روز جمعه ۱۳ / ربیع اول / ۱۴۰۵ ق در حدود ۹۰ سالگی در قم در اثر کهولت سن درگذشت و در مقبره باغ بهشت مدفون گردید.

هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

هُوَ كَالْبَدْرِ فِي نَجْمِ السَّمَاءِ	إِنَّمَا الْقَانِينِي فِي الْعُلَمَاءِ
هُوَ شَمْسٌ مَفِيضَةٌ بِضِيَاءِ	عَالِمٌ فَاضِلٌ فَقِيهٌ تَقِيٌّ
حُجَّةُ الدِّينِ أَفْضَلُ الْفُقَهَاءِ	بِرْعِ الْفَقْهِ زَاقٌ مُجْتَهِدٌ فِيهِ

آیة الله فی الشریعة حقاً
 الف (ناظم الشتات) کتاباً
 و له فی الکلام (گوهر دین)
 و کذا انشاء الرسائلی ماذا
 بلغ الشرع جاهداً بکمال
 و به تنتهی الفضائل طراً
 و المسمی محمداً خیر الأسماء

جامع العلم مقتدی الفضلاء
 کاشفاً للعلوم کلاً عطاء
 دافع المعضلات للحکماء
 أشرقت فی قلوبنا ببهاء
 فله ینبغی جمیل ثناء
 أنما فیہ وجهة الصلحاء
 فسمی بخاتم الأنبیاء

تقدیم بحضور مبارک حضرت آیت الله العظمی حجة الاسلام و المسلمین
 جناب آقای شیخ محمد القاینی الشهیر بالفاضل (دام ظلہ العالی) فی ربیع الآخر
 ۱۴۰۰ - اسفند ۱۳۵۸ - من الهجرة - النبویة علیه الصلاة و السلام - س - ح - م .

منابع

- ۱ - گنجینه دانشمندان ۲۵۷/۹.
- ۲ - مستدرک اعیان الشیعة ۲۹۹/۲.
- ۳ - معجم المؤلفین العراقیین ۲۲۵/۳.
- ۴ - مؤلفین کتب چاپی ۵۶۸/۵.
- ۵ - نقباء البشر خطی (تولدش را به سال ۱۳۱۶ ق نوشته است).

سید محمد فاطمی قمی

(۱۲۹۳ - ۱۳۶۴ ق)

حاج میر سید محمد فرزند سید فاطمی قمی، از فضلاء خدمتگذار قم بود.
 وی در سال ۱۲۹۳ ق در قم دیده به جهان گشود.

فاطمی در سن کودکی همراه خانواده اش به تهران رفت و پس از رشد و نما به
 تحصیلات قدیم و جدید پرداخت. و در اوایل تأسیس تشکیلات عدلیه به امر
 قضاوت مشغول شد و پس از چندی به عالی ترین مقام قضایی یعنی ریاست شعبه

چهار دیوان عالی کشور رسید.

ایشان، یک اثر خیری مهمی از خود به یادگار گذاشت که تا ابد مردم قم او را به خوبی و نیکی یاد خواهند کرد و آن احداث «بیمارستان فاطمی» است و این در آن وقتی انجام گرفت که قم فاقد بهداری و بیمارستان بود. متأسفانه در چند سال اخیر - پس از انقلاب - قسمت اعظم ساختمان این بیمارستان در اثر احداث خیابان جدید ویران گردید.

از آثار او

- ۱ - اسلام، افکار و اندیشه‌ها (ترجمه).
 - ۲ - تحفة الأریب فی ردّ اهل الصلیب (ترجمه).
 - ۳ - حلّ الموارث (به صورت جدول).
- نامبرده در روز یکشنبه ۱۰ / رمضان / ۱۳۶۴ مطابق با ۲۸ / مرداد / ۱۳۲۴ ش در سن ۷۱ سالگی به لقاءالله پیوست. پیکرش در قبرستان شیخان قم - کنار مزار زکریا بن آدم - به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - رجال قم ۱۵۴.
- ۲ - مقالات الحنفاء و مقامات العرفاء ۲۴۲.
- ۳ - مؤلفین کتب چاپی ۶۵۶/۵.

شیخ محمد فکور یزدی

(۱۳۲۴ - ۱۳۹۴ ق)

حاج شیخ محمد (نام کامل ایشان محمد ناصر است) فرزند آقا حسین احمدآبادی یزدی، معروف به «فکور»، از علمای زاهد و متقی و اساتید گرانقدر حوزه علمیه قم بود.

وی در سال ۱۳۲۴ ق در روستای «احمدآباد» از توابع اردکان - استان یزد - در خانواده‌ای مذهبی و مستضعف، دیده به جهان گشود.

آقا محمد در حدود سن هفت سالگی به مکتب راه یافت و در سن جوانی به یزد رفت و در مدرسه عبدالرحیم خان به تحصیل مقدمات پرداخت. سپس در حدود سال ۱۳۴۸ ق رهسپار حوزه علمیه قم گردید و سطح را نزد حضرات آیات، شیخ

محمد علی حائری قمی، میرزا محمد همدانی، سید شهاب‌الدین مرعشی و سید محمد رضا گلپایگانی به پایان برد، در ضمن دروس سطح را با شیخ محمد صدوقی یزدی مباحثه می‌کرد.

وی دروس خارج را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری، سید صدرالدین صدر، سید محمد تقی خوانساری و سید حسین طباطبائی بروجردی و حکمت متعالیه را از علامه شیخ محمد علی شاه‌آبادی استفاده نمود. و خود در صحن حضرت معصومه علیها السلام به تدریس فقه و اصول اشتغال داشت و جمعی از چشمه فیاض این استوانه علمی بهره‌ها بردند.

مرحوم فکور مردی زاهد، عابد، فاضل و در استخاره شهرت کامل داشت. استاد علی سپهری در «تاریخ اردکان» خود، درباره‌اش چنین می‌نویسد: (فقید سعید بسیار صریح اللهجه و شیرین سخن بود و تواضعی مخصوص به خود داشت، و دیدارش انسان را به یاد خدا می‌انداخت و زهد و پارسایی او زبان زد خاص و عام بود. در روزهای آخر عمر که بر اثر عارضه سرطان در خانه بستری شده

بود، فضلا و طلاب برای عیادتش می آمدند و از سخنان شیرینش استفاده می کردند). در مجله «درسهایی از مکتب اسلام» درباره اش چنین آمده است: (فقید سعید، مرد خدا بود و دیدار او انسان را به یاد خدا می انداخت. قلبی پاک و روحی پاک تر از آن داشت، زهد و پارسایی او مشهور همگان و زبان زد خاص و عام بود. فضلا و طلاب حوزه نه تنها از معلومات او استفاده می کردند، بلکه گفتار و رفتار او سراسر آموزنده بود). نامبرده سرانجام پس از عمری زهد و تقوا در روز جمعه ۱۴ / ذی قعدة / ۱۳۹۴ مطابق با ۸ / آذر / ۱۳۵۳ ش در سن ۷۰ سالگی در قم بدرود حیات گفت. پیکرش روز شنبه از مسجد امام حسن عسگری علیه السلام تشییع و پس از ادای نماز میت توسط آیت الله گلپایگانی در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد. وی دارای اولاد ذکور نشد و تنها یک دختر از او به جای ماند.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱۰۸/۲.
- ۲ - آینه دانشوران ۳۹۶.
- ۳ - تاریخ اردکان ۲۵۵/۱ (تاریخ تولدش را در سال ۱۳۲۵ ق دانسته است).
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۲۲۳/۲ و ۴۴۸/۷.
- ۵ - مجله درسهایی از مکتب اسلام، سال شانزدهم، شماره اول، ص ۵.
- ۶ - النجوم السرد بذكر علماء یزد (خطی - سید جواد مدرسی).

سید محمد فیروز آبادی

(۱۳۴۹ - ۱۴۱۵ ق)

زندگینامه دانشمندان معظم و فاضل ارجمند مرحوم فیروز آبادی به قلم خود (اتوبیوگرافی) - با اندکی تصرف - به این شرح است:

سید محمد بن سید مرتضی بن سید محمد فیروز آبادی یزدی، که در آخر / جمادی اول / ۱۳۴۹ ق در نجف اشرف پا به عرصه وجود گذاشتم، و از طرف مادر

به علیّه عالیّه دخت مرحوم آیت الله مجاهد حاج سید محمد طباطبایی ارشد اولاد
ذکور فقیه الطائفه مرحوم سید محمد کاظم طباطبائی یزدی منسوب می باشم.
در شهر نجف اشرف که مهد علم و دانش هزار ساله است نزد پدر پرورش
یافتم، علوم مقدماتی معهود در حوزه های علمیه را سپری کرده، شروع به سطوح
عالیه نزد اساتید معروف حوزه نمودم، که از آن جمله: مرحوم والد عظیم الشان
است و حضرات آیات: مرحوم حاج میرزا حسن یزدی و حاج شیخ محمد تقی
آل راضی، و قدری معقول و سطح نزد حضرت آیت الله حاج سید عبدالاعلی
سبزواری و پس از آن به دعوت و تشویق مرحوم (سید اسدالله) مدنی به خارج
اصول سیدنا الاستاد زعیم حوزه های علمیه، مرحوم آیت الله آقای (سید ابوالقاسم)
خوئی که به مقامات عالی در تدریس نائل آمده بودند در سال ۱۳۷۱ ق شتافتم، و
یک دوره اصول فقه را طی نمودم و درس ایشان را به رشته تحریر در آوردم، که اخیراً
آن را اصول مستقلى قرار دادم، که آن اصول هم اکنون موجود است.

پس از تأهل به درس اصول فقه
استادنا المحقق و نابغه الدهر حضرت
آیت الله آقای میرزا حسن بجنوردی
رفتم، و پیش از تأهل و اختیار وصلت با
ایشان، در درس فقه خصوصی که
صبحها داشتند با جمعی از افاضل
حاضر می شدم، و ایشان جهت تشویق
کراراً می فرمودند: ذوق فقهی سید
محمد خوب است. و هم زمانی درس
آقایان و مراجع مذکور درس استادنا
الاعظم مرحوم سید محسن طباطبائی
حکیم که از اعظام و درجه اول فقه

میرزا حسن بجنوردی

زمان خویش بود حاضر می شدم، چنانکه در درس آیت الله مرحوم میرزا عبدالهادی شیرازی هم حاضر می شدم، عجیب تسلطی این مرحوم در فقه داشت، دارای ذوقی سرشار با حافظه بسیار عجیب مطالب علمی را به شاگردان می آموخت، حتی در دوران اخیرشان که از ناحیه چشم مکفوف البصر بودند.

و به فضل ایزد مئان در همان اوائل سن، عشق فراوان به بحث و تدریس داشتم و شاید روزی پنج یا شش بحث و تدریس داشتم، و در اوائل روی کار آمدن حزب شوم بعث سفری به قصد ایران جهت زیارت ثامن الحجج علیه السلام نمودم، در یکی از روزنامه‌های عربی مخالف با رژیم بعث چنین نگاشته شد: (هاجرالی ایران المدرس الرسمي فی النجف الاشرف، معرضاً عن جرائم البعث العراقی). البته آن غیر از سفر اخیر به ایران بود که همگی خانواده در خدمت حضرت آقای والد آمدیم، و همچنین اشتیاق به تألیف و تقریرات هم زیاد داشتم، و آنچه که تا به حال به دست آمده از این قرار است:

- ۱- تقریرات اصول درس آیت الله خوئی.
- ۲- اصولی مستقل که هم اکنون در دست می باشد.
- ۳- کفایة المفسرین، که عمده زحمات در آن به کار برده شد.
- ۴- العطف حول الصرف.
- ۵- التکملة فی شرح الامثلة.
- ۶- الفوائد النحویة.
- ۷- ذخایر العقبی فی شرح العروة الوثقی.
- ۸- بحث الاجتهاد و التقليد، من منتهی العنایة فی شرح الکفایة.
- ۹- رساله ایست در منطق.

۱۰- مجموعه‌ای در فضل علم و آداب تعلیم و تعلم است، و همچنین پاره‌ای از حواشی و تعلیقات بر کتب فقهی و غیره.

در سال ۱۳۹۱ ق بر اثر جنایت بعث عراق به عالم روحانیت بلکه به مطلق

عالم تشیع، همراه والد گرامی و جمعی کثیری از علماء و روحانیون و اقشار مختلفه ایرانیها به میهن عزیز ایران آمدیم، چندی در قم مشرفه که حرم اهل بیت علیهم السلام و عش آل محمد صلی الله علیه و آله است در خدمت مرحوم والد بودم، سطوح عالیه و شبه خارج فقهی تحت عنوان (صلوة مسافر) در مدرسه علمیه آیت الله مرعشی رحمته الله شروع نمودم، پس از مدتی قسمت چنین بود که به حوزه علمیه و شهر مذهبی حضرت عبدالعظیم علیه السلام ملحق شوم، مدت ده سال در مسجد معروف (فیروز آبادی) که جنب بیمارستان فیروز آبادی است اشتغال به اقامه نماز جماعت لیلاً و نهاراً در آنجا داشتم، چنانکه اشتغالات دینی که از آن جمله: تدریس ابیات عدیده باشد قبل از نماز جماعت و بعد از آن داشتم.

تا آنکه در اثر قدری ناراحتی و نفاخت و قدری کسالت مزاج تصمیم گرفتم که مدتی در شمیرانات بسر برم، و مدتی که در آنجا بودم چه در منزل و چه در مسجد المهدی (عج) که در خیابان دیباجی است به ابیات عدیده اشتغال داشتم، چنانکه بر تفسیر کبیر قرآن به نام (کفایة المفسرین) هم مشغول بودم، و ضمناً اقامه نماز جماعت به درخواست بعضی مؤمنین و الحاح فوق العاده آنها در مسجد جامع امام صادق علیه السلام نزدیک میدان اقدسیه می نمودم که لازال هم ادامه دارد، و گذشته از اقامه نماز جماعت به وظائف تبلیغ دین و شرع مبین مفتخرم، و اکنون در «شهرک قدس» منزل شخصی خود پس از مدتی ویلانی سکونت دارم، و عمده به نوشتجات و تألیفات سرگرم هستم، تا خدا چه خواهد از عموم مؤمنین ملتمس دعا هستم، و الله المستعان و آخر دعوانا الحمد لله رب العالمین.

سرانجام در روز دوشنبه ۲۲ / رجب / ۱۴۱۵ ق مطابق با ۵ / دی / ۱۳۷۳ ش به سن ۶۶ سالگی در اثر بیماری سرطان در بیمارستان قلب تهران درگذشت، و جسدش صبح سه شنبه در قم تشییع و در مقبره باغ بهشت به خاک سپرده شد.

منع

میرزا محمد فیض قمی

(۱۲۹۳ - ۱۳۷۰ ق)

میرزا محمد فیض قمی فرزند میرزا علی اکبر فیض ونوه محمد بن علی اکبر خوانساری، از فقها و مراجع و اساتید به نام حوزه‌های علمیه بود.

او در سال ۱۲۹۳ ق در شهر قم دیده به جهان گشود.

فیض پس از فراگیری مقدمات و ادبیات نزد شیخ محمد حسن علامه، بنا به اصرار برادر خویش - که ریاست تلگرافخانه همدان را بر عهده داشت - به همدان رفت و به تحصیل ریاضی و

زبان انگلیسی پرداخت، تا آنکه برادرش کفیل حکومت آن شهر شد و ایشان به عنوان اعتراض همدان را ترک گفت و به قم بازگشت، و نزد حضرات آیات: سید احمد طباطبائی قمی، میرزا محمد ارباب و میرزا ابوالقاسم قمی «کبیر» سطوح را فراگرفت. سپس در سال ۱۳۱۲ ق به تهران عزیمت کرد و فقه و اصول را از محضر میرزا محمد حسن آشتیانی و شیخ حسن تهرانی «ناظر» و حکمت را از محضر میرزا محمود قمی و شیخ علی نوری و کلام را از محضر شیخ علی رشتی تلمذ نمود.

هجرت به نجف اشرف

ایشان به سال ۱۳۱۶ ق جهت تکمیل معلومات و اندوخته‌های خویش به نجف اشرف هجرت کرد و در آنجا ساکن گردید و از محضر عالمان بزرگ و استادان

مشهور آن زمان بهره‌ها برد، فقه و اصول را از حضرات آیات: ۱ - آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، ۲ - سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، ۳ - شیخ الشریعه اصفهانی، ۴ - و علم الحدیث و درایه را از میرزا حسین نوری.

سفر به سامرا

فیض، با اینکه از محضر این اساتید بزرگ بهره‌مند شده بود، ولی گویا خود را از درس آیت الله میرزا محمد تقی شیرازی بی‌نیاز ندید. لذا برای سیر در دقایق افکار و بهره‌گیری از اخلاقیات ایشان، در سال ۱۳۲۵ ق رهسپار سامرا گردید و در شمار اعظام تلامذه میرزای دوّم قرار گرفت و مورد توجه و عنایت استاد واقع گشت، و خود در آنجا حوزه درسی تشکیل داده و به تعلیم و تربیت طلاب پرداختند.

بازگشت به زادگاه

در سال ۱۳۳۳ ق فیض بنا به درخواست والده اش - که پیر و ناتوان شده و در بستر بیماری افتاده بود - ناگزیر به ترک حوزه سامرا شده و با وجود آن که استاد معظمش به اقامت دائم ایشان در قم مایل نبودند، وارد قم شده و در اثر استقبال فراوان و مراجعات مکرّر مردم و اصرار مادرش، ناچار در قم رحل اقامت افکنده و برای همیشه در قم سکونت می‌ورزند.

آیت الله سید احمد طباطبائی قمی در نخستین شب ورود فیض، محل نماز خود (صحن بزرگ) را به ایشان واگذار می‌کنند. فیض در این شهر، حوزه درسی دایر می‌کند، و تمامی سعی خود را برای ایجاد تغییرات جدید در مدرسه مبارکه فیضیه - که وضع نامطلوبی پیدا کرده بود - به کار می‌گیرد.

مقدمات تأسیس حوزه قم

در آن زمان - سال ۱۳۳۶ ق - برخی از پیشه‌وران قم، قسمت تحتانی مدرسه

فیضیه را اشغال و به عنوان انبار از حجره‌های آن استفاده می‌کردند، و برخی از غرفه‌ها هم مبدل به قهوه‌خانه شده بود.

فیض، نخست آیت الله شیخ محمّد رضا شریعتمدار ساوجی (متوفای سال ۱۳۶۳ ق) را در یکی از حجرات مدرسه سکنی داد، و به تدریج به تخلیه حجرات و مرمت آنها همت گماشت.

فرزندان آن مرحوم

۱ - مرحوم میرزا عباس فیض، صاحب تألیفات عدیده است.

۲ - حاج شیخ مهدی فیض، یکی از فضلا و ائمه جماعت مسجد امام حسن عسکری علیه السلام قم می‌باشد. وی در ۲۳ / رجب / ۱۳۴۰ ق در قم دیده به جهان گشود و مقدمات را نزد شیخ ابوالقاسم نحوی و شیخ ابوالقاسم دانش آشتیانی آموخت. شرح لمعه را نزد سید رضا بهاء‌الدینی، شیخ عباس صفائی قمی و میرزا علی مشکینی و مکاسب را نزد سید مرتضی علوی فریدنی و شیخ اسدالله اصفهانی و کفایة الاصول را نزد شیخ عباسعلی شاهرودی و سید شهاب‌الدین مرعشی فراگرفت. ایشان دروس خارج را از محضر آیات: پدر ارجمند خود، سید محمّد حجت کوهکمری، سید حسین طباطبائی بروجردی و سید محمّد رضا گلپایگانی استفاده نمود. از جمله آثار قلمی اش می‌توان به: «جواهر فیض» که در ترجمه احادیث و معارف اهل بیت علیهم السلام در چند دفتر است، اشاره کرد.

۳ - دکتر علیرضا فیض، متولد ۷ / رمضان / ۱۳۴۵ ق در قم می‌باشد. وی استاد دانشگاه تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران و رئیس گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه تهران و نویسنده کتابهای: «مبانی فقه و اصول»، «ترجمه لمعه دمشقیه»، «حقوق جزای عمومی اسلام»، «مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام»، «حقوق جزای خصوصی» که همه چاپ شده‌اند، و نیز کتابهای: «انتقاد بر منطق ارسطو»، «تاریخ زندگانی ملامحسن فیض کاشانی»، «شرح

قوانین کیفری مصوب مجلس شورای اسلامی»، «اصطلاحات متداول اصول فقه» که آماده چاپ هستند، به علاوه ایشان در حدود بیست جلد از مجلدات لغت نامه دهخدا را تنظیم کرده است.

۴ - میرزا محمد تقی معروف به «آقا میرزا» ۵ - حاج حسین. آقای فیض پنج داماد داشتند که تنها حجة الاسلام و المسلمین شیخ عباس مستقیم، از میان آنان در کسوت روحانیت بود.

تالیفات

از فیض، آثار و نوشته‌های چندی به جای مانده است:

- ۱ - کتاب الفیض، در طهارت آب قلیل و عدم تنجیس متنجس که در تاریخ ۷ شعبان ۱۳۴۷ ق، تألیف آن به پایان رسیده و در سالهای بعد، چاپ شده است.
- ۲ - حاشیه بر عروة الوثقی.
- ۳ - مناسک فیض (در مناسک حج).
- ۴ - حاشیه وسیلة النجاة.
- ۵ - تفسیر قرآن.
- ۶ - شرحی بر منظومه «الدرة النجفیه» در فقه (اثر علامه سید مهدی بحر العلوم).
- ۷ - ذخیره العباد (رسالة عملیه).
- ۸ - منتخب الاحکام.

وفات و مدفن

در روز یکشنبه ۲۵ / جمادی الاول / ۱۳۷۰ ق مطابق با ۱۳ / اسفند / ۱۳۲۹ ش در سن ۷۷ سالگی، این مرد بزرگوار در حالی که به انجام فریضه مشغول بود، و دستها را به سوی آسمان بلند کرده و عرض می‌کرد: «اللّٰهُ غَاْمِلُنَا بِفَضْلِكَ» مرغ روحش به سوی ملکوت اعلیٰ پرگشود و دیده از جهان فرو بست.

در تشییع جنازه ایشان هزاران نفر در حالی که باران می‌بارید شرکت کرده و

اکثراً می‌گریستند. و پس از تشییع، حضرت آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی بر جسد ایشان نماز گذارده و در ایوان طلائی صحن عتیق قم مدفون گردید و تا کنون سنگ مزاراش برای دوستان و ارادتمندان آن جناب نمایان است. در بسیاری از شهرهای کشور برای ایشان مجلس فاتحه گذاشته شد، از جمله مجلس ترحیمی در چهارم / اسفند / ۱۳۲۹ ش در مسجد شاه تهران منعقد شد که نخست وزیر وقت سپهد رزم آرا (که طبق نقل مجله آشفته، ش ۴، سال ۳۴ توسط آیت الله کاشانی مه‌دورالدم شناخته شده بود) در آن مجلس شرکت و به هنگام ورود، هدف تیر یکی از اعضای فدائیان اسلام (خلیل طهماسبی) قرار گرفت و معدوم شد.

﴿ منافع ﴾

- ۱ - آثار الحجّة ۱/۱۳۸.
- ۲ - آینه دانشوران ۱۴۶.
- ۳ - اطلاعاتی از فرزند ارجمندشان، جناب آقای شیخ مهدی فیض.
- ۴ - الاجازة الكبيرة ۱۳۴.
- ۵ - انجم فروزان ۱۲۸.
- ۶ - تاریخ علماء و شعراء گیلان ۱۵.
- ۷ - تاریخ قم ۲۸۲.
- ۸ - رجال قم ۱۵۴.
- ۹ - شرح حال رجال ایران ۶/۱۹۸.
- ۱۰ - علمای بزرگ شیعه ۳۹۷.
- ۱۱ - علماء معاصرین ۲۸۷.
- ۱۲ - گنجینه دانشمندان ۱/۳۴۱.
- ۱۳ - گنجینه دانشوران ۱۵۵.
- ۱۴ - لغت‌نامه دهخدا ۲۵/۳۶۵.

۱۵ - مجله آئین اسلام، شماره ۷، سال ۴، ص ۷.

۱۶ - مؤلفین کتب چاپی ۶۶۹/۵.

۱۷ - نقباء البشر (قسمت خطی).

میرزا محمد قاضی بازنه‌ای اراکی

(ح ۱۲۸۵ - ۱۳۶۶ ق)

میرزا محمد قاضی بازنه‌ای فرزند علامه ملا شیخ علی اراکی، از علما و معاریف اراک بود. وی در حدود سال ۱۲۸۵ ق در آستانه «اراک» تولد یافت. پدرش اصالتاً اهل «راه‌جرد» قم بود که به آستانه رفت و در آنجا می‌زیست. او مورد توجه ناصرالدین شاه قاجار قرار داشت و حکمی از او نیز دریافت کرده بود. و به سبب اختلافات ارضی به بازنه منتقل شد.

علامه شیخ مجتبی عراقی درباره میرزا محمد قاضی چنین می‌نویسد:

عالم زاهد متقی آقا میرزا محمد قاضی بازنه‌ای رحمته‌الله

این عالم بزرگوار در حدود سال ۱۲۸۵ ه. ق. در خانواده علم و فقاہت و تقوی دیده به جهان گشود، تحصیلات اولیه را در خدمت پدرش مرحوم حجة الاسلام والمسلمین آقای ملا علی رحمته‌الله فراگرفت، و به منظور رسیدن به مقامات عالیہ عزیمت به اصفهان نمود، مترجم عالیقدر در حوزه علمیه اصفهان با جدیت و کوشش فراوان شروع به بحث و تحصیل علوم دینیہ از فقه و اصول و تفسیر نمود و به مدارج عالی علمی نائل گردید، و بودن ایشان در اصفهان مصادف بود با زمان توقف حضرت آیت الله آقای حاج آقا حسین طباطبائی رحمته‌الله در اصفهان و بدین مناسبت فیما بین مترجم عالیقدر و مرحوم آیت الله بروجردی مراتب آشنایی و مودت و دوستی حاصل گردید.

و مدت زمانی به همین منوال به تحصیل ادامه داد تا آنکه پدر بزرگوارش بدرود حیات گفت، سپس طبق تقاضای اهالی و جدیت و کوشش اهل محل و با تصویب

آقای حاج میرزا محمود فرزند مرحوم آقای حاج محسن عراقی که سمت مالکیت بازنه را داشت، از اصفهان به موطن اصلی بازگشت و رحل اقامت در آنجا گسترانید و به هدایت مردم و بیان احکام و اقامه جماعت اشتغال یافت، و کمر همت نسبت به فریضه‌ی امر به معروف و نهی از منکر، حتی بالنسبه به وابستگان مالک قریه نام برده کوتاهی ننمود، مترجم عالیقدر مرجع حل و فصل امور و رفع نزاع بین مردم، بود، و از فرای همجوار نیز برای اصلاح و رفع تنازع به ایشان مراجعه می‌کردند، و مرحوم آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری که در آن زمان در عراق بودند از ترویج و توثیق آقای قاضی دریغ نداشتند. و به هر وسیله ممکن حتی به اقتداء در نماز جماعت کوتاهی نداشتند ارتزاق مرحوم آقای قاضی از مزرعه مختصری که داشت بوده، و در سهم مبارک امام علیه السلام تصرف نمی‌کرد.

رحلت مرحوم آقای قاضی

ایشان مختصر کسالتی عارضشان می‌شود، و برای معالجه به عراق می‌آیند، و در این هنگام تصمیم حرکت به قم را می‌گیرند، با آنکه مدتی بود از ایشان تقاضای تشرف به قم را داشتند و قبول نمی‌فرمودند، مع ذلک به همین تصمیم حرکت به قم و به منزل فرزند بزرگشان مرحوم حجة الاسلام آقای آقا محمد علی قاضی زاده وارد می‌شوند و مرحوم آیت‌الله آقای آقا سید محمد حجت که از کسالت ایشان مطلع می‌شوند آقای دکتر [محمود طباطبائی] مدرسی را برای معالجه می‌فرستند، ولی معالجات مؤثر نشده و در شب جمعه بیست و ششم ربیع الثانی سال ۱۳۶۶ ه.ق. بدرود حیات گفته و دارفانی را وداع گفته و پس از اقامه نماز توسط آیت‌الله حجت کوهکمری رحمته الله علیه در قبرستان حاج شیخ مدفون می‌گردد.

فرزندانش:

۱- میرزا محمد علی قاضی زاده، که روحانی مقدس و متقی بود ۲- شیخ احمد

۳- آقا علی اکبر ۴- آقا عباس ۵- آقا اسدالله و پنج دختر.

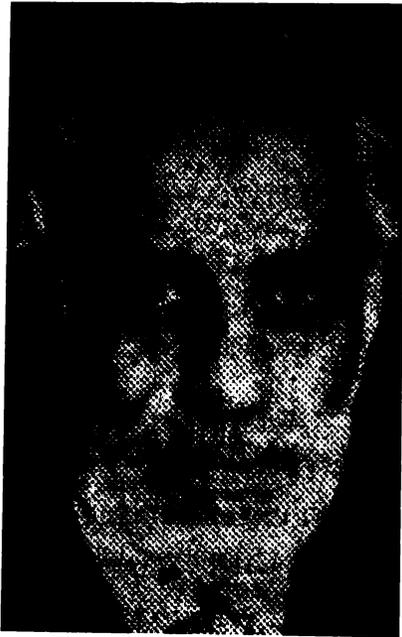
منابع

۱- اطلاعاتی از حجة الاسلام والمسلمین آقای شیخ علی اصغر قاضی‌زاده، ساکن اراک.

۲- علماء گمنام ۲۸۲.

دکتر محمد قریب اراکی

(۱۳۲۷-۱۳۹۵ ق)

دکتر محمد قریب فرزند علی اصغر
گرکانی اراکی، از پزشکان نامی و
بنیانگذاران طب نوین اطفال بود.

او در سال ۱۲۸۸ ش مطابق با
۱۳۲۷ ق در تهران دیده به جهان گشود.

وی تحصیلات ابتدایی را در
«مدرسه سیروس» و دوره متوسطه را در

«دار المعلمین» به پایان رساند. در سال

۱۳۰۶ ش به فرانسه اعزام شد و به

تحصیل خود در «دانشکده پزشکی

پاریس» ادامه داد، و در سال ۱۳۱۲ ش

کنکور انترنای پاریس را با موفقیت

پشت سر گذاشت. از محضر استاد «ریباردو مانوئل» به مدت ۶ ماه درباره بیماریهای

کودکان و ۶ ماه دیگر نزد پروفیسور «سزاری» درباره بیماریهای پوستی و مقاربتی نیز

۶ ماه نزد دکتر «مونیه وینار» درباره بیماریهای عصبی، استفاده کرد.

رساله دکترایش را تحت عنوان «وقفه‌های تنفسی شیرخواران» نوشت و درجه

دکترا را در سال ۱۳۱۷ ش (۱۹۳۸ م) دریافت داشت و در همان سال به ایران

بازگشت و در سال ۱۳۱۹ ش وارد سازمان نوین «دانشکده پزشکی» دانشگاه تهران شد، و به سمت استاد کرسی بیماریهای کودکان راست بخش مربوط منصوب شد. ایشان بنیانگذار طب نوین اطفال در ایران بود، و ریاست انجمن پزشکان کودکان ایران را بر عهده داشت. در ضمن مدیر مسؤول مجله «مرکز طبی کودکان» - منتشر سال ۱۳۴۸ ش در تهران - بود.

از آثار او

- ۱ - بیماریهای کودکان (سخنرانی).
 - ۲ - مسایل مشکل طب کودکان، در دو جلد.
 - ۳ - وقفه های تنفسی شیرخوران، رساله دکترا.
- قریب در اثر بیماری سرطان در روز سه شنبه اول / بهمن / ۱۳۵۳ ش مطابق با ۸ / محرم / ۱۳۹۵ ق در سن ۶۶ سالگی در تهران درگذشت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان شیخان - کنار مزار پدر خود که متوفای ۱۳۷۲ ق است - به خاک سپرده شد. دکتر قریب داماد استاد گرانقدر و زبان شناس و محقق نامی عبدالعظیم قریب گرکانی بود.

منابع

- ۱ - راهنمای دانشکده پزشکی ۴۷/۲.
- ۲ - راهنمای مجله های ایران ۳۸۱.
- ۳ - فهرست کتابهای چاپی فارسی طبی ۱۶۷/۱.
- ۴ - فهرست مجله های موجود در کتابخانه ملی ایران ۲۳۰.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۶۷۵/۵.
- ۶ - نامداران اراک ۱۹۶.

میرزا محمد قلی زاده اردبیلی

(ح - ۱۳۹۰ ق)

از مشایخ و فضیلتی معروف اردبیل بود. وی در شهر اردبیل به دنیا آمد. از او

جوانی به تحصیل علوم دینی پرداخت. پس از فراگیری مقدمات، دروس سطح را نزد: آیت‌الله میرزا علی اکبر مجتهد اردبیلی و میرزا محمد توسلی اردبیلی گذراند. آنگاه رهسپار حوزه علمیه قم شد و در دروس خارج حضرات آیات: سید محمد حجت کوهکمری و سید حسین طباطبائی بروجردی شرکت جست. سپس به زادگاهش مراجعت فرمود و سالها در «مسجد محمدیه» به اقامه جماعت و هدایت عامه اشتغال داشت.

قلی زاده در حدود سال ۱۳۹۰ ق در اردبیل رحلت نمود. پیکرش به قم حمل و در قبرستان ابو‌حسین دفن نمودند.

❦ منیع

۱ - به نقل از حجة‌الاسلام شیخ هابیل دودرانی (مقیم آستارا).

میرزا محمد قمی «اریاب»

(ح ۱۲۷۶ - ۱۳۴۱ ق)

میرزا محمد فرزند محمد تقی بیک، معروف به «اریاب»، از فقها و اساتید و دانشمندان معروف حوزه علمیه قم بود.

او در حدود سال ۱۲۷۶ ق در شهر مقدس قم متولد شد.

میرزا محمد دوران کودکی را در زادگاهش به سر آورد و در همانجا به تحصیلات ابتدائی پرداخت و سپس مشغول تحصیل علوم دینی شد، دروس سطح را از مدرسان آن روز قم فراگرفت

و برای ادامه تحصیل و درس خارج به عتبات عالیات رفت، و در سامرا از محضر آیات: میرزا محمّد حسن شیرازی (میرزای بزرگ) و در نجف اشرف از محضر میرزا حبیب الله رشتی و آخوند ملا محمّد کاظم خراسانی و میرزا حسین نوری استفاده کرد، و بعد از آنکه به مدارج عالیّه علمی نایل آمد و اجتهاد و فقاہت وی مورد تصدیق اساتید قرار گرفت، به شهر قم برگشت و به تدریس و تحقیق و تألیف و انجام امور شرعی پرداخت، حوزه درسی او مرجع استفاده اکابر و مورد تجلیل و تجلیل علمای وقت خود شد.

از جمله شاگردان آن مرحوم حضرات آیات:

- ۱ - میرزا محمّد فیض قمی، ۲ - حاج شیخ عباس قمی، ۳ - میرزا محمّد قمی «کبیر»، ۴ - شیخ محمّد حسن نویسی قمی، ۵ - میرزا علی محمّد باغ پنبه‌ای قمی، ۶ - شیخ ابوالحسن فقیهی قمی، ۷ - شیخ احمد فقیهی قمی، ۸ - شیخ محمّد صادق فقیهی، ۹ - سید محمّد صادق طاهری، ۱۰ - میرزا محمّد تقی اشراقی (فرزند ایشان) ۱۱ - میرزا محمّد باقر معروف به «رئانی»، (فرزند دیگر ایشان)، ۱۲ - سید محمّد فرزند نورالدین قمی (صدرالعلماء)، ۱۳ - سید فضل الله خوانساری، ۱۴ - میرزا حسن رازینی همدانی، ۱۴ - سید علی اکبر برقعی قمی (متوفای ۱۴۰۷ ق)، ۱۵ - سید علی برقعی قمی (متوفای ۱۳۹۴ ق).

تألیفات و آثار علمی ایشان

- ۱ - الاربعون الحسينية، این کتاب در سال ۱۳۲۸ ق تألیف و در سال ۱۳۳۰ ق در تهران در ۴۴۴ صفحه رقعی چاپ شده است.

داستان تألیف این کتاب ارزنده به این صورت نقل شده است: از میرزا حسین نوری «صاحب مستدرک الوسائل» می‌خواهند که بحار الانوار را برای چاپ، مقابله و تصحیح کند.

ایشان می‌گویند: به سراغ میرزا محمد قمی بروید، و چون به ایشان مراجعه می‌کنند می‌پذیرد، ولی در اثر انجام این کار بسیار سنگین و طولانی و پر زحمت، بینایی چشم خود را از دست می‌دهد، در این تاریخ نذر می‌کند که اگر خداوند او را شفا داده و بینائی چشمش برگردد کتاب «اربعین» را بنویسد که خداوند او را شفا داد، و ایشان هم این کتاب گرانقدر را تألیف می‌کنند.

این کتاب شرح چهل حدیث است و در آغاز حدیث اول، سلسله سند خود را از حاجی نوری که شیخ اجازه او بود تا امام معصوم یاد می‌کند.

۲- شرح کتاب بیان، اثر شهید اول، که یکی از کتابهای فقهی معروف است.

۳- شرح قصیده عینیه سید اسماعیل حمیری.

۴- رساله‌ای در ردّ فرقه ضالّه بابیه.

۵- حواشی بر کتاب جواهر الکلام (اثر شیخ محمد حسن نجفی).

۶- دیوان اشعار در مرثیه امام حسین علیه السلام.

۷- تشیید البنیان لفتاوی بیان.

۸- تصحیح و مقابله بحار الانوار، چاپ کمپانی. البته چند نفر از علمای بزرگ

در تصحیح دوره بحار همکاری داشته‌اند، که یکی از آنها میرزا محمد قمی است. در پایان جلد سیزدهم بحار می‌خوانیم:

قد جاء هذا السفر الشريف منطبعا مطبوعاً و مصححاً مقبولاً، حسبما أمره عمدة الاعيان و الاعاظم الحاج محمد حسن الاصفهانی «امین الضرب» بعد ما بذل سيدنا الجليل و العالم النبيل الميرزا محمد خليل الموسوي برهة من دهره في اصلاح هذا الامر و تيسير اسبابه و صرف الهم في التصحيح، و هذا الجزء كأغلب اجزاء الكتاب تصحيح العبد الآثم المستمسك بعري رواة الاخبار، الميرزا محمد القمي.

۹- تصحیح کتاب الغيبة، اثر نعمانی، که در سال ۱۳۱۸ ق چاپ شده است. در

پایان نسخه چاپی آمده است: قد بلغ قبلاً و تصحیحاً علی نسخ معتمدة... و حرره بيمناه الوازرة محمد القمي ۱۳۱۷ ق.

۱۰ - تصحیح کتاب اثبات الوصیة، اثر مسعودی، که در سال ۱۳۲۰ ق چاپ شده است.

۱۱ - تصحیح کنز العرفان، اثر فاضل مقداد.

۱۲ - حاشیه علی منهاج النجاة، اثر فیض کاشانی، که به خط قمی و با حواشی از ایشان، و در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی موجود است.

در راه تأسیس حوزه قم

یکی از آثار و باقیات صالحات این مرد بزرگ کمک قابل توجه ایشان به تأسیس حوزه علمیه قم است. در کتاب «آثارالحجة» آمده است: از کسانی که در تأسیس حوزه، سهم به سزائی دارند حجة الاسلام و المسلمین آقای حاج میرزا محمد اریاب است که بسیار ساعی و مصرّ بودند در توقف آیت الله حائری در قم. بنابراین باید گفت: آن مرحوم از کسانی است که در ثواب این بنیان علمی و دینی تا قیامت سهم و شریک می باشد.

ستایش علما از آن مرحوم

محدث قمی که از شاگردان او بوده است، در کتاب «فوائد الرضویه» از استاد خود چنین یاد می کند:

«شیخنا العالم الفاضل، الفقیه المحدث، الحکیم المتکلم، الشاعر المنشی، الادیب الاریب، حسن المحاضرة، جیدالتقریر و التحریر، جامع المعقول و المنقول ادام الله بقاءه... و كان حفظه الله تعالى كمحمد بن احمد بن عبدالله البصرى الملقب بالمفجع المعروف بكثرة بكاؤه و تفجعه على اهل البيت (عليهم السلام)...».

مؤلف «ریحانة الأدب» نیز در حق ایشان چنین نوشته است:

«حاج میرزا محمد - مجتهد قمی - معروف به «اریاب»، از اکابر علمای امامیه قرن حاضر، چهاردهم هجرت می باشد که در اوائل جوانی از قم به عتبات رفت، در

حوزهٔ درسی میرزای شیرازی، حاج میرزا محمد حسن و حاج میرزا حبیب الله رشتی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، حاضر و مراتب علوم دینی را تکمیل نمود. تا آنکه اجتهاد و فقهت وی مسلم و مورد تصدیق اساتید و حوزهٔ درسی او مرجع استفادهٔ اکابر و مورد تبجیل تمامی علمای وقت خود شد، و تمامی اوقات او در تدریس و حکومت شرعیه و ترویج دین مصروف بود. در اعمال و وظائف نهی از منکر، قلبی قوی داشته و اهتمام تمام به کار می‌برد...».

و صاحب کتاب «تحفة الفاطمیین» دربارهٔ ایشان می‌نگارد:

میرزا محمد ارباب صاحب کتاب «اربعین الحسینیة» از آیات الهیّه و از براهین قاطعه طریقهٔ حقهٔ جعفریّه در فقهت و اجتهاد مقامی بسیار بلند و رتبه‌ای بس ارجمند داشت، به مقام بزرگواری و بسط ید و انفاذ حکم و قبول عامه که داشت، کمتر کسی رسیده است. در حفظ و حمایت شریعت مصطفوی دقیقه‌ای فرو نگذاشت، و در این باب اقدام و اهتمام او را دیگری نداشت... در نهی از منکر و منع اهل فجور قلبی قوی داشت و در حفظ حدود شرعیه دقیقه‌ای فرو نگذاشت و...».

آیت الله سید محسن اراکی برای زیارت به قم می‌آیند و در قم از ارباب دیدن می‌کنند، یکی از حضار مجلس از اراکی می‌پرسد اینکه: معروف است در قم جای پای جبرئیل است، یعنی چه؟

ایشان رو به ارباب کرده و می‌گوید: یعنی ایشان.

فرزندان آن مرحوم

از آن مرحوم فرزندان به جای ماند که هر کدام به سهم خود خدماتی به اسلام و مسلمین انجام داده‌اند، که در ذیر اسامی آنان یاد می‌شود:

۱ - میرزا محمد باقر ربّانی.

۲ - میرزا محمد تقی اشراقی، که مادر ایشان دختر آیت الله شیخ حسین قمی

(حرم پناهی) است.

شیخ سعید اشراقی قمی

۳ - میرزا محسن اشراقی، که از
وعاظ و فرهنگیان قم بود. او در
اردیبهشت / ۱۳۲۹ ش در سن ۶۲
سالگی درگذشت و در قبرستان شیخان
مدفون شد.

۴ - شیخ محمد اشراقی، که از اهل
علم و به خدمات فرهنگی اشتغال
داشت.

۵ - آقا صالح اشراقی.

۶ - شیخ سعید اشراقی (متولد

۱۲۹۷ ش).

نمونه اشعار ایشان

آیت الله ارباب طبعی سرشار و ذوقی سلیم داشت، و به عربی و فارسی اشعار
زیبائی می سرود که زیبایی لفظ و معنای اشعار او آن قدر زیاد و جالب و جاذب بود
که برخی از سروده های او نقل مجلس و عاظ و اهل منبر شده است.
از جمله اشعار معروف او در توسل به حضرت ولی عصر (عجل الله فرجه)
قصیده زیر است:

گوارا عیش بادا بر جوانان
که مرغی در قفس افتاده نالان
چه صیادی غزال اندر بیابان
نه در سر شوق باغ و مرغزاران
بـنـفـشـه زار طرف جویباران
دهان غنچه لعل گلعداران

زپیری شکوه ها دارم فراوان
چنان افسرده دل پژمرده حالم
مرا تیر حوادث کرد بی تاب
نبویم گل نجویم طاق سنبل
صفای باغ راغ آب جاری
نسیم صبح صوت عندلیبان

می تلخ لب شیرین زبانان
 خوش است اما برای شادکامان
 کجا سودی برد از لاله زاران
 بگیریم همچو ابر اندر بهاران
 به امیدی رسند امیدواران
 پدیدار آید اندر بزم یاران
 ببارد ابر رحمت آب باران
 چشند آب حیاتی تشنه کامان
 کند پرواز اندر شاخساران
 خلیل داوود قربان جانان
 منم پیغمبر آخر زمانان
 خدایا در رسان خورشید تابان
 که خستند از تعب آئینه داران
 ز سالوسی این گندم نمایان
 خدا را سوی من رو کن شتابان
 گرفتار شکنج روزگاران
 بکش وانگه بکش فرعون و هامان
 زجا خیز ای پناه بی پناهان
 بکن خوانخواهی از خون نیاکان
 سر پُر خون زدست نیزه داران
 بکش تیر از گلوی شیرخواران
 دگر جسمی نماند از شه سواران
 جدا کردند از تن ساریانان

سواد زلف خط خال مشکین
 شراب شمع نقل عیش مستی
 دلی کو سوزد از داغ جدائی
 همی خواهم که اندر کنج عزلت
 چه خوش باشد که بعد از انتظاری
 جمال الله شود از غیب طالع
 دمد از قرن قدرت نفخه صور
 اگر اسکنند دوران بیاید
 به آواز (انا الحق) مرغ توحید
 همی گوید منم آدم منم نوح
 منم موسی منم عیسی بن مریم
 جهان شده تیره چون شبهای تاریک
 تو ای جام جهان رخساره بنما
 جهان ویران ز جور جو فروشان
 تو مرأت نکوئی خدائی
 به بین ما را اسیر بند کفار
 تو موسی وار شمشیر خدائی
 تو ای عدل خدا کن دادخواهی
 برون کن زاستین دست خدا را
 قدم در کربلا بگذار و بستان
 تو ای دست خدا از شصت قدرت
 خبرداری که از سم ستوران
 شنیدستی چسان دست خدا را

وفات و مدفن

ارباب پس از عمری خدمت به اسلام و مسلمین در سال ۱۳۴۱ ق دارفانی را وداع گفت و به سرای باقی شتافت. هنگام مرگ بیش از پنج روز در بستر کسالت نخواستید، و روزهای آخر عمرش یکی از متدینین و محترمین به منزل ایشان می‌آید و می‌گوید: شب گذشته در خواب دیدم که نامه شما ممهور به دوازده مهر شد، ایشان با شنیدن این خبر خوشحال شده و بعد از مدتی کوتاه به دیدار یار می‌رود. در فوت ایشان آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی بسیار متأثر شده، و در تسلیت فرزندان آن مرحوم فرمودند: نه تنها شما یتیم شدید، بلکه برادری هم از دست من رفته است.

آن مرحوم در وسط قبرستان معروف (شیخان) قم مدفون گردید، و مرقدش مورد توجه اهل علم و معرفت قرار گرفت.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱/۲۲۰.
- ۲ - اربعین الحسينية، چاپ سنگی.
- ۳ - الذریعة ۱/۴۲۵.
- ۴ - بحار الانوار، جلد ۵۱، ص ۳۸۲.
- ۵ - بشارة المؤمنین در تاریخ قم و قمین ۲۱۶.
- ۶ - تاریخ تکایا و عزاداری قم.
- ۷ - تاریخ قم ۲۷۹.
- ۸ - تحفة الفاطمیین (خطی).
- ۹ - تراجم الرجال ۲/۵۵۰.
- ۱۰ - رجال قم ۱۴۱.
- ۱۱ - ریحانة الأدب ۴/۴۸۹.
- ۱۲ - علمای معاصرین ۱۳۰.
- ۱۳ - فوائد الرضویه ۲/۶۰۲.

- ۱۴ - گنجینه دانشمندان ۱/۱۵۰.
- ۱۵ - مجله نور علم، دوره دوم، شماره چهارم، ص ۸۲.
- ۱۶ - مؤلفین کتب چاپی ۵/۷۷۸.
- ۱۷ - نقیباء البشر (قسمت خطی).
- ۱۸ - هدیه الرازی الی المجدد الشیرازی ۱۴۲.

شیخ محمد قمی « حاج آخوند »

(۱۳۷۸ ق)

شیخ محمد فرزند آیت الله حاج شیخ غلامرضا قمی معروف به « حاج آخوند »، از فضلا بود.

وی از شاگردان حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری و سید حسین طباطبائی بروجردی بود.

شیخ محمد، در سال ۱۳۷۸ ق درگذشت و در قم مدفون شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۲/۱۰۸.
- ۲ - آینه دانشوران ۳۳۹.
- ۳ - رجال قم ۱۰۵.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۲/۱۲۲.
- ۵ - مقدمه قلاند الفرائد ص ۱۰، به قلم استاد جعفر سبحانی.

شیخ محمد قوانینی بروجردی

(۱۳۶۰ - ۱۳۱۸ ق)

حاج شیخ محمد فرزند آیت الله شیخ زین الدین و نوه ملا مهدی بروجردی، ملقب به « قوانینی »، و داماد آیت الله ملا عبدالله بروجردی (۱۲۵۶ - ۱۳۲۹ ق)

- نعباء البشر ۱۲۰۱/۳ - و از فضلالی قم بود.

وی در سال ۱۳۱۸ ق در بروجرد دیده به جهان گشود.

پدرش از علمای معروف بروجرد بود. جهت تفصیل به نعباء البشر ۷۹۴/۲ و

تاریخ بروجرد ۳۹۹/۲ رجوع شود.

شیخ محمّد پس از سپری کردن مقدمات، سطوح را نزد حضرات آیات: شیخ محمّد حسین غروی بروجردی و سید حسین طباطبائی بروجردی به پایان برد. آن‌گاه به نجف اشرف رهسپار شد و دروس عالی را از محضر آیات: میرزا محمّد حسین نائینی و شیخ ضیاءالدین عراقی بهره‌مند شد. سپس به ایران مراجعت نمود و در قم سکونت اختیار کرد و در درس آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی شرکت جست.

مرحوم قوانینی علاوه بر تسلط در فقه و اصول، در علوم مختلفی از قبیل: هیئت، ریاضیات و طب قدیم معلومات کافی و وافی داشت. او در ایام تعطیل به ویژه در تابستانها به سوی بروجرد می‌رفت و مشغول ترویج احکام و هدایت می‌شد. نامبرده در اواخر / صفر ۱۳۶۰ ق مطابق با نوروز / ۱۳۲۰ ش در سن ۴۲ سالگی در قم زندگی را بدرود گفت. پیکرش در قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - آقا محمّد تقی ۲ - دکتر محمّد رضا قوانینی، ساکن شیراز. و سه دختر از او به

جای ماندند.

منابع

۱ - آینه دانشوران ۳۰۸ (نام پدرش را اشتباهاً محمّد نوشته است).

۲ - افادات حجة الاسلام شیخ محمّد رضا قوانینی، ساکن بروجرد (برادرزاده صاحب شرح حال).

۳ - رجال قم ۱۵۵.

سید محمد کاشانی غروی

(- ح ۱۳۳۰ ق)

سید محمد فرزند آیت الله سید حسین و نوه میر محمد علی حسینی کاشانی، ملقب به « غروی ». وی برادر بزرگتر آیت الله سید مصطفی کاشانی (پدر آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی) می باشد.

پدرش سید حسین از شاگردان آیات: شیخ محمد ابراهیم کلباسی « صاحب الاشارات فی الاصول » و شیخ محمد حسین اصفهانی « صاحب الفصول فی الاصول » در اصفهان و سید ابراهیم قزوینی « صاحب ضوابط الاصول » بود. در اواخر عمر به تهران رفت و به امر افتا و قضاوت پرداخت. در سال ۱۲۹۶ ق در تهران درگذشت و در وادی السلام نجف اشرف دفن گردید. به الکرام البررة ۴۱۲/۱ و لباب الألباب فی ألقاب الأطیاب، ص ۷۵ رجوع شود.

سید محمد در کاشان زاده شد. پس از تحصیل مقدمات و سطوح، رهسپار نجف اشرف گردید و از محضر آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ محمد طه نجف تبریزی استفاده نمود و موفق به دریافت اجازات از آنان شد. علامه حاج آقا بزرگ تهرانی وی را: عالمی جلیل و مروج احکام دین، معرفی نموده است. ایشان پس از فراغت از تحصیل، به کاشان بازگشت و به هدایت و ارشاد و نیز اقامه جماعت در مسجد « درب یلان » پرداخت.

از آثار او

۱ - سبیل المؤمنین لتحصیل الزاد لیوم الدین (رساله عملیه)، چاپ شده. در آخر آن صورت دو اجازه از دو استاد خود آمده که جهت اطلاع و تکمیل فایده متن آنها را نقل می نمائیم:

صورت شهادة حجة الاسلام والمسلمين و آيت الله في العالمين

الشيخ محمّد كاظم الخراساني رحمته الله.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي رفع درجات العلماء، و جعلهم ورثة الانبياء و خلفاء الاوصياء و فضّل مدادهم على دماء الشهداء، و الصلاة والسلام على افضل السفراء، محمّد و آله السادة النجباء و لعنة الله على اعدائهم الى يوم الجزاء.

و بعد، فمن البين الواضح و الجليّ اللاتح، ان شرف العلم لا ينكر و فضله لا يكاد يستر، إذ به يعرف الله و يوحد و يطاع و يعبد و هو المونس في الوحشة و المحدث في الخلوة و المصاحب في الغربة و الوحدة و الدليل في السراء و الضراء و السلاح على الاعداء. و به ايّد الله تعالى دينه القويم و شرعه المستقيم و فرض تحصيله كفايةً على العباد و لو بالنفر عن الموطن الى غيره من البلاد و ندبهم الى ذلك و حث و رغبهم و بعث، اذ جعل النظر الى أهله عبادة و المجالسة معهم سعادة و مدادهم أفضل من دم الشهادة، فبادر الى ذلك في كل زمان من الأزمان الماضية و القرون الخالية جماعة من الازكياء الاتقياء الاصفياء، فصرفوا أعمارهم و أتعبوا ابدانهم و أسهروا أجفانهم و بذلوا جدّهم و جهدهم في هذا الخطب، بحيث تجاوزوا عن الفرض الى الندب، و لله درّهم كم عرفوا من قدر العلم ما عرفوا، و كم صرفوا من أعمارهم في تحصيله ما صرفوا، و كم عزلهم النوم و وصلت ليلتهم اليوم.

و ممّن من الله عليه بتوفيقه لاقتفاء آثارهم و اتباع رائق افكارهم، عماد العلماء و سناد الفضلاء محقّق شرايع الاسلام علامة قواعد الاحكام، الفقيه الكافي للتهذيب و الاستبصار و النبيه الوافي للتذكرة لدى أولى الابصار جامع المقاصد و ممهد القواعد، العالم العامل و الفاضل الكامل فخر الامثال و قرة عين الافاضل الاوائل، الحاج الممجد الآغا السيّد محمّد الكاشاني الغروي و فقه الله تعالى لما يحبّه و يرضيه، و جعل مستقبل أمره خيراً من ماضيه.

فقد صرف أكثر عمره الشريف في تحصيل القواعد الفرعية و اتقان المسائل

الاصولية، وقرأ على الاساطين و تلقى منهم المطالب بالبراهين، الى ان صار بين الاعلام من الاعيان، بحيث يشار اليه بالبنان، و حصلت له الملكة القدسية، والقوة القدوسية، و ترقى بها عن حضيض التقليد الى اوج الاجتهاد، الذي هو غاية المراد للفضلاء المحصلين و سائر المشتغلين، فلجنا به رفع الخصومة بين الانام و العمل بما يستنبطه من الاحكام و غيرهما مما هو وظيفة الحكام.

و المرجو من اخلاقه الكريمة مراعاة الاحتياط، فانه سبيل النجاة و معه ليس بناكب عن الصراط، و أن لا ينساني من دعاء الخير في مظان استجابة الدعوات، خصوصاً عقيب الصلوات.

حزره الأثم الجاني محمد كاظم الهروي الخراساني الغروي في أوائل العشر الثاني من جمادى الثانية من شهور سنة ١٣١٥ بيمنه الداترة، اوتى كتابه بها في الآخرة.
محمد كاظم

صورة شهادة حجة الاسلام والمسلمين و آيت الله في العالمين

المرحوم الشيخ محمد طه نورالله مضجعه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي من علينا بسيد رسله، محمد صلى الله عليه وآله افضل السفراء، بحججه المعصومين من عترته اشرف الاوصياء و الصلاة والسلام عليهم صلاة تبت بها يد اشانئهم و تتحف بها حضرة قائمهم «عجل الله تعالى فرجه»، شكراً لما لطف بنا و عطف علينا من الدعاء لنا و الرحمة علينا، فمن رحمته ان نصب في اوان غيبته من يرجع اليه في الاحكام و يؤخذ منه مسائل الحلال و الحرام، ممن كان من الفقهاء صائناً لنفسه، حافظاً لدينه، مخالفاً على هواه، مطيعاً لامر مولاه.

و ممن نال بحمد الله تعالى هذه المرتبة العلية و حظى بهذه الخصلة البهية و حاز تلك الفضيلة المرضية، هو جناب الورع البارع العابد و التقى النقي الزاهد الراكع الساجد، سيدنا المعظم الممجد الآغا الحاج سيد محمد الكاشاني اصلاً و الغروي موطناً، فإنه بذل عمره الشريف في طلب العلى حتى صار علم الهدى، فجاز للناس تقليده و وجب

على المسلمين اتباع أحكامه و تأييده، فالراد عليه مأثوم مأزور، و العامل لفتاواه و الآخذ منه المسائل مبرور مأجور. متع الله المسلمين بطول بقائه، و جعل مستقبل أمره خيراً مما مضى من زمانه، و المأمول من احسانه ان لا ينساني من دعاء الخير عقيب صلواته.
الراجى عفو ربّه محمد طه نجف

۳ رجب سنة ۱۳۱۹

درگذشت و اعقاب

متأسفانه فوت دقیق ایشان بدست نیامد ولی در حدود سالهای ۱۳۳۰ ق به بعد در کاشان رخ داد. پیکرش به قم حمل و در وسط قبرستان شیخان - کنار مزار زکریا بن آدم - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - سید فرج الله ۲ - سید نصرالله ۳ - سید شکرالله ۴ - سید احمد مصطفوی، از علما و معاریف کاشان بود. وی در حدود سال ۱۲۹۸ ق تولد یافت. مقدمات را نزد پدرش آموخت. سپس نزد آیات: سید مصطفی کاشانی (عمو و پدر زن خود)، میرزا محمد حسین نائینی و شیخ ضیاء الدین عراقی در نجف اشرف به تحصیل فقه و اصول پرداخت. آنگاه به کاشان رفت و از محضر آیات: میرزا حبیب الله کاشانی و سید محمد علوی بروجردی (در ریاضیات و هیئت و عرفان) بهره مند شد. وی در مسجد «درب یلان» به اقامه جماعت و هدایت اشتغال داشت.

از آثار او: ۱ - تعلیقات متفرقة علی کتاب جواهر الکلام، ۲ - مصائب سید الشهداء علیه السلام (مفقود).

سید احمد در روز چهارشنبه ۱۰ / صفر / ۱۳۵۹ ق مطابق با ۲۹ / اسفند / ۱۳۱۸ ش در پی بیماری در کاشان درگذشت. پیکرش در قبرستان «دشت افروز»، کنار مزار استاد خود میرزا حبیب الله کاشانی به خاک سپرده شد.

از او دو فرزند ذکور باقی ماند: ۱ - مرحوم سید علی مصطفوی ۲ - آقای سید

محمد باقر مصطفوی، از علمای معاصر کاشان.

منابع

- ۱ - اطلاعاتی از نوادهاش علامه سید محمد باقر مصطفوی.
- ۲ - عزاداری سنتی شیعیان ۱/۷۷۲.
- ۳ - نقباء البشر (قسمت خطی).

سید محمد کاظم تبریزی « اهری »

(۱۳۰۶ - ۱۳۸۲ ق)

حاج سید محمد کاظم طباطبائی تبریزی، معروف به « اهری » و « کوهکمری »، از علما و معاریف آذربایجان شرقی بود. تولدش در سال ۱۳۰۶ ق در تبریز (محل سیدلر) اتفاق افتاد. ایشان پس از کسب مقدمات و سطوح، در سن جوانی رهسپار نجف اشرف شد و از محضر آیتین علمین: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی بهره‌مند گردد، آنگاه به تبریز بازگشت و سالهای متمادی در شهرستان اهر و حومه به ترویج و هدایت اشتغال داشت. سرانجام به حوزه علمیه قم رفت و مشغول تدریس و تربیت طلاب گردید.

از آثار او:

- ۱ - کفایة الفقه المتعلقة بالعروة الوثقی، دو جلد، ۲ - رساله عملیه.
- ایشان در روز سه شنبه ۲۳ / محرم / ۱۳۸۲ ق برابر با ۵ / تیر / ۱۳۴۱ ش در سن ۷۶ سالگی در قم بدورد حیات گفت. پیکرش در قبرستان ابوحسین - مقبره العلماء - مدفون گردید.

منابع

- ۱ - اطلاعاتی از حجة الاسلام شیخ عیسی اهری.
- ۲ - مؤلفین کتب چاپی ۵/۴۲.

سید محمد کاظم قزوینی

(۱۳۴۸-۱۴۱۵ ق)

سید محمد کاظم قزوینی فرزند سید محمد ابراهیم که از علمای کربلا و جدش فقیہ گرانقدر سید ہاشم موسوی (از شاگردان صاحب جواہر) بود.

فقید سعید در ۱۲ / شوال / ۱۳۴۸ ق در بیت علم و فضیلت و تقوا، در کربلا دیدہ بہ جهان گشود.

وی در سن دہ سالگی مادر و در سن دوازده سالگی پدر را از دست داد، و گرد یتیمی بر سرش نشست. اما با ہمہ سختیہا و دشواریہا با ہمتی عالی بہ

تحصیل علوم دینی روی آورد و پس از فراگیری مقدمات، سطوح را نزد آیات: میرزا ہادی بجستانی خراسانی، شیخ یوسف حائری خراسانی تلمذ کرد، و در درس خارج آیات: سید مہدی شیرازی، سید محمد ہادی میلانی، سید محمد حسن قزوینی (آقا میر)، شیخ یوسف خراسانی، شیخ محمد خطیب حائری، و شیخ جعفر رشتی شرکت جست، و ہمزمان با آن بہ تدریس و آموزش فن خطابہ در (مدرسہ ابن فہد حلّی) پرداخت.

پس از اتمام تحصیلات خویش بہ تألیف و ترویج علوم اہلبیت علیہم السلام (از راہ وعظ و خطابہ) روی آورد، و از این رہگذر بسیاری را بہ راہ راست ہدایت نمود. نیز ایشان با تأسیس مؤسسہ «رابطہ النشر الاسلامی» در سال ۱۳۸۰ ق در کربلا، بہ ارتباط با جهان اسلام و مکاتبہ با شخصیتہای اسلامی و ارسال رایگان کتابہای

شیعی به کشورهای چون: مراکش، لیبی، الجزایر، تونس، یمن، و اندونزی پرداخت، و با سفر به نقاط مختلف مانند: مراکش، مصر، استرالیا، تایلند، هندوستان، پاکستان و سوریه بذر اسلام و تشیع را در قلوب مردمان بسیاری پاشید، و گروهی انبوه را به سوی مذهب اهل بیت علیهم السلام کشانید.

وی، موفق شد سنت خبیثه و اموی جشن روز عاشورا - در مراکش - را براندازد و پنج کتابخانه شیعی در آن دیار تأسیس نماید. همچنین در استرالیا (شهر سیدنی) به بنیان نهادن مسجد فاطمة الزهرا علیها السلام و قبرستان و غسلخانه ویژه شیعیان دست یازید. در سال ۱۳۹۴ ق به کویت هجرت گزید و در آنجا به اقامه جماعت و ارشاد و تألیف و تفسیر قرآن پرداخت و در سال ۱۴۰۰ ق به قم آمد و به وظایف روحانی خویش به ویژه تألیف پرداخت. و مؤسسه امام صادق علیه السلام را در سال ۱۴۰۹ ق تأسیس نمود که هدف آن تألیف موسوعة الامام الصادق علیه السلام است.

منبرش از شیرینی خاصی برخوردار و مشحون از آیات و روایات بود. بسیار مسلط بر تفسیر، تاریخ و حدیث و دوستدار اهل علم و فانی در ولای اهل بیت علیهم السلام بود.

تألیفات آن مرد بزرگ که همه به چاپ رسیده‌اند عبارتند از:

- ۱ - علی علیه السلام من المهد الى اللحد.
- ۲ - الامام الحسين علیه السلام من المهد الى اللحد.
- ۳ - فاطمة الزهرا علیها السلام من المهد الى اللحد.
- ۴ - زینب الكبرى علیها السلام من المهد الى اللحد.
- ۵ - الامام المهدي (عج) من المهد الى الظهور.
- ۶ - الامام الجواد علیه السلام من المهد الى اللحد.
- ۷ - الامام الهادی علیه السلام من المهد الى اللحد.
- ۸ - الامام العسکری علیه السلام من المهد الى اللحد.

- ۹- فاجعة الطف او مقتل الحسين عليه السلام.
 - ۱۰- شرح نهج البلاغه (در ۳ جلد).
 - ۱۱- الاسلام و التعاليم التربوية.
 - ۱۲- الاسلام الصحيح يتجلى في مذهب اهل البيت عليهم السلام.
 - ۱۳- الفقه الواضح - شرح توضیحی بر شرایع الاسلام -
 - ۱۴- سيرة الرسول الاعظم صلى الله عليه وآله وسلم.
 - ۱۵- موسوعة الامام الصادق عليه السلام که بیش از ۵۰ مجلد می شود - زیر نظر ایشان بود - (این کتاب در برگزیده زندگانی، رجال و یاران، احکام و احادیث امام صادق عليه السلام است)، ۲۰ مجلد آن تاکنون منتشر شده، بقیه مجلدات در دست چاپ و انتشار است.
- سرانجام فقید سعید پس از پشت سر نهادن دو سال بیماری سرطان حنجره، در ظهر روز پنجشنبه ۲۶ / آبان / ۱۳۷۳ ش مطابق با ۱۳ / جمادی ثانی / ۱۴۱۵ ق به سن ۶۷ سالگی در بیمارستان آیت الله گلپایگانی قم بدرود حیات گفت، و پس از تشییعی با شکوه عصر روز جمعه از مسجد امام حسین عليه السلام به طرف حرم تا حسینیه کربلائیها واقع در (گذرخان) و در زیر زمین حسینیه به خاک سپرده شد.
- تذکره منفع
- ۱- زندگینامه فقید به قلم استاد گرامی، شیخ ناصرالدین انصاری.

ملا محمد کاظم کیکله ای ملایری

(- ح ۱۳۲۶ ق)

حاج ملا محمد کاظم فرزند میرزا علی نقی کیکله ای ملایری، از فضلا و روحانیون معروف منطقه ملایر بود.

ایشان در روستای «کیکله» واقع در ۱۸ کیلومتری شهر ملایر، سکونت و در آن روستا و منطقه همجوار آن به اشتغالات روحانی و مذهبی اهتمام داشت. بیشتر

از این معلومات، از نوادهٔ محترم ایشان دستگیرمان نشد.
نامبرده در حدود سال ۱۳۲۶ ق در همان روستا درگذشت. پیکرش به قم حمل
و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - حاج قاسم، وی پدر آیت الله شیخ اسماعیل معزی ملایری که فعلاً در قم سکونت دارند. تولدش در سال ۱۳۴۲ ق (برابر با ۱۳۰۲ ش) در روستای «کیکه» اتفاق افتاد. شیخ اسماعیل پس از رشد و نما به شهر ملایر رفت و سه سال در حوزه علمیه آنجا به تحصیل مقدمات اشتغال داشت. کتاب «جامع أحادیث الشیعة» از زحمات اوست.
- ۲ - حاج بالاخان ۳ - حاج علی عرب.

منع

- ۱ - اظهارات نوهٔ صاحب شرح حال جناب حاج آقای معزی، به تاریخ صفر / ۱۴۲۱ ق در قم.

سید محمد کاظم مرتضوی اصفهانی

(۱۲۸۸ - ۱۳۶۶ ق)

حاج سید محمد کاظم فرزند علامه سید حسین موسوی اصفهانی (مرتضوی)، از علما و مفسران قرآن مجید بود.
در سال ۱۲۸۸ ق در روستای (اسفید واجان) بلوک «کژون» اصفهان دیده به جهان گشود.

در حوزهٔ علمیه اصفهان

وی در سن چهارده سالگی به اصفهان رفت و در «مدرسهٔ جدّه کوچک» سکونت نموده، و به تحصیل مقدمات و ادبیات نزد سید محمود دهکردی

پرداخت. آن گاه سطوح را نزد اساتیدی چون: میر محمد تقی مدرس فرزند سید حسن مدرس و ملا عبدالکریم گزی به انجام رسانید. و دروس خارج را از محضر آیات: سید محمد تقی مدرس و سید محمد باقر درچه‌ای، و فلسفه را خدمت حکمائی چون: میرزا جهانگیر خان قشقائی و ملا محمد کاشی استفاده نمود.

شیخ محمد رازی می‌نویسد:
«معظم‌له پس از طی مراحل تحصیلی و

نیل به مدارج عالی‌ه علمی به تدریس و تعلیم پرداختند، و در اصفهان صدها نفر از طلاب علوم دینی که بعضی از آنها هم اکنون از شخصیت‌های علمی محسوب می‌شوند، در مدرسه جدّه کوچک، مسجد دارالشفاء، مسجد سرخی، مدرسه چهار باغ و مراکز دیگر از محضر درس ایشان استفاده می‌کردند، و پس از هجرت به تهران در سالهای اخیر در مسجد مرحوم حاج سید عزیزالله واقع در بازار نیز تدریس می‌کردند.

تحقیق در معارف الهی

علاوه بر تدریس نسبت به بیان معارف اسلام و حقائق دین و تفسیر قرآن مبین و امر به معروف و نهی از منکر اهتمام زیادی داشتند، و در این راه مجاهدتها نموده و رنجهای فراوان متحمل شدند، و در زمان سابق روزهایی در گوشه زندان و پس از آن ماهها به اجبار در زاویه خانه بسر می‌بردند، و پس از آن سنوات اخیر تنها به تفسیر قرآن در محافل و مجالس صالحه می‌پرداختند، و عده‌ای از خواص، از

لطائف و دقائق تفسیری وی استفاده می نمودند. که هنوز برخی از آنان در قید حیاتند، و به عقیده کثیری از دانشمندان در عصر خود نسبت به تفسیر آیات و تحقیق در معانی آنها کم نظیر بوده است.

متأسفانه از آن مرحوم تألیفات مرتب و منظم در دست نیست، لکن نسبت به کثیری از آیات قرآن و پاره‌ای از روایات مشکله تحقیقاتی نموده، و به طور ایجاز و اشاره بر اوراق عدیده مطالبی قابل استفاده یادداشت فرموده است...

ذوالفنون

ضمناً یادآور می شود، مرحوم معظم له غیر از ادبیات و فقه و اصول و حکمت و فلسفه و تحقیقات در آیات و روایات مشکل، کثیری از علوم غریبه و صنعت شیمی و طب قدیم و خواص ادویه مفرده و مرکبه و کیفیت ترکیب آنها نیز، اطلاعاتی وسیع داشتند. به طوری که گاهی بعضی امراض صعب‌العلاج را با داروهای یونانی درمان می نمودند، چنانکه معالجات ایشان زبان زد عده‌ای از اهالی تهران و اصفهان می باشد.

اعقاب

اولاد معظم له شش نفرند، پنج پسر و یک دختر که دو تن از فرزندان ذکور ایشان در لباس روحانیت، و در تهران به انجام وظایف علمی و روحانی اشتغال دارند: ۱- حجة الاسلام آقای حاج سید ابوالحسن مرتضوی ۲- حجة الاسلام آقای حاج سید کمال مرتضوی.

درگذشت

وی در روز پنج شنبه ۱۶ / ذی قعدة / ۱۳۶۶ ق مطابق با ۹ / مهر / ۱۳۲۶ ش به سن ۷۸ سالگی در تهران به لقاء الله پیوست، و جسدش به قم حمل و در یکی از اطاقهای مقبره بیات (مقابل پل آنچی) مدفون گردید. و از طرف آیت الله بروجردی

در مدرسه فیضیه مجلس ترحیم باشکوهی منعقد ساختند.

منبع

۱ - گنجینه دانشمندان ۴۰/۱/۲.

شیخ محمد کاظم معزی دزفولی

(۱۳۳۴ - ۱۳۸۹ ق)

حاج شیخ محمد کاظم فرزند علامه شیخ محمد و نوه آیت الله شیخ محمد رضا معزی دزفولی، از دانشمندان و فضیلائی معاصر بود.

در ۱۳۳۴ ق مطابق با ۲۵ / اردیبهشت / ۱۲۹۵ ش در دزفول دیده به جهان گشود.

تحصیلات دینی و دانشگاهی

وی در یک خانواده علمی و معروف پرورش یافت و تحت عنایت خاص جدّ خود قرار گرفت، و پس از طی مقدمات قسمتی از سطح را نزد آیت الله سید اسدالله نبوی دزفولی تلمذ کرد، و جهت ادامه تحصیل به قم رهسپار شد و در درس خارج آیات حاضر گردید.

آن گاه به تهران رفت و از دانشگاه تهران فارغ التحصیل شد، و خود در همان دانشگاه به استادی رسید. در ضمن به تدریس فقه و اصول در «مدرسه علمیّه برهان» شهر ری اشتغال داشت، و اداره آن مدرسه را بر عهده گرفت.

او به چند زبان خارجی تسلط کامل داشت و از آنها ترجمه می کرد، که از جمله زبانهای: عربی، انگلیسی و فرانسه می دانست.

از آثار او

۱ - ابوالشهداء الامام الحسین علیه السلام (ترجمه)، و به نام «پیشوای شهیدان» نیز

چاپ شده است.

۲ - ترجمه قرآن کریم (یکی از صحیح ترین ترجمه های تحت اللفظی فارسی قرآن محسوب است).

درگذشت

ایشان در روز یکشنبه ۵ / رمضان / ۱۳۸۹ ق مطابق با ۲۵ / آبان / ۱۳۴۸ ش در سن ۵۵ سالگی در تهران درگذشت، و جنازه اش به قم حمل و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - اطلاعات متفرقه.
- ۲ - فهرست کتابهای چاپی فاسی ۱۴۷/۱ و ۹۸۹.
- ۳ - مؤلفین کتب چاپی ۴۵/۵.

شیخ محمد کلباسی حائری

(۱۳۲۴ - ۱۳۹۹ ق)

زندگینامه زیر بقلم خود ایشان که در کتابش (خانदान کلباسی ها) آمده و تاکنون خطی می باشد تقدیم می گردد:

نگارنده محمد بن ابوتراب بن محمد جعفر بن الحاج محمد ابراهیم الکلباسی که اصغر اولاد ذکور مرحوم والد می باشم، حقیر از قرار مرقومه مرحوم والد در ظهر قرآنشان، در شب سوّم / شهر ذی قعدة الحرام / سنه ۱۳۲۴ هزار و سیصد و بیست و چهار هجری در نجف اشرف متولد شدم.

حقیر سر تا پا جهل و نادانی فاقد محاسن و مآثر، عادم اخلاق حمیده و صفات پسندیده، عمری را به بطالت و تضيع صرف نموده و بهره از آن نبرده، تقریباً در سن پنج سالگی بودم که والدهام در نجف فوت نمود و در سن دوازده سالگی تقریباً بودم که والد ماجدم را از دست دادم، و پس از فوت مرحوم والد اخوی بزرگم آقای حاج

شیخ محمد باقر کلباسی (دام بقاه) از اصفهان به نجف اشرف مشرف شده و در مراجعت ایشان به اصفهان حقیر را با خود به اصفهان برده، و در ماه رجب هزار و سیصد و سی و هشت وارد اصفهان شدیم و در تحت تربیت آقای اخوی بودم و به مدرسه قدسیه می‌رفتم، سپس در مدرسه صدر حجره گرفتم و مشغول به دروس مقدماتی صرف و نحو و منطق و غیره شدم.

و در ربیع الاول / هزار و سیصد و چهل و چهار به نجف اشرف مشرف شدم و در مدرسه بزرگ مرحوم آخوند خراسانی حجره گرفته و مشغول به تحصیل شدم، و در سنه ۱۳۴۵ مبتلا به اسهال دموی سختی شدم که از حیات خود مایوس شدم و مدتی به این مرض مبتلا بودم و خوراکم بر حسب دستور اطباء منحصر به ماست و کهرباء سائیده که با ماست مخلوط می‌کردند و یخ روی آن می‌گذاشتند بود، و به واسطه سختی مرض و گرمی هوای نجف و دستور اطباء به سامره منتقل شدم و مدت یک سال در سامره بودم و در سامره با این که مزاجم ضعیف و ناتوان بود مع ذلک مباحثه را ترک نکردم و بعداً به نجف بازگشت نمودم، و به واسطه عدم مساعدت هوای نجف با مزاجم به کربلا مشرف شدم و در کربلا رحل اقامت انداختم.

حقیر شرح لمعه را نزد مرحوم آقای شیخ شعبان لاهیجی که از فضیلات نجف بود و حضرت حجة الاسلام آقای حاج آقا بزرگ طهرانی مؤلف کتاب «الذریعه» در سامره خواندم و قوانین را خدمت حضرت حجة الاسلام آقای حاج شیخ محمد رضا جرقویه‌ای اصفهانی، رسائل و مکاسب را خدمت مرحوم آقای میرزا یحیی زرنندی و غیره خواندم، و خارج را خدمت آیت‌الله، آقای حاج آقا حسین قمی رحمته‌الله و آیت‌الله آقای حاج میرزا مهدی شیرازی رحمته‌الله، و اصول را در خدمت آیت‌الله آقای حاج سید محمد هادی میلانی (دام ظلّه) دیده‌ام.

(مدت کوتاهی نیز از محضر آیات: سید زین‌العابدین کاشانی و شیخ یوسف حائری خراسانی استفاده نموده و تولیت مدرسه بادکوبی را بر عهده گرفته و به تدریس اشتغال داشته است).

نگارنده کتاب (السعه و الرزق) را تألیف نمودم و در آن جمع نمودم، به قدر لزوم اخبار موجبات فقر و رزق را و آن را مشتمل بر یک مقدمه و سه مقصد و خاتمه نمودم، مقدمه اش در تنبیهات لازمه، مقصد اول در موجبات فقر، مقصد دوم در چیزهائی که نفی فقر می کند، مقصد سوم در موجبات رزق، خاتمه در قضاء مطلق حوائج و تاکنون دو مرتبه به طبع رسیده است.

دوم: همین کتاب (خاندان کلباسی ها) است که از جد مرحوم حاجی کلباسی گرفته، فی الجملة شرح حال آنها را الی یومنا هذا نوشتم.

سوم: تاریخچه کربلاء یا راهنمای زوار است تاریخ مختصر فارسی است که از قبل واقعه کربلا شروع نمودم و اخبار در فضیلت سرزمین کربلا و خاک کربلا و آثاری که بر آن مرتب است، حوادث و وقایعی که اتفاق افتاده و تعمیراتی که نسبت بمرقد مطهر شده و مدارس و مقابر کربلا است

چهارم: تاریخ الملوک و السلاطین.

حقیر در سنه ۱۳۵۱ هزار و سیصد و پنجاه و یک در کربلا تأهل اختیار نمودم و اولاد ذکورم منحصر به دو پسرند:

اول: آقای شیخ محمد صادق کلباسی است که در پنجم ماه ذیحجه الحرام سنه ۱۳۶۶ هزار و سیصد و شصت و شش در کربلا متولد شده و فعلاً پس از خواندن علوم مقدماتی صرف و نحو و منطق و معانی بیان و فراق از سطوح و مسائل و مکاسب و کفایه به درس خارج علماء وقت می رود و اولادش فعلاً منحصر به آقای علاء الدین کلباسی است که در سنه ۱۳۹۱ در ماه شوال متولد شده و از طبقه پنجم است.

دوم: آقای شیخ محمد صالح کلباسی است که در لیله پنجشنبه دهم جمادی الاولی سنه ۱۳۷۶ هزار و سیصد و هفتاد و شش هجری متولد شده و فعلاً مشغول به خواندن شرح لمعه و معالم و غیره می باشد.

ایدهم الله تعالی الی مرضاته و جعلهما من العلماء العاملين ... تم هذا الكتاب بعون الله الملك الوهاب فی سنه ۱۳۹۱ هجری.

سرانجام در سال ۱۳۹۳ ق به قم مهاجرت کرد و در روز یکشنبه نهم / جمادی الثانی / سال ۱۳۹۹ ق مطابق با ۱۶ / اردیبهشت / ۱۳۵۸ هـ ش در سن ۷۵ سالگی دعوت حق را لبیک گفتند، و در شهر مقدس قم در قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شدند.

منبع

۱ - ماضی النجف و حاضرها ۲۳۶/۳.

سید محمد کماری تبریزی

(۱۳۵۷ - ۱۳۰۹ ق)

سید محمد فرزند سید احمد و نوۀ سید عطاءالله موسوی کماری تبریزی، در سال ۱۳۰۹ ق در قریۀ (گمار) مرند تبریز متولد گردید.

پس از آموختن مقدمات به تبریز رهسپار شد، و از محضر میرزا محمد علی مدرس قراچه داغی و میرزا مصطفی تبریزی سطوح را تلمذ کرد. آنگاه به «اردوباد» روسیه رفت و چندی نزد سید مرتضی مدرس تلمذ کرد. و در سال ۱۳۳۰ ق عازم نجف اشرف گردید، و از محضر میرزا فرج الله هشترودی تبریزی و دیگران استفاده نمود و در سال ۱۳۳۵ ق به تبریز مراجعت کرد و به بحث و تحقیق پرداخت. گاهی با اساطین مباحثه می کرد از جمله با آیه الله سید ابوالحسن انگجی بحثهای علمی زیادی نموده است. و در سال ۱۳۴۸ ق به قم مهاجرت کرد و از محضر آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی بهره مند گردید. و از وی اولادی باقی نماند.

از آثار او: حاشیة علی الرسائل (شیخ انصاری)، که در سال ۱۳۴۷ ق در تبریز به

چاپ رسیده است.

سرانجام در سال ۱۳۵۷ ق به سن ۴۸ سالگی درگذشت، و در قبرستان حاج

شیخ قم مدفون گردید.

منبع

۱ - آثار الحجة ۲۲۲/۱.

۲- آینه دانشوران ۱۸۸.

۳- مؤلفین کتب چاپی ۲۸۶/۵.

۴- نقباء البشر (خطی).

سید محمد کماری تبریزی

(۱۳۸۰ - ق)

حاج سید محمد کماری فرزند آیت الله سید محمد تقی موسوی تبریزی «کوهکمری»، از علمای معروف تبریز بود که در اواخر عمر در تهران اقامت نمود، و به تدریس و مباحثات علمی و خدمات دینی پرداخت.

او روز جمعه اول / رمضان / ۱۳۸۰ ق مطابق با ۲۸ / بهمن / ۱۳۳۹ ش در تهران درگذشت، و در (مسجد موزه) حرم حضرت معصومه علیها السلام قم مدفون شد. فرزندش آیت الله سید مهدی کماری از علمای تهران بود.

شیخ محمد گلپایگانی «غروی»

(۱۳۰۰ - ۱۳۸۰ ق)

حاج شیخ محمد فرزند آیت الله شیخ محمد جعفر گلپایگانی غروی، در سال ۱۳۰۰ ق متولد گردید.

پس از تکمیل تحصیل مقدمات و سطح در تهران به نجف اشرف عزیمت نمود، و از محضر آیات: میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی در فقه و اصول و از سید ابوتراب خوانساری رجال و درایه استفاده نمود، و موفق به دریافت اجازات اجتهادی و روایی از اساتید خود گردید، و پس از ده سال اقامت به ایران بازگشت و در قم سکونت اختیار نمود، و از محضر آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی بهره مند گردید، و به دستور ایشان به (سنقر کلیائی) جهت

تبلیغ و ارشاد عزیزمت نمود، و مدت ۳۰ سال به ترویج مذهب پرداخت.

از آثار او:

- ۱- تقریرات رجال خوانساری.
 - ۲- هدایت و ضلالت.
 - ۳- تفسیر پنج سوره (توحید، نباء، جحد، اعلیٰ، و نصر). این کتاب یکی از اجزای «نورالعرفان» است.
 - ۴- تفسیر سوره حمد.
 - ۵- نورالعرفان و کشف اسرار القرآن (تفسیر قرآن کریم به فارسی) در چند جلد.
 - ۶- کشف الحق و دفع الباطل (در ردّ بهائیان)
 - ۷- حجة المنتظر، در ردّ کتاب سؤال جواب (از نعیم بهائی).
 - ۸- تفسیر سوره‌های کوچک (جزو آخر قرآن)، این کتاب نیز یکی از اجزای «نورالعرفان» است.
- وی در روز شنبه عید فطر / ۱۳۸۰ ق مطابق با ۲۷ / اسفند / ۱۳۳۹ ش به سن ۸۰ سالگی درگذشت، و در قبرستان حاج شیخ به کد (۱۰۹۹۷) مدفون شد.
- ۱- فرزندش حجة الاسلام شیخ عباس غروی می‌باشد از شاگردان سید شهاب‌الدین مرعشی بود.
 - ۲- عطاءالله غروی (متوفای ۱۳۷۴ ش) مدفون در جوار تربت پدر خود.

منابع

- ۱- الذریعة ۲۵/۲۰۰.
- ۲- گنجینه دانشمندان ۲۳۴/۸ (تاریخ تولدش را ۱۳۰۰ شمسی دانسته، که قطعاً اشتباه است).
- ۳- مؤلفین کتب چاپی ۷۰۲/۵.
- ۴- نقباء البشر ۱/۲۷۷.

میرزا محمد مجاهدی تبریزی

(۱۳۲۶ - ۱۳۸۰ ق)

یکی از وزنه‌های علمی و تدریسی حوزه علمیه قم در دوران زعامت مرحوم آیت‌الله بروجردی، آیت‌الله میرزا محمد مجاهدی بودند که بحق استاد توانا و عالم مبارز و شجاع در عرصه‌های علمی و سیاسی بودند. مرحوم مجاهدی در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام قم درس کفایه تدریس می‌فرمودند و جمع کثیری از فضلا و مشتغلین در دروس ایشان شرکت می‌جستند. ایشان با بیان رسا و استدلال قویم به تدریس می‌پرداختند.

وی مردی وقور و وزین و متین و خوش لباس و توأم با صلابت و رشادت، با آرامش گام می‌سپرد. در حال حرکت و راه رفتن نیز ارسطووش به سؤالات دانشجویان پاسخ می‌گفت و در حال و هوای خویشتن بود تا مظاهر بیرونی. ایشان در سال ۱۳۲۶ ق در تبریز تولد یافت و مقدمات را از پدر خود آموخت، در سن ۱۶ سالی به قم رهسپار شد و سطح را نزد میرزا محمد همدانی به پایان برد و از دروس خارج حضرات آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سید محمد حجت کوهکمری استفاده کرد.

اکنون بخشی از متن نوشتاری را که فرزند ارجمند آن مرحوم، شاعر توانا (سرپرست انجمن شعر شهرستان قم)، آقای محمد علی مجاهدی، متخلص به

« پروانه » در اختیار قرار داده‌اند، از نظر خواننده گرامی می‌گذرد:

« مرحوم علامه کبیر، حضرت آیت الله آقا میرزا محمد مجاهدی تبریزی، از مدرّسان طراز اوّل و از علمای بنام و نامدار حوزه علمیه قم بشمار می‌رفتند. پدر ایشان، مرحوم حجة الاسلام والمسلمین، مجاهد نستوه و خستگی ناپذیر، مرحوم حاج میرزا علی اکبر مجاهد نیز از علمای بزرگ و نامدار تبریز به شمار می‌آمدند. به خاطر مجاهدتها و رشادتهایی که در ارتباط با مبارزه با دودمان قاجار و استقرار نظام مشروطه در تبریز از خود نشان دادند، باقرخان و ستّارخان از اوامر او اطاعت می‌کردند، و به «مجاهد» معروف گردید. ایشان بارها در زمان ستم‌شاهی رضاخان، به تبعید و زندان محکوم گردید، و چندین بار نیز به همراه مرحوم آیت الله سید ابوالحسن انگجی، توسط عمال حکومتی بازداشت شدند. منزل او محل رتق و فتق امور جاری مردم بود. اهالی آذربایجان نسبت به ایشان اعتماد و اعتقاد قلبی خاصی داشتند.

مرحوم آیت الله مجاهدی تبریزی، علاوه بر مقامات شامخ علمی، در اخلاق و عرفان عملی و متأدّب بودن به آداب اسلامی، شاخص بود و هیچ گونه ستمی را از هر مقام و مرجعی که بود، برنمی‌تافت، و اقدامات شجاعانه او در زمان مرحوم آیت الله بروجردی برای استیفای حقوق اهل علم و طالبان علوم دینی، زبانزد عام و خاصّ است.

در زمان نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق که در قم نسبت به تعدادی از محصّلان علوم دینی بی‌احترامی شده و شایع شده بود که توسط توده‌ای‌ها مورد ضرب و جرح قرار گرفته‌اند و اجساد آنان را در خاکفرج قم مدفون کرده‌اند، تلگراف بسیار شدید اللّحنی به مصدق نوشته و پس از تذکرات مفصّل، یادآور شده بودند که دولت زیر پتوی مصدق مسؤول این خیانت و جنایت است و مصدق طی نامه‌ای در پاسخ تلگرام ایشان نوشته بود که نظرات آن جناب صائب و مورد نظر خواهد بود. در رابطه با همین حادثه، به مدّت یک هفته درس و بحث را تعطیل کرده و در

گورستان خاکفرج قم مستقر شدند و تعداد کثیری از شاگردان ایشان بنا به صلاح دیدشان، اقداماتی در ارتباط به دفن احتمالی جنازه‌های طلاب علوم دینی انجام می‌دادند و مرحوم آیت‌الله بروجردی، ایشان را به عنوان نماینده تام‌الاختیار خود در این جریان برگزیده بودند.

مرحوم آیت‌الله مجاهدی می‌فرمودند، بیش از دو سوم حوزه نزد من تلمذ کرده‌اند، و شکر خدا به هیچ شهری نرفتم، مگر اینکه شاگردان خود را در آنجا به امر تبلیغ و یا تدریس مشغول دیدم».

از ایشان آثار و تألیفاتی به جای مانده است که مهمترین آنها:

- ۱- العقائد و المواعظ و الاخلاق، در ۵ جلد.
- ۲- الهدایة الی رموز الکفایة.
- ۳- تفسیر سوره حمد.
- ۴- حاشیة علی ارشاد القلوب.
- ۵- نقد اللثالی فی فروع العلم الاجمالی، تاریخ فراغت از تألیف ۱۳۷۶ ق بود. ایشان سرانجام پس از یک کسالت ممتد، در روز چهارشنبه ۲۰ / ربیع‌الثانی / ۱۳۸۰ مطابق با ۲۰ / مهر ۱۳۳۹ ش در سن ۵۴ سالگی به مرض سرطان خون درگذشتند و به هنگام تشییع جنازه ایشان از بیمارستان بازرگان تهران، بازار تهران تعطیل گردید و با ورود جنازه ایشان به قم، کلیه درسها و بحثهای حوزه به مدت یک هفته تعطیل شد و مرحوم آیت‌الله بروجردی با وجود کسالت و تب، بر جنازه ایشان نماز خواندند و پیام داده بودند که می‌خواهم فرزند ایشان را ببینم. لذا استاد محمّد علی مجاهدی به همراه حجة الاسلام والمسلمین آقا سید محمّد حسین خوئی و تنی چند از بستگان، در اندرون به خدمت ایشان رسیدند و معظم‌له آنچنان غمگین و ناراحت بودند که پس از شروع صحبت، به گریه افتادند و بر فوت ایشان افسوس خوردند و فرمودند: افسوس! اسلام از سرمایه مصرف می‌کند!

بیکرش در قبرستان شیخان مدفون است.

تقیّد به تعبد

ایشان از افراد ملتزم به مسائل علمی و عملی اسلام بودند و در این راستا رنج و تعب را همیشه بر خود هموار می ساختند. از آشنایان ایشان شنیدم در مدّت چهل سال، زیارت عاشورای او حتّی یک بار هم ترک نشده بود و در خیابان و بیابان، دائم الذکر و نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام سخت دل بسته و شیفته و علاقمند بودند.

از آن مرحوم - که داماد آیت الله حاج سید آقا (مرتضی) میلانی بود - پنج پسر که اخلاف صالحه هستند به اسامی، آقایان: ۱ - شمس الدین محمّد علی، متخلص به « پروانه »، ۲ - محمّد رضا، ۳ - دکتر علی اکبر، ۴ - دکتر محمّد جواد، ۵ - مهندس علی اصغر مجاهدی و سه داماد محترم باقی مانده اند.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۶۳/۲.
- ۲ - اظهارات فرزند ارشد ایشان، آقای محمّد علی مجاهدی به تاریخ صبح دوشنبه ۲۶ / اردیبهشت / ۱۳۷۹ ش در قم.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۱۰۴/۲.
- ۴ - مفاخر آذربایجان ۳۳۴/۱.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۶۳۹/۵.

پروفسور محمّد مجدزاده کرمانی

(- ۱۳۸۲ ق)

پروفسور دکتر محمّد فرزند علامه شیخ احمد «مجدالاسلام» و نوه یوسف کرمانی، ملقب به (مجد زاده).

تحصیلات پزشکی

وی پس از تکمیل تحصیلات مقدماتی به هندوستان رفت، و تحصیلات عالی پزشکی خود را در این کشور به پایان رسانید. سپس به ایران بازگشت و در تهران سکونت اختیار نمود. و در ضمن کار طبابت بین سالهای ۱۳۰۶ و ۱۳۰۷ ش هفته نامه «کیمیای سعادت» را در تهران و یک شماره نیز در کرمان منتشر ساخت. پروفیسور مجد زاده، سالهای متمادی نیز در خدمت وزارت بهداشت بود تا این که بازنشسته گردید.

از آثار او

۱ - اصول طب کیمیای حیات (ترجمه).

۲ - قانون توالد و تناسل.

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز یکشنبه ۱۸ / رجب / ۱۳۸۲ ق مطابق با ۲۵ / آذر / ۱۳۴۱ ش در تهران درگذشت، و جسدش به قم حمل و در وسط قبرستان حاج شیخ باکد (۲۱۸۴۶) به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - آقا سهراب ۲ - آقا احمد ۳ - آقا مجید ۴ - آقا محمود ۵ - نورسته.

منابع

- ۱ - تاریخ جراید و مجلات ایران ۱۵۲/۴ (نام هفته نامه را فقط «کیمیا» ضبط کرده است).
- ۲ - مقدمه کتاب تاریخ انحطاط مجلس (از پدرش مجدالاسلام)، به قلم آقا محمود خلیل پور.
- ۳ - مؤلفین کتب چاپی ۷۱۰/۵.

شیخ محمّد محفوظی رودسری

(۱۳۲۳-۱۴۰۶ ق)

حاج شیخ محمّد محفوظی فرزند شیخ علی اکبر رودسری، از فضیله‌ی حوزه علمیّه قم بود.

وی در سال ۱۳۲۳ ق در رودسرگیلان متولد شد (تذکر: در سجل تولدش ۱۳۱۸ و در گنجینه دانشمندان ۱۳۳۲ ق آمده که هر دو تاریخ اشتباه‌اند).

محمّد محفوظی پس از خواندن مقدمات رهسپار حوزه علمیّه قم شد و سطح را نزد میرزا محمّد علی ادیب تهرانی و آقا حسین گلپایگانی فرا گرفت. سپس در درس خارج حضرات آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمّد حجت کوهکمری، سید محمّد تقی خوانساری، سید صدرالدین صدر و سید حسین طباطبائی بروجردی حاضر گردید. و پس از رحلت این بزرگواران در درس حضرات آیات: سید کاظم شریعتمداری، سید روح‌الله خمینی، سید شهاب‌الدین مرعشی و سید محمّد رضا گلپایگانی شرکت جست.

کتابخانه‌اش (اعم از کتب خطی و چاپی) پس از ارتحال او به کتابخانه آیت‌الله مرعشی اهدا گردید.

نامبرده در شهریور / ۱۳۶۴ ش در اثر کهولت سن و سکتّه قلبی در قم دارفانی را وداع گفت. پیکرش پس از تشییع در قبرستان بهشت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱- آقا جعفر ۲- آقا حسین ۳- آقا حسن ۴- آقا محمّد تقی ۵- آقا محمّد علی ۶- آقا احمد.

منابع

- ۱- آینه دانشوران ۴۱۴.

۲ - اطلاعات متفرقه.

۳ - گنجینه دانشمندان ۲۱۳/۵.

سید محمد محقق بهشتی مازندرانی

(۱۳۱۵ - ۱۳۹۷ ق)

حاج سید محمد محقق فرزند آیت الله سید حسن بهشتی مازندرانی، از دانشمندان و معاریف بابل بود.

وی در ۱۳۱۵ ق مطابق با ۱۲۷۶ ش در بابل مازندران متولد و در مهد علم و تقوا پرورش یافت.

پس از رسیدن به مراحل رشد و کمال، وارد حوزه علمیه گردید و در مدرسه صدر و مسجد و مدرسه مولانای بابل، نزد علمای بزرگی چون: شیخ محمد صالح حائری (علامه سمنانی)، شیخ علی علامه حائری، شیخ احمد فردوس مکان، سید محمد باقر حجتی، سید احمد استاد، شیخ محسن شریف طبرستانی و سید ابراهیم ثاقبی زانوی ادب بر زمین زد و کسب فیض نمود.

پس از آن عازم شهر مقدس قم گردید و از خرمن پر فیض حضرت آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و آیت الله سید محمد تقی خوانساری و دیگر مراجع عصر استفاده کرد و صاحب فضل و کمال گردید و پس از نیل به مراتب بالای علمی، عازم بابل گردید و بر جای پدر تکیه زد و ضمن اقامه جماعت در مسجد مولانا، در مدرسه صدر بر کرسی تدریس نشست و شاگردان فراوانی را تربیت نمود. معظم له از پاکی و صفای روح بالایی برخوردار و به خاطر حسن سلوک با توده مردم و تواضع فوق العاده، مورد ارادت عموم مؤمنین و علاقمندان به خاندان علم و فقاہت، قرار داشتند.

وی پیکری از زهد و تقوا و راستی و درستی بوده و همواره الگویی از ساده زیستی و فضایل انسانی محسوب می شدند و در موعظه و هدایت مردم بسیار تلاش

کرده و از هیچ خدمتی به جامعه دریغ نمی‌کردند و تا آخر عمر به تدریس و تعلیم و تربیت طلاب اشتغال داشتند.

آن بزرگوار پس از عمری تلاش و خدمات صادقانه، در سال ۱۳۹۷ ق مطابق با ۱۳۵۶ ش و در سن ۸۲ سالگی به رحمت خدا پیوست و پس از انتقال به قم، در قبرستان « بهشت رضوان » مدفون گردید.

خلف صالح ایشان، حضرت آیت‌الله سید حسن بهشتی هم اکنون در قید حیات و ساکن بابل می‌باشند و در زهد و تقوا و مناعت طبع زبانزد خاص و عام و منشأ خدمات دینی و علمی می‌باشند.

❦ منابع

۱- آشنایی با فرزندان بابل ۱۵۰.

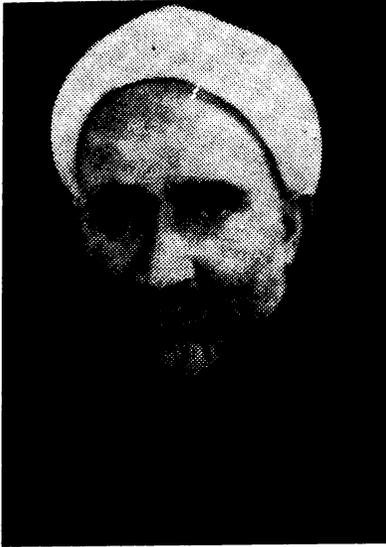
۲- گنجینه دانشمندان ۱۶۶/۳.

شیخ محمد محققى لاهیجی

(۱۳۲۸ - ۱۳۸۹ ق)

حاج شیخ محمد فرزند میرزا کاظم محققى لاهیجی، از فضلا و اساتید حوزه علمیه قم و مبلغان به نام اسلام و تشیع در اروپا بود.

او در سال ۱۳۲۸ ق در لاهیجان متولد شد. پس از اخذ دیپلم به تحصیل علوم دینی پرداخت، و برای تکمیل معلومات ابتدا در مشهد مقدس و پس از آن در سال ۱۳۵۱ ق به قم مهاجرت کرد و سطوح را نزد آیات: میرزا محمد همدانی و میرزا محمد علی ادیب تهرانی، سید شهاب‌الدین مرعشی و سید محمد تقی خوانساری فراگرفت، و آنگاه به درس خارج آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری یزدی راه یافت. پس از فوت ایشان مدتی به دلیل سختی زندگی و فقر مالی به تجارت پرداخت، تا اینکه آیت‌الله حاج شیخ محمد تقی بافقی یزدی او را از ادامه این کار منصرف نمود. وی در سال ۱۳۷۱ ق به تهران مهاجرت و به تدریس در دانشکده معقول و

منقول پرداخت، و در سال ۱۳۷۵ ق از ناحیه آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی به آلمان غربی و هامبورگ سفر کرد و در آنجا خدمات شایانی به اسلام و مسلمین انجام داد. اقامت ایشان در آلمان تا یک سال پس از ارتحال آیت الله بروجردی هم ادامه داشت، و در سال ۱۳۸۱ ق به ایران مراجعت کرد و در قم ساکن شد. و از سوی دارالتبلیغ - نوبنیاد - جهت تدریس دعوت به همکاری شد و مدتی

به تدریس علوم مختلف از جمله: هیئت و ریاضیات گردید، سپس از این کار صرف نظر نمود و کلاً کناره گیری را اختیار کرد و مغازه کوچکی کتابفروشی در خیابان ارم زد و به کسب پرداخت. وی در اخلاق عملی نمونه بسیار عالی به شمار می رفت.

ریحان یزدی در «آینه دانشوران» زندگینامه ایشان را چنین می نویسد:

(آقای محقق پس از رحلت حضرت آیت الله حاج شیخ عبدالکریم مدتی در همدان و یزد توقف فرموده، آنگاه به حوزه علمیه قم مراجعت کردند، و به تدریس فلسفه و علوم طبیعی پرداختند، و جمعیت انبوهی از طلبه و دانشجویان روحانی در مجلس درس ایشان حاضر شده به استفاده می پرداختند، و در نتیجه، طرز تدریس فلسفه جدید آقای محقق نظر حضرت آیت الله آقای بروجردی را جلب کرده و مورد توجه خاص آن جناب شدند. در این میان به مناسبتی به تهران آمده و در دانشکده معقول و منقول به تدریس پرداختند. سپس استاد بزرگوار به دستور آیت الله بروجردی برای امر تبلیغ و ساختمان مسجد عظیمی به «هامبورگ» آلمان رفتند، و تاکنون در این سرزمین مسلمین اروپا از مقام روحانی و فضل و پرهیزکاری

این دانشمند بزرگوار استفاده می‌کنند...).

و باید دانست که آقای شیخ محمّد محمّقی از مفاخر مبلغین جهان شیعه و جامع علوم جدید و دانشهای دینی است، به علاوه به اندازه‌ای در خدمت نوع کوشا و ساعی است که به هر شهر و دیاری که چندی توقف نمود، دیری نمی‌گذرد که همه اهالی از جان و دل او را سپاس گزارند، و از خدمات خدای پرستانه معزّیّ الیه سخن می‌گویند. جناب ایشان چنانکه در کتاب آثار الحجّة نیز اشاره شده است به مناسبت اینکه دختر حجّة الاسلام سید محمّد مدرس سعیدی را که از روحانیین یزد بودند همسر داشتند، چندی در آن دیار رحل اقامت افکندند و در مدت کوتاهی محبوب بودنشان در آن دیار به پایه‌ای رسید که اهالی متّفقاً به وسیله اعلامیه‌های زیادی آمادگی خود را برای فرستادن ایشان به (مجلس شورای ملی) اعلام داشتند، ولی او این مسؤولیت را نپذیرفته و نسبت به دیگری توصیه فرمودند. فرزندان ایشان عبارتند از آقایان: ۱ - محمّد علی ۲ - محمّد جواد و دو دختر. محمّقی سرانجام در روز سه‌شنبه ۲۸ / جمادی‌الاول / ۱۳۸۹ ق مطابق با ۲۱ / مرداد / ۱۳۴۸ ش به سن ۶۱ سالگی در اثر سکتۀ قلبی و ابتلا به بیماری آسم در قم درگذشت و در قبرستان ابو حسین - مقبرة العلماء - مدفون گشت.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۲/۲۶۷.
- ۲ - آینه دانشوران ۹۲ و ۳۱۱.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۲/۲۵۷ و ۷/۴۵۶.
- ۴ - مجله حوزة، شماره‌های ۴۳ و ۴۴، سال ۱۳۷۰ ش، ص ۱۰۴.

شیخ محمّد «محمّدی وند» مرنّدی

(۱۳۴۴ - ۱۴۱۹ ق)

وی در سال ۱۳۴۴ ق مطابق با ۱۳۰۴ ش در «کوشک سرا» مرنّد واقع در

آذربایجان شرقی دیده به جهان گشود.

محمدی وند پس از طی مقدمات و تحصیلات ابتدائی جهت کسب علوم دینی عازم حوزه علمیه قم شد و پس از طی دروس سطح، دروس عالی فقه اصول را از محضر آیات: سید محمد حجت کوهکمری، سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محمد داماد یزدی و سید روح الله خمینی استفاده نمود و به تدریس متون کتب درسی اشتغال ورزید.

ایشان از سال ۱۳۶۱ ش به سمت (امام جمعه مرند) منصوب شد و تا آخر عمر در این سمت بود.

از آثار او

۱- اخلاق اسلامی.

۲- حاشیه علی العروة الوثقی.

نامبرده در عصر روز چهارشنبه ۹ / محرم / ۱۴۱۹ ق مطابق با ۱۶ / اردیبهشت / ۱۳۷۷ ش بر اثر بیماری قلبی در سن ۷۵ سالگی در مرند به معبود خویش شتافت. پیکرش در مرند و تبریز و قم تشییع و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

میرزا محمد محیط قمی

(۱۲۵۰-۱۳۱۷ ق)

میرزا محمد قمی متخلص به «محیط» و ملقب به «شمس الفصحا»، از شعرای صاحب نام و فضیلت بود.

وی در سال ۱۲۵۰ ق در قم دیده به جهان گشود. پدرش نیز از عالمان دین و دانشمندان زمان خود بود و در ترویج مبانی مذهب جعفری و ارشاد مردم گام برمی داشت.

محیط، علوم ادبی و دینی را در قم و اصفهان از اساتید فن فراگرفت، و چون

دارای طبع شعر و ذوق ادبی بود در اندک زمان مورد توجه ادبا و فضلا قرار گرفت. دوست علی خان معیرالممالک «وزیر خزانه ناصرالدین شاه» که از وزرای ادب پرور بود و با فضلا و ارباب ذوق و شعر حشر و نشر داشت، ایشان را از قم به تهران فراخواند تا عهده‌دار تعلیم و تربیت فرزندش «دوست محمّد» باشد.

محیط، از جوانی طبیعی روان و قریحه‌ای تابناک داشت و در دستگاه معیرالممالک به خدمت پرداخت، و سالهای بعد نیز آموزگاری دوست علی ثانی «اعتصام السلطنه» را عهده‌دار گردید. وی در موقع جلوس مظفرالدین شاه به امر صدر اعظم سجع مهری جهت پادشاه به نظم درآورد که مقبول طبع واقع گردید، و مورد اکرام و انعام قرار گرفت و به لقب «شمس الفصحا» ملقب گردید.

استاد محیط در ۳ / صفر / ۱۳۱۷ ق بدرود حیات گفت، و در قبرستان شیخان قم مدفون گردید.

دیوانش برای اولین بار با تدوین و مقدمه میرزا حیدر علی ثریا «مجد الادبا» پدر همسر محیط طبع شد، و ثریا در مقدمه دیوان او نوشت: «محیط شاعری عالی قدر و صاحب فضیلت بوده، و عمری را با صداقت و پاک‌دامنی و دیانت و امانت به سر برده، و شاعران جوان در محضر او کسب علم کرده و معرفت اندوخته‌اند». و نیز نوشته است: «شخص شریفش شعر او و ادبا را سرانجمن بود، و شعر لطیفش فصحا و بلغا را افسر سخن، دوست و دشمن به فصاحت و بلاغت او معترف بودند، شعر و شاعری و صفات حمیده دیگرش را می‌ستودند، خیلی سلیم العقیده بود، و درویش وضع، و فقیر دوست، و بیچاره نواز و سخی الطبع، و بهی الرأی، و ذکی الذهن، مسلکی خوش داشت و مشربی بیغش، حالش همه جا محبوب بود و مقالاتش همه را مطلوب، هیچگاه بدگویی نداشت، بد خوئی هم، همیشه حق‌گویی می‌نمود، حق‌جویی هم».

در سال ۱۳۶۲ ش دیوان اشعارش مجدداً به همت و کوشش آقای احمد کرمی

در تهران طبع و نشر گردید.

اشعار زیر نمونه‌هایی از نظم اوست:

کمند محبت

بسیار زلف پر شکن و درهم اوفتد	اما به دلربایی زلفت کم اوفتد
در هم شود چو خاطر من وضع روزگار	بر روی تو چو طرّه تو در هم اوفتد
جز لعل تو که مرهم ریش دل من است	هرگز شنیده‌ای که نمک مرهم اوفتد
برقع فکن که از شرر آتش رخت	ترسم شرر به مزرعه عالم اوفتد
باشند جاودانه دل و غم قرین هم	یک دل ندیده‌ام که جدا از غم اوفتد
آدم به دام دانه حسن تو اوفتاد	نبود عجب اگر که بنی آدم اوفتد
با کس مگوی راز دل خود، گمان مدار	کز صد هزار دوست یکی محرم اوفتد
روزی اگر به خاک شهیدان گذر کنی	شور قیام، در همه عالم اوفتد
شد در هوای دانه خال تو مرغ دل	ترسم به دام طرّه خم در خم اوفتد
آزادی از کمند محبت بود محال	هر کس در این کمند فتد محکم اوفتد
هر کس که بوسه زد به لب جام و لعل یار	جاوید زنده است و مسیحا دم اوفتد

در ستایش فاطمه زهرا علیها السلام

ای جهر برافروخته‌ات، لاله زار عمر	باز آ که بی‌رخ تو خزان شد بهار عمر
عمرت دراز باد که آمد طرب‌فزا	با یاد روی و موی تو لیل و نهار عمر
سرو و گلی نیامده چون عارض و قَدّت	در گلشن زمانه و در جویبار عمر
صبر و قرار عمر تو بودی و بی‌تو رفت	از کف زمام طاقت و صبر و قرار عمر
هر دم که بی‌تو می‌گذرد دیده جای اشک	خون گریدش به حال من زار و کار عمر
آشفته‌تر ز طرّه تو گشته حال من	آشفته‌تر زحالت من روزگار عمر
تاری اگر زطرشه تو افتدم به چنگ	آید به دولت تو به دست، اختیار عمر
هر کس که دید روز وداع تو واقف است	بر بیدلان چه می‌گذرد از گذار عمر

هر دم که بی حضور عزیزان به سر رود
انصاف، خواندندش نتوان از شمار عمر
بگرفته دل غبار کدورت زهستی‌ام
کو نیستی که شویدم از دل غبار عمر...

منابع

- ۱ - تاریخ تکایاو عزاداری قم ۲۶۵.
- ۲ - رجال قم ۱۵۷.
- ۳ - سخنوران نامی معاصر ۳۱۹۲/۵.
- ۴ - فرهنگ شاعران زبان پارسی ۵۰۹.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۷۹۳/۵.

سید محمّد مدرسی یزدی

(۱۲۸۲ - ۱۳۴۵ ق)

سید محمّد فرزند سید حسن و نوه سید مهدی طباطبائی مدرسی یزدی، از علمای معروف و دانشمندان سرشناس تهران بود. در سال ۱۲۸۲ ق در یزد متولد شد.

تحصیل در حوزه نجف اشرف

وی پس از تحصیل مقدمات، به نجف اشرف مهاجرت و دروس عالی حوزه را نزد آیات: آخوند ملا محمّد کاظم خراسانی و سید محمّد کاظم طباطبائی یزدی آموخت و از طرف آن دو به اخذ مدرک اجتهاد نایل آمد و به یزد مراجعت نمود.

ویژگیهای علمی و اخلاقی

وی با عسرت و تنگدستی زندگی می‌کرد، و در اثر فشار زندگی به تهران مهاجرت کرد، و مورد توجه فرزندان آیت الله میرزا محمّد حسن آشتیانی واقع شد، و اندک اندک در وضع زندگی اش بهبودی یافت، و یکی از مدرسان مدرسه مروی گردید.

نامبرده در دوران مشروطیت و برقراری قانون در دولت به امر قضاوت شرعی پرداخت، و گاهی در اداره عدلیه نیز حاضر می شد، و احکام او مورد توجه سایرین بود.

درگذشت و اعقاب

ایشان به سال ۱۳۴۵ ق مطابق با سال ۱۳۰۵ ش در سن ۶۳ سالگی درگذشت، و در قبرستان شیخان قم به خاک سپرده شد.

فرزندانش: ۱ - علامه سید ابوطالب مدرسی ۲ - دکتر محمود مدرسی.

❦ منبع

۱ - النجوم السرد بذكر علما یزد (خطی - مدرسی).

سید محمد مشکوة بیرجندی

(۱۳۱۹ - ۱۴۰۰ ق)

سید محمد فرزند سید علی و نوه سید محمد حسینی بیرجندی، معروف و ملقب به «مشکوة» از دانشمندان و محققان عالیقدر و کتابشناسان برجسته معاصر بود. او در تاریخ ۲۷ / شوال / ۱۳۱۹ ق در شهر بیرجند واقع در جنوب خراسان متولد گردید.

تحصیلات مقدماتی

وی پس از طی دوران کودکی و عهد صباوت به مکتبخانه راه یافت، و پس از آموختن خواندن و نوشتن به تحصیل علوم دینی روی آورد. نصاب الصبیان و امثله و شرح آن را نزد ملا غلامحسین سورگی آموخت.

در سال ۱۳۳۳ ق وارد «مدرسه معصومیه» بیرجند شد، و علوم ادبی و سایر مقدمات را نزد: میرزا موسی چهکندوکی و شیخ محمد حسین سرچاهی به انجام رسانید و مرحله سطح مقدماتی را نزد علامه شیخ غلامرضا فاضل، شیخ محمد

عرب و میرزا محمد حسین بزرگ تلمذ کرد.

در جوار امام رضا علیه السلام

ایشان در حدود سال ۱۳۳۶ ق جهت ادامه تحصیل به مشهد مقدس عزیمت کرد و سالی چند در آن سامان به تحصیل پرداخت. قوانین را نزد سید جعفر شهرستانی و شیخ حسن خیابانی و شرح لمعه را نزد سید محمد باقر مدرس رضوی و مطول و مغنی را نزد میرزا عبدالجواد ادیب نیشابوری و شرح میبدی را نزد سید حسن مشکان طبسی و شرح منظومه را نزد شیخ حسن کاشی و شرح اشارات و شرح هدایه ملا صدرا را نزد سید آقا بزرگ شهیدی آموخت.

مرحله سطح عالی را نزد آیات: میرزا محمد آقازاده خراسانی، شیخ آقا بزرگ شاهرودی و شیخ حسین بری و اخلاق علمی و عملی را از محضر شیخ حسنعلی نخودکی اصفهانی، و نیز از دروس شیخ محمد علی فاضل خراسانی استفاده نمود.

هجرت به تهران

نامبرده در اسفند ۱۲۹۹ ش مطابق با سال ۱۳۳۹ ق به تهران رفت و به فعالیتهای سیاسی و علمی پرداخت و خود را کاندیدای مجلس شورای ملی کرد، اما موفقیت حاصل نکرد و از نماینده شدن بازماند.

به هر حال در تهران دروس عالی حوزه را نزد آیات: شیخ عبدالنبی نوری، شیخ محمد تقی گرگانی، سید محمود حیاط شاهی، سید محمد امام جمعه تهرانی، ملا علی فرزند محمد تقی قمی و میرزا محمود قمی طی کرد و درجه اجتهاد را به دست آورد.

مشکوة، در راه علم و ادب پیشرفت چشمگیری حاصل کرد و به تدریس علوم دینی در حوزه و دانشگاه پرداخت. او در دانشگاه تهران به تدریس رشته فقه اسلامی همت گماشت و تقریرات درس او به صورت جزواتی به چاپ رسید، و جنبه درسی پیدا کرد.

مشکوة، به جز تدریس در دانشگاه تهران در مدرسه عالی سپهسالار نیز به تدریس فلسفه و حکمت اسلامی اشتغال داشت. ایشان علاوه بر مقام علمی از سوی مراجع حوزه نیز مورد تأیید قرار گرفت، و توانست اجازات علمی و حدیثی از حضرات آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی (در تاریخ ۱۳۵۷ ق)، سید ابوالحسن اصفهانی (به تاریخ ۱۳۵۷ ق) سید محمد حجت کوهکمری (به تاریخ ۱۳۵۸ ق) و حاج آقا بزرگ تهرانی (به تاریخ ۱۳۶۲ ق)، به دست آورد.

کتابشناس برجسته

استاد ایرج افشار درباره عشق و علاقه مشکوة به رشته کتابشناسی و زحماتی که در این راه تحمل نموده، چنین می نویسد:

«اما شهرت علمی و واقعی مشکوة را باید در معرفت کتابشناسی او دانست، او در این راه شوقی و عشقی عجیب داشت و حفاً یکی از نوادر زمان خود در این زمینه بود. مشکوة، از ابتدای ورود به تهران (در اسفند ۱۲۹۹ ش) به محافل ادبی و محضر علمای مقیم تهران آمد و رفت می کرد و ضمناً چون با کتاب فروشی های کتب قدیمه انس و الفت یافت و به طور کلی در جریان خرید و فروش کتابخانه ها و کتب خطی و نادر بود، طبعاً توانست به تدریج مقداری کتابهای خطی را با سختی برای مجموعه شخصی جمع آوری کند. هرگاه ملتفت می شد که عالمی فوت کرده است و کتابهایش فروخته می شود، بدان کتابخانه رو می آورد و با قرض و قوله مقداری از کتابها را می خرید و به خزانه کتب خود ملحق می کرد...»

مشکوة، در سال ۱۳۳۹ ش کتب خطی کتابخانه خود را به دانشگاه تهران بخشید و پایه کتابخانه مرکزی با این مجموعه گذاشته شد، تا به کیفیت و کمیت امروزی رسید. پس از اهدای آن کتابخانه آقایان: محمد تقی دانش پژوه و علی نقی منزوی را به فهرست نویسی بسیار داشت.»

مشکوة، مدت کوتاهی نایب التولیة آستانه قم بود (در عهد دکتر محمد مصدق) و نیز عضو رسمی شورای عالی دانشگاه تهران در سال ۱۳۲۰ ش شد. و نیز استاد مدرسه عالی سپهسالار در تدریس فلسفه و عضو انجمن تألیف و ترجمه دانشگاه تهران بود.

آثار قلمی مشکوة

از جمله یادگارهای استاد مشکوة، آثار قلمی زیادی است که در رشته‌های مختلف چون: فلسفه، حکمت، منطق، فقه و ادبیات که به صورت‌های گوناگونی چه تألیف، تحقیق، تصحیح و اهتمام از قلم شیوای ایشان تراوش کرده و به جای مانده که اغلب آنها چاپ شده است.

فهرست آثار او به شرح زیر است:

- ۱- ارسطا طاليس حکيم (تصحیح و تحقیق).
- ۲- الشواهد الربوبية (تصحیح).
- ۳- الفوائد الدرية (از ابن سینا - اهتمام).
- ۴- المحجة البيضاء (از فیض کاشانی - تصحیح و تعلیق).
- ۵- المحرک الاول (از سجستانی - تصحیح).
- ۶- النکت الاعتقادية (از شیخ صدوق - تصحیح).
- ۷- الوجيزة فی الدراية (تصحیح).
- ۸- بیع از شرائع الاسلام (درس ایشان در دانشکده حقوق).
- ۹- ترجمه أخبار الحکماء (از ففطی - تصحیح).
- ۱۰- ترجمه غنية النزوع (از ابن زهره).
- ۱۱- ترجمه نه فصل از متن اشارات ابن سینا.
- ۱۲- تلخیص البیان فی مجازات القرآن (از شریف رضی - تصحیح).

- ۱۳ - دانشنامه علائی (از ابن سینا - تصحیح).
- ۱۴ - درة الاخبار و لمعة الانوار (اهتمام).
- ۱۵ - درة التاج لغرة الدباج.
- ۱۶ - رساله‌ای در شرح حال بیهقی.
- ۱۷ - رساله تجرد نفس مردمی.
- ۱۸ - رساله ره انجام (از افضل‌الدین کاشانی - تصحیح).
- ۱۹ - رگ شناسی (تصحیح).
- ۲۰ - روان‌شناسی (ترجمه رساله عشق ابن سینا - اهتمام).
- ۲۱ - شرح حکمة العین (اهتمام).
- ۲۲ - شرح فارسی بر درایة الحدیث (از شهید ثانی).
- ۲۳ - شرح فارسی بر لمعة دمشقیه.
- ۲۴ - شرح و تعلیقات علی تنمة صوان الحکمة.
- ۲۵ - فعلیت و امکان در عقد وضع و آرای فارابی و ابن سینا.
- ۲۶ - کلید بهشت (از قاضی سعید - اهتمام).
- ۲۷ - کلمة التوحید لرفع التردید (فارسی - در فلسفه).
- ۲۸ - مشکوة الاسرار فی حل عقدة الاسفار.
- ۲۹ - مفاتیح الجنان (از قمی - تصحیح و تحشیه).
- ۳۰ - مقامات الجنات (از سید نعمة الله جزائری - تصحیح).
- ۳۱ - منطق الشفاء (تصحیح).
- ۳۲ - نمونه مختصری از غزل و مثنوی و رباعی.
- ۳۳ - وصیت نامه علامه مجلسی (تصحیح).

ارتحال و مدفن

وی سالهای آخر عمر خود را برای مدتی چند در انگلستان زیست و سرانجام

در اثر کهولت سن در تاریخ روز جمعه ۳۰ / ذی القعدة / ۱۴۰۰ ق مطابق با ۱۸ / مهر / ۱۳۵۹ ش در سن ۸۰ سالگی در لندن درگذشت.

جنازه‌اش جهت مراسم خاکسپاری از لندن به تهران و از آنجا به شهر مقدس قم انتقال یافت و پس از تشییع باشکوه در یکی از ورودی‌های حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - خاتمه کتاب ارسطو طالیس حکیم، به قلم فرزندش دکتر سید محمد مشکوة.
- ۲ - فرهنگ عمید ۸۰۸.
- ۳ - فهرست کتابهای چاپی فارسی طیبی ۱/۴۰۷ و ۴۰۸ و ۸۸۷.
- ۴ - مجله آینده، سال ۶، شماره‌های (۹ - ۱۲)، سال ۱۳۵۹ ش، ص ۹۱۸.
- ۵ - مقدمه فهرست کتابخانه مشکوة، به قلم دکتر علینقی منزوی.
- ۶ - مقدمه کتاب فهرست کتابخانه اهدائی آقای سید محمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران، جلد اول، به قلم دکتر علینقی منزوی.
- ۷ - مؤلفین کتب چاپی ۵/۸۱۵.
- ۸ - نقباء البشر (قسمت خطی).

دکتر شیخ محمد مفتاح همدانی

(۱۳۴۷ - ۱۴۰۰ ق)

دکتر شیخ محمد فرزند شیخ محمود همدانی، معروف به «مفتاح»، از فضلا و اساتید گرانقدر حوزه و دانشگاه بود.

وی تحصیلات مقدماتی را نزد پدر خود و در مدرسه آخوند ملا علی همدانی فراگرفت، سپس در سن جوانی (سال ۱۳۶۲ ق) رهسپار حوزه علمیه قم شد و سطوح را به پایان برد. دروس خارج را از محضر آیات: سید محمد حجت کوهکمری، سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محمد داماد یزدی، سید کاظم شریعتمداری

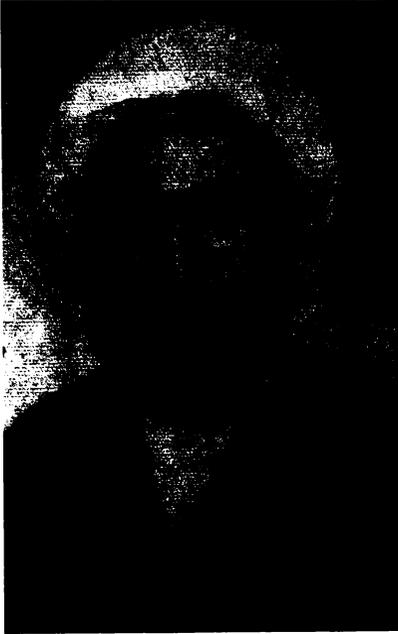
و سید روح‌الله خمینی و فلسفه را از محضر سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی» بهره‌مند شد و خود اقدام به تدریس سطح و حکمت پرداخت.

وی جهت انجام تحصیلات دانشگاهی به تهران عزیمت کرد و در دانشکده معقول و منقول در رشته فلسفه به تحصیل پرداخت و موفق به دریافت درجه دکترا گردید و به قم بازگشت و به کارهای فرهنگی اشتغال ورزید و بعداً

در سال ۱۳۸۸ ق مطابق با ۱۳۴۷ ش به تهران رفت. و ابتدا در دبیرستانها و از سال ۱۳۴۸ ش در دانشکده الهیات به تدریس و تربیت طلاب اشتغال ورزید. و سرانجام به ریاست و استادی دانشکده الهیات دانشگاه تهران برگزیده شد. در ضمن فعالیت‌های مذهبی خود را در حسینیه ارشاد و مسجد جاوید و نیز مسجد قبا در قالب‌های وعظ و ارشاد و ایراد سخنرانی و نیز اقامه جماعت، انجام می‌داد.

از آثار او

- ۱ - ترجمه تفسیر مجمع البیان (اثر طبرسی - با همکاری شیخ حسین نوری همدانی).
 - ۲ - حاشیه بر اسفار (اثر ملا صدرا).
 - ۳ - حاشیه بر منظومه (اثر سبزواری).
 - ۴ - روش اندیشه (در منطق).
- علاوه بر آثار فوق در مجله‌های: مکتب تشیع و مکتب اسلام مقالات زیادی دارند. استاد مفتوح در ساعت ۹ صبح روز سه‌شنبه ۲۸ / محرم / ۱۴۰۰ ق مطابق با ۲۷

شیخ محمود مفتّح همدانی

/ آذر / ۱۳۵۸ ش در سن ۵۲ سالگی در
صحن دانشکدهٔ الهیات دانشگاه تهران
به ضرب گلوله زخمی شد و ساعت ۱۲
ظهر در بیمارستان امیر اعلم به دیدار
حق شتافت. پیکرش صبح روز
چهارشنبه از مسجد دانشگاه تهران
تشییع و به قم انتقال داده شد و در
صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک
سپرده شد.

شهید مفتّح از زبان همسرش

بسم الله الرحمن الرحيم

من فاطمه جابری انصاری صبیبه

مرحوم حجة الاسلام حیدر علی جابری

انصاری از نواده‌های جابر بن عبدالله انصاری اولین زائر سرور آزادگان حسین بن
علی علیه السلام، همسر آیت‌الله شهید دکتر مفتّح مایهٔ افتخار همهٔ فامیل، هستم.

این افتخار بزرگ را من برای خود می‌دانم که مدت ۳۰ سال عمرم را در خدمت
مرد بزرگ و مجاهد و ارزشمند و واقعاً مرد خدا بودم، که زندگی را برای خدا
می‌خواست و عاقبت هم در راه خدا و راه عشقش و ایده‌اش و امامش جانش را فدا کرد.

من چون معمولاً در خانه بودم کمتر از کارهای ایشان خبر داشتم. از سالی که
ترور حسنعلی منصور صورت گرفت، از فعالیت‌های سیاسی ایشان خبردار شدم که
مرتب در حال مبارزه هستند. در مسافرت‌هایی که به خوزستان می‌کردند
سخنرانی‌هایی داشتند و فعالیت‌هایی می‌کردند که باعث شد در خوزستان ممنوع
الورود بشوند و از آن پس نتوانستند علناً سخنرانی کنند. ولی ایشان باز هم

سخنرانیهای پراکنده‌ای داشتند تا جایی که عکسشان را چاپ کرده و به تمام خوزستان فرستادند که اگر مأموران او را دیدند بلافاصله تحویل زندان بدهند!

این بود که ایشان دیگر نتوانستند برای ارشاد مردم به خوزستان بروند. ولی ساکت هم ننشستند و چون دبیر دبیرستانهای قم بودند فعالیت‌های خود را به صورتی دیگر در دبیرستانها شروع کردند. باز هم طولی نکشید که ایشان را به کرمان تبعید کردند و مدتی هم در کرمان مشغول فعالیت بودند تا وقتی که به تهران تبعیدشان کردند و فعالیت را در تهران شروع کردند. او در دبیرستان و بعد هم در دانشکده الهیات شروع به فعالیت نمودند. مدتی هم در مسجد الجواد فعالیت داشتند. ولی چون امام مسجد جاوید بودند و حسینییه ارشاد را بسته بودند فعالیت‌هایشان را در مسجد جاوید متمرکز کردند و کلاسهای درس برای دانشجویان گذاشتند و کارهای دیگر هم می‌کردند تا جایی که رژیم نتوانست طاقت بیاورد و ایشان را گرفت و زندانی کرد و مسجد هم بسته شد.

مدتی ایشان در زندان بودند، ولی بیکار نبودند و مشغول آگاه کردن زندانیها بودند. بعد از مدتی از زندان آزاد شدند و مسجد قبا را تأسیس کردند و مجدداً فعالیت را شروع نمودند و در آن دوره خفقان مسجد قبا را به صورت کلاسهایی که در مسجد جاوید بود در آوردند. با وجود آن که خود ایشان ممنوع المنبر بودند به صورت تفسیر قرآن دوباره منبرهای خود را شروع کردند و اولین فریاد از مسجد قبا بلند شد و اولین بار که اسم امام امت برده شد در مسجد قبا بود.

همزمان با این فعالیتها، در خارج کشور هم فعالیت داشتند و در لبنان و سوریه برای بازماندگان شهدای اسلام زمینی خریدند و مدرسه شبانه‌روزی و دبیرستان درست می‌کردند که با شهادتشان کارهای خارج نیمه ماند.

در داخل کشور اولین نماز عید فطر چند میلیون نفری را در مسجد قبا برپا داشت و در سال ۵۶ بود. همین‌جور فعالیت را ادامه دادند تا ماه مبارک سال ۵۷ که در این ماه با این که مسجد در محاصره دشمن بود، ولی ایشان مبارزه را در سنگر

مسجد قبا ادامه می دادند. و باز هم نماز عید فطر سال ۵۷ و اولین راهپیمایی را در همان روز از مسجد قبا شروع کردند تا تپه های قیطره و بعد از نماز هم راهپیمایی از تپه های قیطره شروع شد. راهپیمایی دوّم را هم در روز پنجشنبه ۱۶ شهریور از تپه های قیطره شروع کردند که در همان روز در محل قلهک ایشان را مزدوران رژیم کتک زدند و زخمی کردند و به وسیله اسلحه سر و دست و کمرشان را زخمی کردند و بعد هم در روز جمعه ۱۷ شهریور (جمعه خونین) دوباره ایشان را با همان حال مریضی و جراحت دستگیر و به زندان بردند.

مدتی در زندان بودند تا وقتی که دیگر رژیم نتوانست زندانی های سیاسی را در زندان نگهدارد و ایشان را هم آزاد کرد. بعد از آزادی باز هم به فعالیت خودشان ادامه داد. ایشان از مؤسسين جامعه روحانیت مبارز تهران بودند و در کمیته استقبال از امام سهم مؤثری داشتند. تا امام از پاریس به ایران بازگشتند و بعد از چند روز انقلاب پیروز شد و ایشان همچنان در کمیته های انقلاب بودند و بعد هم ریاست دانشکده الهیات را به عهده گرفتند و همراه با آن رئیس کمیته منطقه ۴ هم بودند.

منابع

- ۱ - روزنامه کیهان، به تاریخ ۲۶ / آذر / ۱۳۵۹ ش، ص ۱۰.
- ۲ - گنجینه دانشمندان ۴۰۹/۲.
- ۳ - مستدرک أعیان الشیعة ۱/۱۷۳.
- ۴ - مؤلفین کتب چاپی ۵/۸۳۰.
- ۵ - هگمتانه تا همدان ۱۷۴.

شیخ محمّد موحدی قمی

(۱۳۱۴ - ۱۴۰۵ ق)

حاج شیخ محمّد فرزند آیت الله شیخ عبدالله قمی، ملقب به «موحدی» و متخلص به «موحد» از دانشمندان و فضیای معاصر و داماد آیت الله شیخ ابوالقاسم قمی (کبیر) بود.

آقا محمد در سال ۱۳۱۴ ق در قم متولد شد.

تحصیلات عالی

وی پس از طی مقدمات، سطوح را نزد پدر خود به انجام رسانید، آن گاه دروس خارج را ابتدا از محضر آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و سپس از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود. ایشان در تشکیلات آیت الله بروجردی متصدی امور استفتا و جمع آوری فتاوی آن مرجع عالیقدر بود، و پس از ارتحال ایشان به حلقه اصحاب آیت الله سید شهاب الدین مرعشی پیوست، و به کار خود ادامه داد. در ضمن نماز جماعت را در مسجد امام حسن عسکری علیه السلام برپا می نمود.

از آثار او

- ۱- توضیح المسائل.
 - ۲- جامع الشتات.
 - ۳- جامع الفروع.
 - ۴- رساله عملیه.
 - ۵- فرائض المناسک.
 - ۶- مصابیح الفروع.
 - ۷- مناسک حج.
 - ۸- مناهج الفروع.
- کتابهای فوق از افادات و افاضات آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی و براساس فتاوی ایشان به وسیله مرحوم موحدی تهیه و تنظیم شده است.
- ۹- الغایة القصوی لمن رام التمسک بالعروة الوثقی (تنظیم - دو جلد).
 - ۱۰- الوصل و الفصل.

۱۱ - تلیق الشتات.

۱۲ - جُنگ.

۱۳ - شتات موحدی.

۱۴ - فروع المعاملات.

۱۵ - منتهی المسائل.

درگذشت و اعقاب

ایشان در ۲۶ / جمادی اول / ۱۴۰۵ ق در سن ۹۱ سالگی در قم درگذشت، و پیکرش در قبرستان باغ بهشت مدفون شد. از او فرزندی به نام آقا محسن و سه دختر باقی ماند که علامه سید حسین برقی یکی از دامادهایش بود.

منابع

۱ - آثار الحجة ۱۰۷/۲.

۲ - اطلاعات متفرقه.

۳ - گنجینه دانشمندان ۲۷۴/۲.

سید محمّد موسوی اردبیلی

(ح - ۱۴۱۰ ق)

از فضیای معاصر اردبیل بود.

تولدش در اردبیل اتفاق افتاد. در سن نوجوانی همراه برادر خود حجة الاسلام سید عزیز در مدرسه ملا ابراهیم نزد علمای آن عصر، چون: شیخ مهدی عالم اردبیلی، سید جلال محدّث خلخالی و شیخ غفور عاملی اردبیلی، مقدمات و سطوح را به انجام رساند. سپس نیز همراه آن برادر به قم رفت و از محضر آیات: سید محمّد حجت کوهکمری، سید صدرالدین صدر و سید حسین طباطبایی بروجردی بهره‌مند گردید. آنگاه به زادگاهش بازگشت و در مسجد حسینیّه به امر

اقامه جماعت، تدریس و ارشاد پرداخت. ایشان دارای آثار قلمی نیز بوده است. سرانجام در حدود سال ۱۴۱۰ ق در اثر ابتلای به بیماری سرطان خون در اردبیل بدرود حیات گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان باغ بهشت - مقبره العلما - مدفون گشت.

له منفع

۱ - مفاخر اردبیل (مخطوط - سید عبدالله مفتی الشیعه).

سید محمد مولوی حیدرآبادی

(۱۳۲۹-۱۴۱۶ ق)

سید محمد مولوی فرزند آیت الله سید ابوالحسن میرن و نوه آیت الله سید نیاز الحسن فرزند غلامحسن حسینی حیدرآبادی. وی از جمله علمای زاهد و متقی و از اساتید حوزه علمیه نجف اشرف بود.

نامبرده در سال ۱۳۲۹ ق مطابق با ۱۲۹۰ ش در حیدرآباد هند دیده به جهان گشود.

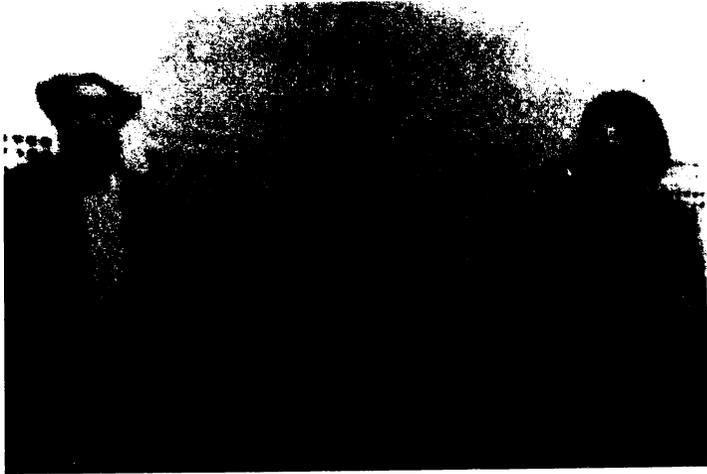
پدری فقیه

پدرش معروف به (میرن)، و یکی از فقها و دانشمندان مقتدر حیدرآباد بود. نیاکان او ابتدا در قریه «بَرست» از توابع دهلی سکونت داشتند، سپس به حیدرآباد رفتند و در آنجا سکونت اختیار کردند. میرن در حدود سال ۱۲۷۸ ق در حیدرآباد متولد شد. مقدمات را نزد علامه سید اکابر حسین زیدپوری و قسمتی از سطح نزد

علامه سید نثار حسین عظیم آبادی استفاده کرد، آن گاه مدتی به لکنهو رفت و از محضر آیت الله مفتی سید محمد عباس لکنهوی جزائری تعلیم دید و مجدداً به حیدرآباد بازگشت و از پدر خود استفاده علمی برد.

وی در سال ۱۲۹۹ ق جهت ادامه تحصیلات عالی خود به نجف اشرف رهسپار شد و از محضر آیات: میرزا حبیب الله رشتی، شیخ محمد حسن مامقانی، شیخ محمد فاضل شریانی و سید محمد کاظم طباطبائی یزدی استفاده شایان نمود و پس از ۱۴ سال تحصیل و نیل به درجه رفیعۀ اجتهاد در سال ۱۳۱۳ ق به زادگاه خود مراجعت کرد و به امر تدریس و تربیت طلاب و اقامۀ نماز جمعه و جماعت اشتغال ورزید. مدت دو یا سه سال هم جهت ارشاد و تبلیغ دین حنیف به شرق آفریقا (زنگبار) مهاجرت کرد و در آنجا خدمات شایانی نمود و مجدداً به حیدرآباد مراجعت کرد.

سید محمد مولوی حیدرآبادی میرزا باقر زنجانی شیخ علی اصغر طبرسی

از آثار او

۱- ادعیۀ مهمات (در ادعیۀ مجربہ و مخصوصہ).

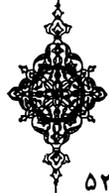
- ۲ - الكلمة الطيبة (در اصول دین).
 - ۳ - تقریب الشرع (در مسایل فقه).
 - ۴ - رسالة فی الصلاة.
 - ۵ - رؤیة الأهله.
 - ۶ - قواعد الموارث (به زبان اردو در احکام ارث).
 - ۷ - مخزن الطهارة فی الدماء الثلاثة.
 - ۸ - ورع الصالحین (در اخلاق).
- سرانجام این فقیه مجاهد در پی بیماری یرقان در شب دوشنبه ۱۳ / جمادی الثانی ۱۳۶۳ ق مطابق با ۱۵ / خرداد / ۱۳۲۳ ش در حدود سن ۸۵ سالگی در حیدرآباد درگذشت و جسدش به عتبات عالیات انتقال داده و در صحن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کربلای معلّاً به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - ارمغان به ضمیمه تاریخ مسجد اثنا عشری، منتشر سال ۱۳۹۲ ق در حیدرآباد، ص ۱۵.
- ۲ - اطلاعاتی از فرزندش مرحوم سید محمد مولوی.
- ۳ - مستدرک اعیان الشیعة ۶۶/۵.
- ۴ - مطلع انوار.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۱۴۲/۱.
- ۶ - نقیب البشر ۴۶/۱.

شرح حال مولوی

مرحوم سید محمد مولوی سالهای آخر عمر خود را در قم سپری کرد و در اثر کهولت و بیماری که بر ایشان غالب گشته، عملاً خانه نشین شده بود. نگارنده چند ماه آخر زندگی ایشان را درک نموده و مرتباً خدمتشان می‌رسیدم و یا تماس تلفنی حاصل می‌کردم. واقعاً او را مردی زاهد، عابد، خلیق و دانشمند یافتم.

در تاریخ روز چهارشنبه ۱۰ / رمضان / ۱۴۱۶ ق بعد از افطار در منزل ایشان حضور پیدا کرده و از زبان مبارکشان احوالات مرحوم پدرشان و بعداً به خواهش مکرر این جانب گوشه‌ای از زندگانی خود بیان فرمودند، و پس از ارتحال ایشان بود که توانستم فهرست کامل آثار قلمی و اجازات علمی ایشان را بدست بیاورم. به هر حال شرح حال مذکور به شرح زیر است:

تحصیل در حوزه نجف اشرف

ایشان دوره مقدماتی را در زادگاهش آموخت و سپس همراه پدر خود در سن ۱۸ سالگی به حوزه کهن نجف اشرف رهسپار شد و سطح را نزد آیات: میرزا باقر زنجانی و سید ابوالقاسم خوئی به انجام رسانید و دروس عالی حوزه را از محضر آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی (مدت کوتاهی)، سید ابوالحسن اصفهانی (در فقه)، شیخ محمد علی کاظمی خراسانی، میرزا باقر زنجانی و سید ابوالقاسم خوئی استفاده شایان فقهاً و اصولاً نمود. آن‌گاه خود به تدریس متون کتب درسی و سطح اشتغال ورزید و عده‌ای را از فضلا و طلاب هند و پاکستان تربیت کرد. البته دروس خارج را با آیت‌الله شیخ احمد رضوانی زنجانی مباحثه می‌کرد و این دو بزرگوار تا آخر با یکدیگر دوستی صمیمی داشتند.

ایشان سفرهایی متعدد به کویت و حیدرآباد داشت و در آنجا مورد توجه عامه مرحوم قرار گرفت و مشغول وظایف دینی خود شد.

هجرت به قم

در سال ۱۴۱۲ ق در پی قیام مردمی علیه رژیم حاکم بعث و شکست عملی آن قیام توسط آمریکایی‌ها، او و سایر فرزندان او ابتدا به عربستان سعودی - شهر رفحه - رفت و از آنجا به ایران مهاجرت و در قم سکونت اختیار نمودند و چنان که قبلاً ذکر

گردید به علت کهولت سن و بیماری در خانه استراحت می‌کردند. ایشان به زبانهای: عربی، فارسی، اردو و انگلیسی تسلط کامل داشتند و از این زبانها چه در نوشتار یا در گفتار استفاده می‌کردند.

آثار قلمی آن مرحوم به شرح زیر است:

- ۱- اصول الفقه، در دو جلد.
- ۲- الآيات القرآنية الواردة في موضوعات مختلفة.
- ۳- البراهین الدالة علی موحدية أجداد النبی ﷺ الی آدم ؑ (من روایات العامة).
- ۴- المكاسب المحرمة.
- ۵- أحكام حج (به زبان اردو).
- ۶- تقریرات آیت الله الخوئی.
- ۷- تقریرات آیت الله الزنجانی.
- ۸- جوامع الأخبار، در سه جلد.
- ۹- حرمت ریش تراشی (به زبان اردو).
- ۱۰- رساله‌ای در احکام عبید و اماء (به زبان اردو).
- ۱۱- رسالة فی البرزخ.
- ۱۲- رسالة فی الشيطان و مكائده.
- ۱۳- رسالة فی الذین تكلموا حين ولادتهم أو فی صغر سنهم.
- ۱۴- رسالة فی النجاسات.
- ۱۵- رسالة فی صلاة المسافر.
- ۱۶- شأن نزول آية التطهير و أنها نزلت فی الخمسة الطاهرة ﷺ (من روایات العامة).
- ۱۷- شرح دعای کمیل (به زبان اردو).
- ۱۸- شکایات نماز (به زبان اردو).

- ۱۹ - علم الامام.
 ۲۰ - فضائل الأئمة عليهم السلام (من كتب العامة).
 ۲۱ - كتاب الاجارة.
 ۲۲ - كتاب البيع.
 ۲۳ - كتاب الخمس.
 ۲۴ - كتاب الزكاة.
 ۲۵ - كتاب الصوم.
 ۲۶ - كتاب النكاح.
 ۲۷ - كتاب في بيان أن الأئمة عليهم السلام خلقوا أنواراً وأنهم أول مخلوق الله (من روايات العامة).
 ۲۸ - وقوع التحريف في القرآن و عدمه.
 البته باید این نکته را تذکر داد که سایر آثار فوق فعلاً در دست بازماندگان ایشان، در عراق نگهداری می شود.

درگذشت و اعقاب

متأسفانه این عالم ربانی و محقق کوشا در پی شدت بیماری در صبح روز یکشنبه ۲۰ / ذی قعدة / ۱۴۱۶ ق مطابق با ۱۹ / فروردین / ۱۳۷۵ ش در سن ۸۷ سالگی در بیمارستان آیت الله گلپایگانی در قم چشم از جهان فرو بست و به ملکوت اعلیٰ پیوست. پیکر ایشان عصر روز دوشنبه پس از تشییعی بسیار با شکوه و با حضور روحانیت معظم انجام گرفت، در یکی از اطاقهای قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - سید حسین ۲ - سید رضا ۳ - سید مهدی.

شیخ محمد مهدی امامی مازندرانی «امیرکلائی»

(۱۳۰۲ - ۱۳۷۸ ق)

یکی از چهره‌های فروزان و فقهای نام‌آور و علمای برجسته حوزه‌های علمیه و از ستارگان آسمان علم و معرفت حاج شیخ محمد مهدی امامی «امیرکلائی» بود.

وی در سال ۱۳۰۲ قمری در «امیرکلای» بابل دیده به جهان گشود و در خانواده‌ای مذهبی پرورش یافت. او پس از طی دوران کودکی و پشت سرگذشتن مراحل اولیه تعلیم و تربیت با عشق و علاقه وافر و بخاطر برخورداری از هوش و ذکاوت بالا،

راهی حوزه علمیه بابل گردید تا با تحصیل علوم مقدس دینی، آینده روشنی را برای خود ترسیم نماید.

پس از ورود به بابل در «مدرسه آستانه» نزد اساتید والامقامی چون حضرات آیات: شیخ علی اصغر مجتهد مازندرانی و شیخ اسماعیل بن حداد و شیخ محمد حسین شریعتمدار و سید احمد استاد و همچنین سید حسن پیشنماز دروس مقدماتی را فراگرفت.

آنگاه راهی تهران گردید و در محضر فرزنانگانی چون: شیخ فضل الله نوری و سید علی اکبر لاهیجانی و آخوند ملا محمد صاحب حواشی بر شرح شمسیه زانوی ادب بر زمین زد و مقداری از سطوح عالی و چند سالی از دروس خارج فقه و

اصول آن بزرگواران استفاده کرد.

لازم به ذکر است در مقدمه شرح «مقدمه قیصری بر فصوص الحکم» تألیف استاد، سید جلال‌الدین آشتیانی که مدتی افتخار شاگردی معظم‌له در شرح منظومه حکمت و قسمتی از مکاسب و قسمتی از شوارق الالهام را داشتند، ضمن یادآوری از آن بزرگوار به عنوان «حکیم ربانی، فقیه عالیقدر، زاهد و متورع» آمده است: «... در عقلیات از تلامذ آقا میرزا هاشم اشکوری، آقا میرزا حسن کرمانشاهی و آقا میر شهاب‌الدین نیریزی شیرازی «اعلی الله مقامهم» بود...».

وی که روح تشنه‌اش همواره در تلاطم بوده و جهت رسیدن به کمالات والای علم و حکمت و معرفت در تلاش بود، پس از چند سال اقامت در تهران، راه عتبات عالیات را در پیش گرفت و در حوزه علمیّه هزار ساله نجف اشرف از خرمن پر فیض بزرگ مردان علم و فقاہت چون حضرات آیات: آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی یزدی، شیخ عبدالله مازندرانی و شیخ الشریعه اصفهانی بهره‌های فراوان برد و از چشمه‌های جوشان آن فقهای نامدار سیراب گردید و به مقام عالی اجتهاد نائل آمد و از اجلّه علمای فوق‌الذکر به دریافت اجازه اجتهاد مفتخر گردید.

به هر حال مدت اقامت ایشان در حوزه علمی نجف اشرف که از پربارترین دوره زندگی این عالم فرزانه به شمار می‌رود و دقیقاً در همین دوره شخصیت علمی و معنوی وی نیز شکل گرفته و تلاش او به بار نشست و روح تشنه اش سیراب گردید و به قلّه رفیع اجتهاد دست یافت، به پایان رسید و او با کوله باری از علم و تجربه و معنویت و پس از دوری طولانی از وطن، راهی بابل شده و در امیرکلا ساکن گشتند و به ارشاد مردم و ترویج شریعت مقدس نبوی پرداختند و همواره با هوشیاری و تحمل مشقّات و مرارتها، مردم منطقه را در امور دینی و اجتماعی رهبری می‌کردند و از این طریق قلوب زیادی را به سوی خود جذب کرده و ضمن پرداختن به امور علمی و اشتغال به تدریس، سرآمد رجال علمی منطقه گردیدند.

هجرتی دیگر

معظم له پس از چند سال اقامت در وطن، یک بار دیگر دست به هجرت زده و در سال ۱۳۴۸ قمری عازم شهر مقدس قم گردید و با بهره‌گیری از ذخایر سرشار علمی خود، به تدریس دروس عالی در فقه و اصول و همچنین تفسیر قرآن و فلسفه و علوم معقول پرداختند.

مدت چندانی از اقامت آن مجتهد عالی مقدار در قم نگذشت، که طلاق لسان و جذابیّت بیان و همچنین ورزیدگی و بهره‌مندی از قدرت ممتاز علمی اش، باعث شد تا مورد توجه علما و فضلا و طلاب قرار گرفته و شاگردان فراوانی در محفل علمی او گرد آمده و پروانه وار به دور شمع وجودش حلقه زنند و از دریای موج علم و معرفت او سیراب گردند و از مدرسین حوزه علمیه قم به حساب آیند.

نکته برجسته آن استاد فرزانه جدیّت و خستگی ناپذیری وی در امر تدریس و همت بلندشان در راه تربیت شاگردانی وارسته و ممتاز بوده است. بطوری که طبق نقل بعضی از تلامذه معظم له که در حکمت و علوم معقول افتخار شاگردی شان را داشتند، مرحوم امیرکلائی شاگردان را از مباحث مختلف بهره‌مند می‌ساختند.

به هر حال مقام بلند علمی و معنوی آن رادمرد، مورد قبول و عنایت همهٔ علما و مجتهدین قم بوده است، بطوری که آیت‌الله سید ابوالحسن حسینی (متوفای ۱۳۷۶ ق)، حکایت نمودند که:

پس از ارتحال مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری، آن بزرگوار بخاطر برخورداری از امتیازات لازم، کانون توجه علمای اعلام برای احراز مقام مرجعیت و زعامت حوزهٔ علمیه قم گردید و اعظام حوزه چون: آیت‌الله سید صدرالدین صدر و آیت‌الله سید محمد حجت و دیگران از ایشان دعوت کردند تا زعامت حوزه را به عهده بگیرند، ولی معظم‌له از قبول این مسئولیت امتناع کرده و تکیه بر کرسی تدریس را ترجیح دادند و از همین راه دانشوران برجسته‌ای را تربیت نمودند.

ارادت علما

ایشان با وجود کناره‌گیری از زعامت و مرجعیت عامه، بخاطر علو مقام و منزلت علمی و معنوی، همواره مورد احترام علمای طراز اوّل قم و مراجع تقلید بود، چنانکه بین ایشان و آیت‌الله بروجردی صمیمت فراوانی وجود داشت و معظم‌له برای حاج شیخ محمد مهدی ارزش زیادی قائل بودند و طبق فرمودهٔ خود حاج شیخ محمد مهدی، آقای بروجردی هر ماه به منزل ایشان تشریف فرما می‌شدند. همچنین حضرت آیت‌الله میرزا هاشم آملی می‌فرمودند: «آیت‌الله بروجردی که از درس تا منزل و از منزل تا حرم با درشکه رفت و آمد می‌کردند، هر وقت از چندین متری شیخ محمد مهدی را می‌دیدند، از درشکه پیاده شده و از جلوی ایشان سواره ردّ نمی‌شدند، آنها با هم دوست صمیمی و وصیّ یکدیگر بودند ...».

مرحوم آیت‌الله حسینی هم نقل فرمودند که:

«زمانی مرحوم آقای بروجردی جلوی حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام، مرحوم آقا محمد مهدی را دیدند که عبا به سرکشیده و طیّ مسیر می‌نمودند، آقای بروجردی پیشقدم شده و به ایشان سلام کردند. ولی آقا شیخ محمد مهدی متوجه

نشدند، و پس از توجه، ضمن عذرخواهی از آقای بروجردی، فرمودند: ببخشید که متوجه نشدم، چون ما از اموات هستیم». آقای بروجردی فرمودند: «نه شما از احیاء هستید و ما از اموات هستیم».

البته روشن است که منظور آن دو بزرگوار حیات روحانی و معنوی است و این داستان بیانگر عمق تواضع و فروتنی آنان می‌باشد.

ویژگی‌ها

پرداختن کامل به ابعاد وجودی ویژگی‌های عالمی فرهیخته چون مرحوم حاج شیخ محمد مهدی کاری است بس مشکل و از توان قلم نارسایی چون قلم نگارنده این سطور خارج است. ولی اشاره اجمالی به بعضی از آن ویژگی‌ها (هر چند ناقص) در این فراز خالی از فایده نیست.

صراحت و قاطعیت

یکی از ویژگی‌ها، صراحت و قاطعیت ایشان در گفتار بود. وی در بیان حقایق از هیچ چیز و هیچ کس ابایی نداشت و این امتیاز وی زبانزد علما و مردم کهنسال منطقه می‌باشد.

دوران زندگی ایشان مصادف بود با حکومت رضاخان قلدگر که به فرمان اربابان خارجی خود، کیان اسلام و احکام دین را هدف گرفته بود و به رواج فساد و بی‌بند و باری دامن زده بود، از این رو عالمان شجاع و دانشمندان بزرگ به مبارزه با طاغوت و پاسداری از حریم ارزشهای اسلامی و دین و عفاف پرداختند.

در این میان شیخ محمد مهدی نیز ساکت ننشسته و طبق نقل پیران و ریش سفیدان موثق، معظم‌له در سخنرانی‌ها با قاطعیت و صراحت لهجه، اقدامات رضاخان از قبیل: بی‌حجابی و طرح متحد الشکل نمودن لباس را محکوم می‌کرد و بعضاً در مناظر علناً از گناهان رایجی چون: رباخواری و ریش تراشی افراد، به شدت انتقاد می‌کرد.

چنانچه در منازل افراد برای صرف غذایی چون افطار، شرکت می‌جستند و مجلس را خالی از فقرا و مساکین و محل اجتماع اغنیا می‌یافتند، شدیداً به میزبان اعتراض کرده و می‌فرمودند:

« چرا فقرا و مساکین را دعوت نکرده‌ای؟ این مهمان‌ها که همه‌شان از اغنیا و تأمین هستند. می‌بایست افرادی را دعوت کنیدی که محتاج حضور بر سر این سفره‌ها هستند. »
 همچنین اگر مرتکب گناهی را می‌دیدند ولو آنکه شخص مهمی باشد، بی‌پرده و صریح به او تذکر می‌دادند، در این رابطه داستان زیر که آن را یکی از علمای بابل نقل فرمودند، خواندنی است:

در یک مجلس بزرگ مهمانی در تهران که شیخ محمّد مهدی حضور داشتند، یکی از صاحب منصبان ارتش در حالی که انگشتی از طلا به دست داشت، در آن مجلس حاضر بود، آن بزرگوار رو به او کرده و با صراحت فرمودند: « مگر نمی‌دانید انگشتر طلا حرام است؟! چرا بدست گذاشتید؟! ».

او هم وقتی که این قاطعیت را دید، بدون درنگ انگشتی را بیرون آورده و در جیب خود نهاد. بعد از صرف غذا و رفتن مهمانان، صاحب منزل رو به آقا کرده و گفتند: « آقا ایشان از صاحب منصبان ارتش بودند، چرا این حرف را زدید؟! آبروی ما را بردید. »
 معظم‌له فرمودند: « اگر قبل از ناهار این حرف را می‌زدی، در منزل شما غذا نمی‌خوردم، چرا که از « نهی از منکر » جلوگیری می‌کنی. ».

نمونه دیگر از قاطعیت ایشان، داستانی است که یکی از ملازمین ایشان نقل فرموده‌اند و آن این که:

در زمان ایشان دو تن از روحانیون مبارز را دستگیر و به کلانتری برده بودند. آن بزرگوار شخصاً به کلانتری رفته و با عصا به فرمانده پاسگاه اشاره کرده و فرمودند: « اینها را آزاد کنید و با من بفرستید وگرنه هر چه دیدید، از چشم خودتان دیدید. »
 فرمانده پاسگاه هم در مقابل این قاطعیت، بدون مقاومت در همان وقت آنها را آزاد کرد.

تبعید

یکی از مسائل مهم در زندگی آن بزرگوار، که خود ناشی از روح قاطع وی و نشان دهنده نقش ایشان در مبارزه علما با اقدامات رضا شاه می‌باشد، تبعید به کاشان می‌باشد.

پس از ماجرای ننگین کشف حجاب و سایر اقدامات رژیم طاغوتی رضا خان، آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری پیامی اعتراض آمیز خطاب به شاه نوشتند و مراتب انزجار خود را از این اقدامات ضد دین اعلام داشتند.

پیرو آن، رضاخان نیز با بی ادبی چنین پاسخ داد:

«حجة الاسلام حاج شیخ عبدالکریم؛ این حرف از اراجیف است و کسانی را که شما را محرک بوده‌اند، تعقیبشان می‌کنیم».

پس از آن، چند نفر به کاشان تبعید شدند، که یکی از آنها حاج شیخ محمد مهدی مازندرانی بوده‌اند. یکی از نویسندگان معاصر، ضمن معرفی معظم له به عنوان یکی از «مشروطه خواهان اصیل» به تبعید وی اشاره کرده و می‌نویسد:

«تعدادی از رجال سرشناس مشروطه خواه اصیل بعد از آنکه پرده از روی واقعه مشروطه به کنار رفت... جمعی از مشروطه خواهان اصیل مانند... حاج میرزا محمد مهدی مازندرانی یکی از شاگردان به نام مرحوم حاج شیخ فضل‌الله نوری «شهید»، که در ماجرای کشف حجاب نیز به اتهام تحریک آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری در ارسال تلگراف اعتراض به رضا شاه توسط او، از قم به کاشان تبعید شد و... از همه جریانات سیاسی سخیف آن روزگار زده شدند و به نحوی خود را به جریان فکری و فرهنگی مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری در قم منسوب ساختند».

همچنین آیت‌الله شیخ محمد علی اراکی در خاطرات خود، ضمن بیان این مطلب می‌فرمایند:

«نتیجه آن (نامه حاج شیخ عبدالکریم حائری) این بود که رضاخان گفته بود:

این حرف اراجیف است، محرّکین شما تعقیب خواهند شد، عده‌ای از جمله شیخ محمّد مهدی مازندرانی را که در قم ساکن بود و از بزرگان و اساتید محسوب می‌شد و آدم موّقری بود و عینک هم می‌زد و از خصّیصین مرحوم شیخ فضل‌الله نوری بوده است که به دارش زدند، او نیز به کاشان تبعید شد.

قدرت سخنوری

یکی دیگر از ویژگی‌های معظّم‌له، جذّابیت کلام و اقتدار و توانمندی در سخنرانی بوده است. سخنان وی در اعماق جان مستمع نفوذ می‌کرد و افراد را به شدّت منقلب می‌کرد.

علّت این نفوذ کلام یکی همان قاطعیّت و صراحت در گفتار و دیگری طهارت نفس و قداست روح معظّم‌له بوده است، چراکه وی مجسمه تقوا و صداقت و پاکی و پای‌بندی به فضایل انسانی بود و در تهذیب نفس و سیر در میادین عشق و معرفت بی‌نظیر و الگوی بزرگی برای سالکان و پویندگان طریق هدایت محسوب می‌گشتند و به خاطر همین عظمت معنوی، سخنانی که از اعماق جانش تراوش کرده و از انفاس قدسی و مسیحایی‌اش بیرون می‌آمد، تا اعماق جان شنوندگان نفوذ می‌کرد. البته قبول مسئولیت سخنرانی و منبر برای عامّه مردم با وجود آن مقام شامخ علمی و شهرت عظیم، خود حاکی از روح متواضع و فروتنی آن بزرگوار می‌باشد، که با قبول آن و تحمّل رنج و مشقّت فراوان، برای ترویج شریعت و تهذیب نفوس مردم، از هیچ کوششی دریغ نمی‌ورزیدند و آن را به عنوان یک دستور و وظیفه شرعی تلقّی کرده و به آن اهمیت زیاد می‌دادند.

طبق نقل مرحوم آیت‌الله سید ابوالحسن حسینی، پس از فوت مرحوم سید محمّد باقر معروف به «امام جمعه» (در سال ۱۳۲۶ شمسی) که فردی نافذ و مورد توجه حکومت بودند و در مسجد کاظم‌بیک نماز جمعه و جماعت اقامه می‌کردند، مردم بابل از شیخ محمّد مهدی دعوت نمودند که بار دیگر به بابل مراجعت کرده و

در مسجد کاظم بیگ به اقامهٔ جماعت و رتق و فتق امور بپردازند.

پس از این دعوت، ایشان از مراجعت دائمی امتناع کردند. ولی قبول زحمت کرده و در ماه مبارک رمضان به بابل رهسپار گشته و در مسجد کاظم بیگ به اقامهٔ جماعت و تبلیغ احکام و ترویج معارف دین می پرداختند، البته پس از چند سال به اصرار مردم امیرکلا، ماه مبارک رمضان را در «مسجد جامع امیرکلا» به اقامهٔ جماعت و احیای شعائر دینی پرداختند.

قدرت خطابهٔ ایشان واقعاً بی نظیر و زیانزد خاص و عام بوده است، اهل معرفت پاس سخنان ایشان به شدت می گریستند. شیفتگان معارف دین برای درک حضور ایشان و استفاده از بیانات شیوا و جذّاب وی، از روستاهای دور و نزدیک خود را به «مسجد جامع امیرکلا» می رساندند، تا از انفاس قدسی ایشان بهره مند گردند و معمولاً محفل ایشان مملوّ از جمعیت مشتاق بوده است.

آری، نفس قدسی آن مرد خدا در تبلیغ و ترویج شعائر دین و ایجاد روحیهٔ دینی و مذهبی در آن منطقه نقش به سزایی داشته است و با وجود سپری شدن بیش از چهل سال از فوت ایشان هنوز هم یاد و سخنان دلنشین وی در بین مردم شریف آن سامان زنده است، چنانکه از زندگی زاهدانه و سلوک عارفانه ایشان، با احترام و عظمت یاد می شود.

زهد و اقامهٔ سنتها

دیگر از ویژگی های شیخ محمد مهدی، زهد مثال زدنی و اهمیت به سنتهای اصیل دینی بوده است.

وی از مناعت طبع بالایی برخوردار بود و با آنکه در موقعیتی بودند که می توانستند از زندگی خوبی بهره مند باشند، ولی هرگز زندگی خود را به مظاهر مادی نیاراستند و همواره چون فقرا می زیستند و در تنگی معیشت بسر می بردند، و زهد ایشان بین علما و بزرگان قم و بابل مشهور بوده است.

در رابطه با زندگی سخت و عنایت ویژه حق تعالی به ایشان، یکی از ملازمین موثق آن بزرگوار نقل نمودند که:

بنده‌ای از بندگان خدا هر چند وقت، مقداری از مایحتاج عمومی آنها را به منزلشان می‌آورد، تا آنکه روزی تقاضای ناروایی از معظم‌له نمود که ایشان هم از قبول آن امتناع نمودند. همسر مکرمه ایشان، ضمن اعتراض گفتند: چرا تقاضای ایشان را برآورده نکردی؟ چرا که دیگر همین مقدار مایحتاج ما را نخواهد آورد. ایشان فرمودند: «ای زن، این مرد نیست که اینها را می‌آورد، اینها از جای دیگر می‌رسد».

چندی نگذشت که از آن شخص خبری نشد و اتفاقاً فرد دیگری می‌آمد و چیزهایی برای آنها می‌آورد.

این قضیه از یک طرف بر زندگی ساده وی دلالت می‌کند و از طرف دیگر حاکی از مراتب بالای توکل ایشان بر ذات اقدس الهی است. ضمن آنکه نشان می‌دهد ایشان مورد عنایت و توجه بوده‌اند.

آن مرد شریف به سنتهای اسلامی و ادعیه و اذکار و همچنین عرض ارادت و توسلات به محضر اقدس خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام و برپایی و شرکت در مجالس سوگواری اهل بیت علیهم‌السلام سخت پای‌بند بوده و همواره دیگران را به این امور سفارش می‌فرمودند. چنانکه در ایام مخصوص عزاداری، در بیت شریف خویش مجالسی برگزار کرده و به سوگ می‌نشستند.

در اهمیت دادن ایشان به سنتها و دقت ایشان نسبت به ظرائف، این امر قابل توجه است که به نقل یکی از ملازمین موثق، هر وقت معظم‌له در ماه مبارک رمضان برای امور تبلیغی وارد بابل می‌شدند، مقید بودند که به منزل بستگان نزدیک و حتی وابستگان درجه دوم و سوم رفته و صله رحم نمایند و این امر نیز از بزرگواری و فروتنی آن شخصیت ممتاز عالم اسلام حکایت می‌کند.

خلاصه کلام آنکه آن عالم سترگ و برجسته، در همه فضایل انسانی و حسن

سلوک الگو و در صفا و صمیمیت و پرهیزگاری و خودسازی بی نظیر بوده است.

تالیفات

از آن استوانه فقه و وارستگی و فضیلت، آثار ارزشمندی نزد بازماندگان وی باقی مانده است و تا آنجا که نگارنده اطلاع دارد، هنوز آن تالیفات گرانسنگ به چاپ نرسیده و آن همه میراث ذی قیمت فرهنگی به جامعه علمی عرضه نگشته است، غیر از رساله عملیه معظم له که در زمان حیات ایشان برای عمل مقلدین به چاپ رسیده است.

درگذشت

ایشان در اواخر عمر شریف خود به بیماری سختی مبتلا گشته بود و در یکی از بیمارستانهای تهران بستری شدند و سرانجام پس از عمری پرافتخار و سرشار از همت و تلاش و خدمت، در روز یکشنبه ۱۰ / جمادی الثانی / ۱۳۷۸ قمری مطابق با ۳۰ / آذر / ۱۳۳۷ ش دیده از جهان فرو بست و به دیار ابدی شتافت.

خبر ارتحال وی به سرعت در بابل پخش شد و هاله ای از غم و اندوه سراسر منطقه را فرا گرفت و عده زیادی از مؤمنین و مریدان معظم له برای شرکت در تشییع جنازه راهی قم شدند.

جنازه وی با احترام به قم منتقل گردید و پس از تجلیل فراوان و شکوه خاص تا حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام تشییع گشت.

در این مراسم با شکوه علما و بزرگان زیادی چون حضرت آیت الله بروجردی و حضرت آیت الله گلپایگانی حضور داشتند و مرحوم آقای بروجردی آنچنان از این مصیبت تحت تأثیر قرار گرفتند که طبق گفته شاهدان موثق عینی، آن بزرگوار پا برهنه در تشییع حاضر شدند و بر پیکر آن بزرگوار نماز اقامه فرمودند. پیکر پاک آن مرحوم پس از انجام تشریفات مذهبی در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

در پی ارتحال آن عالم فرزانه، مجالس و محافل سوگواری در قم از سوی

مراجع تقلید و علمای اعلام برقرار شد و در بابل و امیرکلا نیز دستجات عزاداری به راه افتاد و مجالس مختلفی از سوی مردم داغدار منعقد گردید.

فرزندانش:

۱ - آقا علی امامی طبرسی ۲ - دکتر محمد حسین طبرسی.

منابع

۱ - آینه دانشوران ۱۷۶.

۲ - آثار الحجة ۷۷/۲.

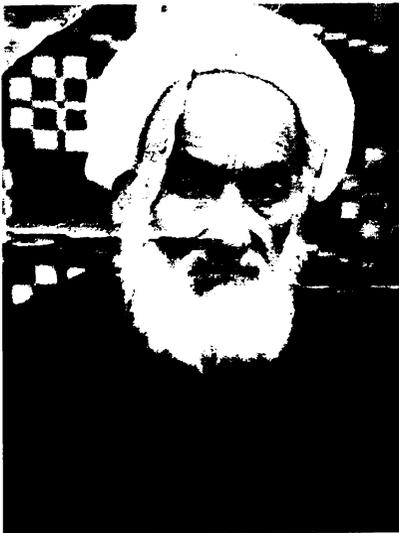
۳ - آشنائی با فرزنانگان بابل ۲۳۰.

۴ - تاریخ حکماء و عرفاء متأخر بر صدرالمآلهین ۶۸.

۵ - گنجینه دانشمندان ۲۵۴/۲.

شیخ محمد مهدی بیگدلی دزفولی

(۱۲۸۸ - ۱۳۷۰ ق)

شیخ محمد مهدی ملقب به (کمال الدین) فرزند علامه شیخ محمد کاظم و نواده علامه شیخ محمد علی بیگدلی دزفولی، از اجله علما و مقدسین بود.

وی در ۲۷ / ذی قعدة / ۱۲۸۸ ق در دزفول تولد یافت.

پدرش از جمله شاگردان میرزا محمد حسن شیرازی در نجف اشرف بود و در سال ۱۳۲۲ ق درگذشت.

شیخ محمد مهدی، چون از مقدمات فارغ گشت، نزد سید حسین موسوی دزفولی (شاگرد شیخ انصاری) قوانین را آموخت و مقداری از سطح را هم نزد پدرش فراگرفت و خارج را از محضر آیت الله شیخ محمد حسن انصاری دزفولی (متوفای ۱۳۳۱ ق) بهره‌مند گردید و به او اجازه اجتهاد داد.

بیگدلی پس از فوت استادش انصاری، اقبال زیادی پیدا کرد و عده‌ای شاگرد تربیت نمود. و در اواخر عمر روحانی برجسته استان خوزستان به شمار آمد و مورد توجه و علاقه جمیع طبقات قرار گرفت.

از آثار او:

- ۱ - حاشیه علی العروة الوثقی.
 - ۲ - ذخیره العباد (رساله عملیه به عربی).
 - ۳ - طریق النجاة (رساله عملیه - فارسی).
 - ۴ - اصول الفقه.
 - ۵ - منزوحات البئر (رساله فارسی)
- تنها فرزندی که از ایشان به جای ماند: آیت الله شیخ محمد کاظم بیگدلی است که خود از بزرگان خطه خوزستان به شمار می‌رود. وی در سال ۱۳۲۹ ق در دزفول تولد یافت.
- سرانجام در روز شنبه ۵ / شعبان / ۱۳۷۰ ق مطابق با ۲۱ / اردیبهشت / ۱۳۳۰ ش در سن ۸۲ سالگی در بیمارستان فیروزآبادی شهری درگذشت. و در قبرستان شیخان قم مدفون گردید.

منابع

- ۱ - زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۵۲۷.
- ۲ - نقباء البشر ۵۹۸/۲.
- ۳ - نقباء البشر (قسمت خطی).

شیخ محمد مهدی ربّانی املشی

(۱۳۵۳-۱۴۰۵ ق)

حاج شیخ محمد مهدی فرزند علامه شیخ ابوالمکارم و نوه ملا فتح الله ربّانی املشی گیلانی.

پدرش از جمله علما و بزرگان گیلان، و از شاگردان آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد تقی خوانساری و سید حسین طباطبائی بروجردی بود، که در ۱۲۷۴ ش در املش متولد شده بود و در همانجا به سال ۱۳۵۸ ش درگذشت، و در حیاط «مسجد اعظم املش» مدفون گردید.

شیخ محمد مهدی ربّانی، در سال ۱۳۵۳ ق مطابق به ۱۳۱۳ ش در قم دیده به جهان گشود.

تحصیل در حوزه قم

تحصیلات مقدماتی را نزد پدر خود به انجام رسانید، و پس از طی دوره سطح، دروس عالی حوزه را نزد آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی، سید محمد داماد یزدی، و سید روح الله خمینی و شیخ نعمت الله صالحی نجف آبادی به پایان رسانید، و خود به تدریس اشتغال ورزید.

مبارزات و خدمات سیاسی

وی در اثر فعالیت‌های انقلابی و سیاسی در رژیم گذشته، چند بار زندانی و به نقاط مختلف تبعید گردید، و پس از پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷ ش به عنوان یکی از خبرگان قانون اساسی از گیلان انتخاب شد.

همچنین به عنوان: ریاست شعبه اول دادگاه عالی، عضو ستاد انقلاب فرهنگی، عضو شورای عالی قضایی، دادستان کل کشور، عضو شورای نگهبان،

نماینده مجلس شورای اسلامی از تهران، و نماینده مجلس خبرگان از خراسان انتخاب و منصوب شد.

نامبرده در روز دوشنبه ۱۹ / شوال / ۱۴۰۵ ق مطابق با ۱۷ / تیر / ۱۳۶۴ ش در اثر بیماری سختی درگذشت، و در حرم حضرت معصومه علیها السلام مدفون شد.

منبع

۱ - پیشینه تاریخی و فرهنگی لاهیجان و بزرگان آن ۸۸۱.

میر محمد مهدی رضوی قمی

(- ۹۷۶ ق)

میر محمد مهدی فرزند علامه میر محسن و نوه محمد بن علی بن حسین رضوی قمی.

وی از سادات و علماء زمان و به کثرت فضائل و کمالات و حید دوران بود، او جامع علوم معقول و منقول و حاوی فروع و اصول بود، و نزد مولانا احمد ابیوردی و پدرش میرزا محسن تلمذ کرد، و در کاشان به مطالعه اشتغال داشت. خط را نیکو می نوشت مخصوصاً خط رفاع و ریحان را مانند اساتید می نوشت. سلیقه اش در انشاء و تفنن عبارات بی نظیر بود.

در خدمت شاه طهماسب اول از تمامی افاضل و علماء ممتاز و مستثنی بود، و رتبه و شأنش زیاده از صدور. گرچه به صدارت مائل بود، و در اوائل حال منتظر آن می بود، شاه طهماسب عذرخواهی از او کرد و گفت: من ترا از بس دوست دارم، نمی خواهم به مناصب دنیا آلوده گردی.

از مصنفاتش:

۱ - شرح ارشاد.

۲ - شرح دیباجه الرسالة الجعفریة (عربی - فقه) جعفریه.

۳- رساله‌ای راجع به رعایت صلۀ رحم سادات.

۴- الزائریه در مزار، فارسی.

۵- ترجمۀ اعتقادات، از شیخ صدوق

و حواشی و تعلیقات بسیاری بر کتب فقهی دارد. مال و اسباب بی‌نهایت از او ماند، که به تاراج رفت و توفیق زیارت حج نیافت.

محقق ثانی شیخ علی کرکی اجازه‌گرائی به سید محمد مهدی داده، و از آن اجازه چنین برمی‌آید که در سال ۹۳۶ ق که محقق مزبور از سفر خراسان باز می‌گشته عبورش به کاشان افتاده، و سید در این وقت در کاشان اقامت داشته، مدتی نزد محقق تلمذ کرده و مقداری از کتاب قواعد علامه و برخی از مختصر نافع را نزد شیخ قرائت کرده است، و تاریخ این اجازه یازدهم / ذیحجه / ۹۳۷ ق است.

وفاتش روز شنبه یازدهم / ربیع اول / ۹۷۶ ق در قزوین اتفاق افتاد، نعشش به قم نقل شد و در منزل خودش که در جوار حرم معصومه علیها السلام واقع بود، و آن را وقف نموده بود به خاک سپرده شد. (امروزه قبرش ملاصق مسجد محمدیه می‌باشد). از وی فرزندی به نام میر محمد علی به جای ماند.

اولاد و احفاد امجاد این سید جلیل جماعتی از سادات رضوی‌اند، که در همدان ساکن‌اند.

منابع

۱- الذریعه ۱/۱۲ و ۱۹۰/۲۶ و ۲۶۸.

۲- خلاصه التواریخ.

۳- رجال قم ۱۵۶.

۴- روی سنگ قبرش نام پدر حسین و سال مرگش را ۹۴۲ ق حک شده که اشتباه است.

۵- شجره طیبه در ذکر سلسله سادات علیه رضویه ص ۴۵۳.

۶- فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرعشی ۱۷۶/۱۰ و ۱۴.

۷- گنجینه دانشمندان ۱۱۵/۱.

شیخ محمد مهدی رئیس نوری

(ح ۱۲۹۵ - ۱۳۵۵ ق)

شیخ محمد مهدی فرزند ملا اسدالله رئیس نوری، از دانشمندان و فضلا بود. وی در حدود سال ۱۲۹۵ ق در «نور» مازندران تولد یافت. در سن جوانی به تهران رفت و مشغول تحصیل علوم دینی شد. دروس عالی فقه و اصول را از محضر آیت الله شیخ فضل الله نوری استفاده نمود، سپس مشغول ترویج و تدریس گردید. در اواخر عمر در دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران به تدریس پرداخت.

رئیس نوری، در سال ۱۳۵۵ ق در حدود سن ۶۰ سالگی در تهران بدرود حیات گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد. تنها فرزند ذکور ایشان آقا محمد علی رئیس نوری که در سال ۱۴۲۰ ق در تهران درگذشت، و دو دختر که در قید حیات هستند.

منبع

۱ - اطلاعات متفرقه.

سید محمد مهدی ضیائیان دزفولی

(- ۱۳۷۸ ق)

سید محمد مهدی فرزند آیت الله سید محمد علی نوه سید عبدالله موسوی دزفولی (ضیائیان).

سالک الی الله

استاد سید محمد علی امام دزفولی وی را چنین معرفی نموده است: «ایشان از اوتاد بزرگان زمان خود بوده، و در طول عمر مبارکشان همواره طالب حقیقت و علم

و معرفت بوده‌اند، و به همین سبب از بدو جوانی مسافرت‌های چندی به نقاط مختلف، مانند: نجف اشرف، و مشهد مقدس و شیراز داشته‌اند.

در اوایل پس از بهره‌مندی از محضر والد معظم‌شان به خرمشهر و از آنجا به نجف اشرف مشرف و مدتها در آنجا سکونت نمودند، و پس از کسب فیض از محضر بزرگان علم و معرفت بنا بر توصیه‌های مکرر به تهران عزیمت، و به طور کلی در تهران ساکن شدند.

وی در اواخر عمر بنا به ارتباط بسیار نزدیکی که بین مشارالیه و مرحوم مغفور آقا میرزا احمد نایب الولاية «قطب سلسهٔ ذهبیه» وجود داشت، به شیراز عزیمت و در آنجا سکناگزیدند.

پس از فوت میزار احمد با اینکه علاقه‌مندان و ارادتمندان اصرار داشتند مشارالیه کماکان در شیراز بمانند، ترجیح دادند در کنار مرقد مطهر حضرت مولی‌الموالی علیه السلام باشند، لذا مجدداً به نجف اشرف مشرف و چند ماهی در آنجا توقف نمودند، تا اینکه عده‌ای از دوستان و نزدیکان بدان جا عزیمت و سیّد بزرگوار را به تهران مراجعت دادند».

درگذشت و اعقاب

وی در رجب / ۱۳۷۸ ق مطابق با بهمن / ۱۳۳۷ ش در تهران دعوت حق را لبیک گفت، و در وادی‌السلام قم به خاک سپرده شد.

فرزندش:

۱ - سید محمد رضا ۲ - سید محمد کاظم و چهار دختر.

لله منیع

۱ - خاندان سادات گوشه ص ۳۴۵.

شیخ محمد مهدی کرمانشاهی «فیض»

(۱۲۸۷-۱۳۴۶ ق)

حاج شیخ محمد مهدی فرزند علامه شیخ محمد تقی فیض و نوه علامه شیخ محمد مهدی فرزند محسن کرمانشاهی، از علمای برجسته کرمانشاه و از نوادگان علامه محدث فیض کاشانی بود.

در سال ۱۲۸۷ ق در کرمانشاه متولد گردید.

پدرش از علمای معروف کرمانشاه بود، و در سال ۱۳۰۸ ق درگذشت. به نقباء البشر ۱/۲۷۰ رجوع شود.

جدش، از علمای برجسته کرمانشاه بود، و در حدود سال ۱۲۸۰ ق درگذشت. وی از جمله شاگردان آیت الله شیخ محمد تقی اصفهانی (صاحب حاشیه بر معالم) بود، و شرحی بر شرائع الاسلام نوشته است به أعیان الشیعة ۱۰/۷۷ رجوع شود.

در حوزه نجف اشرف

نامبرده پس از طی مقدمات و قسمتی از سطوح، در سال ۱۳۱۱ ق به نجف اشرف مهاجرت کرد، و سطوح را به انجام رسانید، و دروس عالی حوزه را از محضر آیتین علمین: میرزا حسین خلیلی تهرانی و ملا محمد کاظم خراسانی استفاده و در سال ۱۳۱۹ ق به زادگاهش مراجعت نمود، و به رسیدگی امور مردم و حل و فصل خصومات و ریاست امور دینی پرداخت، و در وعظ و ارشاد و هدایت ید طولایی داشت.

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز دوشنبه ۳ / جمادی ثانی / ۱۳۴۶ ق مطابق با ۶ / آذر / ۱۳۰۶ ش در کرمانشاه درگذشت، و جسدش به قم حمل و در قبرستان شیخان - در جوار قبر

علامه میرزا جواد ملکی تبریزی - به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

- ۱ - آقا نورالدین (نامش محمّد تقی است) ۲ - آقا ضیاءالدین (نامش محسن است) ۳ - آقا محمّد جعفر ۴ - آقا رضا.

منابع

- ۱ - أحسن الودیعة ۶۵/۲.
- ۲ - علماء معاصرین ۱۴۳.

شیخ محمّد مهدی محمّدی گلپایگانی

(۱۳۰۰ - ۱۳۶۱ ق)

آیت الله حاج میرزا محمّد مهدی فرزند میرزا محمّد نوّه حاج رضا اسفرنجانی در سال ۱۳۰۰ ق در قریه (اسفرنجان) گلپایگان به دنیا آمد، و بعد از رسیدن به مراحل امکان کسب فضیلت، مقدمات را در گلپایگان فراگرفت.

سپس به منظور تحصیل علم و دانش به اصفهان عزیمت نمود و چند سالی را در خدمت اساتید با فضیلت آن شهر تلمذ نمود، و بعد از طی مراحل به گلپایگان مراجعت و سپس به عزم زیارت بیت الله به مکه معظمه مشرف شد، و در مراجعت از مکه در نجف اشرف رحل اقامت افکند و در خدمت استاد کل آخوند ملا محمّد کاظم خراسانی و سایر اساتید آن مهد علم و فضیلت اشتغال به تحصیل داشت، تا اینکه به مقام شامخ اجتهاد نائل گردید و با اخذ اجازه اجتهاد از محضر آن آیت الله بزرگوار به ایران مراجعت فرمود، و یکی دو سال با عموی بزرگوارش مرحوم حاج میرزا عبدالکریم اسفرنجانی که در آن موقع مرجعیت عامه داشت در قسمت انجام اجتماعی و مجاهدات دینی همکاری فرمود، و بعد از رحلت ایشان در حدود سال ۱۳۳۰ زمام امور را در دست گرفت و با قصد قربت و خلوص نیت در انجام وظائف

مرجعیت دینی کوشا و ساعی بود، و چون از نظر معیشت در رفاه بود و احتیاج به کسی نداشت و عموم مردم هم می دانستند که او در کار خود هدفی جز تحصیل رضای خدا ندارد، در بین طبقات مردم محبوبیت خاصی داشت و عمری را با حسن نیت و محبوبیت و نفوذ معنوی گذراند، و در اثر همین نیت پاک و خلوصی که در کارها داشت صرفاً به نیت تقرب به خدا انجام وظیفه می نمود.

بعد از رحلتش یکی از صلحاء با فضیلت او را در خواب دید و بدون توجه به اینکه او مرحوم شده است از او احوال پرسى نمود. و ایشان در جواب پرسش او فرموده بود: ﴿یا لیت قومی یعلمون بما غفر لی ربی و جعلنی من المکرمین﴾.

از آثار او:

۱- التوحید المحمّدی (عربی).

۲- ردّ بر بابیت.

۳- رد بر نصاری.

۴- رساله ای در ایمان.

در رمضان / ۱۳۶۱ ق مطابق با ۱۳۲۱ ش در تهران درگذشت و در قم مدفون گردید.

منابع

۱- گنجینه دانشمندان ۴۳۲/۶.

۲- نقباء البشر (خطی)

سید محمد میاندهی رامسری

(- ح ۱۳۳۰ ق)

سید محمد فرزند سید جواد حسینی میاندهی، از سادات حسینی میانده

است که در آنجا متولد گردید.

تحصیلات مقدماتی را در (میانده) رامسر و مدارس علمیه آن شهر گذرانید، و سطوح عالیّه را در قزوین طی نمود، سپس به نجف اشرف رهسپار شد و مدارج عالیّه را نزد آیت الله میرزا حبیب الله رشتی و دیگر اساتید پیموده و به درجه اجتهاد نائل آمد.

پس از انجام تحصیلات در اوائل قرن چهاردهم به موطن خود بازگشت و در میانده اقامت نمود و به تدریس و قضاء حوائج اشتغال ورزید، و در ضمن از راه کشاورزی امرار معاش می کرد.

وی فردی زاهد و در زندگی بی آرایش بود. چنانکه جناب حجة الاسلام آقای حاج سید ضیاء الدین روحانی فرزند سید محمّد هادی از قول جده اش (عیال مرحوم سید محمّد مذکور) نقل می کند که: نامبرده هنگام وفات گفت: (من از مال دنیا ارثی برای فرزندان خود نگذارم، آنچه که برای آنان باقی گذاشتم دعاهاى سحر است). و نیز کراماتی نقل نمود که ملخصاً نقل می گردد:

۱ - پیر مردی از اهالی قاسم آباد (تنکابنی) که از مریدان مرحوم سید محمّد بوده پس از فوت او به منزلش رفت، بسیار ناراحت بود و گریه می کرد و مکرر می گفت: چگونه آن خاطرات را فراموش کنم.

پرسیدند: چه خاطراتی؟

گفت: بسیار است، یکی از آن خاطرات این است که: طبق معمول اوائل فصل گرما آن مرحوم خانواده را به جورديه می فرستاد، و خود برای رسیدگی به مزارع شالی که داشت می رفت، و تا اوائل تابستان در میانده می ماند و من هم روزها نزدش بودم، با هم به بیلاق جورديه می رفتیم.

در یکی از سالها یک روز قبل از حرکت به من خبر داد که: فردا باید به جورديه برویم.

بدو گفتم: آخر توشه لازم است؟

به من جواب داد: ناراحت نباش با هم می رویم کنار رودخانه ماهی صید

می‌کنیم، و آن را توشه راه قرار می‌دهیم.
گفتم: آقا اکنون وقت ماهی نیست!

در جواب فرمود: با هم می‌رویم شاید ماهی باشد.

به اتفاق هم به طرف رودخانه حرکت کردیم، در کنار رودخانه قلمدان را از جیب درآورد بر روی کاغذ کوچکی چیزی نوشت و در آب انداخت. چیزی نگذشت که دیدم ماهی آزاد بزرگی در مقابل ما شروع به جست و خیز نمود، فوراً آن را با دست صید کردم. بسیار متعجب شدم، زیرا در آن فصل اصلاً ماهی آزاد در رودخانه نیست، وانگهی آن رودخانه آبش بسیار کم بود و جای چنان ماهی بزرگی نبود. آنگاه به من سفارش کرد که تا زنده است راز را فاش نسازم.

۲- باز روزی با مرحوم سید محمد به منزل آمدیم، در قفل بود کلید را مرحوم سید در اختیار نداشت، دیدم چیزی خواند فوراً قفل باز شد.

۳- از سید ضیاءالدین روحانی نقل است: که قبل از فوتش در جورده مریض شد، تب شدیدی کرد برای تسکین حرارت تب تقاضای مقداری یخ نمود. عیالش گفت: اکنون وقت یخ نیست.

وی گفت: بیرون بروید شاید تهیه شد.

همسرش با حالت یأس از منزل خارج شد، مشاهده کرد بچه چوپانی صدا می‌زند: یخ یخ. آن بچه را طلبید مقداری وجه به وی داد و یخ را خرید، سپس پرسید از کجا آوردی؟

آن کودک گفت: در پائین تنگ دره (فاصله اش تا منزل مرحوم سید محمد حدود سه کیلومتر است) باگوسفندها بودم، زنی نقاب زده به من رسید و این یخ را داد، و گفت: برو حوالی منزل شیخ الاسلام (منزل شیخ الاسلام مجاور منزل مرحوم سید محمد بود) هر کس بتو مراجعه کرد یخ را به او بفروش.

مرحوم میانه می در حدود ۱۳۳۰ ق در میانه درگذشت، و جسدش را به قم حمل و در جوار قبر میرزای قمی در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

شایان ذکر است که نامبره تألیفاتی نیز داشته ولی متأسفانه اکنون در دست نیست.

فرزندانش:

۱ - علامه سید محمد هادی روحانی (متوفای ۱۳۸۷ ق در رودسر).
سید محمد هادی روحانی از علمای معرف رودسر گیلان بود. در سال ۱۳۲۴ در میانه رامسر متولد شد.
تحصیلات عالی خود را در حوزه علمیه قم نزد آیه الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی طی نمود آنگاه و موطن خود بازگشت و خرمشهر رودسر اقامت گزید. در آنجا مدرسه روحانیه تأسیس کرد و به تدریس و تربیت طلاب علوم دینی اشتغال ورزید.
سرانجام در سال ۱۳۸۷ ق در اثر سکت قلبی در رودسر درگذشت و همانجا به خاک سپرده شد.

جهت تفصیل بیشتر به بزرگان رامسر ص ۱۹۵ رجوع شود.
۲ - سید رضی، که از خطباء و ذاکرین حضرت سید الشهداء علیه السلام بود.
۳ - سید احمد، از محترمین میانه می باشد.

منبع

۱ - بزرگان رامسر ۱۲۱.

محمد نصیری قمی

(۱۳۳۴ - ۱۴۱۵ ق)

محمد نصیری فرزند ابراهیم متخلص به «ناهض» از شعرای معاصر قم بود، نیای ایشان آیت الله حسن فاضل قمی است که آیت الله طباطبائی بروجردی او را سلمان زمان می دانست.

نصیری در سال ۱۳۳۴ ق در محله «شادقلی خان» قم به دنیا آمد، پس از دوران

شیخ محمد واصف گیلانی

(۱۳۵۵-۱۴۱۷ق)

حاج شیخ محمد فرزند میرزا ابوالقاسم آستانه‌ای گیلانی، ملقب به «واصف».

در سال ۱۳۱۵ ش مطابق با ۱۳۵۵ ق در گیلان متولد گردید.

وی پس از طی دوره متوسطه در سال ۱۳۳۳ ش به عزم فراگرفتن علوم دینی به قم مهاجرت کرد، و پس از طی سطوح نزد آیت‌الله شیخ محمد لاکانی رشتی - دام ظلّه - خارج را از محضر آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی، سید کاظم شریعتمداری و میرزا هاشم

آملی، و فلسفه را از محضر سید محمد حسین تبریزی «علامه طباطبائی» استفاده نمود، و خود به تدریس و تألیف پرداخت.

از آثار او

(که اغلب به صورت جزوه و جیبی می‌باشد):

- ۱- احراق لانه‌های فساد، در دو جلد.
- ۲- از چه شخصی باید تقلید کنیم؟
- ۳- اسرار دخترکشی عرب در جاهلیت.
- ۴- اصطلاحات العلوم الشرعیة.

- ۵- اعلال بی نقطه.
- ۶- افیونیه، در مذمت تریاک کشیدن.
- ۷- الانسان و اللحية.
- ۸- الفلک المستبد.
- ۹- الفیه در اصول فقه.
- ۱۰- المناجات المنظومة.
- ۱۱- اندیشه‌های نوابغ.
- ۱۲- انقلاب مقدس حسین علیه السلام.
- ۱۳- بشر و آزادی.
- ۱۴- بضعة النبی صلی الله علیه و آله، در سه جلد.
- ۱۵- به مناسبت زمین خواری.
- ۱۶- پیام قرآن.
- ۱۷- پیرامون زندگانی امیرالمؤمنین علیه السلام.
- ۱۸- تاریخ کشفیات و اختراعات، در دو جلد.
- ۱۹- تأثیر دعا از نظر ابن سینا.
- ۲۰- تجدد و عوام فریبی.
- ۲۱- ترجمه لمعه دمشقیه.
- ۲۲- تعبیر الرویا، منسوب به امام صادق علیه السلام.
- ۲۳- توضیح المراح (در صرف).
- ۲۴- ثقات الرجال (به صورت مشجرات).
- ۲۵- چگونه به جهان دیگر راه می‌توان یافت.
- ۲۶- چهارده معصوم علیهم السلام (منظوم).
- ۲۷- حاشیه بر مبحث قطع از رسائل.
- ۲۸- حسن و حسین علیهما السلام.

- ۲۹ - حقایق گفتمنی.
- ۳۰ - دروس الاعتقاد.
- ۳۱ - دیوان اشعار.
- ۳۲ - راز فداکاری سالار شهیدان علیه السلام.
- ۳۳ - راهنمای شرح نظام.
- ۳۴ - راهنمای علم اعلال.
- ۳۵ - راهنمای علم الکتابه.
- ۳۶ - راهنمای میراث لمعه.
- ۳۷ - رساله‌ای در توضیح معنای جعل.
- ۳۸ - رساله‌ای در لبس خز.
- ۳۹ - رساله‌ای در تحقیق ما وضع له الكل.
- ۴۰ - رساله فی العقود.
- ۴۱ - رساله فی المقادیر.
- ۴۲ - زکات در اسلام.
- ۴۳ - شارب ننگین (مظلوم).
- ۴۴ - شرح بحث استصحاب در اصول.
- ۴۵ - شرح بحث برائت در اصول.
- ۴۶ - شمع جمع در نعت ائمه اطهار علیهم السلام.
- ۴۷ - طب النبوی ص.
- ۴۸ - علل الشرائع (ترجمه - ۲ جلد).
- ۴۹ - فاطمه زهرا علیها السلام از نظر آیات قرآن.
- ۵۰ - فاطمه زهرا علیها السلام از نظر روایات اهل سنت.
- ۵۱ - فضیلت علم و عالم در اسلام.
- ۵۲ - فی هامش علم الامام.

- ۵۳- كفاية الميزان در منطق.
 ۵۴- محرمات النكاح.
 ۵۵- منظومه‌ای در منطق.
 ۵۶- منظومة في الصرف.
 ۵۷- منظومة في الكلام.
 ۵۸- هامش الحاشية (در منطق).
 ۵۹- يادی از گذشته (منظوم).
 ۶۰- يگانه دختر رسول خدا ﷺ.

درگذشت

واصف، سرانجام در پی بیماری به تاریخ چهارشنبه ۱۰ / جمادی ثانی / ۱۴۱۷ ق مطابق با ۲ / آبان / ۱۳۷۵ ش در قم درگذشت، و جسدش صبح روز پنجشنبه از مسجد امام حسن عسکری عليه السلام تشییع و در ابتدای قبرستان ابو حنین به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱- گنجینه دانشمندان ۲/۲۹۸.
 ۲- مؤلفین کتب چاپی ۵/۸۷۵.

سید محمد واعظ گیلانی

(۱۳۵۱ - ق)

استاد حسن شمس گیلانی درباره اش می نویسد: (این جلیل القدر از وعظ گیلانی و از متعصبین در دین و فوق العاده خون گرم و با حرارت بود. از کثرت عصبانیت همیشه اوقات در منبر با توبیخ و شتم با مردم سخن می گفت و آنها را به راه راست هدایت می فرمود و تمام اهالی شهر از آن جناب ملاحظه می نمودند،

فوق العاده ترویج می نمود. آن جناب از فشار منبر و ازدیاد عصبانیت مبتلا به سگته قلبی گردید و فوت شد).

نامبرده در سال ۱۳۵۱ ق مطابق با ۱۳۱۱ ش در رشت درگذشت و پیکرش به قم حمل و در قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

منبع

۱ - تاریخ علماء و شعرای گیلانی ۱۲۷.

میرزا محمد وجدانی تفرشی

(۱۴۰۳ - ق)

شیخ میرزا محمد فرزند شیخ عبدالکریم ملقب به (میرزا آقا) و نوه عباسعلی تفرشی (وجدانی)

از بزرگان شعراء و گویندگان معاصر که در علم حروف تخصص به سزائی داشت، و شاهد صدق این مدعا کتاب صحیفه و فالنامه اوست که مطبوع و در دسترس است.

از آثار او:

- ۱ - صحیفه فال از صحف وجدانی، چاپ تهران، ۱۳۲۲ ش، سربی، رقی، ۵۸ ص.
- ۲ - مقدمه صحف وجدانی (در علوم غریبه) چاپ تهران، ۱۳۱۳ ش، سربی، رقی، ۴۲ ص.
- ۳ - ترجمه نصحة الیمن (از پدرش - همکاری در ترجمه اشعار این کتاب به فارسی). متوفای در روز شنبه ۹ / ربیع اول / ۱۴۰۳ ق مطابق با ۴ / دی / ۱۳۶۱ ش درگذشت و در مقبره باغ بهشت مدفون شد.

منابع

۱ - خلد برین تاریخ گویندگان اسلام ۲۸۰.

۲ - مؤلفین کتب چاپی ۸۷۵/۵.

۳ - نقباء البشر ۱۱۷۲/۳

شیخ محمد وحید خورگامی رشتی

(ح ۱۳۰۰ - ۱۳۸۱ ق)

از علمای گیلان بود. تولدش در حدود سال ۱۳۰۰ ق در رشت اتفاق افتاد. پس از طی مقدمات و سطوح، به نجف اشرف عزیمت کرد و از محضر آیات: شیخ ضیاءالدین عراقی و سید ابوالحسن اصفهانی خارج فقه و اصول استفاده نمود، و به زادگاهش بازگشت و به تدریس مقدمات و سطوح پرداخت، بعداً رحل اقامت خود را در قم افکند و از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی مستفیض گشت و به تدریس خود ادامه داد.

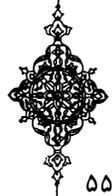
جناب آقای شمس گیلانی ایشان را چنین معرفی کرده است:

آن جناب نیز از علمای گیلان است، پس از طی مقدمات و سطوح نزد افاضل گیلان حرکت به عتبات عالیات نموده، و مدت زیادی در نجف به محضر علما می‌رسید و از شاگردان آقا ضیاءالدین عراقی و پس از مراجعت به گیلان مشغول تدریس مقدمات و سطوح شده، مؤلف گوید: در این اواخر در «مدرسه مهدویه» مشغول تدریس طلاب بوده و به تدریس مقدمات و سطح مشغول است.

جناب حجة الاسلام دانشمند محترم آقای شیخ محمد هادی مقدس رشتی (دامت افاضاته) یکی از شاگردان مترجم له فرمودند:

مرحوم وحید خورگامی در قم به تدریس سطح اشتغال داشت که من هم مدتی، بخشی از رسائل شیخ را نزد ایشان تلمذ کردم، ولی هنگامی که اشکال می‌کردیم، یا اعتنا به اشکال نمی‌کرد یا اینکه به تندی جواب می‌داد.

ایشان در روز پنجشنبه ۵ / ذی حجه / ۱۳۸۱ ق مطابق با ۲۰ / اردیبهشت /

۱۳۴۱ ش در حدود سن ۸۱ سالگی در قم درگذشت و در صحن حضرت معصومه علیها السلام قم مدفون شد.

منابع

- ۱ - افادات آقای مقدس رشتی (متولد ۱۳۴۴ ق).
- ۲ - تاریخ علماء و شعرای گیلان ۱۲۹.

سید محمّد وحیدی شبستری

(۱۳۳۶ - ۱۴۲۱ ق)

حاج سید محمّد فرزند علامه سید رضی‌الدین و نوه سید محمّد حسینی شبستری، ملقب به «وحیدی» از فقها و دانشمندان و مراجع معروف آذربایجان بود.

وی در سال ۱۳۳۶ ق در شبستر - واقع در استان آذربایجان شرقی - تولد یافت.

از سن هفت سالگی به خواندن و نوشتن و در سن دوازده سالگی به فراگیری مقدمات دینی پرداخت. در سال ۱۳۵۱ ق به تبریز رفت و در مدرسه

دینی «طالبیه» و در مدت دو سال به تحصیل سطح پرداخت.

در سال ۱۳۵۳ ق به حوزه علمیه قم پیوست و سطح را نزد آیت‌الله شیخ محمّد علی حائری قمی به پایان رساند. خارج را از محضر آیات: سید محمّد حجت کوهکمری، سید محمّد تقی خوانساری و سید حسین طباطبائی بروجردی استفاده نمود.

در سال ۱۳۶۵ ق به نجف اشرف رفت و از محضر آیت الله میرزا آقا اصطهباناتی، مدتی کوتاه بهره برد. و مجدداً به قم مراجعت فرمود. سپس خود به تدریس سطح اهتمام ورزید.

ایشان پس از مدتی رهسپار آذربایجان شد و سالهای متمادی در «میانداوب» به هدایت و تأسیس مراکز فرهنگی اشتغال نمود. تا اینکه در سال ۱۳۷۲ ق به قم بازگشت و مشغول تدریس سطح و خارج گردید.

از آثار او:

- ۱- أجوبة المسائل.
- ۲- تحفة الولاية في أحكام القصاص والديات.
- ۳- تقريرات اصول آيت الله حجت.
- ۴- تقريرات فقه آيت الله حجت.
- ۵- توضیح المسائل.
- ۶- حاشیة على العروة الوثقى.
- ۷- رساله منتخب التوضیح.
- ۸- شرح زیارت جامعه (به فارسی).
- ۹- كشف السّتره عن وجه الغیبه.
- ۱۰- مستمسكات الاحكام.

ایشان در روز چهارشنبه / ۱۰ / ربیع الثانی / ۱۴۲۱ ق برابر با ۲۲ / تیر / ۱۳۷۹ ش

در قم بدرود حیات گفت. و در حرم مطهر مدفون شد.

منابع

- ۱- اطلاعات متفرقه.
- ۲- گنجینه دانشمندان ۳۰/۱/۲.
- ۳- مقدمه کتاب تحفة الولاية، به قلم فرزندش سید رضی وحیدی.

سید محمّد وزوائی قمی

(ح ۱۲۷۹ - ۱۳۴۲ ق)

حاج سید نورالدین محمّد فرزند سید حسین و نوّه سید ابوالحسن حسینی
تفرشی وزوائی قمی، از دانشمندان و فضلا بود.
وی در حدود سال ۱۲۷۹ ق در قم دیده به جهان گشود.

از آثار او

۱ - حاشیة علی الرسائل.

۲ - المشتقات.

وی در ۹ / شوال / ۱۳۴۲ ق در قم بدرود حیات گفت. سید ناصرالدین حسینی
فرزندش بود.

منع

۱ - الذریعة ۹۸/۷ و ۴۲/۲۱.

شیخ محمّد هادی حسام گیلانی

(- ۱۴۰۰ ق)

حاج شیخ محمّد هادی فرزند شیخ حسن حسام رشتی، معروف به «واعظ
گیلانی» از مشاهیر واعظان و خطبای معاصر بود.

وی تحصیلات خود را در شهر رشت - استان گیلان - نزد اساتید نامور حوزه آن
دیار چون: شیخ علی علم الهدی و شیخ کاظم صادقی به پایان رساند و در وعظ و
ارشاد مقامی بس والا و ارجمند بدست آورد. اغلب خطبه‌های نهج البلاغه،
احادیث زیادی و اشعار بسیاری از قدما و متأخرین از برداشت.

حسام در روز سه شنبه ۲۷ / ذی القعدة / ۱۴۰۰ ق برابر با ۱۵ / مهر / ۱۳۵۹ در

اثر سکتۀ قلبی در رشت بدرود حیات گفت. پیکرش به قم حمل و در قبرستان شیخان مدفون شد.

این ابیات بر روی سنگ مزارش حک شده است:

حسام مرد ابر مرد گیل وائی مرد کلام مرد ادب مرد آشنایی مرد
 چه خوب مرد صدایی که هم صدا با خلق صدا نمود ولی خود به بی صدایی مرد
 حریف او نتوانست سرب داغ شود بکوری همه آدم کشان خدایی مرد
 چه خوب مرد خداوندگار فن و سخن سخن بریده غضب کرد کبریایی مرد

منع

۱ - اطلاعات متفرقه.

سید محمد هادی طباطبائی حکیم

(۱۳۴۸ - ۱۴۰۹ ق)

حاج سید محمد هادی فرزند میر حکیم و نوه سید حسن زواره اصفهانی حائری، از سادات طباطبائی و خانواده شان به «حکیم» معروف هستند. او در سال ۱۳۴۸ ق در کربلا متولد شد.

و سایر تحصیلاتش را در کربلا نزد آیات: شیخ جعفر رشتی، سید مصطفی اعتماد، شیخ محمد رئیس اصفهانی، سید اسدالله اصفهانی، شیخ محمد شاهرودی، سید مصطفی شیرازی، و سید محسن جلالی کشمیری به انجام رسانید و در پی فشارهای دولت عراق به ایران مهاجرت و در کاشان می زیست و در آن دیار به وعظ و ارشاد و تدریس و وعظ اشتغال داشت.

از آثار قلمی او

۱ - کتابی درباره حجاب.

۲ - تاریخ تولد و سرگذشت فرزندان ائمه علیهم السلام.

سرانجام در روز جمعه ۲۸ / رمضان / ۱۴۰۹ ق مطابق با ۱۵ / اردیبهشت / ۱۳۶۸ ش به سن ۶۱ سالگی در کاشان درگذشت و در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد.

سید محمّد هفته‌ای عراقی « غروی »

(۱۲۸۷ - ۱۳۵۹ ق)

سید محسن فرزند سید محمّد حسینی هفته‌ای عراقی، ملقب به « غروی »، از مشاهیر فقها و اساتید بنام حوزه علمیه اراک بود.

وی در سال ۱۲۸۷ ق در روستای « هفته » واقع در ناحیه کزّاز از توابع استان اراک، متولد گردید.

هفته‌ای پس از سپری نمودن مقدمات، به تهران رهسپار شد و در مدرسه صدر سکونت اختیار نمود و دروس عالی فقه را از محضر علامه میرزا محمّد حسن آشتیانی و حکمت را از سید ابوالحسن جلوه اصفهانی

بهره‌مند شد. سپس در سال ۱۳۰۸ ق به حوزه علمیه نجف اشرف عزیمت کرد و دروس خارج را از محضر آیات: میرزا حسین خلیلی تهرانی و آخوند ملا محمّد کاظم خراسانی استفاده نمود.

وی مدت زمانی در سامرا توقف کرد و از محضر آیتین علمین: آخوند ملا فتحعلی عراقی و میرزا محمّد تقی شیرازی کسب فیض کرد و مجدداً به نجف

مراجعت نمود و در مدرسه خلیلی مشغول افاضه گردید.
در سال ۱۳۴۶ ق به اراک بازگشت و مشغول تدریس کفایه و متون دیگر در آن
حوزه شد، و موقعیت عالی در میان اهل پیدا نمود.

از آثار او

- ۱ - تصحیح دوره جواهرالکلام.
 - ۲ - تقریرات درس آخوند خراسانی.
- ایشان سرانجام در روز دوشنبه ۱۷ / شوال / ۱۳۵۹ ق مطابق با ۲۸ / آبان /
۱۳۱۹ ش در سن ۷۲ سالگی در اراک به دیدار حق شتافت. پیکرش به قم حمل و در
یکی از اطاقهای ورودی قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

فرزندانش:

۱ - سید محمد میرصادقی، که اهل فضل و شعر بود.

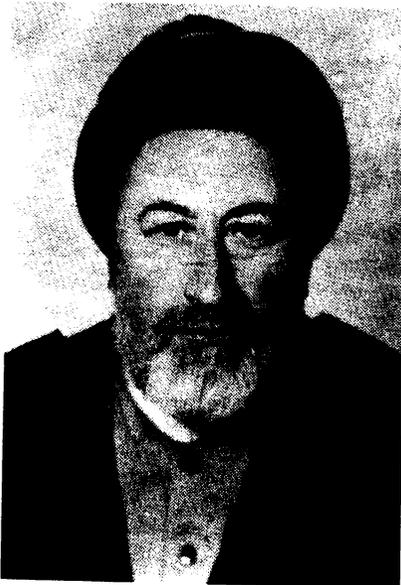
۲ - سید حسین غروی.

- ۳ - حجة الاسلام و المسلمین سید
حسن غروی، از تحصیل کرده‌های
نجف اشرف بود و در حوزه‌های قم و
اراک سابقه تدریس داشت و در اواخر
عمر در تبریز سکونت اختیار نمود.
- و دو دختر که دامادهایش عبارت
بودند از: ۱ - علامه سید علی میریحیی
اراک‌ی ۲ - عزیز سلطانی اراکی.

منابع

۱ - اطلاعات متفرقه.

۲ - أعيان الشیعه.

سید علی میریحیی اراکی

۳ - نامداران اراک ۱۶۱ (نام پدرش را علی اکبر و تولدش را در سال ۱۲۷۴ ق دانسته، که هر دو مطلب اشتباه‌اند).

۴ - نقیاء البشر (قسمت خطی).

میرزا محمّد همدانی «ثابتی»

(۱۳۱۵ - ۱۳۶۵ ق)

میرزا محمّد فرزند آخوند شیخ محمّد تقی ثابتی همدانی، از علما و اساتید و مفاخر مدرسین حوزه علمیه قم بود.

وی در سال ۱۳۱۵ ق در قریه «وهنده» - واقع در دوازده فرسخی همدان - متولد

شد.

آخوند ملا علی همدانی

میرزا محمّد همدانی

ایشان در سن هفت سالگی در خدمت پدر خود به تحصیل علوم پرداخت، و با

داشتن استعداد فوق العاده در مدت چهل روز قرآن را ختم کرد و تا حدود قوانین را از محضر ایشان استفاده نمود، و برای ادامه تحصیل به همدان رفت و نزد آیت الله شیخ علی گنبدی و آیت الله شیخ علی دامغانی درس خواند، و در سال ۱۳۳۶ ق به تهران مسافرت و در مدرسه سید نصرالدین (واقع در خیابان خیام) اقامت نمود و نزد آیت الله شیخ علی مدرس تهرانی، و آیت الله شیخ عبدالنبی نوری تلمذ کرد، و معقول را از ملا محمد هیدجی استفاده نمود.

وی در سال ۱۳۴۱ ق به ولایت خود برگشت و پس از چند ماه توقف مهاجرت به قم نمود، و از محضر و دروس آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی بهره مند گردید تا جایی که یکی از بزرگترین شاگردان آن مرحوم به شمار آمد، و خود به تدریس سطوح عالی (رسائل و مکاسب و کفایه) پرداخت، و بسیاری از فضلاء آن روز که از مراجع و دانشمندان معاصر قم و شهرهای دیگر ایران از بحث و درس ایشان استفاده نموده اند.

آن مرحوم به واسطه داشتن فضل و تقوا مورد توجه مخصوص آیت الله حائری بودند، و گاهی در غیاب آن مرحوم به جای ایشان نیابت و اقامه جماعت نموده و وجوه اهل علم و دیگران در نمازش شرکت می کردند، تا سال ۱۳۵۶ ق که بنا بر تقاضا و دعوت مردم همدان به آن جا منتقل و در مسجد جامع به امامت جماعت داشت و مورد توجه و اقبال اهالی واقع شدند، تا سال ۱۳۶۴ ق که مسافرت به قم و مشهد نمود و در این سفر چندین بار با حضرت آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی ملاقات و مباحثاتی داشته، و توجه آن مرحوم را به خود جلب کرده که پس از مراجعت از مشهد، آیت الله بروجردی نامه ای برای ایشان مرقوم داشته که (به نظر من توقف و اقامت شما در قم اصلح است).

بعد از وصول نامه بروجردی، بنا را بر حرکت به سوی قم گذارد لکن اجل مهلتش نداد، و در روز جمعه ۲۲ / محرم / ۱۳۶۵ ق مطابق با ۷ / دی / ۱۳۲۴ ش در اثر عارضه قلبی در همدان در سن پنجاه سالگی - پس از انجام غسل جمعه و

خواندن سوره «والصافات» و فرستادن پانصد صلوات که معمول هر روزشان بود - از دنیا رفت و جنازه ایشان با تجلیل بسیار حمل به قم و از مسجد امام حسن عسکری علیه السلام با شرکت عموم مراجع و اهل علم حوزه و شهرستان قم و طبقات دیگر تشییع، و بعد از طواف حرم مطهر حضرت معصومه علیها السلام در قبرستان حاج شیخ مدفون، و تا چند روز از طرف زعمای حوزه مجالس ختم منعقد شد، و شیخ محمّد تقی اشراقی - واعظ بزرگ - در پیرامون شخصیت ایشان داد سخن دادند.

تنها اثر قلمی که از ایشان تراجم نگاران یاد می‌کنند: «رسالة علی الید ما اخذت حتی تؤدی» می‌باشد.

منابع

- ۱ - آثار الحجّة ۱/۲۲۳.
- ۲ - آینه دانشوران ۱۷۰.
- ۳ - بزرگان و سخن سرایان همدان ۲/۲۲۸.
- ۴ - گنجینه دانشمندان ۴۰۲/۷.

شیخ محمّد هیدجی «حکیم»

(۱۲۷۰ - ۱۳۴۸ ق)

خاندان ایشان امروزه در هیدج به (عسکری) معروف و مشهورند. که از جمله فضیلتی معاصر این خانواده شیخ عبدالکریم فرزند عبدالرحیم عسکری از دانشمندان هیدج بود. وی در روز عاشورای حسینی در حدود سال ۱۴۰۵ ق در آن سامان درگذشت و به خاک سپرده شد.

شیخ محمّد از حکمای نامدار قرن اخیر و بزرگان مدرسین بود. وی در سال ۱۲۷۰ ق در هیدج زنجان دیده به جهان گشود.

بهتر است شرح حالی را که خودش نوشته نقل گردد:

باری من بنده حاجی ملا محمّد (متخلص به مغنی و هیدجی) پسر حاجی

معصومعلی هیدجی، آغاز شباب در مدرسه واقع در قریه مزبور (هیدج) بودم چند گاهی در دار السلطنه قزوین به آموختن علوم رسمیه مانند: نحو و صرف و منطق و معانی و بیان (نزد سید علی خوئینی قزوینی) اشتغال داشته، از آن پس در دار الخلافه طهران از بهشتی روان جناب آقای آقا میرزا حسین سبزواری (که سرآمد شاگردان دانشور یگانه و آموزگار فرزانه حاج مولی هادی سبزواری علیهما رحمة الباری بود) بهری از علوم کلامیه و مسائل ریاضیه استفاضه نموده.

در محضر حکیم بارع و متأله شامخ آقا میرزا ابوالحسن (اصفهانی) متخلص به «جلوه» رحمته اخذ معارف حقه و تحصیل فنون حکیمه کرده، سایر علوم را از فقه و اصول و حدیث از هر کدام به لیاقت و مناسبت استعداد مظان خود استفاده نموده، مدت بیست و پنج سال است در مدرسه منیریه واقع در جنب معصوم زاده (ناصرالدین) به عنوان تدریس معقول به درس و بحث با طلاب مشغولیم، و الفتی با مردم و کلفتی با کس نداریم.

شعر

من مونسى گزیده‌ام از بهر خود مرا یک لحظه در مفارقتش صبر و تاب نیست
خوش رو و نغزگو، ادب آموز نکته‌دان هرگز نیاورد سخنی کان صواب نیست
گوینده بی‌زبان، سراینده بی‌صدا رأیش به قیل و قال و سؤال و جواب نیست...

برخی از تلامیذ آن بزرگوار عبارتند از حضرات آیات:

- ۱ - میرزا احمد آشتیانی.
- ۲ - شیخ محمد تقی آملی.
- ۳ - میرزا ابوالحسن شعرانی.
- ۴ - آقا جمال نوری.
- ۵ - شریعت سنگلجی.
- ۶ - میرزا احمد همدانی.

- ۷- آخوند ملا علی همدانی.
 ۸- شیخ نورالدین شریعتمدار (رفیع گیلانی).
 ۹- شیخ جعفر لنکرانی.
 ۱۰- سید جعفر مرتضوی.
 ۱۱- ملا نظر علی هیدجی.
 ۱۲- شیخ محمد ثابتی همدانی.

اشعار جالب و پُر مغز هیدجی (به زبان ترکی)

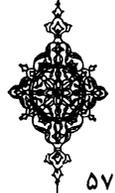
اوغولوم آتا اوشاقینه ویرسون گرک امک
 هر سوز آتادیور اونا ویرماق قولاق گرک
 من امتحان و تجریه ایتدیم هر اول اوغول
 اولدی آتا آناسنه عاق، تاپمادی چورک
 دانسایه اول غلام سنه ئور گدوب ادب
 استاده قوللوق ایله ویرویدور سنه امک
 حرمت ایله قوجایه قوناقی عزیز دوت
 ال دوت بالام یخلمشا، اول عاجزه کمک
 اوچ زاد یتوب خبرده اونوتما بو اوچ زادی
 یول گیتمه تک، غذایمه تک، ایوده یاتما تک
 عیرانه قیل قناعت اگر یوخ سکنجین
 گسی اگونه پلاس اگر اولمادی ایپک
 یسی هر نمه قباقه گلور آش یاپلو
 گسی هر نمه میسر اولور شال یا برک
 نفس شریر نوختا سینی سالما بویونونا
 ایستر شرارت ایلیه ور باشنه کجک

هر کیمسیه عو کوز کیمی گوسترمه بوینوزون
 ایت تک یو گورمه هر گوره نی قاپمای کوپک
 اللهه بنده لوق ایله مالک رقاب اول
 شیطان اولما قل سنه قوللوق ایدر ملک
 مکر و فساد ریشه سین قلیدن قوپار
 مهر و وداد تخمنی جان مزرعنده اک
 دنیا یه اویمما ظاهرینه باخما بوقاری
 آلاتماقا سنی ثوزینه ایلیوب بزک
 بوست عهد، کیمسیه هرگز وفاسی یوخ
 بو بیوفایه گر کیشی سن باغلاما ثورک
 وای حالینه او کس که دیر ایلمز ثوزی
 ثوز قولینه عمل پیری قطعاً اولور درک
 اول کیم دیرسوزی عمل ایتمز بیری منم
 بیلمز مثله وار که گوتور مز فلک هنک
 بیر کس گیچن گیجه یو خوما گلدی کایفان
 بیهوده سویلمه سنه اولماز روا دیلک
 من باشمه نه کول توکوم ای وای قالمشام
 بیچاره، یالواروم کیمه کیمدن دوتوم اتک؟
 چوخ هیدجی داروخماغم ایتمه خدایه اول
 امیدوار عفو، دگل یاخشی یأس و شک

از آثار او

۱ - حاشیة علی منظومة السبزواری.

۲ - مجموعه اشعار (نظم و نثر - فارسی، عربی، ترکی).

۳- دیوان هیدجی به نام (دانشنامه).

۴- حاشیه علی الاسفار.

۵- کشکول.

مرگ ایشان را با اختلافهای نه چندان فاحشی سایر مؤرخین و شرح حال نویسان ذکر کردند، که ما آنچه که روی سنگ قبراش حک گردیده نوشتیم. و اما سایر اختلافات به شرح زیر است:

۱- ۱۳۴۶ ق

۲- ربیع ثانی / ۱۳۴۹ (نقباء البشر)

۳- ۱۳۵۴ ق (تاریخ زنجان و رجال آذربایجان).

خلاصه آنکه در تهران درگذشت و جسدش در قم تشییع و پس از ادای نماز توسط آیه الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، در جوار مقبره ابن بابویه و در کنار قبر قاضی سعید مدفون گردید.

منابع

۱- الفهرست لمشاهیر علماء زنجان ۱۳۶.

۲- تاریخ حکماء و عرفای متأخر بر صدر المتألهین ۱۷۰.

۳- تاریخ خراسان ۲۸۱.

۴- تاریخ زنجان ۸۵.

۵- رجال آذربایجان در عصر مشروطیت ۱۸۳.

۶- ریحانة الأدب ۳۲۸/۴.

۷- سخنوران و خطاطان زنجان ۳۶۲.

۸- فهرست کتابهای چاپی فارسی ۲۳۹۳/۲.

۹- مکارم الآثار ۱۹۶۵/۶.

۱۰- مؤلفین کتب چاپی ۸۳۴/۵.

۱۱- نقباء البشر (خطی).

میرزا محمود اصولی ارومیه‌ای

(۱۲۸۵ - ۱۳۷۰ ق)

میرزا محمود اصولی فرزند احمد امین الشرع ارومیه‌ای، از علمای درجه اول و مجتهدین بزرگ ارومیه بود. در سال ۱۲۸۵ ق در ارومیه متولد شد.

و پس از اتمام تحصیلات مقدماتی نزد عموی خود میرزا حسین مجتهد در سنین جوانی به تهران رفت و ۳ سال از محضر علامه میرزا حسن آشتیانی استفاده نمود، سپس عازم عتبات عالیات گردید، و سالهای متمادی در نجف اشرف از محضر آیه الله ملا محمد کاظم خراسانی به کسب دانش پرداخت. و پس از اخذ درجه اجتهاد به زادگاه خود بازگشت، و در مسجد (میرزا حسین آقا مجتهد) به اقامه جماعت و ارشاد مردم همت گماشت، و اقدام به تأسیس حوزه علمیه در مسجد جامع نمود و عده‌ای از طلاب علوم دینی تربیت کرد. و نیز به تدریس اشتغال داشت.

وی از علمای روشنفکر بود که اولین کلنگ بنای «پادگان نظامی» ارومیه را به دست خود به زمین زد. و نیز یکی از خیابانهای جدید الاحداث در مسیر آن مقبره‌ای واقع بود، که به فتوای ایشان و سید حسین عرب باغی تخریب مقبره با موازین شرع مخالف ندانست، که مواجه با اعتراض علمای تبریز شد و عرب باغی چند روزی تبعید گردید.

نامبرده جهت عظمت تشییع حاضر به دادن رساله نشد، و می‌گفت: مرجع تقلید باید یک نفر باشد، لذا از آیه الله سید ابوالحسن اصفهانی که همدوره خود بود تبلیغ می‌کرد و پس از وی از آیه الله سید محمد حجت ترویج می‌نمود.

وی در اوایل / صفر / ۱۳۷۰ ق مطابق با اواخر / آبان / ۱۳۲۹ ش به سن ۸۵ سالگی در ارومیه درگذشت، و در مسجد بالا سر حرم حضرت معصومه علیها السلام قم به

خاک سپرده شد. از وی اولادی باقی نماند و تنها یک برادر به نام آقا اسد اصولی (متوفای ۱۴۱۵ ق) داشت.

❦ منفع

۱ - سرزمین زردشت (رضائیه) ۲۳۷ و ۶۲۷.

میرزا محمود اصولی تبریزی

(ح ۱۲۳۶ - ۱۳۱۴ ق)

میرزا محمود فرزند محمد خوئی تبریزی مشهور به (أصولی)، از علمای برجسته و متکلمین بزرگ تبریز بود. در حدود سال ۱۲۳۶ ق در تبریز متولد شد.

تحصیل در حوزه نجف اشرف

وی تحصیلات عالی خود را در نجف اشرف نزد آیت الله شیخ مرتضیٰ انصاری به انجام رسانید.

در کتاب «علمای معاصرین» دربارهٔ ایشان می نویسد: «عالم، فاضل، متبحر، فقیه، اصولی، متکلم، علامه، بحاثه، مجاهد در دفع شبهات، مناظر در رفع زلات، منزلش مجمع فضلا و محط رحال علما، از اتقی و اورع مردم، صاحب ید طولی در اصول و لذا اشتهر بالاصولی».

از آثار او

- ۱ - التأملیات، فی وجه التأملات الواقعة فی ریاض المسائل.
- ۲ - المقالات التوحیدیه فی الاصول الخمسة (در اصول عقاید - منظومه فارسی).
- ۳ - رساله فی مقدمه الواجب.
- ۴ - کتاب فی الأخلاق.
- ۵ - مثنوی فار دو شاب، در جواب الفیه نیر تبریزی.

۶- مشارق الاصول، المتعلقة بالقوانين و بعض الفصول.
ایشان به سال ۱۳۱۴ ق در تبریز درگذشت، و در مسجد بالا سر حرم حضرت
معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

فرزندان ایشان عبارتند از:

۱- میرزا مهدی ۲- میرزا محمد ۳- میرزا جعفر.

منابع

- ۱- أعيان الشيعة ۱۰/۷/۱۰ (نام پدرش را نیز «محمود» نوشته که اشتباه است).
- ۲- تاریخ خوی ۴۷۸ (از آقاسی).
- ۳- تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان ۲۰۵/۱.
- ۴- تذکره شعرای آذربایجان ۶۴/۴.
- ۵- سخنوران آذربایجان ۸۴۴/۲.
- ۶- علماء معاصرین ۳۸۱.
- ۷- معجم القبور و وفیات الأعلام (خطی - رازی).
- ۸- مؤلفین کتب چاپی ۸۲/۶.

شیخ محمود انصاری قمی

(۱۳۴۰-۱۴۱۹ ق)

حاج شیخ محمود فرزند شیخ محمد حسین انصاری قمی، از فضلا و معاریف
تهران بود.

وی در سال ۱۳۴۰ ق در شهر قم دیده به جهان گشود. وی در حدود سال
۱۳۶۱ ق به نجف اشرف عزیمت کرد و ادبیات و قسمتی از سطح را نزد شیخ
مرتضی طالقانی فراگرفت. و سایر دروس عالی سطح را از محضر آیات: سید یحیی
مدرسی یزدی، میرزا حسن یزدی، میرزا محمد اردبیلی «ظاهری»، شیخ مجتبی

لنکرانی و سید محمد روحانی قمی بهره‌مند شد. و در درس خارج حضرات آیات، میرزا عبدالهادی شیرازی، سید محسن طباطبائی حکیم، سید محمود شاهرودی و سید ابوالقاسم خوئی شرکت جست.

وی در سال ۱۳۸۱ ق به تهران عزیمت نمود و در مسجد سلیمی - واقع در خیابان ناصرخسرو - به امامت جماعت و رسیدگی به امور محرومان و نیازمندان پرداخت. در بسیاری از مساجد (در تهران) و بیمارستان ثامن الائمه (در مشهد) و تجدید و توسعه بنای حرم حضرت رقیه (در دمشق) شرکت فعال داشت.

از آثار مخطوط او:

۱ - تقریرات فقه، درس آقای حکیم.

۲ - تقریرات فقه، درس آقای خوبی.

۳ - تقریرات اصول، درس آقای خوبی.

۴ - تقریرات تفسیر، درس آقای خوبی.

سرانجام در سحرگاه روز جمعه ۲۳ / ذی القعدة / ۱۴۱۹ ق برابر با ۲۱ / اسفند / ۱۳۷۷ ش در سن ۷۹ سالگی در تهران درگذشت. پیکرش به قم حمل و عصر روز شنبه تشییع و پس از ادای نماز توسط آیت الله شیخ حسین وحید خراسانی بر پیکر او، در وسط قبرستان شیخان مدفون گردید.

منابع

۱ - برگرفته شده از نوشته‌های آقای شیخ ناصرالدین انصاری قمی (برادرزاده ایشان).

۲ - گنجینه دانشمندان ۳۷۶/۴.

شیخ محمود اوحدی لاهیجی

(۱۲۸۷-۱۳۵۷ ق)

شیخ محمود فرزند محمد اوحدی لاهیجی «بتین کلائی» از دانشمندان و

فضلاى رشت بود.

وى به سال ۱۲۸۷ ق در گيلان ديده به جهان گشود.

تحصيل در حوزه نجف اشرف

نامبرده پس از طى مقدمات و سطوح جهت ادامه تحصيل به نجف اشرف مهاجرت كرد و از محضر آيات: ملا محمد كاظم خراسانى و سيد محمد كاظم طباطبائى يزدي استفاده نمود و پس از طى تحصيلات به گيلان مراجعت كرد و در رشت اقامت گزيد و به انجام وظيف دينى و روحى پرداخت. وى در ادبيات و سرودن اشعار مهارت داشت.

از آثار او

۱- تفريرات فقه خراسانى.

۲- دقائق الافكار.

۳- مشكاة الدقائق.

۴- تفريرات اصول خراسانى.

ايشان در روز پنجشنبه ۲۲ / شوال / ۱۳۵۷ ق مطابق با ۲۴ / آذر / ۱۳۱۷ ش در

سن ۷۰ سالگى در قم درگذشت. و پيكرش در قبرستان حاج شيخ باكد (۳۶۵۹۶)

به خاك سپرده شد.

منابع

۱- تراجم الرجال ۸۰۹/۲.

۲- معجم رجال الفكر و الادب فى النجف ۱۹۱/۱.

محمود تندرى قمى «شيو»

(۱۳۰۳ - ۱۳۶۱ ق)

محمود تندرى ملقب به «صمصام السلطان» و متخلص به «شيو» فرزند احمد

(عماد دیوان)، به سال ۱۲۶۴ شمسی در شهر قم دیده به جهان گشود. علوم ادبیه و عربیه را از افاضل همان شهر فراگرفت، از آن پس به خدمات دولتی اشتغال، و در سمتهای مختلف مانند: ریاست امنیه (ژاندارمری)، نظمیة (شهربانی) و بلدیة (شهرداری) قم و کاشان و محلات و ورامین انجام وظیفه کرد.

شیوا، ادیبی کامل و شاعری توانا و انسانی آزاده بود و در فنونی چند، مانند: نقاشی و خاتم کاری و قاب سازی و مشبک کاری استادی و مهارت داشت. دیگر از خصوصیات او مهارت در تیراندازی و شکار صید بود، تا جایی که در این رهگذر کارهایش موجب شگفتی و اعجاب می شد، و داستانها از مهارت او در تیراندازی نقل می کنند.

جناب آقای مهدی عباسی در تاریخ تکاپای خود استعداد و خلاقیتهای ایشان را چنین توصیف می کند:

(به قرار معروف او مردی بوده است ذی فنون، و به هر کاری دست می زد، استعداد عجیبی از خود نشان می داد، تیراندازی ماهر و زبردست، سوارکاری چابک و کم نظیر، شاعری نکته سنج و توانا، خطاطی نیکو قلم، و نقاشی چیره دست، نمونه ای از نقاشی های آن مرحوم را که در سال ۱۳۳۹ ق قلمی گردیده در منزل پهلوان علیشاهی موجود است، تصویر حکایت می کند از زمانی که حضرت محمد ﷺ به عنوان معتمد و پیشکار حضرت خدیجه «س» به تجارت می پرداخت). شیوا، در سرودن شعر از توانایی کامل برخوردار بود، و در قصیده سرایی از سبک شعرای خراسانی (ترکستانی) و در غزل از شیوة شعرای عراقی پیروی کرد، و آثار منظومی نیز از خود به جای گذاشت از جمله آنها:

۱- تحفة الراغب الی مسجد الصاحب که در سال ۱۲۸۱ شمسی با خط نسخ و چاپ سنگی به طبع رسید.

۲- خردنامه تُندری در سال ۱۳۰۵ شمسی با خط نسخ و چاپ سنگی به چاپ رسید.

۳- جنگنامه، (در تاریخچه انقلاب چهار ماهه آذربایجان).

۴- کتاب سیاه، یادگار دوران محبس.

۵- دیوان اشعار به همت شادروان تقی رزاقی که در سال ۱۳۳۷ ش طبع و نشر

شد.

شیوا از سال ۱۳۱۵ ش تا هنگام مرگ دچار بیماری قلب و ریه و اختلال جهاز هاضمه بود، از این روی از مشاغل دولتی خود را کنار کشید و بازنشسته گردید، و انجمن ادبی قم را نیز تأسیس و در تربیت شاعران شهر خود کوشید، و در روز یکشنبه ۵ / رجب / ۱۳۶۱ ق بیست و هشتم / تیر ماه / ۱۳۲۱ ش سن ۵۸ سالگی بدرود حیات گفت، و در صحن اتابکی حضرت معصومه علیها السلام پایین ایوان آینه به خاک سپرده شد.

از اوست:

طرّه دوتا

یک دل مرا و بسته آن طرّه دوتاست	از قید دام سلسله مویان دگر رهاست
الا بتر زدوست کجا صید می شود	مرغی که آشیانه او عرش کبریاست
ای خواجه کم مبین به گدایان کوی دوست	کاینجا مقام خواجه کم از رتبه گداست
از قدسیان بام سماوات هر صباح	رندان باده نوش خرابات را صلاست
بر سر برهنگان مزن ای با کلاه طعن	کان را که بر کله زده این قوم پشت پاست
غافل مشو که خاک نشین دیار عشق	بیرون ز حدّ آب و گلش فقر دلفزاست
در عرض و طول کشور جان پرور سخن	«شیوا» بمان که سکه دولت به نام ماست

جبر و اختیار

یارب خوش آن زمان که غم و ماجرا نبود	آثاری از عوالم هستی به پا نبود
ز آب و تراب و صرصر و آذر نبُد نشان	گردون و ماه و مهر و سپهر و سها نبود
نه نوربخش خاور و نه تیره باختر	اثبات و محو نقش صباح و مسا نبود

ناموس نشو روی نمایش عیان نداشت
 نه از ربیع رنگ عیان نز خریف روی
 طبع جهان منابت ریّان نمی نمود
 از بهر رهبری جهول و جهود چند
 در عرض و طول کشور امکان به هیچ نام
 ما خفته در دیار عدم بی امید و بیم
 از ملک نیستی به سوی کشور وجود
 ما را تو کوچ داده ای از عرصه عدم
 جز رحمت و مرامت و سختی و درد و سوز
 از سوی ما هم از پی ایجاد خویشتن
 در این سرایمان چو معذب بود حیات

﴿ منابع ﴾

- ۱ - تاریخ تکایا و عزاداری قم ۲۷۸.
- ۲ - رجال قم ۱۵۶ (تولدش را به سال ۱۲۶۰ ش نوشته است).
- ۳ - سخنوران نامی معاصر ایران ۲/۱۵۳.
- ۴ - فرهنگ شاعران زبان پارسی ۳۲۹.
- ۵ - مؤلفین کتب چاپی ۶/۲۰.

شیخ محمود جبرئیلی بروجردی

(ح ۱۳۰۱ - ۱۳۷۶ ق)

شیخ محمود جبرئیلی فرزند حاج محمد بروجردی، از فضلا و پارسایان

معروف بروجرد بود.

وی در حدود سال ۱۳۰۱ ق در بروجرد دیده به جهان گشود.

ایشان جهت تحصیل علوم دینی ابتدا وارد مدرسه نوربخش گردید و پس از

تحصیل مبادی و سطوح، مدتی از محضر آیت الله شیخ محمد حسین غروی و شیخ حسین آقا ابو استفاده کرد. سپس از محضر آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی از آن بحر مواج بهره‌مند شد، و از طرف ایشان به ریاست و مدیریت مدرسه نوربخش بروجرد همراه با آیت الله شیخ علی جواهری، منصوب شد و نیز از مدرسان و هیئت ممتحنه طلاب بود و از ائمه جماعت شهر که مورد توجه عامه و

خاصه گردید. وی در زهد و تقوی و متانت کم نظیر و مورد اقبال واقع شد.

جبرئیلی در ذی القعدة / ۱۳۷۶ ق مطابق با خرداد / ۱۳۳۶ ش در حدود سن ۷۵ سالگی در بروجرد درگذشت، و جنازه‌اش به قم حمل و در مقبره شیخان دفن شد. او دارای اولاد ذکوری نشد و فقط سه دختر به جای ماند. که علامه شیخ عبدالله مجد فقیهی بروجردی و علامه سید محمد حسن طباطبائی بروجردی (وی غیر از فرزند آیت الله بروجردی است) دامادهای ایشانند.

منابع

۱ - اطلاعاتی از یکی از دختران ایشان است.

۲ - تاریخ بروجرد ۵۷۱/۲.

سید محمود خضری قزوینی

(۱۳۶۵ - ۱۳۹۹ ق)

یکی از نویسندگان و مترجمان حوزه علمیه قم بود، که در سال ۱۳۶۵ ق مطابق

با ۱۳۲۵ ش در یکی از دهات قزوین و رکور (دو دانگه) در یک خانواده کشاورز دیده به جهان گشود.

پس از طی مراحل دوره ابتدائی درس خود را در «ضیاء آباد» قزوین به پایان رساند. سپس برای ادامه تحصیل به شهرستان قزوین منتقل شد، ابتدا در «مدرسه صالحیه» و بعداً در «مدرسه سردارین» و سالها در آن حوزه به تحصیل پرداخت. خضری در میان طلاب به واسطه اخلاق نیک، و زندگی بی آرایش و طهارت و پاکی مورد علاقه شدید طلاب جوان قزوین بود. پس از این در سال ۱۳۴۸ ش مطابق با ۱۳۸۹ ق برای تکمیل تحصیلات عالی به حوزه قم وارد شد، و در مدرسه حجتیه به تحصیل علم و معارف جعفری پرداخت، و استعداد و هوش علاقه زیادی به درس و بحث داشت.

وی به علاوه تحصیل علوم دینی به روش قدیم و با ذوقی که به فراگرفتن علوم جدید داشت، در دبیرستان نیز شرکت کرده و رشته ادبی را تا حد دیپلم فراگرفته، مخصوصاً زبان انگلیسی را به نحو احسن یادگرفته و به خوبی تکلم می کرد. خضری علاقه خاصی به مسائل زنده و انقلابی داشت، و در متن جریانات و عملیات انقلابی حوزه قم قرار گرفت.

در رمضان سال ۱۳۵۶ ش در قریه «عصمت آباد» بوئین زهرا دستگیر و به ساواک منحلّه قزوین معرفی شد، پس از بازجوئی به زندان منتقل و بعد از مدتی آزاد گردید. خضری جهت تبلیغات اسلامی همواره به مناطق فقیرنشین و روستاهای جنوب بندر عباس می رفته تا از این راه، بهتر بتواند درد ملت مستضعف را لمس کند.

آثار قلمی اش

۱ - ترجمه کتاب اسلام و مسأله نژاد پرستی، که به سال ۱۳۵۰ ش منتشر شد.

۲ - اسلام و سیمای طبقاتی اروپا، ترجمه روان و سلیس اثر یکی از دانشمندان

الازهر است.

۳ - فلسفه جهاد در اسلام، چاپ شده است.

۴ - ما و مسائل روز، با همکاری جمعی از دوستانش منتشر ساخت.

در اواخر عمر خود با همه دوستان همراهش، جلسات تحقیقی «نهج البلاغه» را اداره می‌کردند.

وی در روز جمعه ۱۷ / ربیع الثانی / ۱۳۹۹ ق مطابق با ۲۵ / اسفند / ۱۳۵۷ ش در راه انجام وظیفه به اجداد طاهرینش پیوست، و جنازه‌اش به قم منتقل و در قبرستان بقیع به خاک سپرده شد، از او یک پسر و یک دختر باقی مانده است.

❦ منبع

۱ - شهدای روحانیت ۳۷۹.

سید محمود رایگانی بهبهانی

(ح ۱۳۵۵ - ۱۴۰۱ ق)

رایگانی در حدود سال ۱۳۵۵ ق در استان خوزستان تولد یافت.

تحصیلات و خدمات

وی پس از هجرت آیه‌الله سید علی بهبهانی از رامهرمز به اهواز، جهت حل مشکلات امور دینی مردم از مرحوم رایگانی دعوت به عمل آمد تا در آن دیار اقامت کند و به این امر مهم پردازد. به همین خاطر وی در حدود سال ۱۳۸۶ ق مطابق با ۱۳۴۵ ش به رامهرمز رفت و مدت کوتاهی اقامت نمود.

ایشان در حدود سال ۱۳۴۷ ش جهت ادامه تحصیل خود به نجف اشرف رهسپار، و از محضر بزرگان حوزه بهره‌مند گردید و پس از فراغت از امر تحصیل در حدود سال ۱۳۵۴ ش مجدداً به رامهرمز مراجعت کرد و فعالیت‌های دینی و اجتماعی خود را از سرگرفت.

درگذشت

وی در اوایل انقلاب برای تأمین نیرو و هزینه جنگ مرتباً بین: اصفهان، شیراز و کهکیلویه در حال رفت و آمد بود و سرانجام در اثر سانحه رانندگی در اواسط / ربیع اول / ۱۴۰۱ ق مطابق با اوایل / بهمن / ۱۳۵۹ ش درگذشت و در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد.

لله المنیع

۱ - سیمای رامهرمز، ۱۳۳.

سید محمود روحانی رشتی « بحرانی »

(۱۲۸۱ - ۱۳۶۳ ق)

حاج سید محمود فرزند علامه سید محمد و نوه علامه سید عبدالله فرزند آیت الله سید هاشم بحرانی، ملقب به « روحانی » از اسباط آیت الله ملا رفیع شریعتمدار رشتی (متوفای ۱۲۹۲ ق) و داماد آیت الله شیخ محمد خمّامی رشتی و یکی از دانشمندان و بزرگان گیلان بود.

وی در شب مبعث سال ۱۲۸۱ ق در شهر رشت - استان گیلان - تولد یافت. سید محمود مقدمات و بخشی از سطح را در رشت آموخت، سپس در سال ۱۲۹۹ ق همراه برادر خود علامه سید عبدالله رشتی بحرانی به نجف اشرف مهاجرت کرد و باقی دروس سطح را به پایان برد و دروس خارج را از محضر آیات: میرزا حبیب الله رشتی، ملا محمد فاضل شریانی، آخوند ملا محمد کاظم خراسانی و شیخ الشریعه اصفهانی استفاده نمود و پس از ده سال اقامت، در سال ۱۳۰۹ ق به رشت مراجعت کرد و حلقه تدریس تشکیل داد و با هیئت « اتحاد اسلام » که به همت میرزا کوچک خان جنگلی تأسیس شده بود، همکاری داشت.

نامبرده در نخستین انتخابات مجلس مؤسسان (در سال ۱۳۰۴ ش) از استان

گیلان به عنوان نماینده انتخاب شد. در تأسیس کتابخانه ملی رشت از بنیانگذاران اصلی محسوب می‌شد. نیز در دوره هفتم (۱۳۰۷ ش مطابق با ۱۳۴۷ ق) مجلس شورای ملی از رشت سمت نمایندگی داشت و ریاست سنی اولین جلسه آن دوره را عهده‌دار بود.

از آثار او

- ۱- الخيارات (تقریرات درس الرشتی).
 - ۲- العام و الخاص (تقریرات درس الرشتی).
 - ۳- المفاهیم (تقریرات درس الرشتی).
 - ۴- تسویة حقوق (درباره تنظیم روابط مالک و زارع).
 - ۵- حاشیة علی معالم الاصول.
 - ۶- حجیة الكتاب (تقریرات درس الرشتی).
 - ۷- رسالة فی جواز التوکیل عن الزوج فی الرجوع الی زوجته.
 - ۸- شرح الرسائل (تقریرات درس شیخ الشریعه - در چند جلد).
 - ۹- شرح الروضة البهیة (شامل بحث‌های وقت، صلاة خوف و صوم).
 - ۱۰- شرح رسالة الدماء الثلاثة (من کتاب نجات العباد).
 - ۱۱- مسألتي الصحيح و الأعم و الضد (تقریرات درس الشریانی).
- روحانی رشتی سرانجام در سال ۱۳۶۳ ق مطابق با سال ۱۳۲۳ ش در سن ۸۲ سالگی هنگام بازگشت از زیارت عتبات عالیات در شهر قزوین درگذشت. پیکرش به قم حمل و به خاک سپرده شد.

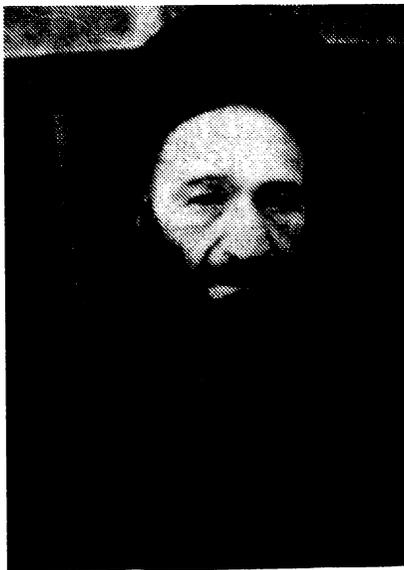
منابع

- ۱- کتاب گیلان ۷۰۳/۲.
- ۲- نامها و نامدارهای گیلان ۵۴۲.
- ۳- نقباء البشر (قسمت مخطوط).

۴ - نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۶۲.

سید محمود روحانی قمی

(۱۳۰۷ - ۱۳۸۱ ق)

حاج سید محمود فرزند آیت الله سید صادق روحانی قمی، از دانشمندان و معاریف قم بود.

وی در سال ۱۳۰۷ ق در قم تولد یافت.

ایشان ادبیات را از محضر شیخ حسین علامه آموخت. سطح را از محضر آیات: شیخ غلامرضا قمی «حاج آخوند»، سید احمد طباطبائی قمی و شیخ حسن فاضل استفاده کرد. در سال ۱۳۳۰ ق به نجف اشرف

عزیمت کرد و از محضر آیتین علمین: میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی در فقه و اصول بهره‌ها برد. آنگاه به مشهد مقدس رفت و مدتی چند در درس آیت الله حاج آقا حسین طباطبائی قمی شرکت جست. سرانجام به زادگاه خود مراجعت فرمود و فقه و اصول را از محضر حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی و معقول را از محضر میرزا علی اکبر حکمی یزدی «تجلی» استفاده نمود.

سید محمود با عده‌ای از فضلا و اساتید قم در سال ۱۳۳۹ ق به اراک رفتند و پس از نه ماه اقامت و مذاکره، توانستند آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری را قانع کنند که به قم رهسپار شود و حوزه را بنیانگذاری کند و همواره تا آخر در کنار ایشان بود.

روحانی در روز جمعه ۱۹ / شعبان / ۱۳۸۱ ق مطابق با ۶ / بهمن / ۱۳۴۰ ش در قم دارفانی را وداع گفت. پیکرش در حرم حضرت معصومه علیها السلام - مسجد بالا سر - مدفون گردید.

فرزندانش:

۱ - مرحوم آیت الله سید محمد روحانی ۲ - آیت الله سید محمد صادق روحانی (متولد سال ۱۳۴۳ ق در قم)
 ۳ - مرحوم حجة الاسلام سید مهدی روحانی، از روحانیون معروف مقیم پاریس بود. وی در سال ۱۳۴۸ ق در قم تولد یافت. مقدمات را فراگرفت و سطح را نزد برادرش سید محمد صادق به پایان برد. سپس به تهران رفت و مشغول تحصیلات جدید شد و سرانجام به فرانسه رفت و در پاریس اقامت گزید.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۷۲/۲.
- ۲ - آینه دانشوران ۲۰۴.
- ۳ - دایرة المعارف تشیع ۱/۱۷۴.
- ۴ - رجال قم ۱۵۶.
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۱/۳۳۷.

سید محمد صادق روحانی قمی

سید محمود زرنندی ساوه‌ای

(۱۳۹۲ ق)

سید محمود حسینی زرنندی ساوجی، از فضلالی معاصر بود. وی سالهای متمادی در حوزه علمیه قم کسب فیض نموده، و متون فقه و اصول را از مدرسین حوزه مانند آیت‌الله سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی و دیگران فراگرفته، سپس به تهران منتقل شده و به خدمات دینی به ویژه تألیف و تصحیح کتب و تفاسیر پرداخته است.

سرانجام در سال ۱۳۹۲ ق در تهران درگذشت، و در قم مدفون شد.

منبع

۱ - گنجینه دانشمندان ۲۲۴/۵.

سید محمود سجاسی قزوینی

(۱۳۹۰ ق)

حاج سید محمود فرزند سید محمد و نوه سید محمد باقر حسینی سجاسی قزوینی، در تهران مقیم بود. وی علاوه بر فضیلت دینی طبعی سرشار داشته و اشعار را نیک می‌سروده است.

جدش از علمای برجسته قزوین بود و در سال ۱۳۰۱ ق درگذشت.

از آثار او

قبلة الآفاق (در قبله و اوقات نماز)، دو جلد که به چاپ رسیده است.

نامبرده در روز جمعه ۳ / ذی‌القعدة / ۱۳۹۰ ق مطابق با ۱۱ / دی / ۱۳۴۹ ش

درگذشت، و در قبرستان وادی السلام قم به خاک سپرده شد.

منبع

۱ - سخنوران و خطاطان زنجان ۴۰۰ (در حالی که کتاب در سال ۱۳۸۸ ق به چاپ رسیده ایشان

را دانسته است).

۲ - مینودر یا باب الجنه قزوین ۳۸۱/۱ و ۸۵۷/۲ (پدرش را سید باقر نوشته که اشتباه است).

۳ - مؤلفین کتب چاپی ۳۸/۶.

شیخ محمود شریعت مهدوی

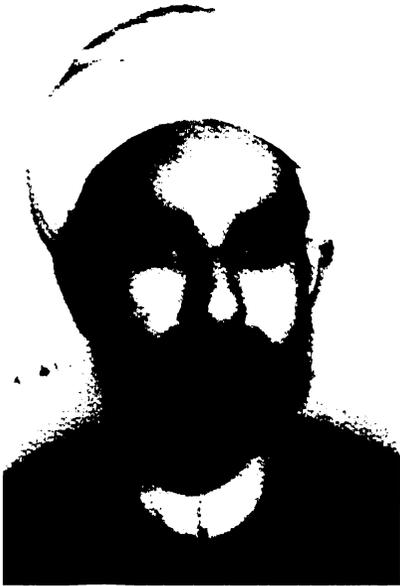
(۱۳۳۳-۱۴۱۷ ق)

بسنده در زمان حیات ایشان
زندگینامه اش را درخواست نمودم - به
وسیله یکی از دوستان قزوینی - که شرح
حال زیر به دستم رسید و با اندکی تغییر
- تقدیم می شود:

بسمه تعالی

الحاج الشیخ محمود شریعت
مهدوی فرزند مرحوم آیت الله العظمی
الحاج الشیخ فضلعلی القزوینی که
متولد ۱۳۳۳ هـ ق در قزوین دوره
مقدماتی را در مدرسه التفاتیه و مقداری
ادبیات را در مشهد مقدس درس استاد

الادباء شیخ محمد تقی نیشابوری و بقیه سطح را در دار الایمان قم تکمیل نموده تا
در فتنه کشف حجاب قادر متعال توفیق تشرف به عتبات عالیات را در خدمت والد
ماجد مرحمت فرمود در نجف اشرف از بحث حضرت آیت الله زعیم الشیعه السید
ابوالحسن اصفهانی رحمته الله و حضرت آیت الله الشیخ محمد کاظم الشیرازی رحمته الله و آقا
ضیاء الدین عراقی استفاده نمود و موفق به کسب اجازه اجتهاد از این دو بزرگوار
گردیده ولی دو دوره کامل اصول و معظم دو دوره فقه را از ابحات سید الاساتید

زعیم الحوزة العلمیه آیت الله السید ابوالقاسم الخوئی دام ظلّه العالی با عنایات خاصه معظم له و الطاف بیش شائبه ایشان استفاده نمود، و پس از چارده سال اقامت به قصد زیارت حضرت رضا (علیه الآف التحیه و الثناء) در خدمت والد خود عزیمت نموده و متأسفانه والد ماجد ایشان پس از توقف خیلی کم در قم به رحمت ایزدی پیوست. معظم له ادامه اشتغال و عودت به نجف اشرف را ترجیح دادند، لکن پس از کمتر از دو سال اقامت مراجعت نمود و در قزوین حسب الوظيفه در مراجعات شرعی و حسب الامکان در اداره حوزة علمیه سعی بلیغ داشتند، عده ای از مشتغلین کثرتاً امثالهم در اباحت خارج اصول و فقه ایشان حضور داشتند.

وی در روز شنبه ۱۵ / ربیع ثانی / ۱۴۱۷ ق مطابق با ۱۰ / شهریور / ۱۳۷۵ ش در قزوین بر اثر سکتة قلبی دار فانی را وداع گفت و جسدش عصر روز دوشنبه در قم تشییع و در کنار تربت پدرش در قبرستان شیخان به خاک سپرده شد. تولد فوق از روی سنگ مزار ایشان یادداشت شده است.

فرزندانش:

۱ - مهندس قاسم ۲ - آقا عباس ۳ - آقا علی و پنج دختر.

محمود صالحی اردبیلی

(۱۳۲۹ - ۱۴۱۴ ق)

محمود فرزند محمد رضا صالحی اردبیلی، از روزنامه نگاران معاصر بود.

وی در سال ۱۳۲۹ ق برابر با ۱۲۹۰ ش تولد یافت.

ایشان روزنامه «بهار آذربایجان» را تأسیس و سالها منتشر ساخت.

صالحی در ۲۴ / آبان / ۱۳۷۲ ش در تهران در سن ۸۵ سالگی زندگی را بدورد

گفت. پیکرش به قم حمل و در یکی از اطاقهای ورودی قبرستان حاج شیخ به خاک سپرده شد.

❦ منع

۱ - اطلاعات متفرقه.

شیخ محمود عابدی خلخالی

(۱۳۴۶-۱۴۱۷ ق)

شیخ محمود فرزند اصغر خلخالی (میانجی الاصل)، در سال ۱۳۴۶ ق مطابق با ۱۳۰۶ ش در میانه متولد گردید.

پس از طی مقدمات به قم رفت، و کفایه را نزد سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی و میرزا محمد مجاهدی تبریزی، و مکاسب را نزد سید محمد باقر طباطبائی سلطانی به انجام رسانید. خارج را از محضر آیات: سید حسین طباطبائی بروجردی (۲ سال)، شیخ

عباسعلی شاهرودی (۸ سال)، و سید محمد رضا گلپایگانی (۴ سال) استفاده نمود. وی دارای اجازات امور حسبی و روایتی از آیات: مرعشی نجفی، شاهرودی، گلپایگانی، شیخ عبدالنبی عراقی، و سید صدرالدین صدر بوده است، ابتدا در حدود سال ۱۳۳۵ ش از طرف آیه‌الله بروجردی به خلخال اعزام شد و ایام تبلیغ و تعطیلات را در آنجا بسر می‌برد، و سالهای متمادی در آن خطه مشغول خدمات دینی و اجتماعی، و از لحاظ عمل مردی زاهد و عابد، فاضل، بخت و دائم‌الذکر بود.

از آثار او: تقریرات اساتید خود که از بین رفته است.

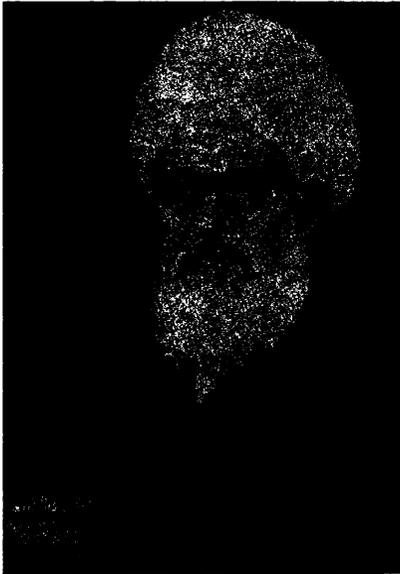
وی بامداد روز پنجشنبه ۵ / شوال / ۱۴۱۷ ق مطابق با ۲۵ / بهمن / ۱۳۷۵ ش
در اثر بیماری سرطان به سن ۷۱ سالگی در خلخال درگذشت، و جسدش عصر روز
شنبه ۷ / شوال در قم تشییع و در قبرستان باغ بهشت مدفون گردید.

❦ منع

۱ - برگرفته از نوشته آقای سید محمد مجتهدی است.

شیخ محمود علمی اراکی

(۱۳۲۳ - ۱۴۰۹ ق)

شیخ محمود فرزند شیخ علی
علمی اراکی، از دانشمندان و فضیلا
معاصر قم بود.

در ربیع اول / ۱۳۲۳ ق در اراک
متولد گردید.

در حوزه علمیة قم

ایشان پس از طی مقدمات در
زادگاه خود، در سال ۱۳۴۰ ق به قم
مهاجرت کرد، و سطوح را نزد آیات:
میرزا محمد همدانی، آخوند ملا علی

همدانی و سید صدرالدین صدر به پایان رسانید.

دروس خارج فقه و اصول را از محضر آیات: شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید
محمد حجت کوهکمری و سید محمد تقی خوانساری بهره‌مند گردید، و پس از ورود

آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی به قم نیز از محضر ایشان کسب فیض کرد. وی پس از ارتحال آیت الله بروجردی جزو اصحاب آیت الله سید کاظم شریعتمداری شد، و در مباحثات آن جناب شرکت می جست. از جمله خدمات ایشان: تولیت مدارس علمیه «دارالشفاء» و «فیضیه» از طرف آیت الله بروجردی، و تربیت طلاب بود. وی مردی متین، دائم الذکر، با سواد و کم ادعا بود.

درگذشت

ایشان در شب شنبه ۳ / شعبان / ۱۴۰۹ ق مطابق با ۲۰ / اسفند / ۱۳۶۷ ش در سن ۸۶ سالگی در قم درگذشت، و جسدش در روز دوشنبه تشییع و در جوار علی بن جعفر علیه السلام به خاک سپرده شد.

منابع

- ۱ - آثار الحجة ۱۲۱/۲.
- ۲ - سیمای اراک ۹۳/۴.
- ۳ - گنجینه دانشمندان ۲۰۴/۲.

شیخ محمود فقهی

(۱۴۰۳ - ق)

حاج شیخ محمود فرزند ملا عبدالحمید فقهی، از فضلا و نویسندگان بود. ایشان در نجف اشرف از جمله شاگردان حضرات آیات: میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی بود.

از آثار او

- ۱ - انوار التنزیل فی التفسیر.

۲ - تفسیر سورة يوسف عليه السلام.

فقهی در ۵ / آذر / ۱۳۶۱ ش درگذشت، و در قبرستان ابو حنین قم در خاک آرمید.

میرزا محمود قمی «مدرس کهکی»

(۱۲۷۰ - ۱۳۴۶ ق)

حاج میرزا محمود مدرس (نام اصلی او عباس بود) کهکی قمی متخلص به (رضوان)، در سال ۱۲۷۰ ق در «کهک» قم دیده به جهان گشود. پس از آموختن مقدمات به قم مهاجرت کرد، و از محضر بزرگان بهره‌مند گردید. سپس عازم تهران شده، و معقول را از محضر حکیم الهی: آقا محمد رضا قمشه‌ای (صهبا) و آقا علی مدرس و فقه و اصول را از محضر میرزا محمد حسن آشتیانی و میرزا ابوالقاسم کلانتری تهرانی شیخ عبدالرحیم نهاوندی به مدت ۵ سال استفاده نمود، سپس به تدریس در همین رشته در مدرسه صدر پرداخت.

استاد مدرس گیلانی در تذکرة الحکمای خطی خود زندگینامه ایشان را نوشته و در آن اضافه نموده است که: کان مع فضله حاد المزاج، لا یخلو من خشونة الطبع، و قد عاش مجرداً و کان شاعراً فصیحاً.

یعنی: با همه فضل و دانشی که داشت کمی تندخو بوده، و همسری اختیار نکرده، و طبع شعر نیز داشته است.

جناب آقای منوچهر صدوقی (سها) در تاریخ حکما و عرفای خود پس از ذکر مطالب فوق چنین بیان می‌دارد:

ایشان در مدرسه صدر و نیز مدرسه مروی اقامت داشته، و به تدریس معارف الهی اشتغال نموده، و جزو شاگردان آقا علی مدرس و سید ابوالحسن جلوه اصفهانی بوده است.

از آثار او:

۱ - حاشیه بر منظومه سبزواری.

- ۲ - حاشیه بر اسفار.
 - ۳ - حاشیه بر شرح فصوص (قیصری).
 - ۴ - رساله‌ای در ولایت.
 - ۵ - رساله‌ای در اثبات صانع و نبوت خاصه و امامت امیرالمؤمنین علیه السلام.
 - ۶ - تفسیر سورة توحید.
- ایشان در سال ۱۳۴۶ ق به سن ۷۶ سالگی به تهران درگذشت، و در صحن اتابک قم در قسمت شمالی آن دفن گردید.

منابع

- ۱ - تاریخ حکماء و عرفاء متأخر بر صدر المتألهین ۶۱.
- ۲ - تاریخ قم ۲۸۳.
- ۳ - تذکره شعرای قم (خطی).
- ۴ - تذکره الحکماء (خطی).
- ۵ - گنجینه دانشمندان ۱/۱۴۸.
- ۶ - مقدمه تمهید آشتیانی ص ۹.
- ۷ - نقباء البشر (خطی).

میرزا محمود کفیل افشاری مراغه‌ای

(۱۳۳۹ - ۱۳۸۹ ق)

زندگینامه زیر به درخواست این جانب توسط نویسنده محترم آقای شیخ محمود طیار نوشته شده است که تقدیم می‌گردد:

حجت‌الاسلام و المسلمین حاج میرزا محمود کفیل افشاری مراغی فرزند میرزا مختار، عالمی فرزانه، خطیبی بلند پایه و فاضلی برجسته بود. در سال ۱۳۳۹ ق مطابق با ۱۲۹۹ شمسی در شهر مراغه دیده بدنیا گشود، جدش از علمای بزرگ «منطقه افشار» از توابع زنجان به شمار می‌رفت که بعدها به مراغه هجرت و در آن سامان مقیم شد.

وی در اوائل کودکی پدر خود را از دست داد، و در ایام نوجوانی برای تحصیل علوم اسلامی در مدرسه مسجد جامع شهر حاضر شد، و از مجالس درس و بحث اساتید و علمای آن دوران که از رواج و رونقی بسیاری برخوردار بود استفاده شایانی برد. از مهمترین اساتید سطح متوسط و عالی ایشان، می‌توان از: آیت‌الله حاج میر حبیب مجتهدی حائری (متوفی ۱۳۷۳ هجری) و آیت‌الله حاج میرزا محمد تقوی مراغی (متوفی ۱۳۸۹ هجری) نام برد.

کفیل افشاری پس از اتمام سطح برای تکمیل تحصیلات عالی خود به شهر مقدس قم مهاجرت کرد، و در دروس خارج فقه و اصول اساتیدی همچون: آیت‌الله سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی و آیت‌الله حاج سید جواد طباطبائی شرکت جست. وی پس از چند سال اقامت در قم به زادگاه خود بازگشت، و به اشاعه معارف دینی و ترویج احکام الهی همت گماشت، و همگام با آن به اقامه نماز جماعت و تدریس سطوح مختلف در مدرسه مسجد جامع مراغه پرداخت. وی از مدرسین برجسته سطح متوسط در مدرسه مزبور بود، و بسیاری از شاگردان وی هم اکنون به تدریس و تبلیغ مشغول هستند، مرحوم افشاری در خطابه و فن سخن آوری نیز سرآمد فضلا و علمای دوران خود بود. مطالب نو و بدیعی که در مجالس مختلف ارائه می‌شد توجه بسیاری از نیروهای جوان و فرهنگی را به خود جلب می‌کرد، و سخنرانی وی در ماه مبارک رمضان در «مسجد انصاری» از پرشکوهترین مجالس دینی در آذربایجان به شمار می‌رفت.

از ویژگیهای ممتاز و برجسته مرحوم کفیل افشاری مهارت و تسلط بسیار زیاد وی در خط نگاری و خطاطی بود، وی در یادگیری این فن از استاد گرانمایه این فن یعنی عالم بزرگ و دانشور گرانمایه «آقا میرزا احمد جودی مراغی» معروف به (معین الاسلام) و برادر دانشمندش «آقا میرزا محمود جودی» بهره‌های فراوانی برد، و خود به مقام ممتازی در این فن دست یافت، و در حال حاضر نمونه‌هایی از خطوط زیبا و جذاب وی در موزه‌های هنری: سوریه، باکو، و مشهد مقدس نگهداری می‌شود.

كفيل افشارى مراغى در ۱۱ / محرم الحرام / ۱۳۸۹ ق مطابق با ۱۲ / فروردین / ۱۳۴۸ ش بدرود حیات گفت، پیکر مطهرش با سفارش مرحوم آیت الله مرعشى نجفى به قم انتقال یافت و پس از اقامه نماز توسط معظم له، در قبرستان وادى السلام به خاک سپرده شد.

❦ **منبع**

۱ - دانشمندان مراغه، محمود طيار مراغى (مخطوط).

میرزا محمود مازندرانی قمی «مشاورالملک»

(۱۲۵۰-۱۳۳۸ ق)

میرزا محمود فرزند میرزا محمد علی و نوه علامه میرزا محمد باقر مجتهد مازندرانی، ملقب به «مشیرالوزاره» و نیز «مشاورالملک» و خود و اعقابش به «محمودی» شهرت یافتند، از رجال به نام علمی و اساتید ریاضی و پژوهشگران ستاره شناس عصر خود بود.

میرزا محمود در سال ۱۲۵۰ ق مطابق با ۱۲۱۴ ش هنگامی که پدرش حکومت کاشان را برعهده داشت، در آن دیار دیده به جهان گشود.

تحصیلات عالی

نامبرده در سن کودکی همراه پدر خود به قم رفت و مقدمات را نزد شیخ حسن معروف به «شیخ استاد» و میرزا مهدی ملک الکتاب فراهانی فراگرفت. در سن ۱۲ سالگی پدر خود را از دست داد و گرد یتیمی بر سرش نشست و کاملاً تحت سرپرستی مادری دانا درآمد. در سن هفده سالگی (۱۲۶۷ ق) همراه مادر و برادر خود میرزا خانلرخان اعتصام الملک - پدر دکتر پرویز ناتل خانلری - به مشهد مقدس رهسپار شد و دروس هیئت و کتاب تحریر اقلیدس را نزد علامه متفنین شیخ عبدالرحمن شیخ الاسلام (متوفای ۱۲۹۰ ق) به پایان بُرد.

وی در سال ۱۲۷۱ ق به تهران مهاجرت کرد و در دارالفنون به تحصیل ادامه داد و مدتی از تعلیمات مسیو «بُهلر» فرانسوی که استاد ریاضیات و مهندس به نامی بود - بهره مند شد. او در سال ۱۲۷۵ ق به دستور ناصرالدین شاه قاجار همراه چهل محصل دیگر به سرپرستی حسنعلی خان «امیرنظام» گروسی به فرانسه اعزام گردید و در پاریس (دانشگاه سوربن) تحصیلات عالی خود را در رشته‌های ریاضی به پایان رساند و در رصدخانه آن شهر و زیر نظر پروفیسور «لووریه» - کاشف ستاره نپتون - به مطالعه و پژوهش اسرار آسمان پرداخت و پس از چندی از طریق محاسبات دقیق و کمک فورمولهای ریاضی موفق به کشف ستاره‌ای گردید و در دایرةالمعارف نجومی آن رصدخانه به نام او ثبت و به «ستاره محمودیه» معروف شد. میرزا محمود در سال ۱۲۸۲ ق به ایران بازگشت و در تهران با ناصرالدین شاه ملاقات کرد و به دستور او در تلگراف خانه مرکزی به کار و سپس ریاست آن مرکز را به عهده گرفت. ولی پس از مدتی از کار برکنار شد.

او در سال ۱۲۹۰ ق در کابینه میرزا حسین مشیرالدوله به سمت وزیر امور خارجه و نیز وزیر جنگ انتخاب گردید و تا سال ۱۲۹۸ ق، این دو منصب را حفظ کرد. آنگاه و با سمت کارپردازی روانه بغداد - کشور عراق - گشت و سالیانی دراز در این مأموریت انجام وظیفه نمود.

وی در اواخر سال ۱۳۰۷ ق از سمتی که داشت معزول گردید و به تهران بازگشت و چندی بیکار ماند، تا اینکه در سال ۱۳۰۹ ق ریاست یکی از محاکم وزارت دادگستری را برعهده گرفت و تا ۱۳۱۲ ق در این سمت باقی ماند. سپس مجدداً در وزارت خارجه خدمت نمود و بار دیگر مأمور بغداد شد و پنج سال دیگر در آن سامان به سمت کارپردازی اول منصوب گشت. و پس از مراجعت به تهران در عدلیه و نیز در سمت ریاست اداره تجارت خدمت کرد.

نامبرده در زمان برقراری مشروطیت در دوره اول مجلس شورای ملی (۱۲۸۵ مطابق با ۱۳۲۴ ق) از سوی مردم تهران سمت نمایندگی داشت، و پس از تعطیل

مجلس، کارمند وزارت دادگستری شد و سرانجام به عضویت دیوان عالی کشور رسید.

از آثار قلمی او

۱- استخراج تقویم سال ۱۲۸۲ ق.

۲- تقویم ناصری (در تعیین فصول و بروج سیارات).

۳- جغرافیای عمومی.

۴- حسن المآب در هیئت جدید.

۵- رساله‌ای در علم هیئت و نجوم.

علامه و فیلسوف متأله میرزا ابوالحسن جلوه اصفهانی، این غزل را در مدح

میرزا محمود سروده است:

مشیر الوزاره ز بغداد آمد	میر ظن که دلتنگ بس شاد آمد
نباشد چرا شاد آن بنده‌ای	که از بند این نشأه آزاد آمد
فتوحات قدسی است او را گمانم	که این فیض زانفاس استاد آمد
بلی دست گیرند مردان دلی‌گر	ز رنج طبیعت به فریاد آمد
چه دل‌های ویران ز هر نوع مردم	که زین مرد حق دوست آباد آمد
نشد سست و طی کرد هر شهر و صحرا	اگر برف بارید اگر باد آمد
نبودش طمع چون به کس نیست آگه	که آن بخل ورزید و این راد آمد
عروس امور عراق عرب	را به از این مپندار داماد آمد

مشاورالملک سرانجام در شب شنبه ۲۳ / جمادی اول / ۱۳۳۸ ق در سن ۸۸ سالگی در تهران به دیار باقی شتافت. پیکرش با تجلیل فراوان به قم حمل و در حرم حضرت معصومه علیها السلام - کنار مسجد بالا سر - به خاک سپرده شد.

او از دو همسری که اختیار کرده بود، دارای نه فرزند پسر و یک فرزند دختر شد.

سید محمد نعمت شیرازی قطعه زیر را درباره ماده تاریخ رحلت او سروده است:

رفت از دنیا چو محمود پسندیده صفات در عزایش دوستان کردند بر تن جامه چاک

آن فلک قدر، ملک سیرت زجور آسمان
 با تولای علی علیه السلام چون کرد رحلت از جهان
 گشت اکنون همچو گنج زر نهان در زیر خاک
 دیگر از حول قیامت نیست او را هم و باک
 (شد بهشت جاودانی مأمن محمود پاک)
 بهر تاریخ وفاتش «نعمت» غم دیده گفت

منابع

- ۱ - الذریعة ۲۵/۲۵۷.
- ۲ - زندگانی سردار کابلی ۱۸۱.
- ۳ - شرح حال رجال ایران ۴/۴۵.
- ۴ - طرائق الحقائق ۳/۴۵۹.
- ۵ - فراموشخانه و فراماسونری در ایران ۱/۴۸۲.
- ۶ - فهرست کتابهای چاپی فارسی ۲/۱۷۵۱ و ۶/۵۵۴۳.
- ۷ - گنجینه دانشوران ۲۰۰.
- ۸ - مجله آینده، سال نوزدهم، شماره‌های ۴ - ۶ ص ۳۹۴، به قلم آقای کیومرث محمودی.
- ۹ - مکارم الآثار ۴/۱۳۷۵.
- ۱۰ - مؤلفین کتب چاپی ۶/۷۴.
- ۱۱ - نمایندگانی مجلس شورای ملی ۳۶۵ (نام پدرش را اسدالله خان وزیر و سال تولدش را در ۱۳۱۷ ش دانسته که هر دو مطلب اشتباه‌اند).

سید محمود مرعشی شوشتری

(۱۳۰۷ - ۱۴۰۸ ق)

حاج سید محمود فرزند آیت‌الله سید سلطانعلی و نوه ابراهیم مرعشی شوشتری،
 از علمای معروف و مجتهدین بزرگ، و داماد علامه سید مرتضی کشمیری بود.
 وی به سال ۱۳۰۷ ق در شهر ری (شاه عبدالعظیم حسنی علیه السلام) متولد گردید.

در حوزه کهن نجف اشرف

ایشان در سن کودکی همراه پدر بزرگوارش به نجف اشرف مشرف شد، و

صرف و نحو و منطق را نزد پدرش، و معالم را نزد آیت الله میرزا آقا اصطهباناتی و سید جعفر فیروزآبادی، و شرح لمعه را نزد شیخ علی محمد یزدی تلمذ کرد، و دروس سطح را از محضر آیاتی همچون: شیخ ضیاء الدین عراقی، شیخ علی قوچانی و شیخ علی گنابادی استفاده نمود.

وی سه سال درس آیت الله ملا محمد کاظم خراسانی را درک نمود، و پس از ارتحال ایشان از محضر آیات: شیخ الشریعۀ اصفهانی، سید محمد فیروزآبادی، میرزا محمد حسین نائینی و شیخ ضیاء الدین عراقی، و در رجال از علامه سید ابوتراب خوانساری، و کلام را از علامه شیخ محمد جواد بلاغی بهره مند و در سن جوانی به درجۀ اجتهاد نایل آمد.

سفرهای تبلیغی

نامبرده چند سالی در سامرا سکونت داشت، سپس به ایران کوچ نمود و در قم سکونت اختیار نمود، و مدتی هم از طرف آیت الله سید حسین طباطبائی بروجردی در اهواز و رشت اقامت گزیدند و دو سفر هم به آفریقای جنوبی (زنگبار) و اطراف آن جهت تبلیغ داشتند.

از آثار او

- ۱ - أعيان المرعشية.
- ۲ - بیداری بشر (در ردّ بهائیت).
- ۳ - حاشیة علی الرسائل.
- ۴ - حاشیة علی المکاسب.
- ۵ - حاشیة علی کتاب الطهارة (از شیخ انصاری).
- ۶ - حاشیة علی کفایة الاصول.

- ۷- رساله‌ای در ردّ صوفیه.
- ۸- رساله‌ای در وجوب حجاب.
- ۹- رساله ابقاء الحلیة فی وجوب اعفاء اللحیة.
- ۱۰- شرح دعاء الندبة.
- ۱۱- طرق الوصول الی دفائن العقول (در اصول عقاید).
- ۱۲- لمعة النور فی حل بعض الامور.
- ۱۳- نفحة الرحمن فی حکمة لقمان.

درگذشت و اعقاب

ایشان در روز یکشنبه ۲۷ / شوال / ۱۴۰۸ ق مطابق با ۲۱ / خرداد / ۱۳۶۷ ش در سن ۱۰۱ سالگی در قم در اثر کهولت سن به دیدار حق شتافت، و جنازه‌اش روز بعد تشییع و در صحن حضرت معصومه علیها السلام به خاک سپرده شد.

حنت له أرض النجف مذ شاد ذکراً للسلف
یا ناعياً طرد العلا أرخ (لمحمودِ عُرف)

فرزندان:

- ۱- مرحوم سید مهدی (ولادت ۱۳۳۳ ق) ۲- سید هادی ۳- سید ابراهیم ۴- سید رضا (جمال‌الدین) ۵- سید صادق ۶- سید ابوالقاسم ۷- سید ابوالحسن ۸- سید عبدالرزاق ۹- سید ابوطالب و دو دختر.

منابع

- ۱- شجره‌خاندان مرعشی (شوشتر - رفسنجان) ۲۶۵/۱.
- ۲- گلستان پیغمبر یا خاندان سادات مرعشی شوشتر ۸۱.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۲۶۰/۲.
- ۴- مستدرک أعیان الشیعة ۲۵۷/۳.

شیخ محمود نجم آبادی

(۱۲۹۲-۱۳۶۱ ق)

شیخ محمود فرزند علامه شیخ محمد باقر و نوه ملا مهدی نجم آبادی تهرانی، از فضلا و معاریف تهران بود.

وی در سال ۱۲۹۲ ق متولد گردید.

پدرش از علمای بنام تهران بود. تحصیلات خود را در نجف اشرف نزد اساتید معروف، از جمله علامه اخلاقی شهیر ملا حسینعلی همدانی (شوندی) در اخلاق و معارف الهی سپری کرد. تولدش در سال ۱۲۶۴ ق اتفاق افتاد و در ربیع الاول / ۱۳۴۷ ق در تهران درگذشت و در مقبره برادرش حاج شیخ هادی نجم آبادی به خاک سپرده شد.

از او دو اثر علمی به جای ماند که عبارتند از: ۱- رساله المشتق، ۲- حاشیه علی المکاسب، شرح حالش به طور مختصر در نقباء البشر ۱/۲۲۷ و مکارم الآثار ۱/۱۷۸ آمده است.

آقا محمود پس از طی تحصیلات عالی و درگذشت پدر خود به جای او در مسجد مشیرالسلطنه در تهران به اقامه جماعت و ارشاد اشتغال ورزید.

از آثار او

۱- متاع الوارثین (اشعار) که در سال ۱۳۲۳ ق در تهران به چاپ رسید.
نجم آبادی در سال ۱۳۶۱ ق مطابق با ۱۳۲۱ ش در سن ۶۹ سالگی در تهران درگذشت. پیکرش در یکی از اطافهای قبرستان حاج شیخ قم به خاک سپرده شد.

منابع

۱- زندگینامه آیت الله شیخ هادی نجم آبادی ۶۴.

۲- مؤلفین کتب چاپی ۹۹/۶.

شیخ محمود واعظ قمی «زاهدی»

(۱۲۶۶ - ۱۳۵۱ ق)

حاج ملا محمود فرزند حسین قمی، و پدر علامه شیخ ابوالفضل زاهدی، از وعظ معروف و دانشمندان سرشناس قم بود. وی در سال ۱۲۶۶ ق در قم دیده به جهان گشود.

خدمات اجتماعی

ایشان در جوانی به تحصیل فقه و اصول پرداخت، و چندی هم در مسجد امام حسن عسگری علیه السلام به اقامه جماعت اشتغال داشت. وی دارای ذوقی سلیم و طبعی سرشار بود، و در مرثیاتی خاندان رسول صلی الله علیه و آله به ویژه حضرت سید الشهداء علیه السلام اشعاری والا داشت.

نامبرده در دوره اول مجلس شورای ملی (۱۳۲۴ ق مطابق با ۱۲۸۵ ش) از طرف اهالی قم به نمایندگی انتخاب و راهی تهران شد، و پس از انتهای دوره به قم مراجعت نمود.

از آثار او

- ۱ - سفرنامه حج (منظوم).
- ۲ - فضیلت صلوات.
- ۳ - مواعظ و مجالس، در چهار جلد.

درگذشت و اعقاب

ایشان در سال ۱۳۵۱ ق در سن ۸۷ سالگی در قم درگذشت، و در صحن کهنه - مقابل بقعه محمد شاه قاجار - به خاک سپرده شد.

فرزند او علامه شیخ ابوالفضل زاهدی، و دامادش علامه شیخ محمد حسین ناصر الشریعه نویسنده کتاب «تاریخ قم» بود.

منابع

- ۱- تاریخ قم ۲۸۳.
- ۲- رجال قم ۱۶۲.
- ۳- گنجینه دانشمندان ۱۴۹/۱.
- ۴- مکارم الآثار ۱۸۵۲/۵.
- ۵- نقباء البشر (قسمت خطی).
- ۶- نمایندگان مجلس شورای ملی ۳۵۳.

سید محی الدین علوی طالقانی

(۱۳۰۵-۱۳۸۷ ق)

حاج سید محی الدین علوی فرزند سید کاظم طالقانی، از علمای بزرگ و برجسته تهران بود.

تولدش به سال ۱۳۰۵ ق در قریه (گیلیرد) طالقان اتفاق افتاد.

مقدمات را نزد ملا حسینعلی گورانی آموخت و در سن ۱۶ سالگی به تهران رفت، و ادبیات و سطوح را نزد آیات: میرزا طاهر تنکابنی و ابو الزوجه خود سید ابوالحسن طالقانی تلمذ کرد، در اواخر سال ۱۳۴۲ ق به قم مهاجرت

نمود، و از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، و سید محمد تقی

خوانساری فقهاً و اصولاً و شیخ مهدی حکمی قمی در علم اخلاق بهره‌مند گردید. در سال ۱۳۵۱ ق بنا بر درخواست عده‌ای از اهالی تهران و امر آیت‌الله حائری یزدی به تهران عزیمت، و در «مسجد مقدس» (واقع در نزدیکی میدان اعدام) به اقامه جماعت و در (مدرسه مروی) به امر تدریس اشتغال ورزید.

از آثار او:

- ۱- شرح زیارت وارث.
 - ۲- شرح دعای ندبه (کشف العقده در...).
 - ۳- مفتاح السعادة.
 - ۴- فضیلة المؤمنین.
 - ۵- آثار الأعمال (۲ جلد).
- سرانجام در روز پنجشنبه ۲۱ / ذی حجه / ۱۳۸۷ ق مطابق با اول / فروردین / ۱۳۴۷ ش به سن ۸۲ سالگی در تهران درگذشت، و جسدش به قم حمل و در یکی از اطاقهای قبرستان ابو‌حسین مدفون گردید.

فرزندانش:

- ۱- سید علاء‌الدین علوی ۲- سید نورالدین علوی.

منابع

- ۱- آثار الحجة ۲/۲۶۹.
- ۲- آشنایی با مشاهیر طالقان ۲۷۱ (تاریخ فوتش را اشتباه نوشته است).
- ۳- آینه دانشوران ۵۱۹.
- ۴- تاریخ و جغرافیای طالقان ۱۰۲.
- ۵- فهرست کتابهای چاپی فارسی ۳۴/۱.
- ۶- گنجینه دانشمندان ۵۱۱/۴.

شیخ مراد علی ممدوح اراکی

(۱۳۲۳-۱۴۰۸ ق)

حاج شیخ مراد علی فرزند غلامعلی ممدوح اراکی، از فضلا و اساتید حوزه علمیه قم بود. وی در سال ۱۳۲۳ ق در روستای «سمقاور» بلوک «بزچلو» اراک تولد یافت.

ممدوح پس از سپری کردن مقدمات در سال ۱۳۴۹ ق به حوزه علمیه قم پیوست و سطح را به پایان برد. دروس خارج را از محضر آیات: حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی، سید محمد حجت کوهکمری و سید محمد تقی خوانساری استفاده نمود. در سال ۱۳۵۴ ق از طرف وزارت معارف موفق به دریافت گواهی نامه رسمی ششم عالی و مدرسی فقه و اصول گردید.

از آثار او

۱- اصول عقاید.

۲- الهدایا در بطلان مذاهب ساختگی دوران قاجار.

۳- غفران.

نامبرده در ۹ / صفر / ۱۴۰۸ ق مطابق با اوّل / آبان / ۱۳۶۶ ش درگذشت.

پیکرش در قبرستان ابوحمسین قم به خاک رفت.

منابع

۱- آینه دانشوران ۳۰۵.

۲- نامداران اراک ۲۲۹.